

დავით კლდიაშვილი

თხზულებანი

მოთხრობები, პიესები, მემუარები, მიმოწყება,
მოცირებები დ. კლდიაშვილზე

გამომცემლობა „განათლება“
თბილისი — 1989

841p1--4

პ 568

შეადგინა და განმარტებები დაურთო პიპი პოპუშვიმ

მხატვარი ზურაბ ლეჟავა

4E01000000023
K-----184-88
M-602(08)-87

(C) გამომცემლობა „განათლება“, 1988.

ISBN 5-505-00413-X

უ ე დ გ ე ნ ლ ი ს ბ ა ნ

ამ კრებულის შედგენა დაემთხვა პირველი საბჭოთა სახალხო მწერლის დავით კლდიაშვილის (1862—1931) დაბადების 125 წლისთავს. ამდენად, იგი შეიძლება ჩაითვალოს საიუბილეო საჩუქრად მოსწავლე ახალგაზრდების, მათი მასწავლებლებისა და მშობლებისათვის.

დ. კლდიაშვილის თხზულებანი ქართულ ენაზე ხშირად გამოცემულა ცალკეული ნაწარმოებების, კრებულების, ორტომეულების სახით და მათ კარგად იცნობს ფართო მკითხველი საზოგადოება. რაც შეეხება გამოცემებს „სასკოლო ბიბლიოთეკის“ და „მოსწავლის ბიბლიოთეკის“ სერიებით, ე. ი. უშუალოდ მოსწავლეთათვის განკუთვნილ კრებულებს, აქ შედარებით სიმწირეა. იორივე ზემოხსენებული სერიით დ. კლდიაშვილის თხზულებანი მხოლოდ ხუთჯერ გამოვიდა 1928—1965 წლებში.

თითქმის მეოთხედი საუკუნეა, რაც დ. კლდიაშვილის ნაწარმოებები არ გამოისულა საგანგებო რუბრიკით მოსწავლეთათვის. თანაც, უმეტეს შემთხვევაში, აღნიშნული სერიებით იგივე ნაწარმოებები ისტამბებოდა, რომლებიც შეტანილი იყო სასწავლო პროგრამაში და, შესაბამისად, ამა თუ იმ კლასის სახელმძღვანელოში. ამ გამოცემებში ნაკლებად გვხვდება აუცილებელი სათანადო განმარტებები და შენიშვნები. ისინი ასევე მოკლებულია ლექსიკონსა და სხვა აპარატურასა თუ საინტერესო მასალებს (მწერლის პირადი ცხოვრების ამსახველი პასაჟები, მოგონებანი და ა. შ.). არადა, ამ მხრივ უხეი მასალა მოგვეპოვება.

პირველი, ვინც სასკოლო სახელმძღვანელოში შეიტანა დ. კლდიაშვილის ნაწარმოები, იყო გამოჩენილი პედაგოგი და საზოგადო მოღვაწე, მწერალი ივანე გომელაური (1867—1951). მან 1906 წელს გამოსცა სახელმძღვანელო (ივ. გომელაურის მეკლევარ ვარლამ ქაჯაიას თქმით — ლიტერატურული ქრესტომათია, საკითხავი წიგნი) სახელწოდებით „სკოლებში შესასწავლი ქართველი მწერლები“, რომელმაც ორ

ათუელ წელზე მეტი ხნის განმავლობაში გაუწია სამსახური ქართულ სკოლას, მათ შორის, საბჭოთა პერიოდშიც.

ამ ქრესტომათიის პირველ გამოცემაში, რომელშიც მოთავსებული იყო ილია ჭავჭავაძის, ნიკ. ბარადაშვილის, ვაჟა-ფშაველას, აკაკი წერეთლის, შიო არაგვისპირელის, ეკატერინე გაბაშვილის, ეგნატე ნინოშვილის, იროდიონ ევდოშვილის, ლალიონის (არსენ მამულაიშვილი) რჩეული ნაწარმოებები, ივ. გომართელმა შეიტანა დ. კლდიაშვილის „შერისხვა“. ივ. გომართელი სახელმძღვანელოს 1924 წლის გამოცემის წინასიტყვაობაში წერდა: „ამ წიგნში თავი მოუყარე ისეთ მასალას, რითაც, ჩემის აზრით, უნდა იწყებოდეს ქართულა სიტყვა-კაზმული მწერლობის, ცოტად თუ ბევრად, საფუძვლიანი შესწავლა სკოლებში“. და, აი, ასეთ მასალად მიიჩნია მან დ. კლდიაშვილის მოთხრობა „შერისხვა“.

„სასკოლო ბიბლიოთეკის“ სერიით პირველად 1928 წელს გამოსცა „სახელგამმა“ დ. კლდიაშვილის ცნობილი მოთხრობა „სამანიშვილის დედინაცვალი“ (ტირაჟი 7.000); ხუთი წლის შემდეგ (1933) იმავე „სახელგამმა“ (მისმა სასწავლო-პედაგოგიურმა სექტორმა) გაიმეორა „სამანიშვილის დედინაცვლის“ გამოცემა (ტირაჟი 3.000); „სასკოლო ბიბლიოთეკის“ მესამე და უკანასკნელი გამოცემა იყო დ. კლდიაშვილის „მოთხრობები“ („სახელგამი“, 1937), რომელშიც შევიდა სამი მოთხრობა: „სოლომან მორბელაძე“, „სამანიშვილის დედინაცვალი“ და „ქამუშაძის გაჭირვება“. ამჯერად ყველა მოთხრობას სკოლის სახით ჰქონდა სიტყვების ახსნა და კომენტარები. ტექსტი მოამზადა და კომენტარები დაურთო მწერლის ვაჟიშვილმა ს. კლდიაშვილმა. წიგნის რედაქტორი იყო პროფ. ვ. ბერიძე.

შემდგომი ორი გამოცემა გამოვიდა „მოსწავლის ბიბლიოთეკის“ სერიით. პირველი 1959 წელს — „მოთხრობები“ („შერისხვა“, „სოლომან მორბელაძე“, „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშაძის გაჭირვება“). იგი გამოსცა სასწავლო-პედაგოგიური ლიტერატურის სახელმწიფო გამომცემლობა „ცოდნამ“ და განკუთვნილი იყო X კლასის მოსწავლეთათვის (რედაქტორი ე. პოლოლიკაშვილი, ტირაჟი 25.000). კრებულს ახლავს პროფ. ს. ჭილაიას შესავალი წერილი „დავით კლდია-

შეილი“, შენიშვნები (ნაწარმოებთა დაწერის ან გამოქვეყნების თარიღის შესახებ) და სიტყვების ახსნა სკოლიოში. ბოლო გამოცემა („განათლება“, 1965) იყო „მოთხრობები“ („სოლომან მორბელაძე“, „სამანიშვილის დედინაცვალი“, „ქამუშაძის გაჭირვება“, „დარისპანის გასაჭირი“). თუმცა კრებულს „მოთხრობები“ ჰქვია, მაგრამ მასში მოთავსებულია პიესაც (რედაქტორი ა. ბაიძე, ტირაჟი 20.000). მოთხრობებს სკოლიოში ახლავს სიტყვების ახსნა.

წინამდებარე კრებული საგრძნობლად განსხვავდება მისი ყველა წინამორბედისაგან. აქ, უპირველეს ყოვლისა, გაფართოებული და გამრავალფეროვანებულია თემატიკა. მოთხრობების გარდა, „თხზულებებში“ შეტანილია დ. კლდიაშვილის სამივე პიესა, ნაწყვეტები მისი მემუარებიდან „ჩემი ცხოვრების გზაზე“, მწერლის მიმოწერა, საიუბილეო მასალები, მოგონებები დ. კლდიაშვილზე. დაცულია წესი, რომლის მიხედვითაც კრებულში არ შევიდა ის ნაწარმოებები, რომლებიც ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლის სახელმძღვანელოებშია დასტამბული. სამაგიეროდ, მთლიანად მოტანილია VI, VII და X კლასებში გათვალისწინებული ყველა კლასგარეშე საკითხავი ნაწარმოები („ბაკულას ღორები“, „მიქელა“, „შერისხვა“, „დარისპანის გასაჭირი“). ამჟამად მოქმედი პროგრამის მიხედვით სკოლაში ისწავლება დ. კლდიაშვილის მხოლოდ სამი მოთხრობა: „სოლომან მორბელაძე“ (VII კლასში); „სამანიშვილის დედინაცვალი“ და „ქამუშაძის გაჭირვება“ (X კლასში), ამიტომ ისინი არ შევიდა წინამდებარე კრებულში.

დ. კლდიაშვილის ეს „თხზულებები“ შედგება ხუთი განყოფილებისგან.

I განყოფილებაში შეტანილია მწერლის ცხრა მოთხრობა („შერისხვა“, „მსსვერპლი“, „წრფელი გული“, „მრევლში“, „მიქელა“, „როსტომ მანველიძე“, „თავადი პეტრე“, „მშობლას ნუგეში“, „ბაკულას ღორები“).

II განყოფილებაში მოთავსებულია დ. კლდიაშვილის სამივე პიესა („ირინეს ბედნიერება“, „დარისპანის გასაჭირი“, „უბედურება“).

III განყოფილებაში წარმოდგენილია ნაწყვეტები დავით მემუარებიდან „ჩემი ცხოვრების გზაზე“, რომლითაც მრავალ

სხვა საინტერესო მასალასთან ერთად, ვეცნობით ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ვაჟა-ფშაველას, ალექსანდრე ყაზბეგის, ევნატე ნინოშვილის, ივანე მაჩაბლის, ნიკო ლომოურის, გრიგოლ რობაქიძის, კიტა აბაშიძის, ივანე ჯავახიშვილის, ლადო მესხიშვილის და სხვათა ცხოვრებისა და შემოქმედების. ცალკეულ მომენტებს; ქართული კულტურის მნიშვნელოვან საკითხებს. კრებულში მთლიანად შევიდა მოგონების ბოლო, მეორეშეტე თავი, ვინაიდან იგი უშუალოდ ეხება დ. კლდიაშვილის ლიტერატურულ შემოქმედებას.

IV განყოფილება მოიცავს დ. კლდიაშვილის პირად წერილებს ალ. ყაზბეგის, ოჯახის წევრებისა და საზოგადო მოღვაწეებისადმი; მწერლის ხელნაწერებს, გამონათქვამებს, შეხედულებებს; აქვეა მწერლის იუბილეებთან (1920, 1930) დაკავშირებული მასალები.

V განყოფილებაში შევიდა თ. სახოკიას, ვ. გორგაძისა და ს. კლდიაშვილის მოგონებები დავით კლდიაშვილზე.

IV და V განყოფილებათა მასალები მთლიანად საარქივოა (გარდა ს. კლდიაშვილის მოგონებისა) და მოპოვებულია საქართველოს სსრ სახელმწიფო გ. ლეონიძის სახელობის ქართული ლიტერატურის მუზეუმში.

დ. კლდიაშვილის ამ „თხზულებათა“ შედგენისას გულდასმით გადავათვალიერე თითქმის ყველა გამოცემა მწერლის წიგნებისა დაწვებული 1901-დან 1987 წლამდე, მაგრამ ძირითადად გამოვიყენე 1932, 1952, 1955, 1961, 1980–1981 წლების გამოცემანი (მეშუარები; თხზულებათა სრული კრებული ორ ტომად, ტ. I, ტ. II; „შერისხვა“, „მსხვერპლი“; ერთტომეული; თხზულებანი ორ ტომად, ტომი I, ტ. II); აგრეთვე, ს. კლდიაშვილის თხზულებათა სრული კრებული ოთხ ტომად, ტ. 3 (1975). ამ წიგნებიდან გადმოებეჭდილ მასალებში მკაცრადაა დაცული ნაწარმოებთა ქრონოლოგია. შემდგენლის მიერ შემცირებული ადგილები აღნიშნულია ნიშნით [...].

განმარტებებისათვის ძირითადად გამოვიყენე: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი, ტ. I–VIII; ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი (ერთტომეული); ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. I–XI; ქართულ კილო-თქმათა სიტყვის კონა (ერთტომეული); ქ. ძოწენიძის ზემოიძერულობ

ლექსიკონი; უცხო სიტყვათა ლექსიკონი; ი. გიგინეიშვილის, ვ. თოფურიას, ი. ქავთარაძის — ქართული დიალექტოლოგია, I, დიალექტთა განხილვა, ტექსტები, ლექსიკონი, 1961; ალ. ნეიმანის ქართულ სინონიმთა ლექსიკონი; ალ. ონიანის ქართული იდიომები; თვით დ. კლდიაშვილის თხზულებათა ორტიომეულზე დართული ლექსიკონები (მიხ. ალავეძისა), აგრეთვე სქოლიოები და სხვ.

განმარტებებში ასახსნელი სიტყვები, ფრაზები თუ წინადადებები ტექსტში აღნიშნულია ვარსკვლავით (*) და განმარტებულია გაყოფილებებისა და ნაწარმოებთა სათაურების მიხედვით.

„სასკოლო ბიბლიოთეკის“ სერიით გამოსულ დ. კლდიაშვილის ამ თხზულებათა კრებულში მოთავსებული მასალები, განსაკუთრებით საარქივო და მწერლის მემუარები, ვფიქრობ, მიმზიდველი იქნება ახალგაზრდობისთვის და, პროგრამულ მასალასთან ერთად, კიდევ უფრო გაულვივებს მათ გამოჩენილი მწერლის შემოქმედებისადმი ინტერესს. აკი დიდი გალაკტიონიც წერდა: „როდესაც ხელში ვიღებ დავით კლდიაშვილის წიგნს, არ შეიძლება არ გავიფიქრო: აი, კლდიაშვილო, განუმეორებლად მეტყველი, თავისებური კოლორიტით მწერალი... რომ დავით კლდიაშვილი არა, დაუხატველი დარჩებოდა მსოფლიო ლიტერატურაში სოლომან მორბელაძე. ვერც ერთი მწერალი ვერ მოისაზრებდა გამოესახა ბეკინა, და ერთადერთი მთელ შავიზღვისპირზე დარისპანი, რომელიც მოგზაურობს თავისი ურყევი მიზნით... რომ დავით კლდიაშვილი არა, დაუხატველი დარჩებოდა კაროჟნა, მშვენიერზე მშვენიერი კაროჟნა“...

* *

ქართველი კლასიკოსების თხზულებათა გამოცემა „სასკოლო ბიბლიოთეკის“ სერიით თანდათან პოპულარული ხდება. მისი სახით მოსწავლე ახალგაზრდობას ფართო საშუალება ეძლევა მეტი სიღრმით ჩასწვდეს მშობლიური ლიტერატურის თვალსაჩინო ნიმუშებს. საინტერესოა, რომ ამ სერიით გამოცემული წიგნები, ფაქტობრივად, ამა თუ იმ მწერლის რჩე-

ული მხატვრული ნაწარმოებების კრებულია (ცხადია, სასწავლო პროგრამით გათვალისწინებულთა გარდა), ხოლო მისი უშუალო ადრესატი — მრავალათასიანი მოსწავლე ახალგაზრდობა.

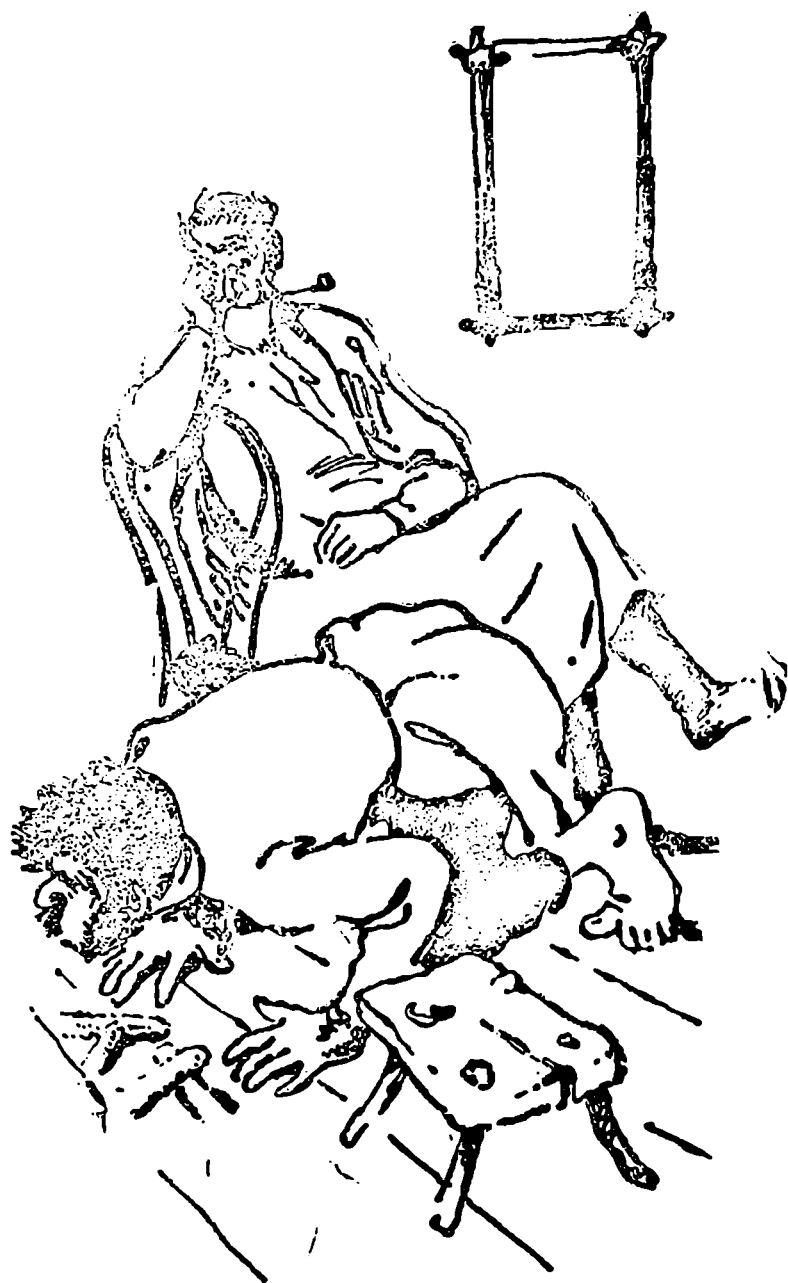
„სასკოლო ბიბლიოთეკის“ სერიით გამოსული კრებულები უდავოდ საინტერესო საკითხავი წიგნებია, რომლებშიც, გარდა საუკეთესო მხატვრული ნაწარმოებებისა, შეტანილია მწერლის პუბლიცისტური წერილები, საჯარო გამოსვლები, მივონებები, მიმოწერა, იუბილეებთან დაკავშირებული მნიშვნელოვანი მოვლენები, ნაკლებად ცნობილი ეპიზოდები ცხოვრებიდან, მათი ურთიერთობა ლიტერატურისა და ხელოვნების გამოჩენილ მოღვაწეებთან, გამონათქვამები მათ შესახებ და სხვა, ხშირად საკმაოდაა მოსმობილი საარქივო მასალაც, ე. ი. ყველაფერი ის, რაც უფრო დაახლოებს ახალგაზრდას ხელოვნის შემოქმედებასთან. თითოეულ წიგნს ერთვის გარკვეული აპარატურა შესავალი წერილის, განმარტებებისა თუ ლექსიკონის სახით.

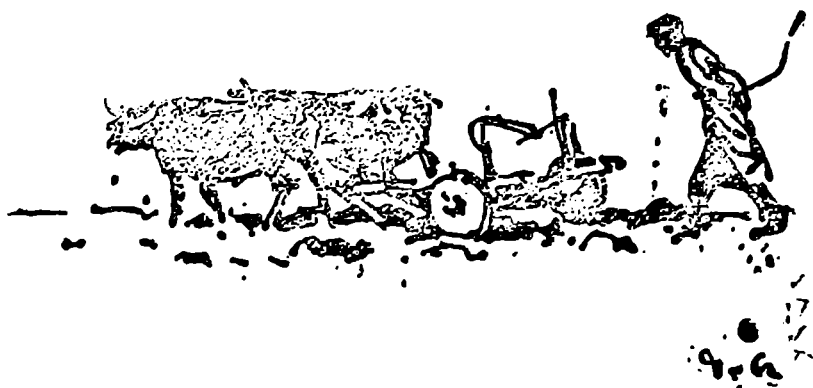
გამომცემლობა „განათლებამ“ ამ ბოლო წლებში ზედიზედ გამოსცა რამდენიმე კრებული ზემოხსენებული სერიით. მათ შორისაა იაკობ ხუცესის, გიორგი მერჩულეს, ალექსანდრე ყაზბეგის, ეაჟა-ფშაველას, ილია ჭავჭავაძის, კონსტანტინე გამსახურდიას, კ. ლორთქიფანიძის თხზულებანი: გარდა დ. კლდიაშვილისა, წელსვე გამოვა ამავე სერიით აკაკი წერეთლისა და ეგნატე ნინიშვილის თხზულებანი. ხოლო მომდევნო წლებში — ძველი ქართული მწერლობის წარმომადგენლების, გალაკტიონ ტაბიძისა და სხვა გამოჩენილ საბჭოთა პოეტთა და პროზაიკოსთა საუკეთესო ნაწარმოებები.

„სასკოლო ბიბლიოთეკა“ მხოლოდ ქართული ლიტერატურით რიდი იზღუდება. ამ სერიით გამოდის აგრეთვე რუსული და საზღვარგარეთის კლასიკა, რომელსაც გატაცებით კითხულობს თანამედროვე ახალგაზრდობა.

მონასტრობა

შერიხვა

კვირა დღე იყო. ის-ის იყო სოფლის ეკლესიაზე წირვაც* გათავდა. სალოცავად მოსული ხალხი ეკლესიის გალავანში გაიფანტა, ჯგუფ-ჯგუფად დაიყო და შეიქნა ჩვეულებრივი სჯა-მუსაიფი სოფლელებს შორის. ერთ ადგილას რამდენიმე კაცი გულმოდგინებით ყურს უგდებდა რაღაც მხიარულ ამბავს, რომელსაც მოუთხრობდა ახალგაზრდა გლეხი.

— შე კაცო, შენ ერთობ მუსაიფში ხარ და კაცია საგუნა-შვილმა ეს არის წმიდა გიორგიზე გადაგცა!* — უთხრა მოამბეს* ხანში შესულმა გლეხმა, რომელიც ის-იყო მიუახლოვდა მხიარულად მოლაპარაკე ჯგუფს.

— რას ამბობ, გიორგი? — მიაძახეს აქეთ-იქიდან.

— მართალს ამბობ, კაცო? — თავზარდაცემულმა წაილულ-ლულა იმან, ვისაც მიუტანეს ხატზე გადაცემის* არასასიამოვნო ამბავი.

— მართალს გეუბნები, შვილო, მა რა, გეხუმრები?.. რა სახუმაროა, შენ თვითონ თქვი! — მიუგო გიორგიმ.

ანდრია, ახალგაზრდა გლეხი, ეკლესიისაკენ გაიქცა და ერთ წამში კარებთან გაჩნდა. თითქმის იმავე დროს გამოჩნდა კა-

ციაც, რომელიც ხელზე ბოხოხის* ბერტყით ეკლესიიდან გამოდიოდა.

— ხატზე გადამეცი, მართლა, კაცია? — შესძახა ანდრიამ.

— მა რა გეგონა?! — უპასუხა კაციამ.

— რა დაგიშავე, კაცია? ეს გამაგებინე, რა დაგიშავე, რომ ასე ამომიჩემე... რომ აღარაფრით მზოგავ?... თქვი მაინც, შე კაი კაცო... ამ ხალხს მაინც კარგად გააგებინე... ამათ გაჰსაჯოს, თუ რამეში მტყუანი ვარ შენთან!

— მაგათზე უკეთეს მოსამართლეს მიგეცი... ღმერთს, თვითონ ღმერთს და მასთან მყოფ წმინდანს გასცემ, შეილოსა, პასუხს!.. მე რაღას მედუღლუნები!.. ბევრი გეხვეწით, შენც და სხვასაც, მარა არაფერი საქმე გამეწყო* თქვენთან... შენ არ ააგულიანე სხვები?... ორი ტყაველა მიწა მქონდა, იმასაც აღარ მიყუენებთ!.. მე, ჩემო ვაჟბატონო, ჩემს თავს არავის დავაჩაგრვინებ... რა გზითაც იქნება, ჩემზე მოღერებულ ხელს მისივე პატრონს მოვასხედრებ... შენ ჩემთან აწი აღარაფერი სალაპარაკო აღარა გაქვს... წმ. გიორგის გაეცი პასუხი!..

— შენ გგონია, წმ. გიორგი მარტო შენს სიტყვაზე გვიარს? — გულმოსულად უთხრა ანდრიამ.

— მაგასაც შენი თვალებითვე დეინახავ!.. — და ამ სიტყვისთანავე კაციამ კიდევ დაიბერტყა ქუდი ხელზე, დაიხურა თავზე და მაღალი, მსხვილი ჯოხით ხელში, გარშემო მოგროვილ ხალხს გაშორდა.

მოხუცებული კაცია დარწმუნებული იყო, რომ ანდრიას თავზე ღვთის რისხვას* მოიყვანდა... მისი სახის გამომეტყველება, რომელიც ისე აშკარად, ნათლად გეუბნებოდათ, რომ ამ კაცის დამორჩილება ადვილი არ არისო, რომ ის თავის შეურაცხყოფას არავის შეარჩენს, ვინც უნდა იყოსო, — მისი სახის გამომეტყველება ახლა თითქო გეუბნებოდათ: ეკვი არა მაქვს, რომ წმ. გიორგი დასჯის ანდრიასო. ამიტომ ისე დინჯად გაბრუნდა ის მოშორებით, საფლავის ქვაზე მჭდარი გლეხებისკენ.

ყბაღაზმოგლეჩილი ანდრია კი ისევ იმავე ადგილას, ეკლესიის კარებთან, იდგა და გარს შემოხვეულ გლეხებს ცხარედ შესჩიოდა:

— ჩემგან რა უნდა, რომ ვერ გავიგე?! მე რას მერჩის,

რას ჩამცივებია, — ეს რომ ვიცოდე, სხვა არაფერი მინდა!.. ჩემ გარდა სხვა რამდენია, რომ არ მოაშლევინეს ის ამოსაგდები გზა... რაღა მე ამომარჩია წმ. გიორგიზე გადასაცემად?!

— ეგ არ ვიცი კარგად, შენ რა ბრალს გდებს კაცია და უსამართლოდ რომ ირჩებით მთელი კუთხე, ეს კი ცხადია! — წამოიძახა ერთმა გლეხმა.

— რატომ, შე კაცო? უსამართლოდ რით ვირჩებით? — მიაძახეს აქეთ-იქიდან.

— რატომ არ ანებებთ მაგ კაცს მ-ს ადგილს?.. მე არ მოვკვდე, მეც არავის მოვუთმენდი, მაგისტანა რამე რომ ექნათ ჩემთვის... რას მეუბნები?! მე და ჩემმა ღმერთმა, ერთიორი კაცი მაინც შემომაკვდებოდა იქვე!.. ბიჭო, უწინ გზა სადაც გქონიათ, იმაზე იარეთ... აბა, კაცს ადგილი ველარ გაუშვია, ადგილი ველარ დაუსვენებია! — ცხარობდა გლეხი.

— სადაა ეს ძველი გზა, აბა რას ამბობ, კირილე? მე პატარა ვიყავი, რომ იმაზე აღარავინ დადიოდა... ახლა ყანაშია შეტანილი!.. ვინ განახევებს თვალით და, ამასთანავე ის ძველი გზა სულ აღარ ვარგა. არ გინახავს თუ? — სხაპასხუპით და გაჯავრებით თქვა ანდრიამ.

— ამიტომ კაციას ძალით ართმევდი ადგილს? კარგია შენმა ვაზდამ! — მიაძახა კირილემ.

— ძალით ვინ ართმევს, შე კაცო! მაგას რატომ კადრულობ? — მოისმა ზოგიერთების ხმა.

— ძალითაა, აბა რა, ვინ შეეხვეწა? თავიდან ძალის დატანება მოუხდომეთ... კაცი გაახელეთ და ახლა აღარ უნდა თავი დაგაჯახებინოს! ასე მოგექცეოდით, აბა რავა გეგონათ? — არ წყნარდებოდა კირილე.

— შე დალოცვილო, საქმე სასამართლოში იყო და იქაც გადასწყვიტეს აგრე, რომ გზა კაციას ადგილზე დარჩენილიყო... ჭიუტია მაგ დალოცვილი, სხვა არაფერი! — წამოიძახა ერთმა მოხუცებულმა გლეხმა.

— მე კი მაინც ჩემსას ვიტყვი, — რატომ ამომიღო თვალში? მე, მე რად გადამცა ხატზე? გასაკვირველია, ღმერთმანია! — მხრების აწევით თქვა ანდრიამ.

— ეჰ, შენც კიდევ!.. რა გაწუხებს?! მაგნაირ უსაბუთო

გადაცემას ძალაც არა აქვს! — თანაგრძნობით უთხრა ანდრიას ერთმა იქ მყოფთაგანმა.

— ღიახ, ეგ მართალია, ბერიკო, მაგრამ მაინც გეწყინება, რაზე უნდა წაგაყენოს ხატთან ტყუილაუბრალოდ კაცმა? — მიუგო მას ანდრიამ.

საქმე იმაში იყო, რომ კარგა ხანმა გაიარა მას აქეთ, რაც კაცია საგუნაშიღმა ერთი თავისი საყანე ადგილი შესასვენებლად გაუშვა და აღარ დაუმუშავებია, ღობეც აღარ გაუყოლებია მის გარშემო, — ადგილი მოღალტული იყო, თითქმის არათერს იძლეოდა. სოფლელებმა ამ შემთხვევით ისარგებლეს და შესვენებულ ადგილზე სიარული დაიწყეს, რადგანაც ამ ახალი გზით ერთობ ემარჯვებოდათ სიარული მახლობლად მდებარე ბაზრიან დაბაში და საყანეებზედაც. ძველი გზა, რომელიც სრულიად წამსდარი იყო, მიივიწყეს და მის შეკეთებას აღარავინ დაეძებდა. ამით ისარგებლეს იმ ძველი გზის მახლობლად საყანე ადგილების პატრონებმა და მოსპეს გზა. ეგ იმათთვის მეტად საჭირო იყო, რადგანაც გაფუჭებული გზის თიხნარი ნაპირები ნელ-ნელა ინგრეოდა და ამით ფუჭდებოდა საყანეებიც. დროთა განმავლობაში ეს ძველი გზა ყველამ დაივიწყა, მით უფრო, რომ კაციას ადგილზე სიარულის დამშლელი არავინ იყო. კაცია, თავის მხრივ, დარწმუნებული იყო, რომ, როცა კი მოინდომებდა, ყოველთვის შეპკრავდა თავის ადგილს. მაგრამ ბოლოს სულ სხვა გამოდგა. როცა კაციამ ერთ ღღეს მოინდომა გაშვებული საყანის შემოღობვა, მეზობლებმა მოითხოვეს ერთი ნაწილი გზად დაეტოვებინა. კაცია ავარდ-დავარდა ამაზე, ყური არავის ათხოვა, ღობვა დაიწყო, მაგრამ ღობე ისევ მოურღვიეს. კაციამ დაიწყო მუქარა, მოვკლავ ვისმე იმ ჩემს ადგილზედაო, მაგრამ მაინც არავინ შეეპუა, მით უფრო, რომ ყველასათვის ეგ იყო ერთადერთი გზა. საქმე სოფლის სასამართლომდის მივიდა. მოსამართლენი მოვიდნენ, დაათვალიერეს ის ადგილი, სადაც ძველი გზა მიდიოდა, ეს ახალი სადაო გზაც, და გადასწყვიტეს: რადგანაც ძველი გზა მეტისმეტად გაფუჭებულია და მისი შეკეთება ყოვლად შეუძლებელია, ამის გამო კაციას ადგილს უნდა ჩამოსჭროდა ერთი ნაწილი ახალი გზისთვის. კაციასთან ერთად ერთმეოდა ცოტა მიწა მის მეზობელ ერთ გლეხსაც.

ეს უკანასკნელი ადვილად დაითანხმეს, კაცია კი ვერაფრით ვერ დააწყნარეს, ვერ ჩააგონეს, რომ უნდა დაეთმო ის ცოტადენი მიწა სოფლისათვის.

— ღვთით, არაფერი გიჭირს, სხვა ადგილებიც გაქვს. ბევრი-ბევრი, ორი ბათმანი* მოვიდეს ამ ჩამონაჭერზე... უნდა დაუთმო სოფელს, აბა რა ქნას სოფელმა? — ეუბნებოდნენ კაციას.

— ძველ გზაზე იარონ!

— რომ აღარ შეიძლება იმ გზით სიარულს, შე კაცი, ვანა შენ თვითონ არ იცი!..

— მერე მე რა?.. სადაც გინდათ, იქ გააკეთეთ ახალი გზა... მე კი ჩემსას არავის დავანებებ... დავუთმო სოფელს ჩემი ადგილი და მე მშვიერი დავრჩე?.. — გაჯავრებით ამბობდა კაცია.

— შე კაცი, აქამდის ასე იოლად რჩებოდი* ამ ადგილით, ახლა დაგამძიმებს და მშვიერს დაგარჩენს ორი ტკაველა მიწის ჩამოჭრა? მერე საზოგადოებისათვის!.. — უთხრა ანდრიამ, რომელიც სოფლის ერთი მოსამართლეთაგანი იყო.

— საზოგადოებისათვის კი არა, ის კიდეც!.. — მიუქვამს — არ დაგიტოვებ... მორჩა, გათავდა... სოფელ ფეხებზე მკიდია! — გაჯავრებით წამოიძახა კაციამ.

— სასამართლოს განაჩენი რომ შესდგა, მეტი რა გზა გაქვს არ დაუმორჩილდე!.. — უთხრა მეორე მოსამართლემ, რომელიც მოთმინებიდან გამოიყვანა კაციას ჯიუტობამ.

— გლახა ანთიმოზა გგონივართ მე, რომ თქვენ წინაშე იმასავით თავს მოვიხრბი?.. ღიახ!.. მირთი სუდში* ვიჩივლებ... თუ საჭირო იქნება, ოკრუჟენი სუდშიაც* გიახლებით... იმას ნუ იფიქრებთ, რომ თქვენ ჩემი თავი დაეჯაბნებოთ!

— ტყუილად გაირჩები, ჩემო კაცია. ამ საქმეს სსვავან არსად არ მიიღებენ გასარჩევად, არც მირთი სუდი და არც ოკრუჟენი, — უთხრა ანდრიამ.

— თუ არ მიიღებენ, მე სხვა გზასაც მოვნახავ, სადაც პასუხს აგებთ თქვენი უსამართლობისათვის... კი მიგაცემიებო პასუხს, სადაც იქნება!.. ნამეტურ* შენ, ვაებატონო! შენ რომ დიდი მოქალაქე ბრძანდები! — მიუბრუნდა კაცია ანდრიას: — შენ შეგაწევ* ჩემს დაჯაბნებას, გგონია?.. მოგიკვდეს მაშინ კაცია, შენი წიხლი დამკარი.. კაცია არ ვიქნები, თუ შენი და-

ბედების დღე შენვე არ გაწყევლინე! — ყვიროდა ძალზე გაჯავრებული კაცია. — ახლა კი, რაც გინდათ, ის ქენით! — და განრისხებული ჩქარი ნაბიჯით თავის სახლისკენ გასწია.

— რა უნდა ელაპარაკო ამისთანა კაცს? — მხრების აწევით თქვა ანდრიამ და თან თვალები გააყოლა კაციას, რომელიც კიდეც მოჩანდა ორღობეში მიმავალი.

კაციამ აასრულა თავისი სიტყვა, აღარც თავი დაიზოგა, აღარც თავის მოხუცებულობას მოერიდა, — ბევრი იწანწალა, ორიოდ აღდგოკატანაც იყო ძღვენით, მაგრამ ვერაფერი ვერა გააწყო რა. ანდრიას სიტყვა მართალი გამოდგა და ეს უფრო გულს უკლავდა მოხუცებულს.

აენთო კაცია. ის ჰგავდა მხეცს, რომელიც არა ღონისძიებას არ დაერიდებოდა, ოღონდ კი რითიმე თავისი ჯავრი ამოეყარა, განსაკუთრებით იმ გაიძვერა, მოტიკტიკე ანდრიაზე, რომელიც თავი და ბოლო იყო სოფლის მოსამართლეებს შორის. კაციას ერთი გზალა დარჩა თავის შემავიწროვებელთა მოთავის დასასჯელად და კიდეცაა გადაწყვეტიტა, მიემართნა ხატისათვის. გადაწყვეტილება აღსრულებაში მოყვანა და კიდეცაა ჩაუგდო ხატს ხელში, — გადასცა წმ. გიორგის ხატზე ანდრია. სადღა წაუვიჯოდა წმ. გიორგის ანდრია? ეკვი არ უნდოდა, წმიდა გიორგი უსათუოდ დასჯიდა ანდრიასაც და მასთან მის უკუღმართ მოსამართლე ამხანაგებსაც, — ეს მტკიცედ სწამდა კაციას.

ამ დღიდან კაცია გულდამშვიდებული ელოდა წმიდა გიორგისაგან ანდრიას და მის ამყოლთა საჯაროდ დასჯას.

— დამაცათ, შვილებო, ისევ თქვენვე შემეხვეწებით ადგილი ჩავიბარო, როცა ჩემი გამჩენი შავ დღეს დაგაყენებს!.. ველარსად იჩივლებო!.. აბა ენახოთ!.. ღმერთიც დაივიწყეთ?! ვითომ იმას ამა სოფლის აღარაფერი ეყურება?! ჰაი გიდი, რანაირი ხალხი იზრდება?! — ხშირად იმეორებდა კაცია.

დრო და ხანი გადიოდა, მაგრამ წმიდანის რისხვის ნიშნები კი არსად ჩანდა. კაციას მოუთმენლობა დაეტყო. ნეტა რად ატარებს წმ. გიორგი ამდენს ხანს უვნებლად ანდრიას და არაფრით არ იჩენს იმაზე თავის სასწაულს?! ამ მოუთმენლობას ის უფრო უმატებდა, რომ ამ ბოლო დროს ანდრიასაც მეტი რაღაც მხარულება ემჩნეოდა, იგი უფრო გათამამდა და,

როგორც სხვები ეუბნებოდნენ კაცას, ვითომ არაფრად აგდებდა კაციასაგან ხატზე გადაცემას. პირველ ხანებში, მართალია ანდრია შეშინდა, თუმცა თავისი სიმართლის იმედი ჰქონდა; ორჯერ ძღვენიც მიართვა წმინდანს, მაგრამ მერე, როცა გაიარა ხანმა და იმის ცხოვრებაში ისეთი არა მომხდარა რა, დაიმედდა და სრულიად მიივიწყა, რომ კაციასაგან გადაცემული იყო.

კაცია სულ ერთიანად ამღვრია ანდრიას ამგვარმა უღარდელმა ყოფაქცევამ. ახლა ის გუნებაში წმ. გიორგისაც ემდუროდა შეგვიანებისათვის. ბერმა კაცმა იმ ზომამდისაც მიაღწია, რომ ხმამალა დაუწყო წმიდანს მღურება.

— განა ღღესავით ნათელი საქმე არაა!.. გამოძიება ეჭვრება* კიდევ თუ?!

— რატომ ხარ, შე უბედურო, მაგდენად უგუნური, რომ წმ. გიორგის უსწორებ სამართალს?! სულწასულობაა ეგ, მეტი არაფერი... გაჩუმდი, შენთვის იყავი... წმ. გიორგიმ, — ენაცვალე მის ძლიერებას! — შენზე უკეთ იცის, როგორ უნდა მოიქცეს, ან ვინ როდის დასაჯოს... — შეუტია კაციას მისმა ცოლმა, მოხუცებულმა დოღომ.

— როდემდის ვუყურო?.. ვერა ხედავ, გათამაშდა და გამხიარულდა მტერი?.. მაშ, სიავკაცე და ავაზაკობა ჯობნებია სიმართლეს?! საიდან გაიგოს კაცმა, რომელი სჯობია, თუ წმინდასიც ყურს არ მიაქცევს შევიწროებული ადამიანის თხოვნას და თავის ღრობე არ დასჯის კაცის შემაწუხებელს?.. რას მეუბნები შენ! — ამბობდა გულმოსული კაცია.

— გაჩუმდი-მეთქი, გაჩუმდი, ხუ ჩერჩეტობ უთავბოლოდ! ვის უჯავრდები, შე შეჩვენებულო? ვის ასწავლი, ვის არიგებ კეუას?.. სრულიად შეიშალე, შე უბედურო, ამ ბოლო დროს... აღარაფრის გაგება აღარა გაქვს!..

— მომშორდი, დედაკაცო, თავიდან! — მიაყვირა კაციამ დოღოს და ფეხზე წამოვარდა: — მე შენზე უკეთ ვიცი ჩემი საქმე... როდის იყო ჩემთვის საჭირო დედაკაცის დარიგება? — მოჰკიდა ჯოხს ხელი და ეზოდან გავიდა.

მოხუცებული კაცია ახლა ანდრიასთან ერთად წმ. გიორგისაც ემდუროდა და ამ სამღურავს ხმამალა წარმოსთქვამდა ხოლმე. ეკლესიაში რომ იდგა, ხშირად თვალმოუშორებ-

ლად და საყვედურით მისჩერებოდა წმიდა გიორგის ხატს, თითქოს უნდოდა ამით გაეგებინებინა წმიდანისათვის: „ნუთუ დაგავიწყდა, რასაც გთხოვდიო?“

ვერაფერ საქმეს ხელს ველარ ჰკიდებდა, აღარაფერი აღარ ასხოვდა კაცობის იმის მეტი, რომ ის დაექადნა ანდრიას, წმიდანის შემწეობით ჯავრს ამოვიყრიო, მაგრამ ვერც ეს აასრულა და თვით წმიდანმაც არავითარი ყურადღება არ მიაქცია მას.

დიდმა მარხვამ გაიარა. კაცია, რომელიც ყოველ წელიწადს ეზიარებოდა ხოლმე ამ დროს, წელს არ ზიარებულა. გათენდა აღდგომაც, მაგრამ იმის გულს ამ სამხიარულო დღესაც არ გაუხარია.

აპრილის მშვენიერი დილა იყო, აღდგომის მეორე დღე. ეკლესიაზე მრავალი ხალხი იყო თავმოყრილი. ჩვეულებისამებრ, დღეს ხატებით უნდა შემოევლოთ ეკლესიისათვის და მერე მღვდელს ხალხი უნდა დაელოცნა. წირვა გათავდა. ეკლესიიდან ხალხმა გამოსვლა იწყო.

— ყველა ხატებს გავყვეთ, ყველა! — დაიძახა ვილაცამ.

— უთუოდ, უთუოდი.. აბა რისთვის მოსულხართ... სეირს უყუროთ თუ? — დაუმატა მეორემ.

— უტიეთ, ყმაწვილებო, გზა მიეცით!.. რატომ იცით კარებში გაჩერება! — მიაყვირა ერთმა მოხუცებულმა გლეხმა რამდენსამე კაცს, რომელნიც ეკლესიის კარებთან შეჩერდნენ და ერთმანეთს დღესასწაულს ულოცავდნენ. — ვერ ხედავთ, ხატებს მოასვენებენ?

მართლაც, კარებში გამოჩნდა ხატებით ხელში რამდენიმე გლეხი, მათ უკან მოჰყვებოდა შემოსილი მღვდელი სასხურით მარჯვენა ხელში და ჯვრით მარცხენაში. მღვდელი თან ჯვარს სახავდა ხალხს და თან წმიდა აიაზმის წყალს ასხურებდა.

— ნუ გაჩერებულხართ, ყველა ხატებს გამოჰყევით... ეკლესიას შემოვუაროთ!.. კირილე, პეტრე, ვის უყურებთ?.. ეკლესიას შემოუარეთ! — უძახოდა მღვდელი ხალხს.

— კირიე-ლეი-სონ! კირიე-ლეი-სონ — გაიძახოდა იმდენი ხალხი და წყნარის ნაბიჯით მიჰყვებოდა უკან ხატებს. უკვე სამჯერ შემოუარეს ეკლესიას და შემდეგ ხატები გალავანში გაიტანეს და იქ დაასვენეს.

ხალხი გარს შემოეხვია მღვდელს. ამ უკანასკნელმა რამდენიმე ლოცვა წაიკითხა და ხალხს უბრძანა ხატების წინ მუხლთ მოიყარეთო.*

— წმიდაო გიორგი! — მიმართა მღვდელმა წმ. გიორგის ხატს, რომლის სახელიც ერქვა ამ ეკლესიას: — წმიდაო გიორგი! ყველა ესენი შენი ყმები არიან, შენი მმოსავნი. შენს მფარველობის ქვეშ მყოფნი, შენი მავედრებელნი და გებეწებიან მუხლმოდრეკილნი, რათა შეისმინო მათი ვედრება, ნუ მოაკლებ ამათ ნუგეშისცემას, წყალობას შენსას, განაშორე ყოველივე ბოროტი, განაძლიერე ამათში კეთილი, დათრგუნე იგი* და შთანერგე შიში და სასოება*... რათა აღიდონ სახელი შენი, ჩვენო მფარველო, ჩვენო სასოებავე, ჩვენო ბატონო უკუნიათო უკუნისამდე!..*

— ამინ, ამინ! — ისმოდა ყოველი მხრიდან.

ჯერ კიდევ არა ჰქონდა მღვდელს გათავებული ვედრების* სიტყვა, რომ მოშორებით მდგარი კაცია საგუნაშვილი წამოიჭრა წინ, მისწი-მოსწია დაჩოქილი ხალხი და ერთ წამს წმ. გიორგის ხატთან გაჩნდა.

— ესმის ახლა ვითომ მაგას რამე?.. ძალღი ვიყავი მე, ჩემი რომ არაფერი შეისმინა მაგან?! — საშინელი ხმით წამოიძახა აცახცახებულმა ბებერმა კაცმა.

ეს ისე სწრაფად, ერთი თვალის დახამხამებაში მოხდა, რომ ვერავინ მოასწრო მოხუცებულის შეჩერება. მღვდელი გაფითრებული, გონებადაკარგულივით მისჩერებოდა განრისხებულ მოხუცს.

— რას ამბობ, შე შეჩვენებულო?* — მიაძახეს აქეთ-იქიდან კაციას. ვილატამ ხელი ჰკრა; კაცია წაბარბაცდა, მაგრამ არ წაქცეულა.

— კაცია, გაგიჟდი?

— ჰკუთხე შეიშალე? — უყვიროდნენ გარშემო.

— რა ჭნა ამ შეჩვენებულმა!.. უმაგალითო საქმე არ ჩაიდინა?! — ამბობდნენ გაოცებული მაყურებელნი.

— რაო, რა თქვა? — კითხულობდნენ მოშორებით მდგომნი.

— წმ. გიორგის ხატი ჰგმო!.. — იყო პასუხი.

— კაცობა საგუნაშვილმა ხატი ჰგმო!.. კაციამ ხატი ჰგმო —

ისმოდან ყველგან და ამ ამბავმა ელვასავით შემოირბინა იქაურობა.

— რატომ ქნა მაგ შეჩვენებულმა ეგ ამბავი? — კითხულობდნენ ზოგიერთნი.

— ანდრია კურაშვილი ჰყავდა გადაცემული და რატომ წმ. გიორგიმ არ დასაჯაო!

— ვაი, გაგიჟებულა, ნამდვილ გაგიჟებულა ეგ უბედური! — ამბობდნენ და ყველას თვალი მიქცეული ჰქონდა ამ საკვირველი მოხუცისაკენ, რომელიც დინჯად, მაღალი ჯოხით ხელში, გალავნის ჭიშკრისაკენ მიდიოდა.

უეცრად ქალის საშინელმა კივილმა შესძრა იქაურობა.

— მომკალით!.. მომკალით!.. რა დღეს შევესწარი?.. მომკალით!.. ვაიმე, ვაიმე!.. რაღა ვარ ცოცხალი, მე წაწყმედილი! — კოდა მოხუცებული დედაკაცი, რომელიც მორბოდა იმ მხრიდან, სადაც ქალები იდგნენ ცალკე. ეს იყო კაციას ცოლი დოდო.

— სადაა, სად ის შეჩვენებული?.. სად არის?.. თვალთ დამანახეთ ერთი! — სასოწარკვეთილებით გაიძახოდა დოდო.

— ეგერ მიდის, დედავ, აი, ეგერ ჭიშკართან! — მიუთითეს კაციანზე.

დოდოს თითქოს დაავიწყდა თავისი მოხუცებულობა და, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, გაექანა კაციასაკენ.

— სად მიხვალ?.. სად ჯანდაბაში⁹ მიყავხარ ეშმაკს, შეწყეულო?! სად მიეთრევი... სად მიეთრევი, შე სამიწევ?! — მირბოდა და თან კიოდა დოდო.

ის იყო, კაციამ გალავნის ჭიშკრის კარი გააღო, რომ მას ქორივით დაეტაკა ცოლი, ჩააფრინდა ჩოხის კალთაში და უკან დასწია.

— სად ეშმაკებში მიხვალ?.. სად ჯანდაბაში მიხვალ?.. ახლავე დაბრუნდი!.. დაბრუნდი-მეთქი და ხატს შესთხოვე გაპატიოს!.. გესმის ჩემი თუ არა?.. — შესაზარი ხმით მიაყვირა კაციას დოდომ.

— იქით!.. მომშორდი! — ყრუდ წაილაპარაკა კაციამ და სცადა ჩოხის კალთა გაეთავისუფლებინა დოდოს ხელიდან.

— თავს გაგიხეთქ! დაბრუნდი, თვარა თავს გაგიხეთქ!.. დაბრუნდი, გეუბნები!.. ახლავე ბოდიში მოიხადე, შავდღეზე

გაჩენილო!.. გესმის ჩემი თუ არა შენ? — და დოდომ ერთი მძლავრად გამოსწია კაცის ჩოხის კალთა.

მოხუცებული კინალამ წაიქცა, მაგრამ თავი შეიმაგრა, გულმოსულმა მოიქნია ჯოხი, რომელიც ისე მძიმედ მოხვდა დოდოს ხელებზე, რომ კინალამ მაჯები დასწყვიტა. ქალმა სიმწარისაგან დაიკივლა და ჩოხის* კალთები ხელიდან გაუშვა.

— მომკალი, შე წყეულო!.. მომკალი! — დაიკენესა დოდო. ღვარივით გადმონადენმა ცრემლებმა თვალები აუვსო. გარეთიანებული მისჩერებოდა სახლისაკენ მიმავალ თავის უბედურ ქმარს. მერე უცბად მოტრიალდა, ჩქარი ნაბიჯით წამოვიდა ეკლესიისაკენ, მივიდა მღვდელთან, რომელიც ხალხს ელაპარაკებოდა და ფეხებში ჩაუვარდა:

— მიშველე, შენ მიშველე, მამაო!.. მიშველე, შენი მუხლის ჰირიმე, ჩემო მოძღვარო!.. ვაიმე, ვაიმე!.. მიშველე, შენ დაგენაცვლე, ჩემო ბატონო!.. — მწარე ჭკითინით მოსთქვამდა პირქვე დამხობილი მოხუცებული დედაკაცი: — მიშუამდგომლე წმიდანთან!... გადამერია კაცი!.. ვაიმე... ვაიმე!..

— ადექ, შვილო, ადექ!.. ნუ გეშინია, შვილო! — მოხუცებული მღვდელი ძლივს იმაგრებდა ცრემლებს, ამ დედაკაცის უსაზღვრო მწუხარებას რომ ხედავდა, — ნუ გეშინია... წმ. გიორგი ყურადღებასაც არ მიაქცევს მაგის უგუნურობით ჩადენილ საქციელს... ოღონდ ილოცე, შვილო, ევედრე და სულგრძელი წმინდანი შეუნდობს, თუ შენი ქმარი შეიგნებს თავის ცოდვას...* შედი, შვილო, ეკლესიაში: წმ. გიორგის დაუჩოქე და ევედრე... ნუ გეშინია, ღმერთი მოწყალეა და სულგრძელი!..

მღვდელმა გადასახა* ჯვარი დედაკაცს; დოდო ხელზე ემთხვია, მერე შევიდა ეკლესიაში და იქ, წმ. გიორგის ხატის წინ მუხლმოდრეკილი, დიდხანს ევედრებოდა ცხარე ცრემლით მტირალი, რათა შეენდო ყოვლად მოწყალე წმინდანს ქმრისათვის უგუნურებით ჩადენილი საზარელი საქციელი.

მღვდელი კი ისევ ხალხს ელაპარაკებოდა:

— ერთობ უცნაური ხასიათისა ვართ... ბუხს არ გადავიფრენთ ხანდახან თავზე... გულისწყრომას ზომ საზღვარი არა აქვს სპირად... თუ რამ დავიჩინეთ, იმის გადათქმას სიკვდილს ვარჩევთ, თუნდაც რომ მტყუანიც ვიყვეთ... უთუოდ ჩვენა

ნებაზე უნდა იქნეს ყველაფერი და, თუ ისე არ იქნა, საშუალებასაც აღარ გავარჩევთ, ოღონდ კი სურვილი ავისრულოთ... დათმენა* რა არის... — ხშირად არც კი გვინდა ვიცოდეთ. და აი, სადამდის მივყავართ ამნაირ ჩვენს ზასიათს... თვით ღმერთსაც კი ვებრძვიტ... კაცი წმიდანს ებრძვის, რატომ ჩემს ნებაზე არ გაიარეო, რატომ ჩემი ნება არ აასრულო... ამაზე მეტი შეიძლება? აი, სადამდის მივყავართ ჩვენს გულფიცხობას... აი, სადამდის მიდის ჩვენი უგუნური კულისწყრომა.. დამშვიდდით, შვილებო, ისწავლეთ მოთმინება, რომ გულფიცხობაში ჩადენილი საქციელი შესანანებლად ისევ თქვენვე არ დაგიჩქეთ!..

იმ სამახსოვრო დღიდან საკვირველად გამოიკვალა კაცია. ძვირად უნახავთ, რომ ვინმეს დალაპარაკებოდა. თავის ოჯახშიაც ცალკე ყოფნას ცდილობდა ყოველთვის. ხანდახან, დოლო რომ მასთან ლაპარაკს ღაპირებდა, კაცია წამოდგებოდა, აიღებდა ჯოხს და სადღაც მიეშურებოდა, ბოლოს უწყინარ შეშლილს დაემსგავსა.

მოტყდა, უცნაურად მალე მოტყდა, სრულიად დაბერდა და მოიკუმშა ამას წინათ წარმოუსადეგი კაცია. ზედვე ეტყობოდა, რომ იგი სწუხდა, სწუხდა გადამეტებით, მაგრამ ხმას არ იღებდა.

ერთხელ ისე მეტისმეტად შეწუხდა, რომ მთელი ოჯახი ფეხზე დადგა.

— არიქა, ბიჭო გიორგი, მღვდელთან!.. მალე! — შეჰყვირა დოლომ თავის ვაჟს.

— არ მინდა, არაა!.. — ძლივს წამოილულულა კაცია, რომელიც საზარლად კენესოდა ტახტზე მწოლიარე.

— მალე, შვილო, მალე!.. უზიარებელი* არ მოკვდეს ეს შავ დღეზე გაჩენილი!.. ღმერთო დიდებულო, მოხედე შენი მოწყალე თვალით!.. — და დოლო რომ ავადმყოფთან ფუს-ფუსებდა, გიორგი მღვდელთან მირბოდა თავმოძულებით.

ცოტა ხანს იქით კაციას მღვდელი აღგა თავზე.

— რას შერები კაცია?.. როგორ ხარ? — ჰკითხა მღვდელმა.

კაცია მერე ხმა არ გასცა, მერე გადმოხედა, მიაპყრო თვალები, დიდხანს უყურა, ხელი გამოართვა, წამოიწია, ემთხვია ხელზე. მერე უცბად ისევ დაწვა, კედლისაკენ ქნა პირი და

ვეება დევკაცი ბავშვივით ატირდა სიტყვის უთქმელად. ამ მწარე, საცოდავად მოთქმამ მღვდელს გული აუჩვილა; ცრემლებით თვალებზე ის გულმხურვალედ ღოცულობდა და თან ნუგეშს აძლევდა საცოდავ მოხუცებულს.

კაცია ეზიარა.

რამდენიმე დღის შემდეგ მოხუცებული მოკვდა საშინელ ტანჯვაში. საწყალი ბერიკაცი თავის გულს შემოასკდა; გულფიცხობამ იმ ზომამდის მიიყვანა, რომ უმაგალითო საქციელი ჩაადენინა და ამ ჩადენილი საქციელის მოგონება, რომლის გასწორებაც მის თვალში შეუძლებელი იყო, წარმოუთქმელად აწუხებდა, სტანჯავდა, სტანჯავდა მუდამ, ყოველ ჟამს, ყოველ წუთს, ისე რომ ბოლოს ბერიკაცს ძაღლონეც გამოეღია და სულიც დალია.*

— ვერ გიტყვებთ, — ამბობდნენ მეზობლები — ღმერთს ვაწყენინებთ, რომ მისი მგმობელი გიტყვით — და ამიტომაც მიცვალებულ კაციას სასაფლაოზე მხოლოდ ცოლ-შვილი მიჰყვა და ესენიც მხოლოდ იმის უბედურ დღეზე გაჩენას დასტიროდნენ.

1893.

მსხვერპლი

ახალგაზრდა, ლამაზი მარიწე პარასკევობაზე* ისტუმრებდა ქმარს ნიკას.

— არ დაგავიწყდეს, — ეუბნებოდა იგი ქმარს, — ეს საჩოხე შალი ხუთ მანეთ ნაკლებ არ გაყიდო: ამ გაროზში* თუ მოგცენ ორ მანეთ-ნახევარი, გაყიდე, თუ არა და ისევ სახლში მოიტანე... ეს ოთხი წიწილი სამ-სამ შეუტრად.. ამ გაროზში რომ ფულს მოგცემენ, იმითი ერთი კაი ბაღდადი* მიყიდე და მომიტანე...

— ბაღდადის ყიდვისა მე არაფერი ვიცი, — მიუგო ნიკამ.

— ნაცნობი ვინმე შეგხედება, შეეკაცო, შეეხვეწე და გაყიდე... მარა კარგი იქნეს კი

— რა ფერის გინდა?

— თეთრი იქნეს.. თუ გინდა ცისფერი... ფოჩვიანი* თუ იშოვო, ძალიან კარგი იქნება... ორ მანეთ-ნახევრად კარგ ბალდადს იშოვი.

— ფულები აღარ გეტევათ ზანდუკებში?* — თქვა ამ ლაპარაკის დროს სახლში შემოსულმა მაღალი ტანის, ცოტათი წელში მოხრილმა მოხუცებულმა დედაკაცმა: — ფული არ გეტევათ ზანდუკებში?

— სახლში მოსატანი ფულისათვის, ბატონო, საჩოხე შალს ვატან და ოთხ ახალ ქათამს... ბალდადს მარტო გაროზის ფასი მიყიდის... ყველას ახურავს თითო ბალდადი, მე კი უბრალო თავსაფრით დავდივარ ეკლესიაზე... მარტო მრცხვენია!..—თავდაბლად უპასუხა მარინემ მოხუცებულ დედამთილს.

— ათასჯერ მითქვამს შენთვის... სხვისი წამხედურობა შენი საქმე არ არის, არა... ჩვენ არ გვარგებს, ქალბატონო, არ გვარგებს... რომ ვერ ჩავაგონე!.. შენ, ვაჟბატონო, ბაზრობა რომ გათავდება, მაშინ წადი, შენმა სიცოცხლემ, — მიუბრუნდა ფეფენა ნიკას: — რას გაჩერებულხარ?.. გასწი შენთვის და დროზე მოდი სახლში... ფული თელათ* მოიტანე!..

ნიკამ, დედის ბრძანებაზე, სიტყვაშეუბრუნებლად, მოხვია ხელი, რაც წასაღები იყო და საჩქაროდ კარში გავიდა. მარინე კი გულამღვრეული მისჩერებოდა, თვალს არ აშორებდა ფეფენას.

— გეუბნები, პრანჭვა-გრეხას თავი დაანებე-თქვა!.. რალა დროს შენი კოპწიაობაა... ვის ეპრანჭები, მითხარი ერთი? ქმარი გყავს, იმას მოაწონე შენი თავი... ამ სხვებზე რომ თვალი მიგიბრბის...

— ვის სხვას ვეპრანჭები ბატონო?.. ვის ვეპრანჭები, მითხარით მაინც, რომ ყოველდღე ამას მეუბნებით?..

— მუსაიფი გამაბმევიე ახლა მაგაზე!.. — შეუტია მოხუცებულმა.

— აბა, რა ვქნა, ღმერთმანი? ასე ტყუილაუბრალოდ შეწამებამ გული მომიკლა!..

— ტყუილაუბრალოდ? ჰმ! ტყუილაუბრალოდ?.. მე გული მომეხარჩა, ჩემო ქალბატონო, შენ რომ გიყურებ, გესმის, შენ რომ გიყურებ, გული მომეხარჩა!..

— რა ვქენი მაგისტანა? რა დავაშავე? — ცხარედ წარმოს-
თქვა ქალმა: — მითხარით მაინც, რა დავაშავე?

— ეგ თქვენი ახალი განათლება არ მინდა მე, არა; არა-
მეთქი, გეიგონე ჩემი.. ნუ იცი ყოველ კაცთან შენებურად ლაქ-
ლაქი, დოურიდებლად ყბედობა, არ შეგფერის ეგ ცუნდრუ-
კი* და კისკასი*... არა, არა... მე ვიცი, რა ბოლო მოჰყვება მა-
გისტანა თავისუფლებას...

— მე აღარავის ვცემ ხმას... ყველას ჩამოვეთხოვე... სულ
მუნჯად კი ვერ გადავიქცევი, რა ვქნა!

— ყველას ჩამოვეთხოვე, ყველას ჩამოვეთხოვე? ხმას აღ-
არავის ცემ?.. აბა, ეს გლახაკი, გაქუცული აზნოუშვილი დავი-
თი რას დაწანწალობს ჩემს სახლში? რა უნდა კარუგდელაძეს
ჩემს ოჯახში?.. მანამდი როდის ყოფილა იგი ჩემ მიდამოზე
მოსიარულე?.. ასე ჩამოვეთხოვე ყველას?

— ბატონო, მე ვერ ვეტყვი ვერაფერს იმ ადამიანს... თქვენ
უფროსი ბრძანდებით... თუ გწყინთ მისი აქ მოსვლა, თქვენ
დეითხოვეთ და ის იქნება... მე რა ბრალი უნდა მედებო-
დეს? — მარინეს ხმაში შეკავებული ცრემლები ეტყობოდა.

— მე დევითხოვო?.. თუ შენ, თუ შენ, შენ უნდა დაანახ-
ვო, რომ ტყვილა დაგდევს უკან?.. გამიფრთხილებიხარ, იცო-
დე, რომ რამე სირცხვილი მაჭამო, ოჯახი გამიხადო ქვეყნის
სალაპარაკოდ, სამასხარო ასაგდებად, იცოდე, ან შენ და ან
მე!.. არაფრით არ დაგზოგავ, ცოცხალი ვერ გადამირჩები,
იცოდე! — და ამ სიტყვებთან ფეფენამ ისეთნაირად გადახედა
მარინეს, რომ ეს უკანასკნელი აქედანვე უნდა დარწმუნებუ-
ლიყო: ეს, თავისნება მოხუცებული დედაკაცი, ერთ გუნება-
ზე მართლა და არ დაზოგავდა მას არაფრით.

— ოჯახს უყურე... ოჯახზე გქონდეს უფრო თვალი, გირ-
ჩევნია... თვარა, შენისთანა განათლებული ქალი ერთი კი არ
გვინახავს შერცხვენილი და თავსლაფდასხმული, თავისი
გაუფრთხილებლობის წყალობით! — წაილაპარაკა ფეფენამ და
რძალს მოშორდა.

რა პასუხი მიეცა ამაზე მარინეს? რა მიეგო ამ სიტყვებ-
ზე? ან როგორ მოახერხებდა რაიმე პასუხი მიეგო, როცა ტა-
ნი მთლად უცახცახებდა აღელვებულს და ყელში ცრემლები
უპირებდნენ... რარიგად გაჰკილა, ტალახში ამოსრისა მისი

თავმოყვარეობა, მისი ნამუსიანობა და სიყმაწვილე ამ უსინდისო დედაბერმა? მერე რისთვის? მხოლოდ ეჭვისათვის.. ჰმ, ერთი ამ მოხუცებულის ფეხქვეშ მოთელვა, მისი ჩაწიხვლა — მაგრამ ეს აზრი, ეს სურვილი წარეცხა თვალებიდან ერთბაშად ნაკადულივით გადმოკრიალებულმა ცრემლებმა.

ამ ცრემლების სიმწვავემ თითქო გამოაფხიზლა მარინე — კაბის სახელოთი მოიწმინდა თვალები, მიტრიალდა და გაჰვარდა კარში; დაეშვა ეზოს ქვემოთ მდებარე ვენახისკენ, გადახტა ვენახის ბოლოში ღობეზე და შარაგზით მიჰქროდა და თან იძახდა: „რა გქნა, რა ვუყო ამ დედაბერს?.. ღმერთო, რა ცეცხლში ჩავევარდე?!“

— ბიძია, ბიძია ჩემო, თავი უნდა მოვიკლა — ძლივს ამბობდა აღელვებული მარინე.

— რა იყო? რა ამბავია, შე ქალო? — ერთხმად შეჰკითხეს ორთავე ცოლ-ქმარმა, ონისიმემ და სოფიომ, მარინეს შეხედულობით გაკვირვებულებმა.

— ბიძია, ან ჩემი თავი უნდა მოვიკლა, ანა-და ის დედაბერი, ის მართლა კუდიანი,* არაწმიდა, ის უნდა მოვკლა... მეტი გზა არ მაქვს... გამიჭირდა, სიცოცხლე გამიჭირდა მისგან!

— რა დაგემართათ, რა მოგივიდათ? — ისევ კითხულობდნენ მოხუცებულები.

— დაჯექი, შვილო, და ისე გვიამბე! — უთხრა სოფიომ.

— ყველაფერს ვითმენდი, ყოველ იმის სიბილწეს ვუძლებდი... შეხედავდა, მეგონა, რომ არა ვარ ოჯახზე ორგულად... რომ ცუდი არაფერი მჭირს... რა არ ამიტანია სიტყვის უთქმელად... მეგონა, მცდის-თქვა... ვცდილობდი, რამერიგად მისი ოხერი გული მომეგო... მარა არაფერი, არაფერი მე მასთან არ გამივიდა... კაცს ხმას ნუ გასცემო, კარგად ნუ იცვამო... ძონძებში რაღა გამოვეხვიო, როცა, ღვთით, ვშოულობ, ვხელსაქნარობ... ქმარს — ის უიმისოდაც სულელია, ქმარს მიხელებს, რას არ ეუბნება, აგულიანებს... დღეს რეები არ გამაგონა?!. რა არ მითხრა?! რა არ შემწამა?.. რატომ იქვე არ მოვკვდი.. რა ეჭვები შემოაქვს ჩემზე?.. ღმერთო, ღმერთო, რატომ ვარ ცოცხალი ამის შემდეგ?! — და მარინემ დაწვრილებით უამბო ონისიმეს და სოფიოს დედამთილთან ნალაპარაკობი.

— ბიძია, ბიძია! — საყვედურით უთხრა მან ონისიმეს: — ბიძია, შენ ჩამაგდე ამ გენიაში!.. რატომ მოიკიდე ჩემი ცოდვა?.. რაზე ათხოვიე ჩემი თავი მაგ ოხრებს! — მარინე მწარედ მოსთქვამდა.

ისიც საკმარისი იყო ონისიმესათვის, რასაც მოჰყვა მარინე და ამ საყვედურმა, ამ საყვედურის ცხარე სიტყვებმა ხომ მოხუცებული მისი გულის მონად გახადეს.

თოფნაკრავივით წამოვარდა ზეზე და წამოიძახა:

— მერე ის შენი სულელი ქმარი, ის სულელი ბიჭი... — გაჯავრებული კაცი სიტყვებს ძლივს ახერხებდა.

— დედამისს რას გაუბედავს... კაცია? — ქვითინებდა მარინე.

— დალაზვრათ* ჩემმა გამჩენმა!.. სული მიცხონდა, მე იმათ შავი დღე მივაყენო!.. შეჩვენებულს... ამ კუდიან დედაკაცს!.. შეხედეთ ერთი!.. — ყვიროდა ონისიმე.

— მოითმინე, კიდევ მოითმინე, შვილო, — ალერსით და ტკბილად ეუბნებოდა სოფიო და თან ეხვეოდა: — კიდევ მოითმინე, შვილო... სულ ასე კი არ იქნება... ისიც დარწმუნდება, შეხედავს, რომ ცდება.. ტყვილა გიჯავრდება... კი, შვილო, მოთმინება ჯობია!..

— მოთმინება კი არა!.. ორსავე დედა-შვილს სულს ამოვახდენ,* თუ ადამიანის დაფასება არ იციან მაგ შეჩვენებულებმა — მე ოვუხელ თვალებს, თუ კაცი ვარ! შენ, ბიძიკო, — მიმართა ონისიმემ მარინეს: — შენ სულ ნუ წახდები... შიშს ნუ მიეცემი... მე ვიცი და იმათ... მე ახლავე წავალ იმ წყეულთან, — წამოიძახა ერთბაშად ონისიმემ: — ახლავე წავალ!.. მომე, ქალო, ღვედი!

— კაია, თუ ღმერთი გწამს, კაია, ონისიმე!.. ნუ აცერცერდები, — უთხრა ქმარს სოფიომ. — რა დროს ფეფენასთან ლაპარაკია ახლა... გვაცალე... დაწყნარდეს ის ადამიანიც... ახლა რომ მიხვიდე მასთან — უარესად გაახელებ, მეტი რა იქნება... მერეც შეხვდები და ეტყვი ტკბილად, სიტყვა-მოფიქრებით.. უკეთესიც იქნება, თუ შენ სულ არ გასცემ ამაზე ხმას... ისევ მე მოველაპარაკები... მე ვიცი მასთან ლაპარაკი!

თუმცა ონისიმე ძალიან იწევდა რძალთან საჩხუბრად, მაგრამ სოფიომ იმდენი მოახერხა, რომ დაბოლოს ეს სურვილი

გადათქმევინა ქმარს, მერე მარინეს მიაქცია თავისი ყურადღება და თავისი ტკბილი ზნით, მოხერხებული სიტყვით, შაქრიანი ენით სრულიად დაამშვიდა, დააწყნარა, გული გაუკეთა, ათასი იმედი გაუღვიძა და ისე გაისტუმრა რამდენიმე ხნის შემდეგ.

— გეუბნებოდი, ნუ ერევი-თქვა იმ შენი ჰმისწულის ქალის თხოვაში, ბოლოს შეგარცხვენენ და სამწუხაროდ დაგირჩება-თქვა და ხომ გამართლდა ჩემი სიტყვა!.. წინდაწინ ვიცოდო, რომ ასეთი ამბავი იქნებოდა...და ამიტომ მეშინოდა ყოველთვის... — საყვედურით ეუბნებოდა სოფიო ქმარს, როცა მარინე წავიდა.

— სიკეთე მინდოდა, სიკეთე, დედაკაცო, მაგ შეჩვენებულებისათვის... გაუწყრა მაგათ ჩემი გამჩენი!.. კაცი არ ვიქნები, თუ მე მაგენი რჯულზე წარმოვაქციო!.. კაცი არ ვიქნები!.. მაგ წუნკლიან, არაწმინდა დედაბერს ასე რაღა შევარცხენოებ ჩემს თავს!

— კაი, კაი... კაია, დაწყნარდი! — შეუტია ქმარს სოფიომ: — ვის ახსენებ მაგრე... ვის ექადნები შე უბედურო, გავიწყდება?

— მისი კუდიანობის შენისთანა დედაკაცებს ეშინოდეს... მე სულაც არ მეშინია მისი.. მის კუდიანობას ჩემზე გასავალი არა აქვს! — გაცხარებით წამოიძახა ონისიმემ.

— შენისთანებს გამოუცდიათ მისი ძალ-ღონე... დიდგულზე ხარ, ზურგს უკან რომ ლაპარაკობ! ვითომდა ვერ გეიგებს... რასაკვირველია, ამ იმედით იყავი!.. ონისიმე, თუ ღმერთი გწამს, თუ შენი ოჯახი გებრალემა, დაჩუმდი... ნუ იხსენებ ცუდად იმ შენს რძალს... არ ივარგებს!.. — თითქმის ხეწვნით უთხრა სოფიომ.

— აბა, ფეხქვეშ გევეშალო*, ა?.. რას მეუბნები დედაკაცო! კუდიანს, არაწმინდას ასე რაღა დავუმორჩილდები, ღმერთო მომკალი!..

— ჩუ თქვა, ჩუ, შე უბედურო! რომ არაფერი ეყურება ამ კაცს, კაცის სიტყვა რომ არ ეყურება!.. რა გუნებაზე ხარ ღღეს?.. აქამდის ყოველთვის მის ცუდ ხსენებას ერიდებოდი... ღღეს რა ამბავია, რა ამბავია ეს?..

— რა ამბავია და ის, რომ გული მომიკლა იმ ბოვშის საყ-

ვედურმა... მართალია, სულ მართალია!.. მე ჩავაგდე იგი მაგათ ხელში... მე რომ არა, ნიკას ვინ ოხერი მისცემდა ქალს!.. არ მემართლება საყვედური?.. რაღა არ გავცეცხლდები, შე ქალო!

მოხუცებული არ წყნარდებოდა; მშიშარა სოფიო თავს იკლავდა მისი მაყურებელი და აქედანვე ხედავდა ათას უბედურებას, ფეფენასაგან მათ თავზე მოვლენილს. ტიროდა ქალი და წუწუნებდა ქმრის ჯიუტობის გამო, მაგრამ ის კი მაინც მოახერხა, რომ ონისიმეს ფეფენასთან წასვლა გადაათქმევინა.

გაიარა რამდენიმე დღემ.

ნაშუადღევი იყო. ონისიმემ თავის ეზოდან თვალი მოჰკრა გზად მიმავალ ფეფენას. იგი მიდიოდა ქვევით ყანის დასახელებად.

— მომითმინე, მომითმინე! — გადმოსძახა ონისიმემ რძალს, — საქმე მაქვს შენთან!..

ფეფენა შეჩერდა.

— ახლა მოგელაპარაკები შენდა საკადრისად! — გაბედულად წამოვიდა ონისიმე, მაგრამ რარიგად უმტყუნა ამ გაბედულებამ, როცა იგი მიუახლოვდა ამ მაღალი ტანის დედაკაცს, რომელიც ჯოხზე დაბჯენილი იდგა შარავზე. ფეფენას მოხვეულ შალქვეშ, რომლის ერთი ყურით ყბა ჰქონდა ამოკრული, უჩანდა მხოლოდ ცხვირი და მკაცრად გამომზიარალი თვალები. ამ ცოტათი წელში გახრილ დედაკაცში რაღაც ძალა იყო დამალული, ამას გრძნობდა ყოველი ადამიანი მის დანახვისთანავე. მისი შეხედულება გაგრძნობინებდათ, რომ იგი სხვა დედაკაცს არ ჩამოგავდა, რომ მასში სულ სხვანაირი სისიათი იყო დაფარული; უნებლიედ რიდიოთ აგვესებოდა გული იმის მოლაპარაკეს და მორიდებას გაფიქრებინებდა. მისი კუშტი გამოხედულება სხვანაირად მოქმედებდა ყველაზე, ვინც მას მიუახლოვდებოდა. ამას ზედ რომ ერთვოდა მისი განმარტოებულად ყოფნა, მეზობლებთან მიუყარებლობა — ყოველივე ეს იყო მიზეზი, რომ სოფლად კუდიანობას ეწამებოდნენ*, ყველას მისი ეშინოდა და ყველა მას ერიდებოდა.

ეს იყო მიზეზი იმისი, რომ თუმცა დიდგულად წამოვიდა ონისიმე რძლისაკენ, მაგრამ გაბედულებამ უღალატა და წყნარად ოთხრა:

— რა ხანია შენი ნახვა მინდოდა!

ფეფენა ხმაგაქმენდილი იდგა, მისჩერებოდა მაზლს —
თათქო ეუბნებოდა თვალებით: „რაზე გამაჩერე, თქვი ბარე-
...“

ონისიმეს შერცხვა თავისი თავის, რომ წინათ ისე იქაჩე-
ბოდა და ახლა კი სულ სხვახარკი კილოზე დაიწყო ლაპარაკი
და მოხუცებულმა კაცმა თავგამეტებულად სცადა, თავის წი-
ბაზე მაინც, დამტკიცებინა, რომ მას მართლადაც სულ არ
ეშინოდა კუდიანი ფეფენასი.

— რატომ ხაზთ ასეთი ავები! — დაიწყო მან — რატომ
აქრთ ასეთი ავები, რომ ადამიანი ვერ გიგულებიათ!..*

ფეფენამ თვალები მიაშტრა.

— რა ამბავია? — კუშტად წამოისროლა მან.

— მარინესთანა ანგელოზი ქალი ადამიანმა ვერ იცუოა?!
აღარ ვიცი... აღარ ვიცი!.. რომ არაა ცუდი ქალი... რატომ გე-
შართებათ ასეთი საქმე?.. მიკვირს ღმერთმანი... ნამეტანი მიუ-
ვირს... და მწყინს!..

— ჰმ! — მშრალად ჩაიცინა ფეფენამ; — აღუქანტობა*
უეიწყე?... საქმე გამოკლევია, გეტყობა... აღუქანტობა რა შენი
აკადრისი ხელობაა!..

— აღუქანტი ვარ თუ რაცა ვარ, მე საქმეზე გელაპარაკე-
ბი, რა ძალო! ეგ ბოვში მე ვათხოვიე შენს შვილს... მისმა ჭი-
რისუფალმა მე ჩამაბარა მისი თავი და მარინეს ამბავი ყო-
ველთვის მეკითხება, შე ქალო!

— რა გინდა მერე?

— ცუდად ეპყრობით, გეუბნები!

— მიჩივია?

— კი არ გიჩივია, მე თავათ ვხედავ და პირში გეუბნები.
ურიგო ქალი იყოს, მესმის, და რომ არაა ურიგო, რატომ?..
რატომ?

— ონისიმე, ხომ იცი, რა გაჭირვება გამომივლია მე შენი
ძმის ოჯახში... ყმაწვილი ქალი დავჭერივდი და გამოუცდელს
ოჯახი მე დამაწვა კისერზე... რა ოჯახი? სარჩო რომ არ მო-
დიოდა... ვინ იყო ჩემი შემფარე, მშველელი?.. ყანას მე ვხზავ-
დი, მე ვწმენდდი, მე ვიწვევდი.. თან ბოვშნაც ვზრდიდი... შემ-
წე* ვინ მყოლებია? ყველაფერი მე ვიყავი, მე, მარჯახელა

ქალის.. ვის უნახავს ჩემოდენი გასაჭირი?.. ვის გაძოუცდიდა რაც მე გამოვცადე?.. მეზობლობას ჩამოვრჩი — ჩემს საქნარს ვუნდებოდი და ზოგიერთს ჭკუათხელს ჰგონია, ვითომ მე აღამიანი მძულს და იმიტომ არ ვეკარები არავისა.. მარა სხვის უგუნურ სიტყვას არ ავყოლივარ ჩემს დღეში... ოჯახი კი ფეხზე დავაყენე... ჩემი თავი ნამუსიანად შემინახავს... — ჩირქი ოჯახისათვის არ მიმიცხია* და რომ ამდენი ტანჯვა-წამებით შემონახულ ოჯახს ვინმემ თავსლაფი დაასხას, ქვეყნის სასაცილოდ გამიხადოს, მის სისხლს დაღევს ფეფენა, იცოდეს მის სისხლს დაღევს ფეფენა! — და აღელვებული მოხუცი დედაკაცი თავის გრძელ ჯოხს ურტყამდა მიწას.

— ეგ აგრე უნდა იყვეს... მაგაში მართალი ხარ, ფეფენა, მაგრამ მარინემ გაფიქრებია მაგისტანა რამე?.. შე ქალო, შენი რძალი ყმაწვილი ქალია, რა ვუყოთ, რომ ჩაცმა-დახურვა ეხალისებოდეს... ეგ რა საშიშარი უნდა იყვეს?..

— რა საშიშარია? რა მისი საქმეა პრანქვა-გრენა თუ ცუ-

დი რამ გულში არ ჰქონდეს!.. მე, ჩემო ბატონო, ხამის* ლურჯა კაბითაც კარგად გამიტარებია ჩემი წუთისოფელი!

— მე და შენი დრო სხვა იყო, ფეფენა, ახლა სხვა დროა...

— ეგ არის, რომ სხვა დრო დადგა!.. ახლანდელი ქალები?!.. ძველი სინდისიანობა გაჰქრა... ყველა ამჩატდა... უტიფარნი* შეიქმნენ. მორიდებასაც გადაეჩვივნენ... აღარაფრის რცხვენიათ... გათამამდნენ... რატომაც არ გათამამდებიან, როცა შენისთანა გულკეთილი კაცები, — დაცინვით წარმოთქვა ფეფენამ, — ამართლებენ, დასტურს აძლევენ და მათი საქციელის მოწონებაში ბრძანდებიან. ქვეყანა კი გეირყვნა!.. შენი წყალობით, ჩემდა გულის სახეთქად, ერთი ამისთანა მეც ჩამომივარდა ოჯახში. და სიცოცხლე გამიმწარა!.. რად უნდოდა ჩემს გლახაკს ლამაზი გოგო... ძროხასავით რომ დარბის სუყველგან და იმის ფიქრშია, თუ ვის მოაწონოს თავი!

— ტყვილია, სულ ტყვილია შენგან მისი ავად ხსენება, ფეფენა, დამიჯერე!

— ტყვილია, დიახ, ტყვილია!.. ჰმ! გახრეკილი* დავით კარუგდელაძე ვინ შემომითრია სახლში? როდის იყო ის ჩემს ოჯახში მარინეს მოყვანამდინ, ახლა რომ ძალღივით დაწანწალობს?! წინათ ისიც კი არ იცოდა, მქონდა სახლი თუ არა!.. გოგოს დასდევს და მაგასაც დიდად მიაჩნია ეს!.. შენი წყალობით მომდის მე ეგ, შენ გადამკიდე უტიფარ სულიერს, შენ, ვაჟბატონო!.. და შენ მარიგებ, თავის ნებაზე მივუშვა სინდისდაკარგული წყეული გომბიო, რომ საძაგლობა ჩაიდინოს და ქვეყანაში ოჯახი შემიგინოს?!

— ფეფენა, ნუ ხარ აჩქარებული ქალი!.. ნუ ხარ ასეთი უსამართლო, და გულფიცხობამ საცოდაობა არ გაქნევინოს!

— აბა, ვუყურო, გულგრილად ვუმზირო ყველაფერს, რაც ჩემი თვალების წინ ხდება... არა? სირცხვილს რომ მაჰმევენ, მერე გამოვეკიდო საქმის გამოკეთებას?.. მაშინ გვიან იქნება, ჩემო ბატონო. მე თვალი მაქვს და ჰკუა თავში ჯერ არ გამომლაყებია, ზოგიერთივით!.. შენი რჩევა ჩემთვის უსარგებლოა, თავს ნუ იწუხებ, ნუ, ნუ იწუხებ! და შენთვის კი ეგ ბითქვამს: კმარა, კმარა, რაც სიკეთე დამმართე, და შენი ჰკუით ჩემი ოჯახის საქმეებში ნუ ეჩრები, იცოდე, დამითხოვინაარ, დამითხოვინაარ... იცოდე... და კარგად დეიმახსოვრე ეს, გესმის?

ეს უკანასკნელი სიტყვები ისეთი დამუქრებით და თან ზიზლით წარმოსთქვა დედაკაცმა, რომ ამის გამგონე ონისიმე სულ სხვა კაცად გარდაქმნა. ახლა დაავიწყდა მას ფეფენას კუდიანობაც, მისი ძლიერებაც და მხოლოდ თავისი წყენა, თავისი თავმოყვარეობის შელახვა, თავისი შეურაცხყოფადა ედგა თვალწინ და ეს იყო მიზეზი, რომ მან, გააცხლებულმა, უცნაური ხმით მიაყვია ფეფენას:

— თუ ეგრეა, ჩემიც დეიმახსოვრე!.. ჩემს მოხუცებულობას ვფიცავ, მარინეს რომ ცუდი რამე შეამთხვო, ვერც დედა და ვერც შვილი ცოცხალი ვერ გადავირჩებით!.. ცოცხალი ვერ გადავირჩებით, იცოდეთ! პაი, თქვენი რჩული, გაგიწყრათ ჩემი გამჩენის ცოცხლები ვერ გადავირჩებით, იცოდეთ!

ათრთოლებული ონისიმე უცბად მიტრიალდა და თავისი საჭლისკენ გასწია. მაგრამ ერთი კიდეც მოტრიალდა და გადაიძახა რძალს:

— კარგად დეიმახსოვრე ჩემი სიტყვა... ცოცხლები ვერ გადავირჩებით, თქვე შეჩვენებულებო!..

— რა ქალი მოვაყვანიე მაგ დაწყევლილს და რას მეუბნებიან, შეხედოს კაცმა ერთი? კაცი არ ვიქნები, თუ შენისთანა ურჯულო, არაწმინდა რჯულზე არ მოვიყვანო!.. შეჩვენებულები, შეხედეთ, შეხედეთ ერთი!

ფეფენა კი ერთ ხანს ისევ თავის ადგილას იდგა და მისჩერებოდა გაჯავრებული, გაწიწმატებული მიმავალ მაზლს, მერე თავის გზას დაადგა და ქვევითკენ წავდა ყანის დასახელებად.

სოფიო, მშიშარა სოფიო, შიშმა აიტანა, რაკი ყური მოჰკრა რძალ-მაზლის ლაპარაკს!.. მან კარში ვ-მოუსულაც ვერ გაბედა საწყალმა, ვიდრე ფეფენამ არ ჩაიარა; სოფიომ გაალო სახლის კარი და ქმარს ყვედრებით მიმართა:

— ვიცოდი, წინდაწინ ვიცოდი... რომ ასე გათავდებოდა შენი მასთან მუსაიფი!.. ღმერთო, მომკალი, ღმერთო, მომკალი!.. გამოტვინდი, შე უბედურო, გამოჩერჩეტდი, შე საწყალო? გეხვეწი, გემუდარე — ნუ შეეხმები-თქვა ლაპარაკში!.. არა, არ დეიჯერა, არ დეიჯერა ადამიანის სიტყვა! ღმერთო, ღმერთო! — გაიძახოდა მწუხარედ სოფიო.

— მა რა მქნა, ერთი შენც? მოთმინებიდან გამოვიყვანა

იმ წყეულმა, იმისთანები მითხრა... მკვდარი ხომ არა ვარ... რა-
რიგად მომეთმინა?.. მკვდარიც არ მოუთმენდა, მე რომ იმამ
მითხრა!

— უნდა მოგეთმინა, უნდა მოგეთმინა!.. ვის ებრძვი, ვის,
შე უბედურო?.. რატომ არ ერიდები, შე უბედურო, რატომ არ
ერიდები? ვინ გიშველის, ვინ დაგიფარავს, შენზე ჯავრის
ამოყრა რომ მოინდომოს?

— ვერაფერს ვერ მიზამს! — დაჟინებით წამოიძახა ონა-
სიმე.

— დიახ, დიახ, მაგ იმედით იყავი, მაგ იმედით იყავი!..

ქმრის ამგვარი ჭიუტობა გულს უკლავდა საწყალ სოფიოს.

— ეპ, ერთი შენც კიდე! — გაჯავრებით თქვა მოხუცე-
ბულმა კაცმა: — რასაც მიზამს, ქნას და ის იქნება... წავალ
ახლა, მუხლზე მოვეხვევი, შენი მეშინია და მაპატივე-თქვა,
თუ რაღა გგონია?

— ვაი ჩემი ბრალი შენს ხელში!.. არ ვიცი შენი ჭიუტი
ხასიათის ამბავი თუ?.. ისევ მე უნდა დავაშოშმინო რამე
გზით... ისევ მე უნდა დავაწყენარო!.. ვაი ჩემი ბრალი შენს
ხელში, ყოველთვის გულისხმეთქამი ვარ შენი წყალობით... —
სასოწარკვეთილებით წარმოსთქვა მშიშარა დედაკაცმა.

ფეფენამ დახედა ყანას და ახლა უკანდაბრუნებული იმავე
გზით, სახლისაკენ მოდიოდა, თავჩაღუნული, ნელი ნაბიჯით
მომავალი, ჯოხზე დაყრდომით ათას ფიქრში იყო წასული...
რამდენი მწუხარება, რამდენი უსიამოვნება შეხვდა ამ ბოლო
დროს!.. ახლაც, ამ ერთი საათის წინ რა ლაპარაკი მოუხდა?!
რარიგად გაუწვალდა, გაუუგემურდა მოხუცებულობა ამ გლა-
ხა გომბიოს გამოისობით? რარიგად მოუშხამა სიცოცხლე ამ
უხეირო გოგომ! რა უყოს, რარიგად აიცილნოს თავიდან გან-
საცდელი, აიცილნოს ქვეყანაში თავის მოჭრა?.. განსაცდელი
მოელის, უსათუოდ მოელის, ამაში დარწმუნებულია ფეფენა...
რარიგად უჭირავს თავი იმ შეჩვენებულს! ვის გაუგონია გა-
თხოვილი ქალის კისკისი, გაუთავებელი სიმღერა, ცეკვა-თა-
მაში ისე, როგორც მან იცის?.. გაგონილა ისე თამამად, მოუ-
რიდებლად, თავისუფლად ლაპარაკი, მან რომ კაცებთან ლაპა-
რაკი იცის?.. რას ჰგავს, რაღა შეჰფერის ქმრიან ქალს, მან
რომ მოკმაზმვა-გამოპრანჟვა იცის?! ენ გახრეკილი აზნოუში-

ლიც რომ შემოუთრია სახლში!.. ალბათ იმედს აძლევს, იმედს აბა, რაზე დასდევს ეს შეჩვენებული ასე მოუცილებლად... ამ უნამუსოს კი უხარია, რასაკვირველია, უხარია, რომ აზნოუ-შეილი უკან დამდევსო!.. უკუო, გამოტვინებული ონისიმი კიდევ ამართლებს და... ხმა არ გასცეთო!.. დიხ, სწორედ ევრე იზამს ფეფენა! სულ თავისუფლად ამყოფებს, სანამ თავზე ლაფს არ დაასხამენ!.. სულს ამოხდის, თავის ხელით წაახრ-ჩობს ფეფენა, ვინც მის წვა-დაგვით შენახულ ოჯახს რამე ჩირქს მოსცხებს, ცუდ სახელს დაუგდებს!..

ცალკე ამ ფიქრებში გართული, ცალკე დადლილი, ნელა მომავალი ფეფენა ის იყო ვიწრო ორლობიდან ფართო გზაზე გამოვიდა, რომ რაღაც ხმა მოესმა, რომელმაც მოხუცებული ქალი ფიქრებიდან გამოიყვანა. მან ასწია თავი და გაიხედა იქით, საიდანაც ხმა მოესმა.

გაფითრებული ფეფენა თითქო მიეკრა იმ ადგილს, სადაც იდგა.

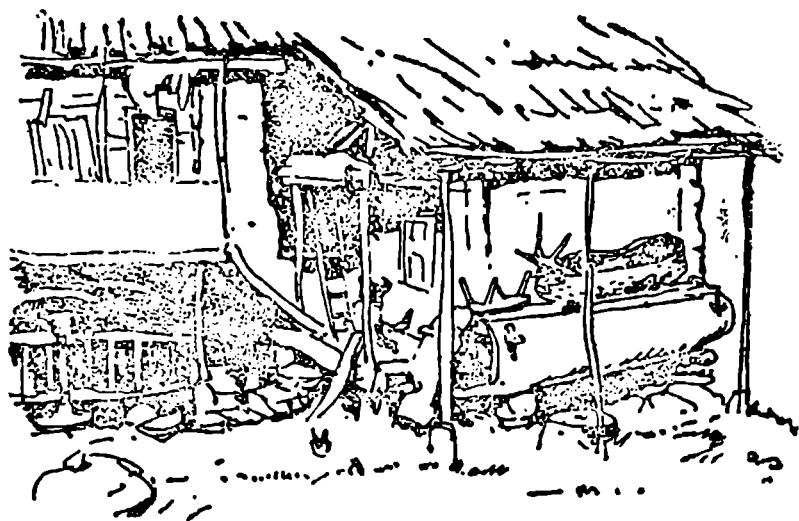
ეს მარინე იყო, ჩაფი ედგა მხარზე და მორბოდა ზევით-კენ. ფეფენამ ადვილად იცნო მას ელაპარაკებოდა ღობეზე მომდგარი დავით კარუგდელაძე, რომელმაც ახლა მარინეს უკან მიადახა:

— კვირას! მოვალ, უსათუოდ გეწვევი... კაი მასბინძელი თუ დამიხვდები!

მარინე ისევ მირბოდა და დავითიც ღობეს მოშორდა.

სისხლი თავში აუფარდა მოხუცებულ ფეფენას ამ სურათის დანახვაზე! ახლაც ტყუილად ეწამება* იგი მარინეს, ახლაც სცდება თავის ეჭვში? იმ ზომამდის იყო გააფთრებული, რომ მოსაზრების ძალაც კი დაკარგა ნახულის მოულოდნელობით. თავდაპირველად ვერ მოისაზრა — რა ექნა, რარიგად მოქცეულიყო. მერე კი ისევ გონზე მოვიდა, მოშორდა იმ ადგილს, სადაც გაქვავებულივით იდგა, მიირბინა ღობესთან, სადაც დავითი იყო გადმოწოლილი, ერთი თვალის დახამხამებაში ახტა ღობეზე და ყანაში გადახტა, მიაგლ-მოავლო თვალი და რომ გერა კაცი ვერ დაინახა, ხმამალა დაიძახა:

— სად ქვესკნელში ჩამძვრალხარ?... შე წუწო, უსინდისო, შენა — მერე, ვითომც რაღაც გაახსენდა, გამოტრიალდა, ისევ გადმოხტა ღობეზე და შარაგზით ზევითკენ ძუნძულით გაქანდა.

ზ-რ

ცოტა ხნის შემდეგ იგი დავით კარუგდელაძის ეზოში იყო. დავითის ცოლი, ნატალია, რომელიც ბალკონზე იჯდა ხელსაქნარით ხელში, კიბესთან შეეგება მას.

— მობრძანდი, მობრძანდი, ჩემო ფეფენა! რას მივაწერო, რომ გაგვიხსენე... სულ დაგვივიწყე, შე ქალო!

ფეფენა ავიდა დაბალი კიბით ბალკონზე, ჯოხით ხელში.

— კესარია, გოგო, სკამი მოართვი ფეფენას! — დაუძახა ნატალიამ მოსამსახურეს.

— დასაჯდომად კი არ მოვსულვარ! — მკვახედ წამოიძახა ფეფენამ.

ნატალიამ იცოდა ამ დედაკაცის ხასიათი, მაგრამ ამ სიტუვის კილომ მაინც გააკვირვა იგი.

— რა იყო, შე ქალო! რა ამბავია?... ხომ არავის უწყენიებია შენთვის? — ჰკითხა ნატალიამ, მაგრამ იქვე დაატანა — მარა შენ ვინ გაგიბედავს, გაწყენიოს რამე.

— შენს ქმარს ჩემი ოჯახის თავსლადის დასხმა მოუწდომებია... — ძლივს წამოიძახა მეტისმეტად აღელვებულმა ფეფენამ.

— რას ამბობ, ფეფენა, რას ამბობ?... მაგ როგორ იქნება?

— გეუბნები, მართალი ყოფილა — უკმეხად მიაძახა ფეფენამ — იცოდე, მეც ისე გევიმეტებ, როგორც იმას ვყავარ გამეტებულნი!.. გოგო სულელია... იმას არაფერი ესმის.. უხარია, აზნოუშვილი უკან დამდევსო!.. აზნოუშვილს გარყვნილობის მეტი რა ახსოვს?... ჩამომათხოვე, ნატალია, შენი ქმარი!.. ნუ დასდევს ჩემს შეჩვენებულ რძალს... ქვეყნის თვალში სასაცილოდ ნუ მხდის, თვარა არ ვიცი, არ ვიცი, რას მაქნევინებს, რას გამაბედვინებს შენი ქმრის გარყვნილობა! რაც არ გეკადრებათ, ნუ კადრულობთ.. კეთილშობილებს გეძახიან!

აზრდაბნეულობით მისჩერებოდა ნატალია ამ გააფთრებულ შონუტებულ დედაკაცს და საშინელ ძალას ატანდა თავისთვის, მოთმინება არ დაჰკარგოდა და ბოლომდის მოესმინა, რაჯნებოდა ამ უცნაური დედაკაცის უზრდელი ლაპარაკი:

— ვეტყვი, ყველაფერს ვეტყვი დავითს და შენ და ის ერთმანეთში მოილაპარაკებთ... მე რა უნდა ვქნა? — უთხრა ნატალიამ და ამით უნდოდა ბოლო მოეღო ამ უცნაური ბაასისათვის.

— ჩემთან იმას არაფერი სალაპარაკო არა აქვს! რაც სათქმელი მქონდა, გითხარი, და აწი თქვენ იცით!.. მშვიდობით ბრძანდებოდე! — წამოიძახა ფეფენამ და თავიც არ დაუკრავს, მიტრიალდა და უცბად ჩაიარა კიბე.

— სად მიიჩქარი, შე ქალო?... დაჯექი, დაწყნარდი, შე ქალო, და ისე წადი! — უთხრა ნატალიამ ფეფენას დასაშოშმინებლად, მაგრამ იმას არც კი მოუხედავს, მხოლოდ წაილაპარაკა:

— საქმე კი არ გამომლევია თქვენსავით... თქვენთან ვილაყლაყო! — ფეფენამ ისე ხმამაღლა თქვა ეს, რომ ნატალიამ გარკვევით გაიგონა. ერთი ბეწო დააყლდა, კინალამ ბიქს უბრძანა: — ეს პილწი* დედაბერი კისრისტეხით ეზოს გარეთ გააგდო.

სალამოზე შინდაბრუნებულ დავითს ყველაფერი უამბო ნატალიამ, რაც ფეფენასაგან გადაჰხდა.

— რა სულელები არიან ოჯახდაქცეულები! — წამოიძახა დავითმა, როცა ნატალიამ გაათავა ეს ამბავი: — თუკი ქალს ხმა გეეცო, უსათუოდ რამე უნდა შეგწაჰმონ... რა ჩემ ფეხ-

ბად მინდა მწვერიანი ყაზახის* გომბიო, როცა ლამაზი ცოლი შინ მიზის... ხვალვე ავუხსნი ყველაფერს იმ დედაბერს!.. შენ კი ყოჩაღად მოქცეულხარ, რომ მოგიტმენია და სახლიდან არ გაგიძუნძულებია... პილწია ის ოხერი!

— მოვერიდე, მა რა მექნა?! მთელი ქვეყანა კუდიანობას სწამობს... რომ რამე შეგამთხვიოს, რაღას იზამ?.. თუ ღმერთი გწამს, ხვალ უსათუოდ მიდი და რამერიგად დაამშვიდო, დააწყნარე ის უხეირო... ნამეტანი გაანჩხლებულია!

— უსათუოდ, უსათუოდ ვნახავ ხვალ და დავაშოშმინებ, — თქვა დავითმა. — გეტყობა, ძალიან შეუშინებხარ, — სიცილით უთხრა მან ცოლს.

დავით კარუგდელაძისაგან ფეფენამ პირდაპირ თავისი სახლისაკენ გასწია.

უკვე საღამო იყო, როცა ფეფენამ თავის ეზოში ფეხი შედგა.

მარინე ვახშმის კეთებას შესდგომოდა; ცეცხლზე ჭადები-სათვის კეცები შეელაგებინა, პატარა ქოთნით ლობიო მიედგა და თვითონ თაროსთან ცომს ზელავდა ჭადისათვის. ბაზრობიდან დაბრუნებული ნიკა ცეცხლის მოშორებით იჯდა, გაყუჩებული, პატარა დაბალ სკამზე და ყალიონს შეექცეოდა.

კარი გაიღო და ფეფენა შემოვიდა სახლში.

— შენისთანა გომბიოს თავზე ლაფი რავე დავასხმევინო? თავზე ლაფი რავე დავასხმევინო, ღმერთო, მომკალი?! — შემოსვლისთანავე დასკექა მან. — შენისთანა გომბიომ რავე გამიხადოს ჩემი ოჯახი ქვეყნის სასაცილოდ?! რას გადმოგიყვლი-პინებია მაგ დასაფსები* თვალები? შენ, შენ, შენ გეუბნები, შე... შე სასიკვდილე! — მიაყვირა ფეფენამ მარინეს, როცა ამან თვალები მიაშტერა მოქაქანე დედამთილს. — რაზე მომითრიე ეს ჩემი სისხლისმსმელი, ჩემი მკვლელი, შე სულელო, შე უტვინო, უტვინო? — მიუბრუნდა მერე შვილს.

— რა იყო, დედა?.. რა იყო, ჰა? — იკითხა გაუბედავად ნიკამ.

— შენი თვალების დაბნელება, შენი თვალების დაფსება, შვილო!.. ათასჯერ მითხრობია შენთვის, ნუ ხარ ლენჩი-თქვა, ნუ ხარ დაგლახავებული-თქვა! შეგხედოს შენმა ოხერმა ცოლმა, რომ ქმარი ყავხარ!.. არ გაგაგონა დამბადებელმა არაფერ

როი, ჩემი დარიგება შენ ვერ გეიგონე! იმიტომაც კაი საქმე გე-
მართება.

მარინემ ცომის ზელას თავი დაანება და ხელებწაქაპიწებუ-
ლი, გაშტერებული იქვე თაროსთან იდგა და გოცებით ყურს
უღებდა ამ ლაპარაკს.

ნიკამ ერთი თვალით გადახედა მას და ისევ შეეკითხა დე-
იდას:

— რა ქნა მაგ შეჩვენებულმა, პა, რა ქნა, რა?

ოჰ, რა საზიზღარი რამ იყო ამ წამში მარინესათვის ეს დე-
იდის ყურმოკრილი მონა-შვილი.

— რა ქნა? ჰკითხე, ჰკითხე... თვითონ მოგახსენებს... მა-
გას ხომ არაფრისა რცხვენია!.. შარაგზაში რომ ძროხა დედა-
კაცი საარშიყოდ გამოდგება, იმას რილასი რცხვენია?.. სულ
დაივიწყე, შე შეჩვენებულო, სირცხვილი?! სვინდისი აღარ
შეგრჩა ცოტაოდენი მაინც მაგ შენს გარყვნილობაში?.. ისიც
აღარ იფიქრე, რომ ამ შარაგზაში ვინმე დაგინახავდათ?.. თუ
აღარც კი ერიდები ვისმეს?.. პა? ამ ზომამდინ მივიდა შენი
თავხედობა და უნამუსობა?.. ჰმ! რასაკვირველია, ამ ღვთის
გლახას წუწკი აზნოუშვილი დავითი სჯობია!.. რასაკვირველია,
რასაკვირველია მარა მე რას მიპირობ?.. მე დამივიწყე, რომ
ცოცხალი ვარ?.. შე გარყვნილო, შე ეტიფარო! — ყვიროდა
ბრაზმორეული ფეფენა, რომელიც თავს ვერ იკავებდა თავის
გულისწყრომის გამოთქმაში და ამასობაში უფრო და უფრო
ხელდებოდა და ბორგდებოდა.

მარინემ ჯერ დრო მისცა ამ დედაკაცს ამოესვარა ტალახში
მისი ნამუსი, მერე კი სცადა თავის გამართლება; ცდილობდა
აეხსნა, თუ რარიგად შეხვდა მას დავითი, ეფიცებოდა, რომ
მას, მარინეს, დავითისათვის ერთი სიტყვაც არ უთქვამს, ხმაც
არ გაუცია. მაგრამ ყოველივე ეს ამოი იყო... ფეფენას აღარა-
ფერი ეყურებოდა ამგვარები, მხოლოდ მარინეს ხმა უფრო
ახელებდა, უფრო ბრაზს უმატებდა და ზოლოს იმ ზომამდის
მივიდა, რომ არავითარ სიტყვას აღარ ერიდებოდა მარინეს-
თვის; სიტყვა სიტყვაზე უფრო მყრალი, პილწი, ექვი ყოვლად
აზიზღარი, სარწმუნოდ აღიარებული, უანგარიშოდ, უზომოდ
ეყრებოდა თავზე ყმაწვილ ქალს.

ბოლოს ამასაც უღალატა მოთმინებამ და, რაც ძალა ჰქონდა, განწირულებით შეჰყვირა გააფთრებულ დედაბერს:

— გაჩუმდი!.. გაჩუმდი!.. კმარა!.. — და ცხარე ცრემლე ბი შადრევანივით წამოსკდა თვალებიდან. მთელი სხეული უცახცახებდა მას.

— ვის უბედავ, შენ, მაგას, ჰა? ვის უბედავ? — წამოვარდა ნიკა და მარინესაკენ წაიწია.

— ღვთის გლახა!* ღვთის გლახა! — ზიზღით მიაძახა მარინემ ქმარს — ღვთის გლახა!.. იქით, ახლოს არ მომეკარო!

— შეხედე, შეხედე ამ გარყვნილს!.. შეხედე ამ არაწმინდას! — მიაყვირა ფეფენამ და ამანაც მარინესაკენ მიიწია.

— არაწმინდა რომ არ იყვე, კუდიანიც არ იქნებოდი! — გადმოსძახა მარინემ.

— გარყვნილო, როსკიპო!* სხვას აბა რას იტყვი.. როსკიპო, როსკიპო! — იწივლა ფეფენამ, მოიქნია ჯოხი და ის იყო თავში უნდა დაერთყა მარინესათვის, რომ ამ უკანასკნელმა ვეფხვივით ისკუპა თავისი ადგილიდან, ერთ თვალის დახამხამებაში დაეძგერა მოხუცებულ დედაკაცს, ღონივრად მოიქნია იგი და მძლავრად მიწაზე დაახეთქა.

ეს ისე სწრაფად მოხდა, რომ ნიკა სრულიად დაიბნა თავდაპირველში, მერე უცბად წამოავლო ხელი პატარა სამფეხიან სკამს და მარინეს ესროლა, მაგრამ სკამი ასცდა მარინეს და მძიმედ მოხვდა კედელს.

მარინემ ერთი-ორჯერ ჩაჰკრა წიხლი ფეფენას და კარში გავარდა.

— სად მიხვალ?.. სად მიხვალ, შე შეჩვენებულო?.. გაჩერდი, თვარა ეს არის მოგკალი!.. — ყვირილით გასდია უკან ნიკამ.

მარინემ ერთ წამში გადაირბინა ეზო, გადახტა ღობეზე და ბნელ ღამეში შველივით მიჰქროდა ორღობეში.

— მიშველეთ, მიშველეთ! — ყვირილით მივარდა მარინე ონისიმესას. — ბიძია, მიშველეთ, თვარა მომკლეს!..

შეშინებული ქალაბობა გარეთ გამოცვივდა ამ ყვირილზე და, გაოცებულნი მარინეს შეხედულებით, ეკითხებოდნენ, თუ რა ამბავი მოხდა.

ძლივს მოასწრო მარინემ ორიოდ სიტყვის წარმოთქმა, რომ ეზოში ნიკამაც შემოირბინა.

— აქ არი, ბიძია, მარინე? — ღაძიძა მან.

— შენ ხარ, ბიჭო, ნიკა? — შეეკითხა ონისიმე.

— ჰო, მე ვარ, ბიძია, მე! მარინე თქვენთან არი?

— ბიჭო, რა ღმერთი გიწყობათ, რა ავი ზნე გივლით! აღარ გრცხვენიათ მაინც?

— მაგას უწყრება ჩემი გამჩენი, მაგას!.. მაგ უსინდისოს, გარყენილს! ბიძია, დედაჩემი გამილახა მაგან, დედაჩემი რა-ვა არ მოვკლა მაგ?.. ნუ გყავთ სახლში... გამოაგდეთ... კარში გამოაგდეთ!

— შენმა სიცოცხლემ! — გამოსძახა მარინემ სახლიდან.

— აბა სხვაგან სად წავიდოდა?.. უკეთეს თავშესაფარს სად მონახავდა?.. მარა ძალიან შემცდარი ბრძანდები! — მოისმა ღამის სიბნელეში ფეფენას ხმა: — მად არის, ბიჭო ხომ?

— კი, დედა, აქ არის, აქ! — მიუგო ნიკამ.

— არ გრცხვენია, ბატონო ონისიმე, არ გრცხვენია ახლა?.. აქ გამომიყვანე მაგ შეჩვენებულნი!.. ფეფენა სახლის წინ გადმოხურულში შემოვიდა, სადაც სხვები იყვნენ.

— ორივე დედა-შვილი თავიდან მომშორდით, დამითხოვინათ ამ ჩემი სახლიდან... ამ ჩემს ეზოში არ გნახოთ არც ერთი... ახლავე გამეცალეთ!.. თქვენთან ლაპარაკის თავი არა მაქვს მე! — შეუტია გაჯავრებით ონისიმემ.

— შენთან სალაპარაკოდ კი არ მოვსულვარ, ვაჟბატონო... გოგო გამოაგდე გარეთ, გეუბნები... გესმის? — წყრომით შესძახა ფეფენამ მაზლს.

— ონისიმე, კაცო... გეიგონე ჩემი. ნუ იკიდებ შენი ოჯახის საცოდაობას... ნუ ახელებ მაგას... გაატანე მაგ ბოვში! — ხმადაბლა წაულაპარაკა სოფიომ ქმარს.

— მაგის მეშინია, თუ რაღა გონია მაგას!.. ახლავე გავაძენ-ძლებ ეზოს გადაღმა, თუ კაცი ვარ! — წამოიძახა ონისიმემ და წინ წაიწია, მაგრამ სოფიომ წაავლო უცბად ზელი ახალუხის კალთაში და უკან დაახვეინა.

— მოჰყდე, ბიჭო, მამაშენს ხელი, ფეხი არსად გადაადგმევინო! — უთხრა მან იქვე მდგარ შვილს და თვითონ კი სახლში შევიდა.

— მარინე, შვილო, წაპყევი... წაპყევი, ჩემო ბიცოლა! ნუ გეიმეტებ ბიძიშენის ოჯახს, შენი ჭირი შეეყაროს შენს ბიცოლას! ამოგვწყვეტს, ამოგვბუგავს... აღარ დაგვინდობს... ათას უბედურებას შეგვეყაროს მაგ შავდღეზე გაჩენილის! ნუ მოიკიდებ ჩვენს ცოდვას... შენთვისაც აჯობებს, რომ წაპყევი, შენ ნუ მომიკვდები — ხვეწნა დაუწყო სოფიომ მარინეს.

— ბიცოლა, მომკლავენ!.. მომკლავენ, ბიცოლა! არ იცი შენ მაგათი ამბავი... ღმერთმანი, მომკლავენ!.. ბიცოლა, ნუ მოაკვლევინებ მაგათ ჩემს თავს... ბიცოლა, შენ დაგენაცვლე, შენი სულის ჭირიმე, დამიფარე, მაგათ ხელიდან მიპატივე! მომკლავენ, მომკლავენ, მაგ ურჯულოები! — მოთქვამდა მარინე.

— ნუ გეშინია, შვილო... მე შეგარიგებ ფეფენასთან... მე დოვუჩოქებ და ისე შევეხვეწები, გაპატიოს, დედაშვილობამ... ოღონდ ახლა წაპყევი... ოღონდ მაგას ჩვენზე ნუ გაახლებს... მე შეგარიგებ... ნუ ტირი, შენი სულის ჭირიმე... კაია, ნუ ტირი!.. — და თვალცრემლიანი სოფიო გულში იხუტებდა მტირალ მარინეს და თავსა და პირს უკოცნიდა.

— როდემდის უნდა ვიყურუტო ამ ღამეში? — წამოიძახა ფეფენამ: — უმაგისოდ მე აქედან ფეხს არ მოვიცვლი.

— გიახლებათ, ბატონო, გიახლებათ, შენი ჭირიმე! — დაიძახა სახლიდან სოფიომ; გადმოხურულში გამოვიდა, მარინე გამოიყვანა თან და ფეფენას წაუყენა წინ.

— ჩემო ბატონო, შენი ჭირიმე, შენ გენაცვალე... აპატიე მაგ უბედურა მისი უგუნურობა, — დაუწყო ხვეწნა სოფიომ ფეფენას: — ნუ დასჯი შენი სულგრძელობისათვის!

— ხელი მოკიდე, ბიჭო! — უბრძანა ფეფენამ ნიკას: — არსად გაგეჰყეს კიდევ!.. წამობრძანდი, ქალბატონო!

სოფიოს სიტყვებზე კი ვითომ არც კი გაეგონოს, ისე წაუყარუა ფეფენამ მას. ნიკამ ჩაავლო მარინეს მკლავში ხელი და ეზოდან გაიყვანა.

მტირალი მარინე დასაკლავი პირუტყვივით მიჰყვებოდა ქმარს.

— აი დაგწყევლა ჩემმა გამჩენმა!.. არაწმინდა რალაც გაუჩენიხარ ღმერთს! — მიიძახა ონისიმემ ფეფენას.

— გაგიხმა მაგ ენა!.. — შეუტია სოფიომ და ისევ ფეფენას

გაჰყვა ხვეწნით, რომ მას ეპატივებინა მარინესათვის მისი დანაშაულობა.

ამ დღიდან სრულიად მიიკარგა მარინე; სოფლად მოსიარულე იგი არავის უნახავს. სოფლელები ლაპარაკობდნენ, რომ ქმარმა და დედამთილმა, როცა ონისიმესაგან სახლში მიიყვანეს, გალახესო, დედამთილი სახლს გარეთ არსად უშვებსო, ეზოშიაც არ ახედებსო.

მეზობლობაში რძალ-დედამთილის უცნაურად გადაკიდებას და ყოველგვარ უთანხმოებას იმით ხსნიდნენ, რომ ფეფენას არ შეეძლო ეგუებინა თავის მახლობლად იმისთანა ქალი, რომელიც მისი კუდიანობის მონაწილე არ გახდებოდა და იგი, ვითომც ცდილობდა, ყოველ ღონეს ხმარობდა, არა საშუალებას არ ზოგავდა, ოღონდ კი მარინე თავისი ხელქვეითი გაეხადა, გაეკუდიანებია. ეს ყველას უტყუარ საბუთად, ქეშმარიტებად მიაჩნდა და, როცა ფეფენას ოჯახში წინანდელი უთანხმოების ამბავი აღარ ისმოდა მეტად, ყველამ დაამტკიცა, რომ ფეფენამ თავის საწადელს მიაღწია, მარინე დაიმორჩილა და კუდიანობაში გარიაო.

„გული ამოსკამო, ამბობდნენ, და ყოლისფრის ხალისი დაუკარგაო; როგორიც თვითონ არის იმისთანა გახადაო“.

ამაში უფრო რწმუნდებოდნენ მით, რომ მნახველები მარინეს კელარ სცნობდნენ, — სრულიად ველარ სცნობდნენ მასში უწინდელ მარინეს. ახლანდელი მარინე თავისი დედამთილივით ერიდებოდა ყველას, ძვირად* ვისმე გამოელაპარაკებოდა, აღარავისი ნახვა, შეხვედრა მას აღარ ეხალისებოდა წინანდებურად. საწყალს ყველაზე გული გაუტყდა; ონისიმემაც, ვისიც ყველაზე დიდი იმედი ჰქონდა, ვერ დაიფარა იგი ფეფენას ხელისაგან; მას გადახდა ყოველივე თავისი და ახლა აღარავინ ესაჭიროებოდა მომხმარედ. აშკარად დაინახა, რომ ფეფენას წინააღმდეგი ვერავინ გამოჩნდა, რომ ფეფენა ყველაზე ძლიერი ყოფილა, რომ მასთან ბრძოლა ამაო იქნებოდა და დაემორჩილა, ეყმო სულიან-ხორციანად. მარინეს მაყურებელნი კი ამნაირ მდგომარეობას მის გაკუდიანებას აწერდნენ.

ფეფენასთან ერთად ახლა მარინესაც დაუწყეს რიდება*; ახლა მისი შიშიც მიემატათ მეზობლებს.

ამ ბოლო დროს ლაპარაკი ისმოდა, რომ ამა და ამ კაცს

მთლად საქონელი ავად გაუხდა, ამას წვრილფეხობა* აღარ ეზრდებო, ამას ეს ცუდი საქმე შეემთხვაო და ეკვი მარინეზე მიჰქონდათ... მისი გაკუდიანების შემდეგ მომრავლდა სოფლად ყოველივე უბედურებო... ახლა ბავშვებსაც კი აშინებდნენ მარინეს სახელით და საქმე იმ ზომამდის მივიდა, რომ მარინეს ერთხელ ვილაც ბავშვი შეხვდა, ამ უკანასკნელმა შექმნა შიშისაგან საშინელი ყვირილი და გულგადატრიალებულმა ძლივს მიაღწია ცოცხალმა სახლამდის.

ერთი მოხუცებული დედაკაცი, რომელსაც ფეფენასათვის უარი ვერ ეთქვა და სიმინდის სარჩევში მოსახმარებლად სახლში წაჰყოლოდა და მათთან ვახშამიც ექამა, ყველას არწმუნებდა, რომ, გამოვცილდი თუ არა ფეფენას სახლს, პირის საშინელი აყროლება ვიგრძენიო... გულგახეთქილ მოხუცებულს ვერას გზით ვერ მოეშორებინა ეს საძაგელი სუნი პირიდან და უზომოდ შეწუხებულს თავშალის ყურით მაგრად აეკრა ცხვირ-პირი; მთლად ჯალაბობა* გაეკვირვებინა თავისი ხმის ამოუღებლობით, ეგონათ თურმე, ავად თუ არისო... თეთრად გაეთენებინა ის ღამე და ალიონზე მაკრინე-მკითხავთან წასულიყო... მაკრინეს ეთქვა, — ქალაღიდან*ამოეკითხა, — რომ ეგ ამბავი მარინეს საქმეაო, ფეფენას რად მოეხმარეო... ხანდახან თურმე კუდიანობაში ეჭიბრება კიდევაცო... მაკრინეს ამასთანავე შენალოცი მარილი მიეცა ამ დედაკაცისათვის და ის მარილის პირში ხშირ-ხშირად გამოვლებით განთავისუფლებულიყო საზარელი მდგომარეობისაგან. ვინ იქნებოდა იმისთანა, რომ არ დაეჭერებინა ეს ამბავი, როდესაც ამას ამბობდა ის, ვისაც ყოველივე ზემოხსენებული თავს გადაჰხდომოდა.

მარინე ნამდვილ კუდიანად იყო ცნობილი.

— წადი, კაცო, წადი, მეტი გზა აღარ არის, წადი და მავ უბედურის ჰირისუფალს შეატყობინე მათი შვილის ამბავი... — ეუბნებოდა ონისიმეს სოფიო.

-- მრცხენია, ქალო, მრცხენია, გესმის!.. რა პირით დევნახო მარკოზას?.. რარიგად მოვეუყვე მისი შვილის გაბოროტებება? — ამბობდა მწუხარებით სავსე ონისიმე: -- სიტყვა მოვეცი პატიოსანი, თქვენი შვილის მეთვალყურე ვიქნები-თქვა, მე ვუბატრონებ, თუ რამე გასაჭირი შეხვდა-თქვა... წადი ახლა და ასეთ ამბებს მოუყევი! მოვმკვდარიყავ არ დავეძებდი, და

ამისთანა სირცხვილში კი არ ჩავეარდნილიყავი!.. რაზე გევე-
რიე, მე ოხეზი, მაგათ საქმეში... მარა ამისწულია ის გლახაკი
და შემეცოდა... ქალს ვინ მიცემდა, თუ მე არ მეთავებია?..
რა მეგონა, თუ ამისთანა რამეს ნახავდა ჩემი თვალები!..

— ბედი ჰქონებია ალბათ მაგ საცოდავს მაგისთანა, აბა რა-
ვაა?.. ყოველისფერი ღეთისაგანაა... ვენაცვალე მის ძლიერე-
ბას! — ვითომდა სანუგეშოდ უთხრა ქმარს სოფიომ.

— აბა, სხვაფერ რავა იქნება! — ეთანხმებოდა მოხუცებუ-
ლი ონისიმე: — სხვაფერ აბა რავა იქნება? რაც აღამიანს
უწერია, ვინ ააცდენს თავის წერას?! — აბა, წავალ ხვალ მარ-
კოზასთან... — ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ თქვა ონისიმემ.

— წადი, წადი!.. ეგებ იმათ უსაშველონ* რამე... უთხარი,
რომ ჩვენ სრულიად აღარ გვეკარება, თორემ რამე საშვალე-
ბაა ვინმარდი-თქვა... ჩვენს სიტყვას სულ არ იკარებს-თქვა...
არ დაავიწყდეთ, მათ მახლობლად საიქიოს ნამყოფი კაცი რომ
არის — გამოტეხა შენაძლება ახლად გაკუდიანებულების —
იქას სთხოვონ, ეგებ წამოყვეს და გამოტეხოს, კუდიანობიდან
ეგებ რამეფერად ფეხი ამოადგმევინოს იმ დალოცვილმა... სულს
არ წააწყმედინებენ მაინც უბედურს და შავდღეზე გაჩენილს!

ონისიმე ფოცხვერაძემ უამბო მარკოზა ხმელაძეს მისი შვი-
ლის ამბავი და ამან სიძე-მძახალზე დამუქრებით გამოსწია
ჩითურეთისკენ შვილთან. მარინეს დედა, მოხუცებული ესმა,
ვერაფრით ვერ დააკავეს სახლში; შორი გზა ჰქონდა გამოსავ-
ლელი, მაგრამ რაკი, წამოსვლა თქვა, ვერას გზით ვერ გა-
დაათქმევინეს; შვილის ნახვის სურვილმა, როცა მისი ამბავი
ჰაიგო, ყოველი შორ გზაში მოსალოდნელი გაჭირვება არარად
ჩააგდებინა. უბედური მშობლები მივიდნენ საიქიოს ნამყოფ
ქასილ კარიკაძესთან და შემწეობა შესთხოვეს; ამასაც არავი-
ათვის არასოდეს უარი არ უთქვამს, როცა მის შემწეობას
კინმე საჭიროებდა და არც ამათ უთხრა; მათთან ერთად გას-
წია წითურეთში.

მიწურული შემოდგომის გრილი დილა იყო. მზე დიდი ხნის
მოსული არ იყო. მტვრიანი გზით მიმავალნი ჯერჯერობით
ალისით მიდიოდნენ და დაღალულობას ვერ გოძნობდნენ.
ქასილი და მარკოზა წინ მიუძღოდნენ, ესმა და ონისიმე კი მათ
ისდედნენ. გზადაგზა ლაპარაკის მოყვარულმა მარკოზამ

უამბო ათასგვარი თავგადასავალი ვასილს, და ეს უკანასკნელი ისე წახალისდა, რომ თვითონაც მოჰყვა იმის ამბავს, თუ როგორ მოიარა საიქიო.

— კურის თავზე ცხონებულ მამაჩემს, — ასე დაიწყო ვასილმა თავისი ამბავი: — ერთი ძველი, დაბერებული მუხა ჰქონდა. ცხონებულმა ამ მუხის მობელვა* მითხრა ერთხელ. ხეზე ჩემი ასვლა და ჩემს ხელში ნაჯახის დამძიმება ერთი იყო... ეს კარგად მახსოვს... ყური არ ვათხოვე ამას, დავუწყე შტოებს კრა... ერთი შტო მოვჭერი, ჩამოვაგდე, მეორე მოვჭერი, ჩამოვაგდე; მესამე შტოს რომ მოვუჭნიე ნაჯახი, ვერ მოვახვედრე, ორჯელ-სამჯელ დავაცილე... გული მომივიდა, ნუთუ ასე მომელალა ხელი-თქვა; ერთი ღონიერად მოვიქნიე — მოხვდა შტოს, მართალია, ჩემი ნაჯახი, მარა არ გაჭრა, სულ არ მიეკარა რკინა ხეს!.. თურმე რას მოსჭირი?! ჩვენ აბა რა ვიცოდით, მერე გევიგეთ... თურმე ამ მუხაზე ანგელოზებს* ცოდნით ჩამოფრენა... მერე მივხვდით ამას ჩვენ!.. მე კი უფრო მომივიდა გული, რომ შტოს ვერაფერი მოვუხერხე... ზედ გადამქდარმა, რაც ღონე მქონდა, კიდეც მოვიქნიე ნაჯახი... ახლაც ვერაფერს დაგაკლებ-თქვა თუ გუნებაში ვთქვი?! შენს მტერს, მე რომ დამემართა. უცბად თვალებში წამომიბნელდა, წინ რალაც შავად წამომეფარა, აზრი დამეკარგა და ხიდან ჩამოვარდნილს ძლივს დამყოლია სული მიწაზე... ცოცხალ-მკვდარი მნახეს თურმე მუხის ქვეშ და წამიღეს სახლში... ისეთი ავად შევიქენი, ისეთი, რომ ჩემს მორჩენას ადამიანი აღარ ფიქრობდა თურმე!.. რა არ ექნა მამაჩემს! რა საშვალეა არ ეხმარა; ჯერ განატეხი თურმე გაატანია ღედაკაცებს. მერე ცხრა გამოცდილ ქალს ცხრა-ცხრა სანთლით ხელში თითოს ცხრა-ცხრა ლოცვა ათქმევინა იმ მუხასთან, წმიდა გიორგის ხატისთვის ჩემი ზომა წმიდა სანთელი მიერთმია, მაგრამ არ მეშველა და არ მეშველა მაინც არაფერი. ისევ ისე უიმედოდ ვარ თურმე... ერთ დღეს მოვმკვდარვარ კიდეც... შეექმნათ თურმე ერთი ტირილი, კივილი... ჩემს გასვენებაზე დეიწყეს ლაპარაკი... მე არაფერი არ მესმის... ამასობაში მე ზეცაში დავფრინავ... ჩემი სული, რასაკვირველია... ქვეყნად მარტო ჩემი ლეში იდვა ტახტზედ... სული კი მალლა-მალლა მიფრინავს... ზევიდან დავჩერებივარ ღედამიწას... ბურთივით პატარა მოჩანს... უცბად

ჩემს თვალწინ გეიშალა იმისთანა თვალუწვდენელი ამწვანე-
 ბული მინდორი, იმისთანა, რომ მის ნახვას არაფერი ჯობია...
 მინდორია იმისთანა, კიდევ არა აქვს... მთელი წელიწადი რომ
 იარო, გარს გერ შემოუვლი... მუხლებამდეა მწვანე, აბრეშუ-
 მივით ბალახი... არის გაბნეული ამ ტრიალ მინდორზე უთვა-
 ლავი ცხვარი და ბალახს წიწკნიან... სულ, სადაც მიიხედავ,
 მარტო ცხვარია... აგერ ერთია, აგერ ორი ერთად, სამ-სამი,
 ხანდახან ოთხ-ოთხიც დადიან და ჭამენ მშვენიერ ბალახს...
 წვრილი გზა შემხვდა ერთი... დავადექი ამ გზას. ვიარე, ვი-
 არე და ერთ წყაროსთან მივედი... წყალია იმისთანა, რომ
 მკვდარს გააცოცხლებს მისი ერთი წვეთი... წყაროსთან კაცი,ა,
 წიეს... დამიძახა, — სადაური ხარო, მკითხა. მე მოვხსენე,
 რომ ამა და ამ სოფლიდანა ვარ-თქვა, ამა და ამ კაცის შვილი-
 თქვა. „აბა, შენი აქ მოსვლა ჭერ აღრეა... შენ ისევ დედამიწა-
 ზე უნდა დაბრუნდეთ... გაპყევი ამ გზას, არსად გადაუხვიო,
 ბოლოში სიმონა კიკაბიძეს შეხედებო, მიხვალ იმასთან და
 ის გასწავლის გზას, დედამიწაზე რომ ჩახვიდეთ... მითხრა: თუ
 გალობა რამე გეიგონო, დეიჩოქე და ისე იყავი, სანამ გალობის
 ხმა არ შეწყდებოდ“... გამიხარდა, სიმონა კიკაბიძეს ნახავო,
 რომ მითხრა... გავსწიე ნაჩვენები გზით... ვიარე, ვიარე ამ
 მინდორით... სულ ცნვრით იყო სავსე იქაურობა... ბევრი ვი-
 არე. ერთ ადგილას შემხვდა სიმონა... ზის და მასთან რამოდე-
 ნიმე ჩვენი სოფლის მიცვალებულებიც არიან... მუსაიდო-
 ბენ... დამინახეს, გეცხარდათ, ამბავი მკითხეს... მერე მე კვი-
 თხე: ეს რა ადგილია-თქვა? მიპასუხეს, რომ სამოთხეაო და წყა-
 როსთან რომ კაცი იწვა, ანგელოზი ყოფილიყო თურმე... რა-
 საც ცხვრებს ხედავო, ცხონებულთა სულიაო... ანგელოზი
 უყურებს მათ, არა დააკლდეთ რაო. რომ ვლაპარაკობთ ასე,
 მოისმა იმისთანა მშვენიერი გალობა, რომ მთელ სიცოცხლე-
 ში მისი ყურება რაღა მოეწყინება ადამიანს!.. ყველამ მუხლი
 მოვიყარეთ... სიმონამ მითხრა, ანგელოზთა გალობაო, ღმერთს
 აღიდებენო... ბევრი ვილაპარაკეთ, ბევრი ჩვენებური ვნახე,
 ვინც იქ იყო... სიმონამ მითხრა, რომ მაჰიშენის ლოცვა ძა-
 ლიან წაგდგომიაო, ღმერთს შენზე მოწყალება მოუღია და აქ
 ნუღარ იგვიანებო... როგორც გითხრა ანგელოზმა, დედამიწა-
 ზე მალე დაბრუნდით... ყველას განოჯახოვე, სიმონამ გზა

მასწავლა და ჩემი სული სწორედ იმ დროს დაუბრუნდა ჩემს ლეშს, როცა გასვენებას ის იყო მიპირობდნენ. ყველა გაშტერდა, გაცოცხლებული რომ მნახეს!.. რა სიხარული, რა ამბავი, კაცი რაღა გამოთქვამს?! ერთ თვეზე სრულიად გამოკეთდი და მას აქეთია, ღვთის შეწევნით, ფჩხილი არ წამოშტკენია ტყვილა... ასეთი მოწყალება მიიღო ჩემს თავზე ჩემმა გამჩენმა, ვენაცვალე მის ღიდებას!.. — და ვასილმა პირჯვარი გადაისახა. — ის ძალაც მომანიჭა, რომ ბოროტი ადამიანის გამობრუნებაც ადვილი გახდა ჩემთვის.

— ვენაცვალე ღვთაებას... არ ვყევართ მოძულებული კიდევ და შენისთანა კაცებს გვალირსებს ხანდახან ჩვენდა გასამხნეებლად. — მარკოზამაც პირჯვარი გადაისახა ამ სიტყვებზე.

— სწორედ, სწორედ! — დაეთანხმა ონისიმე.

— შენ დიდი ხნის სიცოცხლე გექნება დანიშნული ღვთისაგან! — მიმართა მარკოზამ ვასილს. — შენისთანა კაცები ღიდებანს ძლებენ და ძალიან მაგრებიც არიან! მე ვიცი რამოდენიმე მაგალითი... ცხონებული მამაჩემისაგან გამიგონა ასე!

— კი, კი, მართალია! — ემოწმებოდა ონისიმე.

— ასე იტყვიან, მართალია, — თქვა ვასილმა: — მარა ყველაფერი ღვთის ნებაა. რავარც იმას ნებავეს, ისე იქნება... ისე იქნება...

— რასაკვირველია, რასაკვირველია! — ერთხმად წამოიძახეს ონისიმემ და მარკოზამ.

ესმა კი ხმას არ იღებდა; იგი სმენად იყო გადაქცეული და ამ უცნაური კაცის უცნაურ ამბავს ყურს უგდებდა.

საღამო იყო, როდესაც ჩვენი მგზავრები ონისიმესას მივიდნენ.

— სოფიო, ქალო, ეი!.. კარი გააღე და სტუმრებს გამოხედე, — დაიძახა ონისიმემ, თავის ეზოში რომ შეიყვანა ეასილი, მარკოზა და ესმა.

სახლის კარი გაიღო, სოფიო გამოვიდა, დიდის თავაზით შეეგება სტუმრებს და სახლში მიიწვია.

— მობრძანდით, თქვენი ჭირიმე, მობრძანდით... დაღალული ბრძანდებით... კაი გზა გაქვთ გამოვლილი... ღმერთო,

მომკალი, თქვენ რამ შეგაქლებინათ ამათთან სიარული, ჩემო ბატონო? — მიუბრუნდა იგი ესმას.

— გამწარებამ, ჩემო ბატონო, გამწარებამ, ჩემო ანგელოზო! — ნაღვლიანად წარმოსთქვა დაღლილობისაგან ძლივს ფეხზემდგომმა ესმამ.

— დასწყევლოს ღმერთმა ეშმაკი და მისი მონაწილეც!.. მარა ღმერთი მოწყალეა, იმის იმედით ვინეგეშოთ, ჩემო ბატონო! — ამოოხვრით და მონაწილეობით უთხრა სოფიომ; მერე უცბად ლაპარაკის კილო შესცვალა, ვასილზე თვალათ ანიშნა და ხმადაბლა ჰკითხა ესმას: - - ეს არის, ბატონო, საიქიოს რომ ბრძანდებოდა?..

— კი, შენი ჰირომე! — მიუგო ესმამ.

— აბა ღმერთი ჩვენსკენ ყოფილა, — იმედიანად და ხალისით თქვა სოფიომ: — აწი აღარაფერი გვიჰიროს!

— დედაკაცო! — წამოიძახა ონისიმემ ცოტა ხნის შემდეგ: — ბატონი ვასილი დაღლილია და მოსვენება ეჭირება... აბა, თუ გაქვს რამე, დროით მოგვიტანე და ის იქნება...

— ნამდვილი კაცი ხარ, მე და ჩემმა ღმერთმა. მაგაზე უკეთესი არაფერი იქნება! — სიცილით თქვა მარკოზამ.

— ხელად სუფრა, ბიჭო! — მიიძახა შვილს ონისიმემ: გოგო, შენ რას გაუჩუბებულხარ მანდ ყურეში?.. დედაშენს ხელი მოუწყვე!..

ერთ წამში სუფრა მზად იყო.

მადანე მოსულმა მარკოზამ ვეღარ მოიხიზნა და წამოიძახა:

— მადლიანი დედაკაცის ჰირომე!.. მე და ჩემმა ღმერთმა!

— ნეტავი შენ!.. ყოველთვის რომ კარგ გუნებაზე ხარ! — უკმაყოფილოდ შეუტია ესმამ.

— აბა ვიტყვო ახლა, დედაკაცო, თუ?.. ცოდვა არ იქნება, მასპინძლის ამისთანა სუფრას მოღუშული რომ შემოვეუსხდეთ!.. აგრე არაა, ბატონო? — მიმართა მარკოზამ სოფიოს, რომელიც სუფრას აკრიალებდა.

— კი, ჩემო ბატონო, კი შენი ჰირომე, მართალს ბრძანებო!.. — ტკბილად მიუგო მან.

— ნუ გეშინია, იმ კუდიან დედაკაცთან ანგარიშის გასწორებას კიდევ მოვესწრებით!.. სად წამივია? ხვალ ალოჩხე

დავეცემი თავზე ორივე დედა-შვილს და შავ დღეს დავაყენებ... როგორც კაცი! ახლა კი ამ ვახშამს შევექცეთ... ტკბილი ღვინო დავლიოთ... მასპინძელს სუფრას ნუ დავუწუნებთ. ნურც ბატონ ვასილს მოვაწყენთ!.. არა, მძახალო, ჰა? — იძახოდა მარკოზა.

— კი, ჩემო მარკოზა, კი, ჩემო მარკოზა! — ამხნეებდა ონისიმე.

— შენთან ნურას უკაცრავად, ჩემო ბატონო, შენი ჭირიმე, — მიუბრუნდა ვასილს მარკოზა: — თუ რამ უზრდელობა შემნიშნო, მაპატივე... შენ სულ სხვა კაცი ხარ!..

— მოილხინე, ჩემო მარკოზა, მოილხინე, — დინჯად მიუგო ვასილმა: — მე რაში მერიდები, შე კაცო!

— იცოცხლე, კაცი ბრძანდები და კაცი... შესმენილი და ღვთისგან დაჯილდოებული.. აბა, ონისიმე, ვასილს ღვინო მიართვი! — და მარკოზა ისე გამხიარულდა, რომ გეგონებოდათ, სრულიად დაავიწყდაო, თუ რამ მოიყვანა იგი ონისიმეს ოჯახში. ესმას თუმცა ძალიან სწყინდა ქმრის ამნაირი უსაქციელობა, მაგრამ ვერაფერი გააწყო მარკოზასთან, რომელიც ყოველ მის თხოვნაზე, რომ დაწყენარებულიყო, პასუხად უგებდა: *

— ნუ გეშინია, ვერსად ვერ წაგვივა ის კუდიანი შენი მძახალი, ვერსად ვერ წაგვივა! ხვალ გიჩვენებ მის სეირს!..

დილა აღრიანი იყო, მარკოზა რომ მეორე დღეს სიძისას გადავიდა.

— გამარჯვება შენი — უთხრა მარკოზამ ნიკას, რომელიც სახლის წინ რაღაცას თლიდა წალდით.

— ღმერთმა თქვენი თავი მიცოცხლოს!.. საიდან, ბატონო, როდის მობრძანდით?.. ღამე გივლიათ!.. — მიეგება ნიკა სიმამრს.

— მარინე შინ არი?

— სახლში გახლავს, აბა სად იქნება?

— ავად ხომ აღარაა?

— არა, აჰ!

— ჩვენთვის არ უნდა შეგეტყობინებინა, ბიჭო, შენი ცოლის ავად ყოფნა?

— ისე ავად რომ არ ყოფილა...

— ზეი, შვილო! — სიტყვა გააწყვეტინა მარკოზამ: — ქვე-
ყაზზე კაცს რა დემალება?!. მარგალიტოვით ქალი მოგეცი და
ვაგლახად ვერ შეგალახვინებ მის თავს, იცოდეს..

— შენთვის რაღაც ენა მოუტანიათ ჩვენზე... ათასი მტერი
გვყავს... — გაუბედავად დაიწყო ნიკამ.

— ეს თქვენი სიგლახით, თვარა ჩემ შვილზე მტრობას კა-
ცი არ ჩაიგდებს გულში მიდღემში...

— ვის ელაპარაკები, ბიჭო? — მოისმა სახლიდან ფეფენას
ხმა და ამასთანავე მოხუცებულმა დედაკაცმაც კარში გამოი-
ხედა, დაინახა მარკოზა და შესძახა — უიმე!.. თქვენ ბრძანე-
ბულხარო! სახლში შემობრძანდით, ბატონო, სახლში შემობრ-
ძანდით! შე სულელო, ამდენ ხანს ვერ გამაგებზე?

მარკოზა შევიდა სახლში, ფეფენას ჩამოართვა ხელი და
დაკვირვებული თვალი აავლ-ჩაავლო მარინეს, რომელიც ის
იყო მიეგება მას, მერე მოჰკიდა ხელი და გვერდით მო-
ისვა.

მარკოზა მისჩერებოდა შვილს და თვალს არ უჯერებდა. წუ-
თუ ეს მისი სიცოცხლით სავსე, ცქეტი, მხიარული, პირსავესე,
ლამაზი მარინეა, რომელიც ნიკას გამოატანა?!. ეს სახეჩაყვით-
ლებული, გამხდარი, თვალეზიმიქრალი ქალი მარინეა?.. მაშ
მართალი ყოფილა, სულ მართალი ყოფილა, ეჭვი რაღა საჭი-
როა, მართალი ყოფილა, რაც ონისიმემ უამბო!.. საწყალმა
მარკოზამ კიდევ ერთხელ თვალი გადაავლო შვილს, უფრო
მიიკრა გულზე; გულმა აღარ მოუთმინა მოხუცებულს და
შვილს ჰკითხა:

— რამ გამოგცვალა ეგრე უცნაურად, შვილო? ავად ხომ
არა ხარ?

— არა, ბატონო!.. — წყნარად მიუგო მარინემ.

— კარგად რომ არა ხარ, არ გეტყობა თუ?.. მე ჯერ თვა-
ლები არ ამბმია*!.. — წყრომით წარმოსთქვა მარკოზამ.

მარინე შიშმა აიტანა ამ სიტყვებზე; წინდაწინვე გრძნობდა
იგი, რომ აქ მშვიდობიანად არ გათავდებოდა საქმე... მამამისა
სულ სხვანაირი ხასიათზე იყო... ოჰ, ღმერთო, ისევ ხელახლად
იყალმაყალი, უსიამოვნება, გულის ხეოქა!.. ისევ მოეწალა ევ-
რე ძვირად მოპოვებული მყუდროება, მშვიდობიანობა!.. მან
თითქო მოიწადინა გაქცეოდა ყოველ ამ უბედურებას, სადმე

ვადკარგულიყო. ფეხზე წამოდგა და წასვლა დააპირა. მარკოზამ ხელი წაავლო.

— სად მიხვალ?.. დაჯექი, ჩემთან იყავი! — უთხრა მან და მარინე ისევ გვერდით მოისვა.

ფეფენა თავის გამჭირიანობით უცბად მიხვდა, რომ მარკოზა უბრალოდ მოსული არ იყო, უექველად ჩხუბი ასტყდებოდა მძახლებს შორის, და მან მოინდომა დაესწრო მარკოზასათვის — თავისი სათქმელი ეთქვა და ამით ამ კაცისათვის უსიამოვნო საგანზე ხმის ამოღების საშუალება მოესპო.

— მე ძალიან ვემდურები, — დაიწყო ფეფენამ, — ძალიან ვემდური შენ შვილს, რომ ერთ დროს სულ არ მიიყარა ჩემი სიტყვა, ვერაფერი ვერ ჩავაგონე და ბევრი უსიამოვნება გამომარონია... ბევრი მწუხარება მომაყენა... — და მან უამბო თითქმის ყველაფერი, რაც მათ შორის მოხდა.

მარკოზამ აცალა ფეფენას მისი სათქმელის დათავება.

— ახლა ჭე მიხვდა თავის შეცდომას, — დაათვა თავისი სიტყვა ფეფენამ, — და ჭე მეეკიდება ოჯახს!

მარკოზა წამოდგა და მარინეც წამოაყენა.

— ამისთანა ქალი აწი ველარ არგებს თქვენისთანა ოჯახს!.. მე მიმყავს ჩემი შვილი — გადაწყვეტით წარმოთქვა მარკოზამ.

— რავა მიგყავს?.. რას ბრძანებ! — შეეკითხა გაოცებული ფეფენა.

— მიმყავს!.. ისევ ჩემ სახლში მყავდეს... მე თქვენზე უკეთ მოვეუვლი, თუ თქვენ ვერ დააფასეთ! — და მარკოზამ უფრო მაგრა ჩაავლო მარინეს ხელი. — წამოდი ჩემთან!

— ღმერთო, მომკალია... ეს რა მესმის?! შე სულელო, ხმას ვერ ამოიღებ, ხახა რომ გაგილია? — შეუტია ფეფენამ ნიკას: — არ გეყურება, ცოლს გართმევენ!

ნიკა ისევ გაუნძრევლად იდგა.

— წამო, შვილო! — მარკოზამ მარინე კარისაკენ გასწია.

— მამა, მამა, შენი ჭირიმე! — ხვეწნით ეუბნებოდა მარინე მამამისს და თან ცდილობდა მარკოზას ხელიდან გაეთავისუფლებინა თავისი ხელი.

— წამო, გეუბნები, ნუ სულელობი!

— მამა, მამა, შენი სულის ჭირიმე! — თვალცრემლიანი ემუდარებოდა ყმაწვილი ქალი.

— ღმერთო, რა დღეს მევესწარი?! — წამოიძახა ფეფნამ: — რა დღეს მევესწარი?!.

— რატომ კადრულობთ მაგისტანა საქმეს, ბატონო?.. არ გეკადრებათ! — წინ გადაუდგა, გზა გადაუღობა მარკოზას ნიკამ:

— იქით, შე მართლა ქალაჩუნა*! — მარკოზამ ღონივრად მოიქნია ნიკა და განზე მიაგლო, მოსწია მარინეს მძლავრად და ძალით გაითრია ეზოში, თუმცა ყმაწვილი ქალი ტიროდა და გაიძახოდა:

— მამა, ჩემო მამა, შენს სულს დავენაცვლე... გამიშვი, გამიშვი, შენი ჭირიმე, ჩემო მამა... მომკლავენ, მამა! ვაიმე, ვაიმე! — მოსთქვამდა და უძალიანდებოდა მარინე:

— კმარა!.. გაჩუმდი! — წყრომით შესძახა მარკოზამ: — კმარა... გაჩუმდი! ვინ მოგკლავს?.. ხელსაც ვერავინ შეგახეხს... ამოვარდა მაგათი რჯული, ნუ ზლუქუნებ! — და მარკოზამ გაიყოლა მარინე.

ონისიმესას სახლის აივანზე უკვე თავი მოეყარა ბლომა საზოგადოებას, რომელიც შესდგებოდა მარტო დედაკაცებისაგან.

ვასილ კარიკაძე ეზოში ნიგვზის* ქვეშ იჯდა და ონისიმეს ელაპარაკებოდა.

ჭიშკარი გაიღო; ეზოში შემოვიდა მარკოზა და თან მარინე შემოიყვანა. დაინახა თუ არა ესმამ შვილი, გამოქანდა, მივარდა მას, მოჰკიდა ბეჭებში ხელი და ცოტათი უკან დააბრუნა, რომ კარგად შეეხედა მისთვის. უყურა, უყურა ესმამ, საცოდავ შვილს, პირისახემ ძაგძაგი დაუწყო და ერთბაშად თვალებიდან ცხარე ცრემლების ნაკადული წამოუვიდა მოხუცებულ ქალს.

— შეილო!.. შეილო!.. ვაი, შენს დედას!.. ვაი, შენს დედას, შეილო — ძლივს შესძლო ეთქვა. ყელში მომდგარი ცრემლები ხმას უწყვეტდა მას. ესმამ გულში ჩაიკრა მარინე.

— კარგი... გეყოფა, დედაკაცო!

მარკოზამ ქალებისაკენ წაიყვანა მარინე. უკანასკნელმა თვალი გადაავლო შეკრებილობას, ძლივს შესამჩნევად თავი დაუკრა და ბოძთან ჩაჯდა: „რას ნიშნავდა ეს, რისთვის მოუყარია ამათ თაფი?“ — ფიქრობდა მარინე და ხანდახან გაუბედა-

კად გამოიხედავდა თვალებზე ჩამოწეული თავსაფრის ქვეშოდან.

— შეგაწუხეთ, ბატონებო, შეგაწუხეთ, — მიმართა დედაკაცებს მარკოზამ: — მაგრამ დღემდის არ მცოდნია, თუ ჩემს თავზე ამისთანა უბედურება ტრიალობდა... ცუდი ამბავი შეგვემთხვა... მოგვიტყვეთ... რა ვქნათ... ყველაფერი ღვთის ნებაა... ყოველივე სიკეთე მისცეს ღმერთმა ბატონ ვასილს, ეს ღვთისნიერი ადამიანი გაისარჯა, ინება ჩვენთან წამობრძანება... თუ ჩემ შვილს მართლა რამე კავშირი აქვს ეშმაკთან, ეხლავე გაგვაგებიანებს ეს ღვთისნიერი კაცი...

მარინემ ამ სიტყვების გაგონებაზე ერთი კი ახედა მამამისს და მერე უფრო ჩალუნა თავი და თავსაფარიც ჩამოიწია ისე, რომ სულ ერთიანად პირისახე დამალა.

— ამიერიდან თქვენი მაწუხებლისაგანაც თავისუფალი იქნებით და ჩვენც თქვენგან სამდღურავს ავცდებით... — დაათავა სიტყვა მარკოზამ.

— მადლობელი ვართ, მადლობელი ვართ.. ღმერთმა დღეგრძელობა მოგცეთ! — მოისმა აქეთ-იქიდან.

— სვინდისიერი კაცი ბრძანებულხარ... შვილის კაი პატრონი... ღმერთმა გიწინამძღვროს! — უთხრა ერთმა მოხუცებულმა დედაკაცმა.

— აბა, ბატონო ვასილ, ყოველისფერი მზადაა, შენი ჭირიმე... დროს ნუ დაეკარგავთ... შევუდგეთ საქმეს!.. — თავდაბლად უთხრა მარკოზამ ვასილს.

ეს უკანასკნელი წამოდგა და ქალებისაკენ წამოვიდა. მთელი საზოგადოება ფეხზე წამოდგა მის მისვლაზე და პატივისცემით თავი დაუკრეს. ვასილმაც თავის მხრივ დინჯად თავი დაუკრა ყველას საერთოდ და მიმართა:

— დაბრძანდით, დაბრძანდით! — და თვითონაც მარინეს მასლობლად დაჰდა სკამზე.

მარინე მუშმასავით* იჯდა, მიჰყუდებოდა ბოძს და თავი გულზე ჰქონდა დაყრდნობილი, პირისახე სრულიად არ უჩანდა თავსაფარის ქვეშ, ისე დაბლა ჰქონდა თავი ჩამოწეული, იგი უფრო მეკდარს ჰგავდა, ვიდრე ცოცხალს. მარინეს ზურგს უკან მოიკრუნჩხა დედამისი ესმა, რომლის დროგამოშვებით სასოწარკვეთილებითი წამოძახება: „შვილო, შვილო... რა დღეს

შეესწრო შენი ოხერი დედა!..“ და ამასთანავე გულში მეშტების ცემა მაყურებლებს გულს უთუთქავდა.

— ბიძიკო, — დაიწყო ტყბილი ხმით ვასილმა: — შენ გაბრალებენ, ვითომ ქრისტესათვის გელაღატნოს და ეშმაკებს მიჰკერძოდე*... ვითომ მავნებლობასთან და ბოროტთან კავშირი შეგეერას და ამის დასამტკიცებლად შენზე ბევრ რამეს ამბობენ შენი აქამდე საყვარელი მეზობლები და ამხანაგები... — ვასილმა უთხრა ყოველივე ის, რაშიაც ბრალსა სდებდნენ მარინეს და ჰკითხა: — მართალია თუ არა ეს?

მარინემ პასუხი არ გასცა.

ვასილმა ისევ განუმეორა თავისი კითხვა, მაგრამ პასუხი მაინც ვერ მიიღო.

— არ გესმის, რომ გკითხავენ? — მიაძახა მარკოზამ.

მარინე მაინც ხმას არ იღებდა... გაქვავებული უმოძრაოდ იჯდა.

— მიეცი, შვილო, პასუხი, პასუხი გაეცი, შვილო! — მხარზე ხელის დადებით შეეხვეწა ესმა: — პასუხი გაეცი, შვილო!

— არ იცი, ბოშო, ვინ გკითხავს!.. უბრალო კაცი ხომ არ გელაპარაკება?.. ანგელოზებთან ნამუშაიდები კაცი ხმას გცემს და შენ რა ღმერთი გიწყურება?!.. — გაცხარდა მარკოზა.

— მე უშენოდაც კი მიგიხვდები, — ისევ მიმართა სიტყვა ვასილმა ყმაწვილ ქალს: — უშენოდაც კი მიგიხვდები ყოველ შენს საქმეს, მარა შენთვის ჯობია, რომ თვითონ შენით აღიარო ყოველივე შენი ამბავი... ყველაფერში გამოგვიტყდი და ღმერთი, ჩვენი შემქმნელი და მწყალობელი, გაპატივებს შენს შეცდომას, მოგიტევებს შენს დანაშაულობას... არა და, თუ არ გამოტყდები, იცოდე, საუკუნო წვალება მოგელის ჯოჯოხეთში, ყოველ წვალებაზე უფრო მეტი... ამაში დამერწმუნე მე, რომ მართალს გეუბნები... თუკი გამოტყდები, როგორც გითხარი, ღმერთი შეგინდობს შენს შეცდომილებას და სულსაც არ წაიწყმედ, ეშმაკს არ დააპატრონებ მასზე... ხარ კუდიანი, თუ არა? გაქვს მათთან რამე კავშირი? — კიდევ ჩაჰკითხა ვასილმა.

სიჩუმეში მოისწოდა შეკავებული ტირილის ხმა.

— გაქვს კავშირი თუ არა კუდიანობასთან? — არ ეშე-
ბოდა ვასილი.

— მაქვს! — ძლივს გასაგონი ხმით თქვა მარინემ.

საშინელმა, გულგამგმირმა კივილმა შესძრა იქაურობა:

— უიმე, უიმე! — სასოწარკვეთილებით წამოიკივლა ესმა
და თავზე ხელები დაიშინა.

— ქალო, გაჩუმდი, გაჩუმდი!.. არ გესმის, შენ, ეი! გაჩუმ-
დი, გეუბნები! — ამშვიდებდა ცოლს მარკოზა მარინეს სიტყვი-
საგან გამშრალი, გარეტიანებული.

ქალებმა ერთმანეთს გადახედეს.

— ვინ შეგაცდინა? ვინ გაგაჩვია კუდიანებთან? — ჰკი-
თხავდა ვასილი.

მარინე ისევ გაყუჩდა და პასუხი არ მისცა. მარკოზას გუ-
ლი მოუვიდა და წყრომით უთხრა, რომ ამგვარი ჩიუტობით
ვასილს აწუხებო. ამის შემდეგ ვასილმა ისევ გაუშეორა კი-
თხვა და მარინემაც ყრუდ მიუგო:

ჩემმა დედამთილმა!

ქალები ისევ შეინძრნენ, ერთმანეთს გადახედ-გადმოხე-
დეს. ესმა კი ისევ მუშტებს ირტყამდა გულში; ქმრის შიშით
ხმამალლა ტირილს ვერ ბედავდა საცოდავი მოხუცებული დე-
დაკაცი.

— აბა, ახლა მოგვიყევი, როგორ შეგაჩვია კუდიანობას
შენმა დედამთილმა?.. თავიდან მოყევი: რას გიშვრებოდა, ეს
გეუბნებოდა, ან გპირდებოდა რამეს? ჰო?

მარინემ ჯერ ხმა არ ამოიღო, მერე თითქო იფიქრა, რომ
მაინც არ მომეშვებიანო, ვიდრე დაწვრილებით არ ვიტყვი
ჩემს ამბავსო, და მოჰყვა ყველაფერს. მთელი საზოგადოება
სმენად გადაიქცა; ზოგიერთი ქალები წამოდგნენ და მარინე-ს-
კენ გამოიწიეს, რომ უკეთესად გაეგონათ მისი ლაპარაკი.

სიჩუმემ დაიპყრო იქაურობა და ამ სიჩუმეში ძლივს ისმო-
და აღელვებული, მისუსტებული მარინეს ხმა, რომელიც ხში-
რად უწყდებოდა მოლაპარაკეს.

მარინემ უამბო, თუ როგორ გალახეს იგი დედამთილმა და
ქმარმა, ონისიმესაგან რომ სახლში მიიყვანეს, რის შემდეგაც
ავად გახდა... როგორ უმოწყალოდ სდევნიდა მას ფეფენა,
მოსვენებას არ აძლევდა; როგორ აუკრძალა ჯერ სახლიდან

ეზოში გამოსვლა, მერე ეზოს გადაღმა გადაბიჯება, უშლიდა სხვებთან ლაპარაკს; რომ ყველგან სდევნიდა მას და ვერსად ვერ დაეფარა მისგან თავი.

— ერთხელ ვენახში დავემალე, დავწეკი ბეოლის ძირში... მიმძინებოდა, — მოუყვა მარინე, — უეცრად რაღაც შავი უშველებელი დამეტაკა, გამომადვიძა, წამავლო ხელი და ცაში ამიყვანა ისე მაღლა, რომ თავბრუ დამესხა. დაბლა რომ გადმოვიხედე... „დამნებდიო, — მითხრა იმან, — და ჩემი ნება ასრულო, თორემ ახლავე აქედან ხელს გაგიშვებ და მიწას დაგახეტებო“. შემეშინდა, ავკანკალდი... ვუთხარი, კი, ბატონო-თქვა. „აბა გახსოვდეს ეგ შენი სიტყვა... მე ხუმრობა არ ვიციო“... ჩავაჩერდი, ვინ მელაპარაკებოდა, მინდოდა შემეტყო... იმ შავ მოჩვენებაში ჩემი დედამთილი ვიცანი... მე უფრო შემეშინდა კიდევ და ხევწნა დაფუწყე — ოღონდ ნუ მომკლავ და შენი მორჩილი ვიქნები-თქვა... არც ხმას გავცემ ვისმე უშენოდ, არც არსად წავალ შენდა დაუკითხავად-თქვა. ოღონდ მიწაზე დამიშვი-თქვა... ისევ თვალეზზე წამომეფარა რაღაცა, გონება დამეკარგა... აზრზე რომ მოვედი, ისევ იმ ადგილას ვიწევი, სადაც მიმძინებოდა...

— კიდევ?

— ნიგოზზე შემომესწრო...

— კი!

— ნიგოზს ვხალავდი... უეცრად თვალეზზე წამომეფარა შავად... რეტი დამესხა, მეგონა, გადმოვვარდი ეს არის-თქვა... ბრკყალები ჩამასო კაზაში... მაღლა... სულ მაღლა ამიყვანა... გადმოგადებო... აქედან გისვრიო... ნიგვზის წვეროზე წამოვკობიო, თუ არ შემომიღებო... კუდიანი გახდიო... შემეშინდა, აული შემეხუთა... მორჩილი ვიქნები-თქვა, ვუთხარი... ნუ მომკლავ-თქვა, შევებეწე...

— ვინ იყო? ვინ გელაპარაკებოდა მაგრე? იცანი?

— ვიცანი! — ღრმად ამოიხვნეშა მარინემ.

— ვინ იცანი?

— სული მეხუთება!.. დედა, მიშველე!.. ოჰ მიშველე, დედა! — ატირდა მარინე, დედისკენ პირი ქნა და ღონემცხდილი ყისერზე ჩამოეკიდა.

— ნუ გეშინია, შვილო, ნუ გეშინია, შენ დაგენაცვლოს შენი დედა რა იყო, შვილო? რა დაგემართა, შვილო, შვილო?! — შექნა ყვირილი ესმამ, შვილის უსიცოცხლო სახე რომ დაინახა, როცა მას პირზე თავსაფარი ახადა.

— ვინ შეიცანი, ვინ? — არ ჭშვებოდა მაინც ვასილი, რომელიც ყურში ჩასძახოდა გრძნობადაკარგულ ქალს:

— ჩემი დედამთილი — ძლივს გასაგონი ხმით თქვა და მკვდარივით, ხელებ და კისერმოსხლეტილი მიიღუშა* ესმას კალთაში.

— შვილო, მარინე, შვილო — დასწოდა მას საცოდავი ესმა: — რატომ შენი დედა უწინ არ მოკვდა, სანამ ამას დეინახავდა მისი დასაფსები თვალები... შვილო, შვილო — მწარედ მოთქვამდა მოხუცებული დედა.

მარკოზა გაშტერებული, გალენჩებული იდგა განზე და უცნაურ ძალას ატანდა თავის თავს, რომ ამ საზოგადოებაში ტირილი არ წასკდომოდა.

— სახლში შეიყვანეთ... — დამძახა და ფეხზე წამოდგა ვასილი: — შეიყვანეთ სახლში და დააწვინეთ ქვეშაგებში...

ვასილი ქალებს მოშორდა და ონისიმესა და მარკოზან თანხლებით ისევ ეზოში გავიდა. გრძნობამიხდილი მარინე სახლში შეიტანეს, დააწვინეს ტახტზე და საბანი წაახურეს... დედაკაცები იქვე ფუსფუსებდნენ... ვინ ესმას ანუგეშებდა და ამხნეევბდა... ვინ რა რჩევას იძლეოდა მარინეს გრძნობაზე მოსაყვანად.

— ახლა კი წმინდად გეიწმინდა — ამბობდა ერთი დედაკაცი:

— ძალიან საქმე ქნა იმ დალოცვილმა ადამიანმა — ამბობდა მეორე.

— ღვთის კაცია, შე დალოცვილო... ვიგინდარა ვინმე ხომ არ არის!

— რასაკვირველია, რასაკვირველია... მარა ამ უბედურს დიდი ხნის სიცოცხლე კი აღარ აქვს... — გადაუფუჩუნა ერთმა დედაკაცმა მეორეს.

— შე, ქალო, სული რომ არ წააწყმედინეს,* ის აღარ კმარა? — ხმადაბლა მიუგო მეორემ: — გამოტეხილს რაღა აცოცხლებს?.. არ გამოეტეხათ, უარესი ცოდვა იქნებოდა... იცოცხ-

ლებდა კი, მარა რაღა სიცოცხლე იქნებოდა მისი... ბოლოს
ხომ წაწყმედილი იქნებოდა მაინც...

ეს საზოგადო აზრი იყო, რომ გამოტეხილი* დიდხანს ვერ
იცოცხლებდა და ამაში დარწმუნებულნი წავიდ-წამოვიდნენ
დედაკაცები. ამათაც მადლობა უთხრეს, როგორც ვასილ კა-
რიკაძეს, ისე მარკოზას, რომ მათ სოფელს ამისთანა სამადლო
საქმე უქნეს — გაკუდიანებული ქალი მოაშორეს სოფელს.
მეორე დღეს ვასილიც წავიდა თავის სოფელში ონისიმეს ვა-
ჟიშვილის თანხლებით. მარკოზა ბევრი ეხვეწა მას, მიეღო მის-
გან ორიოდე მანეთი გასამრჯელო, მაგრამ ვასილმა არაფრის
გულისათვის არა ქნა.

— ღმერთს ჩემთვის ეს ძალა ფულის საბოჰავად კი არ
მოუნიჭებია, შე კაცო! -- უთხრა მან მარკოზას.

— ვეცდები სხვანაირად გემსახურო და ეს დავალება კა-
ცურად გადაგიხადო, ჩემო ბატონო! -- მიუგო მოხუცებულმა
გლეხმა.

ამ წამებამ, მთელი საზოგადოების წინაშე წამებამ, სულ
დაათავა უიმისოდაც მისუსტებული მარინე. იგი მესამე დღე-
საც არ ამდგარა ზეზე, ისევ ავადმყოფი იწვა. უბედური დედა-
მისი თვალდათვალ უყურებდა, როგორ ესალმებოდა მისი სა-
წყალი, მრავალტანჯული შვილი ამ წუთისოფელს. ესალმე-
ბოდა, აბა რისი მომასწავებელი იყო მისი ასე საცოდავად
მოქცევა... და ესმა თავს დასტიროდა მარინეს... მარკოზა კი
ხანდახან მივიდოდა ავადმყოფთან, ჩაჰკითხავდა: „რავა ხარ,
შვილო?“ და პასუხის მაგივრად რომ გაიგონებდა გაუგებარ
სიტყვებს, მიმქრალი ხმით წარმოთქმულს, უცბად მოშორ-
დებოდა და ცალკე, ნაჩუმათევად ჰყრიდა ცრემლებს.

სოფიო და ონისიმე ნუგეშს აძლევდნენ ვითომ მოხუცე-
ბულებს, მაგრამ თვითონაც ზედავდნენ, რომ სანუგეშო აქ
არა იყო რა.

ერთ დღეს მარინემ უცნაურად დაიჩინა სახლში, დედამ-
თილთან წასვლა იქ დასაწოლად. მარკოზამ ძლივს, ისევ წყრო-
მით გადაათქმევინა ეს სურვილი. „ფეფენას ნურათერს აწყე-
ნინებთო“, -- ეხვეწებოდა მომაკვდავი მშობლებს.

ფეფენას არაფერი გაუგია იმისი, თუ რა მოხდა ონისიმესან,
რარიგად საბოლოოდ დამტკიცდა მისი კუდიანობა და მისგან

რძლის გაკუდიანება. ვინ იქნებოდა იმისთანა, რომ ყოველი ეს ეამბნა ფეფენასათვის, რომლის წინაშეც უფრო იმატა შიშმა მეზობლების გულში. გამოტეხაზე დამსწრენი მაინც ერთობ შიშში ჩაეარდნენ — ფეფენა არ გადაგვეკიდოსო.

ფეფენამ ის იცოდა მხოლოდ, რომ მარკოზამ მარინე ონისიმესას მიიყვანა და რომ ახლა იგი ავადმყოფი იწვა მისი მახლის სახლში. ერთ დღეს აღარ მოუთმინა გულმა მოხუცებულ დედაკაცს და გადაწყვიტა გადასულიყო ონისიმესას, რძლის ამბავიც გაეგო და მის მშობლებთანაც მოელაპარაკნა, რომ ასე წართმევა ქალის არავის უნახავს და გაუგონია, მით უფრო, რომ ფეფენა ამ ბოლო დროს სრულიად კმაყოფილი იყო მარინესი. მართლაც, როცა მარინემ სრულიად გამოიცივალა ხასიათი, მისი სიტყვის გამგონი და დამჯერი შეიქნა, მიივიწყა უწინდელი ცმუტვა-ცერცეტობა, სულ სახლში იჯდა, და მოხუცებულმა ქალმა, მისი აზრით, თავიდან აიცილა თავზე წამოწეული უბედურება, — ახლა ფეფენას აღარავითარი განსაცდელის მოლოდინი არ აწუხებდა. მან სრულიად გამოიცივალა გული რძალზე. ამიტომაც იყო, რომ მან გადასწყვიტა ავადმყოფი მარინეს ნახვა... ეგებ ამ უცნაური ხასიათის პატრონის გულის სიღრმეში რძლის სიყვარულმაც გაიღვიძა... ვინ იცის!

— აჰა!.. კაი დაგემართოს! მაგაზე უკეთესს ვერას იზამდი!.. — რაღაც უცნაურ კილოზე წამოიძახა მარკოზამ, როცა ნიკას თანხლებით ეზოში შემოსულ ფეფენას თვალი მოჰკრა.

— სახლში არ შემოუშვა მაგ სულწაწყმედილი, მაგ! — გაჯავრებით თქვა ესმამ.

— ვინ არი, დედა? — იკითხა ავადმყოფმა.

— წყეული შენი დედამთილი, შვილო!.. მარკოზა, კაცო, სახლში აო შემოუშვა, იცოდე, თვარა ამ წამსვე ყანყარატოში ეცემი!

- - მაცალე, დედაკაცო!.. შენ შენთვის იყავი! ეს მინდოდა, რომ სადმე ხელში ჩამეგდო მაგისი თავი და ღმერთი მიგზავნის კდევეც! — ბოროტად წარმოსთქვა მარკოზამ, მივარდა კერა.., აჩქარებით გამოქექა ცეცხლი, გადააბნია ნაცარი და ზევის.

თავდო კერაში ნაგდები ნალი. მერე ისევ ნაკვერცხლები წააყარა რკინას, მიტრიალდა და ფეფენას შეეგება კარებთან. არც სოფიო და არც ონისიმე შინ არ იყვნენ.

— მობრძანდი, მძახლო, მობრძანდი!.. აქამდინაც კი უნდა გენახა, შე ქალო, შენი ავადმყოფი რძალი — დაცინვით უთხრა მარკოზამ: — შენ, ბიჭო, არ გეკადრებოდა ცოლის ამბავი გაგეგო?

— შე დალოცვილო, — მიმართა მარკოზას: — შენ იმისთანა საქმე გვიყავი!.. გხედავდი სხვანაირ გუნებაზე იყავი და აღარაფერი გითხარი... მე ვთქვი, ჯერ ესე იყოს, კაცი დამშვიდდება, დაწყნარდება... შვილიც ეტყვის...

— შვილმა ვერაფერი კაი მითხრა! — წამოიძახა მარკოზამ.

— მამა, მამა! — მოისმა ავადმყოფის ხმა.

— იმიტომ ვიცდიდი ამ სამ დღეს, — თავისას ამბობდა ფეფენა: — რითია ავად? რამ გახდა ასე უცბად ამნაირად? — და ფეფენა ავადმყოფთან მივიდა.

— ნამდვილი ამბავი გინდა, რასაკვირველია, გეიგო, ზომ? — ისევ სხვანაირად ჩაჰკითხა მარკოზამ ფეფენას.

— დედა, დედა... უთხარი მამას... — ძლივს გააგონა დედას მარინემ.

— შენ კი, ბიჭო, გარეთ გადი! — დაუძახა ნიკას მარკოზამ: — შენი გასაგონი არ არის ეს ჩვენი ლაპარაკი!..

ნიკა ცხვარივით კარში გავიდა. მარკოზამ უცბად მიხურა კარი და გადარაზა სარაზავით, გამოტრიალდა, წინ წამოუდგა წელში გამართული, ღოინჯშემოყრილი ფეფენას და შეჰყვირა:

— შენმა კუდიანობამ უყო მაგას ეგ!.. შენმა კუდიანობამი — დაიყვირა, რაც ხმა ჰქონდა, მარკოზამ: — ვითომ და არ იცოდე... იმისათვის მოხვედი, რომ მაგის წვალების ყურებით დამტკბარიყავი?! მარა სად წამიხვალ ახლა, სად წამიხვალ!.. — უყვიროდა მარკოზა გაფითრებულ მოხუცებულ ქალს, რომელიც გრძნობადაკარგულივით მისიერებოდა ამ გამხეცებულ კაცს — ვერსად ვერ წამიხვალ, ვერსად!.. გესმის თუ არა? — ყვიროდა ისევ მარკოზა.

— ზომ არ გადარეულხარ! — შეუტია გონზე მოსულმა ფეფენამ: — ზომ არ გადარეულხარ... ახლავე კარი გამიღეთ!.. — და მან კარებისაკენ მიიწია, მაგრამ მარკოზამ ხელი სტაცა და უკან დაახევინა.

— სად წამიხვალ? სად წამიხვალ?

— გამიშვი, გეუბნები!.. ხელი გამიშვი ბიჭო, ნიკა, კარი გააღე ახლავე... გესმის, ბიჭო!

— ვერ გავაღე, დედა, ვერა — მოისმა ნიკას ხმა.

— რატომ ტანჯავ, რაზე აწვალე, შე შეჩვენებულო?.. აღარ გეყო მაგის წამება, ვერ გაძეხი? შე წყეულო, სული რომ არ წაგაწყმენდინე, ხორცს რას ერჩი, მითხარი? — და მარკოზა რაც ძალი და ღონე ჰქონდა, მოხუცებულს ხან იქიდან წაჰკრავდა მუჯლუგუნს, ხან აქედან. ფეფენა კი ამ სიტყვებით გაკვირებული იძახდა: — „რეებს ამბობ, შე უგონო*, რას სულელობ?“ — და თან საზარლად ყვიროდა, მაგრამ მარკოზამ ყურიც არ ათხოვა ამას, მოჰხვია ხელი ფეფენას, მიათრია ბაგასთან, მოხსნა ბაგაზე ჩამოკიდებული ხარის დასაბმელი ბაწარი, ესმას დახმარებით შეჰკრა მოხუცებული დედაკაცი და გადააწრული მიწაზე დააგდო.

— მიშველეთ, მიშველეთ! — შესაზარი ხმით გაჰკიოდა ფეფენა.

— მოიტა აქ ნალი — გადასძახა მარკოზამ ცოლს; თვითონ კი ფეფენას თავს დაადგა და ნიშნის მოგებით ეუბნებოდა: — სად წამიხვალ ახლა, სად წამიხვალ, შე კუდიანო!.. ახლავე მოგარჯულებ მე შენი.. მალე, დედაკაციო!

ესმამ გამოიხრია ცეცხლი, გამოიღო საკეცით გავარვარებული ნალი და მარკოზასაკენ წაიღო.

— მამა! მამა!.. რას შობი?.. რას შობი, მამა? — წამოვარდა ამის დანახვაზე ლოგინიდან მარინე: — მამა, შენი ჭირიმე... მე მომკალი, მე!.. ნუ შობი მაგას!.. დედა, იქით! — დაიწივლა მან და ესმას ხელიდან გააგდებინა საკეცეც და ნალიც.

— ახლავე მორჩები, შვილო, გვაცალე! — წამოიძახა ესმამ.

— მამა, ნუ მკლავ, ნუ მკლავ, მამა — და ღონემიხდილი კისერზე ჩამოეკიდა მარკოზას.

— მაცალე! მაცალე, გეუბნები! — გაჯავრებით მიაძახა მარკოზამ: — დოუდაღავი რაღა გადამირჩება მაგ შეჩვენებულის ყვირილისაგან ხმაჩაბრინწებული ფეფენა ისევ შველას ითხოვდა. კარებთან კაცების ხმა მოისმა, ეს ნიკამ შეჰყარა მეზობლები.

— მარკოზა, კარი გააღე, კარი გააღე, მარკოზა! — იძახოდნენ და თან კარს აწევდოდნენ.

— მაცალე, ბოშო,* მაცალე, წეიყვანე ეს სულელი იქით! — მიაყვირა მარკოზამ ესმას და თან ისე ღონივრად შეინძრა, რომ მარინესაგან თავი გაითავისუფლა, მაგრამ ამათავი ვეღარ შეიმადრა და მიწას დაასკდა მძიმედ.

განთავისუფლებულმა მარკოზამ უცბად დაავლო ხელი საკეცეს, აიღო მით მსურვალე ნალი და მიიტანა იგი ფეფუნასთან, რომელსაც შემოსიდან ხმა დაეკარგა და გველივით კლაკუნა დაიწყო.

— სედავ ამას, ხედავ?! — ყვიროდა მარკოზა, — სედავ ამას!? აი, შენი რჯული, შენი რჯული! — და გამხეცვებლმა მარკოზამ გახურებული რკინა თეძოზე მიადო ფეფუნას.

სახლში წყრალი, ნამწვავი ჭინჭის სუნი დადგა, ამ დროს კარიც ჩამოგლიჯეს და სახლში შემოცვივნულმა გლეხებმა ცოცხალ-მკვდარ ფეფუნას მოაშორეს მარკოზა, შემოხსნეს ბაწარი და გარეთ გაიყვანეს ჰაერზე.

საშინელმა კვიღმა შესძრა იქაურობა. ესმა, რომელიც მოწაზე დაცემულ მარინესთან ფეხსფეხებდა, საზარლად ღრიალებდა.

— მარინე... შვილო! მარინე... მიშველეთ... ვინ ხართ ქრისტიანი, მიშველეთ... კედება!.. მარინე, შვილო! — ყვიროდა საოდავად დედაკაცი.

— ჰა, მოკვდა!? — იყვირა მარკოზამ და მარინეს მოვადდა, — მარინე! მარინე!.. და რა შეხედა მიწას უსულოდ მდებარე შვილს, მოსუცებულმა ღონივრად ასწია საყვარელი გვამი, გულში ჩაიხუტა და თან გულსაკლავად გაიძახოდა:

— შვილო! გაწვალეებულო შვილო!.. მარინე, შენი ჭირიმე! ვაიმე, ვაიმე, ვაიმე! — და მარკოზა გაცივებულ პირასახეს უკოცნიდა მიცვალეებულს.

1974.

როცა ბაბომ წერილი გაუგზავნა თავის ძმად მიჩნეულ გიგო სალაძეს, იგი უკვე თავის გულის პატრონი აღარ იყო.

მოკლე წერილში მხოლოდ ეს ეწერა: „თუ ძმა ხარ ჩემი, და ცოტათი გებრალეზა შენი ბაბო, ახლავე ჩამოდი. შენი და ბაბო გარაყანიძისა“.

თავის დღეში ვერ წარმოიდგენდა ბაბო, თუ ოდესმე მის თავზე იმგვარი ამბავი დატრიალდებოდა, რომ გულში შეეპარებოდა და გაბატონდებოდა ისეთი გრძნობა, რომელიც მის დამონებას მოინდომებდა და რომლის დამჩაგვრელი ძალის გაძლიერებას დღიდანდღე ცხადად ამჩნევდა ყმაწვილი ქალი.

რარიგად მოხდა ეს?

საეჭვო აქ აღარა იყო-რა. მისი გული სხვისთვის სცემდა; წინათ დაწყნარებული, დამშვიდებული, ახლა სხვისთვის ტოკავდა, ღელავდა, შფოთავდა. როცა ეს ღელვა და შფოთვა გაძლიერდა, მეტად მწვავე შეიქნა, ყმაწვილი ქალის გონებაც აღშფოთდა, თითქოს გამოფხიზლდა რაღაც საშიშროების მოახლოების წინაშე.

არავითარი რამ ამგვარი მდგომარეობა ანუ მისი მსგავსი ჯერ არ გამოეცადა; არასოდეს ასეთი მტანჯავი მოუხვეწრობა არ განეცადა თავის სიცოცხლეში... დღემდე თავისუფალს, უდარდელს, თავის გულწრფელობით ყოველ თავის მოქმედებაში გაბედულს, ღღეს დაეკარგა ეს გაბედულებაც, თავისუფლებაც საქციელში და ღღეს დამნაშავესავით მორიდებულია ქმართანაც, ნათესავთანაც, მახლობელთანაც და თითქმის ყოველ ადამიანთან, რომელსაც კი თავის მახლობლად ხედავდა.

რარიგად შეიპარა მის გულში ეს საზარელი, ეს უცნაური გრძნობა? როდის? რა იყო ამის მიზეზი? როგორ მოუვიდა ასეთი გაუფრთხილებლობა, რომ ასე ქურდულად, თვისდა უნებურად ესტუმრა ეს უსიამოვნო სტუმარი, რომელიც ასე შეუბრალებლად ეკიდება, ასე მაგრად ხვევს ხელს; უკარგავს ძალას, ართმევს ნებას და მიჰყავს სადღაც, მიაქროლებს სადღაც განსაცდელის ნაპირად? და აი, შემკრთალმა, შეშინებულმა ბაბომ, მისაზრების ღონეს მოკლებულმა, სხვა ვერა მოიფიქრა-რა თავის გასაჭირში, რომ წერილი მისწერა ძმად მიღებულს,

დღეს მოშორებით მეოფე გიგო სალაქეს. მისწერა წერილი და უნდოდა, რაც შეიძლება მალე, მოშველებოდა. მოვა ის ჩემი პატიოსანი მეგობარი კაცი და იმას გამოუტყდები, გავუმხელ ჩემს უბედურებას, გეტყვი აღსარებას და ვთხოვ შველას, შემწეობას ამ უღმობელი, დამჩაგრელი, ჩემზე გაბატონებული გრძნობის ასაშორებლად, მისი ბრწყალებიდან თავის დასახწევადო.

მიწერით მისწერა კი, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ მეტად შეინანა თავისი საქციელი, თავისთავს ამტყუნებდა აჩქარებისათვის. რა ეთქვა? როგორ მოჰყოლოდა, რა სიტყვებით გამოეთქვა თავისი სამწუხარო ამბავი? რა ენით ეამბნა თავისი სირცხვილი, თავისი სიგლახე? — ხომ დავკარგე იმწუთშივე მისი სოყვარული, მისი თანაგრძნობა, მისი ძმური გული? ხომ დავკარგე ამასთანავე ყველასაგან ის პატივისცემა, რა პატივისცემითაც ყოველი ნაცნობი მეგებებოდაო?!

ყმაწვილ ბაბოს მართლაც განსაკუთრებული სახელი ჰქონდა დამსახურებული იმ საზოგადოებაში, რომელშიაც ცხოვრობდა. ყოვლად შეუძლებელი იყო, რომ პირველი გაცნობისთანავე თქვენი გული არ მიეზიდა, არ მოეხიბლა ამ თვალტანადს, ლამაზს, სიცოცხლით სავსე, მკვირცხლ, მხიარული ხასიათის, ენამახვილ, ცქრილა ყმაწვილ ქალს; შეუძლებელი იყო აღტაცებაში არ მოეყვანეთ მის გულკეთილობასა და გულწრფელობას და ამ პირველ გაცნობისთანავე არ ცდილიყავით მასთან უფრო დაახლოებას, მაგრამ რაწაირ დაახლოებას? ამ ქალის წინაშე ყოვლად შეუძლებელი იყო თქვენს გულში გაეფლო იმ გრძნობას, იმ სურვილს, რომლის გაღვიძება სასიქადულოდ მიიჩნეოდა მანდილოსანთა უმეტეს ნაწილს. ყმაწვილ ქალს ბუნებითვე თანდაყოლილი ჰქონდა ის თავმოყვარიობა, რომელიც გამსჭვლედა ყოველისავე ფიქრისა, თავში გაელვებული აზრისაც კი, არა იმე გამოქვეყნებულში საქციელისა; ეს ის თავმოყვარიობაა, რომელიც დედაბოძია პატიოსნებისა, სინდისიერებისა, სიკეთისა, საფუძველია თავისთავის ინედიისა. ეს თავმოყვარიობა იყო, რომ ბაბოს თავისუფლებას აძლევდა ყოველ მოქმედებაში, ყოველ მის საქციელში, ყოველგან და ყველასთან. ამ თვისების პატრონის წინაშე თქვენც იმასავით შორს იყავით ყოველსავე გრძნობაზე, ზინძურ აზრზე. იმასავით

იქვენც თავისუფალი იყავით ყოველ ამისთანა ზრახვისაგან და
ოქვენი გული გრძნობდა, თუ რა აღვილად შესაძლებელი ყო-
ველა პლატონიური სიყვარული, სიყვარული სულისა, სათ-
ნოებისა, და აღტაცებული გეუბნებოდათ ამ სიყვარულის სი-
ტკბოებასაც.

ის საზოგადოება, რომელიც თავს იყრიდა გარაყანიძის
ოჯახში, სწორედ ამნაირი პატივისცემით და სიყვარულით იყო
გამსვენალული ბაბოსადმი; ყოველი კაციც და ქალიც ამ ოჯახს
ეტანებოდა, რადგანაც ყველამ იცოდა, რომ იქ რაღაც სხვა-
ნაირი ურთიერთობა იყო დამყარებული თავშეყრილი საზოგა-
დოების წევრთა შორის, რომ იქ განსხვავებული იყო ყოველი-
ვე სიტყვაც, მოქმედებაც, ხუმრობაც და ოხუნჯობაც.

იმ საამურო ოჯახში, საცა ისე ხშირი იყო მხიარულება,
დაუცხრომელი ხითხითი, გაუთავებელი ოხუნჯობა, მახვილ-
სიტყვათა სროლა, სადაც ყოველივე ისე სასიამოვნოდ იყო
მოწყობილი, სრულიად მოულოდნელად, გაუგებრად, ქურდუ-
ლად, ნაპარევად, თითქოს ჭიბრზე, ფეხი შედგა იმ გრძნობამ,
რომელსაც სიყვარულს ეძახიან და რომლის ნამდვილი სახე-
ლი კი მხოლოდ ვნებაა.

ენჯი არ იყო, რომ ბაბოს გული ვლადო ბრელიშვილისთვის
ფრთხილებდა, მისთვის მოუსვენრობდა... იმის დანახვაზე კი
არა, მართოდენ სახელის გაგონებაზე უცნაური, ჭერ გა-
მოუცდელი აღშფოთება შეიპყრობდა ხოლმე ბაბოს. რა ხანა
ეს ყმაწვილი კაცი მის ოჯახში დადის, რა ხანია იცნობს? აქამ-
დე ძმასავით უყურებდა, კეთილ მეგობართა შორის სახავდა*
და ახლა კი... ახლა კი? ნუთუ სიყვარული იყო ეს გრძნობა?
რასაკვირველია, არა... იგი მხოლოდ ვნებათა ღელვა იყო, სხვა
არაფერი, და ეგ უქლავდა, უთუთქავდა გულს საწყალ ბაბოს.
ამიტომაც იყო, რომ ეს გრძნობა სამარცხვინოდაც მიიმჩნია...
სიყვარული პატიოსანი გრძნობაა, გამბედავია, უშიშარი, ამას
კი თავისი გრძნობა ეთაკილება, გამბედაობას, თავისუფლებას
უქარგავს, შიშით ავსებს მის არსებას; ეს გრძნობა ჩასჩურჩუ-
ლებს — ერიდე მაგ ყმაწვილ კაცსაო, აიძულებს, ქურდულად
იგეგმოს ის სიამოვნება, რომლის გამოცდაც გინდაო, და თანვე
რაღაც საშიშარ ბოლოსაც უქადის, დიდ სიმწარეს ჰპირდება.

ქალი ახლა ერთ შიშშია, ერთ კრთომაშია, რომ არავინ

გაუგოს, არავინ მიუსვდეს, არავინ ამოეციტხოს მის თვალეზ-ში, რაც მის გულში ზოჩქოლია, და ამის გამო გამბედაობამიხ-დილი ვეღარ უსწორებს სხვებს თვალს, არიდებს სახეს, რომ სახეზე არ შემამჩნიოს ვინმემ, რა უბედურებაშია ცა ვარ ჩა-ვარდნილიო.

უიმისოდაც აღშფოთებულმა თავის მდგომარეობით, საწყალმა ქალმა აჩქარებით ახალი საშფოთავი და საწუხებელი გაუჩინა თავის თავს გაგზავნილი წერილით. სადაც იყო, გიგოც, რასაკვირველია, გაჩნდებოდა, და ბაბო მოუსვენრად იჯდა ფანჯარასთან ყოველ დილას და გულის ძვერით ათვალეერებ-და ყოველ გამვლელ-გამომვლელ ეტლს.

წერილის გაგზავნის მეოთხე დღეს, მატარებლით ჩამოსულ-მა გიგომ ეტლი გააჩერა გარაყანიძის სასლის კარწინ.

ბაბომ ფანჯრიდან დაინახა საშველად მოწვეული ძმობი-ლის დადარდიანებული სახე და უნებურად გაიციწა.

„რა ვუთხრა ახლა?“ გაიფიქრა მან და მომღიმარი სახით შეეგება ამ წარმოსადეგ, ვაჟკაციური შეზედულების ყმაწვილ კაცს, რომელმაც მხურვალედ აკოცა ხელზე და, პირველი მი-სალმების შემდეგ, დადარდიანებული სახის მეტყველებით მია-ცქერდა ქალს ხმაამოუღებლად, თითქოს ეკითხებოდა, რა ამ-ბავია, რას ნიშნავს შენი მონაწერი, ჩემი ასე საჩქაროდ დაბა-რებო? მას ეგონა, რაღაც უსიამოვნო ამბავს გავიგონებ ამ ყმაწვილი ქალისგანაო და დაჯავრიანებული სახის გამომეტყვე-ლებით მისჩერებოდა, ბაბო კი ამგვარად გიგოს დანახვაზე უნებურმა სიცილმა აიტაცა. გავიარებულმა ყმაწვილმა კაც-მა ეს სიცილი ჯერ იმის ნიშნად მიიღო, რომ ბაბომ უთუოდ მიხუმრა, როგორც არა ერთხელ უსუძრიაო, და წაილაპარაკა გულდამშვიდებით:

— მე კი რაღაც ამბავი მეგონა!

— ხა, ხა, ხა! — გადაიხარხარა ბაბომ და ამ უღარდელმა კისკისმა და სიცილმა სრულიად გაუფანტა გიგოს ყოველივე ეჭვი, რომ ვითომ სამწუხარო და უსიამოვნო რამ ამბავი ყო-ფილიყო ქალის თავს.

— არა გრცხვენია, გიგო, ამდენხანს რომ დაგვეკარგე?.. ხომ ჩამოგაჩანჩალეთ?! ჰა?.. ხა, ხა, ხა! — გადაიკისკისა ისევ ბაბომ.

— მე სულელმა ეგ რატომ ვერ მოვისაზრე, რომ შენი წერილი მართლა ჩემდა ჩამოსაჩანჩალებლად უნდა ყოფილიყო მოწერილი... მივატოვე მუშაობა, საქმე და გამოვსწიე საჩქაროდ. რა ვიცი, რა არ ვიფიქრე შენი ეშმაკური წერილის გამო!

— რა, რა იფიქრე, რა წარმოიდგინე, მითხარი, თუ ძმა ხარ?

გიგო მოჰყვა და დაწვრილებით უამბო ყოველივე, რაც წარმოიდგინა, რაც იფიქრა; ბაბო კი გაფაციცებით ყურს უგდებდა და იცინოდა, რაკი ხედავდა, რომ გიგო სრულიად ვერაფერს ვერ მიხვედრილიყო, ღობე-ყორეს მოსდებოდა. დამნაშავე ბავშვივით, რომლის დანაშაულს ჯერ ვერ მიმხვდარან, და რომელსაც იმედი კი არა აქვს, რომ ბოლოს მაინც ვერ გაუგებენ ჩანადენს, და ამიტომაც ცდილობს ამთავითვე მოულობოს გული თავის გამკიცხველს, მიიმხროს, მოინადიროს, რისთვისაც სხვანაირად ევლება თავს, ექუცუქება³, უცინის, ეალერსება, — ისე ბაბოც, უცნაური შიშით შებყრობილი, უნებურად იცინოდა, კისკისობდა, გიგო კი ვერ ამჩნევდა იმის სიცილის ნაძალადეობას. პირიქით, გიგო ამ გარემოებამ სრულიად დაამშვიდა, დააწყნარა, გაამხიარულა და მალე ისეთ სასიამოვნო მუსაიფში გაება ბაბოსთან, რომ თითქმის სულ დაავიწყდა მწუხარება.

ამათ მუსაიფში დრომ ისე მალე გაიარა, რომ ვერც კი შენიშნეს, სადილობა როგორ მოახლოებულყო. ერთი ამბით შემოვიდნენ სახლში სამსახურიდან დაბრუნებული სარდიონ გარაყანიძე და მასთან რამდენიმე ყმაწვილი კაციც. ყველანი დიდი სიხარულით მიეგებნენ გიგოს და წამსვე გაიმართა ერთი ყაყანი, ოხუნჯობა და სიცილ-ხარხარი.

რარიგად რცხვენოდა ყმაწვილ ქალს, გიგოს გვერდით რომ ვლადო ბრელიშვილსაც ხედავდა! ამ ყმაწვილმა კაცმა არც კი იცოდა, რომ ტანჯვის მიზეზად იყო შექმნილი და ამიტომ წინანდებურად თავისუფლად გრძნობდა თავს, თამამად იქცეოდა და გაბედული იყო ყოველ სიტყვა-მოქმედებაში.

დღეს ბაბომაც სძლია თავის შემაწუხებელ გრძნობას და წინანდებური მხიარულებითა და უდარდელობით შეუერთდა შეხალისებულ პატარა საზოგადოებას. დღეს მისთვის ამ სა-

შიწრად შექმნილმა არსებამაც დაჰკარგა თავისი საშიშროება, მის გულს შვება მისცა, ისევ დაუბრუნა წინანდელი თავისუფლება და ამით გამხნეებული, გახარებული, აღტაცებული ბაბო იცინოდა, კისკისებდა და თავის ენამახვილობით აღტაცებაში მოჰყავდა ყველანი; მის ოხუნჯობას დასასრული არ ჰქონდა. ახლა ისევ ის წინანდელი ბაბო იყო, ყველასათვის საყვარელი და ყველას დაძმურად მოსიყვარულე.

უცებ თითქოს ვიღამაც იწყინა მისი ასეთი მხიარულებით, ბაბო შეერთა და დალონდა... გამხიარულებული ქალი უეცრად ჩაჩუმდა, გაყუჩდა. შემკრთალი და გულშეხეთული ქურდულად იმზირებოდა აქეთ-იქით. ყმწვილმა ქალმა ყველას თვალი გადაავლო, აბა, ზომ არა შემამჩნევს-რაო... ყველანი მხიარულ ლაპარაკში იყვნენ გართულნი და, ეტყობოდათ, არავის არ შეუმჩნევია, რომ იგი ნამეტანს ეხუმრებოდა ბრელიშვილს, რომ კარგ გუნებაზე ყოფნით თავდავიწყებამდე მისული სხვეზზე მეტად იმის შესახებ ოხუნჯობდა.

სარდიონიც მეტად მხიარულად იყო და ერთხელაც არ გადაუხედნია თავის ცოლისაკენ, მაგრამ ბაბო მაინც ისევ მწუხარებაში ჩაყარდა, მისი გული მაინც სევდით აივსო, მაინც თითქოს დამნაშავედ მიაჩნდა თავისი თავი, რაკი ასე ნებდებოდა ამ რალაც უცნაურად მასზე გვატონებულ გრძნობას. ქალი ამ წუხილში იყო ახლა წასული? და სხვა აღარაფერი ეყურებოდა.

ყველამ შეამჩნია ამ ეროის წუთის წინათ მეტად მხიარულ გუნებაზე მყოფს ასეთი ცვლილება და გაკვირვებით ეკითხებოდნენ ამის მიზეზს.

— არაფერია... ღმერთმანი, არაფერია! — ჰტიცავდა ბაბო. — გარწმუნებთ, ისევ კარგ გუნებაზე ვარ... საწყენი რა უნდა შემხვდომოდა?

— კი, მაგრამ ასე ერთბაშად გაყუჩება?

— ბატონო, თავი დაანებეთ! — ჩაერია სარდიონი. — განა არ იცით მაგისი ამბავი, რა უსაქიერლოა?!... რალას ეკითხებით, თუ ღმერთი გწამთ!

ბაბომ არაფერი თქვა ქმრის სიტყვებზე, ოღონდ ერთი კი გადახედა საყვედურით. სამაგიეროდ, სხვებმა საოხუნჯო საგნად აიღეს* სარდიონის ნათქვამი და დაუსრულებელი ხუმრო-

ზესათვის მასალა გაიჩინეს. ამის გამო სადილი ისევ ერთი სიცილითა და მსიარულებით გათავდა. თვით ბაბომაც გადაივიწყა ისევ თავისი მწუხარება და, ხალისიანი, შეუერთდა საზოგადო მსიარულებას.

სტუმრებმა წასვლა-წამოსვლა დაიწყეს.

— გავიაროთ! — გაკერით უთხრა ბაბომ გიგოს.

— ბატონი ბძანდები! — მიუგო გიგომ.

— უთხარი ვლადოსაც... თუ სცალიან! — დაატანა ბაბომ და ჯერ კიდევ სიტყვა არ ჰქონდა დათავებული, რომ ისევ გაღატაკმა მოინდომა, უკან წაღება უნდოდა ნათქვამისა და ამისთვის უცბად ხელი გაიწვდინა, უნდოდა გიგო შეეჩერებინა; მაგრამ გიგო კიდევ მივიდა ვლადოსთან, კიდევ გადასცა ბაბოს სურვილი და უკან დაბრუნებულმა ვლადოსთან ერთად მისი თანხმობა მოახსენა.

— დიდი სიამოვნებით... თუკი ინებებთ! — თავაზიანად ეუბნებოდა ყმაწვილი კაცი. — დიდი სიამოვნებით!

მაგრამ ბაბოსათვის ახლა ეს თანხმობა სრულიად აღარ იყო სასიამოვნო. ახლა ქალი თავის თავს უჩავრდებოდა, უწყურებოდა ამ საქციელისათვის, თუმცა ეს სრულიად მისდა უნებურად მოხდა თითქმის... რა სისულელე იყო ჩემის მხრივ ამ კაცის აქ დატოვება და სასეირნოდ მოწვევაო... რა წინდაუხედველობაა?! იმის მაგივრად, რომ ვერიდებოდე, უფრო ვუახლოვდები, უფრო თამამად ვეკიდები. განა ეგ იყო საჭირო ჩემთვის ამხანად?! არა, ეგ ჩემდა უნებურად მოხდა... ვიღამაც ძალად მათქმევინა მისი სახელი... ვიღამაც შემაცდინა, ვიღამაც მიბრძანა მაგ სიტყვების თქმა, — ფიქრობდა გულში ბაბო და, რაკი მიხვდა, რომ ეგ სათქმელი არ იყო, რაკი იგრძნო ესა, ნაძალადევი ღიმილით ცდილობდა გადაეთქვა სასეირნოდ წასვლაც, სახლიდან ფეხის გადადგმაც, მაგრამ გულის სიღრმეში თითქოს მაინც ნანობდა ამ უარზე დადგომას და, ყოყმანში მყოფი, სავარძელში ჩაჯდა და ქანაობა დაიწყო, თითქოს ამით უნდოდა დაევიწყა თავისი გულის უცნაური მდგომარეობა.

— თუ მივდივართ, რაღას ზიხარ, შე ქალო? — უთხრა გიგომ, როცა ყველანი წავიდნენ და ოთახში სარდიონი და ბრელიშვილიღა დარჩნენ.

— უკაცრავად ვარ, გიგო... — დაწყევლილი ბაბო.

— გადათქვი თუ?..

— რაღაც არ შემძლია...

— მით უფრო მოსასდენი იქნება ეგ გავლა თქვენთვის... და მერე კიდევ, სარდიონი ნასადილევის ხვრინს რომ ამოუშვებს, უარესად ავად გახდებით... თქვენ ნუ მომიკვდებით, არილება გპირათ! — თქვა ბრელიშვილმა.

ამაზე ყველას გულიანად გაეცინა.

— ბიჭო, ასე უნდა იმასხრო შენი წუთისოფელი*, შე უბედურო?.. — უთხრა ვლადოს სიცილით სარდიონმა.

— აბა, შენ რომ „სტოლონაჩალნიკობამ“* წარბები შეგიკრა*, ყველა მაგას ხომ ვერ ველირსებით... „სერიოზნობა“ თქვენი საქმეა და ჩვენ, წვრილფეხობამ*, თუ სულ არ ვიცინეთ, ამას სიჭკვიანეში ჩამოგვართმევენ და ვინლა გვადირსებს წარმატებას... შენს სტოლს გაფიცებ, თქვი, ასე არაა?!

ბაბო და გიგო იცინოდნენ ბრელიშვილის სიტყვებზე; იცინოდა სარდიონიც, რომელმაც სიტყვა გააწყვეტინა და ცოლსა და გიგოს მიმართა:

— თუ მისვალთ, წადით და ის იქნება, რაღას უყურებთ!.. ამას თუ შეაჩერდით... ზომ ხედავთ, მოხსნა ბოხჩას თავი* — ხვალამდის ილაქლაქებს ასე!..

— ადექი, ადექი... წავიდეთ! — უთხრა გიგომ ბაბოს. — ნუ გეზარება!..

— ჩვენი ნებით წავიდეთ, ბატონო, ისევ სჯობია! — და ცალი თვალით სარდიონისკენ ანიშნა ბრელიშვილმა.

ბაბომ ამაზე ერთი გადაიხარხარა, წამოდგა და თავის ოთახისკენ გასწია.

რამდენიმე წლის შემდეგ სამივე ბაღისკენ მიდიოდნენ. ბრელიშვილმა თავის ცოცხალი ენით მეტად გაამზიარულა ბაბოც და გიგოც. მცენარეებით მდიდარი ბაღი მეტად სასიამოვნო სამყოფი იყო, და ეს უფრო ხალისსა კმატებდა მოსეირნეთ; გიგო სიცილით ეკითხებოდა განგებ ბაბოს უცხო მცენარეების სახელებს და, რადგანაც ბაბო ზშირად სცდებოდა, ერთ მცენარეს მეორის სახელს უწოდებდა, ბრელიშვილმა უთხრა გიგოს:

— შე დალოცვილო, მაგდენი რომ ესწავლა, ბარბალოს სოფლის „ზავედენიას“* მიტეს ვერ გაათავებდა?

— ქ-ისის „ზავედენიაშიც“ ხომ იყო? — სიცილით თქვა ვიგომი.

— იყო! იყო, მარა კი არ დააცალეს... მასწავლებლებს, და ნამეტურ“ „კლასნი დამებს“,“ შეეშინდათ, გულმოდგინეობაში თავს გაიტეხსო, ცოდვა მოგვედებო და პირველი კლასიდანვე დაითხოვეს... იმ ოხრებმა, ასე შეუშალეს ხელი, და იქიდანაა, რომ ახლა ყველაფერი ეშლება... ვერც მაგ ყვავილების სახელებს იტყვის სწორად — არც შეუძლია, რომ არ შეეშალოს...

ბაბო ამაზე თავშეუკავებლად იცინოდა; იცინოდა გიგოც. ბაბო ისევ წინანდელი გიგი, ხითხითა, სიცოცხლით სავესე, საყვარელი ბაბო შეიქნა. მისი გული, ყოველ ცუდ გრძნობას დაშორებული, ძმური სიყვარულით იყო აღვსილი ამ ერთი საათის წინათ მისთვის საშიშარი, მოსარიდებელი კაცისადმი.

— მოდით, ნავში ჩავვდეთ! — წამოიძახა ბაბომ და ტბისაკენ გაიქცა, რომლის ნაპირზე რამდენიმე ნავი იყო დაბმული.

— ბაბო, დაიცადე, ქალო! ნუ მირბიხარ!.. — უძახოდა გიგო, რომელიც გამოეკიდა ქალს. — ამისთანა გადარეული ადამიანი, ნეტავ, თუ იყვეს კიდევ სადმე!..

ყმაწვილმა კაცებმა ახსნეს ნავი, რომელშიაც უკვე ჩამხტარიყო ბაბო და ნიჩაბი ეკავა ხელში.

— მე ნიჩაბზე ვჯდები, გიგო... შენც ნიჩაბი აიღე!..

ნავი წყალში შეაღებეს. ვლადო საჭესთან დაჯდა.

— აბა, გიგო! — წამოიძახა მხიარულად ბაბომ და თვალებზე ჩამოიფხატა თავისი ფართო ქუდი, რომ სხივებისათვის აერიდებინა თვალები და რაც ღონე ჰქონდა, მოუსვა წყალს ნიჩაბი.

— ბრავო, ბრავო! — მიაძახა ვლადომ. — ბრავო, მე და ჩემმა ღმერთმა!.. გიგო, მარჯვედ იყავი, არ გაჯობოს, კაცო!

— ხა, ხა, ხა! — გადიკისკისა ბაბომ. — ხა, ხა, ხა! ვაჯობებ.. მაინც ვაჯობებ!

ნავი წავიდა შურდულივით, მსუბუქად მისრიალებდა წყალში.

— ვაი, ვაი! — იკივლა უეცრად ბაბომ და ეს კივილი მისივე ხმამაღალმა სიცილმა შესცვალა.

— ხა, ხა, ხა! ეგ იყო, რომ უნდა გეჯობნა?! ხა, ხა, ხა! —

გადიხარხარა გიგომ და მასთან ბრელიშვილმაც, როცა დაინახეს, რა გაწვალებით ეკიდებოდა დაღლილი ბაბო ხელიდან გავარდნილ ნიჩაბს, რომელიც ნავს ამოჰკვროდა სიგრძეზე და რომლის წყლიდან ამოღებასაც ცდილობდა.

— გაუმარჯოს მჯობნს, მჯობნს გაუმარჯოს! — დაცინოდნენ ყმაწვილები ბაბოს, რომელსაც თვითონაც ეცინებოდა ამ თავის დამარცხებაზე.

გიგომ ამოიღო წყლიდან ნიჩაბი.

— აბა, ახლა ჯობრზე ნულარ იქნება საქმე, ისე ვიშაოთ! — ლიმილთ უთხრა მან ბაბოს და ნიჩაბი მისცა.

ნავი ისევ გაცურდა, ისევ გაქანებული მისრიალებდა წყალში, როცა ორივე ნიჩაბს დაავლო გიგომ თავისი ღონიერი ხელები.

საღამო უამი იყო, როცა სამივენი, ამ სეირნობით მეტად კმაყოფილნი, ნასიამოვნებნი სახლში დაბრუნდნენ. მათმა ხალისიანობამ შინ დარჩენილი სარდიონიც აიყოლია და მეტად კარგ გუნებაზე მყოფნი, საამურად მუსაიფობდნენ. ბაბო სწორედ ბედნიერი იყო ამ საღამოს: ისევ თავისუფალი, უდარდელი ბაბო იყო. ერთხელაც არ უჩენია თავი მის მაწუხებელ, მჩაგრავ, დამაღონებელ გრძნობას. ქალს დაუბრუნდა თითქოს ისევ მისი წინანდელი გამბედაობა. ყმაწვილს, ბრელიშვალს, ისევ თამამად შეჰყურებდა, ისევ გაბედვით უმსერდა, ელაპარაკებოდა, თითქოს მისდამი არასოდეს არავითარი სხვა აზრი, სხვა გრძნობა არ ჰქონია გულში, გარდა ამხანაგობისა და ძნობისა. ამის მიზეზად, ამ ბედნიერების მომნიჭებლად იგი სახავედა თავის ძვირფას გიგოს, იმ ძვირფას კაცს, რომლის იმედმა არ უმტყუნა, რომლის მხოლოდ ახლო ყოფნამ ასე საკეთილოდ შესცვალა მისი გუნება, რომლის შეხედვამ დაუბრუნა ყოველივე ღირსებანი, გაამხნევა, გააღონიერა და სამარცხვინო მდგომარეობას დააშორა. ასე ეგონა, რომ ეს არის ახლა გადვურჩი ყოველ განსაცდელსაო. ამშორდა ყოველივე უბედურება და დამცირებაო. და ასე იმედიანად რომ შეიქნა, ეს რწმენა რომ დაეხადა, ამიტომაც ეს კაცი, უამისოდაც მისთვის საყვარელი, ღრმად პატივსაცემად მიჩნეული, ძმად დასახული, ღღეს კიდევ უფრო შეუყვარდა, უფრო ძვირფასი,

უფრო კეთილი, პატიოსანი, ძმაზე კიდევ უფრო ძმა გაუხდა. ალტაცებული ყმაწვილი ქალი უსაზღვროდ ბედნიერი იყო, მადლიერი. ოჰ, რა ბედნიერად მიაჩნდა ამჟამად თავისი თავი! ოჰ, რა კარგი იყო სიცოცხლე მის თვალში!.. რა ნეტარებას გრძნობდა ყოველი მწუხარებისაგან განთავისუფლებული გული! ასე ალტაცებული ფიქრობდა გიგოს შესახებ: „ძვირფასო, ძვირფასო ძმაო!.. შენით ვარ ისევ ბედნიერი!.. შენით ვარ ისევ ადამიანი!“

ამ გატაცებაში რომ იყო, ამ ნეტარებით გარეთიანებული, გაბრუებული დროს მსვლელობას რომ ვერ ამჩნევდა, უეცრად, თითქოს შორიდან მოესმა ვიღაცის ნათქვამი:

— აწი კი დროა, თქვენც მოგასვენოთ!.. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!

ბაბო ამ სიტყვებმა თითქოს გამოაფხიზლა... მან ახლად გამოღვიძებულის მსგავსად მიიხედ-მოიხედა, თითქოს რაღაცის გაგებას ცდილობსო და, როცა დაინახა, რომ ბრელიშვილი ხეზე წამომდგარა, ქუდი ხელში უჭირავს და წასვლას აპირებს, ბაბოს გულში რაღაც ჩასწყდა, რაღაც მძიმე ლოდი დააწვა ზედ. მოკუმმა ეგ გული და თითქოს იმის მოწყვეტას ცდილობდა.

„მიდის?!“ გაუბრინა ქალს თავში. ანგარიშმიუცემლად გაეწიდა ხელი და გაშტერებული თვალი გააყოლა მიმავალ ყმაწვილს, რომელიც რამდენიმე წამის შემდეგ ოთახიდან გავიდა... გაჰქრა და თითქოს... თითქოს სამუდამოდ განშორდა...

— ბაბო, გეტყობა ძალიან დაგღალა სეირნობამ და გირჩევ, მოისვენო... აწი დროც არის! — ბუნდოვნად ესმის ქალს ქმრის სიტყვები.

— დაიღლებოდა, აბა რა მოუვიდოდა! რაც მაგან ნავში ამბავი დააწია! — დაატანა გიგომაც.

— დაწვევი, დაწვევი, თუ ღმერთი ვწამს! — არ ეშვებოდა სარდიონი. — ხვალ კარგად იქნები!

მართლაც მოღალუღი, მოქანცული, დასუსტებული ბაბო, შეწუხებული წავიდა თავის საწოლ ოთახში, მაგრამ არა მოსასვენებლად, დასამშვიდებლად... მისი ალტაცება ამაო იყო?! აბა, მისი იმედი, ახლა კი გავთავისუფლდით, ფუჭი გამოდგა? მისი გულის ბატონი, შეუბრალებელი ბატონი ისევ ბატონობს,

ისევ მბრძანებლობს?! ღმერთო, მაშ ხსნა არ არის, საშველო არსაიდან მომეცემა! გიგოც ტყუილი ჩემდი ყოფილა! აბა რილასთვის ჩამოვიყვანე, რად მინდოდა ეგ კაცი? იმეტირებ რომ დამენახვებინა ჩემი უსაქიერლობა, ჩემი შერცხვენა და უნამუსობა? განა სხვები არა კმარან ამისათვის, რომ მოწმედ ესეც მოვიწვიო?!. — ასე ფიქრობდა უიმედობით შეპყრობილი ბაბო და ამ უსაშუალოებაში,* ამ უიმედობაში ეს კაცი, მისი ახლო ყოფნა, დახმარების მაგივრად, უფრო აწუხებდა, სტანჯავდა. ამ გაწამაწიაში მყოფის სურვილი ახლა ის იყო, რომ ეს კაცი განშორებოდა, ამ კაცის თვალი აერიდებინა, იმას არ ეყურებინა მისთვის. ბედნიერება მისთვის ის იქნებოდა, რომ სვალვე წასულიყო იგი და მის თვალთა მზერა აეცილებინა... ეგონა კი, რომ ისევ მოვიპოვე ჩემი გული, მოვიპოვე კმაყოფილება, სიმშვიდე გულისა და თავისუფლება — და რა მალე კი გაუქრა ყოველივე ეს საწყალს!

ამ ბრძოლით მოღლილი, ღელვისაგან მისუსტებული, მიიღუშა,² რალაც ბურუსში გაეხვია, ჩაჩუმდა, ბურანში წავიდა, მაგრამ ამ ტანჯვით ძილმორეულს ძილშიაც გული მოუხვენრად უცემდა, ძალზე ძგერდა და, საშინელ სიზმრებში ჩავარდნილს, ძილშიაც სრული დამშვიდება არ ელირსა.

მეორე დღეს ბაბო რომ აღგა, სარდიონი უკვე სამსახურში იყო წასული. ბაბოს მოაგონდა წუზანდელი ამბავი და ერთ წყვეტებაში* ჩავარდა: ვაი თუ გიგომ ზენიშნა ყოველივე, ვაი თუ მიმიხვდა ჩემს ამბავსაო? ამ დარდით შეპყრობილი ქალი ვერ ბედავდა ოთახიდან გასვლას, რცხვენოდა და ეშინოდა კიდევ გიგოს შეხვედრისა. როგორც იყო, გააღო ბოლოს საწოლი ოთახის კარი, გამოვიდა სასაძილო ოთახში, იქიდან ზალაში გავიდა და მხოლოდ იქ დაინახა გიგო, რომელიც ტანტზე იჯდა, კედელს მისწოლოდა და რალაც წიგნს კითხულობდა.

— დიდხანს გეძინა, ბაბო! — მზიარულად შეეგება იგი ფეხზე წამოდგომით. — ჩანს, მართლა ძალიან დაღლილი იყავი! ახლა ხომ კარგადა ხარ?

— კარგადა ვარ! — მიუგო ბაბომ.

ამ კაცის ხალისიანად შეგებებამ, მისი სახის გამომეტყველებამ ქალს გამბედაობა დაუბრუნა, გული დაუმშვიდდა და

ლიტყვის თქმის ღონე მისცა, მაგრამ მაინც რცხვენოდა, მაინც უხერხულად გრძნობდა თავს, მაინც დამნაშავესავით იყო და ისე შეჰყურებდა, თითქოს გუნებაში ამბობდა: „რომ იცოდე. რაც ჩემს გულში ამბავია, ვაი რომ ეგრე ამხანაგურად, ეგრე ძმურად აღარ მომეპყრობი!..“

— ბაბო, წაკითხული გაქვს შენ ეს რომანი? — შეეკითხა გიგო ამ დროს და ანიშნა წიგნი, რომელიც ხელში ეკავა.

— რა არი ეგა?

— ბურჟეს* რომანია „სიცრუენი“*, — „Les mensonges!“.

— არა, ჯერ არ წამიკითხავს.

— აბა, მოდი, მე წაგიკითხავ, იმ პირობით, თუ არ დაგეძინება... ვერ წარმოიდგენ, რა მშვენიერებაა!

ბაბო დაეთანხმა, იფიქრა, რომ ის წიგნის კითხვაში იქნება, მე უფრო თავისუფლად ვიქნები, თვალეზში მზერას აღარ დამიწყებსო.

გიგოს მოხდენილმა კითხვამ და თვით წიგნის შინაარსმა ინტერესი გაუღვიძა ბაბოს და ქალი სმენად იქცა.

— შენ კი ხელი არ მოგიკიდნია ამისთანა თხზულებისათვის, თუმცა ვილაცას შემოუტანია აგერ და სტოლზე დაუგდია!.. — ღიმილით უთხრა გიგომ, როცა შენიშნა თავის მსმენელს გახალისება.

ბაბომ მხოლოდ გაიღიმა და გიგომ ისევ განაგრძო კითხვა. ამ დილას არავინ მოსულა სტუმართაგანი და ამიტომაც კითხვისათვის ხელი არავის შეუშლია.

გიგო გატაცებით კითხულობდა და ტახტზე უმოძრაოდ კედელს მიწოლილი ბაბო, ეტყობოდა, ერთიანად შეპყრობილი იყო გაგონილით, ეტყობოდა, რომ ძლიერ მოქმედებდა მის გრძნობა-გონებაზე ყოველივე, რაც ესმოდა. გიგო სიამოვნებით გადაჰხედავდა ხოლმე ბაბოს და, თვითონაც თხზულებით გატაცებული, უფრო გატაცებით კითხულობდა, რაკი ხედავდა, რომ ბაბოც დიდი ყურადღებით უსმენდა. აღელვებული, წყრომით აღსავსე, უცნაურის, რაღაც უბედურების მომასწავებელის ხმით შეუდგა გიგო იმ ადგილის კითხვას, სადაც ყმაწვილი რენე უკვე დარწმუნდა, რომ სუზანა გარყვნილიაო, და მიდის მასთან განრისხებული, გაცეცხლებული. მცირე ლაპა-

რაკის შემდეგ, თავდავიწყებული წაავლებს ამ მისი სიყვარულის უღირს ქალს თმაში სელს და შეუბრალებლად ცხვირ-პირს დაახლევიანებს ბებერი საყვარლის სურათზე.

გატაცებით კითხულობდა გიგო და იმას კი ვერ ხედავდა, რომ მის წინ მკდარი ბაბო თვალვებგაფართოებული, შეშინებულივით, შემკრთალივით მისჩერებოდა აღელვებული, აწრიალებული, მოუსვენრობით შეპყრობილი. გიგო ვერ ამჩნევდა ამას და, თითქოს ჯიბრზე, უმატებდა კითხვის განგრძობით ტანჯვას.

რას კითხულობდა გიგო ამის შემდეგ, რითი დათავდა ის ამბავი, საწყალ ბაბოს არც კი გაუგონია, ისეთ მდგომარეობაში ჩააგდო წაკითხულმა. შიშით დამფრთხალი ქალი მხოლოდ თავის გულში ამბობდა გიგოს შემხედვარე:

„რენე!.. აი, რენე!“

და როცა გიგომ წიგნი მაგიდაზე დასდვა, კითხვა რომ გაათავა და მიმართა ქალს კმაყოფილებით: — ხომ კარგი რომანია? — ბაბომ გონებადაუტანებლევ მიუგო აღელვებისაგან მისუსტებული ხმით:

— კარგი!.. კარგი!

— აი, ქალბატონებო, თქვენი ამბავი! — ღიმილით დაატანა გიგომ, რაზედაც ბაბომ მხოლოდ ძალდატანებით გაიცინა.

— ჰმ, თქვენი ამბავი... თქვენი ამბავი! — თავისთავად გაიმეორა გუნებაში ბაბომ.

ეს კაცი ახლა სწორედ საშიშარი შეიქნა მისთვის, დიახ, საშიშარი.

„რენე... რენე!“ უნებლავით აგონდებოდა ბაბოს, როცა შეხედავდა გიგოს, როცა მოესმოდა მისი ხმა.

ამისთანა კაცს ეტყოდა ახლა ბაბო თავის გასაქირს? ამას გამოუტყდებოდა ბაბო, რომ ასეთსა და ასეთს უბედურებაში ვარო? რასაკვირველია. არა. პირიქით, დამალვას ცდილობდა, მისგან შორს ყოფნას, მის თვალთახედვისაგან დაშორებას. საშიშარი და სარიდალი* შეიქნა მისთვის ახლა ყოველი ნაცნობი, ყოველი ამხანაგი, ყოველი მისი წინანდელი პატივისმცემელი, რომელთაც სრული უფლება მიეცემათ, თუკი გაიგებენ მის ამბავს, ისე მოეპყრან, როგორც ის შეუბრალებელი რენე სუზანას მოეპყრო მისი უპატიოსნობის გაგებისთანავე. გან-

მარტოებაში მყოფს ამასობაში მისი მაწუხებელი გრძნობა დღე-დღეზე უფრო უძლიერდებოდა, უფრო ეზრდებოდა ეს გრძნობა. თანდათან უფრო იმორჩილებდა ქალს და, მისდა სამწუხაროდ, ტანჯვასთან ერთად რაღაც უცნაურ სიამოვნებასაც აგრძნობინებდა.

თუმცა ყმაწვილი ქალი მედგრად ებრძოდა თავის გრძნობას, მისი გონება უარს ამბობდა მისგან მონიჭებულ სიამოვნებაზე, მაგრამ ყოველივე ამას შეიქნა. ყოველი წინადადება ფუჭი იყო: მის გული მაინც ბრელიშვილისათვის სცემდა, მისი გრძნობა მაინც მისკენ მიფრინავდა, ქალის არსება მთლად მისთვის შფოთავდა და ლელავდა, მაინც მისით უხალისდებოდა ეგ გატანჯული სიცოცხლე. იმის მზერით, შეხედვით, ახლოს ყოფნით ეძლეოდა მის ცხოვრებას ფასი, მისით გრძნობდა ბედნიერებას, იგი ანიჭებდა ნეტარებას. და რაც უფრო ნათლად ხედავდა ამას, ამჩნევდა თავის თავს, მით უფრო სასოწარკვეთილებას ეძლეოდა: რცხვენოდა, უპატიოსნოდ მიაჩნდა ამნაირი თავისი მდგომარეობა, ამნაირი გულისთქმა. უფრო ისა ჰკლავდა, ისა წვადა და დაგავდა, რომ ყოველ ღონეს ხმარობდა თავის დამღუპველისათვის არ შეეხებინა, გარნა მისი თვალები მაინც მისკენ იმზირებოდნენ, მაინც მასზე უშტერდებოდნენ, იმას ვერა შორდებოდნენ და ამას აღვილად შეეძლო გამოეაშკარაებინა მისი გულის ამბავი. ამ შიშით იგი იძულებული შეიქნა მალვით, ქურდულად დაეკმაყოფილებინა თავისი გულის წადილი. ნამალევად დაეტკბო გრძნობა, დაემშვიდებინა გული, მოეკლა სურვილი თავის მომხიბვლელის ცქერით. მაგრამ საშინელება ის იყო, რომ ზომიერება ეკარგებოდა, მოსაზრებულ გაფრთხილებას ვერ ახორციელებდა. და ამნაირად ღამონებულს რომ ხედავდა თავის თავს, ასეთ უღონობას რომ ატყობდა, რომ ხედავდა ცხადად, ჩემ ნებაზე ველარ ვიქცევი, იმეს თავს ველარ ვიკავებ, ჩემი არსება ველარ დამიმორჩილებიაო, უფრო სუსტდებოდა სულით, უფრო უიმედობას ეძლეოდა და თან უფრო ყურმოჭრილი მონა ხდებოდა თავისი გულისთქმისა. ყოველივე ეს ვაება მეტად ასუსტებდა, მაგრამ ძლეულს, მოღალულს, მოქანცულს წინააღმდეგობითა და პრძოლით რაღა ექნა, რა გზას დასდგომოდა?!

ბაბო ნამდვილ ავადმყოფს დაემსგავსა. მოწყვეტილი,

მჩერად გადაქცეული იწვა ხოლმე მთელი ღღებებით ჩაცმული თავის ოთახში და მარტოობას არჩევდა. დიდი გამოცდილება და დაკვირვება არ იყო საჭირო, რომ კაცს შეემჩნია მისი უცნაური გამოცვლა. გარაყანიძის ოჯახში უჩვევი სინიშმე და სიწყნარე ჩამოვარდა.

წასასვლელად გამზადებულმა გიგომ ამის გამო გადასდო წასვლა.

— სარდიონ, ბაბო არ ამხელს, თორემ ძლიერ ავად უნდა იყვეს... საჭიროა დროზე ზომა მიიღო! — უთხრა გიგომ სარდიონს.

— განა მე კი ვერა ვხედავ, ჩემო ძმაო! — მიუგო მწუხარებით სარდიონმა. — განა ვერ ვხედავ, მაგრამ რა ვქნა, რა ვუყო? ვეხვეწები, ვემუდარები, მითხარი, რა გტკივა, ექიმს მოვუყვან, განახვს, რამე საშუალებას აღმოგიჩენს-მეთქი — რომ არაფერს შერება, რომ არაფერს ნდომულობს?!.. ველარ ვცნობილობ, ისე გაჯიუტებულია, გაუზნეურებული! რა ვქნა, ღმერთმანი, აღარ ვიცი!.. — და შეწუხებულმა კაცმა ღრმად ამოიოსრა და ჩაჩუმდა.

— უსათუოდ უნდა ანახვო ექიმს, უსათუოდ, სარდიონ! — მტკიცედ მიმართა ცოტა ხნის სიჩუმის შემდეგ გიგომ. — უსათუოდ! მაგას რას ეკითხები, თუ ღმერთი გწამს!

— მაინც ეგრე უნდა ვქნა, მეტი გზა არ არის! — წარმოსთქვა სარდიონმაც.

მოწვეულმა ექიმმა ნერვების აშლას მიაწერა ბაბოს ისეთი მდგომარეობა და ურჩია ქალაქიდან სადმე სოფლად, კარგ წმინდა ჰაერზე წასვლა რამდენიმე ხნით.

როცა სარდიონმა უთხრა წასასვლელად შემზადებულიყო, ბაბო უარზე დადგა. არწმუნებდა ქმარსაც და გიგოსაც, კარგად ვარო, სრულიად ავად არა ვარო, არსად წასვლა არ მესაქიროება, ეგ მხოლოდ ექიმის სიჩერჩეტეაო.

მთელ საზოგადოებას სალაპარაკოდ გაუხდა ბაბოს ავადმყოფობის ამბავი. ყველა — კაცი და ქალი — მის ამბავს კითხულობდა თანაგრძნობითა და ყოველდღე მრავალი მნახველი მოსდიოდა. ამათი დაღონებული სახის გამომეტყველება, მათი შეწუხება, გადამეტებული თანაგრძნობა და ნუგეში მხოლოდ უფრო აჭავრებდა უიმისოდაც შეწუხებულ ბაბოს, რო-

ნ. დ. კლიაშვილი

მელიც ათასწილად უფრო მადლობელი იქნებოდა, რომ მისი მარტოდ, მკუდროდ ყოფნა არ დაერღვიათ, მიეცათ თავისუფლება თავის გულთან ემუსაიფნა, ელაპარაკნა, მისი ცემა-ტოკვისათვის ყური ეგდო. მისი სიამოვნება ახლა ეს მარტოდ ყოფნა იყო დილიდან საღამომდის, რომ ტახტზე წამოწვებოდა რბილ მუთაქებში, ან გაყუჩებული, თავაბურძგნული რომ ქანაობდა სავარძელში ხმამოუღებლად და ამასობაში მისი მისუსტებული გონება რაღაც ბურუსით იყო გარემოცული და ამ ბურუსში მკრთალად, ბუნდოვნად ეხატებოდა იმისი სახე, ვისიც მოშორება თან სწადდა და თან ეძნელებოდა კიდევ.

სხვებთან ისიც მოდიოდა მის სანახავად, მის კარგად ყოფნის ამბის გასაგებად და თანაგრძნობით ეკითხებოდა, გულუბრყვილოდ, რაკი არა იცოდა რა, თუ როგორ იყო მისგან გატანჯული ადამიანი. გულძგერებულს, მთრთოლავს, აკანკალებულ ქალს სული ეხუთებოდა, ენა უშრებოდა, სისხლი თავში უვარდებოდა, საფეთქლებშიც სცემდა კვერივით* და გაბრუებულს პირის გაღებისა ეშინოდა, ეშინოდა, რომ მისდა უნებურად ენას არ წარმოეთქვა, წამოეთარტარა, რაც ამბავი იყო მის თავს, არ გაეცა პასუხის მაგივრად სხვა, მისი სიკვდილი, მისი შეჩვენება არ გამოეთქვა. ამ გაწამაწიაში, რა მიუგო, რა უთხრა, რა უპასუხა, ან თუ მისცა რამ პასუხი, აღარაფერი იცოდა, აღარაფერი ახსოვდა. მისი სურვილი მხოლოდ ის იყო, რომ განშორებოდა ეს მისი მტანჯავი, მისი მაწამებელი, განშორებოდა და მით შვება მიეცა...

ყმაწვილი, თითქოს მიუხვდა სურვილს, წამოდგა, რაღაც უთხრა, თავი დაუქრა და ოთახიდან გავიდა. ორი ნაბიჯი ძლივს გადადგა ბაბომ მისდა გასაცილებლად, რომ, ყმაწვილი კაცის გასვლისთანავე, ერთბაშად მიტრიალდა და ტყვიანაკრავივით მძიმედ დავარდა ტახტზე, ჩაემხო მუთაქებში და ბალიშებში; გულმომჯდარი მტირალი ქალი თავს ურტყამდა მუთაქებსა და ტახტს გამწარებით.

შინდაბრუნებულ სარდიონსა და გიგოს ბაბო საწოლში მწოლარე დაუხვდათ.

— სარდიონ, გირჩევ, ნუ აგვიანებ ექიმის რჩევის შესრულებას! უსათუოდ წადით სადმე, სადაც ის კაცი გირჩევთ... ერთი-ორი თვის გულისთვის სამილდემჩიოდ თავს ნუ იმეტებ...

ვერ ხედავ. ქალი აღარაა სრულიად! — გაცხარებით და მწუხარებით ამბობდა გიგო.

— რასაკვირველია, უნდა ავასრულო ექიმის რჩევა. რასაკვირველია! — დაბნევით უპასუხებდა სარდიონი. — მეტი არაფერი მეშველებს... აგერ ვითხოვ „ოტპუსკს“, ჩემს საქმეებს გადავცემ და წავალ... აბა რა ექნა!

გარაყანიძის ოჯახის ყოველი ნაცნობი მეტად შეწუხებული იყო ბაბოს ასე უცნაური ყოფით* ყველგან და ყველას აკვირებდა მისი მდგომარეობა, მისი ასე მოულოდნელად ავად გახდომა. ყველანი მიზეზს კითხულობდნენ, მიზეზს ეძებდნენ — თუ რისგან იყო, რამ ჩააგდო ასეთს ყოფაშიო.

— მაინც რას მიაწერა, რა დაასახელა ნერვების ამშლელ მიზეზად ბესტავაძემ? — ეკითხებოდნენ გიგოს ბულვარში, როცა გარაყანიძიანთ ნაცნობებმა გაიგეს, რომ სარდიონი იმ დღეებში ცოლიანად მიდიოდა №-დან.

— საიდან გაიგოს, რითი მიხედეს მაგას? — უპასუხებდა გიგო. — განა შეიძლება, რომ დანამდვილებით თქვას, ეს ან ეს გარემოებაა მიზეზიო?!

— მე უკეთესი ექიმი ვყოფილვარ, თუ კაცი ვარ, იმ ბესტავაძეზე... ქალი ბრელიშვილისათვის კვდება და ესენი, ნერვების აშლაო... სისულელე ამაზე მეტი იქნება?!

გიგომ მიიხედა იქით, საიდანაც ეს სიტყვები მოესმა. ამისი მთქმელი მაღალი ტანისა, მოკლედ შეკრეჭილ-წვერებიანი, სათვალეებით მოგრძო ცხვირზე, შუახნის კაცი იყო, მოშორებით იდგა რამდენიმე კაცს შორის და ამ სიტყვების თქმასთან ერთად იღრიჭებოდა და გესლიანად იცინოდა. ეგ იყო ცნობილი თავისი დაურიღებელი სიტყვა-პასუხით გრიგოლ გამცემლიძე.

— ღმერთმანი მართალს ვამბობ! — ხითხითით დაათავა მან თავისი სიტყვა.

გიგო თოფის წამალივით აენტო. მზად იყო ჯოხი დაეფშენა ამ საზიზლარი კაცის ზურგზე. მაგრამ თავსა სძლია და მეტად აღელვებულმა ხმამაღლა წამოიძახა:

— რა საკვირველი თვისება დაჰყვება ზოგიერთ ადამიანს დაბადებიდანვე... თუ ვისმეზე საძაგლობა არა თქვა, თავისი

სისაძაგლე ვისმეზე არ გამოიჩინა, უამისოდ სიცოცხლე სიცოცხლედ არ მიაჩნია!..

გამცემლიძე, რასაკვირველია, მიუხედავად გაგონებისთანავე, რომ სალადის სიტყვა მას შეეხებოდა.

— ჩემზე არის თქვენი წყრომა მომართული, ყმაწვილო? თქვენ ნუ მომიკვდებით, ტყუილად, სულ ტყუილუბრალოდ! — წამოიწია მან გიგოსკენ და დაცინვით უთხრა ეს სიტყვები.

გიგო გაჩუმდა, პასუხი არ მისცა და რამდენიმე წუთის შემდეგ სხვა ყმაწვილებთან ერთად კიდევ მოშორდა იქ მყოფთ. გიგო მოერიდა ამ კაცთან ლაპარაკს, რომ უარესი რამ არ შემოხვეოდა და საზოგადოება არ აელაპარაკებინა გამცემლიძის სიტყვების გამო.

გიგო მეტად გაბრაზებული იყო და გაცხარებით ლაპარაკობდა თავის ამხანაგებთან გამცემლიძეზე:

— რა ჯინი სჭირთ მაგ შეჩვენებულებს ყოველისავე პატიოსანი აღმეიანისა, რა შხამი აქვთ მომზადებული ყოველი რიგიანად და კეთილად მიჩნეულისათვის, რომ უსათუოდ უნდა წაბილწონ, ტალახში ამოსვარონ? სულით და გულით მონდომილი არიან ჩამოაცალონ ყოველივე ღირსება, ყოველივე კარგი თვისება, დაუკარგონ პატივისცემა და ამისათვის არავითარ საშუალებას არ ერიდებიან, არაფერ საზიზღრობას არ თაკილობენ... და უფრო გასაკვირველი ის არის, რომ საზოგადოება არ ერიდება ამგვარ კაცებს, მიღებულიცა ჰყავთ ყველგან და გათამამებულიც.

თუმცა ასე ხსნიდა გამცემლიძის ნათქვამს, მაგრამ გულში კი, უნებურად, ერთხელ-ორჯერ გაუბრინა აზრმა: „ვאי თუ ამ საძაგელმა კაცმა მართალი თქვაო“.

და თუმცა გიგო მეტად შორს იყო ამნაირი რამ დაეჯერებინა ბაბოს შესახებ, მაგრამ, რაც ხანი მიდიოდა, უფრო ხშირად უკვირდებოდა ამ სიტყვებს. „ვאי თუ ეგ მართალი იყოს? — გაშტერებით იმეორებდა გუნებაში და იმწამსვე ხმამალა წამოიძახებდა ხოლმე ამ ექვიანობისათვის გაჯავრებული: „არა, არა, ეგ, რასაკვირველია, ტყუილია... ცილისწამებაა მხოლოდ!.. ბაბო ამისთანა ამბავში?! ჰმ, მაშ ქვეყანაზე პატიოსნება აღარ ყოფილა!.. მაშ კაცს კაცისა არაფერი არ უნდა გწამდეს, არაფერი არ უნდა გჯეროდეს!.. რასაკვირველია, ტყუი-

ლია, მხოლოდ ცილისწამებაა, სხვა არაფერი!..“, ეუბნებოდა თავისთვის გიგო, მაგრამ ამასთანავე, მისდა უნებურად, მისდა წინააღმდეგ, ეს ცილისწამებად მიღებული სიტყვაც ბოლოს მასზე უგავლენოდ არ დარჩენილა; მან მაინც ეჭვის თვალით შეახედვინა ბაბოსათვის, იძულებული გახდა თვალი ედევნებინა მისთვის, დროებით ნდობა დაუკარგა ყმაწვილ ქალისა და ამას ისიც მოჰყვა, რომ ამ კაცს გულიც კი შეუცვალა და წყრომით აუესო იმ შემთხვევისათვის, თუ ბაბო მართლა უპატიოსნებაში იყო გარეული, თუ იგი მისი პატივისცემისა და სიყვარულის ღირსი არ აღმოჩნდებოდა.

— ოჰ, მაშინ არ ვიცი, რას არ ჩავიდენ! — წყრომით წამოიძახებდა ხოლმე გიგო.

ამ ეჭვსა და წყვეტებაში მყოფს კიდევ დაეკარგა, თუ სრულიად არა, შესამჩნევად მაინც შეუმცირდა, ბაბოს სიყვარული და თანაგრძნობა. ახლა იგი უფრო თავისთვის ზრუნავდა. ეშინოდა, თვისი რწმენა ხელიდან არ გამოსცლოდა და არ დარწმუნებულიყო, რომ ყმაწვილივით ვენდობოდი ადამიანთაო, და რომ ასე ადვილად არ დაეკარგა ეს რწმენა, ეს ნდობა ადამიანისა მხოლოდ ვიღაც საძაგლისა და ავი კაცის მიერ ნათქვამი ლიტონი სიტყვის წყალობით, მან გადაწყვიტა ყველაფერი დაწერილებით, დანამდვილებით გაეგო, ყოველივეში თავად დარწმუნებულიყო.

სწორედ ამ განზრახვით ადევნებდა ახლა გიგო თვალს ბაბოს და ბრელიშვილს, ამისათვის ხმარობდა ათასნაირ ღონისძიებას და სხვადასხვა ხერხს იგონებდა, მაგრამ მან მაინც ვერაფერი გამოარკვია.

ერთ საღამოს შინდაბრუნებულ გიგოს მხოლოდ ბაბო დაუხვდა სასტუმრო ოთახში, რომელსაც ოდნავ ანათებდა ჩაწეული ლამპის სინათლე. სიბნელით მოცულ ოთახში ბაბო ტახტზე წამოწოლილიყო. გიგოს დანახვაზე მან წამოიწია და დამძიმებული ხმით ჰკითხა:

— სად ხარ, გიგო, ამდენი ხანი?

გიგომ ცივად უპასუხა, რომ საქმე მქონდაო, და სკამზე ჩამოჯდა ლამპის მახლობლად.

ლაპარაკი რაღაც არ ხერხდებოდა. ბაბო წამოდგა და საქანებელ სავარძელში ქანაობა დაიწყო; გაუუჩიებული ჯერ გი-

გოს მისჩერებოდა, მერე კი თითქოს რაღაცამ გაიტაცაო, გადგდო სავარძლის სასურგეზე თავი, და რაღაც შორს მამზე-რალივით, გაშტერებული იმზირებოდა ამ ჩამოზნელებულ ოთახში.. მისი აზრები, მისი გონება თითქოს რაღაცას ეძებდა, შეიძლება კიდევაც არჩევდა, ხედავდა და სტკებებოდა რიდაცის მზერით.

იქაურობა მყუდროებას მოეცვა... ოთახში სრული დუმილი იყო დამყარებული. ამ დუმილს მხოლოდ ხანდახან თუ დაარღვევდა ქუჩიდან შემოვარდნილი მიმავალ-მომავალი ეტლების რახნარუხი.

გიგო წელი ნაბიჯით ნოხებზე აქეთ-იქით დადიოდა გაჩუმებული.

უეცრად რაღაც ბოროტმა სურვილმა გაუბრინა გულში, უცბად მიტრიალდა ბაბოსაკენ, თითქოს რაღაც დავიწყებული სათქმელი გაახსენდა, და მიმართა:

— მართლა, ბრელიშვილი რომ სადღაც გადაჰყავთ თურმე! დღეს მითხრეს ბულვარში.

— აჰ?! გადაჰყავთ?! — უცნაურის ხმით წაილაპარაკა ამსიტყვების გაგონებაზე წელში გამართულმა ბაბომ, თან მეტი აღელვებისაგან ფეხზედაც წამოდგა, მაგრამ გიგოს მიჩერებულ თვალებს რომ შეხედა, უცბად მოვიდა გონს, გაისწორა კაბა, ვითომ ამისათვის წამოვდექიო და ისევ ჩაჯდა სავარძელში; ჩაჯდა კი არა, უფრო ჩაიკეცა.

„ჰმ!.. რასაკვირველია! რასაკვირველია, ამათ შორის ერთად რამ ამბავი! — ზიზლით წაილაპარაკა გულში გიგომ. — განა არ ეტყობა?!“

მაშ რა იყო ეს აღშფოთება, თითქმის წამოძახილი, „გადაჰყავთ?“ დაიჭირა, დაიჭირა, გაუგო! მაგას აწი ეჭვი აღარ უნდოდა. ამ გამოსაცდელად ნათქვამმა სიტყვამ საბოლოოდ გამოაშკარავა მისთვის ამ ქალბატონის გულის ამბავი.. ნათლად, ცხადად!

ბაბოც მიხვდა, რომ დაიჭირეს, რომ მახეში გააბეს საცოდავი ჩიტუნია, შესაბრაღისი, უღონო ფრინველი; ისეთი შემკრთალებით, ისეთი შეშინებული თვალებით მისჩერებოდა თავის მონადირეს,* რომ გამარჯვებულს შერცხვა, შეენანა თავისი საქციელი, თავისი შეუბრალებლობა და თავისი მსხვერპლის სა-

კოდავი შეხედულებით* შეწუხებულმა ისეთ კილოზე დაუწყო ლაპარაკი, ისეთი შერჩეული ნიტყვებით დაუწყო მუსაიფი, თითქოს ამით უნდოდა დაემშვიდებინა თავზარდაცემული ტყვე, დაეწყნარებინა მისგან შეშინებული გულის ძვერა.

თავბრუდასხმული ბაბო ძლივს იჯდა სავარძელში, სირცხვილისაგან გამშრალი. ცდილობდა გიგოს თვალეში ამოეკოხხა თავისი განაჩენი, თავისი სასჯელი. არც კი ესმოდა, რას ლაპარაკობდა მის წინ მდგარი, ამას წინათ კიდევ მისი მოსიყვარულე ადამიანი. მზად იყო იმწამსვე ბოლო მოეღო თავის აწ შერცხვენილ სიცოცხლისათვის, მაგრამ ღონე. ღონე სად იყო? ძალა რომ აღარ აქვს, რა ქნას, რა მოახერხოს?! ღმერთო, რას უნდა ფიქრობდეს ეს კაცი ჩემზე? რას იფიქრებენ ამასთან სხვებიც? ყველა, სულ მთლად ჩემი ნაცნობები, ჩემი მოკეთეობა?! ღმერთო, რა დღეს შევესწარი! ღმერთო, რა ამბავია ეს ჩემს თავს! — ფიქრობს გულში გაწეტებული, სავარძელში უმოძრაოდ მოკუმშული ბაბო და რაღაც ბურანი ეხვევა; თვალი უბნელდება, გონება ერთმევა და უცნაური, წყნარი და ტკბილი უგრძნობლობა ავსებს მის არსებას.

რა ტკბილ, საამერ ძილში იყო წასული მისი გონება! რა კარგად ჰგრძნობდა თავს ამ უარარაობაში ჩავარდნილი და რა მწუხარებით აივსო მისი არსება, როცა მისი გონება ისევ გამოფხიზლდა, როცა მის ფიქრებს შემოეცალა გარშემოხვეული ბურანი.

მის წინ მოჩვენებასავით იდგა ბრელიშვილი და რაღაცას ეუბნებოდა ღიმილით.

ძარღვებში სისხლი შედგა ერთბაშად და იმ წამსვე საშინელი სიჩქარით დატრიალდა მთელ მის სხეულში.

— მაღლობა ღმერთს, რომ უკეთ ბრძანდებით! თქვენი ეგრე ყოფნა სწორედ ძალიან დაეტყო ჩვენს საზოგადოებას, ბატონო ბაბო!

პასუხის მაგიერ ბაბომ გაიღიმა მხოლოდ და გიგოს მიაპყრო თვალები. გიგო კი გაჯავრებით მისჩერებოდა მოლაპარაკე ბრელიშვილს, რომელიც ახლა სძულდა, ეზიზღებოდა იმდენად, რამდენად წინათ უყვარდა. გიგოს ახლა ორივე სძაგდა, მათი მზერა გულს უმღვრევდა, უცნაურად აქეზებდა, რომ მათი საწყენი რამ ეთქვა, მათთვის შეურაცხყოფა მიეყენებინა.

ბრელიშვილის ყოველი სიტყვა სხვანაირად მიიღო გიგომ. მას ეგონა, რომ თვალთმაქცობსო, ეს კაცი ატყუებს ქალსაო, თვალებს უხვევს და ამიტომ ელაპარაკება ასე მორიდებით, ვითომ და აქ არაფერია პატივისცემის მეტიო.

„საძაგლები!.. საძაგლები!“ ამბობდა გიგო გულშა.

ბრელიშვილი მეტად გააკვირვა გიგოს ამრუხილობამ ამ საღამოს; ისეთ ყოფაში ეჩვენა, რომ კითხვაც გაუბედა იმისი, თუ რათა ხარ მაგრე ავგუნებაზედაო. ბაბო კი ერთ სატანჯელში იყო ჩავარდნილი. კიდევაც უნდოდა ერთხელ კიდევ მაინც დამტკბარიყო ამ კაცის მზერით, ესიამოვნა მისი ყურებით და ოან მოწადინებულიც იყო, რომ ეს სურვილი გულიდან ამოეფხვრა, ამოეგლიჯა ძირიანად; მაგრამ მისი ეს ცდა უნაყოფოდ რჩებოდა. მის წინ გიგო იდგა. ერთის გულით* მადლობელი იყო მისი, მაგრამ მეორეთი ამას ფიქრობდა: რას მომჩერებია ეს შეუბრალებელი კაცი... რას მადევნებს თვალს? რა უნდა ჩემგან?

„ღმერთო ჩემო, ხომ მიდის, ხომ მშორდება, შეიძლება, სამილდემჩოდ... შეიძლება საუკუნოდ?.. ეგებ ვერასოდეს აწი ველარ დავინახო... თვალიც ველარ მოვკრა! რალად მიშლის მის ყურებას... რაზე მიწყრება, თითქოს მეუბნება, ნუ შესცქერიო! შე თვითონ ვიცი, რომ ეგ სიცუდეა ჩემი, სიგლახე, უპატიოსნობა... მაგრამ ერთხელ, მხოლოდ ერთხელ გადავაკლებ თვალს და მერე აღარ... აი, ერთხელ კიდევ და მეტს აღარ შევხედავ... აღარ მივაჩერდები. ერთხელ კიდევ, ეს უკანასკნელად და მერე აღარ... აღარ!..“

ასე ებრძვის თავისთავს უბედური ბაბო და მისი გონება მისი აზრი, მისი გამცემი თვალეები ბრელიშვილისკენ მირბიან, მასზე ისვენებენ, მისით დატკბობას ეტანებიან. მხნეობადაკარგული ქალი გრძნობის სათამაშოდ შეიქნა და მისდა უნებურად შერჩენილი უღონო მოსაზრება კიდევ მაინც ატყობინებს, რარიგად შეუბრალებლად ითელება ამ მორეული გრძნობათა ღელვისაგან და, აი, ეს ფიქრი, ეს შეგნება ჰკლავდა, ცეცხლს უკიდებდა.

ბრელიშვილი ცოტა ხნის შემდეგ ადგა, გამოეთხოვა ბაბოს, გიგოს და წასვლა დააპირა. მასთან ერთად წასვლა მოინდომეს

სხვა სტუმრებმაც, რომელნიც ბრელიშვილთან მოსულიყვნენ ბაბოს სანახაუდ.

გამოეთხოვა თუ არა ბრელიშვილს, გიგო ისევ სავარძელში ჩაჯდა წარბებშეკრული.* ბაბო კი ადგა, გაედევნა უღონო ნაბიჯით ბრელიშვილს, გაჰყვა წინა ოთახში, იქიდან აივანზე და არ შემობრუნებულა, სანამ მიმავალთ კიბე არ ჩაიარეს და გაუნათებელ ქუჩაში ღამის წყვდიადმა არ მიმალა წასულნი. თუმცა ქალი ველარ არჩევდა ბრელიშვილს, ველარ ხედავდა სიბნელეში, მაგრამ მისი აზრი და გონება მაინც იმას მიჰყვებოდა უკან. ასე იდგა ბაბო კიბის თავზე რამდენსამე ზანს გატერებულებით, და ზალაში დაბრუნებულმა გიგოს რომ თვალი მოჰკრა, მხოლოდ მაშინ გამოფხიზლდა და მიხვდა, რა უსაქციელობა ჩაიდინა, რარიგად გაიმტყუნა ამ კაცის წინაშე თავისი თავი.

ერთი კი გადახედა სავარძელში ჩამჯდარს წარბებშეკრულ გიგოს და იმწამსვე იგრძნო, იმწამსვე შეატყო, რა წყრომით იყო აღვსილი ამ კაცის გული. ბაბო შიშმა აიტანა.

ქალმა ხმა არ ამოიღო. მივიდა ტახტთან და ზედ ზანტად ჩამოჯდა, სულგანაბული; გიგომ კი გაჰავრებული კილოთი დაიწყო ლაპარაკი: ამათთანა მაწანწალებისაგან* არის, რომ ათასნაირი საძაგლობა ხდება, ოჯახები ილანძღებო, უკმაყოფილება და შფოთი-დავიდარაბა ცოლ-ქმართა შორისო, რომ სინდისის სუსტი* ქალები ათასნაირ სამარცხვინო და შესაჩვენებელ საქციელს ადგანანო* და სხვა ამგვარები.

ბაბოსთვის ეს, რასაკვირველია, ნამეტანიც იყო. უმისოდაც დიდ გასაჰირში იყო და ამ სიტყვების გაგონებამ ხომ სულ მიწასთან გაასწორა... გაფაციკებულიმა, დამფრთხალმა და აკანკალებულმა, სიტყვა გააწყვეტინა გიგოს და შესაბრალების სმით უთხრა:

— გიგო, შენი ჰირიმე... არ გეწყინოს... არ შემიძლია... უნდა მივეგდო!.. უკაცრავად, შენ გენაცვალე!

გიგომ გაუწოდა გამოსამშვიდობებლად ხელი და ქალი ტორტმანით* გაეშურა თავისი საწოლი ოთახისაკენ.

ოჰ, რა უშნო და რა შესაბრალების ეჩვენა ახლა გიგოს ეს ზღაზვნით მიმავალი ქალი. ეს იყო მისი საყვარელი, სათაყვანებელი, სამაგალითო ბაბო?! ამას აღმერთებდა?! რამ მოჰკლა,

რამ დააღონა, რამ მოკრუნჩხა ასე საცოდავად? ვნებათაღელვამ, გამრყევებმა გულის წადილმა, უსინდისობამ, თავმოყვარეობის, ნაძღვილი თავმოყვარეობის უქონლობამ, განა?!

და გიგოს სულითა და გულით ეზიზღებოდა ახლა, სძაგდა ეს ვნებამორეული ქალი, ვნების შესებით გასვრილი, გატალახიანებული. ამასთან სძაგდა მისი უქკუო ქმარი, რომელიც, მისი აზრით, მონაწილე იყო ცოლის უსაქციელობისა.

— სულელი, ჩერჩეტი... უგუნური პირუტყვი, რომლის ტყავი ქალამნადაც სასმარებელი არაა!.. ნუთუ არ იცის, რაც აშბავია მის თავზე?.. თუ იცის, ხმას რატომ არ იღებს, რატომაა დამუნჯებული, თითქოს სათქმელი არაფერი ჰქონდეს ამ შერცხვენილ ქალთან!.. მაგრამ რა მოეთხოვებათ? ყველა საძაგლობაშია გახვეული, ყველა გაფუჭებულია, უხნეო, ბრიყვი, გარყვნილი!.. რა მოეთხოვება მაგათ? მათთან ყოფნით თვითონაც გაირყვნები, გაისვრები... სხვას რას დაგმართებენ! შორს, შორს!.. კისერიც მოუტეხნიათ!

და გიგო მოუსვენრად დადიოდა თავის ოთახში და ის იყო გადაწყვიტა, ახლავე, ამ ღამესვე მიეტოვებინა ეს ოჯახი და თავის ბარგი-ბარხანით ზვალინდელ მატარებლამდის ერთ-ერთ მახლობელ ამხანაგთან გადასულიყო და ეს ღამე იქ გაეთია.

კარი გაიღო და ოთახში შემოვიდა სარდიონი. იგი შეწუხებული უნდა ყოფილიყო.

— გიგო! — თქვა მან ხანმოკლე სიჩუმის შემდეგ. — გიგო, ბაბო ერთობ ავადაა... რა ექნა, კაცო?.. გადამეტებული ავადყოფია.

— ახლა აგეხილა, ჩემო ძმაო, თვალები? რასაკვირველია, ავადაა! — გაჯავრებით მიუგო გიგომ.

— რა ექნა... რა ეუყო, ღმერთმანი!.. გონება მეკარგება!

— რაც გითხრეს, რაც გირჩიეს და როგორც დაგარიგეს, ისე მოიქეცი!.. რაღა ყოყმანი და ვაი-ვუი გეჭირება კიდე! ხომ გითხრეს წადიო... ეგ ქალი აქედან წაიყვანეო...

— ეგ კი... აგერ ხვალ-ზეგ სულ მზად ვიქნები და წავალ... მაგრამ... არ ვიცი, არ ვიცი! — თავის გაქნევით წარმოისთქვა სარდიონმა.

— რა არ იცი?

— ვაი თუ ვერ გადურჩეს ამ ავადმყოფობას... მეტად ცუდადაა მოქცეული,* გიგო ჩემო!

— ეგ ღმერთმა იცის... და შენ შენი საქნარი აასრულე!

სარდიონის ყოველი სიტყვა, იმის ხმის გაგონებაც კი გულს უმღვრევდა, ჯავრს ჰგვრიდა გიგოს და ამიტომაც ასე კუშტად და უგუნებოდ ელაპარაკებოდა. სარდიონმაც შეატყო, გუნებაზე არ არისო, ჩაჩუმდა და მხერა დაუწყო შუა ოთახში გამოთრეულ გიგოს გახსნილ ჩემოდანს.

— მიემზადები თუ? — გაუბედავად შეეკითხა გიგოს.

— ჰო!

— ერთად წავიდეთ ბარემაც... გზა ხომ ერთხანაზე საერთო გვექნება.

— მე ამაღამვე უნდა წავიდე!

— ამაღამვე? — მიაშტერა გაკვირვებით თვალები სარდიონმა.

— ამაღამვე... გოცირიძეს შევპირდი, ბესარიონს, მოვალ-თქვა... იქ მივდიან.

— ჰო, მე მეგონა, თუ ეგ ჩემოდანიც იქ მიგქონდა!..

გიგო მისვლა თავის განზრახვის უადგილობას, დახურა გაშლილი ჩემოდანი, მისწია კედლისაკენ, ამოიღო საათი, დახედა, წამოავლია ხელი პალტოს და ქედს და სარდიონს მიმართა:

— ამაღამ ვეღარ მოვალ: ნუღარ მივდი! — გამოეთხოვა და კარებსაკენ ვასწია.

გააღო თუ არა კარი, გიგომ განცვიფრებით წამოიძახა:

— ბაბო?!

სარდიონი მივარდა კარებს, შალწამოხურული ბაბო გაქცევებულივით იდგა კარებს უკან ატუზული.

— რა გინდა აქ, რაზე ამდგარხარ? — შეეკითხა ცოლს გაოცებული სარდიონი.

— შენ გექვები!.. — ძლივს წარმოსთქვა ბაბომ ნელი ხმით,

— რა გინდა, რა იყო? — ჰკითხა კვლავ სარდიონმა.

„რა ენდომებოდა, რა უნდა ყოფილიყო? მოსაყურებლად თუ იყო მოსული, უნდოდა გაეგო, ჩემზე ხომ არ ლაპარაკობენო, და, თუ ლაპარაკობენ, რას ლაპარაკობენო“ — გაიფიქრა გიგომ და წუთი აღარც კი შეიცადა, წავიდა. ამ კაცს დაეკარგა ყოველივე სიბრაღეული ამ ქალისადმი.

მივიდა გოცირიძისას, თავის გულითად ამხანაგთან, და ამ დაგვიანებული სტუმრობით გაკვირებულ მეგობარს გულახდით მოუყვა ყველაფერი, უამბო დაუმაღვად და დაწვრილებით ბაბოს ამბავი. გიგომ იცოდა, რა კაცს ელაპარაკებოდა და ამიტომაც შეეძლო თავის გულის საჭეროდ გამოეთქვა ყოველივე თავისი მწუხარება და ნალევლი.

— შენ ერთობ ცხარობ, ჩემო გიგო! და ბევრი რამ გავიწყდება ამასობაში, რისი მახსოვრობა, მხედველობაში მიღება ეგრე აღარ შეგახედვინებდა ამ შემთხვევისათვის!.. — უთხრა ბესარიონმა გიგოს.

გიგო შეჩერდა და მერე უცებ დაატანა:

— რას ვივიწყებ?

— იმას, რომ ბაბოც ისეთივე ქალია, როგორც სხვა, ჩემო გიგო!.. — ღიმილით თქვა ბესარიონმა.

გიგოს რალაც უნდოდა ეთქვა, მაგრამ ბესარიონმა დაასწრო:

— მეც მათქმევინე, შენ ხომ იმდენი ილაპარაკე!.. ჰო, იმას გეუბნები, შენ გავიწყდება, რომ ეგ ჩვენი ბაბოც ქალია და მერე კიდევ ამასთან ქართველი ქალი...

— ჰოდა მაგიტომ უფრო მერევა ბრაზი! — ვეღარ მოითმინა გიგომ.

— ჩემი აზრით, ჩვენ არა გვაქვს უფლება, არა გვაქვს საფუძველი მკაცრად ვსინჯოთ ყოველი მათი საქციელი, ყოველ მოქმედებაში პასუხისმგებლად გავხადოთ... რატომ? იმიტომ რომ ისინი ისევ ბუნების შვილნი არიან, მათი აზრი, გონება ისეთი მარტივია ჭერჯერობით, მთლად მათი არსება ისე ცოტაზეა დაშორებული პირველად მდგომარეობას, მათი სულიერი მდგომარეობა, არსება ისეთი მონაა მხოლოდ გრძნობიერებისა, რომ ღმერთმანი, ცოდვაა, თუ უსამართლობა არა, მათდამი სასტიკად მოპყრობა, მათ შეცდომათა მკაცრად განსჯა, განკითხვა. ჩვენზე უფრო განვითარებულ საზოგადოებათ საჩივლელად და გულსაწყვეტად აქვთ თავიანთ ქალების მდგომარეობა, მათი დაქვეითებული, უკანჩამორჩენილი პიროვნება, მათი ფუჭი, უშინაარსო ცხოვრება. მაშ ჩვენ ქალებზე რაღა გვეთქმის, რაღა უნდა ვუთქვიინოთ ამის მცოდნეთა? რა ადგილი უნდა ჰქონდეს მათზე ჩვენს წყრომას? რას თხოვ, ან რად

ახოვ იმას, რისიც აღსრულებისათვის მას ჯერ ღონე არ შეუძენია? რა ქნას თავის გრძნობათა მონამ, მხოლოდ დღიური ცხოვრების ვიწრო ფარგალში მოქცეულმა, უზენაესი იდეებით გონებაგაუბრწყინებელმა, რომლისათვის სრულიად უცნობია და გაუგებარი იმ იდეათა სიტკბოება და სიამოვნება, როცა მისი მდიდარი ბუნება დუღს, ღელავს, არ ასვენებს, ამოძრავებს, სიცოცხლის ნიშანს ითხოვს მისგან; არ სჯერდება ერთფეროვნებას, ერთგვაროვნებას, მიყუჩებას. რასაკვირველია, ყოველ ამის დასაკმაყოფილებლად რომაა გამზადებული, ეტანება უფრო იმას, რაც ადვილია, რაც მისთვის ხელმისაწვდომია, ეძლევა ვნებათაღელვას, თავის გაუგებრობით ამ დაბალ გრძნობას სიყვარულის სახელს უწოდებს და ამით იმართლებს თავს; იმას კი ვერ მიმხვდარა, თუ რაჩივად მიედარება ამ თავის აღელვებაში იმ პირვანდელ დედაკაცებს, რომელნიც ნადირობივით ტყედ დარბოდნენ მამაკაცებთან ერთად და პირუტყვივით იკმაყოფილებდნენ თავიანთ ჭინს... რა ქნას? ეგებს ხშირად გულის სიღრმეში კიდევ ერცხვინებოდეთ, კიდევ ეწინააღმდეგებოდნენ თავიანთ დამამდაბლებელ, შეურაცხმყოფელ გრძნობათა ღელვას, მაგრამ, მაოდა საუბედუროდ, ჯერ გამარჯვება მათთვის შეუძლებელია, მიუწვდომელია!

— მაშ, აბა, ვუყუროთ სეირს მხოლოდ?! — შესძახა გიგომ. — სეირს ვუყუროთ... ხმა არ ამოიღოს კაცმა?

— თქმით თქვი, რაც გნებავს, შე კაციო... მაგას კი არ გეუბნები... მე იმისი თქმა მინდა, რომ წყრომით და გაჯავრებით ადამიანის ბუნება არ შეიცვლება და ნება არა გვაქვს მოვითხოვოთ ისეთი რაღ, რაც ერთნაირ განვითარებაში მყოფ ადამიანს არ შეუთვისებია.

— არა, ბესარიონ, არა... ათიათასჯერ არა! — მოუთმენლობით შესძახა გიგომ თავის ზევობარს. — ათიათასჯერ არა! შენ ცდები, შენა და არა მე! მეტად შემცდარი ხარ მაგ მსჯელობაში!.. რა შუაშია აქ განვითარება, გამოფხიზლებული გონები და ამგვარები?.. აქ ზნეობაა მხოლოდ საჭირო, მხოლოდ ზნეობა!.. ყოველ ადამიანს მართებს იყოს ზნეობიანი და პატიოსანი, ჰქონდეს თავმოყვარეობა, არა გარეგნული, არამედ ის თავმოყვარეობა, რომელიც გვაშორებს და გვარიდებს ყოველ სამარცხვინო სააუგებელ და უღირს საქციელ-მოქმედებას. თუ

ეს თავმოყვარეობა აქვს კაცს, თუ იგი ღრმად და ღონივრად არის ჩანერგილი ადამიანის ბუნებაში, იგი ყოველ შემთხვევაში გამარჯვებული იქნება; რაგინდ განსაცდელში ჩაეარდეს, მძლეველი დარჩება უსათუოდ!.. მე ამნაირ თავმოყვარეობას ვამჩნევდი იმ შეჩვენებულ გომბიოს და ამიტომ მიყვარდა, ამიტომ ვეთაყვანებოდი... ამიტომ მწამდა მისი ქალობა და ხმამალა ვიძახდი, რომ ამ თვისებით სწორედ სასიკადულოა ქართველი ქალი-თქო და ახლა კი მოტყუებული ვრჩები, გაცრუებული ამ ჩემს რწმენაში. ასე მგონია ახლა, რომ სხვებაც უსათუოდ ამისთანები იქნებიან-მეთქი და გული მიკვდება; მიკვდება გული იმიტომ, რომ კაცის ნდობა მეკარგება, მცუდება ხელიდან ვისი წყალობით, მერე?.. ვისი მიზეზით? შემიძლია აწი ვისიმე რამე კეთილსახიერება დავიჭერო?.. რასთვის ჩაიდინა ოხერმა ეს საძაგლობა? რა აკლდა, რას ეძებდა?.. რა უნდა კიდევ: ქმარი მოყვარული, ურიცხვი კეთილისმყოფელი, ყოველი ნაცნობი და მახლობელი მოსიყვარულე და გულითადი პატივისმცემელი, სიყვარული, წმინდა პატიოსანი სიყვარული ყოველგან და ყველასაგან — რაღა გინდა? რაღას პირუტყვობ? ყველას ფეხი ჰკრა და სიბინძურეში ჰყოფს თავს, სიოხრეში!.. ვისთვის, რისთვის, მერე?! კაცო, გადამრევი როგორ არაა ეგ, თუ კაცს სისხლი გიდგია ძარღვებში, კაცის გამაგოებელი როგორ არაა ეგ და მიწასთან გასასწორებელი ყოველ ამნაირ მოქმედების ჩამდენი?!.. შეჩვენებული, ოხერი, უწმინდური!.. მე კი ქალი მეგონა, პატიოსანი, ღირსეული!.. ვის ვალმერთებდი, ვის ვადიდებდი, ღმერთო ჩემო?! — და ცეცხლმოკიდებული გოგო თითქმის დარბოდა ოთახში განცვიფრებული ბესარიონის წინაშე.

— აბა, მართალს გეტყვი ამას, გიგო, რომ შენ ჯერ კიდევ არა გაქვს ნება, თუნდ შენი აზრი მართალიც იყოს, აგრე მოიხსენიო ბაბო! — უთხრა ბესარიონმა.

— რატომ? — შეჩერდა გიგო.

— იმიტომ, რომ შენ ჯერ არც კი იცი, რითი გათავდება ის ბრძოლა, რომელიც ბაბოს თავის გულისთქმასთან აქვს გამართული... სრულიად დაუმორჩილდა თავის ვნებას, არა აქვს არავითარი ხსნა? დათავდა ბრძოლა ბაბოს დამარცხებით?.. ეგ განა იცი შენა?

ამ სიტყვებმა გიგო გააქცავა; სმაგაცნედილი ზისჩერებოდა თავის მოსაუბრეს და ისეთიგად შესცქეროდა, თითქოს ამ სიტყვებმა ფრთები ჩამოაყრევინაო, თითქოს ძალა და ღონე წაართვაო, ბესარიონი კი განაგრძობდა:

— განა შეგიძლია წმინდანობა მოსახოვო ქალს, ბაბო იქნება იგი თუ ნინო, ანუ სხვა რომელიმე?.. შეგიძლია მოსახოვო, რომ მისი არსება სულ განსხვავებული იყოს? ისიც ხომ ქალია, ისიც ხომ ადამიანია, მის ძარღვებშიც ხომ სისხლი სდის, გული უძგერს, — იგი მომლოდინე უნდა იყოს ყოველი ადამიანის თავზე მოსახდენი და შესაძლებელი შეიზვევისა!.. მაგას რატომ იტყვი, რომ ბაბოს გული ცნებათაღელვებით არ უნდა ატოკებულიყო? რატომ მისი გული ბრელიშვალისათვის არ უნდა აძგერებულიყო? განა ბაბო ადამიანი არაა, ქალი არაა? სამარცხვინო დასაწყისი კი არაა, სრულიადაც არა. დამამდაბლებელი მისი ცუდად დაბოლოებაა, ცუდად დათავება. და აშიტომაც შენც მოვალე ხარ ჭერ უყურო, თვალი ადევნო, თუ გსურს და გაიგო, ვინ დარჩება ამ ბრძოლაში გამარჯვებული... ვინ იქნება შერცხვენელი და ვინ საქებარი! არა ვარ ამაში წაინც მართალი, გიგო ჩემო? — გაღმებით შეეკითხა ბესარიონი, რომელიც კარვად ამხნევდა, რომ გიგო მიხვედრილი იყო თავის აჩქარებას. — ვარ თუ არა მართალი? — განუმეორა ბესარიონმა.

— კი, კი!.. — მიუგო დაწყნარებით გიგომ. — მართალი ხარ სწორედ!..

— მაღლობა ღმერთს! — გაიცნა ბესარიონმა. — ახლა მაინც დაწყნარდები!

— პარიკიო, შენ უფრო მომიმატე და გამიძლიერე მწუხარება!..

— როგორ?

— მე წასვლას ვაპირებდი ხვალ და ახლა უკვე ვაგვირჩე, სანამ გარაყანიძენი არ წავლენა. ჩემთვის ეგ მეტად საინტერესო კი არა, თითქმის სასაცილო ამბავია... ამ ამბოს ასე თუ ისე დათავებაზედაა, ამბობას გეფიცები, დამოკიდებული ერთ-ერთი ჩემი რწმენა, ჩემი წარმოდგენა, რომლის დაცარგვა, რომლის შერყევაც ჩემთვის სიკვდილის მსგავსი იქნება!

ბესარიონმა გაიღიმა და ამის შემდეგვარე გიგომ დაატანა:

— შენ გეცინება, მე კი, ამხანაგობას გეფიცები, მართალს ვამბობ!.. შენ ვერ წარმოიდგენ, რაგვარი ძმური სიყვარულით მაყვარდა ის ქალი და რარიგად მეძნელება ამ გრძნობის დაკარგვა... მით უფრო, რომ მისით პატივს ვცემდი და რწმენა მქონდა საზოგადოდ ყოველი ქალისადმი! კი, კი, მე ავჩქარდი და მალე გადავწყვიტე ის, რაც ჯერ არ უნდა გადავწყვიტა!.. ისევ უნდა მივიღე იმ საცოდავთან, იმ უბედურთან... თუმცა ვერ წარმოიდგენ, რარიგად მეძნელება მისი დანაბვა, მისი შეხედვა!.. ხვალ მაინც ველარ მივალ, გული არ მაქაჩევს ნებას! ზეგ წავალ და ვნახოთ... ვნახოთ, რითი გათაკლება ეს გაწყამაწია!

ბაბო კი ამავე დროს ერთ ვაებაში იყო ჩაყარდნილი. მას თვალწინ ედგა და არ შორდებოდა შემწყყრალი და განრისხებული სახე გიგოსი, როცა მან კარებთან მიატოვა ხმაგაუცემლად. მისთვის ცხადი და თვალსაჩინო იყო, რარიგად შეიცვალა მათი ურთიერთობა, მათი მეგობრობა. და ბაბო ცრემლად იღვრებოდა ამაზე. თუ გიგომაც შეიძულა, სხვა რაღას შეიბრალებს, სხვისგან რაღა პატივებას უნდა მოელოდეს?! რისთვის მხვდა წილად ამდენი ტანჯვა, ასეთი წამება? — ფიქრობდა გულში ბაბო. — რა დავაშავე, რა ჯავრი სჭირდა ამ ოხერტოვალ გულს ჩემი, რომ ასეთ უბედურებაში გამხვია, ასე მომიწაპა სიცოცხლე?!

მოუთმენლად ელოდა ბაბო დილიდანვე გიგოს დაბრუნებას, მის დანაბვას... ეგებ არც ისე მიწყრებოდეს, როგორც მეჩვენაო... მაგრამ გიგო არსად იყო. და რაც ხანი გადიოდა, მით უფრო გული უწუხდებოდა ყმაწვილ ქალს, უამისოდაც შეწუხებულ-გამწარებულს.

დასალამოვდა და გიგო კი მაინც არ ჩანდა.

„მაშ შეიძლება... თვალთ დასანახავადაც ვეჯავრები... დაეკარგა ჩემი სიყვარული... ღმერთო ჩემო! — თვალცრემლიანი მოსთქვამდა თავის გულში ბაბო. — რა ვქნა... რა ვქნა?! მიიფარებდა ხელებს თვალებზე, ჩაემხობოდა ბალიშებში და აფრქვევდა მდულარებას.* ამავე დროს კი თვალწინ თითქმის ჯიბრზე ის ეხატებოდა, ვისგანაც ამდენი ტანჯვა-გაწვალება შეემთხვა... ამ სინათლეს აშორებულ თვალებში ბრელიშვილის სახე ელანდებოდა და გამწარებული, მისდა ასარიდებლად,

წამოვარდებოდა, ადგილს გამოინაცვლებდა, გაუბოდა და იგი მაინც არ ეშვებოდა, მაინც უკან დასდევდა, მაინც არ შორდებოდა, არ აძლევდა მოსვენებას. ამასთანავე ბაბოს გული კი ამ გადამეტებული წამებით, ამ შეუსვენებელი წიწკნაგლეჯით ძლივსა ჰფეთქებდა, ძლივსა სცემდა მოთლილი.

ის ღამე დღეზე უარესი შეიქნა ბაბოსათვის. მის თვალს სრულიად ძილი არ მიჰკარებია; ჩუმად, სარდიონის ნამალევად, შფოთავდა და მეტად გადამეტებულ მოუსვენრობაში იყო ჩავარდნილი. გათენდა თუ არა, წამოვარდა და, გადადგა სახლიდან სარდიონმა ფეხი თუ არა, ბაბო მიუჯდა სასტუმრო ოთახში ფანჯარას და ქუჩაში დაიწყო ყურება. მერე წამოდგა, შევიდა გიგოს ოთახში, დათვალიერა, ჩემოდანი თუ იყო კედელზე თავის ადგილას, გაბობრუნდა და ისევ ფანჯარას მიუჯდა.

გულჩათუთებული ამოა ლოცინით, გამწარებული ძვირფასი კაცის სიყვარულის და პატივისცემის დაკარგვით, რომელთანაც ერთად ეკარგებოდა სხვების ამგვარი გრძნობა-შეთვისება, ყმაწვილი ქალი წამოვარდებოდა, დაეცემოდა ტახტზე, ჩააფრინდებოდა კბილებით ხან მუთაქას, ხან ბალიშს და დაიწყო ყება და გულამოჯდომით ქვეთინს... და თვალწინ კი იქვე ბრელიშვილის სახე... მისი თვალები, ღამაში წვერ-ულვაში... კედელზე წამოვარდა, ისევ მივარდა ფანჯარას... ისევ იყურებოდა ცრემლმორეული თვალებით... არავინ... არავინ! ყველას სძავს, ყველასაგან მიტოვებული! და ისევ მოთქმა, ისევ გულამოქედარი ტირილი. უეცრივ თვალი მოჰკრა კედელზე, რომ სწვა ფოტოგრაფიულ სურათებთან დაკიდებულია ბრელიშვილის პორტრეტიც. ჯერ მიაჩერდა, მერე უეცრად ჩაჟოჰგლიჯა კედლიდან, მიიბრინა მაგიდასთან, გამოსწია ყუთი, გადაშალ-გადმოშალა აკანკალებული ხელით ქაღალდები და შიგ ჩამალა ეს სურათი...

— რენე!.. რენე! — უნებლიედ ამბობდა მისი ტუჩები და შეძრწუნებულს ავონდებოდა გიგოსაგან წაკითხული ამბავი.

თითქმის დაიმედებული, რომ აცილებული ჰქონდა ახლა რომელიმე თავის მეგობარ-მოკეთისაგან იმგვარი ამბავი, როგორც იმ რომანში სუზანას დაუწია რენემ, იგი ისევ მივიდა ფანჯარასთან და ისევ დაიწყო ყურება. იყურა, იყურა... დიდხანს იყურა, და რაკი მოლოდინით მოიღალა, მოთმინება დაე-

კარგა, სასოწარკვეთილი დავარდა ტახტზე, მერე ისევ წამოდ-
გა, გადარეულივით გაექანა თავის ოთახისაკენ, იგლეჯდა თმას
და სულ შემოიხია გულზე კაბა, თან გამწარებით ურტყამდა
თავს თავის სატუალეტო მაგიდას,* აქვითინებულს.

— ბაბო! — მოესმა შორიდან ხმა. — ბაბო!

— ვლადო! — გაუბრინა თავში ბაბოს და, რომ გაექრო ეს
გაგონება, ეს ხმა, უფრო მეტის გამწარებით დაუშინა თავი
მაგიდას.

— ბაბო! არ გესმის? ბაბო, ბაბო! — მოდის ხმა.

— არა... არა!.. — ამბობს ბაბო და ჰკრძნობს, რომ გონე-
ბა ეკარგება. — არა! — ეუბნება იგი ამ ძახილს. გაფაციცებული
ქალი წამოჯდა საწოლზე და აცახცახებული დაკეტილ კარებს
მისჩერებია, საიდანაც ხმა ესმოდა.

— ბაბო, გააღე კარი, გეუბნები! არ გესმის?! — მოისმა ისევ
ბრძანება და ამან, ამ კილოთი ნათქვამმა, ამ ბრძანებამ სრუ-
ლიად წაართვა უკანასკნელი მოსაზრება, გონება, წამოაყენა
ფეხზე, წამოიყვანა კარებისაკენ, მიიყვანა იქ, ძალად გადაატ-
რიალებინა გასაღები და ათრთოლებულმა, აცახცახებულმა,
თვალებჩამოხელებულმა ძლივს გასაგონი ხმით წაილაპა-
რაკა:

— ვლადო!.. — და მოსხლეტილი, გონებაწასული იატაკზე
დავარდებოდა, რომ გაღებულ კარებში შემოსწრებულ გიგოს
ხელი არ ეტაცნა მისთვის.

— ბაბო... რა გემართება?! ბაბო, რა იყო, ქალო?!.. — ჩას-
ძახა გიგომ, მაგრამ ბაბოს აღარაფერი ესმოდა, აღარაფერი
ეუურობოდა.

გულწასული ქალი გიგომ იქვე მდგარ სავარძელზე დაასვე-
ნა, მივარდა მაგიდას, აიღო წყალი და პირზე* შეასხურა.

— ბაბო, გამოიხედე, ქალო!.. ეს მე ვარ, მე, გიგო ვარ!..
რა იყო, რა მოგივიდა?

ბაბომ გამოაჩინა თვალები... მიაჩერდა გიგოს.. უყურა,
უყურა, და გიგოს ტკბილი ლაპარაკი რომ ჩაესმა, ისევ ტირი-
ლი მოუვიდა, ისევ ცრემლები წამოსკდა.

— ბაბო, შენი ჭირიმე, გაჩუმდი... დაწყნარდი, დამშვიდ-
დი!

მაგრამ დამშვიდების მაგიერ იგი უფრო გულამოჯდომით

სტიროდა. მერე, თითქოს რაც ძალა შერჩენია, შემოიკრიბაო, ჩაუვარდა ფეხებში გიგოს და სმამალა შესძახა საშინელის ხმით:

— მიშველე, შე უღმერთო... მიშველეთ, თქვე შეუბრალებლებო!.. გიგო, მომაშორე, მომაშორე!.. ამომგლიჯე ეს ოხერი გული!.. ღმერთო, ღმერთო!.. რად მიძულებთ... რად გინდათ შემაჩვენოთ?.. რა ვქნა, რა ვქნა მე? მომკალით ბარემაც... გამათავეთ... შემობრალეთ, თქვე უღვთოებო!.. მომკალით... მომკალით მაინც!..

გულაჩვილებული გიგო რას ეუბნებოდა, რას ელაპარაკებოდა, თვითონ არ ესმოდა. ცდილობდა ამ საცოდავის დამშვიდებას, მაგრამ აღარც სიტყვა ეხერხებოდა, აღარც მოსაზრება ემორჩილებოდა. ამ მდგომარეობაში რამ ნახა, ისევ ხელახლად შეუყვარდა ეს არსება, ისევ ბეირთასი შეიქმნა; ამ მისმა წამებამ აპატივებინა ყოველივე მისი შეცოდება, გამოასყიდვინა ყოველივე დანაშაული, და გიგო დატყობილ, ალერსით შესცქეროდა ღონემიხილ ყმაწვილ ქალს. მძიმედ მსუნთქავს, თვალეზღაბულს, გულამომჯდარს, თმაგაწეწილს, სახეცაცრეცილს.

მესამე დღეს მატარებელი მიატროლებდა სარდიონსაც, ბაბოსაც და გიგოსაც ჩადან. კუთხეში მომჯდარ ბაბოს აზრი და გონება ისევ, მისდა უნებურად, მოტოვებულ ადგილებში დაჟფრინავდა და გიგოს ახლოს ყოფნის გამო და აგრეთვე მატარებლის გრიალის მიზეზით მხოლოდ რაოდენადმე იბნეოდა ეს მოგონებანი და გამოხატულებანი. „მისი სახე“ მაინც კიდევ არ შორდება, ისევ თვალწინ უღვას. ქალი იგონებს, რა თავდაპერილი, რა თანაგრძნობით გამოეუბნოვა ის ყმაწვილი კაცი სადგურზე და უნატრა, ისევ მალე კარგადმოყოფი დაბრუნებულიყო.

— იმას არაფრის ექვი არა აქვს აღებელი, არაფერი იცის!.. ნამდვილად ასეა! — იმედიანად და ნუგეშით ანბობს გულში ბაბო. — და ღმერთმა ნურც გააგებინოს როდისმე! — მისი გული ისე დაცარიელებულივითაა. ისეა, თითქოს რაღაც აქლიაო, რაღაც ენატრებო, მაგრამ აქ გიგო თავისი ხალასიანი* სიტყვა-პასუხით, აქ გზაში ნახული ნაცნობების სიხარული მის დანახვაზე, ამათთან ლაპარაკი, მუსაიფი, — ყოველივე ეს

ნელ-ნელა აშორებდა წარსულს და მალამოდ ედებოდა, ესალბუნებოდა მის გულს.

რამდენიმე საათის მგზავრობის შემდეგ გიგო გამოეთხოვა თავის მეგობართ, რადგან თავის სოფელში უნდა წასულიყო და ცოლ-ქმარს პირობა მისცა, რომ, თუ დროს იშოვიდა, უსათუოდ ნახავდა ამ მოკლე ხანში.

მაგრამ მთელმა ერთმა წელიწადმა გაიარა და სალაძეს გარაყანიძეების ნახვისათვის დრო არ შეხვდა. სარდიონისაგან ორჯერ-სამჯერ მოუვიდა წერილი და აქედან იცოდა, რომ ბაბო უკეთ იყო. ახლა უკანასკნელი წერილით კი სარდიონი ატყობინებდა, რომ ბაბო სრულიად გამოკეთდა და ისევ ის ბაბოა, როგორც სხვიმის გინახავსო. გარაყანიძეები №-ში იყვნენ. ბრელიშვილიც იქ იყო და ამიტომ ამ უკანასკნელი წერილის წაკითხვამ, ამ მოხსენებულ გარემოებასთან, მეტად დააინტერესა სალაძე და გადასწყვიტა უსათუოდ №-ში წასულიყო, ბაბო ენახა და ისიც გაეგო, რაგვარი თვისებისა იყო ამ ქალის კარგად ყოფნა და მისი გულის დამშვიდება, დაწყნარება: გაიმარჯვა, სძლია ბრძოლაში თუ დაუმორჩილდა და სამარცხვინოდ მოურიგდა თავის დამდაბლებას, თავის დაცემას? ეს აინტერესებდა, ამის გაგება მოუთმენლად ეჩქარებოდა გიგოს და ამიტომ მალე გაექანა №-კენ.

მოულოდნელად გაჩენილი გარაყანიძისას, იგი უკეთეს დროს სწორედ ვერ შეურჩევდა ბაბოს სანახავად; მისი მოსვლის დღეს სარდიონს წვეულება ჰქონდა და დიდი საზოგადოება ყავდა თავშეყრილი.

გიგოს მისვლამ კიდევ უფრო გაამხიარულა კარგ გუნებაზე მყოფნი ბაბო და სარდიონი.

რა ნახეს მისმა თვალებმა? ბაბო, ამასწინათ საბრალო ბაბო, დღეს ისევ შართლა სულ წინანდელი ბაბო იყო. წინანდელი ამბისა არა ეტყობოდარა. ისევ სიცოცხლით სავსე, ხითხითა, მოკისკისე, ენამახვილი, დარდიმანდი, სიტყვამოსწრებული, ლამაზი, კობტა — ყველასათვის საყვარელი ბაბო!.. მასთან რა უნდოდა სევდასა და მწუხარებას?! ყველასთან ასწრებდა სიტყვის თქმასაც, ხუმრობასაც, ყველას თავს დასტრიალებდა და თვითონ ხალისიანი, სხვებსაც ახალისებდა და ამხიარულებდა.

აქვე იყო, სხვებთან ერთად, ვლადო ბრელიშვილიც, რომლის მხიარულებას ბოლო არ ჰქონდა და რომელიც აცინებდა იქ მყოფთ თავის დაუსრულებელი ოხუნჯობით. ბაბოს ისე ეკავა თავი მასთან, თითქოს მის შესახებ არავითარი მწარე მოგონება არ ჰქონიაო. ბაბო იმასთან სრულიად თამამად იყო, თამამად ელაპარაკებოდა და ესუშრებოდა.

„რის მიზეზია ეგა?“ ეკითხებოდა გუნებაში თავისთავს ყოველ ამით გაკვირებული გიგო.

ბაბომ ორჯერ-სამჯერ შეასწრო თვალი გიგოს და შეამჩნია ეს გაკვირება. ქალმა არაფერი უთხრა, ოღონდ გაუღიმებდა ხილმე, თითქოს აცნობებდა, — გატყობ, რის გაგებაც გწადიანო. ერთხელ, ბრელიშვილთან ლაპარაკის შემდეგ, ბაბომ გვერდზე გაუარა გიგოს სიცილით.

კარგა გვიან იყო, ნადიმი რომ გათავდა და სტუმრები დაიშალნენ. სარდიონი დაღალული, ოთახში წამოწვა კმაყოფილი; ბედნიერი ბაბოს გული სავსე იყო სიამოვნებით. მოცი-ნარი, მიუახლოვდა გიგოს. მათ მეტი ოთახში არავინ იყო.

— მე დღეს გაკვირვებ, გიგო? — სიცილით მიჰმართა მან სალაძეს.

— ის რაღა იყო, გვერდით ჩამიარე და დამცინე? — ხუმრობით უთხრა გიგომ.

— ის რომ შეგატყვე, მომჩერებოდი! ხა, ხა, ხა! — გაიცი-ნა ბაბომ. — გიკვირს... გიკვირს, ასე რომ მწედავ... არა?

— მართალი გითხრა, მიკვირს! — მიუგო გიგომ.

— და, აი, ახლა, ამ წამში... მე რომ ისევ ბედნიერად ვგრძნობ ჩემს თავს, აქვე მინდა მადლობა შემოგწირო... არა, მადლობა ცოტაა, ძმაო!.. და, როგორც ძმას, გეუბნები... უნდა გითხრა, რომ არავითარი სამარცხვინო დანაშაული არ მიმიძღვის, ამითა ვარ ბედნიერი, ამითა ვარ ცოცხალი... და ეგ შენით, თქვენით, ვისაც სიყვარული მე მუდამ მახსოვდა... თქვენმა სიყვარულის მოგონებამ გადამარჩინა საშინელებას!.. თქვენ მომეცით ძალა, ღონე და, აი, დღეს მე ისევ სულელი, გიჟი, გადარეული, მაგრამ შეურცხვენელი ბაბო ვარ... შენი, საყვარელო ძმაო, შენი მადლობელი ვარ და ვიქნები კვლავაც, სიკვდილამდე!

ქრუანტელმა დაუარა ტანში ამის გამგონს გიგოს, მისი გუ-

ლი ამოვარდნას ლამობდა. იგი მხურვალედ დაეწაფა ხელზე
ნის წინ წამდგარ მშვენიერებას, გააწყვეტინა მას სიტყვა და
აღტაცებულმა შესძახა:

— აბა, ბაბო... მე, მე გმადლობ, მე, მე!.. ჩვენ ყველანი
გმადლობთ!.. შენით* იყო ყოველივე. არც მე, არც სხვა აქ
არაფერ შუაში ვართ... მე მწამდა, რწმენა მქონდა აღიარე-
ბელი, რომ ყოველივე ქალი, თუკი ნამდვილი, ქეშმარიტი
თავმოყვარეობითაა აღტურვლი, თუ მას ღრმად აქვს ჩანერ-
გილი პატიოსნება, სინდისი, გამარჯვებული იქნებოდა ყოველ
მღაბალ, უღირს გრძნობაზე; რომ მის გულს ვერ დაიმონავებ-
და უხეირო, ფუჭი, ღროებითი გამართობელი ვნებათაღელვა;
რომ პატიოსანი ადამიანი არ გადაალახეინებდა თავის თავს
და არ დაჰკარგავდა თავის პირნათლობას წუთიერ გატაცეზი-
სათვის!.. ამ ღირსების არსებობა ჩვენს ქალებში სანეტარო
რწმენად მქონდა და მაგალითად შენ გხედავდი. ამიტომ უყვარ-
დი ყოველ შენ მცნობს, ამიტომ გცემდა პატივს ყველა და
დღეიდან უფრო ძვირფასი ხარ, უფრო სასიქადულო! შენ რომ
გიყურებ ახლა, დღეიდან უფრო მიღონიერდება ჩემი რწმე-
ნა... ჩემი გული უფრო მეტის იმედით და რწმენით, პატივის-
ცემით ივსება ქალისადმი... შენ მომეცი ამისი მტკიცე საბუთი,
მაგალითი! მადლობას მე გწირავ... მე ვარ შენი მადლიერი, შე-
ნით დაჯილდოვებული და გაბედნიერებული, ჩემო ძვირფასო
ბაბო!..

და ამის მოქმედმა აღტაცებულმა ყმაწვილმა კაცმა ისევ
მხურვალედ, ნიშნად მადლობისა, აკოცა ხელზე სიხარულით
ცას დაწეულ* ბაბოს.

1896.

მ რ ე ვ ლ უ ბ ი

ნაწირვები* იყო. ფართოდ გაშლილი ცაცხვის ქვეშ თავ-
შეურილ გლეხკაცებში ჩამდგარი მაღალი ტანის ახალგაზრდა
მღვდელი გაცხარებით ლაპარაკობდა.

— განა მე თვითონ არ მაწუხებს ასეთი ჩემი მდგომარეო-
ბა, თქვე დალოცვილებო?! კი გეთქმისთ საყვედური, კი!.. ხში-

რად გაკლივართ... თქვენს დროზე არა გყავთ მღვდელი, მოკლებული ხართ მღვდელმსახურებას, მაგრამ რა გიყოთ, ჩემო კეთილებო, რა ვქნა, რომ ასე არ იქნეს!.. მღვდელი ახლოს გინდათ გყავდეთ, ამისათვის ბევრს ვეცადე, მაგრამ რა გზით შემოვუარო ამას, როცა მთელ სოფელში ვერსად ვერ ვიშოვე ააქირავოდ^ო სადგომი!.. თუმცა ჩემთვის პეტისმეტი გასაკირი იქნებოდა ქირის გადახდა, მაგრამ ვინ ოხერი თავს არ შეიწუხებდა, ოღონდ კი თქვენგნით საყვედური ამეცილებინა!.. იცის ღმერთმა, რომ ვწუხვარ, მეტად ვწუხვარ ამ ჩემი მღვდმარეობისათვის, მაგრამ საღსარი ვერავითარი მიპოვნია!.. ვარ გაბმული^ო ამ გზაში, დავწანწალობ ჩემი სახლიდან ამ თქვენს სოფლამდინ, მარტო გზას ვუნდები; ეკლესიაზედაც დამორებული ვარ და მრევლზედაც!..* მოძღვარი* მქვია — და ეს მიკლავს გულს, რომ ამნაირი სახელი მქვია და ნამდვილ კი არა მოძღვარი ვარ?! ა, წირვა გამოვიყვანე* და სახლისკენ უნდა გავსწიო ახლავე, თორემ გზაში შემომალამდება... რა ვქნა, აღარ ვიცი, ღმერთმანი! სულ ამაზე ვფიქრობ და იცის ღმერთმა, რომ მეტად ვწუხვარ ამგვარ ჩემს მდგომარეობისათვის...

— შეეწიეთ, შეეწიეთ... ყველა შევეწიოთ, ავუშენოთ ერთი პატარა სადგომი ამ ჩვენს ეკლესიასთან და მღვდელიც ახლოს გვეყოლება და ყოველივე უკმაყოფილება და სამღურავე მოისპობა მოძღვარსა და ჩვენს შორის!.. — თქვა მოხუცებულმა აზნაურმა, რომლიც იქვე იჯდა საფლავის ქვაზე და ამ სიტყვებზე წამოდგა.

— თქვე დალოცვილო, ჩვენთვის ვერ დაგვიდგამს სახლი, ქოხებში ვყრივართ, მღვდელს სად ვუშოვნოთ სადგომი? — წამოიძახა მოხუცებულმა გლეხმა და სხვებმაც ბუტბუტით ბანი მისცეს.

— აბა რა ქნას ამ ადამიანმა? — განავრძო მოხუცებულმა აზნაურმა. — რა ქნას ამ ადამიანმა?..

— ბატონო, მღვდელი წინათაც გეყოლია, მაგრამ მათთვის სადგომი არ გვიშენებია, მაგ რაღა შეიქნა?!

— რომ გეყოლია, ჩემო კიმოთე, ის შენი მეზობელი იყო, ამ სოფლის მცხოვრები... დღეს კი ამ შენს მეზობლებში აღარავინ გყავს იმისთანა, რომ მოძღვრად გამოსადგეგი იყვეს და აგერ გამოგიგზავნეს განათლებული ადამიანი, შესმენილი* და

მცოდნე... იმ შენს უწინდელ ყრულა* მღვდელთან ვერ მია-
ღარებ ამას, უკაცრავად!..

— ეგ კაი დაგემართო, ბატონო, კაი იყვეს... განათლებუ-
ლი მოძღვარი, რასაკვირველია, ჯობია გვეყადეს, მაგრამ მეტ
ტვირთად გვაწვება, ბატონო ნესტორ!.. ჩვენ ჩვენი საკუთარი
გაჭირვება გვეყოფა, ძლივს სული გვიდგია ტანში, ჩვენ მა-
გისაგან მოველით შველას და დახმარებას, ჩვენი გაჭირვების
გაადვილებას და ამის მაგივრად ტვირთად გვაწვება... დასაბი-
ნავებლად ჩვენ გვიხდება და შესანახავად... ჩვენც ცოდვანი
ვართ!

— მართალია, მართალია! — მოისმა იქით-აქედან ხმები ამ
სიტყვებზე.

ახალგაზრდა მღვდელს ეტყობოდა ისრებივით ესობოდა
გულში განაგონი; აღელვებული ხან წვერს ისწორებდა, ხან
ულვაშებს იგრეხავდა ათრთოლებული ხელით.

— გთხოვთ, თავი დაანებოთ ამ ლაპარაკს! — მიმართა მან
რუსულად მის მომხრე აზნაურს.

— მომითმინე, მომითმინე, მამაო!.. ნუ გეწყინება, ამათ
ასე იციან ჭიჭყინი! — რუსულადვე მიუგო ნესტორმა მღვდელს
და მერე ისევ ხალხს მიმართა: — ნუ ჩიუტობთ, ნუ, ნუ... შე-
ვუწყოთ ხელი ამ ჩვენს მოძღვარს, დავაბინავოთ ჩვენს მახ-
ლობლად, მეზობლად ვიყოლიოთ და ჩვენც უკეთ გვემსახუ-
რება... ავაგოთ პატარა სახლი ამ ეკლესიასთან და სამიდღემ-
ჩიოთ* თავისუფალი ვიქნებით ყოველი უკმაყოფილებისაგან
მღვდელსა და სოფელს შორის... ჩვენი სოფლის კაცის
მღვდლად ნახვას მოვესწრებოდით თუ არა ოდესმე, ვინ იცის!..
ჰო და ამაზე ყოველთვის გვექნება ერთი ლაპარაკი და ყაყა-
ნი... და ბარემაც გადავსწყვიტოთ და მოვრჩეთ ამაზე ლაპარა-
კის განახლებას!.. არ გვარგია, ხომ ყველა ვხედავთ, ასე შორს
მოძღვრის ყოლა!.. ჩვენი ვალია, ყოველივე ღონე ვიღონოთ
და დევიახლოვოთ იგი... ჰო, ნუ ყოყმანობთ!.. გადასწყვიტეთ
და ის იქნება!..

გლეხებს შორის ყაყანი ატყდა; ესეც ლაპარაკობდა, ისიც;
ყველას უკმაყოფილების სიტყვა ადგა პირზე. მღვდელი ძლიერ
უზერხულად გრძნობდა თავის თავს და გაქცევას აპირებდა,
რომ მოხუცებული ნესტორის ხათრი არა. მის ყურთასმენას

არ გამოპარვია თითქმის არც ერთი სიტყვა გლეხებში ნათქვამი და ეგ იყო მიზეზი, რომ იგი უფრო და უფრო მოუსვენარი ხდებოდა. უეცრად იგი შეინძრა მთელი სხეულით, ისარანჯავივით მიტრიალდა მარცხნით და აცახცახებულმა უცნაური ხმით წამოიძახა:

— მართალია, მართალი, ექვთიმე ბატონო, მართალი!

ყველანი შეჩერდნენ. ჩამოვარდა სიჩუმე. შუახნის გლეხი, რომელსაც მიმართა მღვდელმა, სახედაბნეული* იდგა და დარცხვენილივით იუკრებოდა გაჯავრებული მოძღვრისაკენ.

— სწორედ მიმხვდარი* ბრძანდები... დიახ, იმისათვის ვცდილობ თქვენთან დაახლოებას, რომ თვალები მაქვს გამოპრაწული* — თქვენს სარჩოზე ვიწყო ცხოვრება!.. ძალიან მიმიხვდი, ძალიან, ისე შენ გეშველა!.. ფუი შენს კაცობას! შენისთანა კაცთან ღირს ადამიანმა ხმა ამოიღოს... შეგირცხვან ნამუსი! — ერთბაშად წამოისროლა მამა ზოსიმემ, აძაგძაგებულის ხელით ჩამოიფხატა შუბლზე თავისი ფართო კიდეებიანი ქუდი და გაშორდა საბტად დარჩენილ ხალხს.

მაგრამ მერე ისევ მოტრიალდა, მივიდა თავის მომხრე მოხეტეებულ აზნაურთან:

— მშვიდობით ბრძანდებოდეთ! — უთხრა მან, ხელი ჩამოართვა და ისევ გაშორდა ამ გროვას.

სახეწამონთებული, თვალებამღვრეული იგი შეჩერდა ერთ ადგილას და იქით-აქეთ იცქირებოდა, თითქო ვილაცას ეძებდა ეკლესიის გალავანში. კარგა ხანს იდგა იგი იმავ ადგილას ბურანში გახვეული, გარეტიანებულივით და სრულიად არაფერი ესმოდა, რას ეუბნებოდა მასთან მიახლოებული ახალგაზრდა გლეხის ბიჭი და დიდხანს ვერ შენიშნავდა მას, რომ ბიჭს თავისი მიმართვის გამეორებაზე შემალეებული ხმათ არ წარმოეთქვა თავისი სათქმელი.

ამ ხმამალლა დაძახებამ გამოარკვია მამა ზოსიმე, მოიხედა და ბიჭი რომ დაინახა, კუშტად* მიმართა!

— რა გინდა?

— ჩემთან უნდა წამობრძანდე ახლავე, მამაო!

— რა ამბავია? — ისევ კუშტად და წარბებშეყრით შეეკითხა გულმოსული მღვდელი.

— ბიჭი გვყავს, ჩემი უფროსი ძმა, მწარე გაჭირვებული!

— მერე?

— ზიარება გვინდა! — თქვა ბიჭმა და თვალებზე ცრემლები მოადგა. — მალე, შენი ჰირიმე, მალე!.. ჯავრისაგან დედაც გადამერევა, ისეა!.. ნულარ დაიგვიანებ, მამაო!

— წადი, ი სულელი პეტრია დარაჯი მონახე... ჯორი გეიყვანეთ ჭიშკართან!.. ლოცვანს* გამოვიტან... მოვალ ახლავე!..

— აბა დროზე ქენი, შენი ჰირიმე! — თქვა ბიჭმა და გაიქცა პეტრიას მოსაყვანად, მაგრამ ისევ მოტრიალდა და მღვდელს მიმართა: — არაფერი წამალი არ მიუღდა... ეგებ ლოცვამ უშველოს... ლოცვაც უნდა წოუკითხო!

— კარგი, კარგი!.. რაც გითხარი, შენ ის ქენი! — მღვდელი შევიდა ეკლესიაში, გამოიტანა იქიდან ლოცვანი, უბრძანა მნათეს* ეკლესია დაეკეტნა. ველარ მოითმინა, საყვედური არ წარმოეთქვა ამასთან მედავითნეს* შესახებ, რომელიც მისდა უკითხავად სადღაც გამქრალიყო და მერე აჩქარებული ნაბიჯით გალავნის ჰიშკრისაკენ გასწია.

პეტრია უკვე იქ იყო ჯორიანად.

— შენ ჩემთან უნდა წამოხვიდე! — მოკლედ ესროლა მღვდელმა სიტყვა. — ეს წამოიღე შენი — და მან ლოცვანი გაუწვდინა მას.

— კი, ბატონო! — ხალისიანად მიუგო პეტრიამ, ავეყნდი* დაუწია მღვდელს და ჩამორთმეული ლოცვანი ამოიღო ილღიაში.

ზოსიმე მღვდელმა ერთი თვალი გადაავლო ნამალევად ცაცხვის ქვეშ ისევ მოლაპარაკე გროვას და გულნატკენმა, გულამღვრეულმა გასწია შეწუხებულისაგან.

მაშ ეგრე — მამა ზოსიმე მხოლოდ მძიმე ტვირთია თავისი მრევლისა? თვალები აქვს გამოპრაწული, რომ თავისი სულიერი შვილების* წანაგლეჯით გამოიტანოს* თავი? იმის მაცადინია,* რომ თავისი თავი სოფელს შეაპაროს და სარჩენად გაუხადოს მას თავისი ოჯახი?! ესაა, რაც დაიმსახურა მან ამ ხალხის თვალში; ეს არის ამ ხალხის შეხედულება მასზე, ამნაირი ურთიერთობაა მოძღვარსა და სამწყსოს* შუა! წაგლეჯაზე თვალებგამოპრაწული მოძღვარი!.. მძიმე ტვირთი, რომლის შორს ყოფნას რჩეობენ!* — განა ამის გაგონება გულს არ მოუკლავდა ახალგაზრდა მოძღვარს, რომელიც სულ სხვა იმედებით

მოდირდა ამ ხალხში, რომელსაც ეგონა, ამ ხალხში შეიტანდა პატივისცემას მისი წოდებისადმი, შეაყვარებდა იმათ სახელს, ვინც მქადაგებელია სიყვარულისა მოყვასისადმი, ვინც განმანათლებელია სულისა, გამწმენდი გულისა ყოველივე მძულვარებისა და ბოროტებისაგან.

სადაა მერე ეგ ყოველივე?! სადაა რაიმე ნიშანი კეთილგანწყობილებისა მოძღვარსა და სამწყსოს შორის?! სადაა სიყვარული, პატივისცემა, ნდობა, იმედი?! სადაა ყოველივე ის, რაზედაც იგი ოცნებობდა სემინარიაში თავის ამბანაგებთან, რომლებთან იგიც ემზადებოდა მომავალი მოღვაწეობისათვის?!

უბინაო, ღატაკი, ღატაკებით გარშემოხვეული, რომელთა ნაოფლართაც თავი უნდა ერჩინა — საიდან, რა გზით უნდა დაბადებულყო ნდობა, სიყვარული, თანაგრძნობა მათ შორის!

თვალეზგამოპრაწული მოძღვარი! — ეს ისეთ ტკივილებს აგრძნობინებდა ახალგაზრდა მოძღვარს, ისეთნაირი სევდით უვსებდა გულს, რომ იგი მზად იყო ეტირა, რადგანაც ასე უნდა ყოფილიყო სიკვდილამდის, სანამ ამ ძულებში არ დაღვებდა სულს და არ გამოეთხოვებოდა ამ წუთისოფელს.

და იგი სწყევლიდა თავისთავს, რომ ეგრე უგუნურად შეეჭიდა, იტვირთა ასეთი საშინელი მოვალეობა, იდვა თავზე ასეთი მძიმე საქმე, რომ მიიღო სახელწოდება, რომლისადმი მხოლოდ სიძულვილს ავრცელებს ხალხში სრულიად თავისდაუნებურად, თავისდა გულსაკლავად.

აღელვებული მღვდელი გულდაწუხებული, რომელსაც სისხლი საშინელი სიჩქარით მიუღრბ-მოუღრბოდა ძარღვებში, მოუსვენრად სცემდა ქუსლებს პატარა ჯორს, რომელიც თანდათან უმატებდა ჩიქიქს^ა და გაჭირვებაში აგდებდა ხნიერ პეტრიასაც, რომელსაც არ უნდოდა უკან ჩაშორჩენოდა თავის მოძღვარს და ამიტომაც, ლოცვანით იღლიის ქვეშ, ჩოხის კალთები ამოეკეცა და ოფლში გაწურული ჩანჩალით^ა მისდევდა უკან.

პეტრიამ უკვე იცოდა, რაც ამბავი მოხდა, რარგად გააპილპილეს^ა ყმაწვილი მღვდელი და სწორედ მისდა გულის დასაშოშმინებლად, სიმწარის დასაამებლად ხმამაღლა გაიძახოდა ქლოშინით მამა ზოსიმეს გასაგონად:

— ნამეტანი გადასხვაფერდა ეს ხალხი... ნამეტანი გადასხვაფერდა!.. სულ გამოიცვალა! რას იზამ ადამიანი?! ნამეტანი შეუსმენელი შეიქნა... გვირუკვნი ქვეყანა, ნამდვილად გვირუკვნი, რომ ვუყურობ! მარა რას იზამ კაცი, რას იზამ?!

მაგრამ მამა ზოსიმეს ან არ ესმოდა ეს სიტყვები, ან და, თუ ესმოდა, ისინი სიმწარის შემმატებლად ხდებოდნენ, ალბათ, იმიტომ რომ იგი ჯორს თანდათან უფრო აჩქარებდა, თითქმის პეტრიას უკან ჩამორჩენას ცდილობდა; მაგრამ ეს უკანასკნელი თავისას არ იშლიდა, თავმოძულებით, თითქმის სირბილით მისდევდა უკან მღვდელს, ხტოდა ქვებზე, როცა ტალახი შეხვდებოდა, იწურავდა ოფლს და თან თავისას გაიძახოდა, თუ როგორ გვირუკვნი სოფელი, რა შეუსმენელი შეიქნა და თავიანთ აიბრიყვეში კაცის ნდობის უნარიც როგორ დაჰკარგეს.

გვარიანი გზა, აღმართ-დაღმართიანი, უკვე გაიარეს ამრიგად, როდესაც ერთ ადგილას მათკენ მომავალი მღვდელი შეხვდათ.

— მამა ზოსიმე, მამა ზოსიმე! — შემოსძახა შემხედურმა, — მამო, გეტყობა გულნაწყენი უნდა იყვე!.. სძლიე, სძლიე, მამო, ჯერ ახალგაზრდა კაცი ხარ... მომავლისათვის შეინახე თავი! სძლიე სახელითა მამისათა და ძისათა და წმიდისა სულისათა, ამინ! პირჯვარი გადისახე, ფუი ეშმაკსა-თქვა და გათავდა! — მხიარულად და სულდაუთქმელად* მოაყოლა ამ ხანში შესულმა ჭაღარამორეთლმა მღვდელმა, რომელმაც ჯორი შეაჩერა, ქუდი უკან გადიწია და ცოტათი გამოაჩინა თავისი ნელოტი შუბლს ზევით.

— სად მიბრძანდები, მამო მიხეილ? — შეეკითხა ჩვეულებრივი მისალმების შემდეგ მამა ზოსიმე.

— ქუთაისში, აგერ ეს ვაჟბატონი მიმყავს, ეგებ გვარი დაამშვენოს თავისი ჭკუითა და სწავლა-განათლებით! — და ამ სიტყვებთან მან თავი მიიბრუნა უკან პატარა, ათი-თერთმეტი წლის ბავშვისკენ, რომელიც უკან შემოჯენილი ჰყავდა ჯორზე, ძალზე მიჰკროდა მამა მიხეილს წელზე შემოხვეული ხელებით, რადგანაც საჯდომი ადგილი უნაგირს იქით ჯორის გავაზე მეტად პატარა დარჩენოდა; ისე მიჰკროდა, რომ მამის ანაფორაში* გაჰხვეოდა თავი და სახე სრულიად არ უჩანდა.

— სასულიერო სასწავლებელში, მამო?

— დიახ, დიახ!.. ჩვენ ქე გვწუნობთ, თქვე დალოცვილებო — სიცილითა თქვა მამა მიხეილმა... — დასაწუნიცა ვართ!.. ამ თრევაში, ამ ხალხთან ყაყანში სულ გაჰომელაყა თავი!.. რაც რამ იყო შიგ, სულ ერთიანად გამოიფიტა, გაფრინდა სადღაც!.. რავარც პური გაფრინდება, სწორედ რომ ისე! თუ არა ჩვენს დროზე ვითომც არც ჩვენ გვიჭირდა!.. მეც ვიცოდი რალაც-რალაცეები... მახსოვს, გიშპანიის ზღვას გვასწავლიდნენ, თეთრ ზღვას, პეჩორის ლავრას*... მარა დღეს სადაა ეს გიშპანიის ზღვა, ან ეს თეთრი ზღვა, ან პეჩორის ლავრა — ველარაფერი გევიგე!.. თავი მომწონდა წინათ და ახლა ან თითის სიგრძე ბავშვმა მაჯობა... სადაა, ბიჭო, თეთრი ზღვა? არც შენ იცი, შემარცხვინე კაცი?! გიშპანია?! ხა, ხა! — გადიხარხარა ხუმარა და ენაწყლიანმა ხუცესმა.

სწორედ ამ დროს უკან ჩამორჩენილი პეტრიაც. აქლოშინებული, მოუახლოვდა ამათ და, რა დაინახა მამა მიხეილი, დაბლად თავი დაუკრა და შენდობა* სთხოვა.

— აი, პეტრიანთი, პეტრიანთი, პეტრიანთი! — მიამახა, დაინახა თუ არა, მამა მიხეილმა. — რასა იქ, პეტრიანთი!.. კანჭიანთის* ამბავი რაეა, პეტრიანთი?.. კანჭიანთის ამბავი... მამა ზოსიმეს! ხა, ხა, ხა!.. კაი სუქანი კანჭიანთი!..

— სუქანი კანჭიანთი სადღა იქნება, შე დალოცვილო, ღორის გამოსაშობი ადგილი რომ აღარ არის... რითი გასუქდება, ყველას ბაწარზე უბია თავისი ღორი!.. სუქან კანჭიანთზე ჩვენც გვწყდება გული, მამო, მაგრამ რას იზამ კაცი, რას იზამ?!

— რატომ მერე, რატომ, პეტრიანთო! კაი სუქანი კანჭიანთი გულს გაამხიარულებს, ხომ იცი!.. მამა ზოსიმესაც სხვანაირ გუნებაზე მოიყვანდა!.. ეგებ ახლა კიდევ მოგელოდესთ კაი ბურუხუნა კანჭიანთი, ა?.. ხა, ხა, ხა!.. კანჭიანთზე მისვალთ? — სიცილით შეეკითხა ხალისიანი ხუცესი.

— საზიარებელი მყავს აგერ, — მიუგო ზოსიმემ.

— საზიარებელი!.. ოჰ, აბა უკაცრავად, უკაცრავად!.. არ მეგონა, თორემ ამდენხანს არ გავაჩერებდი ამ შარაში! უკაცრავად... მშვიდობით ბრძანდებოდეთ, მშვიდობით ბრძანდებოდეთ! — თავი დაუკრა ზოსიმეს, შემოჰკრა დეწი თავის თავგის მსგავს ქორს და მოსაუბრენი გაშორდნენ ერთმანეთს.

ახალგაზრდა მღვდელმა ვერ მოიძმინა ერთი არ მოეხედ-

ნა ამ უცნაური ღვთის მსახურისაკენ და საშინელი სევდა შემოაწვა გულზე. ნუთუ ეს მიხეილა ხუცესი მისი მომავლის გამოხატულება? ნუთუ მასაც მოელის ასეთი ბოლო? ნუთუ მასაც გაუხდება საკითხავად, არის თუ არა დღეს სადმე გიშპანიის ზღვა, ან სადაა პეჩორის ლავრა და სამწყუხარო გაუხდება „ბურუხუნა კანკიანთების“ მოკლება ღორების გამოსაშვები ადგილების უქონლობის წყალობით?

— ოხ, ღმერთო, ღმერთო! — უნებლიეთ ხმამაღლა წამოიძახა ზოსიმემ და სწორედ იმავე დროს უკან ჩამორჩენილ პეტრიას დახილიც მოესმა:

— შეუხვით, მამაო, მანდ შეუხვით!.. მაგ კიშკარში!

ზოსიმემ თავი აიღო და მხოლოდ ახლა დაინახა, რომ მისულისკო ავადმყოფისას. შეიყვანა ჯორი გაღებულ კიშკარში და დაბალი ისლით გადახურული სახლის დერეფანთან გადმომსტარმა ჯორი შემოგებებულ ალფეზა-ბიქს გადასცა. ამ დროს პეტრიაც გაჩნდა ეზოში.

— ჩალა უშოვე მაგას! — უთხრა პეტრიამ ბიქს, როცა ის ჯორს ბოძთან აბამდა.

გადმოხურულში მღვდელს შემოეგება თავშეფუთვნილი მიხუცებული დედაკაცი, რომელიც მოწიწებით მივიდა ზოსიმესთან და ხელზე ემთხვია. ეს იყო ავადმყოფის დედა, მოხუცებული ანუსია.

— აბა, სადაა ავადმყოფი? — იკითხა ზოსიმემ და სახლში შევიდა. — აქა მშვიდობა! — წარმოთქვა მან.

სახლში მეტად ბნელოდა.

— ის მეორე კარიც გააღეთ!.. ამნაირ სიბნელეში შეიძლება ყოფნა?! — დაატანა მღვდელმა უკმაყოფილოდ.

ანუსია ეცა კარებს ბრძანების ასასრულებლად. შემოსულ სინათლეზე ახლა შესაძლებელი იყო ადამიანს გაერჩია იქაურობა. კედლის სიგრძეზე გაყოლებულ ვიწრო ტახტზე თავბოლოში, ქვეშაგებში ორი ადამიანი იწვა, როგორც ეტყობოდა. იქითა თავში მწოლარე, რომლის თვალებიც შემკრთალვით გამოიყურებოდნენ ცხვირამდის წახურული საბნის ქვეშოდან, ზოსიმემაც იცოდა, რომ ალფეზას და იყო, ელიზია, უკვე დიდი ხნის ავადმყოფი გასათხოვარი ქალი.

— ეს არის ალექსი? — მიუთითა მეორე ქვეშაევზე ზოსიმემ. მწოლიარე თავიანთ იყო გაბვეული საბანში.

— ალექსი გაბლავთ! — ძლივს გასაგონი, მისუსტებული ხმით, რომელშიაც ცრემლები ისმოდა, უპასუხა მოხუცებულმა ანუსიამ.

— გადაბადეთ საბანი!

ანუსია თითქმის შესტა ტახტზე და მუხლებზე წაჩოქილმა ნელა დაუწყო საბნის გადაბრობა ავადმყოფს პირიდან.

— ალექსი, შეილო!.. გამოიხედე!.. მოძღვარი მოპარქანდა! ოფლში გაწურულმა, პირზე წამოწითლებულმა ავადმყოფმა ერთი კი გამოიხედა მღვდლისაკენ და ისევ დახუჭა თვალები.

— რასა იქ, ალექსი, ა?.. რა უნდა შენთან ავადმყოფობას, შე კარგო კაცი! — შეეხუტრა ვითომ ზოსიმე ავადმყოფს.

— ვკვდები, ბატონო! — ძლივს გასაგონი ხმით წამოიფუჩუნა ავადმყოფმა.

— ნუ გეშინია, ნუ!.. ასე მალე შეგაშინა ავადმყოფობამ! ჰეი, შე გლახა! შე კარგო კაცი, ადამიანი ხარ, ხან კარგად ვარო, ხან ავად, რა ვუყოთ! — ასე ანუგეშებდა ზოსიმე ალექსის, მაგრამ ნათლად ხედავდა, რომ ვაეკაცი კაცი განსაცდელში იმყოფებოდა.

ეს წყვილია, რომელიც ამ სახლში დამყარებულიყო და რომელიც ისე უსიამოვნოდ მოხვდა გულზე პირველი ფეხის შემოდგმისთანავე, ეს სიღარიბე, ეს სიღატაკე, ამ სახლის ყოველი კუთხიდან რომ გამოსჰვიოდა, ეს საწყალი ავადმყოფები, რომელთა უსაშუალობაც თვალეზში ეჩხირებოდა, ეს მუმიასავით შეფუთვნილი მოხუცებული დედაკაცი, ჩუმად რომ ცრემლებს ღვრიდა, თავისი უღონობა ამათი შეწვევნიათვის, — ყოველივე ეს კიდევ უფრო ნაღველს უმატებდა მის ისედაც დანაღვლიანებულ გულს, მწუხარებას უმწეავებდა, უნუგეშობაში აგდებდა, ამ ცხოვრებას ყოველსავე სინათლეს აკლებდა და ყოველსავე სასოწარკვეთილებას უკვეთავდა. სევდიან მოცულობად, ამღვრეული სული, შემოწოლილი გრძნობა გამოთქმას ითხოვდა, იწვევდა საღალადებლად, ზმამალა წარმოსათქმელად თავისი უნუგეშობისას, თავისი სევდიანობისას.

— ლოცვანი! — წამოიძახა მან და ათრთოლებული ხელით

დაუწყო ფურცლა წიგნს. გადიგდო უკან შუბლზე გადმოპლილი თმა და პირჯვრის წერით განსხვავებული ხმით გაიძახოდა, ხმით, რომელშიაც მოისმოდა სიმწარე და მხურვალე ევდრება გულშეწუხებული ქმნილებისა:

— უფალო, შეგვიწყალე, უფალო, შეგვიწყალე, უფალო, შეგვიწყალე! მიწყალე მე, ღმერთო, დიდითა წყალობითა შენითა და მრავლითა მოწყალებითა შენითა, აღხოცე უსჯულოებანი ჩემნი...

— მღვდელს „ზაკუსკა“ დასჭირდება, ხომ იცი... შორი გზა აქვს... თქვენც შეაგვიანეთ კიდეც. დილიდან უკმელია, ხომ გაქვთ რამე? — გადულაპარაკა პეტრიამ ალფეზას.

— კი მაქვს, კი! — მიუგო ალფეზამ.

პეტრიამ მღვდლისკენ მიიწია.

ეს კი, გულდაჩაგრული, გულაჩვილებული ამ უნუგეშო სურათებით, რომელიც ყოველ ფეხის გადადგმაზე თვალწინ ეშლებოდა, დამონებული ამდენი ტანჯვა-გაჭირვების მზერით, მხურვალედ ევედრებოდა ზეცას შვებას. მოწიწებით ითხოვ-

და იმედს, სიხარულსა, რათა მას მიეღო მსხვერპლად მასი შემუსვრილი* სული, გული შეწუხებული და დამდაბლებული.

— ღმერთო, ისმინე ლოცვისა ჩემისა... ყურად იხვეწ* სიტყვანი პირისა ჩემისანი! — გაიძახოდა იგი მუხლმოდრეკილი.

ამ ღალადებაში, ამ მზურგალე ლოცვაში მან იჭერა გული და თითქო რაღაც შვება იგრძნო ამ ხმამალა ძახილში თავისა უნუგეშობის და სასოწარკვეთილებისა; თითქო ისევ მოიპოვა მან სულის მშვიდობა.* დაკეცა ლოცვანი, გადასცა იგი პეტრიას, უბიდან ამოიღო პატარა ხატი,* გახსნა იგი და ავადმყოფს მიაწოდა წმიდა საიდუმლო*.

კუთხეში მიკრუნჩხული პატარა გოგო თავგვივით გამოიყურებოდა და გაკვირვებული თვალებით მისჩერებოდა მალაღრი ტანის უცნაურ კაცს.

ზოსიმემ აზიარა* ავადმყოფი.

— ნუ შეშინდებით, ღმერთი მოწყალეა! არაფერია საშიშარი! ნუ გაფრთხილდებით! შენ რას შვები, ელიზია? — მივიდა ზოსიმე მეორე ავადმყოფთან. — ასე უნდა იწვე, შე ქალო, აღარ აპირებ ადგომას?! — უხუმრა მას.

გაყვითლებულს, ლოყებჩაცვივულს პირისახეზე უცნაურად მბზინავი თვალის კაკლები შეთამაშდნენ და ძალზე შეთხლებული უსისხლო ტუჩები შეიშმუშნენ და მისუსტებული ხმათ ნათქვამმა სიტყვებმა ძლივს მიაღწიეს ზოსიმეს ყურებადმის:

— ნეტავი ალექსის დევინახავდე ფეხზე და მე რა საკითხავი ვარ!

— ალექსის დარდი ნუ გაქვს. შენ წამოდექი და მაშინ იქნება კარგი! — ღიმილით უთხრა ზოსიმემ.

ანუსიამ ამაზე ღრმად ამოიოხრა და სიმწარის ნიშნად გააქნია თავი.

— აბა, პეტრია, ჯორი! — დაიძახა მღვდელმა.

— ერთ წამს მოგვითმინე, მამაო! გზა შორი გაქვს და მშვიერი ბრძანდები! — შეაყენა კარებთან მიმავალი ზოსიმე აღფეხამ.

— არა, არა! — წამოიძახა ზოსიმემ.

— კი, ჩემო ბატონო, კი, ბატონო! — დაატანა ანუსიამ.

— სრულიად არაა საჭირო! არაა საჭირო — იწევდა მღვდელი.

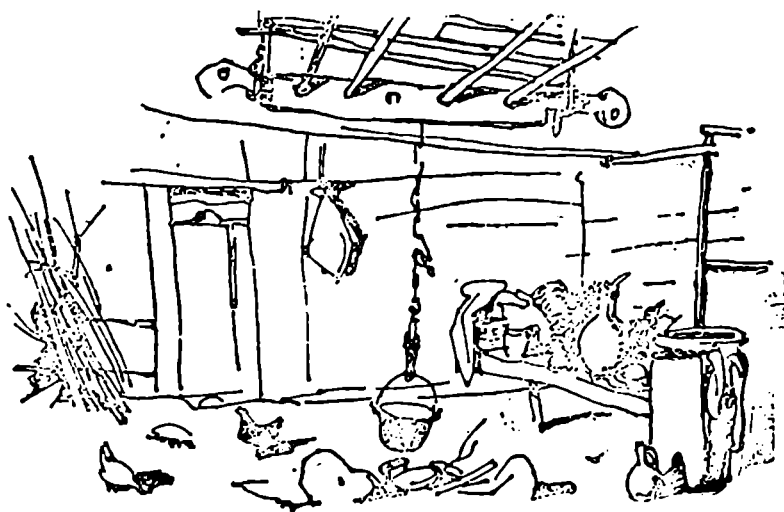
— მოითმინე, მამაო მშიერი ახლა სახლში წახვიდე, გზაში რა გარონიებს? ერთი სტაქანი ღვინო დალიე, ერთი ლუკმა პური მოიტეხე და წადი ისე, — ჩაერიო პეტრიაც. — აბა, ნულარ აგვიანებთ, მოიტანეთ, თუ გაქვთ რამე!

— კი, ჩემო ბატონო, კი, ახლავე იქნება! — ფუსფუსებდა ანუსია შვილთან ერთად.

ზოსიმე იძულებული იყო დარჩენილიყო საუზმეზე. სუფრა მალე გაიშალა და პეტრია ერთ წამში დაეპატრონა, რაც სუფრაზე მოართვეს მღვდელს.

— ეს რა საბოდიშოა, შე კუთრბეულის შვილო! მართალია, ნასწავლი მღვდელი ბრძანდები, მაგრამ ამ სოფლის პურ-მარილზე უარი არასოდეს არ უნდა თქვა. თუ დაგაკლდება, თვარა არაფერი შეგემატება! დიდება ღმერთსა, გაუმარჯოს მას-პინძელს, ავადმყოფი მალე მოუჩინოს, ოჯახს სიკეთე და ბედნიერება! — დაილოცა მან და გამოცალა ღვინიანი სტაქანი.

მოშვივებული მღვდლისათვის სწორედ სულზე მოსწრებასა-ვით იყო ეგ საუზმე: იგი მადიანად ილუკმებოდა. არა ნაკლები მადლით შეეჭყეოდა სუფრას პეტრიაც, რომელიც ტოლუმბაშო-

ბასაც ვითომ ეპირებოდა, რომ მღვდელი ცოტა ხნის შემდეგ არ წამომდგარიყო და წასვლა არ დაეპირებინა.

— კმარა, კმარა, გეყოფა, პეტრია! ადექი და ჯორი მომიყვანე!

— ახლავე, მამაო, ამ წუთში! — ალბათ, ენანებოდა სუფრის მიტოვება, ისე ზანტად დგებოდა.

მღვდელმა ალფეზას დარიგება მისცა ავადმყოფისათვის როგორ მოევლო და ეზოში გავიდა. ჯორი ისევ ღობესთან იყო და ჩაღას ჭამდა.

— პეტრია, არ გესმის რა გითხარი! — წამოიძახა ზოსიმემ.

— ახლავე, მამაო, ახლავე! აწი რალა გეჩქარება მაინცდამაინც! — და სახლიდან გამოსული პეტრია ჯორთან მივიდა, უნაგირზე მიბმული აბგა* მოხსნა და პურებს დაუწყო შიგ ჩალაგება.

— რას შვრები მაგას, პეტრია? — მიაძახა ზოსიმემ.

— მაცალე, მამაო, მაცალე! რა გეკითხება, თუ ღმერთი გწამს!

— ნუ სულელობ, ბიჭო!

— ერთი, შე დალოცვილო, შენც უკადრისობ კიდეც!.. სოფელში ხარ, სოფლის ჩვეულებას აჰყევით... თორემ თუ დაგაკლდება, თვარა შეძენით არაფერი შეგეძინება!.. რა დროს მორცხვობაა!.. აწი ქე უნდა მიეჩვიო, დროა, სოფლის ადათსა და ჩვეულებას!

— მე გთხოვ, ამგვარებს ამარიდო, ჩემო პეტრია! — წყენით უთხრა ზოსიმემ.

— ბატონი ბრძანდები! ახლა კი შეგიძლია შენს გზა გაუდგე! აბა შებრძანდი! — უთხრა პეტრიამ, როცა აბგას თავი მოუკრა და უნაგირს მიაკრა თასმებით. — აწი ნულარ იგვიანებს!

ზოსიმემ თავი გააქნია და თან დაატანა:

— რატომ გაქვს მაგრე გრძელი ენა, შე უბედურო!..

— რომ ბევრი ვილაპარაკო, მამაო! — მიუგო სწრაფად პეტრიამ.

ზოსიმეს უნებლიეთ გაეცინა ამაზე და ამ სიცილით გაუდგა თავის გზას; პეტრია კი ანუსიასკენ და ალფეზისკენ წამოვიდა.

— ჯერ კიდევ ეხამუშება... ყმაწვილია! მერე, პურს კი არა, გახრეკილ ძვალსაც ჩვილაგებს ხვირჯინში და სახლში წიკვას* დოუწყებს... ბავშვებს თითო ნატეხი მაინც შეხვდებო, — ლიმილით უთხრა მან დედასა და შვილს, გამოემშვიდობა მათ და თავისი სახლისკენ გასწია.

გვარიანი გზა ჰქონდა გასავლელი ზოსიმეს, მაგრამ იგი დღეს კიდევ უფრო გრძლად ეჩვენა; მთელი გზა სულ იმაზე ფიქრობდა, რაც დღეს მას გადახდა და რაც დღეს ნახა.

ვერაფერი საამური სურათი წარმოუდგა თვალწინ, როცა თავის ეზოშიაც შევიდა. სახლის წინ პერანგის ამარა ბავშვები ტალახში ჩამდგარიყვნენ ტიტველა ფეხებით და სრულიად გათითხნული გულმოდგინედ ზელავდნენ მას.

— თეკლე, თეკლე!.. ამ ბავშვებს გადმოხედე ერთი! ყურის გდება უნდა, შე ქალო, ხანდახან! — დაიძახა მან, როცა ჯორიდან ჩამოხტა, მიაბა იგი ბოძთან და პატარა სახლის ბალკონზე ავიდა.

დაძახილზე სახლიდან გამოვარდა ახალგაზრდა ქალი, თავსაფარწაკრული, სახელოებწაყაპიწებულის.

— რა იყო? — გაფაციცებით იკითხა მან.

— რა და, შე ქალო, ამ ბავშვებს მიხედვა უნდა ხანდახან!.. შეხედე, რას ჰგვანან? რარიგად ამოთითხნილან!.. კვირა დღეა, დღეს ჩაგეცმია მაინც.

— რა ჩავაცვა, შე კაცო?.. თითო ხელი ტანისამოსი აქვთ და იმასაც გააოხრებენ და ის იქნება... მალე მეესწრებიან ახლების შეკერვას!.. ამ შენმა ძმისწულებმა მაინც სულ გააფუქეს ეგ გასაწყვეტლები!.. გიგა, გიგა... ელინკა... არ გესმით!.. ახლავე ამოეთრიეთ... ახლავე აქ ამოეთრიეთ, თვარა სულს ამოგახთენთ ორივეს! — შეუტია ბავშვებს თეკლემ.

დამფრთხალი ბავშვები გამოიქცნენ დედისკენ. ეს კი მივიდა ჯორთან, მოხსნა აბგა, გასინჯა ხელით, უნდოდა გაეგო, თუ რა ეწყო შიგ, ამოაფარა კაბის ნაკეცს, რომ არ შეეხედვინებინა მაზლისანებისათვის,* რომელნიც იმავე სახლში ცხოვრობდნენ, და აჩქარებით შეირბინა ოთახში.

— მე რალაც მეგონა! — უკმაყოფილოდ წარმოსთქვა მან, როცა აბგა გახსნა და პურები დაინახა.

— აბა რას ეძებდი? — ლიმილით და თან დარცხვენით

უთხრა ცოლს ზოსიმემ, რომელსაც ანატორა გაეხადნა და ახლა ტახტზე გაწოლილიყო.

— დედა, მომეცი-ი! — ეტაკა თეკლეს უფროსი შვილი. — მაჰამე-ე-ე!

ამას მეორეც აჰყვა.

— მაჰამე-ე!.. მომეცი-ი... — გაიძახოდნენ წუწუნით ბავშვები.

— მოიცადეთ, მოიცადეთ!.. მერე... მერე!

— მაჰამე-ე!.. მომეცი-ი... — წუწუნებდნენ ბავშვები.

— შავი ჭირი თქვენ! — მიიძახა თეკლემ.

— მოუტეხე, შე ქალო, ნულარ ატირებ! — უთხრა ზოსიმემ.

— ჰა, ჰა, ცეცხლეთ, არ გასაძლომებო!.. გაგიწყდათ მიწა! გაგიწყდათ!

გადაუგდო თითო ნატეხი თეკლემ ორივეს და დანარჩენი აბგიანად კუთხეში მდგარ დაბალ კარადაში შედვა, ოთახიდან გავიდა და ბავშვებიც თან გაიყოლა.

ზოსიმემ თვალები გააყოლა თეკლეს და ტიტველა ბავშვებს, რომელნიც დედას მისდევდნენ, და მისდაუწებურად ღრმად ამოიხვნეშა.

„თვალებგამოპრაწული!“ — გაურბინა მას თავში და ისევ თვალწინ წარმოუდგა დღევანდელი ამბავი, ეს მისი მრევლი, მობუტბუტე გლეხკაცობა, ექვთიმეს სიტყვები, მიხეილა ხუცესი და მის გულში ისევ გაიდვიდა საშინელმა სევდამ, სასოწარკვეთილებამ. ახლა ზედ ერთვებოდა ეს შინაური სურათიც. კი, კი უნდა გამოპრაწოს თვალები, მართლა თვალებგამოპრაწულად უნდა იყვეს, თორემ ვერც სხვას წაადგება და თავის თავსაც ავნებს! ყოველივე ოცნებაზე ხელი უნდა აიღოს, იცხოვროს ისე, როგორც სხვები ცხოვრობენ! ღროა აწი სოფლის ადათს შეეჩვიოს, პეტრიასი არ იყოს! სხვა ყველაფერი ტყუილია და საზარალო!... და ამას რომ ეუბნებოდა თავის თავს სახელმძღვანელოდ, უეცრად ანუსიას ოჯახი მოაგონდა, სადაც ორი მომაკვდავი იწვა და თითქო ვიდაცამ წასიჟრჩულა, შენი შემოსავალიაო. და ამ აზრის გაღვიძებამ, ამ აზრის მის ტვინში გაელვებამ სრულიად დაათავა ახალგაზრდა მოძღვარი. ნუ-

თუ ამგვარი ფიქრების გამაღვიძებლად გაუხდება მისი გაჭირვება, მისი სისაწყლე; ნუთუ ამგვარი აზრების დამუშავებას მიეჩვევა მისი ტვინი, მისი გონება?! და ზოისიმე, გულდაწყვეტილი, გადაბრუნდა მეორე გვერდზე, ჩარგო ცხვირპირი მუთაქაში და იწვა გაუნძრევლად.

დიდი ხანი არ დასჭირებია, რომ მოღალულ-მოქანცულ ტვინს ძილი მიჰპარვოდა და სასურველ, სასიამო დავიწყებაში შეეყვანა ახალგაზრდა მღვდელი.

ავადმყოფ ალექსიას გამობრუნებას არა თუ პირი უჩანდა, პირიქით, იგი იმ საღამოსვე საშინელი გაჭირვებული შეიქნა. მოუსვენრად წრიალებდა ქვეშაგებში, ხანდახან წამოიძახებდა რაღაც უცნაურ სიტყვებს, ბოდავდა და წუხდა საზარლად. რეტდასხმული ანუსია თავთან უჯდა შვილს, მწუხარებისაგან გამშრალი სულელურად მისჩერებოდა შეწუხებულ ავადმყოფს. არა-რა იმედი, არც საიდანმე შველა, რამე შეწევნა!

— ღმერთო, დიდებულო!.. ღმერთო, მოწყალე! — ხანდახან წამოიძახებდა მხოლოდ ალფეზა და ანუსია შვილს დასჩერებოდა და უსიტყვოდ მუშტს ირტყამდა გულზე:

საზარელი ღამე დაუღამდათ საწყლებს. მთელი სახლი ბნელში იყო გახვეული, მხოლოდ კერაზე ცქრიანებდა მკრთალი ცეცხლი და დამყარებულ მკაცრ სიჩუმეს ავადმყოფის წამოძახება თუ დაარღვევდა, ანდა უღონო ხმა ელიზიასი, რომელიც დედას დროგამოშვებით ეკითხებოდა:

— დედი, რავაა ალექსი?

— რას იზამს, შვილო, მგონი აბლა უკეთ უნდა იყვეს! — მიუგებდა ხოლმე ანუსია და სახლში ისევ სიჩუმე ჩამოვარდებოდა.

დილაზე ავადმყოფი უარესად შეიქნა. ალფეზა სოფელში დარბოდა უთენიიდან და ხან ვინ მოჰყავდა და ხან ვინ, მაგრამ ვერავინ ვერაფერი გაიგო ამ ბიჭის ავადმყოფობისა და ვერავინ გამოჩნდა მშველელი. მთელი ღღე უცნაურ გაჯახირებაში გაატარა ალექსიმ, ღამეც არა ნაკლებ მოუსვენრობაში იყო.

ანუსი, გაღუნჩებული მწუხარებისაგან, ისევ თავს დასჩერებოდა შვილს.

— დედა! — წამოიძახა ავადმყოფმა და თავი მაღლა წამოსწია.

— შვილო, ალექსი, აგერ ვარ!.. რა გინდა?! — მივარდა ანუსია.

— დედაუ! — გაჯავრებით და უფრო ხმამაღლა წამოიძახა ალექსიმ. — დედა, დედა, დედა-ა-ა! — დაჟინებით იძახიდა და თავს ატრიალებდა ავადმყოფი.

— ალექსი, შვილო... აგერ ვარ... შენს სულს ვენაცვალე... შვილო!

მაგრამ იმას ალბათ, არ ესმოდა დედის სიტყვები, საშინლად აბრიალებდა თვალებს, ხან ერთ სიტყვას გაიძახოდა, ხან მეორეს.

ანუსია თავზარდაცემული ეპოტინებოდა შვილს, რაღაც სიუბუნებოდა, თვითონაც არ ესმოდა... ცრემლებმა ხმა წაართვა და თვალებიც აუხვია. აძვირებული პირისაზე, მთრთოლავი ტუჩები სიტყვის გამოთქმას უშლიდა.

ავადმყოფი ღონივრად წამოიჯგინა, წამოიწია, გააჭყიტა თვალები და ლოდივით დავარდა ლოგინზე.

ანუსია ქორივით დაეძგერა შვილს, გადმოაბრუნა პირადმა და საზარლად შეჰყვირა:

— ალექსი!.. შვილო!

საზარელი ხმა უცბად მიწყდა.

— დედა... დედა... რა ამბავია, დედა? — მოაძახა მას შემკრთალმა ელიზიამ, რომელიც ლოგინში წამომჯდარიყო. — რა იყო, დედა?

— არაფერი, არაფერი, შვილო! დაწვევი, დაწვევი!

— ტირი, დედა?..

— აბა რა დამრჩენია თქვენს შემხედვარე დედას, თქვენს ოხერ დედას! ვაიმე, ვაიმე!..

ანუსია წამოდგა, ალექსის საბანი გადააფარა, ტახტიდან ჩამოვიდა ძირს და კარებისკენ გაიძახა:

— მარიკო... მარიკო!

სახლში შემოვიდა თავგაბურძენილი პატარა გოგო.

— დაჯექი აქ! — მიუთითა ანუსიამ ტახტიდან, სადაც ალექსი იწვა. დაჯექი აქა და უყურე!.. — თქვა ეს და სახლიდან ჯავიდა.

— რას შერება, დედა, ალექსი? — შეეკითხა მამავალს ელიზია.

— ძინავს, შეილო, ძინავს.

ანუსია რომ გავიდა, სახლში სიჩუმე დამყარდა. პატარა გოგო, დაბალ სკამზე მჯდომარე, გაუბედავად იყურებოდა ხან ელიზიასკენ, ხან კარებისაკენ, ხან კი საბანწახურულ ძმას მისჩერებოდა.

სიჩუმეში რალაციის ხმა მოისმა გარედან. ელიზიას ყურებამდისაც მიაღწია მან. რაც ხანი გადიოდა, ხმა უფრო მკაფიოდ მოისმოდა. ვილაცა უსათუოდ ტიროდა, მოსთქვამდა, ისე ჰგავდა.*

— მარიკო... გეიხედე... ვინცხა ტირის იქ! გეიხედე! — და ელიზია წამოჯდა საწოლში.

მარიკო ადგა, მივიდა კედელთან, მონახა ჭუჭრუტანა და კედელს მიეკრა. ტირილის ხმა ისევ მოისმა.

— ვინაა, მარიკო?

— დედა... დედა ტირის! — მიუგო ბავშვმა.

— დედა ტირის?

— ჰო!.. ალფეზა მოვიდა... ისიც ტირის!..

ელიზია შეიშმუშნა, შეინძრა, ხელებით ფათური დაიწყო, მოძებნა კაბა და თავზე გადიგლო ჩასაცემლად.

— ბიცოლა დაფინი მოვიდა... ბიძია ივანე... პუპულო! ელენიჩკაც მოდის... ტირის ელენიჩკაც!.. — ტიტინებდა პატარა მარიკო და იმას კი ვერ ხედავდა, ელიზიამ რომ კაბა გადაიცვა, წამოდგა საწოლიდან და ეს ცოცხალი ჩონჩხი ბანცალით წამოვიდა ალექსისაკენ; აცოცდა ტახტზე და თავისი ძელიანი ხელებით გადაძრობა დაუწყო საბანს ძმის პირისახიდან.

გადახდილ საბანს ქვეშ გამოჩნდა საზარელი შესახედავი ალექსი, თვალეზგადმოკუსული წინ წამოშვერილი მოკლე წვერით შემოსილი ნიკაპით, უცნაურად დაკრეპილი კბილებით.

ელიზიამ ერთი შეჰკივლა, რაც კი შეეძლო, და ღონემიხდილი ზედ დაემხო მიცვალებულ ძმას.

მარიკომ მხოლოდ ახლა მოიხედა და რა დაინახა ალექსიზე დამნობილი ელიზია, მორთო ღრიალი.

— დედა, ელიზია ადგა... ადგა ელიზია... ალექსის-
თან!

ყვირილზე მოფენილ* კარებში შემოვარდა გადარეული-
ვით ანუსია და მასთან ვინც კი წინ გადმოხურულში იყ-
ვნენ.

— მომკალით, მომკალით! შვილებო, ვაი, ვაი, ვაი! --- სა-
ზარელი ხმით შეჰყვირა მოხუცებულმა დედაქალაქმა და ტახტ-
ზე შეხტა ელიზიას მოსაშორებლად.

სახლი ერთ წამში ხალხით აივსო. შეიქნა გულის შემზა-
რავი ღრიალი, ტირილი, წივილ-კივილი.

გაძნობადაკარგული ელიზია გააშორეს მიცვალებულს და
მიცვალებულის მსგავსი თავის საწოლში დააწვინეს.

სადამოზე ელიზიაც გამოეთხოვა ამ წუთისოფელს. მთელი
სოფელი მოტირალი იყო საწყალ ანუსიასთან ერთად ამ ორი
მიცვალებულისა.

— ღმერთო დიდებულო! ღმერთო მოწყალეო, შეგვიბრა-
ლე, შეგვიწყალე ჩვენც ცოდვილნი!* — ყოველი მხრიდან გა-
ძახოდნენ თავზარდაცემული სოფლელები. ეს ორი კუბო, რო-
მელთა შუაგულში ჩამჯდარიყო საცოდავი დედა და ზან ერას
ეხვეოდა, ზან მეორეს, — ეს ორი კუბო უცნაურ შიშს ჰგვრი-
და ამ გულუბრყვილო ქმნილებათ, ზედ ეტყობოდათ, რაჩი-
გად სჩაგრავდა მათ. მხოლოდ ერთადერთი ღმერთიღა ეგულე-
ბოდათ შემწედ და ამიტომაც ისე ვედრებით გაიძახოდნენ
მის სახელს.

და ზოსიმე მღვდელი, აკანკალებული ხმით რომ წესს უტებ-
და* ამ საცოდავებს, ცრემლებით თვალები რომ ევსებოდა მიც-
ვალებულთა ყურებით, თან მისი გული უფრო მეტად სწუჭ-
და, გმინავდა, რადგანაც, თავის გარშემო ხედავდა ამ მართლა-
და უმწეო, ღვთის ანაბარად მირჩენილ ქმნილებათ, სულით და-
ჩაგრულთ, უსამუშალოთ, ყოველ მხრით საცოდავთ; და ეგ
საერთო ტანჯვა, საერთო მწუხარება, საერთო გაჭირვება თან
უიმედობაშიაც აგდებდა და თან არიგებდა თავის საკუთარ
გაჭირვებასთან და თავის ბედთან. ცრემლები, რომელნიც
თვალთაგან სცვიოდა, თან მწუხარებას ცრემლებიც იყო,
ცრემლები უიმედობისა და თან ბედთან შერიგებისა.

ამიტომ იყო, რომ დღეს ისეთი მადლობით გაისტუმრათ თავისი მღვდელი მისმა მრევლმა, რადგანაც მან თავად გულდაწუხებულმა, თავის გულდაწუხებულ სამწყსოსთან მხურვალე ცრემლები დაღვარა, ცრემლები მწუხარებისა და უნუგეშობისა.

1898.

მ ი ქ ე ლ ა

უბედურ მოხუცებულობას შეესწრო მიქელა გიორგაძე: სულ მოკლე ხნის განმავლობაში მიწას მიაბარა თავისი სამი ვაჟი, ერთი ცოლშვილიანად. მრავალრიცხოვანი ოჯახიდან მას შერჩა მხოლოდ ორი შვილიშვილი და დაქვრივებული რძალი მაია.

— მადლობა უფალს!.. ყველაფერი მისი ნებით ხდება!.. ყველა მისი ნების ქვეშ ვიმყოფებით! — ამბობდა მიქელა, როცა მწუხარება გულს მოაწვებოდა ხოლმე:

მოხუცებული ერიდებოდა რაიმე საყვედური წამოსცდენოდა ღვთაების* მიმართ. არც შავები ჩაუცვამს, არც თმა და წვერი მოუშვია; არავის ამჩნევინებდა თავის მგლოვიარობას. მორჩილებით და მოთმინებით უზენაესის* ნების წინაშე იმედოვნებდა მიქელა ღვთაების გულისმოგებას, მისგან შებრალებასა და შეწყალებას. და სწამდა კიდევ, რომ აგრე იყო. შერჩენილი, ცოცხლად მყოფი ორი შვილიშვილი ღვთისაგან საჩუქრად ჰქონდა მიჩნეული მისი მორჩილად მყოფობისა და მოთმინებისათვის. ღრმად სწამდა ეს მიქელას, მადლობას სწირავდა უფალს და მზად იყო დაევიწყნა უბედურება, რაკი ამათში ხედავდა ოჯახის მომავალ მშვიდობიანობას და თავისი გამწარებული სულის მომვლელთ მისი სიკვდილის შემდეგ.

და სწორედ მაშინ, როცა მიქელა იმედს მიეცა, ამ რწმენით დამშვიდებული იყო, რომ მისი სიკვდილის შემდეგ ესენი ეყოლებოდნენ მისი სულისთვის მზრუნველად, სწორედ ამ დროს, მოულოდნელად, ავად გახდა უფროსი შვილიშვილი, ოცი წლის ბიჭი, სპიდონა. მოხუცებულს თავზარი დაეცა. მაიამ

ხელი დაავლო თავის პატარა ნესტორას და იმავე ღღესვე, რა ღღესაც ავად გახდა მისი მაზლისწული, მახლობელ სოფელში თავის სახლს გადასიზნა.

ავადმყოფი სპიდონა ღლითი ღღე უარესად ხდებოდა. ერთ ღღეს იგი ისე მოიქცა, რომ მიქელას ეგონა, მოკვდაო. გონება-არეული მოხუცი მზადებას შეუდგა, ესეც ისე გაეტანა ურმით, როგორც წინანდელი მიცვალებულები. მალე სპიდონამ, მას-და სასიხარულოდ, ისევ ამოისუნთქა და თვალიც გაახილა, მაგრამ სიხარული მეტად ხანმოკლე იყო. შვილიშვილმა მიქელას გამოუცხადა, რომ საიქიოს ვიყავიო, მაგრამ რადგან ჩემი იქ წასვლის ბორჯი არ მოსულა, ერთი წლით გამომაბრუნესო უკან.

ახლა კი ველარ გაუძლო მოხუცებულმა მიქელამ ჯავრს; ყოველივე იმედი, ყოველივე რწმენა, მორჩილებით და მოთმინებით ნაპოვნი ვითომ მშვიდობიანობა, კეთილი მომავალი — გაქრა, გაქარწყლდა, მოესპო. მოხუცებული აირია, მოუხვენობას მიეცა.

ჩუმი, ყუჩი, შეხედულებით ბუს მსგავსი მიქელა, რომლისაგან ძლივს ორ სიტყვას გაიგონებდა კაცი, რომელიც გულგრილად ეკიდებოდა ყველაფერს, რაც მის გარშემო ხდებოდა, გარდა სამუშაოსი, ეს მოხუცებული ახლა სრულიად გადასხვაფერდა. მასში თითქო გაიღვიძა შიგნით დამალულმა ადამიანმა — თავისი გრძნობითა და წადილებით.

მისი ოჯახის მომავალი ახლა ისეთ სუსტ ძაფზე ეკიდა, როგორიც იყო მისი უმცროსი შვილიშვილი, პატარა ათი წლის ნესტორა. ამდენი სულის მომვლელ-მპატრონებლად, როგორც ესაჭიროებოდა ოჯახის მიცვალებულთ და მიქელასაც მისი სიკვდილის შემდეგ, რჩებოდა პატარა, უსუსური ბავშვი, ნორჩი, ჯერეთ გასაზრდელი ნესტორა — სუსტი იმედით.

ამოკვეთის, ამოწყვეტის შიშმა, ოჯახის ამოვარდნის შიშმა, შიშმა, რომ ამდენ მიცვალებულთა სულის მოსამსახურედ აღარავინ დაურჩეს ოჯახში — გაუბრძინა თავში მიქელას და მოხუცებულს უცნაურად დასცეცხლა*. იგი მოისხლიტა*, გაული ველარაფერს საქნარს ველარ დაუდვა; მუშაობაზედაც ხელი აიღო. სარჩოს მოყვანა ქვრივ მაიას დააწვა კისერზე

და ჯანიანი დედაკაცი მამაკაცივით ეკიდა* თოხსა და ურემს. მიქელა კი ეზოს აღარ სცილდებოდა; მოიფთხნებოდა* რომელიმე ხის ძირში და დაღონებით იპზირებოდა გაყუჩებული, დადუმებული, ხშირად ოცნებით მოალერსე თავისი საიმედო შვილიშვილის, პატარა ნესტორასი, რომლის გამოხატულება ამისთანობაში თითქმის მუდამ თვალწინ უდგა ხოლმე მოხუცებულს; და მიქელას ხანდახან უცნაურად შეიპყრობდა სურვილი ამ პაწაწინას ცხადად დანახვის, მისი ხმის გაგონების და მასთან ახლოს ყოფნისა.

საიჭიოდან დაბრუნებულ სპიდონას კი მთლად მათი კუთხის დედაკაცები შემოედგნენ. ესენი თვალცრემლიანები ეკითხებოდნენ თავიანთ მიცვალეზულთა ამბავს, ეკითხებოდნენ იმათ იქაურ მყოფობაზე, კითხულობდნენ, ეგებ რამეს ითვლევიხებოდნენ — ან თუ სამსახური მეტი ეპირვებოდათ, ან წირვა-ლოცვა* ან შესაწირი აკლდეთ, აკლდეთ აქედან ხელის წყობა და მათი სული წუხდეს და გასაპირში იმყოფებოდეს უგუნურ და მიუხვდომელ, ამქვეყნად დარჩენილ მათ პატრონთა გამოისობით.*

ბევრი ვერავინ გაახარა სპიდონამ ჩამოტანილი ამბით; უჩეტესობა გულდაწყვეტილი გაბრუნდა, რადგან სპიდონას თქმით, მოკლე ხანს იქ მყოფობაში ბევრი ვერავინ ენახა და ვინც ნახა, მასთან ლაპარაკი არ დასცალდა.

— წლის ვადით გამომაბრუნეს!.. ისევ უნდა დავბრუნდე... რასაც დამაბარებთ, რომ მივალ, გადავცემ! — ერთნაირად პირდებოდა იგი ამ მოტირალ, შავებით მოსილ დედაკაცებს.

ესენი მადლობას სწირავდნენ და დაიმედებულნი მიდიოდნენ, მაგრამ მიქელას კი თითო გამეორება სპიდონასი მის საიჭიოს უკან გაბრუნებაზე ლახვარივით გულში ხვდებოდა და მწუხარებას უორკეცებდა. სწორედ ამ დროს სურვილი შორს მყოფი ნესტორას ნახვისა უფრო უცხოველდებოდა, უფრო მეტის სიმძლავრით შემოენთებოდა ხოლმე მიქელას.

ერთ დღეს ამნაირი სურვილი ისეთი უცნაური სიმძლავრით შემოეჭიდა მოხუცებულს, რომ იგი ერთნაირად შეინძრა*. იგი თითქო გამოცოცხლდაო, გამოფხიზლდაო. უძლეველმა სურვილმა პაწაწინა ნესტორას დანახვისამ მოხუცებული ფეხზე წამოაყენა. აჩქარებით შევიდა იგი სახლში, არც კი გა-

დასედა ყურეში* ქვეშაგებთან მიწოლილ, სახეჩაყვითლებულ სპიდონას, გამოიტანა თავისი დაძველებული ჩოხა, შეიკონა* თავი ყაბალახით, აიღო საბიჯი გრძელი ჯოხი, გადიარა ჩამოვარდნილი წენელის კიშკრის გადაღმა და დაეშვა შარაგზით.

— მაია!.. მივდივარ მე... ბავშვი უნდა ვნახო! — უთხრა მიქელამ რძალს, როცა ყანაში ჩაუარა.

მცხუნავ მზის სხივების ქვეშ გულგაღებულმა, თავსაფრის ყურებგასწილმა, ოფლში გაწურულმა მაიამ თოხი შეაჩერა და მამამთილს თვალი მიაპყრო.

— ბავშვთან მივალ! — გაიმეორა მიქელამ.

— რა ამბავია ეს!.. — წარმოსთქვა შიშისაგან აყვანილმა ქალმა.

— არაფერი... არა!... ისე... მინდა ვნახო!..

მაია უფრო მიაჩერდა მოხუცებულს.

— ნუ მიმალავთ!.. — მოკლედ წამოიძახა მაიამ.

— მომენატრა, შე ქალო!.. მომესურვილა ნახვა... ნესტორა ნუ მომიკვდება... გადვირბენ ერთ წამში და ამ საღამოსვე გადმოვალ ისევ!.. ყანაში ნუ დაიგვიანებ!.. სახლში იმ ზიკის მეტი არავინაა!.. ახლავე გადმოვალ ისევ!.. — თქვა ეს მიქელამ და გაუდგა თავის გზას.

მაიამ უკან თვალი გააყოლა.

— ტანისამოსი დაგებერტყავ, ბატონო!.. არაფერი გაგყვეთ! — შიძახა ქალმა.

— კი, კი!.. გავებერტყავ!.. გავებერტყავ! — მიუგო მიქელამ, აჩქარებულის ფეხით მიმავალმა.

მოხუცებული, შეილიშვილის ნახვის სურვილით გატაცებული, თითქმის მირბოდა ამ სიცხე-პაპანაქებაში და არავითარ დაღალულობას არა გრძნობდა. მისი აზრი და გონება მიმართული იყო იმ პატარა არსებაზე. იგი მასზე ფიქრობდა და, ზაც წინ იწეოდა, ნესტორაც თითქო უახლოვდებოდა, ეგებებოდა, და ერთ ხანზე მოხუცებული კიდევ თავის გვერდით გრძნობდა მას, ემუხსაფებოდა, ეალერსებოდა და თავისებურად უცინოდა. მიქელას უხაროდა ეს, მოხუცებული ხარობდა ბავშვის ტიტინით, რომელიც მას ესმოდა, და, გამსწევებული, პითქმის მირბოდა წინ მომღიმარი სახით, სანამ რაღაც ხმა-

ურობამ იგი არ გამოაფხიზლა, გონს არ მოიყვანა. მიქელამ მიიხედ-მოიხედა იქით-აქეთ გაოცებით და რა ვერ დაინახა ეს-ეს იყო მასთან მოტიტინე ნესტორა, შეკრთა და შეშინებულმა პირჩვარი გადაისახა* ცუდ ნიშნად მიიღო ეს ამბავი მოხუცებულმა — გულჩაწყვეტილი შეჩერდა, გააფურთხა მარჯვნივ და მარცხნივ, ისევ გადაისახა პირჩვარი და განაგრძო გზა.

მძახლის კიშკართან მისულ მიქელას გაასხენდა რძლის დანაბარები — ტანისამოსის დაბერტყვა. შეჩერდა, გაიხადა ჩოხა, მოიხსნა ყაბალახი, გაიხადა ქალამნები, გაბერტყა ესენი, ჩაიცვა ხელახლა და მხოლოდ მაშინ შედგა ფეხი მოყვრის ეზოში.

რამდენიმე თითქმის ტიტველა ბავშვი, ტალახში ჩამდგარ გვერდზე გადაწეულ საღორესთან, გარს შემოხვეოდა წელში აბზუკულ,* გამხდარ ღორს, რომელიც მათ ხითხითში საცოდავად ჰყვიროდა მოგრეხილი დაშენილი წკეპლების ქვეშ. დაინახეს უცხო კაცი თუ არა ბავშვებმა, იმწამს დააგდეს წკეპლები და შიშველა ფეხების ტკაცუნით დაეშვნენ სახლისკენ. გადავარდნენ დაბალ ღობეს გადაღმა და სახლს ამოფარებულებმა დაუწყეს მზერა მოსულს.

მიქელამ ამათში შეამჩნია პატარა ნესტორა, რომელმაც, ალბათ, ვერ იცნო თავისი ბაბუა.

ბავშვების ხმაურობაზე ჯერ წყრომის ხმა მოისმა სახლიდან, მერმე კი კარებში გამოჩნდა მოხუცებული დედაკაცი, რომელმაც თავდაპირველში ვერ გაარჩია მომსვლელში თავისი მძახალი, სანამ დაკვირვებით არ მიაპყრო მას თავისი სუსტი თვალები.

— ღმერთო, მომკალი — წამოიძახა მან და გამოემართა მიქელასაკენ. — ველარ ვიხედები მე უბედური!.. მობრძანდით, ჩემო ბატონო! მობრძანდით, თქვენი ჭირიმი!

დედაკაცი შეუძღვა მოხუცებულს სახლში. მიქელა ჩამოჯდა მოწოდებულ დაბალ სამფეხა სკამზე.

— ბავშვის ნახვა მომენატრა... ტუფია ჩემო!.. — ხანმოკლე სიჩუმის შემდეგ თქვა მიქელამ და მძიმედ ამოიხვნეშა:

— კენჭივითაა, ენაცვალა მას ბებიამისი... კენჭივითაა!.. ერთობ მაგარი ბავშვია!.. ტყვილა ფჩხილი არ წამოსტივებია,

რაი აქ არი!* ნესტორა, ბეზია! — გასძახა კარებიდან ტუფიამ ეზოში, საიდანაც ბავშვების ხმა მოისმოდა. — ნესტორა, მოდი აქ, შეილო აქ მოდი, შენ გენაცვალე! — შემოდი, ბიჭო, შემოდი! — ტუფიამ თითქმის შემოათრია კასერმოქცეული, დაგრეხილი დარცხვენისაგან, თავჩაქინდრული ბავშვი — მიდი, შეილო, ბაბუასთან!.. გასწორდი, შენ გენაცვალე! — და დედაკაცმა ძალით მიუთრია ბავშვი მიქელას.

ამან მოხვია შეილიშვილს ათრთოლებული ხელები, მიიწოდა,* ჩაიკრა გულში და ჩააშტერა აცრემლებული თვალები.

— რავა ხარ? ბიჭო? ა?... შენ იცი! — სიტყვებგანცალკევებით წაულაპარაკა მიქელამ და ისევ ჩაჩუმდა. — ვწყდებით, ტუფია ჩენო! ვწყდებით! — თუ ამანაც... მიმტყუნა... ამოვწყდებით...

მოხუცებულმა სიტყვის დათავება ვერ შეიძლო, ხელახლა ჩაჩუმდა.

— უიმე!.. რატომ ნებულობთ... მტერი ამოგიწყდათ!.. — მიაძახა ტუფიამ. — ღმერთს ნუ აწყენინებთ!..

— აბა, რაა ჩემს თავზე!

— ყველა ღვთის განგების* ქვეშ ვართ, ჩემო ბატონო!.. ვინ მიუხვდება მის განკარგულებას, მის სიბრძნე-სიმატლეს!.. მოთმენა გვკირია და მორჩილად ყოფნა, ჩემო ბატონო!

— ვითმინე... რა გამოვიდა!.. ეს მყავს კიდევ... თუ ამანაც მილალატა... მირჩიეთ რამე!.. ბიჭო, ნესტორა... ოჯახი არ გამიცოვო, ბაბუა! ა?

ცრემლებმორეულმა მიქელამ მაგრა ჩაიხუტა გულში ბავშვი; ეს კი ყოველ ღონეს ხმარობდა! თავი გაენთავისუფლებინა რამენაირად და ხელიდან დასძრომოდა მოხუცებულს.

მიქელაც მიუხვდა, რაც სწადდა ბავშვს.

— წადი, შეილო... ითამაშე, ბაბუ! — უთხრა მან, გაუშვა იგი და სიამოვნებით გააყოლა ზეგალი, როცა განთავისუფლებულმა ბავშვმა მარდად დაჰკრა ფეხი მიწას, გადახტა და შეუერთდა მის მოდარაჯე* ამხანაგებს, რომელნიც ახლა ქრამულით გარს შემოესხვედნენ მას და გაიტაცეს ეზოში.

— ჯვარი სწერია ავი თვალისაგან*... და ერთობ მაგარი ბავშვია! საიმედო ბავშვია! — თქვა ტუფიამ და მოჰყვა დაწვრი-

ლებით, თუ როგორ თამაშობდა ნესტორა მეზობლის ბაჟ-
გებთან, როგორ ერთობოდა, როგორ ატარებდა დღეს დილდ-
ან საღამონდის ხან სირბილში, ხან კიდაობაში, ხან მუშაობა-
შიც კი.

ამ ამბებმა და თვით ბავშვის ნახვამ მიქელას გული დაუ-
შოშმინეს, დაუწყწარეს, დაუმშვიდეს. იგი უკან გამომგზავ-
რებას ეპირებოდა, როცა სამუშაოდან დაბრუნებულმა მძა-
ლქაც* მოუხსწრო. მიქალა საიჭიოდან დაბრუნებულ სპი-
დონას ამბავი იყო.

— გამოცდილი კაცი ხარ თავად, მიქელა ჩემო, მაგრამ
ერთ რამეს გეტყვი! — უთხრა გაბრიელმა. — ტყვილა მიატო-
ვე შენი წინააღმდეგი ნამოსახლარი... კარგად იყავით იქ!.. ამ
ახალ სამოსახლოზე ბევრი უბედურება გეიარე... შეიძლება
სახლის გადატანაზედაც რამე მავნებლობა შეგეპარაო და
დაბუდებული იყვეს შიგ... სახლის გაწმენდა გაგანთავისუფ-
ლებს... შენს ადგილზე სახლს გადავდგამდი, თუ არა გაეწ-
მენდდი მაინც... დავარღვევდი და ისე გაეწმენდდი.. უსა-
თუოდ სახლში შეგყვებოდათ, რო გადადიოდით იმ ახალ სა-
მოსახლოზე, რამე მავნეული... ამა რა, კუდიანი თქვენს გვარ-
შიაც არავენ ყოფილა და ბოროტი სული... საიდანაა ანდენი
ცოდვა* თქვენს თავზე?!

— კუდიანი ვინ გეყოლია.. დაწყევლილი.. არავენ! —
წაილაპარაკა მიქელამ.

— ეგერ ჩემს სახლიკაცსაც* თედორეს ასე შენსავეთ ემ-
ართებოდა — მოინაცვლა სამოსახლო, გაწმინდა, გაასუფთავა
სახლი — ახლა ქე არის კარგად...

— მესამე წელიწადია არავენ მოკვდომია — დაატანა რუ-
ფიამ.

მიქელამ ამოიოხრა.

— მეც ასე უნდა ვქნა — წაილაპარაკა მან. — ჰკუთხე აღ-
არ ვარ... ვეღარ მოვისაზრეს.. ასე უნდა ვქნა უსათუოდ..

რალაც იმედმოცემული დაბრუნდა მიქელა შინ.

— მაია, სახლი უნდა გაეწმინდო და გადავდგა ძველ ნა-
მოსახლარზე! — უთხრა მიქელამ რძალს, როცა ნესტორას ავ-
ბავი მოუთავა. — თქვენებმაც ასე მირჩიეს!

— თქვენი ნებაა, — მიუგო მაიამ. მას თავადაც უნდოდა

ამნაირი რჩევა მიეცა მამამთილისათვის, მაგრამ ვერ უბედავდა, ეწინოდა, მოხუცებულს არ სწყენოდა.

— კი, მარა... საჩამ ეს ერთი წელიწადი არ გეივლის, რაეა მოხერხდება?

— ახლავე უნდა შეეუდგე!.. ერთი წელიწადი რას ვუყურო! — წამოიძახა მიქელამ.

— სპიდონას რას უშვები!

— სპიდონას კარავში შევიყვანა.. კარავს გოვუყეთებ და გევიყვან შიგ!..

— სახლის გამწმენდი დაგვკირდება, ბატონო!.. მეზობლები ახლაც არ გვეკარებან... გასაწმენდად ვინ გამოიმეტებს თავს...

— ვიცი მე იმისთანა კაცი!.. ხვალვე გადავალ. საჩხერეში ყოფილა ჟამს* გამოვლილი ალექსი ბოჭორიძე, იმას გავწმენდინებ!.. ეს გათავებულნი საქმეა! — წამოიძახა მიქელამ.

— კაი დაგემართოსთ! — დაატანა სიტყვა მაიამ.

მიქელამ მეორე დღესვე მოიარა საჩხერე, ინახულა ნანაშენი* კაცი და დაუსვენებლივ გასწია მთაში ურმით წნელის ჩამოსატანად კარვისათვის. საღამომდის ორჯერ მოიარა მიქელამ შორი მთა, ზიდა შემდეგი დღის განმავლობაშიაც და, როცა საკმაო წნელი ჩამოზიდა, შეუდგა კარვის კეთებას ღობესთან, ეზოს ყურეში. მოწნა პატარა კარავი, ზევიდან ქოგრები* დაუდგა, ზედ ნეშოიანი* შტოები გადახლართა სახურავად, შეიტანა შიგ ორი მოკლე ფიცარი, რომელზედაც უნდა დაეწვინა სპიდონა და, რა მოაწყო მის გუნებაში* აქაურობა, შეიღიშვილთან მივიდა.

— სპიდონა!.. შენ კარავში უნდა გახვიდე! — რალაც განსხვავებულის კილოთი, გულცივად მიმართა მან ყმაწვილს. — სახლი უნდა გავწმინდო!

სპიდონამ გაოცებით მიაპყრო თავისი ჩაუარდნილი თვალები მოხუცებულს.

— კარავში?! — წაილაპარაკა მან.

— ჰო!.. ეგერ გაგიკეთე!.. ადექი!.. ადექი!.. — ისევ გულცივად ჩასძახა მიქელამ.

ავადმყოფმა წამოიწია, მოაფოთიარა გვერდით გდებული ჭოხი, წამოდგა მასზე დანდობილი და გაჩერდა წელში მოხ-

რელი. მიქელამ შეხვია მისი ქვეშაგებელი, ამოიღო ილიაში და გასწია კარებისაკენ.

— გამოწყევი! — უთხრა მან.

სპიდონა იდგა ისევ იმავე ადგილას; მერე უღონოდ მიატრიალ-მოატრიალა თავის გაწვრილებულ კისერზე თავი, სევდიანი თვალი შემოავლო იქაურობას და დასუსტებულის ნაბიჯით გაჰყვა ბაბუამისს; როგორც იქნა, გადიარა ეზო და მივიდა კარავთან.

მიქელამ შეიტანა კარავში ქვეშაგებელი, გაშალა გდებულ ფიცრებზე იგი და მიმართა კარავის შესასვლელზე მიყუდებულ სპიდონას:

— აჰა!.. დაწევი ამაზე!.. წყალი აგერ იქნება დოქში!.. თუ რამე დაგპირდეს — დამიძახე და მოვალ!.. გეჰმის?!..

ბიჭი ხმას არ იღებდა. როცა მიქელამ მიატოვა იგი, შეფორთხილდა იგი შიგნით კარავში და მუხლებმოკვეთილივით მოიკცა თავის ახალ საწოლზე, სახემწუხარემ, დაღონებულმა. თავად იცოდა, რომ აღარ იყო ამა სოფლისა, მაგრამ მაინც ვული ეჩაგრებოდა, რომ უკვე ხელს იღებდნენ მასზე, რომ ოჯახიდან რიცხავდნენ. დაწვა, მაგრამ ცოტა ხნის შემდეგ ისევ წამოიწია, — სული უწუხდა. წამოდგა, გამოვიდა გარეთ და კარვის შესასვლელთან ჩაკეცილი, ზურგით მიენდო კარავს. ასე იყო სპიდონა საღამომდის, როცა მიქელამ ვახშმად ცოტა ლობიო და მკადის ნატეხი მოუტანა, ორიოდ ლუქმა გადაულაპა და, რადგან ის იყო კიდეც ჩამოღამდა — შევიდა ისევ კარავში, დაწვა ფიცრებზე და დიდი ხნის ტრიალის შემდეგ, როგორც იქნა, გაეხვია თავიან-ფეხებიანად თავის თხელ საბანში.

მიქელა ახლა ერთ მოუსვენრობაში იყო. იგი გამოცოცხლდა, გამზნევდა, მოღონიერდა, გაჰარმავდა იმედმოცემული, რომ ამოწყვეტისაგან ოჯახის ხანა შესაძლებელი ხდებოდა. მან კიდევ ჩამოიტანა რამდენიმე ურემი წნელი და სახლს იქით ამართა მაღალი რაგვი...¹

რამდენიმე დღის შემდეგ მოვიდა ემს გამოვლილი ალექსი, სახე ნაყევამდე, ცალთვალწამსდარი კაცი.

— მსათა მაქვს. რაც მითხარი, ალექსი! — უთხრა მიქელ-მ.

აღექსიმ დაათვალიერა სახლი, გარშემო შემოუარა, გა-
ზომა გაკეთებული რაგვის სიმაღლე და ერთი კარავისკენაც
გაღისხდა.

— მომხმარე დამჭირდება მიქელა!

— მე მოგეხმარები! — წამოიძახა მიქელამ.

— ჰმ!.. შენ რავე შეიძლება! — ჩაიციხა ალექსიმ. — ამ ძე-
ლების გადაზიდვა სად შეგიძლია, შე კაცო!

— კი შევიძლება!.. რავე ვერ შევიძლება!.. — გამხნეებუ-
ლად წამოიძახა მოხუცებულმა: — შენ ოღონდ კარგად გამოიწ-
მინდე, არაფერი ჩარჩეს შიგ და ჩემი თავი ნუ გებრალეხა ამათ
გადასაზიდავად! — გულიანად დაატანა მიქელამ.

— შენ იცი!.. სახლს კი ისე გაგიწმენდ, რაღა გითხრას!..
ხიდან ამოფხეკ, რაც რომ გინდ შიგ იყვეს!.. არაფერს არ
დავერიდები!.. ათას ჭირში ვარ გამოვლილი!.. არაფრის არ
მეშინია! — დაჩემებით* წარმოსთქვა ალექსიმ. — აბა, რაღა
მზად გაქვს ყორიფელი, ხვალ მოვალ და შევედგეთ საქმეს!..
წყალი დაგვჭირდება ბევრი სამდულრავად!.. ახლოს თუა?

— ახლოს არაა, მარა მე მოვიტან!.. ყორიფელი იქნება,
ხელს არ შეგიშლი. შენ ოღონდ მიშველე!.. ნულა გამიჩერებ
საქმეს!

სპიდონას რომ დილას კარავში გამოეღვიძა, მან იმწამსვე
იგრძნო რაღაც ხრაკის* სუნე; თვით კარავშიც რაღაც შავი
ბოლივით იდგა. წამოიღვა, მივიდა გამოსავლთან და სახ-
ლისკენ გამოიხედა. ისლის სახურავგადახდილი სახლი შავ
ბურუსში იყო გახვეული, შავად მოჩანდა ზედ მდგარი კაცი,
რომელიც ძირს ყრიდა შავ ისლს, რომლისაგან მთელ ეზოში
და ეზოს გადაღმაც ეფინებოდა დიდრონი შავი ჭვარტლის
ნაფლეთები. მთელი იქაურობა განტრული იყო ამ შერყეუ-
ლი* ჭვარტლით, რომელიც უფრო გაძლიერდა, როცა ალექ-
სი შეუდგა გადასაკიდლების აყრას. იგი რაღაცას ლაპარა-
კობდა, მაგრამ მიქელას არა ესმოდა რა, ისე იყო გართული
მუშაობაში, როცა აწყობდა ერთ ადგილას სახლის ხეებს.
დღენახევარი მოუწდა ორივე სახლის სამრეცვლებამდე სრუ-
ლიად დარღვევას. როცა აფორაქტებული ჭვარტლი ჩადგა,
მომუშავეთ დაიბერტყეს, რაც გაეწყობოდათ. ტანსაცმელი და
ალექსი შეუდგა ძელების წმენდას. ღეროვანი მტოვებისაგან

კაცუაქსული ცოცხით იგი სწმენდდა სათადაოდ ძელს, ფხეკ-
და დანით, შემდეგ გადაჰქონდა რაგვს იქით, სადაც დიდ ქვაბ-
ში აცხელებდნენ წყალს, მდულრავდა მდულარით ამ ძელს,
რის შემდეგაც მიქელა შეიგდებდა მას ზურგზე და მიაჩიქჩი-
ქებდა* თავის ძველ ნამოსახლზე. წელში იზნიქებოდა მიქე-
ლა ამ მძიმე ტვირთის ქვეშ, მაგრამ მოხუცებული არაფ-
რად იმჩნევდა ამას. ალექსის უნებურად ეცინებოდა მის შემ-
ხედვარეს და ერთხელ კიდევაც უთხრა ღიმილით:

— წელში გაგწყვეტს, მიქელა, შენ რომელიმე ძელი!..
ნამეტანს ექიდები!..

— შენ მაგ გამიწმინდე, მაგ!.. და ეს მე ვიცი! — მიუტო-
ვა მიქელამ და თავდაუზოგველად განაგრძობდა, ოფლით გაღვა-
რული, სახლის გაწმენდილი ხეების გადაზიდვას.

ამ მუშაობამ თითქმის სრულიად მიავიწყებინა მიქელას
კარავში გაყვანილი შვილიშვილი. თანდათან უკლებდა მი-
ხედვას, თვალყურის დევნას; ხშირად მშვიერსაც სტოვებდა.
თავდაპირველად სპიდონა ითმენდა ასეთ უპატრონობას,
მაგრამ ბოლოს და ბოლოს მეტად უჭირდა ხოლმე; იმდენად
უსაკმელობა არ აწუხებდა, რამდენადაც უსმელ-უწყლობა.
ერთ დღეს მიქელამ სრულიად უწყლოდ დატოვა იგი. ბევრი
უძახა კარვის კართან გაჩერებულმა სპიდონამ ბაბუამისს,
მაგრამ თავისი სუსტი, ძლივს გასაგონი ხმა ვერ მიაწვდინა
მოხუცებულის ყურებამდის. წყურვილისაგან მეტად შეწუხე-
ბულმა, აიღო თუნგულა ხელში და ჯოხის ბიჯგებით წამო-
ვიდა თავისი სუსტი ნაბიჯით რაგვისკენ, რომლის იქიდან
მოისმოდა ალექსისა და მიქელას ხმა.

— ბაბუა! — დაუძახა სპიდონამ, რაგვს რომ მიადგა. —
ბაბუა! — გაიმეორა მან.

მიქელამ, რომელსაც ის იყო მხარზე გაუწყო ალექსიმ
კედლის ძელი, მოიხედა და დაინახა სპიდონა, დააგდო უცებ
მიწაზე ხე და გაჯავრებით გამოექანა შვილიშვილისაკენ.

— რა გინდა შენ აქ?! — მიაძახა მას, — რა გინდა აქ?!
წადი...

— წყალი აღარ მაქვს!.. — და სპიდონამ გამოაწოდა თუნ-
გულა.

— დოიძახებდი და მე მოგიტანდი!

— ვიძახე!.. მაგრამ ვერ გაგაგონე!

— ვერ გაგაგონე!.. მოვითმენდი ერთ წამს!.. აქ რა გინდოდა! წადი... წადი!.. წადი შენთვის... მოგიტან ახლავე!.. — მან გამოგლიჯა თუნგულა ხელიდან და ბუტბუტით წავიდა წყლის მოსატანად.

სპილონა მორჩილად გაბრუნდა და წაფორთხდა თავის კარვისკენ ბანცალით.

ხანგრძლივი მუშაობის შემდეგ ალექსიმ მოათავა სახლის გაწმენდა და მისი აწყობა მიქელას ნამოსახლზე. მოხუცებულმა თავისუფლად ამოისუნთქა მძიმე მუშაობის შემდეგ, მაგრამ სპილონას ამით არა თუ მომატებია მისგან მზრუნველობა, ბერმა კაცმა უცნაური საქციელი დაიჭირა ფარდალა კარავში მარტოდ დარჩენილ ყმაწვილთან. რაი გადადგმულ სახლში შევიდა მიქელა, მან რიდება* დაუწყო სპილონას, ახლოს აღარ ეკარებოდა შვილიშვილს. საქმელს რომ მიუტანდა, გადასაცემად მან გაიკეთა გრძელი ჯოხი, წამოაგებდა ზედ მკადას, პაწია ქოთანს, რომელშიაც გადუსხამდა სხვა ქოთნით მოტანილ ლობიოს და ისე მიაწოდებდა ხოლმე; წყლის თუნგულასაც წამოაგებდა ხელით ამ ჯოხზე, ჩაუსხამდა მოტანილ წყალს შიგ და ისე გაუწვდენდა; ჯოხი ცალკე ინახებოდა ხეზე იმავე ეზოში.

თავდაპირველში ძლიერ ეოცა ყმაწვილს ასეთი საქციელი ბაბუასი, გული ეჩაგრებოდა — თითქო იგი ჰირიანი ყოფილიყო; მაგრამ მერე ამასაც მოურიგდა;* იგი მიხვდა, რომ მიქელას ეშინოდა, მისგან რამე არ გაჰყოლოდა და გაწმენდილ სახლში ცუდი რამე არ შეეტანა, და მან კიდევ გაამართლა თავის გუნებაში მოხუცი, რომელიც ასეთი შეუბრალებლობის გზას დაადგა, რომ ოჯახი ამოწყვეტისაგან ეხსნა. ყველაფერს ითმენდა სპილონა, რადგან დარწმუნებული იყო, რომ წლის თავზე საიქიოს გაბრუნდებოდა, ითმენდა ყველაფერს და თან დღითი დღე დნებოდა, ქრებოდა. იგი ზეზე მდგარ მკვდარს უფრო ემსგავსებოდა, ვიდრე ცოცხალს. მიქელაც ამჩნევდა ამას, მაგრამ არას წუხდა, რადგან იცოდა, ბიჭი წლის გასულს უსათუოდ საიქიოს გასაბრუნებელი იყო და ვერას უშველიდა, მისი ფიქრით.

შემოდგომა განახევრებული იყო. წვიმებმაც მოუხშარა

და სიცივეც თანდათან მატულობდა. წნეღის კარავში ყოფნა მეტად ავი გასაძლისი* ხდებოდა. წვიმამანში წყალი ზევიდან თავისუფლად ჩამოდიოდა და სპიდონა ეგდო ფიცრებზე თავფეხებიანად გახვეული სველ საბანში. ღამდამობით სიცივე უმოწყალოდ უვლიდა მარტოდ კანგადაკრულ ძვლებამდის; საწყალი იკრუნჩხებოდა, იგრიჩებოდა, იშმუშნებოდა სახურავის* ქვეშ, მაგრამ გათბობას მაინც ვერ ეღირსებოდა, ერთხელ მიქელამ ფიჩხი შემოუყარა, ნაგუხალიც შეუგდო, რომ ცეცხლი დაენთო, მაგრამ სპიდონამ, რამდენი არ ეწვალა, ვერ მოახერხა ცეცხლის გაღვივება, მოხუცებული კი ახლოს არ ეკარებოდა.

ავადმოყფი ძიგძიგებდა კარავში და სანდახან ცდილობდა გამოეანგარიშებინა, თუ რამდენი დრო ურჩებოდა კიდეც საიქიოს გაბრუნების ვადის მოსვლამდის.

უაჲინდობა მატულობდა. წვიმიანმა დღეებმა მოუხშირეს. წვიმაც უფრო და უფრო ღონიერი მოდიოდა. მთიან ადგილებში ამ დროს ჩვეული ნიაღვრები თანდათან მეტი ძლიერებით ჩამოდიოდა ქვევითკენ და შემატებულის ღონით სვეტავდა წინ მდებარე ქვებს, ღობეებს, მიწას და მიაგორებდა დაბლისკენ ერთი შხუილითა და სმაურობით.

ერთ საღამოს ნამეტანი ჩამოიდრუბლა და ერთბაშად მძლავრმა წვიმამაც დაუშვა. მაია ვახშმისათვის მჰადებს აცხობდა.

— ძალიან წვიმა მოვა ამაღამ, ეტყობა! — თქვა მან შეწუხებულის ხმით. — სპიდონას კარავში რა გააძლებინებს!..

— რა ვუყო ახლა მე!.. — წაილაპარაკა ცეცხლის პირას მჯდომმა მიქელამ. — ეგებ გადიკაროს!* — ცოტა ხნის შემდეგ დაატანა მან. — სუ რავა გოუწყრება ღმერთი... სულ წვიმა რავა იქნება!..

წვიმა კი მატულობდა, თორემ არ კლებულობდა. გარედან საწინელი სმა ისმოდა წყლისა.

— მიქელა!.. მიქელა! — დაიძახა ვიღაცამ გარედან.

— ვინა ხარ? ეი! — მიიძახა მიქელამ წამოუდგომლად.

— მიქელა!.. ანთიმოზა ვარ, ანთიმოზა!.. იმ თქვენ კარავთან ჩამოვიარე ეს არის და წყალი მოდის ზევიდან... ნამეტანდ

დიდი წყალი აწეება გზის ნაპირს, კარვისკენ არ გადახეტოვოს... მიეშველე რაცხა რიგათ!..*

ხმა შეწყდა. მიქელა გაუნძრევლად იდგა კარებთან.

— რა გუყო ახლა მე! — წაილაპარაკა მან.

— გოუკეთეთ წყალს სავალი... მართლა არ გადვიდეს კარვისკენ! — უთხრა მორიდებით რძალმა.

— გოუკეთე!.. ქე გოვუკეთე ამას წინათ! — წაიბუტბუტა მიქელამ. მერე ამოიკაპიწა შარვლის ბოლოები, წამოიხურა თავზე ცალი ყურით ტომარა, ზედ ძველი ჩოხა, მონახა თოხი და გავიდა სახლიდან.

წვიმა საოცრად ასხამდა. ატეხილი ნიაღვრები ერჯი შხუილით მიექანებოდნენ ყოველი მხრიდან. გზებში მთელა მდინარეები მოქუხავდნენ. მიქელა ძლივს იმაგრებდა ფეხს, ისე ღონივრად სცემდა მას წყალი. კარავთან, ღობის დაყოლება, თავშეყრილ ნიაღვრებს წყალსავალი გაეთხარა და ხმაურობით მომდინარეს მოეყარა ქვა, ფიჩხი, მიწის ნაგლეჯები, წაქცეული ღობის სარები და გიყურად ეხეთქებოდა და ძალას ატანდა, რომ რამერიგად წინ გაეგორებინა ისინი და თავისუფალი გზა ეშოვნა ქვევითკენ დასაშვებად. მიქელა მიხვდა, როგორც იქნა, ბნელაში მიაგნო ამოყორებულ* ადგილს და თოხით დაუწყო ქვებს აქეთ-იქით მიყრა-მოყრა; დაგუბებული წყალი გიჟურად გაექანა ქვევით და აახრიალა თან წაღებული წვრილი ქვები.

მიქელა მივიდა ღობესთან და, რაც ხმა ჰქონდა, აქედან გასძახა:

— ბიჭო!.. სპიდონა!.. არ შეგეშინდეს, ბიჭო... არ შეგეშინდეს!.. მალე გადიკარებს... არ შეგეშინდეს, ბიჭო!..

კარვიდან არათფერი ისმოდა. სპიდონა, საბანში გახვეული, მორგევით იდგა ფიცრებზე და ზევიდან უმოწყალოდ ესხმებოდა სახურავიდან ჩამომავალი წვიმა. მას არც კი შეეძლო გაეგონა მიქელას დაძახილი.

დასველებული მოხუცებული, სიცუვისაგან მოკაცული, სახლისკენ გაემართა. შინ მისული ცეცხლს მიეცებნა, რომ გამთბარიყო და თან სველი, გაწუწული ტანისამოსიც შეეშრო.

წვიმა უფრო ღონიერდებოდა; თითქო წარღვნას ეპირე-

ბოდა, ისეთი სხმა* იყო. შემკრთალი მაია ვახშამსაც არ მიჰკარებია, პირჯვარს იწერდა და თან ამბობდა:

— ღმერთო, შეგვიწყალე!.. ღმერთო, შეგვიწყალე!.. ღმერთო, ნუ შეგვრისხავ!..

— ბატონო, იმ ბოვშს დახედვა უნდა კიდევ... არაფერი ცოდვა დაგვედვას! — ველარ მოუთმინა მაიას გულმა და უთხრა მამამთილს.

— რა ცოდვა უნდა დაგვედვას? ამ ღამის წერა ყოფილა, თუ რამ მოუვიდა და ისაა! — უკმაყოფილოდ წაიბუტბუტა მოიხუცებულმა.

— წავალ მე... მე დავხედავ! — გადაწყვეტიტ თქვა მაიამ.

— შენ სად წახვალ? — წამოიძახა მიქელამ. — მაცალე ერთი, თუ ღმერთი გწამს! — და ცოტა ხნის შემდეგ მიქელამ ჩამოიცო თავზე სველი ტომარა და ჩოხა და გასწია კარვისკენ.

აქ, ამ თავდაღმართში, თითქმის კარვის სწორა, უშველებელი კედელი აღმართულიყო ჩამოგორებული ქვებისაგან და ჩამოტანილი მიწისაგან. ბევრს ეწვალა მიქელა თოხით იმის გარღვევას და იქით-აქეთ გადაყარა-გადმოყარა, მაგრამ ბერმა კაცმა ვერა გააწყო რა, ზევიდან ქვები თანდათან ემატებოდა და უფრო ამაგრებდა ამართულ წყლის საკავს, რომელსაც გამძვინვარებით ეხეთქებოდა წყალი და გაგიჟებით სცემდა, რომ რამერიგად გაერღვია იგი და თავისუფლად სავალი გზა ეშოვნა. დაგუბებული წყალი ირეოდა, ბობოქრობდა და თან იბერებოდა გულმოსული. გარშემო ისმოდა მხოლოდ წვიმის თხლეშა, ზევიდან წყალთან მომგორავი ქვების ხმა და ჩამოხეთქილი წყლის ბრძოლა მისგანვე ამართულ ყოჩისთან.

მოდალულმა, მოქანცულმა მიქელამ რომ ვერა გააწყო რა თავისი მეცადინეობით* და წყალს სავალი გერ მისცა, მიანება თავი ყორეს, მივიდა ისევ ღობესთან და გადიძახა კრღვე:

— სპიდონა!.. ეი, ბიჭო!.. სპიდონა! არ შეგეშინდეს, ბიჭო!.. ახლავე მოვალ კიდევ... ახლავე, ბიჭო-ო! — გადრძახა და თოხით მხარზე წათხლაშუნდა სახლისკენ.

წყალი კი ისე მოქროდა ზევიდან, მოთხლიშინებდა და გაგიჟებით სცემდა ყორეს, გადარევიტ ასკდებოდა; ზედ

ეხეთქებოდა გულმისულმა რომ ვერა დააკლო რა მას, ვერ გაარღვია, ვერ მოერია თავისგანვე ამართულ მოწინააღმდეგეს — ერთი ილრიალა უეცრად და ამოდენა წყალი ვაებითა და შხუილით გადაეშვა ღობისკენ, ეძგერა მას საოცარი ძალით, ჩამტვრია იგი და მიებდღვნა კარავს; მოისმა მხოლოდ ლაწალუწი და წყლის ჩხრიალი ქვევითკენ.

კარგა გათენებული არ იყო კიდეც, მიქელა რომ მივიდა კარვის დასახედავად. კარავი აღარსად იყო; აქა-იქ ეყარა კარვის ბორჯგები,* არეული ღობის ნამტვრევებთან. ქვის კედელი ამაყად იდგა; შემწყდარი წვიმის წყალი უღონოდ ეცემოდა მას და გატეხილი ღობისკენ მოიწრითებოდა. მოხუცებულმა შეილიშვილს დაუწყო ძებნა. სადაც კარავი იყო, იმის ქვევით რაღაც შავად დარგვალელებს მოჰკრა თვალი მიქელამ. მივიდა. ეს საბანი იყო სპიდონასი, რომელსაც მხოლოდ თავი შერჩენოდა შიგ.

— ბიჭო!.. სპიდონა!.. სპიდონა!.. ბაბუა! — ჩასძახა მიქელამ.

ხმას არაეინ იღებდა.

— სპიდონა... ბაბუა!.. გესმის!.. — აკანკალებული ხმით ჩასძახა უფრო ხმამალლა მოხუცებულმა. მაგრამ სპიდონა ეგდო გაუნძრევლად.

იგი მკვდარი იყო.

პირჯვარი გადისახა მოხუცებულმა და კარგა ხანს ადგა თავს მიცვალებულს ხმაგაქმენდილი. მერე გადააფარა სველი საბანი მკვდარს და აჩქარებით გადაიარა ნაეზოვარი.

— ი ბიჭი... სპიდონა... მომკვდარა! — უთხრა მან მაიას და ორი კურცხალი თვალთაგან გადმოუვარდა.

— მომკვდარა?! — გაოცებით შესძახა მაიამ. — წელიწადი რომ არ შესრულებულა?!

— ალბათ შემცდარი იყო... კარგად ვერ გაუგონია, რა ვადა დოუნიშნეს!..

— ღმერთო, ნუ შეგვრისხავ!.. ნუ გვიწყენი — პირჯვრის წერით გაიძახოდა შიშს მიცემული მაია.

იმავე დღეს მეზობლებმა კუბო შეუკრეს დამსკდარი ფიცრებისაგან და მღვდელსაც შეატყობინეს ბიჭის გარდაცვალების ამბავი. მღვდელი ძლიერ შეუწყრა მიქელას შვი-

დაშვალის დატანჯვისათვის და ემუქრებოდა პასუხისგებაში
იქცემას.

— თავათ ამბობდა, რომ ვაღით იყო გამობრუნებულა,
ზენი ჭირიმე... მაინც ეს დღე მოელოდა ამ მოკლე ხანში...
ხელიდან წასული იყო... ამოწყვეტის კარზე ვარ მიყენებუ-
ლი — ერთი ბაღანა დამჩა, ის უნდა იყვეს ჩემი პატრონიც
და სულის მაცხონებელიც... გაუწმენდელ სახლში რაღა შე-
მომეყვანა... რა ვიცი, იმასაც რომ შემთხვეოდა რამე!.. ცხრა
მთას იქით მყავს გადამალული შიშით, არაფერი გადადებოდა
და ისიც არ დამკარგვიყო!.. რა ხანია, თვალით არ დამინა-
ხავს!.. შეღოთ ჩემს მდგომარეობაში!.. — მიუგო პასუხად მი-
ქელამ.

წესის აგების* შემდეგ მოხუცებულმა კუბო ურემზე დაე-
დო და დიდი წვალეებით, მარტოდმარტომ, მიაბარა მიწას სპი-
რონაც. სასაფლაოდან ჩამობრუნებულმა ნაეზოვარში გადაგ-
დო კუბოს ნაღვამი ურმის ზესადგარი, გამოიცვალა ახალუ-
ხი და შარვალი, დაბანა ხარები და მხოლოდ მაშინ შევიდა
სახლში.

ახლა იგი უფრო მოსვენებულსა ჰგავდა, გულდამშვიდე-
ბულს. იჭდა ცეცხლის პირას და სულ თავის პაწია ნესტორა-
ზე ჰქონდა მიმართული აზრი და ფიქრი.

— მაია! — მიმართა მან ერთხელ რძალს. — მაია! — გად-
მოვიყვანოთ ი ბავში... აწი აღარაფერი უჭირს!.. თვალწინ
გვეყოლება.

— მოიხამინეთ, ბატონო! — მიუგო მაიამ. — იყოს იქ... ამ
ზამთარში ყორიფელი გეიწმინდება, გასუფთავდება... გაზაფ-
ხულზე საშიშარი აღარაფერი იქნება, ღვთის მადლით, მაშინ
გადმოვიყვანოთ!.. კი, ბატონო, ასე აჯობებს!

მიქელამ ჯერ არაფერი თქვა ამაზე, მერე ღრმად ამოიოხ-
რა და დაატანა დამძიმებული ხმით:

— იყვეს!.. იყვეს!.. ის კარგად მეყოლოს და მე მისი ჭი-
რი წამილია!... მისი ჭირი წამილია!.. ჩემი სულის მაცხონე-
ბის... იყვეს! — და მოხუცებულმა ისევ ღრმად ამოიოხრა. —
მისი ჭირის სანაცვლო ვიყვე, ჩვენი სულის მაცხონებლის!..

მანველიძეები იმერეთის აზნაურთა გვარს ეკუთვნიან. იმ გარემოებით, რომ არც ერთ მანველიძეთაგანს გარდატეხული* გვარი არ რქმევია, რაც ხშირად იციან იმერეთში მომრავლებულ მოგვარეთა გასარჩევად, დიდად იწონებდნენ თავს და ამ შემთხვევას ისე ხსნიდნენ, თითქო მათთან მორიდებისა და შიშის გამო ვერ უბედავდნენ გვარის გადარქმევას.

თავიანთი გვარის წარჩინებულობაზე სიტყვა მუდამ ენახე ეკრათ და ამ წარჩინებულობის დასასაბუთებლად მოჰყავდათ ამბავი, ვითომ ერთ მეფეს, რომელს — ბაგრატს, ფარნაოზს თუ ალექსანდრეს — ამას გვარში დაცული ზეპირგადმოცემა გარკვევით არ აღნიშნავდა, ერთი მანველიძეთაგანი კარისკაცად* ჰყოლია. ისე დაწინაურებულა, რომ მეფეს მისთვის სახლთუხუცესობაც* კი უბოძებია. თუმცა მოკლე ხნით შერჩენია ეს სჯატიო თანამდებობა, რადგან ჩვეულებრივი არეულობა მომხდარა, მეფე გადაუგდიათ, მოუკლავთ და ამასთან ერთად დაღუპულა მისი მსახური ისე, რომ მისი სახელიც კი დაკარგულა.

ამ ზღაპრული სახლთუხუცესის შემდეგ მანველიძეთა გვარი მაინცდამაინც არავის უსახელებია, თუ სათვალავში არ მივიღებთ რამოდენიმე ყმაწვილს, რომელთაც მათმა არასაკადრისმა საქციელმა ციმბირში ამოაყოფინა თავი. მაგრამ მანველიძეებს მაინც დიდად მოჰქონდათ თავი, ძვირად* იყვისმეს იტოლებდნენ* და სხვა აზნაურებში არჩევდნენ თავიანთ თავს.

რადგან მანველიძეთა დიდება ბენდოვანი წარსულის ამბებზე იყო დამყარებული, იგი დავიწყებასაც ადვილად ეძლეოდა და საჭირო ხდებოდა ხშირ-ხშირად ამ შორეული ამბების გახსენება და ჩაგონება ნამეტურ* იმ ვიგინდარებისთვის,* რომელთაც ამ ბოლო დროს თავი წამოჰყვეს და ტუტუტურად ტუჩს უბზუებდნენ* წარსულისაგან ნაანდერძევ დიდებულებას და დასცინოდნენ ზღაპრულ ამბებზე აშენებულ ამაყობას. ამგვარ ჩაგონებას არა არაბულ აყალმაყალი გამოუწვევია, ბევრი უსიამოვნება შეუზღუდრია მანველი-

ქეაიაუას. მაგრამ ესენი მაინც თავისას არ იშლიდნენ და არავითარ შფოთს არ ერიდებოდნენ. ამგვარმა დაურიდებლობამ ამას წინათ, მაგალითად, მხიარული ქორწილი გააუგემურა და კინადამ სისხლითაც შეღება.

ერთი მანველიძეთაგანი საკმარისად ჩამოქვეითებული თავადის ქალზე იწერდა ჯვარს*. სიძის სახლკაცმა* სახელდახელო შემთხვევად მიიჩნია აეხსნა შეკრებილი საზოგადოებისათვის თუ რა ღირსშესანიშნავი ამბავი ხდებოდა, აეხსნა, რომ დიდებულ სახლთუხუცესის და სხვათა გამოჩენილ მანველიძეთა შთამომავალი ანახლებდა კავშირს მათსავით დიდებულ თავადის ოჯახთან, რომლის წინაშე ერთ დროს თრთოდა მთელი ქვემო მხარე, და ამ განახლებული კავშირით ვითომ საფუძველი ეყრებოდა ქვემო და ზემო მხარეთა აღორძინებას და აყვავებას ამ ორ გვართა გავლენის ქვეშ იმავე დიდებით, როგორც ეს წინათ ყოფილა.

რასაკვირველია, მკვერმეტყველის განმარტება განვიადებული იყო, ახსნა სრულიად უსაჭირო და უმნიშვნელო — მაგივრად ზოგიერთთათვის საოხუნჯო მასალად გამოსადეგი აღმოჩნდა, რამაც გულზვიადი ორატორი ისე გააბრაზა, რომ გულმოსულმა თავი ველარ შეიკავა, მთელ საზოგადოებას უშვერი სიტყვებით მიმართა, და, რაც სრულიად საჭირო აღარ იყო, სიტყვას ფურთხი მიაცოლა. შეგინების მაგივრად — ერთი ყვირილი, მიწევ-მოწევა და ჩვეულებრივ ხანჯლებზე ხელის გასმა.

ამგვარი ჩხუბ-დავიდარებით ცდილობდნენ მანველიძეები თავიანთი გვარის დიდებულებისა და წარჩინებულობის დაცვას. სხვა გზა ვერ გამოენახათ. ცხოვრება კი თავისას შვრებოდა: გვარი შეუბრალებელ კლერებაში შეჰყავდა, გადაქაჩულ აზნაურებს უკან-უკან წევდა, დღედადღე გაჭირვებას უმატებდა; ყველას ხასიათი გამოუცვალა, ზოგი ისე გაამწარა, რომ ბზიკს დაამსგავსა, ზოგი ისე გაწყვიტა წილში, რომ ყველაფერზე გული გაუგრილა და თვით დიდებული სახლთუხუცესის ხსენებასაც ავიწყებინებდა.

როსტომ მანველიძე თავის დროზე თავმომწონე მანველიძე იყო. ყმაწვილობისას გული საგმირო საქმეებისათვის ჭბგერდა; სხვებსავით შემთხვევაზე იგიც გამოწყობილა თოფ-

იარაღით, შემჯდარა ცხენზე, ჯარიანობაში* მონაწილეობა მიუღია და ჩხუბსაც დასწრებია, გულადობა და ვაჟკაცობა გამოუჩენია, რისთვისაც იუნკრის* ჩინითაც* ყოფილა დაჯილდოებული. თავის დროზე იუნკრობაც ხარისხი და ჩინი იყო, მრავალთათვის სახარბიელო, სანატრელი და საძებარი, როგორც წარმატებისთვის ერთი საფეხური, მაგრამ ბედმა, ამ საფეხურს როსტომი აღარ გადააშორა. დროთა ვითარებამ კი ხარისხი ისე გაახუნა, რომ დაბოლოს როსტომს საწყენადაც ურჩებოდა, თუ ვინმე გაუხსენებდა მის იუნკრობას. თუ რამ შერჩა როსტომს მისი ვაჟკაცობისა და გულადობის მომაგონებლად — ეს იყო წითელკანტჩაყოლებული ლურჯი შარვალი, რომელსაც იგი ატარებდა, როგორც ცხენოსან ჯარში ნამსახური პირი.

ბატონყმობის გაყრიდან* ბედნიერად გამოვიდა როსტომი. რაღაც მისდა იღბლად შერჩა ერთი ნაყმევი, დღეს მასავით მოხუცებული დათია, რომელმაც აღარც თავისუფლება დაეძია, აღარც ცოლი, აღარც შვილი, აღარც საკუთარი ოჯახი და როსტომს შეეყვდლა განუშორებლად. თავისნება* კაცი იყო დათია, მაგრამ მისგან ყველაფერი მოსათმენი იყო, რადგან როსტომის ოჯახში იგი მოურავიც* იყო, მზარეულიც, ხაბაზიც, თავიცა და ბოლოც. ძალიან უწყობდა ხელს თავის გუნებაში დათია თავის ნაბატონარს. მეტად მეცადინეობდა,* რომ იგი მანველიძეთა საკადრისი ცხოვრებით ეცხოვრებინა, მაგრამ ყოველივე ამაო ხდებოდა. შემოსწრებული ცხოვრების შეუბრალებელი პირობები თავისას შერებოდნენ — მანველიძის ოჯახი უკან-უკან მიდიოდა, უკან-უკან მიჩოჩავდა, მუდამ დღე კლებაში იყო.

კეთილშობილება* და მასთან შეკავშირებული სხვადასხვა უფლება უკანასკნელ ხანამდის განუყრელ და განუშორებელ საკუთრებად მიაჩნდა როსტომს. კეთილშობილს, აზნაურს პატივი ედებოდა, საქვეყნო საქმეებში ხმა* ჰქონდა; არჩევნებში — მარშლებისა* იქნებოდა თუ ბანკისა* — მონაწილეობის მიღების უფლება ჰქონდა და კიდევ სარგებლობდა ამ უფლებით. მართალია, მოლაპარაკე კაცი არასოდეს ყოფილა, მაგრამ მეკენჭე* იყო და მის მიმხრობას ცდილობდნენ და ხშირად „პრაგონი“* სახლში მოსვლია ქუთაისში ჩასასვ-

ლელაღ. ბევრი პატრისცემა ახსოვს იმათგან, ვისაც მიეჭრო-
ბოდა როსტომი. გასაოცარი მასპინძლობით შეგებებიან, დი-
დად უსიამოვნებია და შინ დაბრუნებულს ბევრი საინტერე-
სო ამბები მოუტანია ხოლმე ქვეყნის გასაბედნიერებლად
გარდახდელი ბრძოლის შესახებ.

მავრამ ამ უკანასკნელ ხანებში, ზოგიერთ მყვირალათა წყა-
ლობით, ჯერ ბანკში მოესპო* ხმა და გავლენა, შემდეგ თით-
ქო კეთილშობილება ჩამორთმეოდა, მარშლების არჩევნებ-
შიაც აღარ მიუშვეს და ქუთაისში აღარ იბარებდნენ, რასაც
იგი გაფაცუცებით უმაღლვდა დათიას. თავადაზნაურთა მიწა-
წყალზე შემოღებულმა გადასახადებმა ხომ სულ დაათავა
ყოველგვარი დაკლება და ჩამოთლა, ისე რომ, წამოსწრე-
ბულმა არეულობამ მხოლოდ ტყუილი შიში გამოაცდევინა,
თორემ ჩამოსართმევი, ჩამოსათლელი და ჩამოსაკლები ვე-
ლარაფერი მოუწახა როსტომს.

— გაგვაგლეხკაცონ ბარემც დალოცვილებმა და ის იქ-
ნება! — წამოიძახებდა ხოლმე გულნატკენი როსტომი. — რა-
ლა შეგვრჩენია!.. ყოველივე უფლება ჩამოგვეერთვა და წა-
გვეერთვა და ეგ არის!.. რიღათი გაირჩეს კეთილშობილი ადა-
მიანი ამ ჩემს დათიასაგან?!.. არ ვიცი! მადლობა ღმერთს
ქონდეს! მოვისვენებ მაინც!.. მეტი რაღა დაგვემართება!

ალბათ ვერ ამჩნევდა როსტომი, თორემ რაც ყველაფერზე
უარესი იყო, ის ემართებოდა — მისი ოჯახი ნიავედებოდა,
ცავდებოდა, ინგრეოდა.

ერთი ვაჟი ჰყავდა როსტომს და მისი ასავალ-დასავალი
არავინ იცოდა, ისე გადაიკარგა სადღაც. მეუღლე იყო მი-
სი, მარიამი, და როგორც ის, ისე როსტომთან შეურცხვენელ
მეუღლეობაში ნაყოლი ოთხი მისი ქალიშვილი ოჯახს სრუ-
ლიად გულს არ უღებდნენ, სრულიად არ დაეძებდნენ, მუდამ
საკუთარ ოჯახს გარეთ იყვნენ, გაუბრძოდნენ თავიანთ უხა-
ლისო ბუდეს, მისელა-მოსვლას უნდებოდნენ: ხან ნათესავებ-
ში იყვნენ, ხან კეთილებში, ხან ნაცნობებში, თვითონაც
დროს ატარებდნენ და სხვებსაც ეხმარებოდნენ დროს ტა-
რებაში. ამაში კი ზედმიწევნით დახელოვდნენ: ზოგმა დაირა
იცოდა შესანიშნავად, ზოგმა სიმღერა, ზოგმა თამაში*-ლეკუ-
რა, უშუქდარა, ბაღდადურა და ხანდახან ახლობლებთან, კეკ-

უოკიც. ქალიშვილები თამამნი, ღამაზები და მოხდენილი შეხედულებისანი იყვნენ.

როსტომი ხმას არ იღებდა ქალებისაგან ოჯახის ამგვარ მივიწყებაზე, შეიძლება იმ მოსაზრებითაც, რომ წლიდან წლამდის მათი შინ ყოფნა უფრო გაუჭირვებდა ისედაც გაჭირვებულ ცხოვრებას. სრულიად არ ეწინააღმდეგებოდა როსტომი ქალებს ასეთ მათ წანწალზე და ესენიც შემოიხედავდნენ თუ არა ოჯახში, იქვე იმ ფიქრს და დარდს ეძლეოდნენ, თუ სად და როდის წასულიყვნენ.

ამას წინათ, რაღაც შემთხვევით, დედამაც და ქალიშვილებმაც თავი მოიყარეს ოჯახში. რამდენიმე დღის შემდეგ კი ისევ აწრიალდნენ წასასვლელად და ამისათვის მთელი დღე არბენინეს სოფლად დათია, რომ ურემი სადმე ენათხოვრებინა სადგურამდის ჩასასვლელად.

სალამო იყო, დათია რომ დაბრუნდა.

— რა ქენი, ბიჭო?.. — შემოეხვივნენ ქალიშვილები...

— ვერსად ვერ ვიშოვე!.. არავინ არ გვათხოვა! — თქვა დათიამ.

ქალიშვილებმა თავი მიანებეს ფუტების კვრას და შეზრიალდნენ.*

— მძულს აქ მოსვლა! — წამოიძახა უფროსმა ქალიშვილმა თალიკომ. — სიკვდილს უნდა ეღირსო, სანამ აქედან ფეხის გადადგმას მოახერხებდე აღამიანი! დასწყევლოს ღმერთმა აქაურობა!

— მე რომ ზეგ ქუთაისში არ ვიქნე, მომკალით და ის იქნება! — გამწარებით გაიძახოდა ღამაზი ნატალია. — ზეგ ნუციკო დღეობას იზდის... სიტყვა მივეცი, უსათუოდ ჩამოვალ-თქვა და დათიას წყალობით ყოველგვარ სიამოვნებას უნდა ჩამოვგრჩე?!

— რა დაგეშართათ?.. რა მოგივიდათ? არაფერი საშფოთავი არა გაქვთ! — დიხად წარმოთქვა ქალიშვილების ახმაურებაზე ოთახში შემოსულმა მარიამმა: — თქვენ თქვენი საქმე ქენით, რაც წასაღები გაქვთ, არაფერი დაგრჩესთ... ხვალ ყველანი ერთად წავალთ!.. ბიჭო, მთელი დღე იარე და ერთი ურმის შოვნა გაგიჭირდა?.. — მიუბრუნდა იგი დათიას.

— ყოველთვის კი აღარ გვათხოვს, შე დალოცვილო!

ყველას თავ-თავისი საქონელი საქნარისათვის* კირდება... ტყვილა კი არავეინ ზის სახლში — მიუგო დაღალულმა დათიამ.

— როსტომ, ეგებ შენ იშოვო სადმე ურემი! — მიმართა მარიამმა ტახტზე წამოწოლილ ქმარს.

როსტომს თითქო არ გაეგონოს ეს ნათქვამი, თავდაპირველში არც კი განძრეულა.

— აღეჭი... აღეჭი.. ნუ გეზარება! — არ ეშვებოდა მარიამი.

როსტომი ზანტად წამოდგა, მოითხოვა ჯოხი და როგორც იყო, ახალუხის ამარა, გასწია ამ შეღამებულში ურმის საძებრად.

— ტყვილა მიდიხარ... არავეინ არ გათხოვებს! — გააყოლა სიტყვა დათიამ.

— გაწყევა* შენი ენა! — შეუტია მას უმცროსმა ქალიშვილმა პელომ.

— არავეინ არ გათხოვებსთ! — ჩიუტად გაიმეორა დათიამ.

— რატომ, ბიჭო? — მიეჭრა მარიამი.

— იმიტომ, რომ ბევრი მიდიხართ ერთად! ორ წყებად წასულიყავით, გერჩიათ... თქვენთვის საქონელს არავეინ დალაღვს ამისთანა საქნარიან დროს! — არ იშლიდა თავისას დათია.

— რჩევას არავეინ გკითხავს! — გულმოსულად შეუტია მარიამმა და გაშორდა.

დათიას სიტყვა გამართლდა; ხარ-ურემი ვერც როსტომმა იშოვა. ქალიშვილებმა შექმნეს ერთი ალიაქოთი. ყოველივე მათი დაწყებულება* იშლებოდა. მარიამის და თალიკოს დამხედური — დედულიდან* სადგურზე გამოგზავნილი, — უსათუოდ უკან გაბრუნდებოდა, რაკი მათ დანდნულ ღღეს ჩასულს ვერ ნახავდა; ამგვარივე საქმე მოუვიდოდა პელოსაც და კატულიასაც, რომელნიც მამიფისას მიდიოდნენ, ნატადიას ყველაზე უკეთ ჰქონდა საქმე — ერთი დღე რომ დაგვიანებოდა, ზეგ მაინც ჩავიდოდა ქუთაისში და ამხანაგის ღლეობას არ დააქლდებოდა; მაგრამ რა: იმ დღის ნამგზავრს, დაღლილს, სად შეეძლო ისეთი მონაწილეობა მიეღო მოლხენაში, როგორც წინა დღით მისულს და დასვენებულს! ქალიშვილების

გამწარებას საზღვარი არ ჰქონდა. მარიამიც შეტად გაქარვე-
ბული იყო. ბევრი ჩაქცევა და ჩანგრევა უნატრეს* სოფელ
ადგილებს და განსაკუთრებით თავისას. ბევრი იწრიალეს,
ბევრი იქაქანეს, ბევრი იკაპასეს, დაბოლოს დედის რჩევაზე
შეიერდნენ: დილა აღრიანად აღგებოდნენ, ფუთებს დათაას
აპკიდებდნენ, ფეხით ივლიდნენ რკინიგზის სადგურისაკენ
მიმავალ გზაზე მცხოვრებ პელოს ნათლიის სახლამდის, იქ
გამოართმევდნენ ურემს და მატარებელს ჩაუსწრებდნენ თა-
ვის დროზე.

გადაწყვიტეს და კიდევაც ასე მოიქცნენ მეორე დღეს.

შელამებული იყო, დათია რომ სადგურიდან დაბრუნდა.
მარტოდმარტო დარჩენილი როსტომი მოწყენით უკდა ბუ-
ხარს და ნაქუჩის* ცეცხლს ეფიცებოდა.

— ჩაიყვანე? — უხალისოდ შეეკითხა იგი დათიას და
თან ჩიბუხის ტარის პირიდან გამოუღებლად, ზანტად გაა-
პურკყა განზე.

— ჩაიყვანე! — მიუგო დაღლილ-დაქანცულმა დათიამ,
რომელიც ბუხარის გვერდზე მიეყუდა და გაციებულ ხელებს
თბობა დაუწყო.

— კარგი ქნეს, ფეხით რომ წავიდნენ, თორემ ბევრს გვა-
ბენინებდნენ, ბიჭო, სანამ გავისტუმრებდი! — თქვა როსტომ-
მა.

— აბა რა... მოგვეშვებოდნენ თუ!

ორთავე მიჩუმდა.

— ხომ არა დაუბარებია რა, ბიჭო? — რამდენიმე წლის
სიჩუმის შემდეგ იკითხა როსტომმა, უფრო იმისთვის, რომ
დათიასთან ლაპარაკში გაბმულიყო, თორემ მისთვის სულ
ერთი იყო, დაბარებულის აღსრულებისათვის თავს არ გაი-
ტეხდა.*

— შენთან არაფერი დოუბარებიათ, — მიუგო დათიამ.

— აბა ვისთან, ბიჭო?

— მე დამიბარა ქალბატონმა!

— რაო?

— შეიძლება დამაგვიანდესო და საბუდრები დაბწენიო* და
თავის დროზე ქათმები დააჭინეო...* შეიძლება ზაფხულზე

სტუმრიანობა შეგვხედესო... ქათმები ბლომად დაგვკირდებოდა.

— დიდხანს დამაგვიანდებაო?

— რა ვიცი!.. შეიძლება დამაგვიანდესო... დააგვიანდება უთუოდ, აბა რა!

— ჰოდა, ისე ქენი, როგორც დაგიბარა! — და როსტომმა ისევ ზანტად გააპურკყა.

მუსაიფი შეწყდა. დათიამ მოიტანა დაბალი ხის საჯდომი და პატონიც და მოსამსახურეც ხმაამოუღებლად ეთობოდნენ მბეუტავ ნაქუჩის ცეცხლს. მალე ორივეს ყვინთიც მოერია.

— უვასშმოდ ვრჩებით, ბიჭო?! — იკითხა რამდენიმე ხნის შემდეგ, ალბათ შიმშილისაგან გამოფხიზლებულმა როსტომმა.

— აბა, გამკეთებელი ვინ იყო?! მე მთელი დღე გზაში ვიყავი გაკრული! — მიუგო დათიამ.

— აბა, რაღას ვუყურებთ!.. დავწვეთ ბარემაც და ის იქნება!.. დილით კი, თუ კაცი ხარ, ცოტა ზაქუსკა* მომიხერხე!

— კარგი! — მოკლედ მიუგო დათიამ.

როსტომი წამოდგა, გაიზმორა, ერთი კიდეც მიუშვირა ზურგი ბუხარს და, რა იგრძნო სითბო, ერთი შეხვანხვალდა, შეინძრა და მძიმე, ზანტი ნაბიჯით გასწია ტახტისაკენ, რომელზედაც დათიამ ქვეშაგებელი დაუწყო და მოსასვენებლად მიეგდო.

გდებაში ამოკლებდა უხალისოდ მიმდინარე სიცოცხლის დღეებს პატროსანი აზნაური, დიდებული სახლთუხუცესის მანველიძის შთამომავალი. თითქმის კარგად შეეჩვია იგი ამგვარ გდებას. მაგრამ ხანდახან მაინც ისე გაიღვიძებდა მასში წინანდელი მანველიძე და მაშინ შესაბრალისად მიმართავდა თავის დათიას:

— სულ ასე ვეგდოთ, ბიჭო, აჰ?! —

— აბა, რას იზამ? — მიუგებდა ერთგული მომსახურე, ერთადერთი არსება, რომელიც მისთვის ზრუნავდა და რომელსაც სულით და გულით მისთვის კეთილი სურდა.

— ჯორი შემიკაზმე, თუ კაცი ხარ!.. გივიელი ერთი სადმე!.. მეც მომეწყინა, ბიჭო!

— გეიარე მერე!.. გიშლის ვინმე თუ!

შევდებოდა როსტომი თავის გამხდარ, ბებერ ჯორჯე, წაღებოდა რომელმე მახლობლად მცხოვრებ ნათესავს ან მეგობარს, რომ მწარე გულით მონდომებულს — ძველებურად მოეღბინა და ყმაწვილებთან სმაში გაბმულიყო, მაგრამ მეორე-მესამე ჭიქაზე უკვე მთვრალი იყო ხოლმე, მეოთხეზე კი ძალი მოეკიდებოდა და სუფრაზე ხვრინავდა. დაბრუნდებოდა შინ და ისევ მიევდებოდა თავის გამოყრუებულ სახლში.

ასეთ ცხოვრებას ატარებს დღეს საწყალი როსტომ მანველიძე, რომელსაც აღარც სახლთუხუცესის ჯავრი აქვს, აღარც მარშლების, აღარც ბანკისა, აღარც ოჯახისა; რომელიც აღარც ცოლის ამბავს კითხულობს, აღარც შვილებისას, — კარგად არიან, ავად არიან, სად არიან, ვისთან არიან? თხოვლებთან თუ ისევ ქალიშვილობაშივე ბერდებიან.

თუ ვინმე საქვეყნო საქმეებზე ჩამოაგდებს მასთან სიტყვას — ერთი გაჭავრებით ხელს ჩააქნევს, გესლიანად კარგად შეუჟურთხებს* და ყველაზე გულგატეხილი, ყველაზე გულდაწყვეტილი — ყველასა და ყველაფერს ჯანდაბამდის* გზას დაულოცავს, მიუჟრდება და ისევ თავისებურად მიეგდება.

1910.

თავადი პეტრე

— არა, ბატონო, — გვეუბნებოდა ამაჟწინათ ცნობილი საზოგადო მოღვაწე თავადი პეტრე. — მაჰატიეთ გულახდილობა და მოგახსენებთ, გულში ნურათფერს ჩამარჩენო, გულს ნუ მატყენო, თორემ სადაც მომიხერხდება, რითაც მომიზერხდება, როცა აზრათაც შეიძლება არ გექნეთ, მაშინ ვიყრი ჩემს გულის ჯავრს; ამოვიყრი ჩემს გულის ჯავრს უსათუოდ, თუნდაც რომ ეს სიცოცხლის ფასად დამიჯდეს! რა ვქნა... რომ არ მინდოდეს, ასე უნდა ვქნა, რადგან ასე გვჩვევია ძველთაგან. მოგეხსენებათ, ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესიაო; და რომ გეჩვევია — ამისი ათასი მავალიაო: მაგრამ ხე ერთს მოგახსენებთ, რომელაც, ჩვენს გეარში მომხდარა

და როსტომიც, ანკორც გამიგონია, ვილაც ფრანგ მოგზაურს
თავის მოგზაურობის აღწერაშიც შეუტანია თურმე...

მეფესთან — აღარ მახსოვს. სახელდობრ რომელთან — ერ-
თხელ ყოფილა ჩვენი წინაპარი ბატონიშვილი მანუჩარ. ამა-
ნე დროს მეფეს სწევდია მეზობელ სამთავროდან მთავრის
ამა ავამონი, ჩვენივე ნათესავი. მეფეს მეტად გახარებია ამა-
თი სტუმრობა და მათდა პატივსაცემად უმართია ლხინი
ლხინიც, კიდაობა, ნადირობა, ჯირითი, ბურთაობა და ათასი
სხვა გასართობი.

ნამეტნავად შეჰხარებია* მეფე სვიმონ ბატონიშვილს. ეს
პატონიშვილი ცნობილი ყოფილა როგორც ვაჟკაცი, გულა-
ლი ჰერმარი, შეხედულებით* თვალსაჩინო და ენამეტყვე-
ლი. მანუჩარი კი არც შეხედულებით, არც ვაჟკაცობით, არც
ენაწყლიანობით არავის ყურადღებას არ იქცევდა, მაგრამ
ამაყი და ძლიერ თავმოყვარე ყოფილა.

მეფე თურმე გვერდიდან არ იშორებდა სვიმონს, მუდამ
გატაცებით ისმენდა მის გმირულ თავგადასავალს და აღტა-
ცებაში მოდიოდა მისი ნაამბობით. მეფესთან ერთად მუდამ
მის ქებაში იყო მთელი სასახლე. ეს ამბავი მანუჩარს ძლიერ
სწყინდა გუნებაში, მაგრამ გულწყენობას გულშივე იმარხავ-
და და არავის ამჩნევინებდა.

ბოლოს მოთმინებამ უღალატა მანუჩარს და ერთხელ,
როცა სვიმონ ბატონიშვილი თავისებურად მოუთხრობდა მ-
უეს იმ ცხარე შეტაკების ამბავს, უკანასკნელ ხანებში სამ-
თავროდან თათრების განდევნის დროს რომ მოუხდა მას,
მოუთხრობდა, თუ რა გაქირვებაში ჩავარდა ერთხელ, მაგრამ
როგორ სასწაულებრივ გადაურჩა განსაცდელს, გადაარჩინა
ჯარი, თავზარი დასცა მტერსაც და ერთიანად შემუსრა იგი,
რის გაგონებაზე მეფე უზომო აღტაცებაში მოვიდა, მანუ-
ჩარს გულმა ველარ მოუთმინა და უნებურად სახეზე ღიმილ-
მა გადაუთამაშა. ღიმილის დასამალავად მანუჩარმა ულვა-
შებს ქვეშ ტუჩებზე ორი თითი გადისვა.

სვიმონმა ამას თვალი მოჰკრა. ერთიანად აინთო... შეჩერ-
და და მანუჩარს სიტყვა ესროლა:

— ღიმილი მოგვარეთ, ბატონიშვილო, ჩემი მონათხრო-
ბა...

— რასა ბრძანებთ, ბატონიშვილო!.. — წამოიძახა მანუჩარმა, — განაგრძეთ!.. ღეთის გულისათვის, განაგრძეთ ამბავი!..

სვიმონი კი მიუბრუნდა მეფეს და სიცილით თქვა:

— რა ვუყოთ, ბატონო! ვისაც ვაუჯაცობისა არა სცხია-რა, სხვისიც ძნელად დაეჯერება... ეპატიება, ბატონო! — კვლავ გაიცინა სვიმონმა...

— ტყუილა ნებულობთ, ბატონიშვილო, ტყუილა ნებულობთ! — მიუგო მანუჩარმა მხოლოდ.

— მეტისმეტი ტრაბახა კაცი კია ეს ჩვენი ნათესავი ბატონიშვილი, — წაილაპარაკა მანუჩარმა, ისიც მაშინ, როცა მხოლოდ თავის მსლებლებში მოხვდა. სვიმონის დატყვევებას დახეარებით ჩაესო მას გულში.

სვიმონიც თავის გულს აპყვავდა და შემთხვევას არა ჰპარგავდა, გადაკრული სიტყვით მიემართნა მანუჩარისათვის. ყველანი შეწუხდნენ სასახლეში ბატონიშვილებს შორის მომხდარ უსიამოვნების გამო და ყველანი შიშობდნენ, ცუდად არ დაბოლოვებულყო ამათი შეტაკება.

მეფეც მეტად შეწუხდა და სვიმონს თხოვნით მიმართა:

— სვიმონ, თუ გიყვარდეს, აკმარე მანუჩარს, აკმარე, თუ გიყვარდეს!

მანუჩარი კი გარინდდა, ის დაიკავა თავი, თითქმის არაფერი წყენოდეს სვიმონისაგან, და რამდენსამე ღლის შემდეგ, ბიწისაკენ გამგზავრება რომ დააპირა, მეფეს უღრმესი მადლობა უძღვნა ბატივისცემისათვის, სვიმონს სიყვარულობით გამოეთხოვა და ისე წავიდა.

ნამდვილად კი მის გულში ცეცხლი ენთო და, რაც უფრო უხალოვდებოდა თავის სამფლობელოს, საბრძანებელს, უფრო და უფრო ემწვავებოდა სვიმონისაგან ყოველივე განაგონი, სვიმონისაგან მისი ავად ხსენება, სვიმონის დატყვევება; და როცა მან ფეხი შედგა თავის მიდამოში, სადაც ყველაფერი მისი ნების ქვეშ იყო, ყველა მისი მორჩილი იყო, სადაც მის წინ ყველანი თრთოდნენ, სიტყვის შებრუნებას ვერავინ ბედავდა და მის უბრალოდ წარბის შეხრაზე შიშს ეძლეოდნენ და თახთახებდნენ, — აქ უმეტესად ემწვავა სვიმონის დატყვევება და, შურისძიებით შეპყრობილმა, გიჟურად წამოიძახა:

— განანებიებ, თავბდო!.. თუ კაცი ვყოფილვარ, განანებიებ... განანებიებ!

დღედაღამ მანუჩარი მუდამ იმის ფიქრში იყო, თუ როგორ და რა გზით ამოეყარა თავის გულისჯავრი სვიმონზე.

ერთხელ სასახლეში ვიღამაც ახსენა სვიმონ ბატონიშვილის შვილის სახელი, რომელიც მახლობელ მონასტერში იზრდებოდა ბერებთან.

-- მერე, — წამოიძახა მანუჩარმა, — მერე, რატომ ერთხელ არავინ გამახსენეთ ეგ ამბავი? დაგვემდუროს ჩვენი ნათესავი, რომ გვერდით გვყოლია მისი შვილი და ერთხელაც კი არ მოგვიკითხავს და არ მოგვინახულებია?.. საყვედურს აჰყავს... ერთი დღე მაინც მომგვარეთ ბავშვი... ესცე ნათესაური პატივის..

ბავშვი მოიყვანეს სასახლეში. მანუჩარი დიდი სიხარულით მიეგება მას. დილითვე, ალიონზე, კაცი აფრინა სვიმონთან შვილის ამბის მისატანად და თან საჩუქარიც გაუზახენა მშვენიერი პატარა კოლოფით.

დიდად გაიხარა სვიმონმა მანუჩარის ძღვნის დანახვით და მოტანილი ამბით.

— ეტყობა, ყველაფერი დავიწყებას მიუცია, — იფიქრა სვიმონმა, — ბარაქალა, მანუჩარ.

ბევრი ეხვეწნენ ყმაწვილ აზნაურს დარჩენილიყო, რათა შესაფერი პატივი ეცათ მისთვის, მაგრამ ვერაფრით ვერ დაიყოლიეს, ვერ დაარჩინეს, — ჯერ დაბარებული ჰქონდა მანუჩაზე გამობრუნებულიყო და მერე ძლიერ საჭირო საქმეზე სხვაგანაც იგზავნებოდა, მისი სიტყვით.

-- აბა, ვნახოთ, ბატონიშვილო, -- მიმართა სვიმონმა თავის მეუღლეს, — ვნახოთ, რა საჩუქარი გვიძღვნა ჩვენმა მანუჩარმა!

გახსნეს კოლოფი... მტერსაც არ ენახოს ის, რაც იმით ნახეს: კოლოფში მათი შვილის მოჭრილი თავი იდგა.

ამის დანახვა — ერთი კვილი, წივილი, ზრიალი*, ტირილი და ვაი-ვაგლახი.

მალად სასახლე შეინძრა*

— ეინ ხართ კაცი?.. ვის ვებრალეები?.. ვის ვეცოდები?..
დღეს დამენახეთ!.. დღეს მიშველეთ! — შესძახა სვიმონმა.

ქვეყანა აღუღდა* ბატონიშვილის საცოდაობით.

თვალის დახამხამებაზე მოგროვდა უთვალავი ჯარი და გა-
წარებული სვიმონი გამოემართა მანუჩარისკენ. მიწასთან გაას-
წორა მისი ავლა-დიდება: ეცხლს მისცა მანუჩარის სამფლო-
ბელო; ვერც იმისმა მაგარმა ციხემ უძლო სვიმონს.

— უგვანო!.. მხეცო!.. ჩემზე ჯავრით ჰღელავდი... უმან-
კოს, ნორჩ სიცოცხლეს რას ერჩოდი?.. ბოროტო!.. — და
გააფთრებული სვიმონი ეძგერა ხმლით მანუჩარს.

— ხომ გაგამწარე!.. სიკვდილამდის გაგამწარე!.. სიცოცხ-
ლე აღარ მენანება! — კიდეც მოასწრო მანუჩარმა წამოეძახა
სულის ამოსვლამდის...

აი, ბატონებო, ასეთი ამბავი მომხდარა და ვიმეორებ —
ჩვეულება რჯულზე უმტკიცესია, რაც გვჩვევია, იმას ვერ გა-
დაგვაჩვევთ! — სიცილით დაათვა მან და ყველას თვალი შე-
მოგველო.

1910.

მშობლის ნუგეში

იმ აუარებელ მსხვერპლთა შორის, რაც განმათავისუფლე-
ბელ ხანას შეეწირა, დიდებული მსხვერპლი შეეწირა მოხუ-
ცებული ელენესგანაც. მისი „ბიჭი“ — როგორც იგი ეძახდა
თავის შვილს, ახალგაზრდა მეცნიერს — სიცოცხლით სავსეს,
კატმოყვარეობით გულადვსილი, სწორედ იმ დროს გამო-
სალმეს წუთისოფელს, ვით ავაზაკს ტყვიით შუბლი სწორედ
იმ დროს გაუგმირეს, როცა მისი გული ღელავდა სიბრალუ-
ლით იმ საცოდავთა და ბედშავთა მიმართ, რომელთაც მის
თვალწინ შეუბრალეზლად სრესავდნენ ქუჩაში, როგორც პი-
რუტყვით, და რომელთა მიშველებას იგი ლამობდა.

საშინელ მდგომარეობაში ჩავარდა სვიმონის შვილის
დამკარგველი მოხუცებული დედა. დაღუბებული, გაშტერე-
ბული, თვალეგამომშრალი მთელი დღეები მკვდარვით ესეე-
ნა საწოლში. ყველას გადაწყვეტილი ჰქონდა, რომ უსაზღვ-

რო მწუხარებაში მყოფი მოხუცი ვერ გაუძლებდა თავზე დამტყდარ უბედურებას: ყველანი მისი აღსასრულის დღის მოლოდინში იყვნენ. მაგრამ გაიარა დღეებმა, განვლო ხანმა. მოხუცი ელენე არ მომკვდარა. თავდაპირველში განუზომელ მწუხარებისაგან დაჩლუნგებულმა, მიღუნებულმა, დასუსტებულმა გონებამ კვლავ იწყო მუშაობა, ამოძრავდა და, როცა ცოტაოდენი ძალა მოიკრიფა, დღისით და ძილგატეხილ დამეებშიაც მხოლოდ მისი „ბიჭის“ გარშემო ტრიალებდა მისი გონება, მოხუცებულის თვალწინ იშლება მისი „ბიჭის“ მთელი სიცოცხლე ათასი წვრილმანებით, — მისი ბავშვობა, გაჭირვებაში გატარებული მისი სწავლის დღენი, მისი დავაუკაცება, დაბრძნება, მეცნიერების გატაცებულ მსახურად შექმნა. თვალწინ ედგა მისი შნოიანი „ბიჭი“ ადამიანის უსაზღვროდ მოსიყვარულე, რომელიც წინ დაუდგებოდა ხოლმე მას, მის საყვარელ დედას, და დაუწყებდა ტკბილ მუსაიდს თავისი საამური ხმით; ხალისიანი კილოთი უშლიდა თავის გულს, უზიარებდა თავის ოცნებებს. გატაცებით მოლაპარაკეს ალტაცებაში მოჰყავდა საყვარელი მშობელი... ეს ხმა ახლაც რომ ესმის, რომ ესმის მისი ლაპარაკი, მისი სიტყვები, მოხუცებულის გული დელავს სიამოვნებით, ნეტარებით... მისი „ბიჭი“ თითქო ცოცხალი იყოს, მაგრამ ამას შეუბრალებლად სცვლის საზარელი, თავბრუდამხვევი სურათი... ზღვა ხალხი... მისი „ბიჭის“ კუბო, რომელსაც მისდევს ეს უთვალავი ადამიანთა გროვა, აღელვებული, აბოზოქრებული... მისდევს გოდებით, გამწარებული... ფიცს სდებენ მის კუბოსთან... ესმის იმედებით სავსე ცხარე მიმართვა, რომ მალე, მალე გათენდება ნათელი, ბრწყინვალე დღე და რომ იმ მბრწყინავ დღეს მივლენ მასთან ყველა წამებულნი, წვალებულნი, ტანჯულნი, რომელთათვისაც მუდამ თრთოდა მისი გული; მივლენ საღამით, მივლენ და მიახარებენ სასურველი დღის გათენებას და მადლობას მიუძღვნიან მას, მათთვის თავდადებულს, მათთვის თავის შემწირველს.

როდის, როდის გათენდება ის დღე? მაშინ აღსრულდება ისიც, რაზედაც ოცნებობდა მისი ძვირფასი „ბიჭი“, მაშინ ნახავს შეებას ყოველი შეწუხებული ამქვეყნად, მაშინ ჩხლავს მისი დამწუხრებული გული მისი „ბიჭის“ დიდებულე-

ბას. იგი დღე იქნება ყველასათვის და ყველასთან ერთად მისი ბედნიერების დღეც...

და მოხუცებული მშობელი, იმედით შემოსილი*, გამხრევებული, კვლავ დაუბრუნდა ამ ქვეყანას. იგი გაფაციცებით ყურს უგდებდა ყოველივეს, რაც გარშემო ხდებოდა, გაფაციცებით თვალს ადევნებდა, რაც ქვეყნად ისმოდა. მუდამ ჩარგული* იყო გაზეთებში, რომ ამოეკითხა სანატრელ, ბრწყინვალე დღის მოახლოების ნიშნები. და როცა რაიმე არა სასიამოვნო, უნუგეშო ამბავს ყურს მოჰკრავდა, ან ამოიკითხავდა, გულამღვრეული მოხუცი აღელვებული წამოიძახებდა ხოლმე:

— ო, საზიზღრები!.. საზიზღრები!.. თავისას მაინც არ იშლიან... არ იშლიან!.. როდემდის, როდემდის?. ნუთუ საშველი არ არის?... არ არის საშველი?!

და გულშეწუხებული, აღელვებული მიაშურებდა თავის ოთახს. აქ მის საწოლთან მაგიდაზე შავ ჩარჩოში ჩასმულ თავის „ბიჭის“ სურათის წინ დადგებოდა და თვალცრემლიანი, უცნაური გამწარებით, სასოწარკვეთილებით მიმართავდა: „შვილო, რათ დამელუპე, რათ?.. თუკი არაფერი საშველი იქნებოდა... თუკი ასე იქნებოდა... რათ გასწირე შენი სიცოცხლე?.. რათ არ მოითმინე?.. რათ დამელუპე, შვილო?..“

და გულამოძღარი, აქვითინებული, გამწარებული მოხუცი მშობელი დაემხოზოდა ძვირფასი შვილის სურათის წინ, გარეტიანებული, მწუხარებისაგან გრძნობა დაკარგული და დიდხანს იყო ხოლმე ასე დამხოზილი, სანამ, ბურანში მყოფს, ისევ მისი შვილისაგან შეცოდებულს არ გამოაფხიზლებდა მისი ხმა, რომელიც ეხვეოდა და მისებურად ტკბილად, ხალისიანად ეუბნებოდა:

„ნუ სწუხარ, დედიკო, ნუ სწუხარ! მართალია, ქვეყანაზე ადამიანი კიდევ ბევრ უბედურებას განიცდის, ბევრ სიმწარეს შეხვდება, მართალია, ადამიანი ადამიანს კიდევ მტრულად უხვდება, მაგრამ ბედნიერების დღე მაინც არ ასცდება მას, მიუხედავად ყოველივე დაბრკოლებისა... ბუნება, საკვირველებით მოცული ბუნება, ადამიანისაგან ჯერ სრულიად უცნობი, საიდუმლოებით მოცული ბუნება თავისუფალ პირობებში ამუშავებულ ადამიანის გონებას გადაუშლის მასში

დაფარულ საკვირველ ძალას და მაშინ ადამიანი უკუაგდებს სასტიკ მცნებას „ოფლითა პირისა შენისთანა სკამდე პურსა შენსაო“, მაშინ მოისპობა ქიშპობა ადამიანთა შორის, ადამიანი იქნება განმავითარებელი მასში ჩანერგილი ნიჭი¹ა და არა მისი მოვაჭრე, იქნება თვისი ნიჭის მიმდევარი, მისით დამტკბარი, მისით ბედნიერი და მის გარეშე მყოფთა მოსარგებლე... კი, დედიკო, ბედნიერება მოვა ქვეყნად, მოვა! ბნელ ღამეს შესცვლის ნათელი დღე... ეს კანონია ბუნებისა და ვერავითარი ძალა, ვერაფერი მას ვერ მოშლის, ვერ შესცვლის, და ყოველივე ცდა ამის საწინააღმდეგოდ სამწყუხარო უგუნურებაა! კი, დედიკო, კი, კი!..“

მკაფიოდ ესმოდა ყოველივე ეს მოხუცებულს, და როცა სურვილი წასძლევდა, რომ ერთი თვალი მაინც შეესწრო, შეესწრო მის მანუგეშებლის, მისი ტკბილი მოსაუბრისათვის, და თავს ასწევდა თუ არა, მისი „ბიჭი“ ისევ ხმაგაგმენდილი, გაჩუმებული გამოიყურებოდა თავის შავ ჩარჩოდან. დიდხანს, დიდხანს თითქო საყვედურით მიაჩერდებოდა მას, შეუბრალებლად, დადუმებული დადუმებულს, მაგრამ მისგანვე მისი სიტყვებით გამხნეებული მოხუცი ბრუნდებოდა ოთახიდან და ისევ ბრწყინვალე დღის გათენების მოლოდინში იყო, ქვეყნად ბედნიერი დღის შესაგებებლად ემზადებოდა...

1911,

ბაკულას ღორები

ის იყო, შარავზით მიმავალმა ზენათიმ გზის შესამოკლებლად ღობეზე გადარება* დააპირა და ზედ შედგა ფეხი, რომ გამწარებით წამოიძახა:

— ღმერთო, მომკალი.. ღმერთო, მომკალი — ჩახტა ეზოში და ქაქანით* გაენთო* ეზონ ყურეში* ყოფილ პატარა ბოსტნისაკენ.

— უიმე, უიმე!.. ღმერთო, მომკალი.. პიტია.. სანთიკვდილე პიტია... კიკილო! კი-კი-ლო-ო! — უცნაური ხმით გაჰკიოდა და თან მირბოდა ზენათი.

ამ ყვირილს დაბალბალკონიან სასლიდან გამოვიდა თხუთმეტ-თექვსმეტი წლის ქალიშვილი, რომელს უკან გამოსდია თმაგაბურძგვნილმა, ფეხშიშველა, პერანგის ამარა ბიჭმა.

— რა ამბავია, დედა, რა? — იკითხა ქალიშვილმა.

— რა და, თქვენი სიკვდილი!.. თქვენი არ გადარჩენა, შვილო, თქვენი არ გადარჩენა!.. თქვენ გოუწყდით თქვენს პატრონს, თქვენ!.. ველარ ხედავთ, თქვე გასაწყვეტლებო, რომ ამოგვაგდეს*... რომ ერთიანად ამოგვაგდეს?!.. თქვენ გაგიწყდით მიწა... მოისპო თქვენი სახელი!.. დაგიდგათ თვალები!.. მიწა დაგეყარათ გასაწყვეტლებს, მიწა! — და ამ წყევლის წარმოთქმაზე შეჩერებული ზენათი ისევ ბოსტნისაკენ გაიქცა; უკან დაედევნა პიტიაც.

— ჰა, ტრუბია! ჰა, ტრუბია! — აყვირდა პატარა ბიჭიც და ამ ძახილზე სახლის ყურიდან გამოვარდა შავი, ბანჯგვლიანი ნაგაზი და ესეც ყეფით გავარდა ბოსტნისაკენ.

— ჰა, ტრუბია! ჰა, ტრუბია! — ყვიროდა ბავშვი და თან მისდევდა ძაღლს.

ბოსტანში მყოფმა ძაღლზე გამხდარმა ორმა ღორმა და ცხვარმა, ალბათ, კარგად იცოდნენ, რა დღესაც დააყენებდა მათ ტრუბია, გაფაციცებით უცმატუნებდნენ პირს პრასას, კლავეს, ნიახურს, ოხრახუშს — რაც კი პირს მოხვდებოდა, — შემდეგ ეცნენ ბოსტნის დაბალ რაგვს,* ტრუბიას შიშით გაღონიერებულებმა შეამტვრიეს რაგვის ხმელი წნელი და გასაქცევად გამზადებულები სამივე შეუდგა შვლმართს. ტრუბია ყეფით დაედევნა უკან, დაეწია ერთს, სწვდა გამხდარ კანკში; ღორი აჰყვირდა, წაიქცა და კოტრიალ-კოტრიალით ჩამოგორდა ქვევით. ნაგაზი ახლა გაეკიდა მეორეს, დაეწია, ამასაც ჩაასო თავისი ბასრი კბილები კანკში და ესეც აჰყვირებული წაიქცია და კოტრიალით გადმოუშვა ქვევით; დამფრთხალი ცხვარი კი საცოდავად ხან იქით მირბოდა, ხან აქეთ, შეშინებული, რომ ძაღლს არ ჩავარდნოდა საკბილავად.* ტრუბია კი ღორების წვლებით კმაყოფილდებოდა. დაბოლოს ამასაც მოსწყინდა მათი წვლება. გაანება თავი, შესდგა და თავაწეული მისჩერებოდა კანკუბდასისხლიანებულ პირუტყვებს, აღმართს რომ შეუდგნენ.

ზენათი კი ბოსტანში ჩამჯდარი დაუცხრომლად* ქაქანობდა და გაჰკიოდა რაც ხმა ჰქონდა, გულგახეთქილი, რომ ხელავდა ასე შეუბრალებლად მოსრესილს* თავის ნამუშევარს.

— ასე კაცის ამოგდება გაგონილა ქვეყანაზე? თქვენ ამოგივარდათ თქვენი პატრონი... თქვენ ამოგივარდათ თქვენი პატრონი ძირიან-ფესვიანად, რავარც თქვენ ეს ჩემი ბოსტანი ამომიგდეთ!.. აოხრდა თქვენი პატრონი, რავარც თქვენ აქაურობა ააოხრეთ!.. მოისპო თქვენი პატრონი ისე, რავარც ეს ჩემი ნაშრომი მოსპეთ და გააქრეთ!.. ისე გაქრა თქვენი პატრონი... გაქრა ქვეყნის პირიდან!.. თქვენი პატრონი დასწყევლა ჩემმა გამჩენმა... დასწყევლა და მოსპო მამა ზეციერმა! — ყვიროდა ზენათი რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, რომ შეღმართის წვერზე წამოსკუპულ ქოხში გაეგონათ მისი გულისწყრომა.

რასაკვირველია, იქ ესმოდათ მისი ქაქანი, მისი ლანძღვა, წყევლა, მაგრამ პასუხს არავინ აძლევდა და არც არავინ ჩნდებოდა. ეს კიდეც უფრო აბრაზებდა ბრაზმორეულ ადამიანს და მის ლანძღვა-გინებას დასასრული არ ეძლეოდა.

— ასე არ შეიძლება, გალაქტიონ, არ შეიძლება, მითქვამს შენთვის! — გაალმასებული* დაუხვდა ზენათი სამუშევარიდან* სადამოს შინ დაბრუნებულ ქმარს.

— არ შეიძლება, გეუბნები! რაცხა უნდა იღონო, თვარა ამოგვაგდეს და ეს არის!.. ამოგვაგდეს ერთიანად!.. ხმა უნდა ამოიღო!.. თუ არა და მითხარი და აღარ შევაკლავ თავს არც ყანას და არც ბოსტანს... ყველაფერს მივატოვებ!.. იმისთვის ვეწვალო, რომ ოხერ ბაკულას ღორებს შევაქამო ჩემი ნაცოდვილარი?! ბაკულას ღორების გამოძღომისათვის ვიკლა თავი?! მითხარი, ბატონო, თუ არაფერი გვეშველება, მითხარი და აღარ ვიცოდვილებ! ყველაფერს თავს დავანებებ, თუ ბაკულას ღორების საოხრებლად უნდა გახდეს ჩემი ნამუშევარი!.. მივატოვებ ყველაფერს და მოსვენებულად ვიქნები. გულის ხეთქვას მაინც გადავჩები! არა, რატომ, კუჭგამხმარ ბაკულას ღორებს რატომ უნდა შევაქამო ჩემი ნაცოდვილარი?!.. გაუჩუმდი, გაუჩუმდი... ნუ გაცემ ხმას!..

— ახირებული* ხარ ერთი შენც! — წყენით მიუგო გალაქტიონმა. — ვინ გოუჩუმდა, მარა იმ ოხერთან რომ არა-

ფერი გამეწყო?!.. პირადად წავეკიდე, კაცებიც მივეგზავნე, დავემუქრე ასე გიზამ, ისე გიზამ-თქვა, მარა სინდისდაკარ-
გულთან რა გაგივა! დასწყევლოს ღმერთმა ის დღე, როცა მაგ
ოხერი იმ ჯაგებში* დასახლდა!.. რა მოსვენებულად ვიყა-
ეთ!..

— დასწყევლა ღმერთმა, დასწყევლა ღმერთმა ვიძახოთ!..
რამე საშვალეა უნდა ვიხმაროთ, თვარა მარტო დასწყევლა
ღმერთმა ძახილით ბევრი გაგიკეთდება... მე გეტყვი, საშველი
დაგადგება!.. ამით არაფერი გვეშველება, ადამიანო, არა, არა!

— მაცალე, ბატონო, ეგებ რამე ვიღონო... მაცალე!

— მაცალე, მაცალე — ამას კაი ხანია იძახი და საქმე თუ
ხდება, თვარა საშველი არაფერი გვეძლევა!.. როდემდი უნდა
იყვეს ასე? ასე რაღა უნდა გადაათელიო* კაცმა თავი იმ წუნწ-
კლიანს!..* სულ შენი ბრალია, შენი ბრალი!.. თითქო ერიდები
იმ გასაწყვეტლებს!..

— ვინ ერიდება, ერთი შენ კიდე! — გაჯავრებით წამოი-
ძახა გალაქტიონმა. — ვინ ერიდება?.. რაში უნდა მოვერიდო,
მიტხარი ერთი?!

— აბა რაა? სამართალი რაღა ვერ ვიშოვო, თუკი კაცი
მოვინდომებ!

— ჰო, სუდში ვიჩიელო?

— ვიჩიელებ, აბა!.. მივათრევ ოხერს და მუდრეგს...
არაფრით არ დავზოგავ!..

— დიახ, სუდში მიათრევ და დაიმედებული იყავი, რომ
სიმართლე გაგამარჯვებინებს, დიახ!.. ვიცი მე სუდის საქმე!..
უნდა გადაჰყვე საჩივარს და ბოლოს, ვინ იცის, რაღა შეგიტ-
რიალებენ ნათელ საქმეს!.. არა, შენ გენაცვალე, თელათ რომ
ყველაფერი ამიოხროს, სუდში ფებს ვერავინ შემადგმევინებს,
ვერა! — გადაწყვეტილებით წარმოთქვა გალაქტიონმა. — ვი-
ცი მე სუდის ამბავი!.. არა, საქმეს სხვა გზით უნდა შემოუბ-
როთ! — დაატანა ზან.

— სადაა მერე ეს სხვა გზა? — ცხარობდა ზენათი.

— გეუბნები, მაცალე-თქვა... მოვიფიქრებ... ჯერ ვერ გა-
მოვნახე... მაცალე და გამოვნახავ!..

— ა, ბატონო, გვიცლია და ვნახავთ! მარა ეს მითქვამს
შენთვის, გალაქტიონ, თუ ასე გაგრძელდა, მე ხელს აღარა-

ფერს მოგვიდებ, იცოდე... რაზე ვიწვალო... რისთვის ვაკ-
ლა ჩემი თავი?!.. ბაკულას ღორების საძლომის მოსაყვანად
ვიშრომო?..

— რაცხას ვიღონებ, შე ქალო ვიღონებ! ოღონდ მაცა-
ლე!.. საიმედო გზას გამოვნახავ და გადავრჩები მაგ დაწყევ-
ლილ მეზობელსაც და შენს წყრომასაც! — ღიმილით დაათა-
ვა ვალაქტიონმა. — კი, შენ ნუ მომიკვდები!

რამდენიმე დღის შემდეგ ვალაქტიონი დაბა N-ს გაემგ-
ზავრა თავის ცოლის ნათესავთან, ალექსანდრე შარაქაძეს-
თან, რომელიც თარჯიმნად მსახურობდა მაზრის სამმართვე-
ლოში.

დილა იყო, როცა იგი ჩავიდა დაბაში და რადგან ალექ-
სანდრე შინ აღარ დაუხვდა, სამმართველოში მივიდა მას-
თან.

— ოჰ, ვალაქტიონს გაუმარჯოს! გაუმარჯოს ვალაქ-
ტიონს! — მხიარულად შეეგება ყმაწვილი კაცი ვალაქ-
ტიონს. — საიდან? რა ამბავია, რამ გაგსარჩა?.. ხომ მშვიდო-
ბით, კარგად!..

— გმადლობთ, შენი ჭირიმე!.. ვართ ღმერთით, ერთგვა-
რად, თქვენგან დავიწყებული, დაკარგული!.. ვართ, რაევარც
მოგეხსენება საწყალი კაცის ამბავი — მიუგო თავის შებრა-
ლებით ვალაქტიონმა.

— ზენათი ხომ კარგადაა?..

— გმადლობ... არის ისე.

— რა ხანია არ მინახავს!

— მერე ასე უნდა!.. ნამეტანი დაგვივიწყე, შაშა ჩემო!..
სულ აღარ გაგვისხენე... მართალია, პატარა კაცები ვართ,
მარა რაც რომ იყოს, რაც უღირსნი გყავდეთ, მაინც ნათესა-
ვები გყავართ... საწყლები ვართ, მარა ამიტომ კი არ უნდა
მოგვიძულეთ თქვენისთანებმა... უფრო უნდა შეგვიბრალოთ
და შეგვიწყალოთ ხოლმე!

— ღმერთმა ნუ დაგვივიწყოსთ, რას ამბობ, შე კაცი!.. აბა,
კარგად ხართ?

— გახლავართ!.. ვებრძვით საწყლები ვართ და ვიქნებით
ჩვენს დღეში.

— რამ გაგასაწყლად, შე კაი კაციო! — მხიარულად მიამბო ალექსანდრემ და მხარზე ხელი დაადო.

— საწყლები ვართ, შენი ჭირი შემეყაროს, უსაშვალონი,* აბა რა ვართ! ვისაც უნდა, ჩვენ გვაწუებებს და ჩვენ გვჯობნის!.. შემფარე* არავინ გეყავს! — ნაღვლიანად წარმოთქვა გალაქტიონმა.

— ვილაცას შეუწუხებიხართ, გალაქტიონ, გეტყობა!.. და ძალიანაც შეუწუხებიხართ, გეტყობა!

— სწორედ მასეა და იმიტომაც მოგაშურე, შენი ჭირი მე!.. აგერ მობრძანდი და მოგახსენებ ყველაფერს! — გაიწვია ოთახის თავისუფალ ყურეში ალექსანდრე.

— მართალია, უჩემოდაც ბევრი მაწუხებელი გყავს, შაშა, — დაიწყო გალაქტიონმა, როცა ორივენი დასხდნენ, ისე რომ მათ მუსაიფს ვერავინ შეუშლიდა, — მარა ჩვენთვისაც უნდა შეიწუხო თავი... ღმერთი მოიმადლიერე, ყურადღება მოგვაქციე... შეგვეწიე! არც ისე შორებლები ვართ, შენი ჭირი შემეყაროს, რომ ჩვენი გასაჭირი არაფრად მიიჩნიო!.. მე თუ არა, შენი ნათესავი ქალი, შენი სისხლ-ხორცი მაინც შეიბრალე!.. ერთობ შეწუხებულია, შაშა ჩემო, მეტისმეტად შეწუხებულია და იმიტომ მოგაშურე!

— თუკი რამე შემიძლია!..

— კი შეგიძლია!.. რაღა არ შეგიძლია!.. შენ თუ არ შეგიძლია, აბა, ვიღას შეუძლია!

— თუკი მასეა, კი ბატონო... ვინ ოხერი!.. რაშა საჭმე?

— სულ უბრალო საჭმე შენთვის...

— ჰო!

— ერთი კაცი უნდა შემიშინო...

— რაღა?! კაცი შეგიშინო?! — შეეკოცხა გაოცებული ალექსანდრე.

— დიას!.. ერთი ოხერი, ყოვლად გაღუპებული მეზობელი გამიჩნდა, ის უნდა შემიშინო!

— რარიგად, გალაქტიონ?.. შეეშინდება ჩემი?.. — სიცილით ეკიფხებოდა ალექსანდრე.

— კი შეეშინდება! და უნდა შემიშინო, შაშა!.. შენთვის ეს არაფერი იქნება, ჩვენთვის კი დიდი რამე! ერთი დღე დაკარგო ჩვენი — რა უნდა იყოს შენთვის... ისეც ისე, რომ იმ

დღეს ტკბლად გაატარებ და ისიამოვნებ!.. მართალია, ჩვენისთანა საწყალი ნათესავი მაწუხებელია, ჩვენზე უკეთესებს სცნობ და მათთან ხარ გარაუღო“, მარა ღმერთი შეგეწევა, ჩვენისთანა საწყალს და გაპირებულს რომ გადმოხედავ ხანდისხან!.. ჰოდა, იმას გოხოვ. მიკადრო შენი ღარიბი ნათესავი, მეწვიო ჩემს ღარიბ ოჯახში... ერთი დღე გაატარო ჩემს ქოხში!.. შენთვის ეს არაფერი იქნება, ჩემთვის კი დიდად ეღონება, დიდად დაფასდება. კუთხე-მეზობელი გეიგებს, რომ სულ უპატრონო არ ეყოფილვარ... რომ ჩვენც გეყოლია შემწე და მფარველი... რად ეღირება ეს ჩვენთვის, ჩემო შაშა? ერთხელ მაინც ხომ უნდა ნახო შენი ნათესავი... მოხვალ, ისიამოვნებ, დროს გაატარებ და წამობრძანდები... მე კი ამით ძალიან შემეწევი!

— კი, ბატონო, დიდი სიამოვნებით! თუ ამაზე მეტა არაფერია, ეს რა! — სიცილით თქვა ალექსანდრემ. — სულ ადვილი საქმე ყოფილა!

— შენ არ მომიკვდეს, სხვა არაფერი... მარა შენთან ერთად თქვენი სეკრეტარიც⁶ მაწვიე, შაშა!

— ჩვენი სეკრეტარი?! — გაიკვირვა ალექსანდრემ.

— სეკრეტარი!.. უსათუოდ შენთან ერთად უნდა მაწვიო!

— რუსია, კაცო! ქართული ინჩი-ბინჩი* არ იცის!

— უსათუოდ უნდა მაწვიო! — მუდარით მიმართა გალაქტიონმა. — შენთან ისიც დეინახოს ჩემმა კუთხე-მეზობელმა ჩემს ეზო-ნიადაგზე!.. გეფიცებით, სიამოვნების მეტი არა შეგხვდებათ რა... სადილს მიირთმევთ, ისიამოვნებთ და წამობრძანდებით და ეს იქნება!

— კი მარა, აქ რაღაც ამბავია! — ველარ მოითმინა და ღიმილით უთხრა ალექსანდრემ. — შენ რაღაც სხვა განზრახვა გაქვს!

— არ მოგიკვდეს ჩემი თავი, თუ დამიჯერებ, არაფერი სხვა გარდა იმისა, რომ თქვენისთანა თვალსაჩინო პირებით თავი დევიფარო მაწუხებელი მეზობლისაგანს!.. თქვენისთანა პირებს რომ ჩემს ქოხში დაგინახავენ, იტყვიან, რომ სულ უპატრონოდ არ ეყოფილვართ და მტერი შეშინდება, მოგვერიდება, ისე თამამად ველარ მოგვებდავს!..

— ეს ჩვენი შესაშინებელი კაცი ვინ არი, გამაგებინე ერ-

თი ეგებ ისეთი იყოს, თავად შეგვაწიროს იმას მაგიერად, რომ ჩვენ შევაძინოთ! — იცნოდა ალექსანდრე.

— კაცმა რომ შეხედოს, მართლაც შეეძინდება, ისეთი შეხედულებისა!

— ვინაა, რა კაცია, გალაქტონ?

— მეზობელია ჩემი... ჩემი მოგვარე!.. ვიყავით ამდენი ხანი, შერ გენაცვალე, ჩემს პაწია კარ-მიდამოზე მოსვენებით... ახლო არავინ მყავდა მეზობლად... არავის ვაწუხებდი, არავინ მაწუხებდა! ცხოვრობდი ჩემთვის... მიხაროდა!.. მოგესხენება, რა სარიდალია ახლო მეზობელი, და თუ ნამუსს დაშორებული ვაგინდა, ხომ გაგიმწარდება ადამიანს სიცოცხლე და ეს არის... ასეთი უბედურება მეწია მეც!.. გამიჩნდა მეზობელი ყოვლად გაფუჭებული, სინიდისდაკარგული ადამიანი... ამიკლო, შაშა ჩემო... ამიკლო, აღარა ვარ მისგან!

— ვინაა?

— ისევ ჩემი მოგვარე!.. ამას წინათ გამოეყო ძმას... წამოიღო, რაღაც ქოხი რგებოდა, ჩადვა ჩემს ზევით ჯაგებში, ისეთ ადგილას, რავა იფიქრებდი, თუ იქ როდისმე აღამანი დასახლდებოდა... ეგ, რასაკვირველია, მისი საქმეა, ღეროთმა მშვიდობა მისცეს, ჯანდაბაში წასულა, კისერი უტეხია, უარეს ადგილსაც გადაკარგულა — მე არ შეეწუხებდი ამისთვის — მარა მისმა მეზობლობამ ამომადო კაცი, ნამეტან ზარალს მაყენებს, შაშა!.. არა აქვს საკმელი, არა აქვს სასმელი, ყრიან საცოდავად... ოჯახში, როგორც იცი, ყავს წვრილფეხი*, მარა რომ არ ყოლებოდა, ერჩია... თავისათვის საკმელი რომ არა აქვს, პირუტყვს რარიგად შემოუაროს!.. უყრია მშიერი, შეწუხებული, შიმშილისაგან გამწარებული... ჰყავს დამწყვრეული* და ეს მშიერი პირუტყვები, კუჭი რომ ეეწვისთ ხოლმე, ისე ჰყვირდებიან და წკნავიან, რომ იქ დაბლა ჩვენ ვიწვით მათი საცოდაობით, ისეთი ხმა მოდის!.. გული შეგიწუხდება ადამიანს!.. მარა ეს რაა, უბედურება ის არის, ამ შიმშილისაგან გამწარებულებს რომ გამოუშვებენ სამწყროვიდან... მაშინ არი ჩვენი შეწუხება... თავის მახლობლად რას ნახვენ, ეკლისა და ბარძგების მეტი არაფერია... დევნებიან ჩვენკენ... ეზოს ყურეში პაწია გვარიანი ბოსტანი გვაქვს... ზენათის ნაკეთებია... მოაშურებენ პირდაპირ აქეთკენ უსათუოდ! მოვარ-

ლებიან და, ერთი თვალის დახამხამებაში, სულ ერთიან გადა-
კაჲენ, გადასისნიან, აღარაფერს დატოვებენ! კეთი რომ უბრა-
გუნო, ვერ მოაშორებ, ისეთი რაღაც დაწყევლილებია — ალ-
ბათ, შიმშილისაგან რომ გამწარებული არიან. ძალდი მყავს
ბედათ იმისთანა, რომ სისხლით შეღებავს ზოლმე მათ და
იმისი შიში აქვთ კიდეც, თვარა ჩვენი საშველი არაფრით იქ-
ნებოდა!.. ვეხვეწე, ვემუდარე, ნუ ამომაგდებ-თქვა, ჩამომა-
შორე ეს შენი ღორები და ცხვრები-თქვა, კაცებიც მივუგზავ-
ნე, ეკლესიაზე ხალხში შევჩივლე, მარა არ იქნა, არაფერი
არ გამოვიდა: სუდში ვერ წვედი საჩივლელად... მეშინია! ჯერ
საქმეს დასასრული არ მიეცემა, მერე მოწმეების თრევა, მა-
თი კმევა-სმა, ზარჯი, გაცდენა და ბოლოს შეიძლება საქმე;
ისე შემოგიტრიალონ, რომ ბრალი მე დამდევან, რომ პატა-
რა ბოსტანი მქონებია და საკმარისად ვერ ძლებიან შიგ იმ
ჩემი მეზობლის ღორები!

ალექსანდრემ ამაზე გულიანად გადიხარხარა.

— კი, ადვილად შესაძლებელია!.. სუდში სწორედ ვერ
შევალ... ცეცხლივით მეშინია, ამიტომ მოგატანე* ახლა შენ...
მეტი გზა არა მაქვს! სხვანაირად უნდა შემოვუარო საქმეს...
თქვენი ერთი ფენის დაბაკუნება ათასწილად მიჩვენია სასა-
მართლოში თრევასა და წოწილს!.. ერთს თვალებს გადმოუბ-
რიალებთ, ხმამაღლა შესძახებთ ისე, რომ კანკალს დააწყები-
ნებთ ქე რომ იცით, და საქმეც მოგვარდება... ჰოდა, იმიტომ
გთხოვთ, რომ თქვენებურად შემიშინოთ ის ჩემი მაწუხებე-
ლი!

— კი მარა, რარიგად შევაშინოთ მაინც?.. უჩივი და დავი-
ბაროთ, თუ როგორ? — იცინოდა ალექსანდრე.

— არა, შენი ჳირიმე, არა!.. მაგდენსე რავა გაგრჯით!..
თქვენ ოლონდ მობრძანდით ჩემსას, სადილი მიირთვით — და-
გინახონ ჩემსას, დაგინახონ, რომ თქვენისთანა კეთილები
მყავს მფარველად და სხვა არაფერი!

— შეშინდება მერე ამით ის შენი მეზობელი?

— კი შეშინდება!.. რას ბრძანებთ! — თქვენ დაგინახავსთ
და სული კოჲებში არ ჩოუვა?!..* რას ბრძანებ!

— აბა, კარგი... რაკი მასეა! — სიცილით წამოიძახა ალექ-
სანდრემ. — ეგ სულ იოლი საქმე ყოფილა!

— მომავალი კვირასათვის უნდა დამავალოთ!.. გზის ნუ შეგეშინდებათ... შორი არ არის, გზა კარგია... კრეულაზე ხი-
დია ჩატეხილი, მარა ახლა ყველგან მშვენიერი ფონია...* სულ
არ შეწუხდებით, სულ!.. სეკრეტარი უსათუოდ უნდა მაწვიო,
შენს სულს დავენაცვლე... უსათუოდ!..

— ა, ბატონო, წამობრძანდით... ვუფხრაო!

გაიარეს ხალხით გაკედილი სამმართველოს რამდენიმე ოთა-
ხი და შევიდნენ ოთახში, სადაც განიერ მაგიდას უჯლა შუა-
ხნის გრძელწვერა, თვალებდაბერილი მოხელე. სამაზრო სამ-
მართველოს კანცელარიის უფროსი.

— რა ამბავია? — ქართულად ჰკითხა მან ალექსანდრეს
და თვალი გალაქტიონს გადაავლო.

— ვასილ ივანიჩ, ეს გასლავთ ჩვენებური აზნაური გა-
ლაქტიონ ხოსოლიანი... გოხოვთ პატივი სცეთ და კვირას ეწ-
ვიოთ სადილად ოჯახში! — რუსულად უთხრა მას ალექსანდ-
რემ.

ვასილ ივანიჩი გაკვირვებით მიაშტერდა ალექსანდრეს:

— ჩტო ეტო ზნაჩიტ?! — იკითხა მან.

— გოხოვთ ეწვიოთ სადილად. სხვა მეტა არაფერია! —
მიუგო ალექსანდრემ.

— საიდან!.. მე მაგ თვალითაც არასოდეს არ მინახავს!..
აქ სრიკი იქნება რადეს!.. დაიკარგოს იქ! — წაილაპარაკა
ვასილ ივანიჩმა და ისევ განაგრძო შეწყვეტულ წერა.

— არაფერი სრიკი არაა, ვასილ ივანიჩ!.. მაგას უნდა, რომ
ჩვენ შევეუშინოთ: ერთი მისი მაწუხებელი მე ოხელი!

— შევეუშინოთ?.. — გაოცდა სეკრეტარ.

— ჰო! — სიცილით უთხრა ალექსანდრემ.

— მერე მე რა საფრთხოებელი მნახა?!.. რას მიედ-მოე-
დებით! — წამოიძახა მან.

გალაქტიონი შიშმა შეიპყრო: ეს კაცო ისე ლაპარაკობდა,
რომ უარს ამბობდა, ეტყობოდა. მაგრამ ალექსანდრემ ერთი
გადახედა მას და მერე თავისი მოქნილი ენით დაწვრილებით
მოუყვა ვასილ ივანიჩს გალაქტიონის ამბავი იმგვარად, რომ
ის კიდევ გააცინა გულიანად.

— ნუ ნაბუგავემ, ჩორტ ვოზში, ესლა ტაქ! — სიცილით
წამოიძახა მან.

გალაქტიონი შეიშმუშნა.

— რაო, შაშა... შენი ჭირიმე?! — გაუბედავად შეჰკითხა მან ალექსანდრეს.

— თანახმაა... მოდიხ! — მიუგო მან.

— ცაუდით!..* ცაუდით! — მხიარულად უთხრა ვასილ ივანიჩმა.

გახარებულმა გალაქტიონმა დაბლად თავი დაუკრა მადლობის ნიშნად და გახალისებულმა ისევ ალექსანდრეს მიმართა:

— აბა, შაშას ჭირი შემეყაროს!.. კვირას მოგელით უსათუოდ, მიირთმევთ სადილს და წამობრძანდებით გინდ იმ საღამოსვე, გინდ დილაადრიანად... საქმე არ დაგიბრკოლდებათ! — ხვანწვალობდა გალაქტიონი.

— ნაპუგაიმ,* ნაპუგაიმ! — იცინოდა მდივანი, — ოღონდ ღვინო კარგი იქნეს, თორემ ისე ვერ შევაშინებთ!.. ხომ აქვს კარგი ღვინო?

— რაო, შენი ჭირიმე, რას ბრძანებს! — იკითხა გალაქტიონმა.

— ღვინო თუ გაქვს კარგიო?

— იცოცხლეთ!.. საუკეთესო ღვინოს მოგართმევთ!.. რომ არ მქონდეს, ვიშოვი... თქვენისთანა პირებს ჩემს ოჯახში დავინახავ და ცუდ რამეს მოგართმევთ, რაღა გეკადრებათ!.. აბა, შაშა, შენი ჭირიმე, კვირას უსათუოდ!..

— კარკი, კარკი!.. მოუდის, მოუდის! — მხარზე ხელის დარტყმით უთხრა ვასილ ივანიჩმა გალაქტიონს, რამაც ის კიდეც უფრო გაახარა.

გალაქტიონმა რამოდენიმეჯერ თავი დაბლა დაუკრა, სახეგანათებული ოთახიდან გამოყვა ალექსანდრეს და ისევ მიმართა მას მუდართ:

— შენს სულს ვენაცვალე, შაშა!.. თუ ჩემი ოჯახის სიკეთე გსურს, ა, ახლა დევინახავ!.. არ გადამითქვით დანაპირები!.. გამხადე შენი საუკუნო მონა-მოსამსახურედ!

— კი, ბატონო, კი!.. გადაწყვეტილია... კვირას უსათუოდ შენთან ვართ!.. შენსას ვჭეიფობთ!

— თუ შეგხვდესთ იმისთანა ვინმე, რომ მხარი დაგიმშვენიოს და თქვენი სასიამოვნო იყვეს, ნუ დამირიდებთ,* წამოიყვანეთ ისიც!.. ერთი სიტყვით, ისე მოდიეთ, რომ თქვენდა

გულისაჯერად დრო გაატაროთ. მასპინძლობა კი ჩემს კისერზე იყოს!.. ისეთი დრო უნდა გაგატარებინოთ, რომ სამახსოვროდ გექნესთ!.. კი!..

— აბა ჰე, აბა ჰე!.. ჩვენც მაგისათვის მოვემზადებით! — მხიარულად უთხრა ალექსანდრემ.

— აბა, ახლა მე გავსწევ* და აქედანვე შევუდგები თადარიგს, რომ თქვენდა საკადრისად დაგიხვდეთ, როგორც თქვენისთანა პატიოსან პირებს შეეფერება!.. აბა ასე, შაშას ჭირიმე, ასე, შენ გენაცვალე! — დასასრული აღარ ეძლეოდა გალაქტიონის მუდარას და ზვეწნას. დაბოლოს, როგორც იქნა, გამოემშვიდობა ყმაწვილ კაცს და სიხარულისაგან აფრენილმა,* რომ საქმე სასურველად ეწყობოდა, გასწია შინისაკენ.

სახლში დაბრუნებული გალაქტიონი მეორე დღიდანვე შეუდგა სტუმრების მიღებისათვის თადარიგს. ოჯახში დილი-

დან საღამომდი მხოლოდ იმის შესახებ იყო ლაპარაკი, თუ
ოა მოეწადებინათ და როგორ მოეწყოთ ყველაფერი ისე, რომ
სტუმრებს სიამოვნებოდათ. არც გალაქტიონს, არც ზენათის
არაფერი ჰქონდათ ეშურებოდათ ამათთვის, რაკი მათგან დიდ სიკე-
თეს გამოელოდნენ. მეზობლებშიაც გაიგეს, რომ ხოსოლია-
ნებისას უკბო სტუმრებს მოელოდნენ კვირისათვის და ყვე-
ლა დაინტერესდა მათი დანახვით. მხოლოდ ბაკულას ღორები
და ცხვარი თავისას მაინც არ იშლიდნენ და იმ კვირაში ბა-
რე ორჯერ მოინახულეს მათი საყვარელი ზენათის ბოსტანი.

— მაცალეთ, მალე ყველას გაგიჩენთ მუხლებში კანკალს,
მალე! — იმუქრობდა გალაქტიონი. — მალე სულ სხვა გუნე-
ბაზე მეყოლებით ყველა!.. დაგიდგებათ თვალები! — დაიმე-
დებულად ამბობდა იგი.

სანატრელი კვირაც გათენდა. ზენათის ყველაფერი დამზა-
დებული ჰქონდა სტუმრებისათვის: ცხვარი, ინდაური, ქათ-
მები, აუარებელი ხაჭაპური, გომიჯები,* ნაშოვნი იყო მშვე-
ნიერი წითელი ღვინო. დილიდანვე მომყოლი კაცი აახლეს და-
ბაში და კიკილო გზას დააყენეს მოდარაჯედ, რომ ეცნობებია
დროზე ცხენოსანი სტუმრების მოახლოება.

დღე საგანგებო კარგი გათენდა.

ჯერ აღრიანი იყო კიდივ, სტუმრები რომ გალაქტიონის
ეზოში ჩამოხტნენ, სადაც მათ დიდი მოწიწებით შეეგებნენ
გალაქტიონი და ზენათი თავიანთი შვილებით.

რადგან ჯერ წირვა* გამოსული არ იყო და ეკლესიაც ახ-
ლოს იყო, სტუმრებმა უარი არ თქვეს ეკლესიაში წასვლაზე,
რამაც დიდად გაახარა მასპინძელი. გალაქტიონი თავად ეახლა
თავის სტუმრებს და მის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონებია,
როცა ხედავდა, თუ რა მოწიწებით აძლევდა სალამს მის
სტუმრებს ნაწირვებს ეკლესიის გალავანში გამოფენილი
ხალხი.

— ნუ ჩტო, პუგაიუტსია? — ღიმილით, ხმადებლა წაუ-
ლაპარაკა ვასილ ივანიჩმა ალექსანდრეს.

— ალბათ! — სიცილითვე მიუგო მან. — ჩვენი მასპინძე-
ლი ერთობ მხიარულადაა... ალბათ, ატყობს! — ეშმაკურად
დაატანა მან.

ეკლესიიდან შემატებული კამპანია ჩამოვიდა გალაქტიონი

სას, უცხო სტუმრებს მიემატა ახალგაზრდა მღვდელი და გალაქტიონის რამდენიმე მეზობელი.

რადგან დღეც ხელს უწყობდა, ეზოშიაც ფართოდ შტოგაშლილი ცაცხვი იყო, გადაწყვეტეს სუფრა ამ ცაცხვის სასიამოვნო ჩრდილში გაეშალათ.

ერთ წამში სუფრა აივსო ათასნაირი ნამზადებულობით, ღვინიანი ბოთლებით, პატარ-პატარა ნიტრებით* და ჭიქებით. პატარა საზოგადოება მზიარულად შემოუხსნდა სუფრას; ამ მზიარულებას ხელს უწყობდა გალაქტიონის გულუხვობა, ზენათის თავგადადებული მსახურება და განსაკუთრებით ის მშვენიერი, მართლაც და სანაქებო ღვინო, გალაქტიონმა რომ სტუმრებს მიუტანა. სადღეგრძელო სადღეგრძელოებზე ისმებოდა ძალდაუტანებლად, სიამოვნებით; ყველანი უსურვებდნენ მასპინძელს სიკეთეს, ბედნიერებას, მშვიდობიან ცხოვრებას, მტრის აშორებას და ყველა მათი შემაწუხებლის დამხობას.

ზენათიც და გალაქტიონიც სიხარულისაგან, რომ ასეთი შნოიანი ნადიმი ჰქონდათ, ცაში დაფრინაუდნენ. სიხარულმა უფრო იმატა, როცა მეტისმეტად გამზიარებულმა ვასილ ივანიჩმა, რომელიც უპრაგონოდ³ სცლიდა სტაქანს⁴ სტაქან-ზე, ზენათისთან, თუმცა ბანცალით, მაგრამ მაინც ითამაშა ლეკური და შემდეგ ჩააცივდა მის გვერდით მჯდომ მოძღვარს და საშველი არ მასცა, სანამ ზეზე არ წამოაგდო ლეკურის სათამაშოდ.

— პლიაში, პოპინა, ჩორტ ტება პოპერა!⁵ ნუ! — იძახოდა იგი და ამასთანავე მუშტებს ურტყამდა კისერში მეორე გვერდით მჯდომარე ალექსანდრეს, ხან ველში იკრავდა და უშვერი სიტყვებით უთავაზუებოდა. მღვდელმა შემოიკრა თავისი ანაფორის⁶ კალთები და ერთი-ორი ჩამოუვარა. საერთო სიცილს და მზიარულებას დასასრული არ ჰქონდა. მადლიერი გალაქტიონი მადლობის ნიშნად ხელზე ემთხვრა მოძღვარს, მერმე გადაესვია ალექსანდრეს და გულმხურვალედ გადაკოცნა.

სწორედ ამ დროს მოისმა ტრუბას გამწარებული ყეფა. ზენათი, რომელიც ალექსანდრეს ფეხით იყო მორთხმული და ესიყვარულებოდა მას, ამის გაგონებაზე წამოვარდა ზეზე და ბოსტნისკენ გადიხებდა; აქეთკენ გავარდა კაცილო და, რად-

გან ყეფა არ წყნარდებოდა, აქეთკენვე გაიქცა პიტია, რომელსაც შეშფოთებულმა ზენათიმ გადაულაპარაკა:

— პიტია! გადიხელდე, შვილო, რა ამბავია!

მაგრამ გადახედვა საჭირო აღარ იყო ამბის გასაგებად. ცხადი იყო, რაც ამბავი იყო. ბოსტნიდან ცაცხვისაკენ გიჟურად მორბოდა ორი ღორი, მათ უკან ორი ცხვარი, მორბოდნენ შურდულივით, სადაც სუფრა იყო გაშლილი, უტიფრად ეცნენ და შევარდნენ სუფრის ქვეშ და თუმცა ყოველი მხრიდან რტყმევით და ცემით უმასპინძლებოდნენ, მაგრამ თავგამოდებით, უტიფრად არ იცვლიდნენ ფეხს და ფაცურობდნენ, რომ რაც შეიძლებოდა მეტი რამესათვის მოედვათ ტუჩი. ალბათ, საკმელების სუნმა გააბრუა და თავდავიწყებამდის მიიყვანა დამშეული ოთხფეხი და აღარ ერიდებოდნენ აღარც ტრუბიას კბილებს, აღარც იმ ჭოხებს, რომელსაც გალაქტიონთან ერთად თავაზობდნენ* სტუმრებიც.

ამგვარი ამათი საქციელი თან აკვირვებდა ყველას, თან უზომო სიცილს იწვევდა.

ალექსანდრე იცინოდა ისე გულიანად, რომ იქაურობას აყრუებდა.

— ა, ბატონო, ასე შეიძლება ამისთანა ამბავი?! — იძახოდა გამწარებული გალაქტიონი. — შეიძლება ამისთანა ამბავი!.. მიშველეთ რამე... ყველას გეხვეწებით, დამისენით იმ კაცისაგან!.. მეზობელი კი არა, ამოხრებელი მტერია ჩემი!.. მისენით იმ არაწმინდისაგან! — შესჩიოდა იგი ყველას და უმეტესად ვასილ ივანიჩს და ალექსანდრეს.

ამგვარადვე წიაქობდა* ზენათიც. ალექსანდრე კი ისევ ხითხითებდა, ხითხითებდა გულიანად.

— ვასილ ივანიჩ, სვინი* ვასილ ივანიჩ! ხა, ხა, ხა სვინი, სვინი! — ჩასძახოდა იგი ვასილ ივანიჩს.

მაგრამ ამას აქ ქვეყნის აღარაფერი ესმოდა, ისე იყო ჰერეალი და მხოლოდ ლუღლუღებდა.

— ნუ ტებია... სამ სვინია კ ჩორტუ!*

— მიშველეთ, ერთი ახლა შეუცუცხუნოს საკადრისად... მიშველეთ! — ეხვეწებოდა გალაქტიონი ალექსანდრეს.

— რაღას შეუცუცხუნებს, ვერ ხედავ, შე დალოცვილო, კაცი საიქიოს მიემგზავრება! — იცინოდა ალექსანდრე.

— შენ აბა, შენ... მიქენი წყალობა!.. თუ ჩემი სიკეთე გასურს, დაუფთხე ანგელოზები იმ უსინდისოს, მაგ ნამუსდა-
ქარგულს! შაშა, მიშველე! — ემუდარებოდა გალაქტიონი.

— გვიშველე, შენს სულს დავენაცვლე!.. აღარა ვარო, მა-
გისაგან... გვიშველე, შენი ჭირი შემეყაროს! — ევლებოდა
თავის ნათესავს ზენათი.

— გამოფხიზლდება აგერ და მაშინ, მაშინ!.. რა ყოფილა,
რა ამბავია ეს... მართლა უცნაურობა რამე არაა?!. რა ნახეს
ჩემმა თვალებმა! — შეუჩერებლივ ხითხითებდა ალექსანდრე.

ღორები ერთი ვაი-ვაგლახით გადადენეს ეზოს გადაღმა.
უგრძნობლად მთვრალი ვასილ ივანიჩი იქვე ცაცხვქვეშ ნოხ-
ზე დააწვინეს მოწიწებით, იმის იმედით, რომ ტკბილი ძილის
შემდეგ გამოფხიზლებული დაიბარებდა ბაკულას და ცოლ-
ქმრის საჯარო შეტუქსავდა.

მაგრამ როცა საღამოს ვასილ ივანიჩმა გამოიღვიძა და
ალექსანდრეც მოუყვა, თუ რა ამბავი დააწიეს გალაქტიონის
ეზოში ბაკულას ღორებმა, მან, ბურანში მყოფმა, ხელის გაქ-
ნევით წამოიძახა — ა ნუ ის კ ჩორტუ! და წასვლა აიჩქარა.
და რადგან დაჟინებით მოითხოვდა გამგზავრებას, ცხენებიც
მოართევს და უცხო სტუმრები ისე გამოეთხოვნენ მასპინ-
ძელს, რომ მათი მაწუხებელი მეზობელი თვალითაც არ დაუ-
ნახავთ და სიტყვაც არ გაუციათ მისთვის.

თუმცა ამან ცოტა არ იყოს გული დასწყვიტა ცოლ-ქმარს,
მაგრამ ორივე დიდად კმაყოფილნი იყვნენ, რომ სტუმრებს
სანაქებოდ დაუხვდნენ, ასიამოვნეს და იმ იმედით რჩებოდნენ,
რომ დღევანდელი დღე თავის გავლენას იქონიებდა წინათ
დაურიდებელ მეზობლებზე.

ამის გამო, თუ სხვა მიზეზით, მართლაც ერთ ხანზე ზე-
ნათის ბოსტანს შეღავათი მიეცა, შიგ ბაკულას ღორებს ფეხი
აღარ შეუდგამთ, შესწყდა წინანდელი ზენათის ქაქანი, ტრუ-
ბიას ყეფა, ლანძღვა, გინება, რაც ბოსტნიდან მაღლა სერზე
მცხოვრებთ ეგზავნებოდათ. თითქო სასურველი მშვიდობია-
ნობა ჩამოვარდა, იმედი გამართლებულიყოს და ნახმარ სა-
შუალებას გაეკრას, ისე ჰგავდა.

ცოლ-ქმარი ხოსოლიანები დიდად მოზარულნი იყვნენ.
მაგრამ სიხარული ხანმოკლე გამოდგა. ორიოდ კვირის შემ-

დეგ ღორებმა ისევ განაახლეს თავისი ჩვეულება, ისევ იწყეს ზენათის ბოსტნის აწიოკება და რაც ხანი გადიოდა, თითქო ჯინაზე მეტსა და მეტს ზარალს აყენებდნენ, მეტად და მეტად ჯაჭგნიდნენ იქაურობას.

გამწარებულმა გალაქტიონმა თავის მფარველებს მიაშურა:

— რას შვება შენი მეზობლის ღორები? — სიცილით ჰკითხა ალექსანდრემ, გალაქტიონი რომ დაინახა. — შეშინებულია თუ არა?.. კაცო, რა ღორები ჰყოლია... რა ჯიშისაა თუ ღმერთი გწამს?!.. ხა, ხა, ხა!

— იცოცხლე, იმას თავისი მოუვიდა... და აქამდისინ თქვენი წყალობით ერთობ მოსვენებული ვიყავით... მარა ახლა ისევ...

— ჰო!

— ისევ წინანდებურად დეიწყეს... ამომიგდეს ნაოფლარი! ვერასგზით ვერ მოვიშორე! ნამეტან ზარალს მაყენებენ, შაშა ჩემო!

— გადუარა შიშმა აბა! — გაიცინა ალექსანდრემ.

— უნდა მიშველოთ, შაშა!.. მარა ისე უნდა შემეწიოს, რომ სამიდღემჩიოდ ჩამომშორდეს... მაგისტანას სხვანაირად უნდა მოექცეთ... რომ გონება დებნას!

— აბა კიდევ შევაშინოთ... მარა უფრო მაგრად!

ამ დროს ოთახში ვასილ ივანიჩიკ შემოვიდა.

— ნუ ჩტო, — მიმართა მან გალაქტიონს, — ისპუგალის?

— გადუვლია შიშს! — რუსულად მიუგო ალექსანდრემ.

— აბა არ შენაგვძლებია შეშინება! — გაიცინა ვასილ ივანიჩმა.

— ახლა უნდა, რომ სხვანაირად, უფრო მაგრად შევაშინოთ!.. უფრო კარგი ღვინით!..

— აბა, მაგის მეტი საქმე აღარ გვქონია... მაგის მეზობლები ვაშინოთ! — წაილაპარაკა ვასილ ივანიჩმა და გაშორდა.

მეტად გულდაწყვეტილი დაბრუნდა გალაქტიონი შინ, რომ არაფრად მიიჩნიეს მისი შეწუხება მისმა საიმედო პირებმა.

— აბა, იმისთვის გავწიეთ ამდენი ხარჯი, რომ მარტო შეესვათ, შეეთხვლიპათ ყველაფერი და არაფერში გამოგედგომოდნენ?.. — წამოიძახა ზენათიმ, როცა გალაქტიონი მოუყვა, თუ როგორ შეხვდნენ მას დაბაში. — იმისათვის გავკა-

წვეიეს ამდენი ხარჯი, რომ ოხერ ბაკულასაგან ვერ დაგვიფარონ?!.. აბა, რალა შეუძლიათ მაგათთანა ოხრებს?!

გალაქტიონი კიდეც იმედით იყო მათზე და ორჯერ-სამჯერ კიდეც მოიარა დაბა და ინახულა ვასილ ივანიჩიც და ალექსანდრეც; მაგრამ მისთვის არავის სცალოდა, მისთვის თავს არავინ იწუხებდა და, როგორც ეტყობოდა, მისი პურ-მარილიც დავიწყებას ეძლეოდა.

ახლა ბაკულასთან ერთად ამათხედაც გული ჯავრით ევსებოდა გალაქტიონსაც და ზენათისაც.

— მოგიკვდეს ჩემი თავი, თუ მაგათზე, მაგ უნამუსოებზე ჯავრი არ ვიყარე! რამე არ დავმართე! — გულმოსულად წამოიძახა გალაქტიონმა ერთ ღღეს ზენათისთან.

— რა უნდა დამართო, ერთი შენ! — შეუტია ზენათიმ.

— იმ ჩემ პურ-მარილს წავამწარებ! წავამწარებ ორრეცს, თუ კაცი ვყოფილვარ!.. მეგონა კაცები იყვნენ!

— არაფერი ისულელო კილო... არაფერში გეხევიო, თუ ღმერთი გწამს!.. კმარა ისიც, რაც ჩვენ თავზედაა! — უთხრა ზენათიმ.

— ჩემ პურ-მარილს წავამწარებ! — დაჟინებით განიმტორა გალაქტიონმა. — კი!

გულნატყვნმა გალაქტიონმა უკანასკნელ ხანებში რამოდენიმეჯერ მოიარა დაბა და ერთ ღღეს მაზრის სამმართველოშიაც მივიდა ალექსანდრესთან.

— რავა მშვიდობით ბრძანდები, ზენა? — მიმართა გალაქტიონმა მას.

— ვართ, შენი ჭირიმე!

— ბატონი ვასილ ივანიჩი? ხომ კარგად არის?

— კარგად არი... მარა, გალაქტიონ, გირჩევნია ნუ დაენახეები — ღიმილით მიუგო ალექსანდრემ.

— რატომ, შენი ჭირიმე?.. საწყენი ჩემგან რა შეხვდა?

— შენგან არა, პირადად... მარა შენი გაჰოისობით კი!

— რავა, რავა, შენი ჭირიმე?.. გამაგებინე, შენ გენაცვალე! ღმერთო, მომკალი — შეწუხდა გალაქტიონი. — გამაგებინე, შენ გენაცვალე... რა იყო, რის თაობაზე?..

— რის თაობაზე, და, შენსას რომ ვიყავით, ვილაცას დანისი* მოუწერია მაზრის უფროსისათვის... უწერია უცნაუ-

რად, თუ როგორ დავიფერით, ნამეტურ ვასილ ივანიჩი, როგორ დაგვერია ღორები, ევირიეთ ღორებში... რომ მთელი სოფლის სასაცილო გავხდით ვითომ... რომ უგრძნობლად ჩამოათრიეს სახლში, რა ვიცი, რამდენი რამე ამისთანები... ერთი სიტყვით, რაც იყო, რაც არა... ათასი სისაძაგლე. გადარეული იყო მაზრის უფროსი, დეიბარა ვასილ ივანიჩი და ისეთი დღე დააყენა, რომ შენი მოწონებული... სამსახურიდან დათხოვას დაემუქრა, თუ კიდევ ამგვარი რამე განმეორდება... აბა!

— ღმერთო, მომკალი! ღმერთო, მომკალი! — გულში მუშტის ცემით ამბობდა გალაქტიონი.

— ჰოდა, ეს მოხდა შენი მეზობლის შეშინებისათვის! მარა ის კი არ შეგვიშინებია, ჩვენ შეგვაშინეს უფრო, შენ გენაცვალე! — სიცილით თქვა ალექსანდრემ. — სამსახურიდან კაცი დაგიბოვონ, ეხუმრები შენ?..

— ღმერთო, მომკალის — წუხდა გალაქტიონი. — რა ხალხი ვართ, რა ხალხი ვართ!.. ყველგან შური!.. ახლა რაი და ამისთანა კეთილები გოუჩნდაო და აღარაფერს ერიდებიან, რომ თქვენი თავი დამაქარგვინონ!.. ჰმ! რა უნდა ქნა კაცმა, რაობით* უნდა იცხოვრო? ვიცი, ვისიც ნამოქმედარია ეს საქმე. რაობით დაუმტკიცებ, თვარა რალა ლაპარაკი უნდა, რომ იმ ვაჟბატონის, ჩემი მეზობლის, ბაკულას ეშმაკობაა... რა ლაპარაკი უნდა! მეტი ვინ იზამდა... ვის რა ენალვლებოდა, თქვენ მყოლებოდით! ქვეყანაზე მეორე არ მოიძებნება იმდაგვარი ყოვლად წამხდარი, გაფუჭებული, ზნედაცემული ადამიანი! თავს დავდებ, თუ ეს მისი შტუკა* არ არის!.. რაი და, ჩემს ჯინაზე ვითომ!.. ღმერთო მომკალი, თქვენ რატომ შეგხვდათ ჩემი გულისათვის ასეთი უსიამოვნება, თვარა ის რა კაცია, კი ვიცი!.. შაშა, ვნახავ ერთი ვასილ ივანიჩს!

— რათ გინდა?

— ბოდიშს მაინც მოვიხდი, რომ ჩემი გულისათვის ასეთი უსიამოვნება შეუხვედრებიათ!

— აჰ, თავი დაანებე! ის ისეთი გაჯავრებულია, რომ ყველა ჩვენებურს უშვერი სიტყვებით იხსენიებს!.. შენც უცნაურს რაცხას გეტყვის, ტყვილა გააღანძღვინებ თავს!.. ამ ერთ ხანზე მაინც ეერიდე! — ურჩია ალექსანდრემ.

— ღმერთო, მომკალი! — შეწუხებული იმეორებდა გალაქტიონი. — ღმერთო, მომკალი.. რა ვქნა!.. მომსპო იმ კაცმა ყოველნაირად და ეს არის!.. ნეტავი კაცი მაინც იყოს!

ამ ღროს ოთახში ვასილ ივანიჩიკ შემოვიდა ქალაქდებით ხელში და რაღაც საქმე მოსთხოვა ალექსანდრეს. გალაქტიონმა მოწიწებით თავი დაბლა დაუკრა, მაგრამ ვასილ ივანიჩს არავითარი ყურადღება არ მიუქცევია და როცა, მიუხედავად ამისა, გალაქტიონმა მაინც მშვიდობა და კარგად ყოფნა უსურვა, მან წარბშეკვრით წაილაპარაკა:

— ნუ ვას ვსენ კ ჩორტუ!.. — და რაკი მოთხოვნილი საქმეც მიიღო, ოთახიდან გავიდა.

გალაქტიონმა მას თვალეზი გააყოლა და ისევ ალექსანდრეს მიმართა:

— შაშა, ოხერი კაცის გულისათვის ნუ გამრისხავთ, თქვენი ჭირიმე!.. ყოველგვარად ნუ დააჯახნიებთ ჩემს თავს, ჩემს ოჯახს იმ არაწმინდას!.. ამომიგდო, ამომიგდო ნამუშევარი, მადლობა ღმერთს ჭონდეს, გოუძლებთ კიდევ, მარა ამ წყეულის წყალობით თქვენისთანა კეთილები რაღა უნდა შეკარგებოდეს!.. თქვენი იმედით ვიყავი გაღონიერებული და მედგა სული!.. ნუ გამიმეტებთ, შაშა, ნუ დამღუპავთ, ნუ გამაგდებთ განზე უპატრონოდ!.. გაფიცებთ ყველაფერს!

და ამას ისეთი კილოთი ეუბნებოდა გალაქტიონი, რომ ალექსანდრესაც კი შეეცოდა იგი და არწმუნებდა, თავისი მხიარული სიტყვით ანუგეშებდა, რომ იგი კვლავაც მისი შემწე და დამხმარე იქნებოდა, სადაც კი გაუვიდოდა.

სალამოს შინ დაბრუნებული გალაქტიონი კი სიამოვნებით ეუბნებოდა ზენათის:

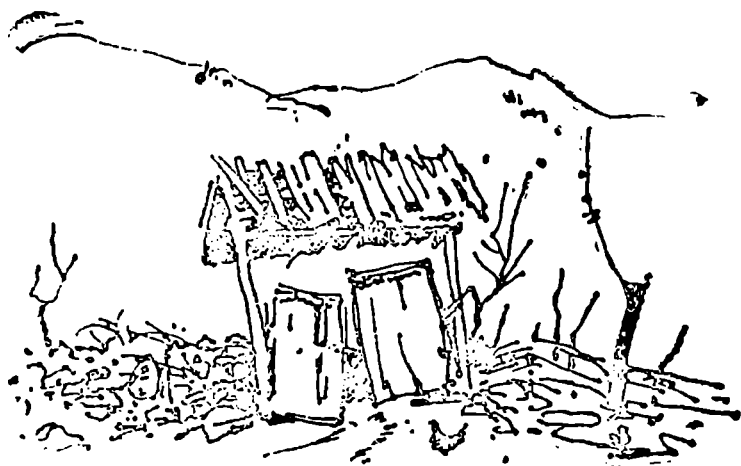
— იცოცხლე, ორთავეს სიმწრის დღე მიჰყენებიათ!..* კი!.. ის რუსი კილამ სამსახურიდანაც დაუთხოვიათ... გამშრალია,* ხმას არ იღებს... იმ შენს ნათესავსაც ეტყობა კარგად მოხვედრია.. არ ამხელს თელათ თუ არა! იცოცხლე!.. ამით მაინც ვიჭერე გული!.. არ შეარგოთ ჩემი პურ-მარცელი ჩემმა გამჩენმა!.. ხომ წავამწარე!

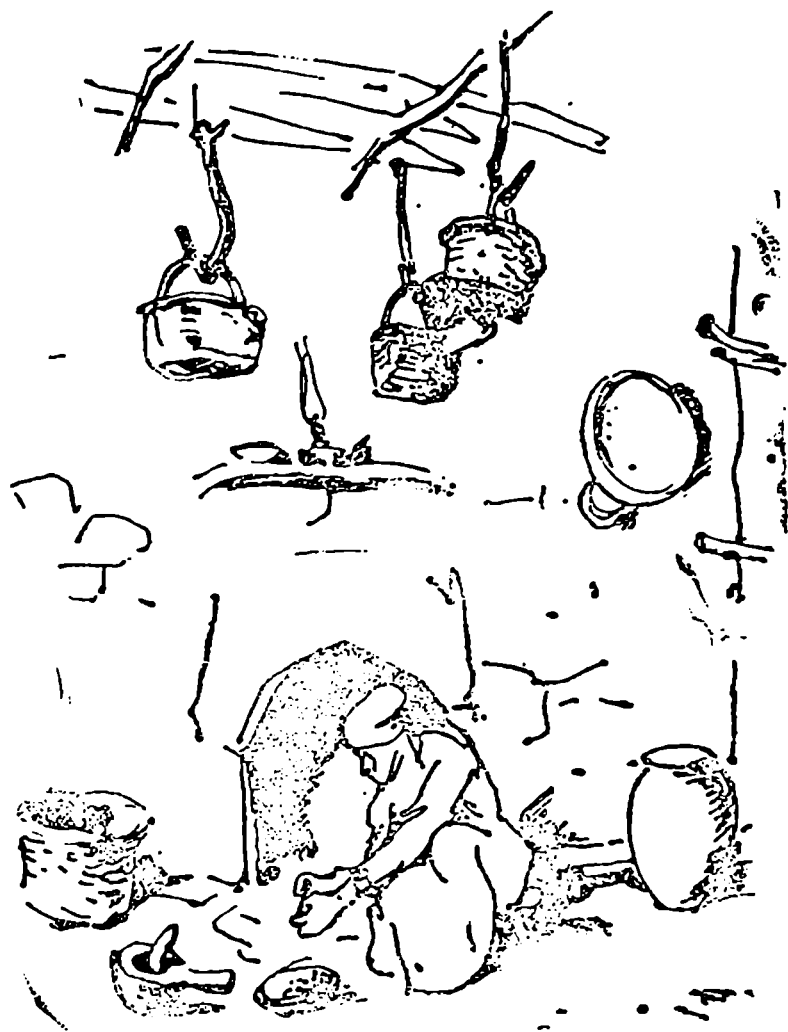
— არ გაგიგონ, შე უბედურო, თვარა წამწარებას მაშინ იტყვი შენი — უთხრა ზენათიმ.

— გამიგონ, აბა?! იმათმა სიცოცხლემ! საიდან გამიგებენ?

იქას დაშწერი ამ ნაღაგზე აღარ არის — ისეთი კაცი ეიშო-
 ვა... ნეტავი მეტი რამე შეიძლებოდეს, მე ისინი არ დავშო-
 გო და ვერც გამოგებდნენ ვერაფერს!.. ოხრები, ქვეყნის მძარც-
 ველები, თავისი თავის მეტი არავენ ახსოვთ, არავის ჯავრი,
 ჯევთ! დასწყევლა ღმერთმა ყველა. არავისაგან საშველი არ
 არის! ყველა გამლღეტია, ყველა მძარცველია! — გამწარებით
 ამშობდა გალაქტიონი. — ამათზე ხომ ვიყარე გულის ჯავრი...
 მოუხდებათ!.. ერთ ღღესაც გაწყვეტილან ყველა, ვისაც არ
 ვებრალეებით! ყველა ერთ ღღესაც გაწყვეტილან!

1912,

პიპსიპი

ირინეს გელნიერება

ურათი სოფლის ცხოვრებიდან ორ მოქმედებად

მოქმედი პირნი

სამსონ სალამთაძე, შეძლებული
მემამულე.

ეკა, ცოლი ამისი.

აბესალო, შვილი ამათი 28 წ.

ფილიპე ბარბაქაძე.

ირინე, მისი ქალიშვილი.

ვიქტორ, ყმაწვილი 28-30 წ.

პავლე როდამიშვილი, 25-26 წ.

სოლომონ, ნათესავი ირინესი.

სოგრატ } ამხანაგები აბესალოსი.
ნესტორ }

ნიკოია, ბიჭი.

სტუმრები: ყმაწვილი კაცები და ქალები

მოქმედება პირველი

სცენა წარმოადგენს ბარბაქაძის ეზოს. მარჯვნივ მოჩანს დაბალი, ოდის
აივანი. მარცხნივ ნიგვზის სის ქვეშ გაშლილია სუფრა — სხედან აბესალო,
ვიქტორ, სოგრატ, ნესტორ და სხვა ყმაწვილები. ცეკვი-თამაშია. იქით
ღობეა და მოჩანს მეზობლის სახლები, დღეობაა ბარბაქაძისას. შოისმის
დაირის ხმა. სცენაზე ლეკურის თამაშია. უკრავენ სალამურსაც. სტუმ-
რები: ყმაწვილი კაცები და ქალიშვილები.

ფილიპე

(მოარბენინებს ცალ ხელში შამფურით მწვადს, მეორე ხელში თეფშს ცხელი ღომით). შიირთვით... მიირთვით, თქვენი ჭირი-მე!..

ყმაწვილები

ფილიპეს გაუმარჯოს!.. გაუმარჯოს ფილიპეს! (აწოდებენ ყან-წით ღვინოს).

ფილიპე

თქვენი თავი მიცოცხლოს ღმერთმა ათას წელიწადს!.. ჩემი თავიც გამსახუროს!.. ჩემი საწყალი ოჯახი არ შეგძულე-ბოდეს!.. იცოცხლეთ მხიარულად, კეთილად და ბედნიერად! (დაიწყებს იმერულ მრავალუამიერს, ყმაწვილებიც აპყვებიან).

აბესალო

(როცა ფილიპე ყანწს გამოცლის). ბატონო ფილიპე, შენი სუ-ლის ჭირიმე, ერთი ლეკური, ლეკური, თუ გიყვარდე! ტაში, ტაში, ყმაწვილებო!

ფილიპე

კი, შენი ჭირიმე! კი, ჩემო ბატონო! (ფილიპე ცეკვავს, შემდეგ ირინეს გადასძახებს) ბოშო!* (ორივე მამა-შვილი განაგრძო-ბენ ცეკვას, მერე ირინე სახლისკენ გაეშურება, თანვე გაპყ-ვება საერთო ყიჟინი. აბესალო ყვირის).

აბესალო

ბატონო ირინე!.. ბატონო ირინე!.. მიგვატოვა? სოგრატ! ნესტორ! ახლავე აქ მოიყვანეთ! ახლავე მოიყვანეთ აქ! (ყმაწ-ვილები წამოვარდებიან და გავლენ) უირინეობა შეუძლებე-ლა!.. ბატონო ირინე!

ვ ი ქ ტ ო რ

გარგია,* აბესალო კმარა, ყმაწვილო!.. ნამეტანი არაფერი არ ვარგა!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

ვიქტორ, ახლავე აქ მოიყვანე ირინე, აქვე დამიჯინე ამ სუფრაზე, ჩემს გვერდით!.. ახლავე, ვიქტორ, გესმის!..

ვ ი ქ ტ ო რ

ყმაწვილო, ღმერთმანი, სხვანაირად მიიღებენ მაგ შენს საქციელს... მაგ შენს ხუმრობას რამე კუდს გამოაბამენ და, ვიცი, უსიამოვნებით გათავდება, სხვა არაფერი იქნება... ზომიცი, სოფლის ამბავი!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

თუ ძმა ხარ, შენი დარიგება შენთვის შეინახე და ახლა ის ამისრულე, რასაც გობოვ... ირინე მომიყვანე და გვერდით მომისვი!..

ვ ი ქ ტ ო რ

თუ ჩემი ძმობა გწამს, თავი დაანებე იმ ბავშვს, აბესალო!.. თუ ჩემი ძმობა გწამს!.. შეხუმრებასაც თავისი სამსლდარი აქვს!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

სიღოური შეხუმრებაა?! კაცს გონება მეზღება, თვალები ეს არის წამომცვინდება მისი მხურაით და ეს შეხუმრებაზე მელაპარაკება!.. ნუ ამაყენებ, ვიქტორ, მომიყვანე ირინე!..

ვ ი ქ ტ ო რ

ხა, ხა, ხა! გასაკვირველია შენი ღლეკანდელი ამბავი!.. კაცმა დაგიგეროს. რომ მართლა ასე აგიტაცა ამ საწყალმა ირინემ?!

ა ბ ე ს ა ლ ო

უნდა დამიჯერო, რომ გეუბნები!

ვიქტორ

კარგია, თუ კაცი ხარ!

აბესალო

არ მოიყვან?

ვიქტორ

თითქოს პირველად გენახოს დღეს მაგი ქალი!..

აბესალო

არ დავკვირვებივარ დღემდის და იმიტომ არაფრად მიმაჩნდა. დღეს ამეხილა თვალები და გეფიცები, ვიქტორ, უმაგისოდ ერთ წუთას გაძლება არ შემძლია!... მომაჯადოვა, მომაჯადოვა მაგ დაწყევლილმა!

ვიქტორ

მოგაჯადოვა კი არა! გინდა თავის გასართობად გაიხადო და იმას კი აღარ ატან თვალს,* რა ბოლო შეიძლება მოჰყვეს მაგ შენს გართობას!..

აბესალო

გარწმუნებ, მე სრულიად არ ვხუმრობ, და ისევ გთხოვ, ირიცხე აქ მოიყვანო!..

ვიქტორ

გარწმუნებ, რომ თუ კიდევ განაგრძე ირინესთან შენი საქციელი, დღევანდელი დღე უსიამოვნებით გათავდება და ის იქნება... გინდა, მოწადინებული ხარ, ჩვეულებისამებრ, უსათუოდ შფოთი ატეხო, სხვა არაფერი!

აბესალო

მე მინდა, ირიცხე აქ მომიყვანო, სხვა არაფერი!

ვიქტორ

უსათუოდ გინდა, როდამიშვილი გაახელო და შფოთში ჩაითრიო რამეფრად... უამისოდ მოწყენილი ხარ...

ა ბ ე ს ა ლ ო

როდამიშვილი ვინ ოხერია?

ვ ი ქ ტ ო რ

ვინაა და, როგორც წელან გითხარი, ირინეს საქმროა... ჯერ ოღონდ გამოუცხადებლად აქვთ პირობა მიცემელი ერჟმანეთისთვის...

ა ბ ე ს ა ლ ო

ჩემი რა საქმეა... მე რას დავეძებ მერე? ახარებელია!

ვ ი ქ ტ ო რ

შენი საქმე ისაა, რომ ამ ქალიშვილთან უფრო მეტა თავდაპერილობა გმართებს.

ა ბ ე ს ა ლ ო

როდამიშვილის გამო?

ვ ი ქ ტ ო რ

ჰო!

ა ბ ე ს ა ლ ო

ხა, ხა, ხა, ხა, ხა, ხა! ძალიანია,* შენ ნუ მომიკვდები, ძალიანაა ცილა ჩანჩურა* როდამიშვილის გულისთვის ყოველივე სიამოვნება უნდა მოვიკლოთ... აბა კაცი ის ყოფილა — ჩვენ არაფერის

ვ ი ქ ტ ო რ

ვაეკაცს არ შეშვენის, აბესალო, ამნაირი სიტყვა.

ა ბ ე ს ა ლ ო

არც ის შეშვენის, თავი მოიხაროს ყოველივე მაჩანჩალას* წინაშე... როდამიშვილის გულის ამბავი რაში მეკითხება, როცა აქ გენია* ტრიალობს და ჩაქრობას ეთხოვს... როდამიშვილი რა ჩემი ფეხებია.. მაშ არ გინდა თხოვნა ამისრულო — ირინე

აქ მომიყვანო? შენ გგონია, უშენოდაც არ მოხერხდება ეგ საქმე? (წასვლას აპირებს).

ვიქტორ

(დაიჭერს). აბესალო, თუ რაიმე პატივისცემა გაქვს ჩემი, თავი დაანებე ირინეს!.. თუ ძმა ხარ!

აბესალო

თუ ძმა ხარ, თავი დამანებე, ვიქტორ!.. თუ ძმა ხარ!.. სად მიმემალა ჩემი მზე, ჩემი მთვარე? უნდა მოვნახო ახლავე... შენი სულისა! (მიდის სახლისკენ).

გამოსვლა მეორე

ვიქტორ, მერე როდამიშვილი

ვიქტორ

ეს შეჩვენებული მანამდი არ მოისვენებს, სანამ ერთ აყალ-მაყალს და დავიდარაბას არ ასტეხავს, ისეა ატეხილი ნეტავი მაგ არ მოთრეულიყო დღეს აქ და არაფერი მინდოდა!

როდამიშვილი

(აღელვებული). ვიქტორ!

ვიქტორ

რა იყო, პავლე?

როდამიშვილი

ვიქტორ, უთხარი, ყმაწვილო, იმ შენს ნათლისშვილს, უთხარი ცოტაოდენი მორიდება მაინც იქონიოს... მართალია, ჩვენზე უკეთეს საზოგადოებაში ნამყოფია, მაგრამ არაფერი აკადრის! აყველას! ასეთი ჩაუგდებლობა*.

ვიქტორ

რა იყო, რა ქნა ამისთანა, პავლე ჩემო?

როდამიშვილი

განა თვითონ არ შეგიძნევია?! ბატონო, რა არის, ამ ყმაწვილ ქალს რომ ჩასცივებია, მოსვენებას არ აძლევს, წამოავლებს ხელს და აჭირვალებს,* თითქოა სათამაშო იყოს მისი... უთხარი...

ვიქტორ

რა ვუთხრა, ყმაწვილო, გალეშილია. არაფერი ესმის ამ ქაიყნის.

როდამიშვილი

შენც არ მომიკვდე, ის იმდენად მთვრალი არ იყოს!.. და ამას კი გეტყვი, ვიქტორ, თუ მაგან ირინეს თავი არ დაანება, ღმერთმანი, მეტს აღარავინ მოუთმენს და ყველასათვის უსიამოვნებით გათავდება დღევანდელი დღესასწაული... ძმობას გფიცვარ, ვიქტორ!

ვიქტორ

შენგან არ მიკვირს, პავლე, ამნაირი სიტყვა რომ მე

როდამიშვილი

მაგ ვაებატონი იმ იმედით ბრძანდება, რომ ევრავინ გამიბედავს ჩამესო და თავისუფლად გრძნობს თავის თავს... როგორც სინდისიერ ყმაწვილ კაცს გთხოვ, ვიქტორ, უსიამოვნება აგვაშორო...

ვიქტორ

თუ ძმა ხარ, დაწყნარდი, ნუ მიიღებ საწყენად მის საქციელს. შეეკატო, რომ იცოდეს თქვენი ამბავი, ირანეს სულაც არ გაცემა ხმას...

როდამიშვილი

ღიახ!.. მაგისტანა ვაებატონია სწორე!.. მაშინ ჯიშზე ჟარესს ჩაიდენდა!.. შეხედე, შეხედე, ვიქტორ! შეხედე, რაღა მოაპოწიალებს*... შეხედე ერთი! და შინ მიიბრუნები — მოითმინეო?!

ივინე, აბესალო, ირინე და სტუმრები

აბესალო

(შემოჰყავს ირინე ხელი-ხელ გაყრილი). არსად თქვენი წასვლა აწი აღარ შეიძლება, არსად!.. არასფრის გულისათვის!..

ირინე

ახლავე გიანლებით... საქმე მაქვს. ახლავე გიანლებით!..

აბესალო

ყოვლად შეუძლებელია... ვედარსად ვერ გაგიშვებთ! ვედარსად... აბა სალამურის... ტაში... ბატონო ირინე, უმორჩილესად გთხოვთ... ვასიკო (გამოვარდება და ლეკურის საცეკვაოდ თავს დაუკრავს ირინეს).

ირინე

კატო ითამაშებს* ჩემს მოსვლამდის! კატო, შენი ქირიმე!

აბესალო

(გზას გადაუღობავს). არ ვიცი მე არც კატო, არც ქატო... ტაში, ყმაწვილებო!..

როდამიშვილი

ყოჩაღ, ბიჭო!.. ზრდილობაც ამას ჰქვია!

ვიქტორ

ჩუ, ყმაწვილო!

აბესალო

ტაში, ტაში (ირინე ცეკვავს) შენი გულისა შენი... (ირინე ცეკვას გაათავებს, თავს დაუკრავს, შემოტრიალდება და წასვლას დააპირებს. აბესალო ხელს სტაყებს და შეაჩერებს) ასე მალე, ასე მალე, ბატონო ირინე?

ი რ ი ნ ე

დავიღალე, ღმერთმანი.

ა ბ ე ს ა ლ ო

ასე ცოტათი გინდათ დაგვაჯეროთ? თქვენ არ მომიკვდეთ...
ამას გახელება ჰქვია, სხვა არაფერი... გახელება!

ი რ ი ნ ე

დავიღალე, ბატონო აბესალო... მეტი აღარ შემიძლია.

ა ბ ე ს ა ლ ო

აბა, თუ დაიღალეთ, აგერ დაბრძანდით და დაისვენეთ... აბა, ყმაწვილებო „სულიკო“, ისე ტკბილად, ნაზად, ისე რომ ყველას გვიამოს... დასხედით, დასხედით.. ჩვენსკენაა ლხინი წამოსული... (ყმაწვილები „სულიკოს“ მღერიან).

ი რ ი ნ ე

ბატონო აბესალო, გთხოვთ, ნება მიბოძოთ...

ა ბ ე ს ა ლ ო

არ შეიძლება... თქვენთან ერთად ლხინიც გაგვშორდება...

ი რ ი ნ ე

რა ექნა, ღმერთმანი

ა ბ ე ს ა ლ ო

ვიქტორი

ვ ი ქ ტ ო რ

რა გინდა?

ა ბ ე ს ა ლ ო

თხოვე იმ ყმაწვილს, ასე მწყრალად რომ გვიყურებს, შემოგეჩერებია, ეგერ დაბრძანდეს სუფრის ბოლოში... ეგებ გული გაუკეთდეს...* (ირინე უკმაყოფილოდ გადახედავს აბესალოს).

ვ ი ქ ტ ო რ

ვერაფერი ოხუნჯობაა, შენ არ მომიკვდე!.. შფოთი გინდა ატე-
ხო, ყმაწვილო?

ა ბ ე ს ა ლ ო

ო.ჩოყე!.. ნუ იბღვირება-კი!

ვ ი ქ ტ ო რ

სუ. ყმაწვილო!

რ ო დ ა მ ი შ ვ ი ლ ი

გაჯობთ თავი შეიკავოთ და წინდახედულად ილაპარაკოთ!

ა ბ ე ს ა ლ ო

ბიკოს!.. ხა, ხა, ხა!.. ძალიან გულზე* არ ყოფილა ერთი ახლოს
დამანახვეთ, ვინ ბრძანდება ეს გულ უშიშარი რაინდი (დგება
და როდამიშვილისაყენ მიდის. ვიქტორი არ უშვებს).

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, რა არის ახლა ეს?.. რა არის?..

რ ო დ ა მ ი შ ვ ი ლ ი

ტყუილა იქაშებით... თქვენი არავის არ ეშინია, ამაზე დარყ-
მუნებელი ბრძანდებოდეთ!

ვ ი ქ ტ ო რ

პავლე, არ გრცხვენია! (ყველანი აირევიან) სირცხვილია, ყმაწ-
ვილებო, სირცხვილია, სხვა არაფერია!

ა ბ ე ს ა ლ ო

(იწევს). ბატონო, შემახედვით მხოლოდ... ახლოს შემახედ-
ვით ამ უცნაური კაცისათვის... მეტს არაფერს გთხოვთ...
ვიცნო ერთი მაინც!

როდამიშვილი

შეღატკინე შენთან დამარიდებელი...⁴

ვიქტორ

(იქით მიეჭაჩება როდამიშვილს. აბესალო სხვა ყმაწვილებშია. ყველანი შეწუხებულნი არიან). პავლე, ჰკუაზე მოდი ყმაწვილო, ამას მოველით შენგან?

როდამიშვილი

შემაშინა მაგისმა შეხედვამ, თუ რა ჰგონია?! (ვიქტორს გაპყავს).

აბესალო

ძალიან არ იჭაჩებოდა!.. მიყვარს გულადი კაცი! სიცოცხლენაირინე

არ გეკადრებათ, ბატონო აბესალო!.. თქვენგან ამას არ მოველოდი!..

აბესალო

(მოტრიალდება). უკაცრავად... თქვენთან უკაცრავად, ბატონო ირინე!.. ღმერთო მომცალი!.. გაწყენინეო განა!.. ნიავს მივეთუქ ქარს გავაყოლოთ ყოველთავე უსიამოვნება!.. ყმაწვილებო, აბა ტაში, ტაში!.. (თვითონ იწყებს ცეკვას და იწვევს ირინეს. პირველი უარის შემდეგ ირინე გაჰყვება).

ყმაწვილები

ბრავო, ბრავო, აბესალო! ბრავო, ბრავო!..

ერთი ყმაწვილთაგანი მე-2-ს

როდამიშვილის ჭინაზე თამაშობს.

მე-2 ყმაწვილი

კი, ახელებს მას... შეატყო, რომ პავლეს სწყინსო ირინესთან შეხუმრება და განგებ ახელებს...

1-ლი ყმაწვილი

უნდა უსათუოდ ჩხუბში ჩაითრიოს...:

ა ბ ე ს ა ლ ო

(ცეკვის გათავეების აქმდეგ ხელზე აკოცებს ირინეს). გმად-
ლობი, გმადლობი, ბატონო ირინე! (სახლიდან მოისმის სიმ-
ღერა და დაირის ხმა, ყველანი იქით გაეშურებიან).

გამოსვლა მიოთხე

ი რ ი ნ ე დ ა ა ბ ე ს ა ლ ო

ა ბ ე ს ა ლ ო

(უკან მისდევს ირინეს). გინდოდით გამქცეოდით? სომ დაგი-
ჭირეთ!.. სომ ვერ დამემაღეთ!.. სად უნდა დამემაღოთ? სად
უნდა წამიხვიდეთ?.. გარწმუნებთ, რომ ვერსად... ვერსად!

ი რ ი ნ ე

რა გნებავთ, ყმაწვილო?

ა ბ ე ს ა ლ ო

ეგრე მწყრაღად?!.. ეგრე კუშტად?!.. ნუ, ნუ, თუ ღმერთი
გწამთ... თუ კაცის სიბრაღული გაქვთი მაგ კილოთი ყოველ
გაბედულობას მიკარგავთ... მხდაღად მხდით...:

ი რ ი ნ ე

(ვიქტორს დაინახავს). ვიქტორ... ვიქტორ!

ვ ი ქ ტ ო რ

ბატონო!

ა ბ ე ს ა ლ ო

ნეტავ შენ ყველგან მიმსწრები არ იყვე, ათასწილად აჯობებ-
და, ძმობას ვფიცავარ!

ვიქტორ

უკაცრავად შენთან, მაგრამ ხომ გაიგონე, რომ მიხმეს..

აბესალო

ა, ხომ ზედავ, ყველანი მშვიდობით ვართ და შენც შეგიძლია თავისუფლად განაგრძო შენი გზა...

ვიქტორ

თუ ირინე მიბრძანებს...

ირინე

არა, არა, მე გთხოვთ, აქ იყვეთ...

აბესალო

დმერთო მომკალი! თუ არა და ამდენად გეწინიანთ ჩემთან მარტოდ დარჩენა?..

ვიქტორ

რაებს ლაპარაკობ, ყმაწვილო?

აბესალო

შენ რომ აქ არ იყვე, სწორედ უფრო წესიერად ვილაპარაკებდი და იმას ვიტყოდი, რისი თქმა მსურსა..

ირინე

ვიქტორთან მე საიდუმლო არაფერი მაქვს.. შეგიძლიათ თქვენი სათქმელი მაგასთანაც თქვათ...

აბესალო

უშენოთ რომ არაფერი გაკეთდება, რომ არაფერი ითქმება.. ყველას მესაიდუმლე რომ ხარ!... გასაკვირველია!.. ვიქტორ, თუ ძმა ხარ, ერთხელ მაინც დათმე... გთხოვ ძმურად!

ვიქტორ

არ გესმის, ყმაწვილო, თუ დაყრუვდი დღეს?.. არ გესმის ამ ქალის ნათქვამი?..

ა ბ ე ს ა ლ ო

შენ რომ გხედავ აქ, ყურთასმენაც მაკლდება...

ვ ი ქ ტ ო რ

როგორც გეტყობა, ჩემო კეთილო, ძალზე მოგრეგია ღვინო და მოსვენება გჭირია, რომ გამოთხიზლდე...

ა ბ ე ს ა ლ ო

ოჰ, ეგ კი მართალია... ეგ კი მართალია და, თუ ძმა ხარ, მომასვენე!..

ი რ ი ნ ე

უკაცრავად ვარ, ბატონო აბესალო, ამდენ სტუმარს სამსახური აქირვება...

ა ბ ე ს ა ლ ო

კისერი უტეხია ყველას!.. ვის რას დავეძებ! მათზე ისიც ბევრია, რაც ემსახურეთ... ყველამ თავის თავს მოუაროს!.. თქვენი წასვლა აქედან ყოვლად შეუძლებელია!.. ვერსად ვერ გაგიშვებთ!..

ი რ ი ნ ე

რა უნდა გავაკეთოთ აქ?..

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, ჭკუაზე მოდი... რავა გადარეულივით ლაპარაკობ!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

გადარეული ვარ, აბა, ვერ მატყობ? ვერ მატყობ, რომ გადარეული ვარ?! და გევედრები, შენ ნუ მრევ კიდეც, შენ ნუ შემშლი უარესად... რა გინდა ჩემგან, კაცო?! ბატონო ირინე, უმორჩილესად გთხოვთ, ორი წამი მითავაზოთ, მაგრამ ეგ თავილი კაცი, ეგ ქვეყნის მესაიდუმლო თავიდან მომავორეთ...

ი რ ი ნ ე

რა უნდა მითხრათ იმისთანა, რომ ვიქტორს არ გაეგონებოდეს?
რა უნდა იყოს იმისთანა?

ა ბ ე ს ა ლ ო

გთხოვთ!

ი რ ი ნ ე

გთხოვთ, ამასთან მითხრათ...

ა ბ ე ს ა ლ ო

თქვენ რომ იცოდეთ ჩემი გულის ამბავი, ასე მკაცრად, ასე უნდობლად არ მომეპყრობოდი... არც მაძლევთ საშუალებას, გამოვთქვა ჩემი გულის ნადები და ამით მხოლოდ სულს მიხუთავ, სიცოცხლეს მიმწარებთ...

ი რ ი ნ ე

არ გეკადრებათ, ბატონო აბესალო, მაგნაირი ლაპარაკი...

ა ბ ე ს ა ლ ო

ვიყვე შეჩვენებული: თუ ჭეშმარიტებას არ მოგახსენებდეთ... თუ სრულს ჭეშმარიტებას არ მოგახსენებდეთ... და გთხოვთ, რომ თქვენის მხრიდან გავიგონო... (ირინე წასვლას აპირებს) სად მიხვალთ? ვერსად ვერ წამიხვალთ, სანამ არ მომცემთ პასუხს, სანამ სიტყვას არ მომცემთ...

ი რ ი ნ ე

გთხოვთ გამათავისუფლოთ, ბატონო აბესალო!

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, ყმაწვილო!

ა ბ ე ს ა ლ ო

პასუხი მინდა გავიგონო თქვენგან, თუ...

ი რ ი ნ ე

მ ლაპარაკით, ბატონო, მერე... ახლა ...

ა ბ ე ს ა ლ ო

ოდესღა? როდისღა მერე? მე ახლაცე ვინდა პასუხი!..
რა რაღა საჭიროა!.. ახლაცე უნდა მიუხრან...

ი რ ი ნ ე

არა! ახლა მე თქვენი ლაპარაკი არ შემოქა! (კატუნა
ცხა და გაიქცევა).

გამოსვლა მახუთე

ა ბ ე ს ა ლ ო და ვ ი ქ ტ ო რ

ა ბ ე ს ა ლ ო

სად წამიხვალ, სად?.. სად წამიხვალ?!

ვ ი ქ ტ ო რ

რას ჩადიხარ, ყმაწვილო?! რა ამბავში ხარ?!

ა ბ ე ს ა ლ ო

გევედრები თავი დამანებო!.. ხომ ხედავ...

ვ ი ქ ტ ო რ

რომ უნს ჭკუაზე არა ხარ...

ა ბ ე ს ა ლ ო

ჰო, ჰო! სწორედ ჩემს ჭკუაზე არა ვარ!.. და თავი დამანებ
თორემ გაწყენიებ და დამემღურებო!..

ვ ი ქ ტ ო რ

ყმაწვილო, თავი როგორ დაგანებო, როცა ვხედავ, რომ ირი-
ნესთან უნს საქციელს შეუძლია ერთი აყალ-მაყალი ატეხოს...
გუბნები, იმ ქალს ამორჩეული ჰყავს საქმრო, ის კაცი თვის
გამოადრებულ და...

ა ბ ე ს ა ლ ო

ჯანდაბას მისი თავი და ტანი!.. გთხოვ, ჩემთან მას ნუ ახსენებ... ირინესთან იმას ხელი* აღარა აქვს დღეიდან, არა, ასე მოახსენე...

ვ ი ქ ტ ო რ

როგორ თუ ხელი აღარ აქვს? რა გინდა ამით თქვა?

ა ბ ე ს ა ლ ო

ის, რომ ირინეს საუკუნოდ გამოეთხოვოს...

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო

ა ბ ე ს ა ლ ო

ჰო, აბესალო, აბა ვინა ვარ?

ვ ი ქ ტ ო რ

შენ რაღაც უცნაურობას აპირობ, აბესალო...

ა ბ ე ს ა ლ ო

რასაც ვაპირობ, კიდევაც ავასრულებ...

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, თუ შენ ფიქრობ როდამიშვილის და ირინეს დაშორებას, ჯერედ ეგ ვერაფერი ვაეკაცურო საქციელია, და მერე ამასაც გეტყვი, რომ შენი მეცადინეობა* ტყვილა ჩაივლის... არაფერი საკადრისია ამნაირი საქმე!

ა ბ ე ს ა ლ ო

მე შენ გთხოვ, ვიქტორ, იმ როდამიშვილს მოახსენო, ირინესი სახელიც კი დაივიწყოს სამიძღუმჩიოდ...*

ვ ი ქ ტ ო რ

შენ ხუმრობ?..

ა ბ ე ს ა ლ ო

სულაც არ მეხუმრება...

ვ ი ქ ტ ო რ

აბა?

ა ბ ე ს ა ლ ო

აბა ის არის, რომ ირინე მე მინდა... მე მინდა!

ვ ი ქ ტ ო რ

ა?

ა ბ ე ს ა ლ ო

მე მინდა-მეთქი და არავეინ როდამიშვილი არ ვიცი...

ვ ი ქ ტ ო რ

შენ გინდა?

ა ბ ე ს ა ლ ო

მე!

ვ ი ქ ტ ო რ

თუ მართლა გულში მაგისტანა რამ განიზრახე, გარწმუნებ, აბესალო, როგორც გითხარი, შენი ქინი ასე იოლად არ აგის-რულდება...

ა ბ ე ს ა ლ ო

რატომ!.. როდამიშვილი მჯობია? როდამიშვილს მარჩევენ?*

ვ ი ქ ტ ო რ

არა, მაგრამ გეიგონე კაცის, იმათ სიტყვა აქვთ ერთმანეთისათვის მიცემული...

ა ბ ე ს ა ლ ო

თუ გინდ ჯვარდასაწერად წამდგარნი იყვნენ... მე რომ ვთქვა, უარს მეტყვიან?

ვ ი ქ ტ ო რ

ყმაწვილო, ახლა რაღა დროსაა.

ა ბ ე ს ა ლ ო

დრო ყოველთვისაა.

ვ ი ქ ტ ო რ

გარწმუნებ, ქალი არასფრის გულისთვის არ გადათქვამს თავის
სიტყვას... არასფრის გულისთვის...

ა ბ ე ს ა ლ ო

არ გადათქვამს?

ვ ი ქ ტ ო რ

გარწმუნებ, რომ არა... აბა რისთვის გაგექცა — მიგიხედა რა-
ზედაც გინდოდა ჩამოგეგდო ლაპარაკი და გაგშორდა...

ა ბ ე ს ა ლ ო

ეგ ტყვილია... ტყვილია, ჩემო ვიქტორ ბატონო! და აგერ ახ-
ლავე დაგანახებ ამას... და ესეც გახსოვდეს, მითქვამს: შე-
მირცხვეს გაუკაცობა, თუ მაგ ქალი მე ვისმეს დაეუთმო!...
ამისთვის კი მოვნახავ მე გზას.

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, ძმობას გაფიცებ, წუთის გულისთქმას* ნუ აპყვები,
შენი გაუკაცობა ამაში უფრო გამოჩნდება... უკადრისი საქციე-
ლით გაუკაცობას ვერ დაამტკიცებ, ჩემო ძმაო.

ა ბ ე ს ა ლ ო

უკადრისობაზე ლაპარაკი თქვენთვის მომინდვია. მე ჩემი სურ-
ვილი უნდა ავისრულო... თქვენს ტარტალს* რას დავეძებ! (მ-
დის).

ვიქტორ და როდამიშვილი

ვიქტორ

(უკან მისდევს). აბესალო, გაფიცებ დედ-მამას, უცნაურ საქმეს თავი დაანებო აბესალო! (შეჩერდება) აღარასფერი ესმის... რა თვალთ შეხედა ამ წყეულმა ამ ქალიშვილს, რომ ასე უცნაურად გადირია!.. ფეხი მომტეხოდა და მასთან ერთად არ მოვსულიყავი დღეს აქ!.. რაღა დევიჯერო, მართლა უნდოდეს გულით ირინეს ცოლად შერთვა?.. ჟინმა წამოუარა,* მეტი არაფერია... უსათუოდ რაღაც უცნაურობას კი მოახდენს... სად წავიდა ახლა?.. საით წაეთრია ოხერი?..

როდამიშვილი

(შეხვდება მიმავალ ვიქტორს) ვიქტორ!.. შენთან ერთი სათხოვარი საქმე მაქვს... ვიცი შენი კეთილი გული, უარს არ მეტყვი...:

ვიქტორ

თუკი შემძლია რამე, ბატონი ბრძანდები... რა იყო?

როდამიშვილი

ამ ოხერმა შენმა ნათლიისშვილმა მომკლა, უნდა გამოგიტყდე, ჩემო ძმაო, გამათავა კაცი!.. ისე ვარ, თითქოს ირინეს ვინმე მართლა მართმევდეს და მე კი ძალაც არ მაქვს, ნებაც არ მაქვს დავიცვა...

ვიქტორ

კარგი ერთი შენც!.. არ გრცხვენია?..

როდამიშვილი

რა ვქნა, ჩემო კეთილო, ასე კია და! აი ამიტომ გადავწყვეტიე გთხოვო, მიმეგზავნო ფილიპესთან და შენებურად მოუყევე ჩემს გარემოებას...* მართალია, ჯერ ისე მოწყობილი არა ვარ ჯვა-

რი დევიწერო, მაგრამ მოსვენებულად მაინც ვიქნები; ჩემად
რომ ვიგულებ ირინეს... შენი ჭირიმე, გეისარჯე და დამავალე,
ჩემო ვიქტორ!..

ვ ი ქ ტ ო რ

ბატონი ბრძანდები. დიდის სიამოვნებით. ამწამსვე!

რ ო დ ა მ ი შ ვ ი ლ ი

შენი ჭირიმე!.. უთხარი, რომ, მართალია, ღარიბი კაცის შვი-
ლია, მარა შენს ქალიშვილს გვრიტივით შეინახავს-თქვა...;

ვ ი ქ ტ ო რ

კარგი, კარგი (მიდის).

რ ო დ ა მ ი შ ვ ი ლ ი

შენს სულს დავენაცვლე! საუკუნო მოსამსახურედ გამიხადე!..
დროს ნულარ დაჰკარგავ, შენ დავენაცვლე!..

ვ ი ქ ტ ო რ

ა, მივდივარ ეს არის!.. ახლავე მოვნახავ და ახლავე ვეტყვი
(მარჯვნივ გავლენ).

გ ა ნ ო ს ო ლ ა ნ ი შ ვ ი ლ ე

ფ ი ლ ი პ ე და ი რ ი ნ ე

ფ ი ლ ი პ ე

დღევანდელი დღე, შვილო, თურმე ორნაირად სასიხარულო
ყოფილა ჩვენთვის...

ი რ ი ნ ე

რავა, მამა?

ფ ი ლ ი პ ე

ამ კაი დღესთან იმისთანა კაი ამბავი უნდა გამოგიცხადო, რომ
უკეთესი არ შეიძლება...

ი რ ი ნ ე

რა ამბავია, მამა?

ფ ი ლ ი პ ე

შენი გაბედნიერების ამბავი, შვილო!.. დიახ, იმისთანა ჩინებულ-
ლი ყმაწვილი მთხოვს შენს თავს, რომ შენ ვერც-კი წარმოიდ-
გენ! აბა, აბა!

ი რ ი ნ ე

(აღელვებული). ვინ, მამა?.. ვინ?..

ფ ი ლ ი პ ე

აბა თუ მიხვდები?.. აბა თუ მიხვდები?.. აბესალო სალამთაძე!..

ი რ ი ნ ე

აბესალო?!

ფ ი ლ ი პ ე

აბა, აბა! შენ ვინ გეგონა?.. აბა, ტყვილა მყავხარ კარგი გოგო-
ნა, რომ უბრალო ვინმემ გამიბედოს შენი თავის თხოვა? კი,
შვილო! ეს არის თვითონ მოვიდა ჩემთან, გამიხმო და ასე-
ასეო, იმედი მაქვს, სიძედ არ დამიწუნებო და შენი ქალიშვი-
ლის მთხოვნელი ვარ... მწარე* გულით ვარ მოწადინებულიო,
შვილად მიმიღე ან და ჩემი თავი უნდა მოვიკლაო... ასე თქვა,
შენ ნუ მომიკვდები: ჩემი თავი უნდა მოვიკლაო. პასუხი მინ-
და ახლავეო... აბა!

ი რ ი ნ ე

(გაფითრებული ყურს უგდებდა, მერე აღელვებით). მერე რა
უთხარი შენ?..

ფ ი ლ ი პ ე

რას ვეტყოდი, შვილო... რა უნდა მეთქვა! ჩემის მხრით — კი,
ბატონო-თქვა, ოღონდ, თუ უკაცრავად არ ვიქნები-თქვა, პა-
სუხს ახლავე მოგახსენებთ-თქვა... ჩემს შვილს გავაგებიებ და,
რასაკვირველია, წინააღმდეგი არც ის იქნება-თქვა...

ი რ ი ნ ე

არა, მამა, არა!

ფ ი ლ ი პ ე

რასაკვირველია, რასაკვირველია!.. ეგ მეც ვიცოდი, რომ აბესალოს შენ ვერ დეიწუნებდი... მე შენ გეტყვი, ეინშე აჯობებს!..

ი რ ი ნ ე

არა, მამა, აბესალოს მე ვერ წავყვები...

ფ ი ლ ი პ ე

ა?!

ი რ ი ნ ე

აბესალოს ვერ წავყვები, მამა.

ფ ი ლ ი პ ე

აბესალოს ვერ წავყვებიო?.. გადირიე, შვილო?!

ი რ ი ნ ე

ფერა... ჩემო მამა, ჩემო!

ფ ი ლ ი პ ე

ღმერთო, ნუ შემწლი! რა მესმის ეს და ვისგან?! გესმის შენ შენი სიტყვები, გესმის თუ არა?!

ი რ ი ნ ე

შენ გენაცვალე, ჩემო მამა, ჩემო კარგო მამა, შენს სულს ენაცვალე, მაგაზე ნულარაფერს მეტყვი!

ფ ი ლ ი პ ე

რა ამბავია ეს?! აბესალოს უნდობლობა?!.. ჰმ! რა ამბავია ეს, რა ამბავია?! აბა ვილას უნდა წაყვე?! აბა ვილა გინდა, ამისთანა ვაჟკაცს რომ არ ნდომულობ*, რა ოჯახის შვილს, რა გვარის შვილს?.. წუნობ თუ? აბა ვის უნდა წაყვე?! ვის?

ი რ ი ნ ე

შენი ჭირიმე, შენი, ჩემო მამა, ჩემო

ფ ი ლ ი პ ე

უარი ვუთხრა აბა?

ი რ ი ნ ე

უარი, მამა!

ფ ი ლ ი პ ე

რა მიზეზიაო?

ი რ ი ნ ე

უთხარი... უთხარი, რომ...

ფ ი ლ ი პ ე

ჰო, ჰო... რა უთხარიო, რა უთხარიო, რომ სათქმელი არაფე-
რია... რას გაჩუმებულხარ?... მასწავლე, რა ვუთხრა მიზეზად?

ი რ ი ნ ე

მამა, მე აბესალოს არ წავყვები... ვერ წავყვები

ფ ი ლ ი პ ე

რა ამბავია შენს თავზე, ირინე, დღეს?.. სხვიმის* როდის გა-
ლაპარაკნია ასე სულელურად? რა წამოგიარა დღეს? ასეთი
უცნაური გაჩიუტება!.. ასეთი საქციელი შენი!.. მათხარი ერ-
თი, რითი ავხსნა, რას მივაწერო?! ბედნიერება კარზე მოგდგო-
მოდეს კაცს და უარს ამბობდე?! ჰმ! ღმერთო, შენ დასწყევლე
ყოველი მავნე და ბოროტი სული!.. რამ გადამირია ეს აქამდი-
სინ უწყინარი და მორჩილი შვილი!.. შვილო, ჰკუთხე მოდი,
ირინე! ის კაცი მოუთმენლად ელის პასუხს... სული უწუხს,
სანამ გეიგონებდეს შენგან თანხმობის სიტყვას...

ი რ ი ნ ე

ჩემო მამა, ჩემო ძვირფასო მამა, გევედრები, ნულარ ჩამაცივ-
დები...

ფილიპე

რატომ, შე შეჩვენებულო, რატომ?.. ერთი მიზეზი მაინც გამაგებინე! მთელ ამ მხარეზე ბადალი არავინ ჰყავს... შემდარე? არავინ ჰყავს... ყმაწვილკაცობის თვალად ითვლება... შნოა მთელად ყმაწვილკაცობის და შენ სდებ წუნს, შენ? მითხარი ერთი... მითხარი, ბატონო, მითხარი ერთი, გამაგებინე!.. მიზეზი გამაგებინე ერთი... ჰო...

ირინე

არ მიყვარს...

ფილიპე

(მოკლე პაუზის შემდეგ). არ გიყვარს?.. სხვა არაფერი?.. სხვა არაფერია?

ირინე

არ მიყვარს...

ფილიპე

ჩუ, აბა, ჩუ!.. ხმა არ ამოიღო!.. დიახ, მანამდი ნუ გათხოვდები, სანამ ვინმე არ შეიყვარო და კისერზე არ მოეხვიო ისე მაგრად, რომ ვერსად გაგეჭცეს... დიახ, შენმა სიცოცხლემ! არ მიყვარსო?! არ გიყვარს, მერე შეგიყვარდება — მანამდე რომელი თავმოყვარე ქალიშვილი დეიწყებს შენსავით ასე მოურიდებლად სიყვარულზე ტარტალს!?! ამას მოველოდი შენგან?.. ამის იმედი მქონდა მე შენი?.. მარა სულელი და უჭკუო მე ვარ, ამდენი ლაპარაკის ნებას რომ გაძლევ... შენი უჭკუობისათვის ამნაირ ბედნიერებას რაღა დაგაკარგვინებ?!.. მერე მადლობასაც კი მეტყვი!

ირინე

მამა, მამა!.. (ამ ღროს სცენაზე გამოიფინებიან ყმაწვილი ქალები და კაცები საღამურით, დაირით და ხმაურობით: „აგერ ყოფილა!“ მისცვივდებიან ირინეს).

გამოსვლა მირვე

იგინივე, ქალიშვილები და ყმაწვილები.

ქალიშვილი 1

ჩამორებული ლექურია, ირინე... შენ დაგვრჩი მარტო...

ქალიშვილი 2

შენ უნდა ჩამოიარო ერთი... ვინც იცის და არ იცის, ყველამ ითამაშა:

ირინე

მეტისმეტად დაღალული ვარ, გენაცვალე, მერე ვიცეკვებ...

ქალიშვილები

ახლა, ახლა უნდა იცეკვო!..

ირინე

სხვამ იცეკვოს ჯერ...

ქალიშვილები

ყველამ იცეკვა, შენ დაგვრჩი, მხოლოდ... შენს გარდა ყველამ ვიცეკვეთ.

ყმაწვილები

თქვენ დაგვრჩით მხოლოდ... კავალერი თქვენ ამოირჩიეთ...

პბესალო

(გამოხტება საცეკვაოდ). აგერ გახლავართი ტაში, ყმაწვილებო! (ირინე გაკვირვებით ერთს გადახედავს და გაჰყვება ცეკვაში, ერთს შემოუვლის და გაჩერდება. საერთო „ბრავო“).

როდამიშვილი

(ვიქტორს) ვიქტორ, აგერ არის ფილიპე, ნულარ გადადებ.

ვ ი ქ ტ ო რ

ახლავე, ა! (ხმაურობით ისევ გავლენ სტუმრები და ირინეს თან გაიყოლებენ).

ბამოსვლა მაცხრა

ფ ი ლ ი პ ე და ვ ი ქ ტ ო რ

ვ ი ქ ტ ო რ

(შეაჩერებს მიმავალ ფილიპეს). თქვენთან, ბატონო ფილიპე, ცოტა საქმე მაქვს.

ფ ი ლ ი პ ე

ოჰ, კაი დაგემართოს! მეც შენი ნახვა მინდოდა სწორედ... ყმაწვილო, შენ რაღა დაგიმალო, შვილივით გიყურებ, შენთან რა მაქვს დასამალავი... შვილი გადამერია, სასიკეთო შვილი!.. ჩემი ირინე!

ვ ი ქ ტ ო რ

ჰო!

ფ ი ლ ი პ ე

მომკლა კაცი, გამათავა!.. ვილაცამ შემიცდინა... ვილაცამ გამისულელა! წარმოიდგინე შენმა ნათლიისშვილმა, აბესალომ, იმისთანა პატივი დამსდევ, რომ ჩემი ღარიბი ოჯახიდან ჩემი შვილის ცოლად შერთვა ისურვა, და ეს შეჩვენებული უარზე მიდგება!.. მერე თვითონ მოვიდა და ესე მთხოვა ჩემი ირინე! ვინ გამიბრძოვა, ვინ გამისულელა?.. არ მიყვარსო, დოუჯინია!.. ჰმ, არ მიყვარსო! მოდი და ელაპარაკე ამ ქალბატონს!.. აბა, უნდა ვუყურო, სანამ ვისმეს არ შეიყვარებს და სირცხვილს არ მაჰმევს!..

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო თვითონ მოვიდა შენთან და გთხოვა ირინე?

ფილიპე

აბა, აბა! ახლა პასუხს უცდის.

ვიქტორ

ჰმ!.. რა პასუხი უნდა მისცეთ?

ფილიპე

უარის თქმა რავა შემიძლია!. უარი რავა მეთქმება, მარა ამ ბოვშის საქმეც მაწუხებს და ამას გეხვეწები, ვიქტორ ჩემო... შენ ძმასავით გიყურებ და მიქენი სიკეთე, ჩააგონე, რომ იმ ყმაწვილს არ შეამჩნევინოს თავისი უჭკუობა და სისულელე... არ აწყენიოს. ხუმრობაა?! თვითონ იცი, რა ოჯახის შვილია, რა გვარის შვილი!.. ამნაირ ბედს ვინ არ ნატრულობს და მე უარი ვთქვა?! იმე!* შენ დაგენაცვლე, შენი ჭირი შემეყაროს, რას ემგვანება ეს? ჰმ!.. რას მივაწერო, რითი ავხსნა ამ ბოვშის ამნაირი ახირება?!

ვიქტორ

აბა, მართალი მოგახსენოთ, ბატონო ფილიპე, თქვენი ქალიშვილი მშვენიერად სჯის, როცა უარს ამბობს აბესალოს წაყოლაზე...

ფილიპე

ა?.. შენგან მესმის ეგ?! შენ მეუბნები ამას?

ვიქტორ

სწორედ! და დარწმუნებული ვარ, იმათ არ მიიღებ ამას, ვითომ და ირინეს უღირსად ვუყურებდნენ აბესალოს საცოლოდ... დამწყევლოს მაშინ ღმერთმა!.. არა, ბატონო ფილიპე, აბესალო არ არის ირინეს ღირსი და თუ თქვენ თქვენი ქალიშვილის ზედნიერება გსურთ, თუ არ გინდათ სიცოცხლე გაუმწაროთ, იმ ჩემს ნათლიისშვილს უსათუოდ უარი უნდა უთხრათ.

ფილიპე

რატომ, ვიქტორ, რატომ?.. რომ არ მესმის მე ეგ ლაპარაკი? რითია დასაწუნარი იმისთანა შესანიშნავი ახალგაზრდა? შეხედულებას დაუწუნებ კაცი, გვარიშვილობას, ოჯახს, ვაჟაკობას, თუ რას, მითხარით ერთი?

ვიქტორ

არც ერთს ამას, მაგრამ თვითონ პირადად არ არის საოჯახო კაცი... მაგას სრულიად არა აქვს იმისი თავი, რომ ოჯახს მოეკიდოს, არა თუ მოეკიდოს, მეტს გეტყვით, იგუოს* ოჯახი. დღეს თუ ირინეს გთხოვს და იმისთვის ირევა, ეგ იმიტომ კი არა, რომ მართლა მისი სიყვარული ჰქონდეს გულში, მართლა ცოლად ირჩევდეს მას... არა, მერწმუნეთ ამაში, ბატონო ფილიპე, არასოდეს! მაგ კაცი გატაცებულია ასე უცაბედად, აღძრული სურვილით და არაფერს ერიდება რამე გზით კონტაქალი დაისაკუთროს. მერმისზე ის სრულიად არა ფიქრობს... მერე რა იქნება, ამისი დარდი არაფრად აწუხებს, იმიტომ რომ ცოლსა და ოჯახს არასოდეს თავის თავს არ შეაწუხებინებს. აბესალოსთან ხასიათის ყმაწვილები საოჯახოდ არ გაუჩენია ღმერთს და როცა შემცდარან და შემთხვევით მოჰკიდებიან ოჯახს, იქ სიკეთე ჯერ არავის უნახავს... საუბედუროდ, ამის მაგალითები საკმაოა ჩვენში... თუ ვინმე გაძლებს მაგათთან, ისევ იმგვარივე ხასიათის ქალი, თორემ მეოჯახე, მშვიდობიანი, ღვთისნიერი* ქმნილება მაგათ სიახლოვეს უკიდურესად გაწვალებულია და წამებული. დამიჯერე, ფილიპე, რომ შენ ირინესაც ამგვარ მომავალს გაუმზადებ, თუ უარი არ მიუგე აბესალოს.

ფილიპე

აბა ვის უნდა მივცე, შვილო?

ვიქტორ

ცოტა არიან იმისთანა ყმაწვილები, რომლებსაც მართლა გულით წადიანთ ოჯახს მოეკიდონ და საიმედონი არიან, რომ მუყაითად* გოუძლებიან ოჯახს?

ფილიპე

და აბესალოს ვუთხრა, ქალს ვერ მოგცემ-თქვა?

ვიქტორ

უთხარი, სასიძო ამორჩეული მყავს-თქვა და, რომ ასე არ ყოფილიყო, ბედნიერი ვიქნებოდი თქვენთან დამოყვრებით-თქვა...

ფილიპე

არ ჩამკითხავს მერე? მომასვენებს, სანამ არ გეიგებს, ვინ არისო!?

ვიქტორ

უთხარი, უთხარი პირდაპირ...

ფილიპე

ასე ტყვილა ვინ შევასახელო...* გამოძიებაში* არ შევა, შენ გგონია?

ვიქტორ

ტყვილა შესახელება რათ გინდათ... სწორედ იმისათვის გეძებდით ახლა, რომ შეგატყობინოთ თქვენი ქალიშვილის გულის ნადები და ერთი ჩინებული ყმაწვილი კაცის თხოვნა... და, იმედია, რომ, როგორც შვილის მოსიყვარულე მამა, არც ერთს არ დაურღვევთ ბედნიერებას თქვენი წინააღმდეგობით... სწორედ მაშვლად* ვარ მოსული, ბატონო ფილიპე.

ფილიპე

ვისგან?

ვიქტორ

კი, მართალია, მდიდარი ოჯახის შვილი არაა, მარა ღმერთმაც იცის და კაცმაც, რომ პავლე როდამიშვილი ჩინებული ახალგაზრდაა, მუყაითი, პატიოსანი...

ფილიპე

და იმას მიეცე ირინე?!

ვიქტორ

სწორედ! მით უფრო, რომ ქალსაც და კაცსაც ერთმანეთი უყვართ და მართლა ბედნიერი იქნებიან...

ფილიპე

ერთმანეთი უყვართ?.. ამისთვის დაეთრეოდა ის წუნწკლიანი* ჩემს ოჯახში?!

ამისთვის დაძვრებოდა, რომ სიყვარულზე ემართა მუსაიფი იმ უტიფართან?!⁹ ღმერთო მომკალი!.. რა მესმის ეს, რას მოვესწარი — ქალიშვილი ასე ურცხვად, ასე მოურიდებლად მელაპარაკება, ეს მიყვარს, ეს არ მიყვარს, ეს ასეთია, ეს ისეთიაო!.. და შენც, ვიქტორ, კვერს უკრავ ამაზე და მირჩევ, ავყვე ბლარტს, რომ მერე სასაცილოდ გავიხადო ჩემი თავი!?!.. შენგან არ მიკვირს, ამისთანა რჩევას რომ მაძლევ!.. მე სულ სხვა კაცად გიყურებდი... სულ სხვა იმედით ვიყავი შენზე.

ვიქტორ

ისე მე ვიცოცხლო, თქვენ არ დაგიფიცავთ, რაევარც მე წრფელის გულით გირჩევდეთ, რაც ახლა მოგახსენეთ...

ფილიპე

აბესალო უარით გავისტუმრო და როდამიშვილს ქალა მივცე?

ვიქტორ

დიახ... თუ თქვენი შვილის გაბედნიერება გსურთ, ასე უნდა ქნათ.

ფილიპე

უკაცრავად ვარ... სწორედ უკაცრავად, და თქვენს რჩევას მე ვერასფრის გზით ვერ მივიღებ... ჰმ, სალამთაძეს უარი ვტყვი — ვიღაცა როდამიშვილის გულისათვის!.. კაი ამბავი თუ გინ-

დათ, ეგ იქნება... არა, ჩემო ბიძია... ღმერთს მაგდენად ჩემთვის კიდევ ჰკუა არ წოურთმევია, რომ საქმეს და მდგომარეობას ვერ მივხვდე... ვილაცა ბარბაქაძეს სალამთაძე ხელს გიწვდიდეს, შენთან დამოყვრებას ნატრულობდეს და უარს ეუბნებოდეს! კაია, შენი ჭირიმე! ქვეყანა არ მოკვდება სიცილით?! სულელად არ მიგიღებენ კაცს?!

ვ ი ქ ტ ო რ

ბატონო ფილიპე!..

ფ ი ლ ი პ ე

კაი, კაი, შენი ჭირიმე! კაი, შენი ჭირიმე! უმორჩილესად გთხოვ, ამაზე სიტყვას ნუღარ ვხარჯავთ!..*

ვ ი ქ ტ ო რ

ნუ ჩქარობთ, ბატონო ფილიპე... გამიგონეთ... ერთი სიტყვა მაინც მათქმევინეთ და...

ფ ი ლ ი პ ე

არც ნახევარი... არც ნახევარი! აბესალოს მხრით პატივია ჩემს ოჯახზე მისი სურვილი, სწორედ პატივი! და ბანჯგვლიანი როდამიშვილისათვის ჩემს შვილს მისი უჭკუობით ბედს ვერ დავაკარგვინებ. ვერა, ვერა!.. თუ მარტო ამაში იყო საქმე, იმ პატიოსან ყმაწვილს, ღმერთო მომეცალი, ამდენ ხანს რაღა მოვკლავდი ლოდინით!.. (მიდის).

ვ ი ქ ტ ო რ

მოითმინეთ, ბატონო ფილიპე! მოითმინეთ ერთ წუთს!

ფ ი ლ ი პ ე

მერე, მერე!.. (იქით მიმავალი). გაეშმაკებულია ყოველი კაცი! ჟნდა აბესალო დააშოროს ირინეს! კი მიგიხვდის!

გამოსვლა მიათო

იგივე, როდამიშვილი დაირინე

როდამიშვილი

ვიქტორ... რაო?..

ვიქტორ

მხეცია!.. მხეცი, ჩემო ძმაო! ახლოსაც არ გეიკარა ჩემი სიტყვა! პატივისცემად მიაჩნია აბესალოსაგან... ირინეს რომ სთხოვს... უარს ვერ გოვუბედავო...

ირინე

ვიქტორ... მიშველე!.. მიშველე, ძმობას გაფიცებს

ვიქტორ

რატა გიშველო, საყვარელო დაო! რაღათი გიშველო!.. აღბათ არ ყოფილხართ ერთმანეთის ბედი!

ირინე

თავს მოვიკლავ და აბესალოს კი არ წავყვები! თავს მოვიკლავ და არ წავყვები!

ვიქტორ

ჩუ, ნუ ტირი! აგერ მამაშენიც მოდის!.. პავლე, მოშორდი, თუ ძმა ხარ!.. აქ აღარაფერი გაგეწყობა,* ტყვილი იქნება ყოველივე მეცადინეობა. (როდამიშვილი გადის).

გამოსვლა მეთერთმეტე

იგინივე და ფილიპე

ფილიპე

სად ხარ, ჯმაწვილო, მე შენ დაგეძებ?! ეს რაა?.. ცრემლები?.. რა გატირებს, რა ღმერთი გიწყურება! რა ეშმაკი გრევს?! ახლავე თვალები ამოიწმიდე! ჩუ, ჩუ!

ი რ ი ნ ე

მამა. ჩემო მამა... ჩემო კარგო მამა!..

ფ ი ლ ი პ ე

ნუ სულელობ, გეუბნები!.. ნუ მჭრი თავს* ქვეყანაში!.. ამას მოველოდი შენგან?! შე სულელო, შენ არც კი გესმის, რა ბედნიერებას ეყრები!.. ჩუ, ხმა არ ამოიღო!

ი რ ი ნ ე

მამა, შენს სულს დავენაცვლე! ჩემო მამა!..

ფ ი ლ ი პ ე

რა დროს ლაპარაკია... ის უმაწვილი გვიცდის... ახლაც უნდა გამოაცხადოს... წამოდი, შვილო, წამოდი-თქვა! (მიჰყავს) ვიქტორ, შენც!.. და იმ საძაგელს უთხარი, ხმა არ ამოიღოს, კრინტი არ დასძრას... თორემ!

გამოსვლა მითორმობი

იგინივე, ა ბ ე ს ა ლ ო და მერე რ ო დ ა მ ი შ ე ი ლ ი

ა ბ ე ს ა ლ ო

რომ ველარ მოვესწარი... რა იქნა, ფილიპე ჩემო!

ფ ი ლ ი პ ე

აჰ, ბატონო ჩემო, ეს-ეს არის გიახლებოდით.

ი რ ი ნ ე

ბატონო აბესალო!

ა ბ ე ს ა ლ ო

თქოთონ ბატონო და ხელმწიფავ!..

ი რ ი ნ ე

წებან მე ვერ მოვასწარი პასუხი მომეხსენებია თქვენთვის!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

მოუთმენლად მოველი თქვენგანაც გავიგონო იგი... თქვენგანაც...

ფ ი ლ ი პ ე

კი, ბატონო, კი, ბატონო!

ი რ ი ნ ე

დიდად მადლობელი ვარ თქვენი ჩემდამი გრძნობისათვის... მეც სიტყვას გაძლევთ, მოგიგოთ ნამდვილი დამპყრის სიყვარულით...

ა ბ ე ს ა ლ ო

დამპყრის?... არა, არა... მე თქვენს თავს ვერავეინ წამართმევს... ვერა, ვერა!

ფ ი ლ ი პ ე

ვინაა წამართმევი, შენი ჭირიმე, ვინ?... რას ბრძანებთ!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

და ჩემი ბედნიერება ახლავე მთელ ქვეყანას უნდა გავაგებო, ახლავე!

ფ ი ლ ი პ ე

კი, ბატონო, კი, შენი ჭირიმე!.. წამობრძანდი... სახლში წამობრძანდი! (მიჰყავს თავჩაკიდებული ირანე).

ა ბ ე ს ა ლ ო

ვიქტორ, ვიქტორ... მოდი, კაცო! (სახლისკენ მიდიან).

ფ ი ლ ი პ ე

ვიქტორ, მობრძანდი

ვ ი ქ ტ ო რ

გიახლებით!.. (როცა ყველანი გავლენ, მარცხნით გაიხედავს და როდამიშვილს იხმობს) პავლე! (შემოდის როდამიშვილი შე-

წუსებული) პაელე, გაფიცებ ყმაწვილკაცობას შეიმაგრო თავი, არავის შეამჩნევით შენი მწუხარება... ირინეს გულისათვის მოიქეცი აგრე... რას იზამ, ძმაო, ჯერ კიდევ მხეცობაში გვიდგია ფეხი!.. ისე შეახედვით ყველას, თითქოს თქვენს შორის ნამდვილ არაფერი ყოფილიყოს, თუ ძმა ხარ!.. შენ მაინც შეიბრალებ საწყალი ირინე! წამოდი (რომ დააპირებენ სახლისკენ წასვლას, ამ დროს მოისმის „ვაშას“ ძახილი და მრავალქამიერ).

რო დ ა მ ი შ ვ ი ლ ი

გადაგიწყდა ყოველივე სიხარული, აბესალო სალამთაძე! გადაგიწყდა!

(ფ ა რ დ ა)

მოქმედება მეორე

სალამთაძის სახლი

ბამოსვლა პირველი

ე კ ა (აბესალოს დედა) და ვ ი ქ ტ ო რ ი

. ე კ ა

ისე შენს დამაწყევლარს მოაკლდა, შვილო, ყოველივე სიხარული, როგორადაც ნათლიიშენის გული მოკლებული შეიქმნა ყოველივე სიამოვნებას, ჩემს შვილებს. რომ ამნაირად ვუმზერ... ისე ეიგორა* გული, ისე უცნაურად გამოიცვალა მასთან ხასიათი ჩემმა აბესალომ, რომ აღარავისათვის დამალული აღარაა მათი ამბავი... რა მოუხდათ,* რაზე ჩამოუვარდათ ამნაირი ამბავი, ვერაფერი გევიგე, შენ დაგენაცვლე!.. ემდურის რამეს, აწყენია იმ საცოდავმა რამე?.. ვერაფერი გევიგე!.. აბესალოს, რა ვქნა, კითხვა ვერ გოვუბედე, შვილო, და ის ქალია და ქე მეცოდება, გამოკითხვით ვაი თუ შეწუხდეს, როცა გაიგებს, ჩვენთვის დაფარული რომ აღარ არი მათი ამბავი!.. ვარ ასე და ვასკდები ჩემს გულს... უნდა ვიმწუხარო... უნდა ვიჟივლო და ვიტყუო ჩემად მაგათ შემხედვარემ...

ვიქტორ

აბესალო სად არის ახლა, ნათლია?

ეკა

რა ვიცი, შვილო! წავა, გადაიკარგება სადღაც... მოვა, ერთ-ორ დღეს გაათევს სახლში... ისიც სულ იღრინება, გაბურტულია, მერე ადგება და ისევ წავა თავისათვის... კითხვას ვინ გაუბედავს, შენ გენაცვალე!.. მამამისია და ისიც ველარ უსწორებს მის ნებას... დაბრუნდება თუ არა და იმწამსვე იმის კითხვაშია, ვინ იყო მომსვლელი ან წამსვლელი... სულ გამოიცვალა, ვიქტორ ჩემო, სულ! ველარ იცნობ ჩემს აბესალოს. სხვაგან არ ვიცი რაეა და სახლში რომ ვუყურობ — გული მიკვდება და უფრო ის მკლავს, რომ არ ვიცი, რა ვქნა, რა გზას დავადგე!

ვიქტორ

ირინე როგორაა, ნათლია?

ეკა

როგორ იქნება, შვილო!.. გულში რა ცეცხლი უტრიალებს, რას გოუგებ — თვითონ არას ამბობს... რომ უყურო, ვითომ და არაფერი. ქმართან ისე მორჩილებითაა, თვალებში შეჰყურებს, რა უნდაო, რა იამებაო... მეტ* სიტყვას არ ამოიღებს მასთან... დაფუსფუსებს ოჯახში.. მუდამ საქნარშია.. ძვირფასი მეოჯახე ქალია, შვილო, ძვირფასი მეოჯახე ქალი! ეს უფრო მიკლავს გულს... ამისთანა რამეს რაეა არ უნდა აფასებდეს ადამიანი!.. მარა რა ვქნა!.. რა ვქნა! რატომ ეიგორა გული მასზე ჩემმა შვილმა, აღარ ვიცი, შენ დაგენაცვლე... ვერ გამოგიია... ეგებ ჩვენთან არ აჩენდეს თავის ხასიათს... რასაკვირველია, ქმარს უფრო ეცოდინება ცოლის ამბავი... შეიძლება რამე მიზეზიც ჰქონდეს მაგ უბედურს ჩემი აბესალოსათვის... აბა ისე ტყუილუბრალოდ!..

ვიქტორ

არა, ნათლია ჩემო!.. მართალი გითხრათ, ეგ რომ მაგრე იქნებოდა, მე თავიდანვე ვიცოდი და ამიტომაც მინდოდა ხელი

შემეშალა აბესალოსათვის იმ დღეს... ირინესათვის რომ გა-
დირია, მაგრამ ვერაფერი გავაწყვე...

ეკა

ნეტავი შენი კარგა ყოფნით, აგეცილებია მაგისათვის მაშინ.

ვიქტორ

რამდენადაც მე გავიგე... აბესალო იმ ყმაწვილთან ეჭვობს
ირინეს, ქე რომ წაართვა... წართმევა იყო, აბა რა იყო... იმას-
თან ეჭვობსო... ასე მითხრეს...

ეკა

უი, უი ცოდვაა, შვილო, ცოდვაა!.. ცოდვაა, რომ კაცმა მა-
გისთანა რამ დააბრალოს მაგ უბედურს, მაგ საწყალს!

ვიქტორ

ასე კი გევიგონე...

ეკა

ტყვილია, ტყვილია, შვილო!.. ამ დასამიწებელ თვალებს დღე
და ღამ არ ვაშორებ... თვითონაც რა ხანია, რომ ეზოს გადაღმა
არსად ფეხი არ გადუღგამს... ცოდვაა მაგნაირი რამენს დაბრა-
ლება!.. ალბათ, მისიანებსაც ასე აქვთ გაგონილი და აღარავინ
გეიჭაჟანა მის სანახავად...

ვიქტორ

უნდა მიახვედროთ, ნათლია, რომ აბესალო შემცდარია...

ეკა

რანაირად, შვილო, რანაირად?

ვიქტორ

რომ უსაფუძვლოა მისი ეჭვები... ტყვილა თავის სახელსაც
ირცხვენს და ცოლსაც თავს სჭრის ქვეყანაში...

ისევ შენ... ისევ შენ... შენ დაგენაცვლება ნათლიაშენი!.. ჩამოუგდე სიტყვა შენებურად... მოელაპარაკე... შეაჯერე...* შენი ჭირი შემეყრება!.. შენ შეგვეწიე... შენებურად მოელაპარაკე აბესალოს... ეგებ შენი გეიგონოს, ეგებ ჩაუკვირდეს თავის საქმეს და გონზე მოვიდეს... რა ვქნათ, შვილო, ჩვენ, მოზუცებულებმა, რანაირად ვუთხრათ, რანაირად გოვუბედოთ!.. და შენ ძმასავით ურჩიე, ოუხსენი ყველაფერი...

ვიქტორ

მეც სწორედ მაგისათვის მოვედი დღეს, გამოტეხილი* უნდა გითხრათ. მინდოდა მენახა და მეთქვა ერთი-ორი სიტყვა, თორემ ნამეტანი მითქმა-მოთქმაა და უარესი ის არის, რომ აბესალოსაგან ეძლევათ სალაპარაკო... უნდა მოისპოს ეს უცნაური და უხეირო ლაპარაკი! აბესალო კია დანაშაული ყველაფერში.

ეკა

აბა, ჩემო ვიქტორ, შენ თუ რამეთი გამიხარებ ამ დათუთქულ და დამწუხრებულ გულს... ღმერთი, შვილო, მაგიერს მოგიძღვნის..

გამოსვლა გიორგი

იგინივე და ირინე

ირინე

(თავსაფარწაკრული). დედა, კიდევ ორი ჭუკი არ დაკარგულა? (ვიქტორს შენიშნავს) უი, ვიქტორი მოსულა! კი ვერ შევხედე..

ვიქტორ

გეტყობა, ძალიან გწყენია ჭუკების დაკარგვა..

ეკა

რაცხა უბედურებაა, არ იქნება ისეთი დღე, თითო-ოროლა არ დაიკარგოს... რა ამბავია, ვერაფერი გევიგეთ... გაგვიწყალა სულ, რაც ინდოური გეყავდა...

ირინე

სად დაგვეკარგე, ვიქტორ?... რაცა ხანია, თვალით არ გვეჩვენე... დედა ძალიან გემდურის, იცოდე... წინედ ყოველ კვირა იცოდა მოსვლაო.

ვიქტორი

რა ვქნა, შემხვდა* ასე.

ირინე

თუ მე ცუდი ფეხით მოვედი აქ და მას აქეთ აღარავინ ეკარებოთ აქაურობას?

ეკა

რატომ, შეილო, რატომ ამბობ მაგას?..

ვიქტორ

(სიცილით), შეიძლება მაგრეთაც იყოს.

ირინე

არა თუ? (ფანჯრიდან დაინახავს). ოჰ, აბესალო მოვიდა.

ეკა

(წამოვარდება და ფანჯარასთან მივა). აბესალო მოვიდა?..

ვიქტორ

კი, აბესალოა.

ეკა

ესენი ვინ არიან? ველარ ვიცანი...

ვიქტორ

ერთი სოგრატა პურაშვილია და მეორე ნესტორა ტაბიძე.

ეკა

მართლა... მართლა. კი ველარ ვიცანი! სად შეხვდნენ ერთმანეთს?

ვიქტორ

მაგენი კი მოსძებნიან ყოველთვის ერთმანეთს... ნაქეიფარი მოდიან საცხაიდან* უსათუოდ.

ეკა

(ირინეს). გადი, შვილო, შეეგებე ქმარსა და სტუმრებსაც.. აივანზე შეეგებე... მეც ახლავე გამოვალ.

ირინე

კი, ბატონო! (გავა).

ეკა

ე, თვალი მიაყოლე, ვიქტორ ჩემო, რარიგად სახე მოელუშება ჩემს აბესალოს... არ შეიძლება წარბი გახსნას ირინეს შემხედვარემ... რა ვქნა, რა ვუყო, მაგათ ამნაირ ამბავს რომ ვუყურებ... ნეტავი დროს მაინც გაევილო, რაც მაგათ ჯვარი დაიწერეს!..

გამოსვლა მესამე

იგინივე, ირინე, აბესალო, ნესტორ და სოგრატ

აბესალო

ოჰ, ვიქტორ!.. სად გადაიკარგე, ყმაწვილო?..

ვიქტორ

სხვაგან ვიყავი— საქმე მქონდა.

ეკა

დაბრძანდით, ბატონო!

ყმაწვილები

გახლავართ!

აბესალო

ლექურები* აიძვრეთ... მამა შინ არის, დედა?

ეკა

სახლშია, შვილო... ცოტა უქეიფოთაა* და წამოწოლილია თა-
ვის ოთახში...

აბესალო

არაფერია... გეცაღე, ახლავე ფეხზე წამოვახტუნებთ... ისევ
ჯანზე დავაყენებთ! შენ ოღონდ ხელათ* ისეთი სადილი შეგ-
ვიმზადე, აი ჩვენისთანა ყმაწვილებს რომ ეკადრება... დროზე,
თორემ ცდაც არ შეგვიძლია!

ეკა

ახლავე, შვილო! ირინე ჩემო (ირინე გავა).

სოგრატ

ბატონო ეკა, თუ გებრალეებით, ღვინოს ნუ დაგვანახვებთ!

ნესტორ

აბესალო, თუ ღმერთი გწამს, ნურაფერს გამოიგონებს... არა-
ფერი არაა საჭირო... ჯერ რომ ბატონი სამსონი უქეიფოდ
ბრძანებულა და მერე კიდევ, თქვენ ნუ მომიკვდებით, ბატო-
ნო ეკა, ეს მეოთხე დღეა სწორედ, რომ ღვინოში დავცურავთ...
რა იყო, რა იყო! ჩემო ბატონო! ცოცხლები რაობით* გად-
ეურჩით!

ვიქტორ

თქვენ კი არაფერი გეტყობათ და!

სოგრატ

არ გვეტუობა კი არა...

აბესალო

კარგი, კარგი!.. მაგაზე რაღა ლაპარაკია საჭირო! მოდი, სამ-
სონი ვნახოთ... ქეიფზე* მოვიყვანოთ მოხუცებული... მოდი,
ნესტორ! დედა, აბა შენ იცი!..

ეკა

კი, შვილო, კი! ყველაფერი ახლავე იქნება; მიბრძანდით, თქვე-
ნი ჰირიმე... მიბრძანდით! (თვითონ გავა. უკან ჩამორჩებიან
ვიქტორ და სოგრატ, რომელნიც წინათ ერთად ისხდნენ და
ერთმანეთს ელაპარაკებოდნენ ჩუმად):

გამოსვლა მეოთხე

ვიქტორ და სოგრატ

სოგრატ

ერთ ბეწვზე გადავრჩით საშინელ უბედურებას... ჩააცივდა
კოლა ბეჟანეიშვილს, აღარ მისცა საშველი... არ მისცა საშვე-
ლი... ამოიჩემა ასე ტყუილუბრალოდ! ბევრი უთმინა დე რომ
გამოვიდა მოთმინებიდან, ასე ამ ხალხში მიაძახა: ჩემზე რომ
ასე თვალი გიჭირავს, უკეთესი იქნებოდა, ცოლისათვის გედო-
ნა აგრე მარჯვედ თვალიო!..

ვიქტორ

თუ ძმა-ხარ!?

სოგრატ

ძმობას გეფიცები, მთელ ხალხში მიაძახა ასე! იმე, რა ნახეს,
კაცო, ჩემმა თვალებმა, რა ნახეს?! ლომი რომ გინახავს გაძვინ-
ვარებული, ერთი ისკუბა იმხელაზე და დაახტა კოლას,
გვეგონა, გაათავა ეს არის-თქვა... მაგრამ იქით-აქეთ ვეცით...
ვიღამ შეაკავა... ძლივს დავაშორეთ ერთმანეთი... კბილებს
აკრატუნებდა, კაცო, ისე, რომ აქ გეიგონებდი!

ვ ი ქ ტ ო რ

შეურცხვა მაგას ყმაწვილკაცობა! გამოაჰიანა* ქალი ასე ტყუილ-უბრალოდ! ყველამ გაიგო, ყველა მიახვედრა, რომ ცოლს ეწამება*... ნეტავი, საწყალი რამეში მაინც იყვეს დანაშავე!..

ს ო გ რ ა ტ

აღბათ არის, კაცო, აბა რატომ შეიძულა ასე უცნაურად და ისეთ გუნებაზეა, რომ მზადაა, მგონია, სიცოცხლეს გამოასალმოს!

ვ ი ქ ტ ო რ

იცის ღმერთმა, რომ ირინე არაფერ მაგისტანაში დანაშაული არ არის!.. იცის ღმერთმა!

ს ო გ რ ა ტ

ყველას კი სჯერა...

ვ ი ქ ტ ო რ

თვითონ რომ არწმუნებს ყველას თავისი საქციელით, აბა სხვა რა იქნება!

ს ო გ რ ა ტ

პალიკო ცისკარიშვილის პირით შეუთვალა როდამიშვილს, რომ აქედან სადაც გინდა გადაიკარგეო, ამ მხარიდან ეიყარეო, ანდა ამ მოკლე ხანში, სადაც მიგისწრებ, იქ აგკუწავ ნაჭერ-ნაჭერო. ასე შეუთვალა გუშინწინ. გუშინ ისე დათვრა სიპიტაძისას, ისე დათვრა, რომ ბევრ სმაში მინახავს მაგი, მარა გუშინდელსავით გაგიყებულნი კი ჩემს ღღეში არა ჯერეთ... ახლა ჩაგვაცივდა, აღარ გაგვიშვა და, მე ვიცი, ჩაგვკლავს ღღეს მაგ დალოცვილი.

ეჰ, კაი თუ გიყვარდე!.. მაგ ისეა, ეტყობა, ატროვებული*, რომ კაცი უნდა ერიდოს, თვარა ერთ უბედურებაში გაგხვევს:

იგინივე და ა ბ ე ს ა ლ ო, მერე ი რ ი ნ ე

ა ბ ე ს ა ლ ო

სამსონი გკითხულობსთ, ყმაწვილებო, რა მუსაიფში გაბმულ-
ხართ!

ო რ ი ვ ე

ახლავე მოვდივართ.

ს ო გ რ ა ტ

სიტყვა მინდა* დიდი ხნიდან ვიქტორთან... ძლივს ხელში ვიგ-
დე.

ა ბ ე ს ა ლ ო

მიდით-მეთქი, მიდით! (ორივე სამსონის ოთახში შევლენ).

ი რ ი ნ ე

დედამ რომელი ღვინო ამოვალეზინოო?..

ა ბ ე ს ა ლ ო

ნაქაჩი!* ან და წყალ-მაჭარა*!.. ეგეც საკითხავია?.. (კარებში-
ბიჭო ნიკოია, მაგ ცხენებს უნაგირები მოხადე და თივა ბლო-
მად დაუყარე!..

ი რ ი ნ ე

რა პასუხია ეგ, ყმაწვილო?.. (აბესალო ეზოში იყურება) ადა-
მიანმა ერთხელ მაინც წესიერად ნათქვამი სიტყვა ველარ გაი-
გონოს!.. (უტბად მოტრიალდება და აჩქარებული ნაბიჯით
გავა ოთახიდან) გაჭირდა, ღმერთმანი, სიცოცხლე!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

(კარებიდან გამობრუნდება). ჯერ სად ბრძანდები! გაჭირვებუ-
ლი სიცოცხლე რანაირი უნდა, აწი განახვებ, ქალბატონო!

(ფანჯარაში იყურება და უცბად მოშორდება. გაჯავრებით კარებში) ნიკოია, ნიკოია, ბიკო!.. არ გესმის?

ნიკოია

(შემოვარდება). რა გნებავთ, ბატონო?

აბესალო

რომ დაგიძახებენ, მეორე დღეს უნდა გაიგონო, შენ ოხრიშვილო? გასწი ახლავე, ეგერ ცხენოსანი რომ ეზოში ჩამოვიდა, მიდი და უთხარი, არავის არ ღებულობენ-თქვა... გასწი, რას დაგილია პირი!

ნიკოია

დიდი ქალბატონი ეგებება, ბატონო...

აბესალო

დიდი ქალბატონი... პირი დაგიფჩენია ვირიშვილს! გეეთრიე, მუდრეგო, დამეკარგე იქით!.. ამოვარდა თქვენი სახსენებელი.. (მეორე კარებისაკენ მიმავალი) ახლავე გავაბუზურებ* მაგ ვაებატონს!.. ა, თქვენი რჯული, თქვენი, თქვენი!

გამოსვლა მთავარი

იგინივე და ეკა (რომელიც სამსონის ოთახიდან გამოვა).
მერე ვიქტორ

აბესალო

რა უყავი ის ვაებატონი?

ეკა

ვინა, შვილო?

აბესალო

ახლა რომ მოეთრია?

ჩემი ირინეს ბიძაშვილი, სოლომონი იყო, შვილო. სამსონთან შევიყვანე.

აბესალო

ახლავე აქედან წათრიოს!.. ახლავე მოჰკურცლოს თავისით, ჩემს თვალებს არ დაენახოს!.. გესმის?

ეკა

შვილო, შვილო აბესალო!.. შენი ჭირი შეეყაროს დედაშენს, მაგას რას ამბობ, შვილო?.. რას ამბობ, შვილო?!

აბესალო

ეგ მე ვიცი, რასაც ვამბობ, მე ვიცი!.. ბერიკაშვილი კი ახლავე მომავორეთ, თუ არ გინდათ, რომ ბიჭებს გავაბუნძურებინო!.. (გავა).

ეკა

(გაშტერებული). ღმერთო, რატომ არ მომკლავ!.. რას მოვესწარი ამას! რას მოვესწარი!.. (შემოსულ ვიქტორს) ვიქტორ, შვილო ვიქტორ, მიშველე, რაცხა უცნაურ ამბავს აპირობს ჩემი აბესალო!..

ვიქტორ

რა იყო?..

ეკა

ირევა ირინეს ბიძაშვილის მოსვლისათვის... სახლიდან დეითხოვეთო, თვარა ბიჭებს გავაგდებებო!.. მიშველე, შენ გენაცვალოს შენი ნათლია, ამაშორე სირცხვილსა და გამოჭიანებას!.. შენს სულს ენაცვალე!.. აგერ მოდის და, შენი ჭირიმე... შენი! (საჩქაროდ გავა).

ვ ი ქ ტ ო რ და ა ბ ე ს ა ლ ო

ა ბ ე ს ა ლ ო

დღეღამეში იყო აქ, ვიქტორ, სად წავიდა, თუ იცი?

ვ ი ქ ტ ო რ

ეს არის ახლა გავიდა, მკვდარია ქალი.. აბესალო, კარგია; თუ ძმა ხარ, ამ შენს სახლში მაინც ნუ იზამ იმისთანა საქმეს, რომ შემდეგ ქვეყნის სალაპარაკო გახდეს. თუ კაცი ხარ, ქვეყანას ნუ ააყაყანებ!

ა ბ ე ს ა ლ ო

ქვეყანაში მე კარგა ხანია სახელიც გამიფუჭეს და ვაეკაცობაც შემირცხვინეს, რომ მორიდება მჭირდებოდეს კიდევ! კმარა, რაც თავსლავი დამასხეს და აწი მე მიყურონ... მე მიყუროს!..

ვ ი ქ ტ ო რ

მერე რაც გინდა ის ქენი, ღლეს, თუ ძმა ხარ, ამ ბერიკაშვილს თავი დაანებე, ნურაფერს ნუ შეამთხვევ... ეკა ჭავჭავიძე აღარ არის, მართლა ჰგონია... გავაგდებო, გითქვამს... იკლავს თავს საწყალი...

ა ბ ე ს ა ლ ო

გავაგდებ, მაშ არა?.. ვხუმრობ, თქვენ გგონიათ?.. თუ თავით ახლავე არ წათრეულა, შერცხვენილი დამიძახეთ, თუ წაგვაბუნძურო!..

ვ ი ქ ტ ო რ

ყმაწვილო, რას ერჩი ამ კაცს, რა დაგიშავა, რა გიყო საიმისო?..

ა ბ ე ს ა ლ ო

გმ მე ვიცი!

ვიქტორ

გაი დაგემართოს, ბენ რომ იცი, მაგრამ ამ ოჯახში, შე კაცო, შენ გარდა დედაა, მამაა შენი!.. ჯერ ამ ოჯახს მათი სახელი ჰქვია.. შენ არ მომიკედე, არავინ არ მოგიწონოს ასეთი აზრება..

აბესალო

ჰმ, ახირება!.. ახირება!.. დასანახავად შემძულდნენ მაგ ლაწირაკები... მაგ უწმინდურების.. ყველაფერი მაგათ გადამკიდეს, რაც დღეს დამემართა ვიცი, რაზე დაწანწალებს მაგ წრიფი, მაგ მათხოვარა!.. მაგათი წყალობით მომეპრა თავი და მაგათ უნდათ ტალახში ამოსეარონ ჩემი თავმოყვარეობა!.. არ მოასწრებს მაგათ ღმერთი ამას!

ვიქტორ

აბესალო, რას ამბობ, ყმაწვილო, დაუგდე შენს ლაპარაკს ყური, თუ ძმა ხარ!

აბესალო

ყველაფერი კარგად მესმის!

ვიქტორ

შენს თავმოყვარეობას რარიგად უნდა შეეხოს?.. რისთვის, რანაირად?.. რას ამბობ, კაცო?!

აბესალო

ვიქტორ, ძმობით გევედრებით ყველას, ნუ მიხვევთ თვალებს! თვალებს ნუ მიხვევთ!.. ვიცი ყველაფერი, ვიცი, ყველაფერს ვხედავ და ყველანი ნუ ცდილობთ ბრყყვად გამომიყვანოთ! კმარა, კმარა რა ცეცხლშიც ვტრიალებ, თქვენ მაინც ნუღარ მიხეთქავთ უფრო გულს!

ვიქტორ

რითი, ყმაწვილო? რითი, თუ ძმა ხარ?

ა ბ ე ს ა ლ ო

მაგ წუნწკლიანის შვილი, ნეხვიდან ამოვართიე* და დღეს ყოველნაირად გამაცადინებუღია სირცხვილი მაჭამოს, თავსლაფი დამასხას, სასაცილოდ გახადოს ჩემი სახელი?!

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, აბესალო, ირინეზე ლაპარაკობ შენ მაგეებს? მტყუანი ხარ, შენ ნუ მომიკვდები!

ა ბ ე ს ა ლ ო

ჰმ, მტყუანი ვარ, დიახ, დიახ!

ვ ი ქ ტ ო რ

შენს ქმობას ვფიცავარ, ირინე ანგელოზია...

ა ბ ე ს ა ლ ო

შენ არ იცი მაგ ანგელოზის ამბავი, არა, არა! არ იცი!

ვ ი ქ ტ ო რ

ვიცო და ამიტომ გეუბნები ამას!

ა ბ ე ს ა ლ ო

მე გაჩვენებ მაგ ანგელოზს, რისი ღირსიც ბრძანდება!.

ვ ი ქ ტ ო რ

რა დაგიშავა, ყმაწვილო, საამისო? ამას წინათ თავს იკლავდი, სანამ ჯვარს დაიწერდი, და ახლა კი...

ა ბ ე ს ა ლ ო

უწმინდურია, უწმინდურია ოხრისშვილი! წუპაკია!*

ვ ი ქ ტ ო რ

მე მგონია, აბესალო, ამნაირი შენი სიტყვა და საქციელი შენვე გამტყუნებს.

ა ბ ე ს ა ლ ო

(მიაჩერდება და მერე უტბად). ეგრე იყოს! ეგრე იყოს, ოღონდ ბერიკაშვილი მომაშორეთ თავიდან, ასლავე მომაშორეთ!

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, ამით იმის მეტი არაფერი იქნება, რომ შეურაცხყოფას მიაყენებ შენს ოჯახსაც და შენს ცოლსაც განსაკუთრებით... სხვა არაფერი!

ა ბ ე ს ა ლ ო

რას დაეჭვებ, მეც ეგ მინდა!

ვ ი ქ ტ ო რ

კარგია, თუ ღმერთი გწამს!

ა ბ ე ს ა ლ ო

მე ნაკლებ ვარ მაგისაგან შეურაცხყოფილი? რაში მოვერიდები!

ვ ი ქ ტ ო რ

რითი, ყმაწვილო, რითი?

ა ბ ე ს ა ლ ო

ოხ, ღმერთო ჩემო, ოხ, ღმერთო ჩემო! რას მაღაპარაკებთ კიდევ, როცა ყველამ იცით!.. ყველამ რომ იცით, რას მაღაპარაკებთ კიდევ!.. როცა ქვეყანამ იცის ეს... ო, ღმერთო! აბა რაა, რომ ტალახში მისვრის ვაჟკაცობას, სიყმაწვილეს, სახელს!.. ვისი გულისათვის მერე? ვისი გულისათვის?..

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, ვიყვე ღვთისაგან შეჩვენებული, თუ შენ ამაში არ ცდებოდეს!.. თუ შენ შემცდარი არ იყვე ამაში! რას ამბობ ამას, ყმაწვილო?!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

ნუ მიხვევთ თვალებს, ნუ მიხვევთ თვალებს-მეთქი! გესმია!

ვ ი ქ ტ ო რ

ახირებულია, შენ ნუ მომიკვდე, ასე ტყუილუბრალოდ ადამიანის გამტყუნება!.. ბრაღი მოდე ასე უსაბუთოდ!

ა ბ ე ს ა ლ ო

უსაბუთოდ?!

ვ ი ქ ტ ო რ

უსაბუთოდ, სწორედ!.. ყოველს ჩემს კეთილს შეახვედროს ღმერთმა მაგისტანა ოჯახის მოყვარული...

ა ბ ე ს ა ლ ო

საბუთი არაა, აბა რაღა ჯანდაბა გინდათ კიდეც!.. რა გინდათ კიდეც!.. რა გინდათ კიდეც, მეტი, რა?! გულში, გულში ჩახედეთ მაგ თქვენს ოჯახის მოყვარულს... მის პილწ გულში ჩაიხედეთ და მერე ილაპარაკეთ!.. ვძულდე, ვეძაგებოდე, ყოველგვარი სისაძაგლით აივსოს ჩემზე გული, ოღონდ სხვას, სხვას ნუ შეამჩნევენებს, სხვას ნუ ახვედრებს ამაში, თორემ მაგისი სიყვარული სრულიად არ მეჭირვება მე!.. სრულიადაც არ მეჭირვება!.. რა ჯანდაბად მინდა — ოღონდ ქვეყანაში ვაჟკაცობის სახელს ნუ მისვრის ტალახში და სასაცილოდ ნუ მიხდის!.. ეს მიკლავს გულს, ეს მიხუთავს სულს!.. ამის მოთმენა არ შემიძლია!.. ამას ვერ შევაწევ, ვერა! ვერა!.. ნუ მსვრის ტალახში ვილაც ლაწირაკისათვის!..

ვ ი ქ ტ ო რ

ეგ ტყვილა შეწამებაა, აბესალო!.. ვითომ ირინეს როდამიშვილთან...

ა ბ ე ს ა ლ ო

ქვეყანამ იცის!.. ქვეყანამ იცის!..

ვ ი ქ ტ ო რ

ეგ შენი ბრაღია, თუ გინდა მართალი გაიგო...

ა ბ ე ს ა ლ ო

ჰმ, ჩემი ბრალია, ჩემი! ჯ.

ვ ი ქ ტ ო რ

შენი ბრალია!.. მე თავიდანვე ვიცოდი, რომ შენ მალე აგი-
გორდებოდა გული მაგ უბედურზე და როდამიშვილის მოგონე-
ბა უკმაყოფილებას გამოიწვევდა შენის მხრივ... და კიდევ ამა-
შია მთელი ამბავი! და ამ ცრუ წარმოდგენას აყოლიხარ და
შენც იმწარებ სიცოცხლეს და ყველა მახლობელსაც!.. შენ არ
მომიკვდე, სხვა არაფერი იყვეს და ამაშია შენი გამტყუვნება!..
შენი ცოლის უსაფუძვლო სიძულვილი!

ა ბ ე ს ა ლ ო

კარგი, კარგი! ეგრე იყვეს. ეგრე იყვეს, მაგრამ ბერიკაშვი-
ლი კი მაინც ახლავე თავიდან მომაშორეთ!.. ამ საათში, თო-
რემ, თუ იმ შეჩვენებულთან დალაპარაკებული დავინახე, იქვე
გავათავებ!

ვ ი ქ ტ ო რ

მოითმინე, ყმაწვილო!

ა ბ ე ს ა ლ ო

რა მოვითმინო?

გამოსვლა მირცხ

იგინიე და ი რ ი ნ ე

(აბესალოს). მამას ოთახში გავშალოთ სუფრა თუ ზალაში?
აბესალო! (აბესალო ხმას არ სცემს):

ა ბ ე ს ა ლ ო

ჩერ ეგ შენი მოამბე რომ მოგიბრძანდა, უკან გააბრუნე... მე-
რე იკითხე სადილის ამბავი!

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, აბესალო!

ი რ ი ნ ე

(გაშტერებული). რამ გიკბინა დღეს, ყმაწვილო? რას ირევი
დღევანდელი დღე?!

ა ბ ე ს ა ლ ო

გადარეული როგორიც უნდა, მე განახვებ შენ, თუ ახლავე ეგ
ვაებატონი, შენი ბერიკაშვილია თუ ვირიშვილი, სახლიდან
არ გაგიგდია!.. ახლავე თუ არ წათრეულა, საიდანაც მოეთრია!..
მოგიტანა ამბავი? გაგიხარა ვითომ გული? ახლავე წათრიოს,
თორემ მოტანილი ამბებიანათ სულ ერთიანად შიგნეულობას
გარეთ გადმოვაცურებ! გესმის თუ არა?!

ი რ ი ნ ე

მესმის, მესმის!

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო! რას სჩადიხარ, ყმაწვილო?!

ი რ ი ნ ე

ეს გაკლდა (ცრემლებმორეული უცბად გაბრუნდება და გა-
ვა).

ა ბ ე ს ა ლ ო

ახლავე, გესმის თუ არა!

ვ ი ქ ტ ო რ

შერცხვენილი ვიყვე, თუ ეს ამბავი რამეს ჰგავდეს!.. შე და-
ლოცვილო, სხვა არა იყოს-რა, შენი ცოლის სახელი მაინც
ჰქვია მაგ ქალს!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

ცოლის სახელი!.. ცოლის სახელი!

ვიქტორ

ნეტავი ჩემთან არ გექნა ეგ ამბავი და არაფერი მინდოდა!..

აბესალო

ჯერ სად ბრძანდება! ამით გადამირჩება მაგი ქალბატონი?!

ბამოსვლა მცხრა

აბესალო, ვიქტორი და ეკა

ეკა

(გაფაციცებული). შეილო, აბესალო!.. აბესალო, შენი ქირი შეეყარა შენს დედას!.. აბესალო, შეილო, ამ უცხო პირებთან ნუ!.. ამათთან ნურაფერს იზამ, შენ დაგენაცვლე!.. შენი სულის ქირიმე!.. შენი!..

აბესალო

დედა, თავი დამანებე! დამანებე თავი!

ვიქტორ

აბესალო, თუ ძმა ხარ, დაწყნარდი!.. თუ ძმა ხარ!

აბესალო

მაშინ დაწყნარდები, როცა ეგ შიკრიკი წაეთრევა, გესმის თუ არა!.. თუ არ გესმით, აბა მე მიყურეთ!.. (აღელვებული მიდის მამის ოთახისკენ) მიყურეთ, თუ აქ გამიჩერდება!

ეკა

(ვიქტორი წინ გადაელობება). შეილო, რას აპირობ?.. აბესალო!

აბესალო

მაცალეთი მაცალეთი!.. გამიშვით!

ვ ი ქ ტ ო რ

აბესალო, ეს მოხუცებული დედაშენი მაინც შეიბრალე!.. ებ
მაინც შეიბრალე!

ა ბ ე ს ა ლ ო

გამიშვით!

ე კ ა

ღმერთო, რა ღღეს შევესწარი!.. ღმერთო, რა ღღეს შევესწა-
რი!.. აბესალო, შვილო!

გამოსვლა მათეთ

იგინივე, ს ა მ ს ო ნ, ს ო გ რ ა ტ, ნ ე ს ტ ო რ და ს ო ლ ო მ ო ნ

ს ა მ ს ო ნ

(სამსონის დანახვაზე აბესალო შედგება, მაგრამ მხეცურად
უყურებს სოლომონს. სამსონს ჯოხი აქვს ხელში, ჩოხა გახსნი-
ლი და დაბალი ბოხოხი თავზე) სადილი ცოტა დავიცადოთ
აბესალო... შენს სიმამრს მოსვლა უთქვამს — ეგებ ამ ცოტა
ხანში კიდევ მოვიდეს... კარგა ხანია მე და ფილიპეს ერთმა-
ნეთის სადღეგრძელო არ დაგვიღევია! მზახლებს* ასე არ
შეშვენიست!.. არა, სოლომონ ჩემო?

ს ო ლ ო მ ო ნ

მართალი ბრძანებაა, ბატონო!

ს ა მ ს ო ნ

ჰო და ღღეს მაინც გამოვასწოროთ ეგ ჩვენი დანაკლისი:

ს ო გ რ ა ტ

გიახლათ კიდევც!..

ნ ე ს ტ ო რ და ს ო ლ ო მ ო ნ

(ფანჯარასთან). კი, ფილიპე!.. (ვიქტორი არ შორდება აბესა-
ლოს).

ს ა მ ს ო ნ

მართლა?.. ბრავო, ბრავო მზახალო!.. (მიდის ფანჯარასთან)

ბრავო მზახალო.. (სოლომონი და ყმაწვილები გადიან შესაგებებლად). ეგ ყმაწვილი ვინ არის, ვერ ვიცანი? ა, ვიქტორ ჩემო?

ვიქტორ

როდამიშვილი გახლავს.

სამსონ

როდამიშვილი?

ვიქტორ

დიახ!

აბესალო

(აცახცახებული). მამა, გთხოვ ნება მომცე, ეგ ყმაწვილი სახლში არ შემოუშვა!..

სამსონ

რატომ, შვილო?..

აბესალო

გთხოვ, მამა!.. არ შემიძლია მაგას ფეხი აქ შემოვადგმევინო!..

სამსონ

შვილო, თუ რამ ანგარიში გაქვთ, სხვა დროისთვის გადადევნი!.. შენს სიმამრს დასდევნი პატივი — განა ფილიპეს გალანძღვა არ იქნება მაგის დათხოვა? ანგარიშის გასწორება, შვილო, ვაჟკაცურად ვიცოდით ჩვენს დროში!

განოსვლა მითარეობა

იგინივე, ფილიპე და დანარჩენი ყმაწვილები

სამსონ

ბატონ ფილიპეს დღეგრძელობა და სიცოცხლე! ბატონ ფილიპესი მზახალო, შეიძლება ასეთი დავიწყება?

ფილიპე

ღმერთმა მიცოცხლოს თქვენი თავიც, ბატონო სამსონი.. რა ვქნათ.. შეგვხვდა აგრე!..

სამსონ

დაბრძანდით, დაბრძანდით, ყმაწვილებო! თქვენი მომყოლი ყმაწვილი რა მიყავით, ბატონო ფილიპე?

ფილიპე

უკაცრავად ვარ თქვენთანაც, ბატონო სამსონ, და ჩემს სიძეს-თან მაგის მოყვანაზე... მაგრამ იმედი მაქვს, ერთი წუთით მის-ცემთ ნებას ორიოდ სიტყვა მოგახსენოთ... და მეც გვედ-რებით ორივე მამა-შვილს, იმდენი თავაზი გამიწიოთ...:

სამსონ

თხოვეთ, თხოვეთ, მობრძანდეს, რა საჭიროა მაგდენი ლაპა-რაკი. ვიქტორ ჩემო, თხოვე!

ვიქტორ

კი, ბატონო! (გაღრს).

სამსონ

სხვებზე ზომ მშვიდობით, ჩემო მზახალო!

ფილიპე

რალა საკითხავია ჩემი მშვიდობა, ჩემო ბატონო! რალა საკი-თხავია! ღმერთმა ამ დღეს რატომ შემასწრო, თორემ ჩემს მშვიდობით ყოფნას თქვენი ჭირი წაუღია!

სამსონ

რალაც უცნაური ამბავია, მზახალო ჩემო!

ფილიპე

არის... და არა, სამსონ ჩემო?! ამან არ მომარბენია ასე გამწა-რებული?! (აბესალო წასვლას დააპირებს) აბესალო ჩემო, მოითმინე... ერთ წამს მოითმინე...: ერთ წამს მოითმინე და იმ-

დენი სულგრძელობა გამოიჩინე, ორიოდ სიტყვა გეიგონე ჩვენი! (შემოვა როდამიშვილი).

გამოსვლა მეთორმეტე

იგინივე, როდამიშვილი და ვიქტორ

სამსონ

(შეეგებება). სამსონ სალამთაძე გახლავართ!

როდამიშვილი

როდამიშვილი! (საერთო თავის დაკვრა).

სამსონ

დაბრძანდით!..

ფილიპე

ბატონო სამსონი თითონ იცით, მშობლის გულის ამბავი რანაირია, და თუ ამწამად ასე ელაპარაკობ, გამწარება მალაპარაკებს, ჩემო ბატონო სამსონი ვისლა დავემალოთ? ვისლა დავერიდოთ, როცა, ვაი ჩემს მოსწრებას, ვაი ჩემს სირცხვილს და ქვეყანაში გამოჭიანებას, ყველას სალაპარაკოდ გამხდარა, ყველას სატიტინოდ!.. ეს ერთი ხანია მესმოდა ეგ უცნაური ამბავი, მაგრამ დღეს კი აღარ შემიძლია მეტის მოთმენა! ღმერთმა რაღა შემიძულა ისე, რომ თქვენი ოჯახიც ილანძღება და ჩემიც ჩემი შვილისაგანს!.. რა ვქნა, ვეღარ გავჩუმებულვარ მეტის!.. სწორედ უნდა გამოვთქვა ჩემი უკიდურესი მწუხარება თქვენთანაც, ამ ჩემს სიძესთანაც და ყველასთან, ყველასთან ამ ჩემი სიძის გულითად მეგობრებთანაც!

სამსონ

რა ამბავია, ფილიპე ჩემო?! რა ამბავია, ღვთის გულისათვის?! მე რატომ არაფერი ვიცი?

ფილიპე

აბესალო, გაფიცებ ამ შენს ძვირფას, პატიოსან მამას!.. გაფიცებ შენს საყვარელს დედ-მამას, მითხარი, თუ მართლა ასე

გაუწყრა ღმერთი იმ ჩემს შვილს, რომ სრულიად დაივიწყა პატიოსნებაც, თავმოყვარეობაც, ნამუსი, აღარ მოერიდა უწმინდურობას, დაჰკარგა ოჯახის პატივისცემა — ქმრის სიყვარული და შიში, რომ იძულებულს გხდის ათასი საწყენი და გულსაკლავი სიტყვა გაიგონოს ყოველმა თავხედმა და ლაწირაკმა!.. მითხარი, შვილო, თუ მართლა თავის უნამუსობით გიჩაგრავს შენს სასიქადულო ვაჟკაცობას!.. მითხარი, ნუ მიმაღავ!.. მოკვდა გული გაგონილითა და უცნაური ამბებით!

ს ა მ ს ო ნ

ჩემს რძალს ედება მაგგვარი რამ ბრალი? ირინეს?!

ფ ი ლ ი პ ე

მოვკვდი კაცი, სამსონ ჩემო მოვკვდი! მომეჭრა თავი და გაგილანძღე ოჯახი, თუ ეს მართალია!.. აბესალო, შვილო?!

ა ბ ე ს ა ლ ო

დამანებეთ თავი!.. თავი დამანებეთ!.. რა თქვენი საქმეა?.. რა გინდათ? რას სულელობთ! ახლავე შესწყვიტეთ ეგ ლაპარაკი!

ს ა მ ს ო ნ

აბესალო!

ფ ი ლ ი პ ე

რა გამაჩუმებს, ჩემო კეთილო?! რარიგათ გავჩუმდე, სანამ შენგან არ გავიგებ ქეშმარიტს!..

რ ო დ ა მ ი შ ვ ი ლ ი

უკაცრავად ვარ, ბატონო სამსონ, ვწუხვარ, რომ ამნაირ შემთხვევამ შემომადგმევია ფეხი თქვენს ოჯახში... მაგრამ ისეა მოწყობილი საქმე, ჩემი აქ მოსვლა სრულიად შიშის ნიშანი არ არის თქვენი შვილის დამუქრების წინაშე, რომ ცოცხალს არ მარონიებს დედამიწაზე... ამისი შიში არ მამოქმედებს მე ამ წამში, სინდისი მეუბნება, და ამაში არ უნდა ვიყვე შემცდარი, რომ ჩემი გაჩუმება, სხვანაირად მოქცევა, გარემოების

წყარუება — შეფერებად მიიღება და ამით მე მართლა და სა-
ბუთს მივცემ დააქეშმარიტოს ის, რაშიაც ბრალს მდებს თქვე-
ნი შვილი. ბატონო სამსონ! მითქვამს თქვენს წინაშე და ყვე-
ლა აქ მყოფთან, ვიყვე ღვთისაგან შეჩვენებული, ვიყვე წყეუ-
ლი, მთელ ჩემს სიცოცხლეს გაუხარებელი, დაწყევლილი
ყოველი ჩემი კეთილისაგან, მამა ზეციერმა ნუ შემასწროს ნუ-
რადღერ სიკეთეს, თუ მე რამე დანაშაულობა მიმიძლოდეს თქვე-
ნი შვილის, თქვენი ოჯახის წინაშე, რაშიაც ბრალს მდებს
თქვენი შვილი...

ს ა მ ს ო ნ

რაები მესმის ეს!.. რატომ მე არაფერი გამიგია ღღემდის?!

ფ ი ლ ი პ ე

ა, შვილო, ა, შვილო, ხომ გეიგონე!.. შემოგფიცათ და ტყვი-
ლა ბრალს რატომ... რატომ დებ!..

ა ბ ე ს ა ლ ო

(რომელსაც არა ერთხელ უნდოდა წასვლა, მაგრამ მამის ნიშ-
ნებით* რჩებოდა იქვე). შემოგფიცათ!..

ფ ი ლ ი პ ე

მეტი რაღა გინდა, შვილო?!

ა ბ ე ს ა ლ ო

თქვენ სისულელეს მეტი რა უნდა?!

ფ ი ლ ი პ ე

არა, ტყუილუბრალოდ...

ა ბ ე ს ა ლ ო

(გაანჩხლებული). ტყუილუბრალოდ! ტყუილუბრალოდ! გულ-
ში ჩახედე იმ შენ წუპაკა ქალბატონს, გულში ჩახედე და მა-
შინ... მაშინ... თქვი... მაშინ!

ივინივე, ეკა და ირინე, რომელიც ღია კარებიდან ყურს
უგდებდა

ირინე

თვითონ ჩაიხედე, ვაჟბატონო, შენს გულში, თვითონ ჩაიხედე,
შე მართლა წუჰპაკო მართლა წუჰპაკო თუ არა და, ეგ გაღრი-
ნებდა, ვაჟბატონო?

ფილიპე

ირინე, შეილო!

ეკა

ირინე, დედაშვილობას, ჩუ! დედაშვილობას!

ირინე

თუ არა და, მთელ ქვეყანაში მოდევნი ჩემი უნამუსობის ამბა-
ვის მე გამოველ გარყვნილი და შენ კი პატიოსანის შენ კი პა-
ტიოსანის შენი უწმინდურობა ჩემზე გადმოიტანე, შე გლახა,
გლახა?

აბესალო

ხმა ჩაიწყვიტე ახლავე!

ირინე

მე მწამებ უპატიოსნობას! თვითონ რა კაცი ბრძანდები?

ვიქტორ და ეკა

ირინე, დაწყნარდი, ღვთის გულისათვის!

ფილიპე

ირინე, თავი შეიკავე, თავი შეიკავე!

ირინე

რაში დაგეტყუო პატიოსნება, ვაჟკაცი? ფუი შენს კაცობას!
ფუი!

ა ბ ე ს ა ლ ო

გაჩუმდი, თვარა გაგათავებ ამ წამში! ხმა არ ამოიღო!

ს ა მ ს ო ნ

აბესალო, შეჩერდი, მითქვამს შენთვის!

ი რ ი ნ ე

უწმინდურო, ჩემს გულში რა უნდა ნახო შენ? შენსავეთ ბილ-
წი გგონია ყველა?! პატიოსნობა თვითონ რომ არ გაქვს, სხვა-
ში რაფერ დაგანახებს შენი გაფუჭებულობა, შენი სიგლახე?..

ა ბ ე ს ა ლ ო

ხმა, თორემ მოგკალი ეს არის! (მიიწევს ირინესკენ, ყველანი
შეაჩერებენ).

ფ ი ლ ი პ ე

ირინე, კარგი, შვილო!

ი რ ი ნ ე

გლახაკი მეტს რას იზამ! მეტი რა შეუძლია?! გლახაკო, გაფუ-
ჭებულო!

ა ბ ე ს ა ლ ო

ოოჰ!.. შენი სული! შენი სული! შენი! (ნახევრად იძრობს ხან-
ჯალს და ეძგერება ირინეს. საერთო კივილი. ყმაწვილები მი-
ვარდებიან აბესალოს და გააშორებენ).

ს ა მ ს ო ნ

რა ქენი, შე უბედურო, რა ქენი ეს?! ქალი მოკალი განა?!

ე კ ა

უიმე, უიმე! ირინე! შვილო! ირინე!

ფ ი ლ ი პ ე

მიშველეთ, მიშველეთ! მომიკლეს შვილი! ირინე, შვილო,
შვილო!..

ი რ ი ნ ე

ნეტავი მართლა და მოვეკალი.. მაინც ამით არ გათავდება?..
აი, ჩემი ბედნიერება, მამა!.. ხომ ხედავ?.. ხომ ბედნიერი ვარ!..
ხომ ბედნიერი ვარ, ჩემო მამა ა?!

ფ ი ლ ი პ ე

შვილო, ნუ გეშინია! ნუ გეშინია, შენი ჭირიმე!

ი რ ი ნ ე

შემახედეთ ამ ვაჟკაცისათვის, შემახედეთ ერთი.. ყოჩაღ! ყო-
ჩაღ! ვიშ, რა ვაჟკაცობა გამოიჩინა, ვიშ!.. მამა! მამა!.. (მტი-
რალი ჩაეკვრება გულში მამას).

ფ ა რ დ ა

დარისპანის ბასაჭირი

სურათი ერთ მოქმედებად

მოქმედნი პირნი

მ ა რ თ ა ქ ე ი ტ ი რ ი ძ ი ს ა.
პ ე ლ ა გ ი ა ს ა ბ ე ლ ა შ ვ ი ლ ი ს ა.
ნ ა ტ ა ლ ი ა, პ ე ლ ა გ ი ა ს ქ ა ლ ი შ ვ ი ლ ი.
დ ა რ ი ს პ ა ნ ქ ა რ ს ი ძ ე.
ქ ა რ ო ჟ ნ ა, დ ა რ ი ს პ ა ნ ი ს ქ ა ლ ი შ ვ ი ლ ი.
ო ნ ი ს ი მ ე მ ა თ ა რ ა ძ ე.
ო ს ი კ ო ხ ა რ ე ბ ა ძ ე.

ბამოსვლა პირველი

უბრალოდ მორთული ოჯახი მართას სახლ:

მ ა რ თ ა დ ა პ ე ლ ა გ ი ა

მ ა რ თ ა

ახლავე აქ მომიყვანე ჩემი ნათლული, პელაგია ჩემო!.. ამ სა-
ლამოს მესტუმრება ონისიმე მათარაძის ბიძაშვილის ედუ-

კიას — ხარებადეს რომ ჰყავს, შვილი... ეგებ ღმერთი შეგვე-
წიოს და ჩემი ნატალიას ბედმა გასჭრას!..

პ ე ლ ა გ ი ა

მიშველე, ჩემო ბატონო, ჩემო მწყალობელო.. იცხონე სუ-
ლი... მოისხი ჩემი შვილების მადლი!.. ერთი, ერთი ვინმე... რას
დავეძებ, ვინ იქნება, სახლში სიძედ შემომაცუვანე და გაჭირ-
ვებისაგან გიხსნივარ... ერთი ვინმე პირველი მაშოვნინე და
მერე მე ვიცი... საშველს არ ვაღირსებ, სანამ თითო სიძე
თითო ცოლის დას არ გამათხოვებინებს... შენ არ მომიკვდე!..

მ ა რ თ ა (ივინის)

ეგ ძალიან მოგიფიქრებია, პელაგია!.. ხა, ხა, ხა!

პ ე ლ ა გ ი ა

უიმე, რას არ მოვიფიქრებ, შენ გენაცვალე, როცა ჩემისთანა
ოხერ-გაჭირვებულს სამი გასათხოვარი სახლში მიზის და
მთხოვნელი კაცი არსად ჩანს!..

მ ა რ თ ა

კაი ოჯახის პატრონია, იცი!..

პ ე ლ ა გ ი ა

არ დავეძებ, შენ გენაცვალე!.. ცოდვისაგან მიხსნას, ქალიშ-
ვილობაში შვილი არ დამაბერებინოს და მის სიმდიდრეს რას
დავეძებ!..

მ ა რ თ ა

მერე თუ ღმერთმა ქნა და ყმაწვილმა სხვანაირი თვალით დეი-
ნახა ჩემი ნატალია — ეგებ არც კი დაგვჭირდეს რამე! ვინ იცის,
რა თვალით შეხედავს!.. თუ არა და ერთი ათი, თხუთმეტი
თუმნით მოვიტყუოთ (პელაგია ამოიოხრებს). აბა, შე ქალო,
რას იზამ!.. ყოველისფერს ბედი უნდა...

პ ე ლ ა გ ი ა

ბედი უნდა... ბედი უნდა, ჩემო მაცხონებელო... ბედი უნდა...

მ ა რ თ ა

რასაკვირველია!.. მერე, ნათლიდედა, ნატალიას უთხარი... მე ვეტყვი, მარა შენც უთხარი — ქე რომ გადაპრანჭვა და ტუჩის აბზუკვა* იცის, თავი დაანებოს, თვარა გლახა საქმეს უზამს თავის თავსაც და ღებსაც... თავადაც ჩარჩება, ჩაბერდება ქალიშვილობაში და იმათაც ჩაბერებს!.. ნულა იგვიანებ, პე-ლაგია ჩემო!.. გასწი და ამწამსვე მოდით ორივეს!

პ ე ლ ა გ ი ა

ორივე დედა-შვილი აქ გავჩნდებით... რავა დევიგვიანებთ, შენ დაგენაცვლე! ცხონებას მპირდები!.. (მიიჩქარის კარებისაკენ, გამობრუნდება) შენ დაგენაცვლე, კაბა რომელი ჩავაცვა? შენ სინათლიან თვალებში რომელი უფრო მოუხდება?.. შავი, შენი ჭირი შემეყაროს, თუ... ყველა შენი ნაჩუქარი აქვს!..

მ ა რ თ ა

ნატალია თავად ამოირჩევს!..

პ ე ლ ა გ ი ა (კარებთან მისული გამობრუნდება)

პიჩოჩკა გეიკეთოს თუ დეიმწნას? ბელად წუხელი თავიც დეი-ბანა!..

მ ა რ თ ა

პიჩესკა... პიჩესკა გეიკეთოს!

პ ე ლ ა გ ი ა

კი, ჩემო სინათლე, ჩემო მაცხონებელო!.. მე უბედურს ამის-თანების რა გამეგება? ნაცარში ამოგლიგნილ დედაბერს!.. (გაე-ქანება კარებისაკენ, უცებ გამობრუნდება და მორიდებით დაიწყებს) ერთი რამ მინდა მოგახსენო, ჩემო ღმერთო, ჩემო ყორისფელო... მარა ნუ შემრისხავ ჩემი ჭკუამოკლეობისათ-ვის... ჩემს გამოჩერჩეტებულობისაგან ნურას მიწყენ, შენი ჭირი შემეყაროს!..

მ ა რ თ ა

რავა?

პ ე ლ ა გ ი ა

ნუ გეწყინება ჩემი უგუნურობა და სისულელე!..

მ ა რ თ ა

კაია, თქვი რა არის? რა გინდა?

პ ე ლ ა გ ი ა

ყველაფრის მეშინია... მე უბედურს...

მ ა რ თ ა

მომკალი, პელაგია, და ეს არის!.. თქვი, შე ქალო, რა გინდ-?

პ ე ლ ა გ ი ა

რომ დამიწუნოს!.. სალაპარაკოდ შექმნიან... უარესად გაჭირ-
დება, შენ გენაცვალე, კაცის შოვნა... დაწუნებული ქალიშვი-
ლის ამბავი თავად იცი, ჩემო ცხონებავ...

მ ა რ თ ა

აბა მიდღემჩი სხვასთან ვერაფერი გითქვამს შენი ქალიშვი-
ლებისათვის და ეგ არის!.. მე რაღაც მეგონა! დაწუნებაზე
სიტყვა ნუ იქნება, თვარა ისეთ დასაწუნს გამოვუნახავ
მთქმელს, რომ ვაი-ვუი იძახოს!.. შენ, ბატონო, ისე ქენი, რაც
მე გითხარი... ჩემი ნათლული მომიყვანე აქ!..

პ ე ლ ა გ ი ა

შიში მაღაპარაკებს მე უტვინოს! ყველასი მეშინია! შვილების
შიშიც კი მაქვს!.. რომ რამე საწყენი შეხვდეთ, უნდა მომყ-
ლან, ისე შეუბრალებლად მეკიდებიან!..

მ ა რ თ ა

ეგ მე და ჩემმა ნათლულმა ვიცი... წადი, წადი, ნულარ იგვიან-
ებს!..

პ ე ლ ა გ ი ა

მივდივარ, მივდივარ, ჩემო სიცოცხლევ!.. არაფერი გეწყინოს,
ჯვარი დაგწერე!.. ახლავე აქ გავჩნდებით!.. (აჩქარებით გავა).

გამოსვლა მეორე

მ ა რ თ ა, შემდეგ დ ა რ ი ს პ ა ნ ი და კ ა რ ო ე ნ ა

მ ა რ თ ა (შემობრუნდება, მივა თანჯარასთან)

ეს ვინაა?! ჩვენსა ჩამოუხვია!.. უიშე! დარისპანი თავისი ქალი-
შვილით!.. დასწყევლა ღმერთმა, საიდან გაჩნდა?! საიდან მოეთ-
რევა?!.. (გაევა), მობრძანდით, მობრძანდით, დარისპან ჩემო!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ (რომ შემოვა)

აქა მშვიდობა!..

მ ა რ თ ა

უი, შენ დაგენაცვლა მამიდაშენი... რამხელა გაზრდილა!.. რავა
დამწვენეზულა!.. პირველად რომ შემოგხედეთ, ვერც კი ვი-
ცანი... დაბრძანდი, დარისპან ჩემო!.. რავა მშვიდობით, შენ
გენაცვალე?..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

გახლაეართ, მართა ჩემო!..

ჩემი რძალი ხომ კარგადაა?

დ ა რ ი ს პ ა ნ

მადლობელი ვარ!.. ვართ ისე, მართა ჩემო!.. რავარც მოგეს-
სენება ჩვენისთანების ამბავი!.. შენ რაღა დაგიმალო, მართა
ჩემო, ჩემი სისხლ-ხორცი ხარ — აგერას წელში გავწყდებით,
მართა ჩემო!.. ნამეტან გაჭირვებაში ვიმყოფებოდით — მარა
ამ ქალიშვილებისაგან უფრო გვემატება გასაჭირი, შენ გენაცუ-
ლე!.. შენ გაშორა ღმერთმა ეს დღე, ჩვენ რომ გვადგია... ერ-
თი გყავდა და ქე მოახერხე მისი გათხოვება — ჩვენ კი ერ-
თობ გაწვალებული შევიქენით, მართა ჩემო!.. ოჯახს ვერ ნა-
ხავ, რომ სამი და ოთხი ქალიშვილი არ ჰყავდეს გასათხოვარი
და მთხოვნელი კი არსადაა, შენი ჭირი შემეყაროს!.. არსად
არის! რაღაც უბედურებამ გული შეუტვალა ახლანდელ ყმაწ-
ვილებს... აღარ ეკიდებიან ოჯახობას!.. ე გოგოები კი გვიყრიან
სახლში და გვაბერდებიან საცოდავად ხელში... ამას წინათ
მაშვლით* მაინც მოახერხებდი კაცი საქმეს — ახლა იმათაც
მიანებეს თავი, მაშვლობას აღარ ჰკიდებენ ხელს — ვერას-
ფერი გამოსარჩენი სვდებათ და ტყვილა წანწალით როდილა
იწუხებენ თავს!.. სხვა გზა აღარ გრჩება გასათხოვარის პატ-
რონს — ისევე შენ თავად გამოძებნო და მონახო სადმე სასი-
ძო!.. არ დაგიმალავ, ჩემი სისხლ-ხორცი ხარ, შეხვალ ჩემს გა-
საჭირში — დავათრევ ამ ჩემს ქალბატონს ყოველგან — ნა-
თესავებში, კეთილებში, დღეობებში, — ეგებ ვისმეს ან მოე-
წონოს, ან ვინმემ სხვანაირ გუნებაზე თვალი გადაავლოს და
გამანთავისუფლოს ამბისაგან!.. სად არ ვყოფილვარ, ცის კი-
დე* მაქვს მორებული*, მართა ჩემო — არაფერი იქნა!.. ახლა
აგერ ერთმა, ჩემი ცოლის ნათესავმა, შემომითვალა, მომიყვა-
ნო... ვილაც ყმაწვილი ყოლია სახეში* — ვაჩვენებო!.. მიმ-
ყავს იქ!.. აბა რა ვქნა, შენი ჭირი შემეყაროს?!.. უწინ თავად
მოდითონენ სანახავად, ახლა შენ უნდა მიუყვანო!.. რას
იზამ?!.. წანწალმა მომკლა, მართა ჩემო!.. ეგებ ერთი კი გავა-
თხოვო, მარა რა, მადლი აღარ აქვს ამისთანა გათხოვებას!..
შენთან შემოვუხვიე, ეგებ ცოტა დევისვენო და შენც კარგა
ხანია, აღარ მინახავხარ!..

მ ა რ თ ა

ბეღია, დარისპან ჩემო!.. ყველაფერში ბედი მუშაობს!.. სანამ თავის ბედს არ შეეყრება, არაფერი არ იქნება!.. თავისით მოვა!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

შე დალოცვილო, სანამ თავისით მიაგნებდეს, ე შვილი კიდეც დამიბერდა, დამიუშნოვდა!.. დამახინჯებულსა და დაგლობავებულს რომ შეხვდა საბედო, კი აღარ მოჰკიდა ხელი, ქე დეიწუნა!..

მ ა რ თ ა

ამისთანა კარგ გოგუნის ვერ დეიწუნებს, რას ამბობ, შე კაცო?!.. ყოველთვის მოიწონებენ!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

მოიწონებენ კი არა!.. სისხლი გამიშრო მე მაგან, მართა ჩემო, სისხლი გამიშრო!.. ამ გზაში სულ იმას ჩავჩიჩინებ — იი, ბოშო,* სხვას რომ დეინახავ, თამამად იყავი, ხმა ამოიღე, ენა მუცელში ნუ ჩაგივარდება, დაანახვე, რომ მუნჯი არა ხარ!.. შენც არ მომიკვდე, ვერაფერი შევასმინე! — რავარც ვინმე გარეშეს თვალს მოჰკრავს, ქეც* დამუნჯდება, ქეც დაყრუვდება, ქეც დაკუტდება!.. დაჯდომა თუ ერთი მოასწრო, ააყენებ ზეზე? — ისე დეეკოსება* ერთ ადგილას, რომ ვერას გზით ვერ ააგლეჯ ზევით!.. მომკლა მე მაგანი!.. ვინ უნდა მოიწონოს?.. სახლში კი, მართა ჩემო, ოთხივე რომ ლაქლაქს მოჰყვებიან, ზედ შენი რძალიც დეერთვის — ჰმ, ყურთასმენაა წაღებული, მართა ჩემო!..

მ ა რ თ ა

კი, მამიდა — თამამად უნდა იყვე ყველასთან!.. ხმაც უნდა ამოიღო... დეელაპარაკო კიდეც!.. თუ ყმაწვილი შეგხვდა — უნდა გაუსრიალ-გამოუსრილო თვალწინ!.. ვინ იცის, რა თვალთ შემოგხედავს!.. თავი უნდა მოაწონო... უფრო მალე გათხოვდები, მამიდა!

დ ა რ ი ს პ ა ნ

სხვებრ, იცოცხლე, მართა ჩემო, ერთობ მარჯვე არიან: ნამდვილ საოჯახო ქალები დარჩებიან!.. ხელსაქნარი, მე შენ

გეტყვი, არ ემარჯვებათ და არ იციანს. წვრილფეხის მოვლა,
ფრინველის მოშენება! რამდენი ფრთა ქათამი გყავდა წრეულს,
ბოშო?

ქ ა რ ო ე ნ ა

ორასი გამოტეხა*... მარა ჭირმა გაგვიწყვიტა..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

აბა, აბა!.. ერთობ დაგვაზარალა, მართა ჩემო, ჭირმა!..

მ ა რ თ ა

არაფერი... გაისად უფრო მეტს მოაშენებს!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

არ მინდა, შენ გენაცვალე... ქათამს და ბატს სამიდღემჩიოდ
დავთმობ, ოღონდ კი მაგას პატრონს მოვუნახავდე!..

გამოსვლა მისამე

იგინივე, პ ე ლ ა გ ი ა და ნ ა ტ ა ლ ი ა

პ ე ლ ა გ ი ა (მართას ჩუმად)

ხომ არ დამგვიანებია, შენ გენაცვალე?

მ ა რ თ ა

არა, არა!. დარისპან ქარსიძე... მათი ქალიშვილი.. ღმერთო,
მომკალი, ფუი ჩემს მახსოვრობას!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

კაროენა, მართა ჩემო, კაროენა!..

მ ა რ თ ა

დავბერდი მე უბედური... გულმავიწყი შევიქენი!.. კაროენა
ჩემი... ნათლიდედა პელაგია საბელაშვილისა... ჩემი ნათლული,
მათი ქალიშვილი.

დ ა რ ი ს პ ა ნ

დიდად სასიამოვნოა!.. დიდად სასიამოვნოა!.. (ისევ დაჯდება).

მ ა რ თ ა

ნატალია ჩემო... მოდი, შენ გენაცვალე, შენთან ცოტა საქმე მაქვს! (გავლენ).

გამოსვლა მითხე

პ ე ლ ა გ ი ა, დ ა რ ი ს პ ა ნ ი და კ ა რ ო ჟ ნ ა

დ ა რ ი ს პ ა ნ (მოკლე სიჩუმის შემდეგ)

აქაური მცხოვრები ბრძანდებით?..

პ ე ლ ა გ ი ა

აქაური, ჩემო ბატონო!.. თითქმის მეზობელი ჩემი მართასი!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

კაი დაგემართოს!.. (მოკლე სიჩუმის შემდეგ) ერთობ მარჯვე ქალია ეს ჩემი ნათესავი ქალი, ჩვენი მართა.

პ ე ლ ა გ ი ა

ნულა ბრძანებთ!.. მაგით გვიდგია მთელ ამ კუთხეს სული!.. მაგაა ჩვენი შემხედვარე, ჩვენი შემბრალებელი, დამრიგებელი, რჩევის მომცემი და მწყალობელი!.. უმაგისოდ რა გვეშველებოდა, ჩემო ბატონო?!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ჰმ, საკვირველია!.. სადაც კი ფეხი ჩადგეს ჩვენი გვარის ქალებმა ყველგან სასახელოდ უჭირავთ საქმე!.. დიდი ღვთის წყალობაა, თქვენ ნუ მომიკვდებით, ასეთი ამბავი... ასეთი სიკეთე გვაროვნობით რომ დაჩემდება!.. სახელს უკეთებს გასათხოვრებსაც!..

პ ე ლ ა გ ი ა

კაი ოჯახი კაი შვილს გაზრდის, ჩემო ბატონო, რაღა ლაპარაკი უნდა!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ვეშმარიტი ბრძანებაა!.. სწორედ ასეა!.. უკაცრავად, ვერ გევიგონე კარგად თქვენი სახელი...

პ ე ლ ა გ ი ა

პელაგია, ბატონო ჩემო!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ჰეშმარიტი ბრძანებაა, ბატონო პელაგია!.. თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ სწორედ კაი ოჯახები გვაქვს გვარში.. თუ ყველას არა... ზოგიერთებს მაინც!.. ჩემს თავზე მოგახსენებთ — რომ მობრძანდეთ ჩემს ოჯახში, თამამად შემოძლია ვთქვა, რომ ვერაფერს დამიწუნებთ!.. თქვენ არ მომიკვდეთ!.. ერთობ გაწყობილი ოჯახი მაქვს!..

პ ე ლ ა გ ი ა

ღმერთმა მოგცეთ, ჩემო ბატონო!

დ ა რ ი ს პ ა ნ

შვილებიც ისეთები დამეზარდნენ, რომ თამამად შემოძლია ვთქვა, ვის ოჯახშიც შევლენ — ოჯახს გაანათლებენ, ისეთი ქალიშვილები მყავს, ბატონო პელაგია!.. მამა ვარ და ვერ ვარჩევ, რომელი რომელს სჯობია!.. რა არ იციან?! ერთი თვალი რომ რამეს მოჰკრან, მეტი არ უნდათ!.. ამას წინათ სადღაც ენახათ... კარხმალს* რომ ახლა უშვებიათ... რას ურევთ, ბოშო, ამას წინათ რომ მაყიდვინეთ... შაურის იყო?

კ ა რ ო ე ნ ა

ბურია!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

დიახ, დიახ, ბურია!.. ისე აპრიალევენ, კარხმალიანი თუ რამე შეხვდათ, რომ რომელი ქალაქის პაქკა* მოახერხებს!..

პ ე ლ ა გ ი ა

დიდი ღვთის წყალობაა, ჩემო ბატონო!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ისე არიან გადამკვდარი საქნარზე, რომ გარეშე მოსამსახურე არც ბიჭი და არც გოგო ახლოს არ გეიკარეს... სახლში არ შემომაყვანიეს... თავის ხელით უნდათ აკეთონ ყველაფერი!..

ღვთის წყალობაა ქალიშვილი ოჯახში!.. თქვენ რამდენი გყავთ,
ბატონო პელაგია, ქალიშვილი?

პ ე ლ ა გ ი ა

სამი, ბატონო! თქვენ?

დ ა რ ი ს პ ა ნ

მე... ამიანათ ოთხი!.. დიახ, ოთხი!.. მარა გათხოვება მეძნელე-
ბა.

პ ე ლ ა გ ი ა

ჭირს, ბატონო... ერთობ ჭირს!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

არა... მენანება მოშორებას!.. კაი ოჯახში ნამყოფი, კარგად შე-
ნახული!.. თუ ისევ ხეირიან ოჯახში არ ჩააგდე, ცოდვაა!.. ამი-
ტომ უფრო არ ვეჩქარი მაგათ დათხოვებას!.. თვარა მთხოვ-
ნელები ბევრი დამიდიან!..

პ ე ლ ა გ ი ა

ვისაც შეუძლია ქალიშვილის შენახვა რა შეაწუხებს!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ვწუხვარ კი არა!.. ჰმ, ჩემისთანა მოლხენილი კაცი არ მეგუ-
ლება!.. არაფერი არ მაწუხებს!.. მივდი-მოვდივარ ამ ჩემს
ნათესაებში, კეთილებში, ნაცნობებში!.. ყველგან კარი ღიად
მხვდება, ყველგან უხარიათ ჩემი ნახვა!..

პ ე ლ ა გ ი ა

ღმერთმა კეთილად გარონიოთ, ჩემო ბატონო!.. (ამოიხენეშავს)
ღმერთმა სიკეთე გამატოსთ!.. მოგახსენებენ, ბედნიერი ად-
მიანის დანახვით გაჭირვებულს გული გეეხსნებაო!..

გამოსვლა მიხუთი

იგინივე, მ ა რ თ ა და ნ ა ტ ა ლ ი ა

მ ა რ თ ა

მოდი, მამიდა, რიგიანად ხმა გამეცი:

დ ა რ ი ს პ ა ნ

შიდი, ბოშო!.. (ხმადაბლა) მართა ჩემო, გზაში ცოტა გევილა-
ხე... წინ კიდევ გვარიანი გზა მაქვს გასარები... ერთი თუ თა-
ვი არ წავდევი, თვალი არ მოვხუჭე — მოვკვდები კაცი!.. ავ-
დგები მერე და გავუდგები ჩემს გზას, მეშინია არ დამაგვიან-
დეს იქ მისვლა... ეგებ მეშველოს რამე!..

მ ა რ თ ა

კი, შენი ჰირიმე... წამობრძანდი! (მიუძღოდა ოთახში);

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ბოშო, წამო შენც, ლაფჩინს* გამხდი! (გავლენ).

გამოსვლა მუჟიკსა

პ ე ლ ა გ ი ა, ნ ა ტ ა ლ ი ა და შემდეგ მ ა რ თ ა

ნ ა ტ ა ლ ი ა

ვინ არიან ესენი?! (ეცინება)

პ ე ლ ა გ ი ა

კაია, კაი!.. ყველას შენ უნდა გაცინო!.. გოულანძღე წათლია-
შენს ნათესავი — აამებ ძალიან.. უი, თქვენს ჩვეულებას!..

ნ ა ტ ა ლ ი ა

დამამუჩჯე ახლა!.. ხმას ნუ ამომადებინებ, პო!

პ ე ლ ა გ ი ა

გაჩუმდი, გეუბნები!.. რჩება აქ, შენ გენაცვალე?

მ ა რ თ ა

წეიძინებს... ადგება და წავა თავისთვის!..

პ ე ლ ა გ ი ა

ვაი თუ ის ყმაწვილი მაგის წასვლამდის მოვიდეს!..

მ ა რ თ ა

მერე რა? (ნატალია ვითომდა ყურს არ უგდებს; ფანჯარაში
იყურება):

პ ე ლ ა გ ი ა

ოთხი ქალიშვილი ჰყოლია.. თუ ყმაწვილი მოეწონება, ეგებ ქე შეაძლიოს ქალიშვილი... გადიყოლიებს... შეძლებული ყოფილა!..

მ ა რ თ ა

ვინ? დარისპანი? საიდან გეიგე მაგ, პელაგია... ვინ გითხრა, თუ კეყვარდე?

პ ე ლ ა გ ი ა

თავად, შენ გენაცვალე!.. თავად გადმომიშალა თელად თავისი ოჯახის ამბავი!

მ ა რ თ ა

შეძლებული ვარო!.. უი მაგ უბედური, რომ არ შეუძლია გარეშესთან არ მორთოს თავის ტრაბახობა!.. შენთან მაინც რაღა ატრაბახებდა?! რა ჩვეულება სჭირს მაგ უბედურს!..

პ ე ლ ა გ ი ა

მე კი გადამრია, ისეთები მომიყვას!.. (იცინის) გაქცევა ვიფიქრე, შენ ნუ მომიკვდები... თუ ყმაწვილი მოეწონა-თქვა!.. მაგასთან მე ვილა დამიწყებს ლაპარაკს-თქვა!..

მ ა რ თ ა

თუ გინდა მართლა მდიდარი ყოფილიყო, მერე ამისთანა გვრიტუნისა გაგაქცევდი მის ქალიშვილთან, ღმერთო, მომკალი?! (ნატალიას) კარგი ხარ, შვილო... ყოველისფრით კარგი ხარ, მარა ერთი რამ მაინც უნდა გითხრა... დრო მოვიდა, შვილო, ისეთი რომ ყველა წუხს, ყველას ნამეტანი გასაჭირი ადგია... ყმაწვილები ისე შეშინდნენ, რომ ოჯახის მოკიდებას ერიდებიან, ქალიშვილებს ხელს აღარ ჰკიდებენ!..* ამისთანაში, შვილო, ჩხრეკა-ძიება და ჩჩევა თუ აზარალებს ქალიშვილ ქალს, თვარა სიკეთეს არ დააყრის!.. თუკი ვინმე გამოჩნდეს ღვთისნიერი, ცოლად წაყვანა მოგინდომოს, ნუღარც კი კითხულობ რამეს... ორივე ხელებით ჩეებლაუქე, — არსად წაგივიდეს!.. მაღლობაც უთხარი, რომ სხვას შენი თავი არჩია!.. თვარა ეგ შენი სილამაზე გაგიქრება, ხანაც გადაგივა და მერე აღარც კი

შემოგხედავს ვინმე — ჩაბერდები ქალიშვილობაში, 'შვილო!.. ისეთი დრო მოვიდა, რომ ქალიშვილის გათხოვება ყველასათვის ნამეტანი გაჭირდა, შვილო!.. თუკი კაცი გამოჩნდა, რომ შენი კმევა, სმევა, ჩაცმა-დახურვა იკისროს — ნურც კი კითხულობ ბევრს მისას...

პ ე ლ ა გ ი ა

ყური უდგე, ყური უგდე, შვილო!.. ოქროდ უნდა გიღირდეს თითო ამისთანა დარიგების სიტყვა!.. ამ შენი ნათლია-ბატონას მაინც შეისმინეთ რამე!.. ჩემი სიტყვა ახლოსაც ხომ არ გაეკარეთ!.. რა გიყოთ მე უბედურმა!.. სამი მყავხართ... სამივე გასათხოვრები... სხვისი მაინც გაიგეთ, თუ ჩემი არ გესმით!..

ნ ა ტ ა ლ ი ა

მესმის, ბატონო, მესმის!.. ყრუ ხომ არა ვარ, დედა...

პ ე ლ ა გ ი ა

შებზიალდი, შებზიალდი შენებურად! ნათლიაშენსაც ნუ დაეჩილები!

მ ა რ თ ა

კაია, პელაგია, კაია! ესმის, აბა არ ესმის!..

პ ე ლ ა გ ი ა

სიცოცხლე მაქვს მაგათგან გამწარებული, ჩემო შემწყალე-ბელო!..

მ ა რ თ ა

დაწყნარდი... დამშვიდდი... ეგებ ამ საღამოს ღმერთმა გაგვახაროს!..

პ ე ლ ა გ ი ა

ვინ მოესწრება მაგას, შენ სულს ვენაცვალე!.. გული მაქვს გატეხილი, კი აღარაფერი მჭერა!..

მ ა რ თ ა

მხნედ იყავ, პელაგია!.. აბა, შვილო, რავარც გითხარი... ყორღელი თავთავის დროზე, შენებურად კოხტად შემოიჭანე ყველაფერი...

ნ ა ტ ა ლ ი ა

კი, ბატონო!

მ ა რ თ ა

შემოგხედოს, რა ჩიტუნია გვყავხარო.. ეგებ ისეთი თვალი გადაგვლოს, რომ თავად შემოიხვეწოს შენი თავის მიცემას!.. შენისთანა ლამაზი და კობტა ქალიშვილი ხანდახან ერთი თვალის დახამხამებაში გააგაყეებს ხოლმე ზოგიერთ ყმაწვილსა.. თვალია ყოველისფერი!.. ამიტომ უნდა ეცადო, სხვანაირად დაანახვო შენი თავი, ქალიშვილმა ქალმა!

პ ე ლ ა გ ი ა (რომელიც ხშირად ფანჯარაში იმზირებოდა) მოდის, მართა ჩემო.. მოდის.. მოდის.. ნატალია.. შვილო!.. (მივარდება კაბის გასასწორებლად) თმა, თმა გეისწორე!..

მ ა რ თ ა (გადიხედავს)

კი, ის არის... აბა, შევეგებოთ, ნატალია ჩემო (მიდის):

პ ე ლ ა გ ი ა

მართა ჩემო... შენი ჭირი შემეყაროს.. ერთი თვალი გადაავლე.. ურიგოდ არაფერი ჰქონდეს (ნატალია წყრომით გადმოხედავს).

ნ ა ტ ა ლ ი ა

თავი დამანებე, ბატონო..

მ ა რ თ ა

არაფერი არ უნდა, პელაგია.. გვაცალე, ბატონო.. (გავლენ).

პ ე ლ ა გ ი ა

ღმერთო, შემეწიე.. ღმერთო, შემიბრალე.. ღმერთო, მოხედე ჩემს გაჭირვებულ ქვრივ-ობრობას!.. (იხედება გარეთ) ღმერთო, აღირსე ბედი ჩემს ნატალიას.. ღმერთო, ბედნიერი და კეთილი თვალთ შეახედვინე ჩემი შვილისათვის (ისწორებს კაბას და თავსაფარს):

მ ა რ თ ა, პ ე ლ ა გ ი ა, ნ ა ტ ა ლ ი ა, ო ს ი კ ო და ო ნ ი ს ი მ ე

მ ა რ თ ა

მობრძანდით, თქვენი ჭირიმეთ... მობრძანდით!..

ო ნ ი ს ი მ ე

აქა მშვიდობა!.. ოხ, ბატონ პელაგიას ვახლავართ!..

მ ა რ თ ა (აცნობს ოსიკოს)

ჩემი ნათლიდედა გახლავსთ, პელაგია საბელაშვილისა... დაბრ-
ძანდით, ჩემო ბატონო!.. ღმერთო ჩემო, რავა შეუმჩნევლად
ვბერდებით!.. გუშინ ბაღანა მახსოვს... ასლა რას ვხედავ? და-
წვერულვაშიანებული ვაეკაცი და რა ვაეკაცი კაცი! შენ გე-
ნაცვალე!.. რა ბედნიერი ქალია ჩემი ივლიტა, ხომ კარგადაა,
შენ გენაცვალე?

ო ს ი კ ო

გმაღლობთ, კარგად გახლავსთ!..

ო ნ ი ს ი მ ე

დიდი მეოჯახე ქალია... დიდი მეოჯახე!..

მ ა რ თ ა

არ ვიცი?!.. აი, ბეჩა*, რა მეგობრობა გექონდა ჩვენს დრო-
ზედ!.. უერთმანეთოდ სულს არ დავებრავდით!..* ბედნიერი
ქალია!..

ო ნ ი ს ი მ ე

კიდევ უფრო ბედნიერი იქნებოდა, რომ მისი უფროსი ვაჟის
შვილი დეენახა... ერთობ წუხს, რომ რძალი სუსტი ქალი გა-
მოადგა შვილოსნობაში...

მ ა რ თ ა

მის ადგილზე სულაც არ ვიჯავრებ მაგაზე!.. ერთს არა ჰყავს —
მეორეს ეყოლებათ!.. სხვის ხელში ხომ არ გადავა მამულისა?

აკერ, ჩემს ოსიკოს არ შეეძინება? მზითვიან ქალს მზითევით
თავს აღარ მოატყუებინებს... მზითევი, თუ კაცი მართალს იტყუ-
ვის, ქალის ნაკლებულობის შესავსებია, ღმერთმანო!.. ოსიკო
ჩემი სხვებსავით ვაპრობას არ იკადრებს... შეხედება სადმე
ერთ ლამაზ, კოხტა ქალიშვილს და თავადაც გულს გეიხარებს
და დედასაც გაახარებს მისი შერთვით!.. ასე არაა, ოსიკო ჩე-
მო? (ოსიკო იცინის).

პ ე ლ ა გ ი ა (თავისთვის)

შენ გენაცვალე მაგ მოქარგულ ენაში..

მ ა რ თ ა

რასაკვირველია... რასაკვირველია..

ო ნ ი ს ი მ ე

მზითევი მაინც არაა დასაკარგავი ყმაწვილებისაგან, ჩემო
მართა!..

პ ე ლ ა გ ი ა (თავისთვის)

გაგიხმა ენა!..

ო ნ ი ს ი მ ე

ჩემს რძალს რომ მზითევი არ მოჰყოლოდა, სწორედ არ შე-
მოვუშვებდი შვილს სახლში... ყმაწვილმა თავი უნდა დეიფა-
სოს!..

მ ა რ თ ა

ჩვენ ძველებურად ვირჩებით, ბატონო ონისიმე!.. ახლანდელი
ყმაწვილები მოწონებას უყურებენ მარტო... მოწონებით იციან
საქმის გათავება... არა, ოსიკო ჩემო? ი შენი კაი დედა ნუ მო-
გიკვდება!

ო ს ი კ ო (ღიმილით)

კი, ბატონო!

ო ნ ი ს ი მ ე

მამა გიცხონდება!..

მ ა რ თ ა

რასაკვირველია!.. ჭკვიანი, ღინჯი, გაგებული ახლანდელი ყმაწ-

ვილი კაცი მზითვის გულისათვის არ დაჰკარგავს კარგს, ლა-
მანს, კაი ხასიათის და საოჯახოდ გამოსადეგ ქალს!.. არა, ბა-
ტონო ონისიმე? ტყუილს ვამბობ, ოსიკო ჩემო, შენ გენაც-
ვალე?

ო ნ ი ს ი მ ე

კი, ბატონო მართა...

მ ა რ თ ა

გვაცალეთ, ბატონო!.. (ოსიკო იცინის, შემოდის კაროენა). და-
რისპან ქარსიძის ქალიშვილი გახლავსო! (კაროენა ხელს ჩამო-
ართმევს და დაჯდება თავისთვის) მართალს ვამბობ, თუ ეტყუი
ოსიკო ჩემო?

ო ს ი კ ო

მართალია!..

მ ა რ თ ა

აბა რა!..

ო ნ ი ს ი მ ე

თქვენ ნუ მომიკვდებით, თქვენმა შვილმა რომ უმზითვო მო-
გაყენოსოთ კარზე...

მ ა რ თ ა

შემობრძანდი-თქვა, ვეტყვი და პირველ ადგილზე დავსვამ, თუ-
კი იმისთანა ქალი დამანახვა, რომ თვალსაც იამა და გულსაც...
ისე მე ვიცოცხლო, ასე ვქნა!.. კი, ბატონო ონისიმე!.. მარა
მართო ეს მუსაიფი ხომ არ გვეყოფა, ეს ღმერთმაც იცის და
კაცმაც!.. (სიცილით გავა, მას მიჰყვება ნატალია, მერე პელა-
გია. ამათ შემდეგ კაროენაც შებრუნდება ოთახში, სადაც მა-
მამისი წევს).

გამოსვლა მირვა

ო ს ი კ ო და ო ნ ი ს ი მ ე

ო ნ ი ს ი მ ე (ხანმოკლე სიჩუმის შემდეგ)

ეს ჩვენი მასპინძელი რაღაც კრიმინაჟულებით გველაპარაკე-
ბა!.. მგონი, იმ თავისი ნათლულის თავი უნდა რომ მოგაწო-
ნოს... უკან რომ გეიყოლია — მიფრინია-მოფრინია!..

ო ს ი კ ო

აქვს რამე?

ო ნ ი ს ი მ ე

ამ აბზეცილი ცხვირისა, წვრილი ტანისა, შეღებილი წარბებისა
და მარღა ფეხების — რასაც ხედავ — მეტი არაფერი, ბიძიკო.

გამოსვლა მიცხრა

იგინივე, დ ა რ ი ს პ ა ნ ი, შემდეგ კ ა რ ო ე ნ ა

დ ა რ ი ს პ ა ნ

აზნაური დარისპან ქარსიძე!..

ო ნ ი ს ი მ ე

ველარ მიცანით, ბატონო დარისპანი!.. ჩემი ბიძაშვილის შვილი
ოსიკო ხარებაძე!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ოჰ, ღმერთო, მომკალი!.. მაპატიეთ, ბატონო ონისიმე, ხშირად
ამ ბოლო დროს გზაში ვარ ხოლმე გაკრული*... ერთობ ვილახე-
ბი და იმის გამო... ეს ბავშვიც კი გამელახა ნამეტანი... რას იზამ,
ბატონო ონისიმე, — ოჯახის პატრონი კაცი ვერ დაკარგავ ვერც
ნათესავს, ვერც კეთილს, ვერც მოყვარეს... ამას კი დიდი
მისვლა-მოსვლა სჭირდება!..

ო ნ ი ს ი მ ე

მართალი ბრძანებაა!.. დიდი ხანია აღარ გვინახავს ერთმანეთი!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

კარგა ხანია, ბატონო ონისიმე!.. ოჯახს ვუწადები... დიდი სამ-
ძიმო საქმეა ოჯახი, ბატონო ონისიმე... თელად* კაცს მოგინ-
დომებს...* ნამეტურ,* როცა შენდა გუნებისად* გაქვს მოწყო-
ბილი...

ო ნ ი ს ი მ ე

მართალია... მართალია!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

როცა ოჯახში გეგულება რამე!.. უნდა მოგახსენოთ, წინათვე ურიგო ოჯახი არ გექონია... მარა ჩემი მეცადინეობით,* — თამამად შემოძლია მოგახსენო, — სწორედ რომ კარგად მოვაწყე ამ ბოლო დროს. გიამებათ, რომ შემობრძანდეთ, ბატონო ონისიმე, თქვენ ნუ მომიკვდებით!.. პურით, ღვინით, საამელსაჲმელით!.. ერთობ შევმატე, ონიაიმე ჩემო!.. ნამყოფ კაცსაც იამება... გადაეყევი კი!..

ო ნ ი ს ი მ ე

დიდი ამბავია კაი ოჯახი, ბატონო დარისპან!.. დიდი შეღავათია!.. იმით მაქვს გული გახსნა, ოჯახი რომ სავსე მეგულებია!.. თქვენ ნუ მომიკვდებით, დარისპან, ჩემი თეთრი ღვინო რომ გამახსენდება, — ერთი ხუთი საპანე მისხია, — გულს იმწამსვე ყოველივე დარდი გადამეყრება!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

კმაყოფილად რომ მიყურებენ, თქვენ ნუ მომიკვდებით, ისეთი პირები მსტუმრობენ, რომ ზოგიერთ თავადიშვილს არ იკადრებენ... ჩემს ოჯახში კი მოუხარაათ!.. (სიამოვნებით იცინია) დიდ პატივისცემაში ჰყავთ ამ უცხო და განათლებულ პირებს ჩემი ცოლ-შვილიც...

ო ნ ი ს ი მ ე

დიდი განძია კაი ოჯახი!.. დიდი განძია, დარისპან ჩემო!.. მარა დიდი სადავიდარაბოც. — კარი მუდამ ღია უნდა გქონდეს... სტუმრიანობასა და მისვლა-მოსვლას დიდი ამბავი სჭირდება!.. ვისაც არაფერი აქვს, უფრო თავისუფლადაა, თქვენ ნუ მომიკვდებით... ჩვენ ნამეტანიც გვემართება ხშირად!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

უნდა გავუძლოთ!.. (ხანმოკლე სიჩუმის შემდეგ) ქალიშვილები რამდენი გყავთ, ონისიმე ჩემო?

ო ნ ი ს ი მ ე

სამი!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ისემც კაი დაგემართოსთ!..

ო ნ ი ს ი მ ე

კაი არაა, მარა რა ვუყოთ!.. თავთავისი ყველას გადადებული აქვს... ვისაც ამოირჩევენ და მოიწონებენ, იმას გავატან, თუ არა და, იყვნენ... ჩავაცმევ, დავახურავ, ფეხშიშველს არ გავა-
რონიებ და...

დ ა რ ი ს პ ა ნ

დიდი ღვთის წყალობაა!.. სანამ კარგ ყმაწვილს არ შეხვდება, არც კარგი მშობელი და არც გონიერი გასათხოვარი, რასაკვირ-
ველია, საქმეს არ გადასწყვეტს... იცოცხლეთ, მთხოვნელები
ბევრი დამიდოდა... მარა, სანამ კარგად არ შეეხედავ, რაზე
გავაგდო ჩემი მასიამოვნებელი ქალი ოჯახიდან?!

ო ნ ი ს ი მ ე

ნამდვილია... ნამდვილია!..

გამოსვლა მიათე

იგინივე, მ ა რ თ ა, პ ე ლ ა გ ი ა და ნ ა ტ ა ლ ი ა

(ნატალია აწყობს სუფრას)

მ ა რ თ ა

ნურას უკაცრავად, ბატონებო!.. ასე მიგატოვეთ! ჩემი მარტო-
ხელობის ბრალია!.. (ოსიკოს) ასე აწვალეზთ ახლანდელი ყმაწ-
ვილები მოხუცებულ დედეებს დროზე შემფარავის მოუყვანლო-
ბით!.. კაია, რომ კიდევ ამისთანა მარჯვე ნათლული მყავს!..

ო ნ ი ს ი მ ე

აგერ ძველი ნაცნობობა განვაახლეთ, ბატონო მართა, მე და
ბატონმა დარისპანმა და საგულისხმიერო მუსაიდში გავაბით!..

მ ა რ თ ა

კაი დაგემართოსთ!.. მაგას რაღა სჯობია (ოსიკო ონისიმესკენ
გადადის).

დ ა რ ი ს პ ა ნ

კაროენა, ბოშო, შენ რაეა გაჩერებულხარ? დატრიალდი შენ-
ბურად!.. მამიდაშენს მოეხმარე!

მ ა რ თ ა

რაზე მიწუხებ, დარისპან?

დ ა რ ი ს პ ა ნ

რა შეაწუხებს?.. მე შენ გეტყვი, არ ემარჯვება მაგისტანები!..

მ ა რ თ ა

იყავი, მამიდა!.. მყავს ამისთვის აგერ ჩემი ნათლული!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

მუხლებს მაინც გეიმართავს... ზეზე არ ამდგარა რა ხანია!.. ჰო, მიდი, ბოშო!.. (კაროენა ხან რას შემოიტანს, ხან ისე დაჰყვება ნატალიას. დარისპანი ხმადაბლა მართას) მართა ჩემო, ეს ყმაწვილი ცოლსათხოვი უნდა იყვეს, ვატყობ, ისე გამოიყურება!..

მ ა რ თ ა

არ ვიცოდე, შენ არ მომიკვდე!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

კი, ასე უნდა იყვეს!.. უნდა მომეხმარო, შენ გენაცვალე!..

მ ა რ თ ა

რაში?

დ ა რ ი ს პ ა ნ

კაროენა უნდა შევაძლიო!.. ბიძამისს შემოძლია მიემართო, — ერთობ პატივისმცემელია ჩემი, — სიხარულით კინალამ გადაი-
რია, რომ დამინახა, — მარა შენი სიტყვა მიჩვენია, მართა ჩე-
მო!.. ახლავე უნდა გადამიწყვიტოს!..

მ ა რ თ ა

დარისპან, ასე რაეა დავეტაკო... ჭერ ფეხიც არ შემოუდგამს
სახლში!.. სამერმისოდ გადავდვათ!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

სწორედ არ შემიძლია!.. მერე სადღა ვსდიო მაგას — აგერ მყავს
და პარემაც ახლავე გავიგებ ყორისფელს!

მ ა რ თ ა

დარისპან, რომ დამკლა, არ შემიძლია ახლა მაგაზე დავიწყო
ელაპარაყი!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

უეცრავად შეწუხებისათვის!.. (განშორდება უკმაყოფილოდ)
დასწყევლოს ღმერთმა, შენი სისხლ-ხორციც ორგული გიხდება
ღღეს!..

პ ე ლ ა გ ი ა

(მართასთან მივა. ხმადაბლა)

რას გებგეწებოდა, შენი ჭირი შემეყაროს?

მ ა რ თ ა

სისულელე მაგისი!..

პ ე ლ ა გ ი ა

ზებეწიე... ღვთის გულისათვის შემეწიე... ღმერთი თავად შე-
გეწევა!

მ ა რ თ ა

პო, კაი კაი!.. (მიიწვევს ჩაიზე) ბატონო ონისიმე, ოსიკო ჩემო!
დარისპან! უეცრავად ვარ ასე მცირედისათვის, მარა რაც გა-
გვეწყობოდეს!..

ო ნ ი ს ი მ ე

გმადლობთ... ახლავე გიახლებით! (ისევ დარისპანს ელაპარა-
კება).

მ ა რ თ ა

შენ მაინც მობრძანდი, ოსიკო ჩემო! იმათ ისაიდუმლონ! (მი-
აწვდის სტაქან ჩაის) ეს სტაქანი უსათუოდ საგულდაგულოდ
შენთვის დაუსხამს ამ ქალიშვილს!.. იმწამსვე შევატყვე, რა-

ვარც შევხედე!.. უსათუოდ გემოსაც სხვანაირს ჩაატანდა!.. აბა
ნახე, თუ ასე არაა!.. (მიაწედის).

ო ს ი კ ო (ილიმება)

გმაღლობთ!..

მ ა რ თ ა

კაროენა, რაეა ზიხარ მარტოდ, შენ გენაცვალე?

კ ა რ ო ე ნ ა

რა მიჭირს, ბატონო?.. (აღება და გასდევს ნატალიას, რომე-
ლიც ხშირად მიდი-მოდის. შემდეგ პელაგია მოისვამს გვერ-
დით და მუსაიფში შეყოლას ცდილობს).

მ ა რ თ ა

იმათ იმუსაიფონ იქ, ჩვენ არაფერი დაგვაკლდება ეს ჩემი
ნათლული, როგორც ეტყობა, თავს გვევება! არაფერი არ ეზო-
გება, რაც კი სახლში მონახა, აგერ გვიწყობს წინს!.. (ნატალიამ
მურაბა დადგა) ეს მურაბა ამ ყმაწვილს? ნამეტანს უშვები, შენ
გენაცვალე!.. ასე უცბად მოგაწონათ თავი ამ ბედნიერმა კაც-
მა? (ნატალია გრეხით გაშორდება) ცუდი ნათლული მყავს, ოსი-
კო ჩემო? ა? ხომ კობტა გოგონაა, ია? შენი კაი დედა ნუ მო-
გიკვდება, ა? ხომ კარგია?

ო ს ი კ ო (ღამილით)

კი, ბატონო!

მ ა რ თ ა

ჰო, მცოდნია მე ყმაწვილი კაცების გემოვნების ამბავი, მცოდ-
ნია! (ივინის) ყველგან კი ვერ შესვდები ამისთანას!.. შენც არ
მომიკვდე!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

კაროენა, ბოშო!.. აქ მოართვეი ჩაი ბატონ ონისიმეს!.. (ნატალია
გადახედავს პელაგიას და ნელა ივინის. კაროენა წამოდგება,
აიღებს სუფრიდან ჩაის და მიაქვს).

მ ა რ თ ა

გაგვიდექით, გაგვიდექით განზე, განა?!.. (კაროენას გაუვარდება ფინჯანი და გაუტყდება).

დ ა რ ი ს პ ა ნ (წამოვარდება)

რა ეშმაკებმა დაგირბინეს მაგ ხელებში, შე უხეირო?! (კაროენა ბოჭავს ნატეხებს და ნატალიაც ეხმარება).

მ ა რ თ ა

არაფერია, არაფერი!.. რა ვუყოთ!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ძალიან არ დამიმოწმა თავის სიმარჯვე!.. არა, გამოუბრუნებლად რაღა გაგლახა მგზავრობამ, შე შერცხვენილო!..

მ ა რ თ ა

რაზე კლავ მა ბოვშს, დარისპან, ერთი ქიქის გულისთვის!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

არა... თავის დღეში რომ არაფერი გატეხია ხელში.. რაღა ახლა აქ მოუვიდა მარცხი!.. თელად ოჯახი მაგის კისერზედაა, მაგაა ჩემი ამშენებელი... თავის დღეში ოჯახისათვის არაფერი უზარალებია!..

ო ნ ა ს ი მ ე

აქ მობრძანდი, დარისპანი.. საჯავრებელი სხვაც ბევრი გვაქვს!.. ერთ ფინჯანს ამისთანა სუფრას რაღა გადაყოლებს ადამიანი... (დარისპანი მივა სუფრასთან) დაბრძანდით... დაბრძანდით..

მ ა რ თ ა

მომითმინეთ, ახლავე ყველას გაგვამხიარულებენ ეს ყმაწვილები... ესენი თუ ერთი არ ვათამაშე, რაღა შემოძლია ისე!.. რას იტყვით ამაზე, ბატონო ონისიმე?

ო ნ ი ს ი მ ე

(ითლის და ილუკმება)

ძალიან მოუხდება ამ სუფრას, ღმერთმანი!..

მ ა რ თ ა

შენ უნდა იცოდე, კაროენა ჩემო, ბუზიკა*?

კ ა რ ო ე ნ ა

კი, ბატონო!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

რავა არ იცის!

მ ა რ თ ა

აბა, ნატალია ჩემო, წამოდი ჩემთან!.. მომანახვინე, საცბა მაქვს
შენახული!.. (გავლენ).

დ ა რ ი ს პ ა ნ

არა, ამ ჩემმა ქალბატონმა რომ თავი გამოიჩინა, ჰმ! თავის
დღეში არაფერი გაუტეხია, უცნაური მარჯვეა..

პ ე ლ ა გ ი ა

რა ვუყოთ, ჩემო ბატონო... შეხედომაა...

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ჰმ, რავა რა ვუყოთ? შე დალოცვილო, ვინც ამბავი არ იცის,
სხვანაირად იფიქრებს!..

ო ნ ი ს ი მ ე (ოსიკოს)

ერთობ მოწადინებულა, ქალიშვილი მოგათხოვოს..

ო ს ი კ ო

აქვს რამე?

ო ნ ი ს ი მ ე

გვეცემა!.. ძალიან კი იჩარჩება!..*

გავიკვლა პეტერბურგი

იგინივე, მ ა რ თ ა და ნ ა ტ ა ლ ი ა გარმონიკით

მ ა რ თ ა

აბა, მამიდა, დაუკარი, შენ გენაცვალე!..

პ ე ლ ა გ ი ა (მართას ხმადაბლა)

მოილაპარაკეს, მართა ჩემო!..

მ ა რ თ ა

ნატალია, აბა შენებურად ჩამოგვიქროლე!.. (ნატალია იგრი-
აება).

პ ე ლ ა გ ი ა

არ გესმის? (კაროენა უკრავს გარმონიკას, ნატალია თამაშობს)

მ ა რ თ ა

(გვერდით მიადგება ოსიკოს)

მარგალიტია, მარგალიტი!.. შენ არ მომიკვდე, მეორე ამისთანა
ძვირად* სადმე შეგხვდეს!.. სული ნუ წამიწყდება, რომელ
ოჯახშიც შევა — სწორედ გაანათლებს იმ ოჯახს!.. სული ნუ წა-
მიწყდება!... (ნატალიამ გაათავა თამაში) ახლა ორივემ, ორი-
ვემ!..

ო ს ი კ ო

არ ვიცი თამაში, ბატონო მართა.

მ ა რ თ ა

კაია, დედა ნუ მოგიკვდება!.. ორივემ, ორივემ!.. ერთი შემა-
ხედვინეთ რავა დაშვენდებით ერთმანეთს! (იცინის).

ო ს ი კ ო

ღმერთმანი, კაი ხანია არ მითამაშნია!..

მ ა რ თ ა

თავი დაუკარი, ყმაწვილო!.. არ შეიძლება, უსათუოდ უნდა
ითამაშოთ ორივემ ერთად! დაუკარი, შენ გენაცვალე!.. ნატა-
ლია, თხოვე. თხოვე! (ნატალია თავს უკრავს, თამაშობენ).

პ ე ლ ა გ ი ა

ისინი კიდეც ჩურჩულავენ, მართა ჩემო!

მ ა რ თ ა

პელაგია, მაცალე, თუ გიყვარდე!.. ბრავო!.. ბრავო!.. ონისიმე ჩემო, ამით შეხედეთ... რავა შევნითო (ოსიკო გაათავებს, იჭით წავა, იწმენდს ოფლს).

ო ნ ი ს ი მ ე

კაი მოგცეთ ღმერთმა... ორივე კარგები არიან, სწორედ!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

(მივა კაროენასთან. ონისიმე მართასაყენ მიიწევს და ელაპარაკება).

აბა ახლა, ბოშო, შენ, კაროენა, გამოდი!..

პ ე ლ ა გ ი ა

ჩემმა ნატალიამ რომ არ იცის ბუზიკა, ჩემო ბატონო!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

არაფერია!.. ბოშო, ქე რომ იცი... ქეც დაუკარი, ქეც ნთამაშე!..

მ ა რ თ ა

ცარიელი ენაა მაგ საწყალი!.. ტრაბახობასაა გადაყოლილი!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

რას უყურებ, ბოშო? ჰე? (კაროენა ააჭიჭყინებს გარმონიკას).

მ ა რ თ ა

ნულარ სწუხდები, შენ გენაცვალე! ნულარ სწუხდები!.. (ონისიმე და ოსიკო ბალკონზე გაეღენ).

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ჩამოუაროს ამანაც!.. რა უპირს, მართა ჩემო!.. ისიამოვნონ!..

მ ა რ თ ა

ვილამ? ისინი, ე, ბალკონზე? გევიდნენ!.. (ქერ ნატალია გავა, უკან კაროენაც გაჰყვება. პელაგია გულმოსული განზე დგას).

მ ა რ თ ა, პ ე ლ ა გ ი ა და დ ა რ ი ს პ ა ნ ი

მ ა რ თ ა

ვადაშეტებული არაფერი ვარგა, დარისპან!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

მაკვირვებ, მართა ჩემო!.. ჩემი სისხლ-ხორცი ხარ... უნდა მე-
წოდე*... შენ კი პირში გეტყვი, უკან მიყენებ შვილს!

მ ა რ თ ა

ახირებული თუ გინდათ, ეს არის!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ბრმა კი არა ვარ, შენ გენაცვალე!.. კარგად ვხედავ ყველა-
ფერს!..

მ ა რ თ ა

განდა მაწყენიო, სხვა არაფერი, დარისპან!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

რა ვქნა!.. რაღაზე მიმალავ — ცხადია, შენს სისხლ-ხორცს
ივიწყებ და სხვისთვის ფიქრობ!.. პირში გეუბნები რა...!

პ ე ლ ა გ ი ა

(გაჯავრებით წინ წამოიჭრება)

ძალიან უკაცრავად ბრძანდებით, ჩემო ბატონო! ჩემს შვილს,
გთხოვთ, თავი დაანებოთ!.. არავისაგან წარამარა სახსენებელი
არ გახლავსთ... არა!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

არც უხსენებია ვისმეს!...

პ ე ლ ა გ ი ა

თქვენ თუ ხვდებით რამეს, ჩვენც სულ გამოტვინებული და
სმენა მოკლებული ტყვილა გგონივართ!.. თქვენ საქმეს ვერ
ახერხებთ — ჩემი შვილი რა ხელწამოსაყრავია...

მ ა რ თ ა

კარგია, პელაგია!.. არავინ გაგვიგონოსთ, ღმერთო, მომკადი!.. სირცხვილია!..

პ ე ლ ა გ ი ა

არავინ ხელის შემშლელი არ გყავთ, ჩემო ბატონო!.. არავინ არ გეცილებათ მაგ ყმაწვილში...

დ ა რ ი ს პ ა ნ

სულაც არ ვწუხვარ მაგაზე!.. თუკი საქმე მოვინდომე, თქვენი შეცილებით, დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, ვერაფერს დამაკლებთ!.. თქვენ არ მომიკვდეთ, თუკი საქმე მოვინდომე!..

პ ე ლ ა გ ი ა

მონდომებული ხართ და ეს არის!.. ვერ ვხედავთ თუ?..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

თუ გინდ ესეც იყოს — მერე რა?.. რა მერე?

მ ა რ თ ა

სირცხვილში ნუ მაგდებთ, ღმერთო, მომკალი! ეს რა ამბავია?!

პელაგია, გაშორდი, თუ ღმერთი გწამს!

პ ე ლ ა გ ი ა

გავშორდები, ბატონო, გავშორდები!.. თავიან-ფეხებიანად მიირთვან მათგან მოწონებული ყმაწვილი... ოღონდ ჩემს შვილს თავი დაანებონ!.. ტყვილაუბრალოდ ნუ მიხსენებენ!.. ნუ, ნუ მიხსენებენ! (გავა გაჯავრებული).

დ ა რ ი ს პ ა ნ

გასაკვირველია, ღმერთმანი, ზოგიერთის საქმე!..

მ ა რ თ ა

გასაკვირველია შენი საქციელი, დარისპან!.. ჩხუბითა და დავადარაბით რა უნდა გეიტანო?

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ბატონო, შემოგებევნე დახმარებას — უარი მითხარი... მე ჩემით ვარიგებ საქმეს!.. რა იქნა ამისთანა? შე დალოცვილო, ეცდო, ეგებ ჩემი შვილის ბედი იყვეს.. რას ვშვრები ამისთანას, გზას რომ მიკრავთ ყოველი მხრიდან?..

მ ა რ თ ა

ვინ გიკრავს გზას, ყმაწვილო?

დ ა რ ი ს პ ა ნ

თქვენ!.. შენ და ეს შენი ნათლიდედა!..

მ ა რ თ ა

ჰმ, ახირებული თუ გინდათ ეს არის!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

შემოტანაზე ხელი არაფერს მოაკიდებინეთ ბოვშს.. თამაში არააო საჭირო... იმისთანა დროს რაღაც წამოიძახეთ, რომ ჭურჭელი თავზე გადაამსხვრევინეთ იმ უცხოებისათვის!.. მეტი ხელის შეშლა იქნება? შენ გინდა მოაწონო შენი ნათლული... ბატონო, შენედოს ჩემი შვილსაც, რომლის ბედიც გასკრის, ის იქნება და ის... რა საწყენია ახლა ეს?

მ ა რ თ ა

არავის არ წყინს... არავის... არა!.. ოღონდ ჩხუბს თავი დაანებე. თუ ღმერთი გწამს!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

მართალია, შენს სახლში ვარ, მარა, უფროც რომ გეწყინოს, უკან ვერავინ ვერ დამახვეინებს, მართა!.. შენც არ მომიკედე!.. უფრო მეტნიც რომ დამესიოთ... გზა შემიკრათ — ჩემი უნდა ექნა! მე შენ გეტყვი. ყოველ ნაბიჯზე გხვდებოდეს ისეთი ყმაწვილი, ცოლის თხოვნას რომ ეპირებოდეს!..

მ ა რ თ ა

ბატონო, რაც გინდა, ის ქენი, ოღონდ ჩხუბსა და დავიდარებას ამაშორე!

დ ა რ ი ს პ ა ნ ი

ჰმ, იმ გამკენარ ნათლიდელას თუ აგრე სული უწუხს სამი ქალიშვილის სახლში ჯდომით... მე, შე დალოცვილო, ოთხი მყავს... ოთხი მყავს!.. ყოფილიყავი ჩემს ადგილას, გნახავდი, რაც ამბავში იქნებოდი! კი!.. (გადის ბალკონზე გაჯავრებული).

მ ა რ თ ა

ჰმ, წინდაწინ ვიცოდი, ამისთანა ამბავს დამაწევდა მაგ შეჩვენებული!.. ტყვილა კი არ დამცეცლა, ეზოში რომ ფეხი შემოდგა!.. შენმა სიცოცხლემ, შენ მე გზა გადამიარო! (მიდის ბალკონის კარებთან). ოსიკო ჩემო, არ დაგგრილოს, შენ გენაცვალე, ნათამაშები ხარ!.. გაოფლიანებული ხარ!.. აქ შემობრძანდი, შენი ჭირიმე... არ გაცივდე!..

ო ს ი კ ო

არა, ბატონო! (შემოვა).

გამოსვლა მაცამება

მ ა რ თ ა და ო ს ი კ ო

მ ა რ თ ა

აგერ დაბრძანდი, შენ გენაცვალე!.. (ღიმილით და ეშმაკურად) შენთან ერთი საიდუმლო მაქვს!.. კი ნუ იუცხოვებ ჩემს სიტყვას... დედაშვილობამ, ჩემი იულიტეს სიყვარულობა მალაპარაკებს — თავად ის მოგიყვება, თუ რა საყვარელობა გვქონია ერთმანეთში!.. მწარე გულით მოწოდებული ვარ, მისი ჭირი შემეყაროს, რომელიმე უხეირომ ნის კაი ოჯახში ფეხი არ შედგას — ახლა ყველა აჩრის ყმაწვილებს ჭაღს, ადვილად შეაცდენენ კიდეც გამოუცდელ ყმაწვილს — ძვირფასი მისი სიცოცხლე და მისი კეთილი და საყვარელი გული დამეჩაგროს!.. დროა აწი შენთვისაც, დედაშვილობამ, ოჯახს მოეკიდო, ის შენი კაი დედის გულიც გაახარო შენი ბედის დანახვით!.. თქვენი ოჯახის სიკეთე რომ მსურს სულითა და გულით, იმიტომ გეთამამები და ასე პირდაპირ გეუბნები, თვარა სხვისათვის ენასაც არ გავანძრევ!.. არ მომიკვდეს შენი თავი!.. ე ჩემს ნათლულს

რომ უყურებ, შეხედულობით ხომ არი და არი — უკეთესობა
რალა მოეთხოვება ქალიშვილ ქალს... თავად ხედავ, შენ გენაც-
ვალე, ამასთან რა ძვირფასი ხასიათი, საოჯახო საქმის მცოდ-
ნე, მოხერხებული სიტყვა-პასუხი... გამოგაჩენს კაცთან!.. ოჯახს
გაანათლებს, დედაშვილობამ, ოჯახს გაანათლებს!.. გარდამე-
ტებული ერთგული ოჯახისა და ქმრისა — მეორე ძნელად თუ
გამოვიდეს მაგისტანა!.. მზითევე თუ იტყვის კაცი — შენის-
თანა ყმაწვილი არც კი უნდა გამოეკიდოს მზითვეს!.. დედაშ-
ვილობამ, ძვირფასი ცოლი გეყოლება ყოველნაირად!.. ნუ
დაჰკარგავ ამისთანა ძვირფასს ქალს!.. ენდვე ჩემს სინდისს, სა-
სარგებლო და საბედნიერო საქმეს გირჩევდი!..

ო ს ი კ ო

მადლობას მოგახსენებთ... მარა...

მ ა რ თ ა

რა მარა, შე კაცო!.. მერწმუნე, შესაღარს ვერსად ნახავ...

ო ს ი კ ო

დანიშნული გყავს, თვარა თქვენს რჩევას...

მ ა რ თ ა

დანიშნული გყავს?! მომკალი და აქამდისინ არ გამახარე?! გა-
გაბედნიეროს, შვილო, ისე, რავარც შენ გუნებას ენატრებო-
დეს... ერთობ გამხარებია, შენ ნუ მომიკედები!.. ერთობ გამ-
ხარებია!.. რატომ მიმაღავდი მერე, შე კაი კაცო?..

ო ს ი კ ო

არა, ბატონო! . შემთხვევა არ მქონებია მეტყვა!

გამოსვლა მთოთხმამ

იგანივე; ო ნ ი ს ი მ ე და დ ა რ ი ს პ ა ნ ო

ო ნ ი ს ი მ ე

ბიძიკო, აღარ შევადეთ აწი? გაგიტკბა, მვონი, აქ ყოფნა!..

მ ა რ თ ა

თქვენ მაინც რატომ არ გამაგებინეთ, ბატონო ონისიმე, რომ ჩემს ოსიკოს დანიშნული ჰყოლია, ა?

დ ა რ ი ს პ ა ნ (გაოცებით)

დანიშნული ჰყოლია?!

ო ნ ი ს ი მ ე

მეც ახლა გავიგე, თქვენ ნუ მომიკედებით! აგერ, ამ თქვენს ბალკონზე რჩევას ვაძლევდი, ერთ-ერთი ამ ჩვენს ქალიშვილებში ამოერჩია... უკეთესს სადღა ნახავს, — საქმე გაეთავებინა, და მაშინ გამომიცხადა თავისი ამბავი, და მართალი უნდა მოგახსენოთ, კილოზედ* შევატყვე* რომ შენანებულია*, ამ ქალიშვილების დანახვის შემდეგ, რომ ცოტა აჩქარებულა მაგ ჩემი ნათესავი კაცი და სხვაგან გაუთავებია საქმე!..

მ ა რ თ ა

სანანებლად ღმერთმა ნუ გაუხადოს!.. თვარა დროით სჯობია შეცდომის გასწორება!.. სანამ კიდევ მოეხერხება!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

რასაკვარეულია, რასაკვირველია!..

ო ს ი კ ო

მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!..

მ ა რ თ ა

დიდად მესიამოვნებოდა, რომ არ აჩქარებულყავით!..

ო ს ი კ ო

გმადლობთ... ხვალ ადრე უნდა გიახლოთ...

ო ნ ი ს ი მ ე

დილით აპირობს გაბრუნებას, სწორედ!.. მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!

(პელაგია, ნატალია და კაროენა ამის წინათ შემოვიდნენ; გამოეთხოვებიან, გაჰყევა მართა).

დ ა რ ი ს პ ა ნ

წამო, ბოზო, შენ აქ!.. (კაროენა მიჰყვება იმ ოთახში, სადაც დარისპანს ეძინა).

გამოსვლა პეტხოტოშეტი

პ ე ლ ა გ ი ა დ ა ნ ა ტ ა ლ ი ა

პ ე ლ ა გ ი ა

დანიშნული ჰყოლია მაგ ოხეოს!

ნ ა ტ ა ლ ი ა

რა იყო ახლა... რას გამოორჩით, რომ მაიმუნეხვით მაჩანჩალებთ ვილაც ოხრ-ს წინ? რას გამოორჩით?

პ ე ლ ა გ ი ა

დე-წყე... დეიწყე შენებურად!.. მოგეცა მიზეზი!..

ნ ა ტ ა ლ ი ა

სიკვდილი სჯობია თქვენს ხელში ყოფნას, სიკვდილი!.. არც კი აგსმით, რას ჩადიხართ!.. დეინახავთ ვილაც ოხერს თუ არა...

პ ე ლ ა გ ი ა

აბა რა ექნა, შე დაწყევლილო, რა ექნა, რა? მასწავლე ერთი!.. ღმერთმანი, აღარ ვიცი, რა შავ წყალში გადავეარდე!.. შე უკუღმართო, თუ კაცს შენი თავი არ დაანახვე, შენი ღირსება არ აჩვენე, ისე რომელი სულელი მოგკიდებს ხელს? რომელი გადარეული გეცემა, ცოლად გამოწყევლო?

ნ ა ტ ა ლ ი ა

გადარეულებიც და სულელებიც თქვენვე ხართ...

პ ე ლ ა გ ი ა

გაგიხმა მაგ მწარე ენა, შვილო!.. მაგ მწარე ენა გაგიხმათ!.. რატომ გაუჩნდით თქვენს დედას საწვალეზლად, რატომ, რატომ?

ნ ა ტ ა ლ ი ა

არავინ არ გაწვალეზთ... თქვენ იწვალეზთ თავს... თქვენვე!.. თა-ვი დაგვანებე, ათასჯერ მითქვამს...

პ ე ლ ა გ ი ა

ათასნაირად ვეწვალე, თავს ვაკლავ — კაცმა ხელი არ მოგ-
კლათ... თავი რომ გაგანებოთ, ვილა შემოგხედავთ, თქვე შე-
დღეზე გაჩენილებო, ვილა?.. უნდა ჩაბერდეთ თქვენს ნაცარში,
თქვე უბედურებო?!

ნ ა ტ ა ლ ი ა

ჩაბერდებით — ჩაბერდებით!.. რა ვქნათ ახლა?

ჰ ე ლ ა გ ი ა

უზადურებო, უზადურებო!.. ჩემი შრომის მაგიერია!.. ვაი დე-
დითქვენის ბრალი... ვაი დედითქვენის ბრალი თქვენს ხელში!..
(გულდაწყვეტილი გადის, ნატალიაც უკან გაჰყვება, შემოსულ
ღარისპანს რომ დაინახავს).

გამოსვლა მკთვამსმეზე

ღ ა რ ი ს პ ა ნ ი და კ ა რ ო ჟ ნ ა

ღ ა რ ი ს პ ა ნ

ხომ არაფერი დაგვიწყებია, ბოშო?

კ ა რ ო ჟ ნ ა

ყაბალახი რა უყავი?

ღ ა რ ი ს პ ა ნ (დაიხედავს)

ჰმ! დაძებნე, იქ ეგდება სადმე!.. ყაბალახი კი არა, რატომ ჩე-
მი თავი არ მავიწყდება, რაც შენა გულისათვის მე უსიამოვნე-
ბა მხვდება!.. რა ვქნა, რა გაპირდა ერთი ქალიშვილის გათხო-
ვება! ჩამრჩენია ხელში და ეს არის!..

კ ა რ ო ჟ ნ ა (ყაბალახს გამოიტანს და ბეჭებზე მოახვევს)

მიაგდებ ყოველთვის სადმე!..

ღ ა რ ი ს პ ა ნ

შენ მიგაგდებდე სადმე, შვილი, რამერიგად და ამისთანა ყაბა-
ლახს, თუ გინდა, ათასს კირი მოუქამია!

იგინივე და მ ა რ თ ა

მ ა რ თ ა

მიემგზავრები, დარისპან?

დ ა რ ი ს პ ა ნ

გოვუდგები გზას, შენი ჰირიმე... რაღას შევაჩერდე აწი... ნეტავი აღრეც გამედგა ფეხი... ერთი წამით შემოვიარე და უსიამოვნების მეტი რა მოგაყენე? კურკელი დაგიმტვრიე, კილამ ჩხუბი აგიტეხე...:

მ ა რ თ ა

კაი, თუ გიყვარდე!.. რა იყო ამ გლახკმა წასვლისას რომ დაგეახალა, დანიშნული მყავსო... დიდი ამბავი არ გამოგვიცხადა?! ჰმ... ორ სიტყვას ძლივს უყრის თავს და რაღა მოაქვს თავი... დავასხი ლაფი... დედამისის პატივისცემით, თვარა სულაც სახლში შემოსაშვები არ იყო!.. დედამისივით იპრანჭება და იგრიხება! მაგისტანა ყმაწვილისათვის რაღა ავწრიალდები... აჩქარებული კაცი ხარ, დარისპანი ნუ მომიკვდება...:

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ჰმ!.. ნუ აჩქარდები, შენ გენაცვალე... ამას გარდა სახლში სამი ამხელა მიზის კიდეც!.. სამი ეგერ შენს ნათლიდედას ჰყავს... სამი იმ დიდ ბატონ ონისიმეს... რომელ ოჯახს ნახავ, ასე არ იყოს!.. ნუ აჩქარდები, როცა ამდენ ქალიშვილებზე ძლივს ერთ-ორ ცოლის მთხოვნელ ყმაწვილს ხვდები მხოლოდ!.. ნუ აჩქარდები — ყველა ჩაგაბერდება ხელში!.. მოვკვდი, მართა ჩემო, მოვკვდი, ისეთი ცეცხლი მადგა ამათთაგან!.. ნამეტანი გაეწვალდი... აღარა ვარ კაცი... თუ ხვალაც ვერაფერი გავარიგე იმ ჩემი ცოლის ნათესავისას — უნდა გავანებო თავი ყოველივე მაცადინობას. აღარ შემიძლია მეტი: გაგიძღვეს, შვილო, აწი დედაშენი... იარეთ ხან ფეხით, ხან ურმით, თუ კიდეც ვინმემ გათხოვათ — ცხენითაც... ეძიეთ აწი თქვენი სასიძო კაცი... მე აღარ შემიძლია მეტი... აწი დედაშენმაც გამოსცადოს, რაც მე ამ შენს პროწიალში გამოვცადე!..

კ ა რ ო ე ნ ა

ჩემი რა ბრალია, ბატონო... ყოველთვის რომ ასე მომსდგები?

მ ა რ თ ა

უი, შენ გენაცვალე! შენი რა ბრალია, შეილო!

დ ა რ ი ს პ ა ნ

აბა, ვისი გულისთვის ვეწვალეები ასე, ბოშო?

კ ა რ ო ე ნ ა

მე არ გოხოვ გათხოვებას... ვიქნები ჩემთვის!

დ ა რ ი ს პ ა ნ

იქნება მისთვის!.. ჰმ! შენახვა არ გინდა, ქალბატონო? ვერ შეგინახეთ ყველა, ბოშო, ვერა!.. მინდა პატრონს ჩაგაბარო... რომ ვერსად შევხვდი იმ სულწაწყმედილს!.. მარა ვაი თუ ღმერთს არც კი გეეჩინოს თქვენი ბედი და ილბალი!.. ვაი თუ კენტებად ჰყავხართ გაჩენილები?! მშვიდობით, მშვიდობით, შენი ჭირიმე! გამოეთხოვე, ბოშო!

მ ა რ თ ა (კოცნის კაროენას)

მშვიდობით, მამიდა!.. ნუ გეშინია, კი ეყოლება ღმერთს შენთვის შენი ბედი... კი ეყოლება!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ღმერთმა იმედი ნუ მოგიშალოს! ჰმ!.. ბატონ პელაგიას გამოუმშვიდობებლად მივდივარ!..

მ ა რ თ ა (ეძახის კარებში)

პელაგია!.. დარისპანს გამოგემშვიდობოს უნდა!

გამოსვლა მითვრავაბა

იგინივე, პ ე ლ ა გ ი ა და ნ ა ტ ა ლ ი ა

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ბატონო პელაგია, მგონი რალაც გაწყინათ ჩემგან!.. გეფიცე-

პიო, ტყვილა იფიქრეთ, ვითომ იმ მუნჯ ბიჭზე რამე მეფიქრე-
ბინას!.. იმედია, ახლა აღარ მიწყრებით!..

პ ე ლ ა გ ი ა

არა, ჩემო ბატონო... რატომ ნებულობთ!

მ ა რ თ ა

საწყენი რა შეხვდომია?.. ერთმანეთის ვერ გეიგეთ, სხვა არა-
ფერი!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

რასაკვირველია!.. იმისთანა ბიჭის გულისათვის რავა წვეყი-
ლებით ჩვენისთანა ქალიშვილების პატრონები!.. იმისთანების
რა გვცოდნია, ა? არა, ბატონო. პელაგია?!

მ ა რ თ ა

რასაკვირველია!.. დავასხი იმას თავსლაფი!..

დ ა რ ი ს პ ა ნ

ასე, ბატონო პელაგია, იმედია დეივიწყებთ ყოველივე უსიამო-
ვნეებას და როცა ჩემი მართა აგერ ამ მოკლე ხანში ჩემი ქა-
ლიშვილის ქორწილში მესტუმრება, თქვენც მცემთ პატივს და
ოჯახს გამინათლებთ თქვენი წვევით!.. პატივისცემა ჩემს კი-
სერზე იყვეს... ჩვენც მოვილხინოთ ერთი, ოღონდ ბედი გა-
მოუჩნდეს ამ ქალბატონს!

მ ა რ თ ა

გამოჩნდება... გამოჩნდება, დარისპან!

დ ა რ ი ს პ ა ნ

აბა რავა იქნება, შენი ჭირიმე!.. თუ მაგის იმედიც მოგვესპო,
დევილუპებით და ის იქნება... წმინდად დევილუპებით... უკაც-
რავად, უკაცრავად! შეგაწუხეთ მეტის ლაპარაკით, მგონი!..
მშვიდობით ბრძანდებოდეთ! მშვიდობით ბრძანდებოდეთ!.. (კა-
რებთან) ღმერთო, კეთილად დააბოლოვე ჩვენი მგზავრობა!

ფ ა რ დ ა

უბედურება

სურათი ერთ მოქმედებად

მოქმედნი პირნი

მაია	სერაფიონი
ტუფია	სეფე
ნატალია	ილია
პავლია	ნიკო
ამირანა	პატარა ბიჭი
ლომინა	ანტონა
ვასილა	გლეხები: მამაკაცება და
რომანოზა	დედაკაცები

გამოსვლა პირველი

ანტონას ეზო. მარცხნით, ძლით დახუტულ სახლის წინ, სიღრმეში დიდხე, რომლის ძირთან დასაჯდომი ჭვებია. მარცხნით ყორე და წნელის კიშკარი, ყორეს ჯაღალმა — სოფლის გზა.

ილია და მაია

მაია

(სახლის წინ ფოთიარობს*. დაინახავს რა კიშკართან მომდგარ ილიას, გაეჭანება კიშკრის გასაღებად) ჩემო ბატონო... ჩემო

სინათლევი რა კაი დღე გამოეწეება!.. მობრძანდი, ჩემო ბატონო! მობრძანდი, შენი კირიმე!

ი ლ ი ა (ყავარჯნებით)

გაგაკვირვე, მაია?..

მ ა ი ა

უფრო გამახარე, ჩემო ბატონო, უფრო გამახარე!.. შენ იხარე ათას წელიწადს!..

ი ლ ი ა (ჯდება ხის ძირას)

არა მკითხავ, მაია, რამ გამომარონია* ფეხებდამტვრეულ კაცს ამოდენა გზა?..

მ ა ი ა

რაკი კარგად მყოფს გხედავ, ამბავიც კარგი იქნება, ჩემო ბატონო!

ი ლ ი ა

გული მიწუხს, მაია... გული მიწუხს!..

მ ა ი ა

გული შენს მტერს შეუწუხდა ჩემო ბატონო!.. რატომ, რატომ, ჩემო სინათლევი?..

ი ლ ი ა

მა რა იქნება, როცა ყოველი მხრიდან მარტო მწუხარება გესმის!.. ყველასაგან მარტო ჩივილს თუ გაიგონებ თავის უსაშველოებაზე, თავის გაქირვებაზე... თავის გამწარებული ცხოვრების ამბავს თუ მოგიყვება, თორემ მხიარულ სიტყვას იშვიათად თუ ვისმესაგან გაიგონებ... ყველა წუხს, ყველა დაღონებულია, ბედის მომჩივანია... ასე მეჩვენება, თითქოს ქვეყანაზე მწუხარების მეტი არა იყოს-რა... ყველაფერი უხალისო, უფერული, ჩამოზნელებული მეხატება!..

მ ა ი ა

რატომ, ჩემო ბატონო, რატომ, ჩემო სინათლევი?..

ი ლ ი ა

ასეა, ესე, ჩემო მაია!.. შევწუხდი, ვეღარ გავძელი სახლში... ვიფიქრე, რაც რომ გამიჭირდეს, ეზოს გადაღმა გადავალ-მეთქი... ეგებ ჩემს ეზოს გადაღმა არც ისე უხალისო და შეწუხებული მეჩვენოს ყველაფერი... ეგებ გული გამიხსნას ხალხის დანახვამ... ამან ამაღებინა ხელში ეს ყავარჩნები, გამომარონია ამხელა გზა და მომიყვანა ჩემს მკურნალთან.

მ ა ი ა

ეჰ, ჩემო ბატონო, მწუხარება და გაჭირვება არავის გვაკლია, მაგრამ გულმაგრად უნდა ვიყენეთ მაინც!.. თუ ვიმწუხარეთ, თუ ვიჭავრეთ მარტო, სულ წავხდებით... თქვენ უფრო მეტი გულმაგრობა გმართებთ: ნამყოფი და განათლებული ბრძანდებით... ჩემზე მეტ გამწარებაში და გაჭირვებაში იქნება ვინმე?! მარა, ასე თუ ისე, ვუძლებ.. ვუძლებ, ჩემო სინათლევ!..

ი ლ ი ა

ნეტავი თქვენ!.. მე კი ეს არის, ყოველი იმედის დამკარგველი შევიქნე! უკეთეს ცხოვრებას ვეძებდი და ეს შევიძინე! (ყავარჩნებზე).

მ ა ი ა

იმედდაკარგული მტერი გიმყოფოს, ჩემო ბატონო, მტერი!.. იმედით ვართ, შენი ჭირიმე, იმედით, თვარა რა გაგვაძლებინებდა!

ი ლ ი ა

იმედი... იმედი...

მ ა ი ა

კი, ჩემო ბატონო, კი!.. იმედი და მასთან მოთმინებაც, შენი ჭირი შემეყაროს!

ი ლ ი ა

იმედი და მასთან მოთმინებაც, აჰ?..

მ ა ი ა

კი, ბატონო, კი! ამით ვუძლებთ ჩვენს ცხოვრებას... სხვა რა

საშვალეა მოგვენასებ... და გვშველის... შენც ასე მოიქეც!..
ბევრი მოვითმენია, კიდეც მოითმინე და ღმერთი და შენი სა-
ლოცავი კარგად გამყოფებს!..

ი ლ ი ა

მაშ ასე, მაია — მოთმინება და იმედი... მოთმინება და იმედი-
ნად ყოფნა, აჲ..

მ ა ი ა

სწორედ!.. რაც გაგვეწყოს, მოვითმინოთ... ვინ იცის, საწინა-
ოდ* რა მოგველის!.. დღეს ვწუხვარ, ხვალ ეგებ მხიარული დღე
გვიჟენდება... ვინ იცის, ყველაფერი მოსალოდნელია... გულს
ნუ გევიტეხავთ... იმედს ნუ დაგკარგავთ!..

ი ლ ი ა

ეჰ, კარგია, ვისაც ეგ შეუძლია, ჩემო მაია!..

მ ა ი ა

უნდა შევძლოთ, ჩემო სინათლეჲ!..

ი ლ ი ა

კაი დაგემართოს, მარა ეს შენი იმედები კარგა ხანია მესმის,
ჩემო მაია; იმედიც დიდი მქონია, მოთმინებაც არ დამიკლია,
მაგრამ, ა, ისევ ამ ჯოხებით დავდივარ!..

მ ა ი ა

კიდეც მოთმინება, ჩემო სინათლეჲ!.. კიდეც მოთმინება!..

ი ლ ი ა

ჰოო!..

მ ა ი ა

ცუდი გაზაფხული გექონდა, შენ გენაცვალე... ვერაფერმა ნა-
ყოფმა ვერ იხეირა, ძალა ვერ გამოიტანა დედამიწიდან... თვა-
რა ჩემი ბალახებით რამდენი და რანაირი ავადმყოფი არ მო-
მირჩენია!.. დღეის ამბავი ქე მოვითმინოთ, ხვალინდელ დღე-
ზე იმედით ვიყვიტ... ღმერთი უკეთეს გაზაფხულს შეგვასწ-

რებს და ყველას შუბლი გაგვეხსნება... ყველას გვესაშველებს და შენც, ჩემო ბატონო, ჩემო სინათლევ!.. ღმერთი ისე არ დაგეტოვებს მისგან გაჩენილს!..

ი ლ ი ა

მოვესწრებით კი კაი გაზაფხულს?

მ ა ი ა

კი მოვესწრებით!.. ღმერთი ყველაფერს მოგვასწრებს — ავსაც და კარგსაც, ჩემო ბატონო!..

ი ლ ი ა

ოღონდ იმედით ვიყოთ?

მ ა ი ა

ოღონდ იმედით ვიყოთ.

ი ლ ი ა

ასე რომ, მაია ჩემო, პირველი წამალი იმედი და მოთმინება ყოფილა, ა?

მ ა ი ა

სწორედ!.. სწორედ!..

ი ლ ი ა

სწორედ რომ ნამდვილი მკურნალი ხარ, მაია!.. თუ შენ ბალახებით ვერ არჩენ, შენი ე მაგ სიტყვით... შენი ე მაგ ნათქვამის კილოთი, უნდა გითხრა, სწორედ კურნავ ჩემისთანა გულდამწუხრებულს და აი ამიტომაც მიყვარს შენთან მუსაიფი და ამიტომაც არ შევმცდარვარ, როცა შენსკენ გამოვსწიე გულშეწუხებულმა... რომ გამეგონა შენი ეს საუცხოო მოთმინება და იმედი!.. იცოცხლე, იცოცხლე, მაია! შენი ეგ სიტყვები, მე და ჩემმა ღმერთმა, ნამდვილი წამალია!.. მაშ ასე, ჩემო კარგო მაია, მოთმინება და იმედი!.. მოთმინება და იმედი!..

მ ა ი ა

კი, ბატონო, კი! კი, შენი ჭირი შემეყაროს!

იგინივე, ტუფია და ნატალია

ტუფია (კიშკართან მომდგარი ფიჩხით მხარზე)

ნატალია, ნატალია, შე დაწყევლილო.. შე შეჩვენებულო!..
გამომხედე, გამომხედე, შე თვალდამდგარო.. მოვკვდი, აღარ
ვარ მეტი! გააღე ეს დასაწვავი..

მია (სახლისკენ)

ნატალია, გახედე, შვილო!.. დედაშენია კიშკართან! (ნატალია
გამოვარდება და მიირბენს კიშკართან გასაღებად):

ტუფია

ჩაიკეტებით, სასიკვდილე!.. რა გაქვთ ჩასაკეტავი?.. გავწყდი
წელში... მოგესპოთ სიცოცხლე!

ნატალია

სტუმარია, დედა!

ტუფია (გადმოხურულში დაჰყრის ფიჩხს)

უიმე!.. მაპატიეთ უზრდელობა.. ასე მხეცურად მოვეარდი..
ვერ დაგინახეთ!..

ილია

რა ბოდიშს იხდი, ტუფია?

ტუფია

თავს ველარ ვერევი, ჩემო ბატონო!.. სულ მწუხარებაში, სულ
უბედურებაში ყოფნამ გული დაასუსტა, ჩემო ბატონო, და
ჭკუაღი..

ილია

რატომ, შე ქალო, მერე?.. დედამთილი აგერ გვერდით გყავს,
რომელმაც მაგის საწინააღმდეგო მშვენიერი წამალი იცის!..

ტუფია

რა წამალი, ბატონო? რა წამალი?

ი ლ ი ა

რა და, მოთმინება და... მოთმინება და იმედით ყოფნა! ასე არაა, მაია?... ა?

მ ა ი ა (რომელიც ფიჩხს ალაგებდა)

კი, ბატონო, კი, მაგრამ მას ვერ ვასწავლე ეს და ვერ დავაჯერე!..

ი ლ ი ა

რატომ, რატომ, ტუფია?

ტ უ ფ ი ა

ვაი, ჩემო ბატონო!.. მაგის დასწავლა არ გაგვიძნელდება. ჩვენდა უნებურად სულ მოთმინებაში არა ვართ, ბატონო? მაგრამ რო არაფერი გამოდის!.. მოთმინებაც გვეკარგება, ჩემო ბატონო...

ი ლ ი ა

იმედი ხომ გრჩება?

ტ უ ფ ი ა

რისი იმედი, რისი იმედი, ჩემო ბატონო? რისი იმედი მქონდეს?.. ეჰ, მეტსაც მოვიტყენ, ოღონდ კაცი მყავდეს კარგად!

ი ლ ი ა

როგორ, ავადაა ანტონა თუ?

ტ უ ფ ი ა

ავადაა, ბატონო, ავად! აღარა ვარ ჭავრიტ! ეს ერთი ხანია ცუდად გრძნობს თავს... ჩემ გონებაზე აღარ ვარ. რომ რამე უარესი შეემთხვას, რომ დაგვივარდეს, რა გვეშველება. რამ დაგვარჩინოს?! უამისოდ სისაწყლეში ვყრივართ!.. ვინ იქნება ჩვენი გამკითხავი, ჩვენი შემხედვარე, ჩვენი შემწყალები, ჩვენი შემბრალე?!

მ ა ი ა

რატომ ვინ იქნება?.. ღმერთი, შვილო, ღმერთი!..

ტ უ ფ ი ა

ღმერთს ჩვენთვის, ეტუობა, არ ცალია...

მ ა ი ა

ჩვენთვისაც მოიცლის... მოიცლის, შვილო!..

ი ლ ი ა

სად არის ახლა ანტონა?

ტ უ ფ ი ა

სად იქნება, ჩემო ბატონო? ყანაშია... სამუშევარში...

ი ლ ი ა

ავადმყოფ კაცს ყანაში რად უშვებთ, თქვე დალოცვილებო?..
უნდა დაასვენოთ!..

ტ უ ფ ი ა

უიმე, ჩემო ბატონო, ჩვენთვის დასვენება ვის გაუგონია!.. მი-
წას მივებარებით — აჰ, მაშინ იქნება ჩვენთვის დასვენება!..
სანამ ცოცხალი ვართ, რა დაგვასვენებს!.. ამდენი სამუშევა-
რია, ამდენი საქნარი... სად შეგვიძლია დასვენებაზე ვიფიქ-
როთ!.. წელზე ფეხს ვიდგამთ, მაინც გაჯახირებაში ვართ, დას-
ვენებაზე ფიქრს რომ მივუცეთ, სულ არ ამოვწყდებით? ჩემი
დასვენება მიწაში იქნება, ჩემო ბატონო, მიწაში!..

გამოსვლა მისამდ

იგინივე და ა მ ი რ ა ნ ა

ტ უ ფ ი ა (ამირანას)

უიმე, ეს ახლა მოდის!!

ა მ ი რ ა ნ ა

(მოხუცებული, ჯოხით ხელში, წალდი წელში აქვს გარკო-
ბილი)

დილა მშვიდობისა... დილა მშვიდობისა, ბატონო ილია! დილა
მშვიდობისა, ტუფია!

ი ლ ი ა

ამირანას გაუმარჯოს!.. გაუმარჯოს ამირანას!

ტ უ ფ ი ა

შე კაცო, მე ყანაში მეგონე ანტონასთან, შენ კი...

ა მ ი რ ა ნ ა

აბა, აბა!.. მოსმარებას შეეპირდი, მარა ამ დილას ამბავი მო-
მატანეს — მთაში პაწა ყანა მაქვს — საქონელს გადაუჰამიაო...
წვედი დასახედავად... ნეტავი არ მენახა! ყანა სულ გოუთხრე-
ზია ვილაც სულწაწყმენდილის საქონელს!.. ვერ გევიგე, ვისი
ყოფილა... გევიგებ კი... უნდა გევაგო!.. აბა, კაცის ასე ამოგ-
დება შეიძლება?! რამ უნდა დამარჩინოს?.. ის იყო ჩემი იმე-
დი, ჩემი საცხოვრებელი!.. თვარა უსათუოდ მოვეხმარებოდი,
უსათუოდ!..

ტ უ ფ ი ა

როდი შეგაწუხებდი, ამირანა, მარა რა ვქნა: კაცი უღონო-
თაა, ვისაც ვთხოვე — არ გვეალიაო... სამარგლავი კი დაგვი-
გვიანდა... ველარაფერი გავაწყვეთ!..

ა მ ი რ ა ნ ა

უსათუოდ, უსათუოდ მოვეხმარები!.. კარგად ვერც მე ვარ,
მარა... რა ვქნა!.. უსათუოდ მოვეხმარები!..

ტ უ ფ ი ა

ძალიან დაგიმადლი, ამირანა, მეტი აღარ შეიძლება!..

ი ლ ი ა

ტუფია, თუ ჭალი ხარ, მე ნუ მომერიდებო, შენს საქნარს მი-
ხედე!.. მე რომ აქ ასე ვზივარ, ესეც დიდად სასიამოვნოა ჩემ-
თვის... მერე კიდეც, აგერ მე და ამირანაც წვეიმუსაიფებთ...

ტ უ ფ ი ა

უკაცრავად, ჩემო ბატონო, უკაცრავად!.. (შედის სახლში).

ი ლ ი ა

აბა, კიდეც ყოჩაღად ყოფილხარ, ამირანა... შენს სამუშევარსაც ასწრებ და სხვასაც ეხმარები!..

ა მ ი რ ა ნ ა

თავს ვეძალები, შენი ჭირი შემეყაროს! თავს ვეძალები, თვარა ჩემი ხნის ადამიანს რაღა მუშაობა უნდა შემეძლოს!.. თავს ვეძალები!

ი ლ ი ა

რამდენი წლისა იქნები, ამირანა?

ა მ ი რ ა ნ ა

მე?.. თუ მეტისა არა, ოთხმოცის უსათუოდ ვარ, შენი ჭირი შემეყაროს!..

ი ლ ი ა

ღა მუშაობ კიდეც?

ა მ ი რ ა ნ ა

აბა, რა ექნა?! ვინაა შემხედვარე? ვინაა გამკითხავი, შენი ჭირი შემეყაროს!..

ი ლ ი ა

ბედნიერი კაცი ხარ, ამირანა!

ა მ ი რ ა ნ ა

რითი, შენი ჭირი შემეყაროს?.. აჰ! რითი უნდა ვიყო ბედნიერი?

ი ლ ი ა

ასე ყოჩაღად ხარ...

ა მ ი რ ა ნ ა

ყოჩაღად. შენი ჭირი შემეყაროს?! აჰ!.. ერთობ მომერიკა, ჩემო ბატონო, ხნოვანებაც... ღონემაც მისუსტა და ამასთან დიდ, დიდ შევიწროებაში ვიმყოფები... რამდენჯერ დავაპირე შენთან მოსვლა... რჩევა მეკითხა შენთვის... გზაზე დაგეყენებოდა...

ი ლ ი ა

მერე?

ა მ ი რ ა ნ ა

ვერ მოვბედე... ვერ შეგაწუხე, შენი ჭირი შემეყაროს!

ი ლ ი ა

ეჰ, ამირანა, არა გრცხენია?

ა მ ი რ ა ნ ა

ახლა კი აგერ ბრძანდები და ახლა კი მოგახსენებ და უნდა დამარიგო... უნდა მირჩიო... რა ვქნა? როგორ მოვიქცე?

ი ლ ი ა

რა ამბავია? რაშია საქმე?

ა მ ი რ ა ნ ა

რაშია და, შეილებმა რომ ასე მომიძულეს და ასე მიმატოვეს და მიმივიწყეს... ასე საცოდავად რომ მიმაყრუეს... შეიძლება ასე?! შენ ბრძანებ, რომ ბედნიერი კაცი ხარო... ბედნიერი კი არა, ჩემისთანა საცოდავად თუა კიდეც ვინმე, არ ვიცი, შენი ჭირი შემეყაროს!.. ამ ხნის ადამიანი ასე საცოდავად მიმატოვეს, ჩემსას აღარაფერს კითხულობენ!.. გადავარდნენ ასე უგზო-უკვლოდ!.. აღარც ოჯახი აგონდებათ, აღარც მე... ცოცხალი ვარ, მკვდარი ვარ, სულ რომ არ კითხულობენ, შეიძლება ასეთი ამბავი? აქვთ ამის ნება, შენი ჭირი შემეყაროს? გამაგებზე, ჩემო ბატონო, არის ასეთი კანონი, ნებას აძლევდეს მათ, ასე მომექცნენ? ასე მიმივიწყონ ამ ხნის კაცი?.. რა უნდა ვქნა, შენი ჭირი შემეყაროს, ჩემი ხნის ადამიანმა, რა? აძლევს კანონი ამის ნებას, ასე შეუბრალებლად მომექცნენ? ეს გამაგებზე, შენი ჭირი შემეყაროს! ასე რომ დაცანცალობენ, ვინ იცის სად, და მე კი უქანასკნელ გაჭირვებაში ვყევარ...

ი ლ ი ა

რას აპირებ მერე, ამირან?

ა მ ი რ ა ნ ა

რა და, უნდა ვეახლო მთავრობას. მთავრობამ მომიდენოს შეილები ჩემს ოჯახში და იყვნენ ჩემს სიკვდილამდე, მერე კი რა-

ვარც უნდათ, ისე ქნან! სიკვდილამდინ კი მომხედონ. აბა რა ვქნა, შენი ჭირი შემეყაროს, რა ვქნა, ჩემი ხნის ადამიანმა? შენ უნდა დამარიგო, რარიგად მოვიქცე, რა გზას დავადგე, რომ მთავრობას ისინი აქ მოვაყვანიო, მთავრობამ რომ ერთი კარგად შეუცაცხანოს და ფეთება მისცეს, რომ ასე უგულოდ ეკიდებიან ჩემი ხნის ადამიანს! კი, ასე მიიწადა ვქნა და შენ უნდა დამაყენო გზაზე, შენი ჭირი შემეყაროს! ჰმ, გოუტკბათ ქალაქის ცხოვრება... თეთრ პურზე ბრძანდებიან და მე კი ცხელი ჭადი სანატრელი მაქვს, შენი ჭირი შემეყაროს! უნდა მოვიყვანო, აბა, რა ვქნა, შენი ჭირი შემეყაროს, ჩემი ხნის ადამიანმა?

ი ლ ი ა

ეჰ, ამირანა, დამიჯერე, თეთრ პურზე უსათუოდ არ არიან შენი შვილები ქალაქში. ვაი თუ ისინი შენზე უფრო მეტ გაჭირვებაში იყვნენ! დარწმუნებულიც ვარ, უსათუოდ ასე იქნება! თეთრი პურის კი არაა, შავი პურის ლუკმის შოვნა ქალაქ ადგილას, შენ არც კი იცი, რა ძნელი საშოვარია, ჩემო ამირანა!.. აი, ჩემიანებსაც შენსავით ეგონათ, მეც ბევრი საყვედურები გამიგონია მათგან იმ დროს, როცა მე გაჭირვებულ ცხოვრებას ვებრძოდი... მიწოდდა, ჩემთვისაც და სხვებისთვისაც უკეთესები შემეძინა, მაგრამ, ა, ხომ ხედავ, რა შევიძინე: დამტვრეული გულსაკლავად. ყველას შესაწუხებლად ვაგდივარ ყმაწვილი კაცი და, ვინ იცის, რა ხანს ვეგდები კიდევ ასე!.. გაჭირვება თან სდევს, ჩემო ამირანა, ყველას, გაჭირვებამ გადაადგო შენი შვილები თავიანთ ეზოს გადაღმა. დამერწმუნე, ისინი შენზე მეტ გამწარებაში თუ არიან, თორემ დაღწინებასთან კარგა დაშორებული იქნებიან უსათუოდ! ნუ უსაყვედურებ შენს შვილებს, ჩემო ამირანა; იმათ ის გაჭირვება დააწაწალალებთ ქალაქის ქუჩებში ლუკმაპურის საძებნელად... კი, ჩემო ამირანა, კი!..

ამირანა

აბა, მე რა ვქნა, შენი ჭირი შემეყაროს? რა ვქნა? ასე ვიყო?

ი ლ ი ა

რას იზამ, ჩემო ამირანა! გუბნები, ყველა გაჭირვებაში ვართ,

ყველას თავთავის გაჭირვება თან გვაზღავს და ჩვენდა საუბედუროდ, ჭერჭერობით ჩვენს გაჭირვებას ჩვენ ჩვენი ძალ-ღონით უნდა ვეჭიდოთ, ჩვენი საკუთარი ძალ-ღონით ვებრძოლოთ!

ა მ ი რ ა ნ ა

თუ აღარ შემიძლია, შენი ჰირი შემეყაროს, მაშინ? აღარა მაქვს არც ღონე და აღარც ძალა, მაშინ? მაშინ რა ვქნა, შენი ჰირი შემეყაროს, რა ვქნა ჩემი ხნის აღამიანმა, ა?.. თუ არ შემიძლია? არავინ უნდა მომხედოს? ყველამ უნდა წამიყრუოს?

ი ლ ი ა

ოჰ, ეგ კარგ კითხვას იძლევი, ჩემო ამირანა, კარგსა და მაგარ კითხვას იძლევი, ამირანა!

ა მ ი რ ა ნ ა

ჰო, რა ვქნა, რა... როცა აღარც ღონეა და აღარც ძალა მაქვს... ა? (იღინის) ა, მაგარ კითხვას ვიძლევი, შენი ჰირი შემეყაროს?!

ი ლ ი ა

სწორედ, კარგ და მაგარ კითხვას იძლევი... ყველასთვის საგულისხმეო კითხვას იძლევი, ჩემო ამირან!

ა მ ი რ ა ნ ა

მერე, რა პასუხს მომცემ, შენი ჰირი შემეყაროს, ა?.. რა პასუხს მომცემ, ა?

გამოსვლა ზეითხი

იგინივე და პ ა ტ ა რ ა ბ ი ჭ ი, ლობეზე გადმომდგარი, მერე

ნ ა ტ ა ლ ი ა

პ ა ტ ა რ ა ბ ი ჭ ი (იძახის)

ნატალია!.. ნატალია!..

ი ლ ი ა

ვილაცა იძახის!

ა მ ი რ ა ნ ა

ვინ ხარ, ბაბუ, ვინ?

ბ ი ჳ ი

ნატალია! ნატალია!

ი ლ ი ა

რალაც ამბავი უნდა იყოს, ისეთნაირად იძახის ეს ბოვში

ა მ ი რ ა ნ ა (კარებისკენ მიდის)

ნატალია, ვილაც ბოვში იძახის, გამეიხედე!

ნ ა ტ ა ლ ი ა (გამოდის სახლიდან)

ვინ არი?

ა მ ი რ ა ნ ა

ბოვშია ვილაცა... (ნატალია მიდის კიშკართან, იღიას) აჰ, მაგარ
კითხვას ვიძლევი, ა, შენი ჳირი შემეყაროს?!

ნ ა ტ ა ლ ი ა (შეჳკივლებს)

უიმე! უიმე! (გავარდება კიშკარში და გარბის კივილით).

ი ლ ი ა

რა ამბავია? რა იყო?

ა მ ი რ ა ნ ა (მიიჩქარის კიშკრისაკენ)

რა ამბავია? რა იყო, ბოვო? ნატალია, რა იყო?

გამოსვლა მუხუთი

იგინივე, ტ უ ფ ი ა, შემდეგ მ ა ი ა

ტ უ ფ ი ა (კარებთან მომდგარი)

რა ამბავია, ამირანა? რა იყო? ნატალია რა იქნა?

ა მ ი რ ა ნ ა

ბოვში იყო ვილაციისი... რალაც ამბავი მეიტანა უთუოდ. ნატალიამ ერთი იკივლა და გავარდა იქით, ქვეითკენ!

მ ა ი ა (გამოვარდება შეშინებული)

ქვეითკენ გადავარდაო?

ტ უ ფ ი ა

მიშველეთ! ჩვენს თავზე ალბათ უბედურებაა! უსათუოდ საწყალ კაცს რალაც შეემთხვა! (მაიას) მიხედეთ იქაურობას; ჩვენ თავზე რალაც უბედურებაა! მიშველეთ! (გარბის გამწარებული):

მ ა ი ა

რა ამბავია? რა არის? რა მოხდა, რა?

ი ლ ი ა

ველარაფერი გევიგე!.. ვილაცას ბოვში იყო, რალაც ამბავი მოიტანა, ალბათ ანტონას შესახებ.

მ ა ი ა

უიგე! მიშველეთ! მიშველეთ!.. იმ გაჭირვებულს უთუოდ რალაც მოუვიდა... მომკალით!

ა მ ი რ ა ნ ა

ბოვში მოადგა ღობეზე... ვერ გევიგე, ნატალიას უთხრა რალაცა...:

მ ა ი ა

ჩვენს თავზე უბედურებაა! უბედურებაა უსათუოდ! (გარბის ჭიშკრისკენ).

ტ უ ფ ი ა (ისმის ხმა)

მიშველეთ, მიშველეთ!

იგნატი, ანტონა (რამდენსავე კაცს საკაცით შემოაქვს):

ტუფია, პავლია, ნატალია, ვასილა,
ლომინა, სიმონა, რომანოზა, თებროლე

მაია (რა დაინახავს მოსულს)

მომკალით! მომკალით! გამათავეთ ახლავე! შვილო, შვილო...
რას ხედავს ჩემი დასამიწებელი თვალები, რას, რას?

ტუფია (უკან მოსდევს)

მიშველეთ! მიშველეთ! მიშველეთ!

პავლია

მოითმინეთ, მოითმინეთ, ბატონო... რო არაფერი უჭირს საამი-
სო! მოითმინეთ!

ტუფია

მიშველეთ!

მაია

მომკალით, მომკალით ყველამ! შვილო, შვილო ანტონა! (ნატა-
ლია ტირილით მოსდევს უკან. ავადმყოფი შეაქვთ სახლში).

ამირანა

ოჰ, ჩემო ანტონა... ჩემო ანტონა! ოჰ, ოჰ, ოჰ,

(ეზოში ყოველმხრიდან შემორბიან გლეხები, მამაკაცები და
დედაკაცები. ზოგი სახლში შედის, ზოგი იქვე ეზოში ჯგუ-
ფებშია, ყველანი გაფაციცებით კითხულობენ: „მოკვდა, მოკ-
ვდა?“).

ამირანა

ოჰ, ჩემო ანტონა!

პავლია

(გამოდის სახლიდან. სახლის წინ კარებთან შეჩვეულ გლე-
ხებს)

ნუ მოიყრით ასე თავს... უტიფეთ,* პაერი შევიდეს სახლში...
ნუ მოგუდავთ, უმისოთაც უჭირს საწყალს!

ა მ ი რ ა ნ ა (პავლიას)

უჭირს ვითომ, შენი ჰირი შემეყაროს? ა?

პ ა ვ ლ ი ა

უჭირს და არა, შე დალოცვილო! კაცი სიკვდილზეა მიმდგარი...

ა მ ი რ ა ნ ა

ოჰ, ჩემო ანტონა... ჩემო ანტონა!

ი ლ ი ა

რა იყო? რა დეემართა, პავლია?

პ ა ვ ლ ი ა (გარს ახვევია გლეხები)

ჩემს გვერდით პატარა ყანა რო აქვს მაგას, იქ მუშაობდა: ქე ვიცოდი, რომ კარგად ვერ იყო... გუშინაც ავადმყოფობას ჩიოდა... თვალი მისკენ მეჭირა, არ ვიცი, რატომ. გვეიხედე ერთი და ის იყო... ე კაციც უცბათ, თითქო ბალახი მოცელესო, წეიქცა. მივაყვირე, ხმას არ იძლევა. მაშინათვე გადავეარდი, მივვარდი, რას ნახავ: მკვდარია, მკვდარი კაცი აგდია! გადუძახე, იქვე ბიჭები მუშაობდნენ, მოვარდნენ. ავსწიეთ და წამევიღეთ ცოცხალ-მკვდარი ადამიანი...

ვ ა ს ი ლ ა (გამოდის სახლიდან)

ნამეტნავად ცუდადაა საწყალი! არ ვიცი, რაეა იქნება მაგის საქმე!

ა მ ი რ ა ნ ა

ოჰ, ჩემო ანტონა!

ლ ო მ ი ნ ა (სახლიდან გამოსული)

ბატონო ილია, შემობრძანდით... ერთი დახედეთ... ეგებ რჩევა რამე მისცეთ... არავინ იცის, რა ქნას, ყველა დაბნეულია... საწყალი კაცი არ შემოაკვდეთ მაგ უბედურებს... შებრძანდით ერთი!

პ ა ვ ლ ი ა

შებრძანდით, შებრძანდით! ეგებ რამე ურჩიოთ, თვარა მარტო
მაგათი ქაქანით საცოდავს რა უნდა ეშველოს! შებრძანდით,
ბატონო!

(ილია შედის სახლში)

ტ უ ფ ი ა ს ხ მ ა

მიშველეთ!.. მიშველეთ!.. მიშველეთ!..

ვ ა ს ი ლ ა

რა ეშველება მაგ საცოდავს... რა ეშველება?

ა მ ი რ ა ნ ა

ოჰ, ჩემო ანტონა! ჩემო ანტონა!

პ ა ვ ლ ი ა

ბატონო, თუ ყველამ მარტო ვიძახეთ, რა ეშველება, რა ეშვე-
ლებათ და ლაპარაკით გავათავეთ საქმე — მართლა რომ აღარა-
ფერი ეშველება და ეს კაციც შემოგვაკვდება ხელში და ის იქ-
ნება! ასე გაჩერება არ შეიძლება... ექიმი ჩვენთვის არაა და
ფერშალი... ჩვენვე უნდა შევეცადოთ... ვისაც რა შეუძ-
ლია... სიმონია, გადირბინე, ბიჭო, გადირბინე ერთი ხელათ-
ნიკოსთან! გააგებინე ამბავი... გთხოვენ, გადმოგვრძანდეთ-თქვა...
განათლებული და ნაყურები* აღამიანია — ეგებ რამენაირად
უშველოს საწყალს!..

ვ ა ს ი ლ ა

ის თვითონ გაჩნდება აქ, რავარც კი გეიგებს ამბავს... თვითონ
გაჩნდება!..

პ ა ვ ლ ი ა

კი, მარა... დაჩქარება ჯობია მალე, მალე, თუ კაცი ხარ!..

ს ი მ ო ნ ა

ახლავე, ახლავე! (გარბის)

ე ქალები რომ გაჩერებულან, სეირს უყურებენ დალოცვილები, თუ რავეა... გამოულოცონ მაინც, ვინ ბცის, ეგებ ქე ეშველოს, ეშეღავათოს!

რომანოზა

მართალია!.. მართალია!.. ყოველნაირი საშვალემა უნდა იხმაროთ, რავე შეიძლება! დროით უნდა მიშველებას!

ლომინა (მივა კარებთან)

თებროლე, თებროლე, გამობრძანდი აქეთ!

თებროლე (ზნეირი დედაკაცი გამოდის სახლიდან)
რა გნებავთ?

პავლია

თქვე დალოცვილებო, რომ შემორტყმიხართ ამ საცოდავ კაცს, სეირს უყურებთ თუ?

თებროლე

რა ექნათ, ბატონო, დაგვარიგე, შენი ჭირიმე!

პავლია

რავე რა ქნათ, შე ქალო? ასე რავე დეიბენით ყველა: გამოულოცეთ, შე დალოცვილო, ეგებ ეშველოს რამე! ნუ, ნუ გაჩერებულხართ, თუ ღმერთი გწამთ!

თებროლე

კი, ბატონო! კი, ბატონო! თუკი ინებებენ, ახლავე გამოულოცავთ, ჩემო ბატონო!

პავლია

იმათ რაღას ეკითხებით:.. ეს თქვენ უნდა ქნათ და აბა ჰე!.. აბა ჰე!.. დროს ნულა კარგავთ!.. შეუდექით, შეუდექით, ეგებ ეშეღავათოს საწყალს! აბა, ჰე, აბა ჰე!

თებროლე

ახლავე, ჩემო ბატონო! (შედის სახლში).

გამოსვლა მუხვიდ

იგინივე და ნიკო

ლომინა

ნიკოც აგერ ბრძანდება!

ვასილა

აკი ვთქვი, უსათუოდ აქ გაჩნდება ახლავე-თქვა!

ნიკო

გამარჯობათ! გამარჯობათ თქვენი!

პავლია

შენ გადღეგრძელა ღმერთმა, შენ რომ ჩვენი სანა საწყალი კაცი გებრალე და გეცოდება! შენ გადღეგრძელა უფალმა!

ნიკო

ეს რა მოუვიდა საწყალ ანტონას? როგორ არის ახლა?

ლომინა

თქვენი ქტერი იქნა ისე, ის რომ არის! მკვდარივით აგდია საცოდავი!

ტუფიას ხმა

მიშველეთ! მიშველეთ! მიშველეთ!

გამოსვლა მირვი

იგინივე, სერაპიონ და ილია გამოდიან სახლიდან,

სერაპიონ (სახლიდან გამოდის, ნიკოს).

მოითმინეთ, ბატონო! ცოტათი მოითმინეთ!.. გამოლოცვას გაათავებენ ახლავე დედაკაცები.

ნ ი კ ო (შეჩერდება)

კეთილი, კეთილი.

პ ა ვ ლ ი ა (სახლიდან გამომაველ ილიას)

რავა ატყობთ, ბატონო ილია, ა?

ი ლ ი ა

ცუდათაა საწყალი... ცუდათაა.

ა მ ი რ ა ნ ა

ოჰ, ჩემო ანტონა! ჩემო ანტონა!

ნ ი კ ო

საწყალი კაცი, რა მოუვიდა ასეთი უბედურს?

ვ ა ს ი ლ ა

ანტონა ანტონაა და ამდენ სულს რა ეშველება? მუშა კაცის ასეთ ღროს წაქცევა... ამდენი სამუშევარი, ამდენი საქნარი, ყველაფერი უნდა გაოხრდეს, ეს ოჯახის ამოგდებაა ნამდვილი!

პ ა ვ ლ ი ა

რატომ, შე კაცო, რატომ უნდა გაოხრდეს? ნუ გავაოხრებთ, ბრმები ხომ არა ვართ, ხომ ყველა ვხედავთ, რა ყოფაში ჩავარდა ჩვენი მეზობელი? ყველა წევებმარებით, ყველა შევუდგებით და შევეწვევით!.. სიკვდილით ღმერთმა ნურაფერი გაუჭიროთ და სხვებრ ყველა ბელს შეეუწყობთ. რატომ გავაოხრებინებთ! ჩვენს თავზეც უნდა ვიფიქროთ. დღეს ანტონას ასე მოუვიდა, ხვალ შეიძლება მეც ასე შემემთხვეს, შენც, ერთმანეთს უნდა მივხედოთ და კიდევ მივხედავთ, კი, კი!

ნ ი კ ო

უსათუოდ, უსათუოდ!

ი ლ ი ა

კარგი დაგემართოს, პავლია, თუკი ასე მოიქცევით... კარგი მოემართოს!

ხ მ ე ბ ი

რასაკვირველია, რასაკვირველია, ყველა წავეხმარებით!

ა მ ი რ ა ნ ა

კი, კი! ყველა, ყველა!

ლ ო მ ი ნ ა

ამ წუთისოფლის გაჭირვებას, ბატონო, ჩვენც ვხვდებით, რომ ერთმანეთს თუ გევიტანთ, თვარა ისე სხვებზე ვერას გავხდებით.

ნ ი კ ო

რასაკვირველია, რასაკვირველია, ლომინა ჩემო, ეგ ნამდვილი სიტყვაა...

ი ლ ი ა

რომელიც საქმედ უნდა იქცეს, საქმედ იქცეს!..

ს ე რ ა პ ი ო ნ (ნიკოს)

მობრძანდით, ბატონო! (ნიკო შედის სახლში).

პ ა ვ ლ ი ა

ყველამ უნდა გვევიზიაროთ ჩვენი მეზობლის გასაჭირი... ყველამ!

ხ მ ე ბ ი

კი, კი!

ა მ ი რ ა ნ ა

ყველამ, ყველამ!

ი ლ ი ა

შენც. ამირანა?

ა მ ი რ ა ნ ა

მეც... მეც, შენი ჭირი შემეყაროს, მეც, მეც!

ი ლ ი ა (იციინის)

ყოჩაღ, ყოჩაღ, ამირანა!

ამირანა

აბა, რაღა ვქნა, შენი ჰირი შემეყაროს? სანამ ცოცხალი ვარ, ვერ ჩამოვშორდები ჩემს მეზობლებს ვერც ჰირში და ვერც ლხინში. ვერა, შენი ჰირი შემეყაროს, ვერ ჩამოვშორდები!

ვასილა

ჩამოვშორდები — ჩვენც ჩამოვშორდებით.

ამირანა

ვერა, ვერ ჩამოვშორდებით, ვერა, თქვენი ჰირი შეგვეყაროს!

ხმები

ასე უნდა, ამირანა, ასე ასე! (იციინიან).

პავლია

ბატონო ილია, რატომ გეეჭვებათ ჩვენი ნათქვამი, რომ ამ ჩვენი მეზობლის გასაჭირს გევიზიარებთ და შევეფარებით?

ილია

რატომ? მითომ, ჩემო პავლია, რომ ხშირად სიტყვა რჩება და საკმედ არა თუ არ იქცევა, სულ სხვანაირადაც მიიმართება.

პავლია

არა, ბატონო ილია, არა! აგერ ყველა ვამბობთ და ყველა კიდევ ავასრულებთ ჩვენს ნათქვამს, ყველა შევეფარებით ანტონას, ყველა გევიზიარებთ ჩვენი მეზობლის ოჯახის გასაჭირს! ჰკუა ჩვენც უნდა ვისწავლოთ, ბატონო, დროა!

ხმები

კი, კი, კი!

ილია

ღმერთმა ქნას, ღმერთმა ქნას!

პავლია

ა, ნახავთ თუ ასე არ იქნება!

ი ლ ი ა

ვნახავთ, ჩემო პავლია, ვნახავთ. ყოველ კეთილს შევესწრებოდეთ!

გამოსვლა მიცხრამ

იგინივე და სერაპიონი
ლომინა

(სერაპიონი, რომელიც ის იყო სახლიდან გამოვიდა და რამდენიმე გლეს გადმოხურულში ელაპარაკებოდა)

რაო, რას აპირებენო?

სერაპიონ

გადალოცვას* აპირებენ.

პავლია.

რას აპირებენო? გადალოცვას?

სერაპიონ

ჰო, გვჭალოცვას.

პავლია

ვინ?

სერაპიონ:

ვინა და ტუფია...

გლესები (მოშორებით რომ იდგნენ).

გადალოცვას აპირებენ?

სერაპიონ

ჰო, ტუფია აპირებს გადალოცვას.

ვასილა

მართლა გადალოცვას აპირებენ, ბატონო?

ნიკო

ჰო... ისე, როგორც ეს იცით ხოლმე... ტუფიაც აპირებს გადალოცვას.

ლომინა

სით ულოცავს?

ხმები

სით ულოცავს?

სერაპიონ

სით გოდოულოცავს? ზევით ხომ არ შეუდგება იმ შეღმართს?
ქვეითკენ წავა, აბა, სით უნდა წავიდეს?.

პავლია

ქვეითკენ?

სერაპიონ

ჰო, ქვეითკენ.

პავლია

რატომ ქვეითკენ უსათუოდ?

სეფე (გაცხარებით)

რატომ და, იქით წასვლა უფრო მოსახერხებელიცაა... და ამო-
ნაყოლიც იქიდანაა...

ლომინა

ზევითკენ წევიდეს!

ვასილა

კი, ზევითკენ წევიდეს!

რომანოზა

უთქვამს იმ ადამიანს, სით უნდა გოდოულოცოს და კიდევ
იქით გოდოულოცავს, თქვენ არ გეკითხებინა! რომ დაიბო,
დოუშლით ახლა იქით წასვლას, სითაც უნდა, თუ?

პავლია

დოუშლი, აბა, არ დოუშლი?

რომანოზა

რავა დოუშლი!.. ერთი შენ კიდევ!

პ ა ვ ლ ი ა

რავა და, კარგად!

რ ო მ ა ნ ო ზ ა

რა ძალა გაქვს ამისთანა, შე კაცო?

პ ა ვ ლ ი ა

ეს მე ვიცი!

ლ ო მ ი ნ ა (რომანოზას)

თქვენკენ რომ არ მოდის, იმიტომ იჩაჩება მაგგვარად... აგერ გეუბნებით, ქვეითკენ ვერ გოდოულობავს.

პ ა ვ ლ ი ა

ვერა, ვერა!

ს ე რ ა პ ი ო ნ

რატომ ვითომ, რატომ? მიზეზი რა არი?

პ ა ვ ლ ი ა

რაში დაგჭირდათ ახლა ეს გადალოცვა? არ გვეყოფა, რაც ჩვენ ყოველ ფეხის გადადგმაზე წინ სიმწარე და ჭირი გვხვდება? რაღა ჩვენკენ დენიან კიდე თავიანთ უბედურებას... რაღა ჩვენკენ გზას ულობენ?... ჩვენი მწუხარება არ გვეყოფა თუ? ქვეითკენ არ გოუშვებ გადასალოცვად!.. არა, არა, ტყვილი იმედია!

ა მ ი რ ა ნ ა

კი, კი, გვეყოფა ჩვენი უბედურება! ჩვენკენ არ გადავალოცვივითი..

ლ ო მ ი ნ ა

ქვეითკენ ვერ წამოვა... არ გოუშვებთ!

ხ მ ე ბ ი

არ გოუშვებთ, არა, არა!

ნ ი კ ი

პავლია, ლომინა, ნურც თქვენ ღელავთ, ნურც სხვებს აღელ-
ვებთ. სითაც ურჩევნიათ, იქით გოდოულოცონ. თქვენ იმით
არაფერი დაგიშავდებათ, გულშეწუხებულ ჭირისუფალთ კი
გულზე მოეშვებათ... დამშვიდდით, დამშვიდდით, დაწყნარდით,
თუ კაცი ხართ!

პ ა ვ ლ ი ა

ირა, არა, ქვეითკენ ვერ გოდოულოცავენ, ვერა! ეს ნათქვამია
და გათავებულნი!

ლ ო მ ი ნ ა

გერა, ვერა!

ა მ ი რ ა ნ ა

არ გოუშვებთ!

ხ მ ე ბ ი

არ გოუშვებთ!

ი ლ ი ა (პავლიას)

თქვე კაი კაცებო, ახლა არ იყო, თავს იკლავდით, შეწუხებული
იყავით ამ კაცს მდგომარეობით, ყველა ერთად აცხადებდით,
ოჯახის გაჭირვებას გევიზიარებთო... ახლა წინააღმდეგი უხდე-
ბით, გადასალოცავედ გზას უკრავთ. რა მოხდა ამისთანა, რა
იქნა? თქვენი სიტყვა სადღაა?

პ ა ვ ლ ი ა

შეეწევით, წევებმარებით... თავის უბედურებას ჩვენსკენ ნუ
მოღენიან, ჩვენსკენ გზას ნუ ულოცავენ, ნუ!

ქ ვ ე ი თ ე ლ ე ბ ი

არ შეიძლება, არა, არა! არ გოუშვებთ!

ა მ ი რ ა ნ ა

არ გოუშვებთ, არა, არა!

ს ე ფ ე

თქვენ არავინ გეკითხებათ, გოუშვებთ თუ არა! არა, არავინ
გეკითხებათ!

ს ე რ ა პ ი ო ნ

ვნახავთ, რავა არ გოუშვებთ!

ი ლ ი ა (ნიკოს)

თქვენ ნახავთ, თუ აქ ერთი უცნაურობა არ დატრიალდეს.

პ ა ვ ლ ი ა

ფეხი ქვეითკენ არავინ გადმოდგას გადმოსალოცავად, გეიგონეთ ყველამ! (გადადიან კიშკარს გადაღმა და ეწყობიან გზაში);

ხ მ ე ბ ი

არავინ, არავინ!

ს ე რ ა პ ი ო ნ

ესენი, ეტყობათ, მართლაც არ ხუმრობენ... რას სულელობთ, რას, რას სულელობთ თქვენ, ეი!

პ ა ვ ლ ი ა (გაჯავრებული კიშკრისკენ მიდის)

ფეხი არავინ გადმოდგას ქვეითკენ!.. ფეხი, ფეხი, თუ არა...

ს ე რ ა პ ი ო ნ

თუ არა, რა? თუ არა, რა, ბიჭო? რას იმუქრები, შე უსინდისო, შენ?

პ ა ვ ლ ი ა

უსინდისოც ხარ და უარესიც!

ი ლ ი ა

სირცხვილია, პავლია, სირცხვილი, რას ჩადიხარ... არ გრცხვენია?

პ ა ვ ლ ი ა

თავი დამანებე... თავი დამანებე, თვარა ხელახლა მიგამტვრევ მაგ დამტვრეულ ფეხებს! თავი დამანებე, შენ შემეწევი, შენმა სიცოცხლემ, რომ გამიჭირდეს... დიხა!..

ს ე ფ ე

რას ელაპარაკებით მაგ ჭკუა გადამცდართ! რას ელაპარაკებით ამ გადარეულებს!

ლომინა

აბა, გადმოდგით ფეხი, აბა, მაშინ ნახავთ, გადარეული რავე-
რი უნდა!

გამოსვლა მათი

იგინივე და მაია

მაია

პავლია, შეილო, რატომ ნებულობ? რატომ ნებულობ, შეილო?
ლომინა, ამირანა!

პავლია

არ შეიძლება, არ შეიძლება, არა, არა! ქვეითკენ არა, გესმის!..

მაია (ნიკოს და ილიას)

მიშველეთ, მიშველეთ, განათლებულუბო!

ამირანა

არ შეიძლება, არ შეიძლება!

ლომინა

არ შეიძლება!

ვასილა

არ შეიძლება!

ხმები

არა, არა!

სერაპიონ

რას ელაპარაკებით ამ გამოტყინებულთ, რას ელაპარაკებით!

რამდენიმე გლეხი

რალას ელაპარაკებით, რალას ელაპარაკებით?

სეფე

ტუფია, წამოდი, წამოდი, ტუფია, ვნახავთ, რავე არ გაგიშე-
ბენ!..

პავლია

ფეხი არ გადმოდგა, ფეხი, პეი!

ს ერ ა პ ი ო ნ

ვნახავი, რას გაბედავენ, ვნახავი (სახლთან) ტუფია, წამოდი,
წამოდი, ტუფია!

ს ე ფ ე

წამოდი, წამოდი, ტუფია, წამოდი!

პ ა ვ ლ ი ა და ქ ვ ე ი თ ე ლ ე ბ ი

ფეხი არავინ გადმოდგათ, ფეხი არ გადმოდგათ!

გამოსვლა მითითებით

იგინივე და ტუფია წმინდა სანთლებით თითებზე, გადასა-
ლოცავად გამზადებული. უკან მისდევენ ნ ა ტ ა ლ ი ა, მ ა ი ა
და რამდენიმე დ ე დ ა კ ა ც ი

ტუფია (ღალღალთ)

ჩემზე მომდგარ უბედურებას გზა დაგელოცა, კვალმა შენმა
იხარა... შენმა სავალმა... იკმარე ჩემი სიმწარე... იკმარე ჩემი
გაქირვება..

პ ა ვ ლ ი ა (ყვირის)

ტუფია, აქეთ ნუ მოდიხარ!

ტუფია

შემიბრალე... შემიწყალე... შემიცოდე!..

ლომინა

აქეთ არ წამოხვიდე!

ამირანა

არ წამოხვიდე, არ წამოხვიდე! (ყვირიან სხვებიც).

ს ერ ა პ ი ო ნ (უძღვება წინ ტუფიას)

მოდი, მოდი!

ილია

ნახაო, აჰ ერთი უბედურება დატრიალდება!

ნიკო

დაწყნარდით, დამშვიდდით, რას ჩადიხართ, გონს მოდით! 3

ს ე ფ ე

მოდი! აბა გაბედონ რამე, გაბედონ რამე!

პ ა ვ ლ ი ა (ლობადან კეტს მოგლეჯა)

ფეხი არ გადმოდგათ, ამ კეტით გაგიპობ თავს, თავს გაგიპობ, იცოდე! (ყვირიან)

ქ ვ ე-ი თ ე ლ ე ბ ი

არ გაგიშობთ, არ გაგიშობთ, არა, არა!

ს ე რ ა პ ი ო ნ (ეძგერება პავლიას)

იქით, იქით, შე გამოტვინებულო! იქით-მეთქი!

ლ ო მ ი ნ ა

დაჰკარით მაგ მამაძალღს კეტი, მაგ მამაძალღს კეტი!..

ს ე ფ ე და რ ა მ დ ე ნ ი მ ე გ ლ ე ხ ი

დაჰკარით ამ ვირებს! დაჰკარით გამოტვინებულებს! (საერთო ყვირილი, ორივე ჯგუფის შეჯახება).

პ ა ვ ლ ი ა

კეტი... კეტი... კეტი მაგათ!

ნ ი კ ო

რას ჩადიხართ? რას ჩადიხართ?! შეჩერდით, შეჩერდით! ღმერთო ჩემო, ეს რა ამბავია! შეჩერდით, თუ გწამთ ღმერთი!

ი ლ ი ა

გეიზიარეს მეზობლის გაქირვება, გეიზიარეს!

ს ე რ ა პ ი ო ნ

(რომელსაც მოხვდა პავლიასაგან მოქნეული კეტი)

მიშველეთ, მიშველეთ!..

ხ მ ე ბ ი

კაცი მოჰკლეს!.. მოჰკლეს კაცი!.. დაჰკარით, დაჰკარით მაგ შეჩვენებულებს!.. დაჰკარით მაგ არაწმინდებს. დაჰკარით, დაჰკარით!

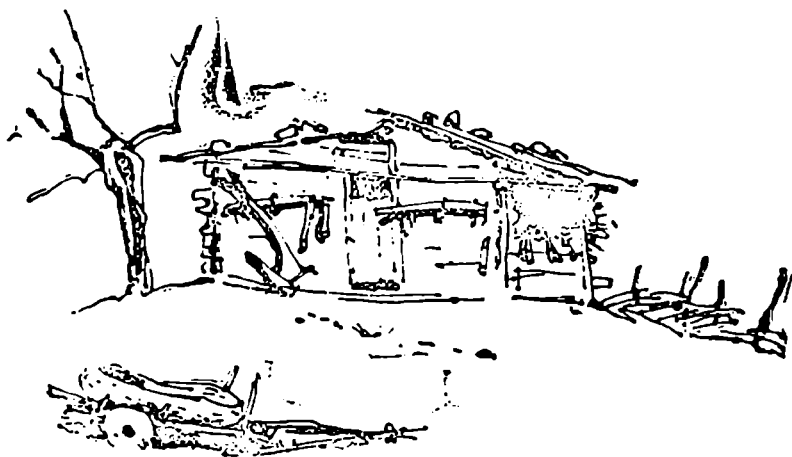
(საერთო ყვირილი, წივილი, შეტაკება, ჯოხებით ცემა):

ნ ი კ ო

ღმერთო ჩემო, ღმერთო ჩემო, რა ამბავია ეს, რა ამბავია? რა
ამბავია?.. რა საშინელებაა!

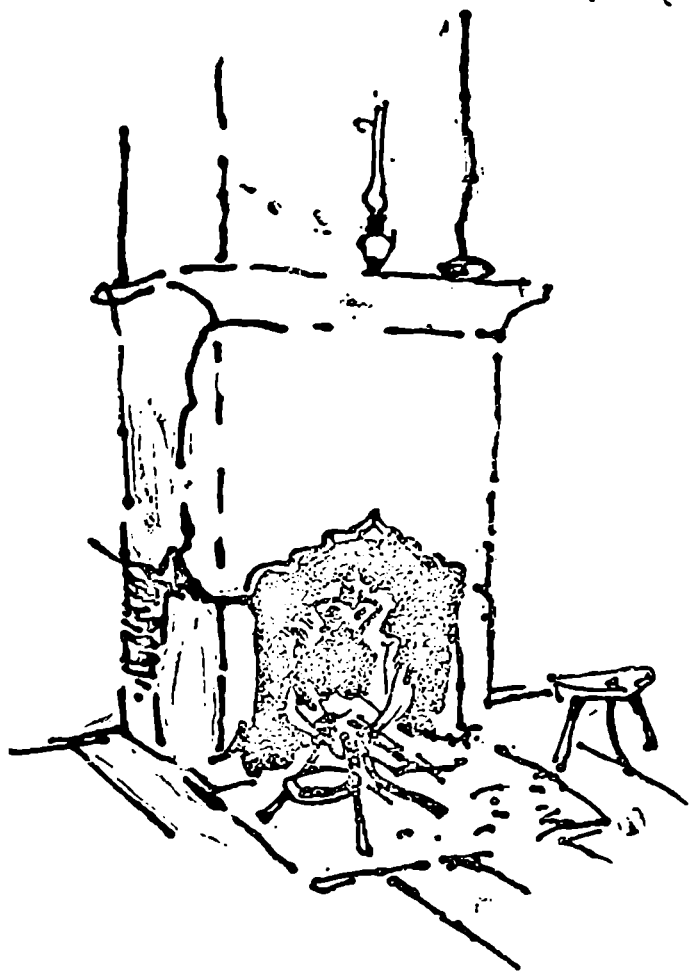
ფ ა რ დ ა

1914.

ვეფხისტყაოსნი

გვ. 62 რ.

ჩემი ცხოვრების გზაზე

ავტორისაგან

ეს მოგონებები იწერება იმ პირობებში, რომ კომუნისტურ მკვლევარმა ჩვენი წარსული ცხოვრების სურათის დასახატავად შეიძლება ამ სტრატეგიის იპოვოს გამოსაღები რამ მასალა. თუ ეს ასე იქნა, მაშინ ამის დაწერაც გამართლებული იქნება და დამწერაც ღირს დაკმაყოფილებული.

ნაშრომს კი ეუძღვნა მათ ხსოვნას, ვინც გული სიყვარულით გამოიბო, მასწავლა ადამიანის პატივისცემა და ნდობა. მოკლე მონაგონებში არაფერია შეფერადებული არ იქნება, მხოლოდ სინამდვილე, სინამდვილე, რომელსაც გადაუსრულად ემსახურებოდა მთელი ჩემი მწერლობის განმავლობაში.

დ. კ. დ. ი. ა. შ. ე. ი. ლ. ი.

1925 წ.

თავი პირველი

დედული ჩემი არის პატარა სოფელი ხომელი, რომელიც მდებარეობს ქუთაისიდან წყალტუბოსკენ მიმავალ გზაზე. ქუთაისიდან ამ სოფლამდე ექვსი ვერსია. დედაჩემი, კესარიკა, იყო

ხომელელი შეძლებული აზნაურის ნიკო დოღობერიძის ერთადერთი ქალიშვილი. ბაბუაჩემი (დედის მამა) თავის შესახებ დაობით ქვემოიძმერელი აზნაურის ტიპიური წარმომადგენელი იყო: მაღალი, წვრილი, ხმელი სახით, მუდამ ფაფანაკით* თავზე, შავი ჩოხით, ხანჯლით შავ ქამარზე, გადაკიდებულ ხმლით, გვერდზე ჩამოკიდებულ ნაქარგი ქისით, რომელშიც თუთუნის და მოკლე ჩიბუხის ეწყო. ამასთან დინჯი, დარბაისივლი, განსხვავებული მოლაპარაკე, თუმცა ენა ებორძიკებოდა. შნოიანი კაცი იყო მოხუცებული, მაგრამ არ იცოდა წერა, არც კითხვა და არც ეხერხებოდა ქალაქის ფულის დათვლა.

დიდი, ფართოდ გაშლილი ეზოს ერთ მხარეს იდგა დიდი ორსართულიანი სახლი. ქვედა სართული — ქვითკირის, ზედა კი ფართო აივნისანი, ხის. მოშორებით იდგა დიდი, გრძელი, ისლით დახურული სამზარეულო, მის გვერდით საქონლის სადგომი, შემდეგ თავლა, სახარჯო სიმინდისათვის პატარა ხულა. ამას მიყვებოდა საქათმე, საბატე, სალორე; იქით თორნე, მარანი და სანადირო ძაღლების სახლი; განაპირზე იდგა ორ-ორ სართულიანი ხულა, მუდამ სავსე სიმინდით, ღომით, პურიტ და ფეტვით; ეზოს შორეულ კუნჭულში მოზრდილი შენობა — კამეჩების სადგომი. ეზოს გადაღმა, მოკრულ წაბლარში — სათხე-ბო და ცხვრის ფარეხი. აქაურობა პირდაპირ ბაზარს ჰგავდა. ყოველ ამას, აქ მოთავსებულ ქონებას, რასაკვირველია, ბევრი მოშვლელი ხელი ეჭირვებოდა და ასედაც იყო — სამზარეულოში აუარებელი მოსამსახურე ხალხი ფუსფუსებდა და ტრიალებდა; ამათთან ტრიალებდნენ ორივე ოჯახის შვილებიც, ჩემი ბიძები. სხვანაირი მოხერხება და თავაზიანობა იყო საჭირო ოჯახის საქმის გასაძღოლად და, რადგან ბებიაჩემი სუსტი ქალი იყო ჯანით, ეს დაკისრებული ჰქონდა ბიცოლაჩემს; მას ჰქონდა ჩაბარებული ოჯახის შინაურული საქმის ხელმძღვანელობა და იგიც საოცარი მოხერხებით და მარჯვედ უძღვებოდა მას. ჩემი, მოკლედ ლაპარაკს ჩვეული, უბრალოდ ჩაცმული, მოძრავი, იგი დილიდან შუადამედი საქნარში იყო ჩაბმული, თითქო დაღალვა მისთვის არ არსებობდა. ყველაფერი ოჯახის საქმე მას ეკითხებოდა და მის უკითხავად არაფერი გაიცემოდა, არაფერი განათხოვრდებოდა.

— ჩიქოვანის ქალმა იცის — უამისოდ ვერავინ ხელს ვერ

ასლებდა ოჯახის ქონებას. ქმარიც და მაზლიც დიდი მორიდებით იყვნენ მასთან, ბაბუაჩემი განსხვავებული პატივისცემით ეპყრობოდა მას. ჩვენ, ბავშვებს, თან გვეშინოდა ბიცოლა ელისაბედის, თან გვიყვარდა ღრმა სიყვარულით; მან წერა-კითხვაც იცოდა და ყველა მის შვილს ნასწავლი ჰქონდათ წიგნი. ბიძაჩემებმა, როგორც უფროსმა, ისე უმცროსმა, წერა-კითხვა არ იცოდნენ. წერა-კითხვის გარდა ბიცოლა თავის ქალიშვილებს ასწავლიდა მეოჯახეობას, მუდამ საქნარში ჰყავდა ისინი ჩაბმული და იხმარებდა ოჯახის მოვლაში. მისი უფროსობა არ შეზღუდულა არც მაშინ, როცა მეორე ჩემმა ბიძამ ცოლი შეირთო, ლორთქიფანიძის ქალი; ახალი ოჯახის რძალი, ხალისიანი, თავდაბალი, ტკბილი შემგვდომი ადამიანი იყო; მასთან ყველა უფრო თამამად და გაბედულად იყო და ყველას ძლიერ უყვარდა. ამასაც დიდი მორიდება ჰქონდა უფროსი რძლის და მორჩილი, მიმყოლი ამხანაგი იყო მისი. წვრილმანი საკმე ოჯახის უფროსის დაუკითხავად წყდებოდა უმეტეს ნაწილად, ხოლო უფრო რთული კი მოხსენდებოდა ნების დასართავად.

საცხოვრებლად ბაბუას განსაკუთრებული კუნჭული ჰქონდა. ეს იყო ზედა სართულში ამყვან კიბის მახლობლად, დაბლა სართულის — პალატის ოთახი. პატარა, ბუხრიან ოთახში ერთ კედელთან საწოლი იდგა, მეორე კედელს კი ჩაყოლებული ჰქონდა ვიწრო ჩამოსაჯდომი ტახტი; სინათლე შემოდოდა პატარა, მაღლად დატანებულ ფანჯრიდან. ამ ოთახში ცხოვრობდა მოხუცებული და მის ნებადართავად შიგ ვერავინ შევიდოდა. შვილებიც კი კარზე მიდგომით ელაპარაკებოდნენ მეტ შემთხვევაში. ამ ოთახში ჰამდა სადილს მოხუცებული, რაზედაც უნდა შეკითხოდნენ წინდაწინ. ვახშამსაც აქ გაშლიდნენ, ესეც მისი დაკითხვით და ნებადართვით. დაბალ, ვიწრო სუფრაზე, სადილ-ვახშამზე, მოსხდებოდნენ მხოლოდ უფროსები. ბავშვებს აქ ადგილი არ ჰქონდათ; მხოლოდ მე ვიყავი გამონაკლისი, — მე ყოველთვის ამათთან ვსადილ-ვვახშამობდი ბაბუას მახლობლად მჯდომი, სადაც სინათლე იყო მხოლოდ ვახშამობაზე; ინთებოდა ქონის სანთელი, რადგან მაშინ ნავთი სმარებაში არ იყო და ლამპა არ იცოდნენ. თუ მოსარიდებელი იქნებოდა ვინმე ვახშამზე, მოუკიდებდნენ ქონის სანთლის მა-

გივრად კარტოფილის სანთელს, სხვა დროს ოთახი ნათდე-
ბოდა ბუხარში ანთებული ცეცხლის ალით[...]

საყვარელი სამყოფი ჩემთვისაც და სხვა ბავშვებისათვის
იყო სამზარეულო სახლი, სადაც, როგორც ვთქვი, აუარე-
ბელი ხალხი ფუსფუსებდა. მიყვარდა აქ ყოფნა, აქ შუაღამე-
ლის პირას მოყაყანე ხალხში გარევა. რა ზღაპარს, რა არაკს,
რა ამბავს, ხუმრობას არ გაიგონებდი ხოლმე! ვუჩექი მუხლებ-
ზე ხან ერთს, ხან მეორეს და ვუსმენდი ამათ დაუთავებელ ლა-
პარაკს. განსაკუთრებით დიდძალი ხალხი მოიყრიდა თავს სამ-
ზარეულოში, როცა ღვეზილებს* აცხობდნენ ან მქადის-მქადს.*
ამ დღეს სოფლიდანაც ბევრი მოდიოდა...:

განსხვავებულად მიყვარდა ბაბუას ოჯახში გაზრდილი გლე-
ხი შოშიელა კინწრიაშვილი. ჯანით სუსტი, იგი ვერ ეწეოდა სა-
ჭირო მუშაობას და ღარიბი ოჯახის პატრონი იყო. ბაბუას ოჯა-
ხიდან დიდი ხელისწყობა ჰქონდა მას, მაგრამ იგი მაინც საწყ-
ლად იყო. დედაჩემი რომ მივიდოდა თავის სახლს — უსათუოდ
შემოივლიდა ფანცხავეებს, პაპავეებს და შოშიელასათვის მიჰ-
ქონდა საჩუქრები; ყველას გვიყვარდა წყნარი შოშიელა, ყვე-
ლას გვეცოდებოდა, მაგრამ დედაჩემს განსაკუთრებით, რადგან
პატარაობისას ერთად იზრდებოდნენ. შოშიელას უფროსი ძმა
სესელია, მოურავად ჰყავდა ბაბუაჩემს. კაცი ეშმაკი, გაიძეე-
რა, მოქარგული ენით მოლაპარაკე, რისი წყალობითაც მისი
რჩევის გამგონი და დამჯერი მოხუცებული ხელში ჰყავდა ჩა-
ქერილი. ვერც შვილები და ვერც რძლები ვერას ეუბნებოდ-
ნენ მოხუცებულს ხატრით, რადგან იცოდნენ, რომ ეს საწყე-
ნად დაურჩებოდა მას; ცუდლუბი, მოხერხებული მოურავი
კი ამით სარგებლობდა, სტყუებდა ბატონს, რაც ეპრიანებო-
და. ამ გამონაცინცლავით დაბოლოს მან იყიდა წყალტუბოს მახ-
ლობლად მშვენიერი მალლობი ადგილი, ამართა ზედ სამი
სახლი და გააჩაღა მდიდრული ოჯახი. მოხუცებაში იგი ისე
ირჩებოდა, როგორც მისი ნაბატონარი — იქდა გრძელტარია-
ნი ჩიბუხით ხელში და იმსახურებდა შვილებსა და რძლებს[...]

მეორე ბაბუაჩემი სოფელ სიმონეთში მცხოვრები ღარიბი
აზნაური იყო. ღარიბმა მაინც მოახერხა თავისი მრავალრიც-
ხოვანი ოჯახის შენახვა, დაათხოვა ყველა ქალიშვილი და ორ

უფროს ვაჟს ცოტაოდენი სწავლაც მიაღებინა ქუთაისში. მოხუცებულს ურჩებოდა უმცროსი ვაჟი სამსონი, მამაჩემი, — და რომ მამის სიკვდილის შემდეგ პატარას ჰყოლებოდა გუჯი-თადი მომვლელ-მზრუნველი, ბაბუამ მიიწვია მეზობელი გლეხი დათიკა გიორგაძე თავისი ცოლით, მამობილად მოჰკიდა შვილს და მისი ბედ-იღბალი იმათ ჩააბარა. ამათაც სავსებით გაამართლეს მოხუცებულის იმედი და ნამდვილი დედამამობა გაუწიეს შვილობილს. ყოველნაირად უწყობდნენ ხელს ადრეობლად დარჩენილს, შეაძლებინეს ესწავლა და, ორკლასიანი სასწავლებელი გაათავებინეს ქუთაისში; დაეხმარნენ სამსახური ეშოვნა და კიდევ იშოვა — სამაზრო სამმართველოში შევიდა გადამწერად. იცოდა ლამაზი როგორც ქართული, ისე რუსული წერა. მუყაითი, მოხერხებული, კარგად გაქმდვა თავის სამსახურს, და ცოცხალმა, ლამაზმა, კოლეჟსკი რეგისტრატორის* ჩინით დაჯილდოებულმა ყმაწვილმა იმედი მოახერხა, რომ თავი მოაწონა მდიდარ მებატონეს და შეირთო მისი ერთადერთი ქალიშვილი ცოლად. დედობილ-მამობილმა მცირე მიწის მქონებელ შვილობილს ცოლის მოყვანაზე საჩუქრად თავს გადააგდეს* ოთხი ქცევამდე მიწა, სამოსასლო და საყანე; მზითვად აღებული ფულის ნაწილით აყიდვინეს ადგილი, აყიდვინეს სახლი, მოუტანეს და დაფუძეს ნაჩუქარ ადგილში; მოუწყვეს ხულა, ბეღელი, სამზარეულო, საბძელი — ერთი სიტყვით, ყველაფრით გაუმართეს ოჯახი და ძმისგან გამოყოფილი გადმოიყვანეს ახალ სამოსასლოზე.

ერთ დღეს მამობილმა ძროხა მოუყვანა დედაჩემს:

— კესა, ძროხა არ გყავთ, ეს კაი მოდგმის ძროხაა, გყავდეთ თქვენ; მოუარე და საქონელი მოაშენეთ, — უთხრა დათიკამ და დაულოცა ნაჩუქარი. ძროხა მართლაცდა მშვენიერი გამოდგა და შემდეგში დიდძალი საქონელი მოაშენა მისგან.

დღე არ გაივლიდა ისე, რომ მამობილს თვალი არ გადაეცლო შვილობილის ოჯახისაოვის, რომელიც ქუთაისში განაგრძობდა მსახურობას. დათიკა იყო ჩვენი ოჯახის მეტვალყურე, მოჯამაგირეების დამრიგებელი და ხელმძღვანელი. მასთან ერთად ხშირად ამაში მონაწილეობას ღებულობდა

მასი უმცროსი ძმაც, ივანე, ესეც დათიკასავით კეთილი გულით განწყობილი ჩვენი ოჯახისადმი. უშვილო დათიკამ ნამდვილ შვილად მიიჩნია თავისი შვილობილი და სამაგალითოდ პატიოსნად აუსრულა ბაბუაჩემს იმედი, რომ უმცროსი შვილი უპატრონოდ არ დარჩებოდა დათიკას ხელში. სიკვდილამდე იგი მომვლელი იყო ჩვენი ოჯახის. ეს დალოცვილი ბუნების ადამიანი მარტო ჩვენთან არ იყო ასეთი გულკეთილობით — იგი იყო ნამდვილი კაცთმოყვარე ადამიანი, რომ იტყვიან; მზა ყოველი გაჭირვებულის შესაწევად და მომხმარედ. და ამის გამო დიდი პატივისცემა ჰქონდა და მსახურებული სოფლელებისაგან; ყველას უყვარდა იგი და დიდ პატივს სცემდა მის ოჯახს. იგი ნამდვილი მშვენება იყო სოფლის; მშვენიერი იყო თავისი სულიერი განწყობილებითაც და გარეგნობითაც; მაღალი, ფართო მხარბეჭიანი, ტანწკრილი, სასიამოვნო სახით, მოგრძო გათეთრებული თმით, მოძრავი, რიხიანი ხმით მოლაპარაკე, მხიარული ადამიანი, ქიფის მოყვარული. გაკვირვებას ვარ ახლა, რომ მახსენდება ეს ვეებერთელა ხის კათხები, იგი რომ სცლიდა ხოლმე ერთი აღებით ხელში და არავის ახსოვდა, რომ იმ სუფრაზე, სადაც დათიკა იჯდა, აყალმაყალი მომხდარიყო, რაც რომ გადარეული სმა ყოფილიყო...

ქეიფიც უყვარდათ ორივე ძმებს და მუშაობაც. ორივენი სამაგალითო მუშები იყვნენ და ამიტომაც ოჯახიც ყველაფრით იყო სავსე, რის გამოც თავადაც კარგად ცხოვრობდნენ და შეძლება ჰქონდათ სავსებით გამოეჩინათ თავიანთი გულკეთილობა და ყოველი გაჭირვებულისათვის შესაწევად მზადყოფნა. ამ დროს უფრო ნადით იცოდნენ ყანების დამუშავება და დაოიკა, მართლა სანახავი იყო ნადის თავში ჩამდგარი, თოხით, მის გვერდით ყოველთვის მისი ძმა ივანე და მათი გუგუნი ნადურის თქმაში. ვიმეორებ, ქეიფიც იცოდნენ ორივე ძმებმა, მუშაობაც და ადამიანის მიხედვაც, რამაც შეაყვარა მათი თავი და მათი ოჯახი არა თუ მეზობლებს, სოფლის გადაღმადაც. ამ ადამიანმა ისე გაატარა თავისი გრძელი სიცოცხლე — იგი მოკვდა ღრმა მოხუცებული — ისე რომ სასამართლოში ფეხი არ შეუდგამს, არც მომჩივნად, არც მოწმედ, — გადამეტებით ეჯავრებოდა ყო-

ველგვარი შფოთი და არევ-დარევა. ერთხელ ბიძაჩემს და მამაჩემს დავა აუტყდათ. ბიძაჩემმა უთხრა ღათიკას, მოწმედ უნდა დაგასახელოო.

— შენს სულს დაენაცვლოს ღათიკა გიორგაძე... რაც გნებავს, ის მიყავი და მაგას ნუ მიზამ! — შეევედრა ღათიკა. — დაანებეთ თავი საჩივარს, სასამართლოში სიარულს, ჩვენ მოვავარებთ საქმეს, ჩვენ მოვსპობთ თქვენ შორის შფოთს და უსიამოვნობას!

ცოლიც თავისი შესაფერისი ჰყავდა ღათიკას. მელანა ჩიხლაძის ქალი (როგორც მას უწოდებდნენ) დიდი პატივისცემით იხსენიებოდა სოფელში. დინჯი, დარბაისელი, იგი ცნობილი იყო როგორც ექიმი ქალი და მასი წამლებით მრავალი კაცი სარგებლობდა და დიდი სახელი ჰქონდა გავარდნილი.

ჩვენს ახალ მოსახლეობას დიდი და ერთგული მეთვალყურე და მზრუნველი ჩვენს გადიაშიაც ჰყავდა. იგი დარჩა ბიძაჩემთან, არ მოშორდა ძველ სამოსახლოს. იგი იყო გურული ქალი, ბაბუაჩემისაგან გურიიში ნაყიდი. ღრთა ვან-მავლობაში იგი ისე შეეთვისა და შეუერთდა ახალ ოჯახს, რომ, როცა ერთხელ ძმები მოუვიდა გურიიდან და უთხრეს სამშობლოში დაბრუნება, მან მტკიცე უარი განაცხადა და არ მოშორდა თავის გაზრდილებს — ბიძაჩემს და მამაჩემს და ჩვენ — პატარებს. დღე არ გაივლიდა, რომ ჩვენი ახალი ოჯახი უნახავი დარჩენოდა. თუ რამე არ მოეწონებოდა, დედაჩემისათვის დარიგება მზად იყო და მისგან შეწყრომასაც არა ერთხელ ჰქონებია ადგილი. პატივისცემა და მორიდება მისი ისეთი იყო, რომ როცა ბიძაჩემი ქუთაისში გადავიდა საცხოვრებლად, გადიას ხატრით სახლი ვერ გაყიდა სოფელში, გადიას უქირავა მოსამსახურე გოგო და ყველაფერი, ისე იყო, როგორც წინათ. მოხუცებული (სანდომისა ერქვა სახელად) ჩვენ ყველას განსხვავებული სიყვარულით გვიყვარდა და მასაც ღრმად, სავსე გულით ვცუვარდით. ამ სიყვარულმა მოუხსპო კიდევაც მას სიცოცხლე: — ბიძაჩემს მოუკვდა ოცი წლის ვაჟი; მშობლებზე არა ნაკლებ იჯავრა და იმწუხრა მან ყმაწვილის დაკარგვა, გაზრდილის გარდაცვალება და მოხუცებულმა მოკლე ხანში დალია სული.

ჩვენს ოჯახში ცხოვრობდა ჩვენთან შემოთვისებული მოხუც, რომელს ხსოვნას დავიწყებას ვერ მივცემ. ეს იყო ჩვენი ნაყმევი — სიმონა აშოლტია. სიმონას ვაჟი არ ჰყოლია, ჰყავდა სამი ქალიშვილი, სამივე გათხოვილი იყო. ამაყმა მოხუცებულმა ვერ გასძლო ვერც ერთთან; მოვიდა ჩვენთან და დედაჩემს სთხოვა მიეღო ოჯახში და მიეცა მისთვის საცხოვრებელი ბინა. არც დედამ და არც მამამ უარი არ უთხრეს მოხუცებულს. მუშაობა აღარ შეეძლო სიმონას, მაგრამ ხეხილის მყნა კარგად რომ იცოდა — ამას არ იშლიდა და მთლად ეზო-გარემო აავსო დამყნის-დარგული ხეხილით. დიდი გამოცდილების, ფხიზელი გონების პატრონი, ჰკვია-ნი, მშვენიერი მოლაპარაკე, ყოველთვის სუფთად ჩაცმული — იგი უნებლიეთ მისდამი პატივისცემას იწვევდა მის მცნობში. მას ჰქონდა მიჩენილი თავისი კუთხე; ზამთარში იჯდა ყალიონით პალატის ბუხრის პირას, მისგან ნაგულებ ადგილას, რომელს არავინ არ დაიკავებდა მისი ხათრით. სიმონამ აუარებელი ლექსი იცოდა, ზღაპრის შნოიანი მომყოლი იყო, იცოდა ათასი სხვადასხვა არაკი, ნათქვამები, ძველი ამბები; იცოდა ვახტანგ მეფის კანონების მრავალი მუხლი და შესაფერ ლაპარაკში მოჰყავდა ხოლმე. ყოველთვის ბავშვობაშიც და მაშინაც, როცა წამოვიზარდე, მიყვარდა მისი ლექსის, არაკის და ამბების თქმა. მისგან გაგონილი რამდენიმე ლექსი, — სოლოღას ლექსი, ივანე კავთილის, კუნძულელის, — ერთხელ კიდეც ჩავიწერე და შემდეგ გაზეთ „ივერიაში“ გავგზავნე დასაბეჭდად. ოცდახუთი წელიწადი იცხოვრა მან ჩვენს ოჯახში, დიდ პატივისცემაში ყოფილა დედაჩემისაგან. მოკვდა ღრმა მოხუცებული, ოთხმოცდაათი წლის, სიკვდილამდე ორი წლის წინ დაბრმავებული.

დიდი ნაწვალები ჰყავდა საწყალი სიმონა ბაბუაჩემს. სამივე მისი ქალიშვილი გატანებული ჰყავდა მზითვად თავის ქალიშვილებისათვის. ვერ მოითმინა ამაყმა სიმონამ ასეთი შეუბრალებლობა და, რადგან ახლოს ვერ ეღირსა შებრალებას, — გასწია მეფის მოადგილესთან საჩივრელად. იმდენი ახერხა მან, რომ ბორჯომში მყოფ ვორონცოვს ჩაუვარდა ფეხებში და მოუყვა თავის გამწარებას. ვორონცოვმა შეიბრალა სიმონა და ბრძანება გამოუგზავნა ქუთაისის

გუბერნატორს სიმონასათვის დაებრუნებინა მისი ქალიშვილები. ქალიშვილები კი დაუბრუნეს, მაგრამ უფროსები ძალიან შემოუწყრნენ...

შემოთვისებული გვყავდა მამაჩემის შვილობილი ქალიშვილი მართა, ჩვენთან მდგარი მოჩამაგირე გლახუა პაპიძის და; საოცარი ტკბილი, მშვიდობიანი, მოსაქმე ადამიანი. დამა უქონებო გლეხები იყვნენ. კარგა ხანს იყო შვილივით მიღებული მართა ჩვენს ოჯახში და როცა ჩვენებმა გაათხოვეს, იგი ხშირად მოდიოდა ხოლმე, როგორც თავის სახლს; ამგვარადვე სიკვდილამდე ჩვენთან კავშირი არ შეუწყვეტია არც ძმას, როცა იგი დაესიძა მეზობელ გლეხს და მოჩამაგირეობას გაანება თავი.

მოჩამაგირეებად გვყავდნენ ჩვენი მეზობლის, ლევანა გიორგაძის შვილები. ექვსი ვაჟი ჰყავდა ამ ლევანას და ყველანი რიგრიგობით ჩვენთან იდგნენ, — სიცოცხლით სავსე ბიჭები, მუყაითი მუშები, ოჯახის ერთგულნი. დრომ გაიარა, ჟამმა, მაგრამ ჩვენი სიყვარულიანი ურთიერთობა დღესაც არ დარღვეულა და მე, მათ ხელში გაზრდილი, დღეს მოხუცი, ისინი ღრმად მოხუცებულები, მაგრამ ქარმაგები, ისევ თბილი სიყვარულით ვხვდებით ხოლმე ერთმანეთს.

ჩვენს ახლოს მეზობლად ცხოვრობდა „საიჭიოს ნამყოფი“ გლეხი — ლევანა სირბილაძე — შესამჩნევი პიროვნება. ღარიბი, ნაკლები მუშა ლევანა, რომ იტყვიან, რიხიანი ყაზახი* იყო; ფაფანაკი თავზე, — ბოხოხს არ იხურავდა, არც ყაბალახს იკეთებდა, — რამდენიმე მედლით მაღალ მკერდზე, გვერდზე სათუთუნე ქისით, გრძელი ჯოხით ხელში, რიხიანი ხმით მოლაპარაკე — არ შეიძლებოდა, რაც დიდი შეყრილობა* ყოფილიყო, ის არ შეგემჩნიათ, მასზე ყურადღება არ მიგექციათ. უყვარდა ლაპარაკი და ლაპარაკობდა, როგორც ნამდვილი ორატორი. მოხერხებული სიტყვის პატრონი იყო: ბევრი ამბავი იცოდა ლევანამ. დიდი ნამყოფი* გლეხი იყო. ხშირად იტყოდა — დიდი ხნის სიცოცხლე მაქვსო, რადგან საიჭიო მაქვს მონარებო*. „საიჭიოს ყოფნის“ ამბავი არაერთხელ მომიყოლინებია ლევანასათვის და მისგან ეს ნაამბობი თითქმის სიტყვასიტყვით შეტანილი მაქვს ჩემს მოთხრობა „მსხვერპლში“.

მრავალრიცხოვანი ოჯახი ჰყავდა ღარიბ ლევანას, მაგრამ იგი უღარდელად იყო; არაფერ საზოგადო საქმეს არ აკლდებოდა. ქეიფიც კარგი იცოდა და კარგი მომღერალიც იყო. ვაჟი ერთი ჰყავდა ლევანას; ოსმალეთთან ომის დროს მთავრობამ რომ ქართული დრუჟინები* გამოიწვია, ლევანამ თავისი ერთგულების დასამტკიცებლად, ეს ერთადერთი თავისი ვაჟი ჩხუბში* გაგზავნა. ღარიბ ოჯახს თავი გამოჰქონდა ქალიშვილების, — განსაკუთრებით ორი უფროსის — წყალობით. სიცოცხლით სავსეთ ყველაფერი ემარჯვებოდათ, ხელსაქნარის მცოდნენი იყვნენ, ქსოვდნენ მშვენიერ ნოხებს, შალებს და ამგვარებს; წერა-კითხვაც კარგად იცოდნენ და ლექსის გამოთქმა, ჩასაც არაერთხელ უსიამოვნებაში გაუბამს ცქრიალა ქალიშვილები. უფროსი და, ეკა, ჩემი გამზრდელი იყო. ახლაც მახსოვს მისგან ოსტატურად ნაამბობი ზღაპრები.

საზოგადოდ მეზობლები ძალიან შემოკრებილი ჰყავდა დედაჩემს, ჩვენი სახლის უკანა ბივანზე ხშირად იცოდნენ მეზობლის ქალებმა თავმოყრა. მოდიოდნენ თავიანთ ხელსაქნარით და სალამომდი იყვნენ ხელსაქნარში და მუსაიდში გაბმულნი. ზაფხულობით კვირა-უქმე დღეს თითქმის ყველა მეზობელი გლეხი ჩვენს ეზოში იყო თავშეყრილი; დასხდებოდნენ ან ნიგეზის ჩრდილში, ან კვინცხის* ქვეშ და იყვნენ ერთ სიცილში, ოხუნჯობაში და ხან საქმიან ლაპარაკში. შობა-ახალწელიწადს* ზალა სავსე იყო ხალხით, მეზობელ სტუმრებით. განსაკუთრებით მრავლად იყრიდნენ თავს ნათლილებას, — დედას ჰყავდა დიდძალი ნათლულები და ნათლიმამები. მრავლად მოდიოდნენ ძღვენით. რასაკვირველია, დედაც

უხედებოდა მათ შესაფერისად; მათთვის იშლებოდა უხვი სუფრა; იყო ხოლმე ტკბილი მოლხენა მთელი დღის განმავლობაში. ზამთრობით ზალის ბუხრის ცეცხლის პირას მრავლად ისხდნენ და შეექცეოდნენ ჩაის, ეკლესიაზე წასვლამდი. ნაჩაიებს ამათი თანხლებით დედაჩემი და მე მივდიოდით ეკლესიაზე. თავისი კეთილი გულის გამო, ადამიანის მოსიყვარულე გულის პატრონმა დედამ, ახლო მეზობლების გარდა, სხვაც ბევრი მოკეთე, მოსიყვარულე და პატივისმცემელი მოუპოვა ჩვენს ოჯახს. მამაც, რომელიც სამსახურში იყო ქუთაისში, გულითადი მომხრე იყო, როცა ვინმე სოფლიდან საქმეზე მიმართავდა მას. ამან შეაყვარა ჩემი თავი ჩვენს მეზობლებს და ტკბილ სიყვარულობაში გამატარებინა ჩემი ბავშვობა. მე რომ ეზოდან ფეხს გადავდგამდი — სახლში პარდაპირ დატვირთული მოვდიოდი ხოლმე, მე და ჩვენსა გოგოდ* მდგომი ელისაბედი: — არ იქნებოდა, რომ ჩემს დამნახველს ან ქოჩორა ვარიკა არ ეჩუქნა, ან ვაშლი, ბია, ჩურჩხელა, ტკბილიკვერი და ამგვარები; ამ სიყვარულიანობის წყალობით ჩემი გულიც ადამიანის სიყვარულს ეჩვეოდა და სწავლობდა.

თავი მეორე

პირველი სწავლა დედაჩემმა დამაწყებინა. შემდეგ, რაკი საჭირო იყო რუსული ენა ცოდნა, მამაჩემმა მიმიყვანა ერთ რუსის ოჯახში რუსულის სასწავლებლად. ცოლ-ქმარი იყო და ჰყავდათ ჩემი ტოლი პატარა ქალიშვილი; კაცი „ლეკარი“ იყო, ექიმი; ცოლი გარუსებული ლეკის ქალი. ამის მამობილს, პოლკის კომანდირს*, ლეკებთან ჩხუბის დროს აყრილ სოფელში ენახა ბავშვი. წამოეყვანა, ეშვილა და თავის ოჯახში გაეზარდა; შემდეგ მიეთხოვებინა ამ მკურნალისათვის, იაკობ ივანიჩ ივანოვისათვის.

კარგად მიმიღო ორივემ, დიდად მომეფერნენ, მაგრამ მე მაინც ჩემი ვქენი — მეორე დღეს დილით ადრე გაპარვას დავადექი და კარს კიდევაც გადავაბიჯე ფეხი, მაგრამ კიბეზე მტაცეს ხელი და დამაბრუნეს მტირალი.

გერავითარმა მოფერებამ ვერა გააწყლრა ჩემთან; ქალმა ქართული იცოდა და ქართულადაც მესიყვარულებოდა, მე

მაინც მწარედ მოვთქვამდი, მოვიდა მამაჩემიც, მაგრამ ვერც ამან დამაწყნარა. გამაბრუნეს სოფელში რამდენიმე ხნით. შემდეგ ჩამოსვლაზე დედაც გამოყვა და, როგორც იქნა, დამამაგრეს ამ ახალ ოჯახში. ორივე ცოლ-ქმარი დიდი სიყვარულით მეპყრობოდნენ და სულ მოკლე ხანში მამიჩემს ოჯახის უფროსი ხალისიანი კაცი იყო; მუდამ გვათამაშებდა ბავშვებს და ისე შემოიტყუეს, რომ ჩემი საკუთარი ოჯახი თითქმის დამავიწყებინეს. დიდი ამაგი დამდევს ამ ივანოვმა და მ. სმა ცოლმა, ვარვარა ნაუმოვნამ — მათ სულ მოკლე ხანში წემასწავლეს ენაც, წერა და კითხვაც. დამაჯენდა ხოლმე იაკობ ივანიჩი საკითხავად და გვერდით მომჯდარი ხან მეხუმრებოდა, ხან მაცილებდა და მაყვარებდა სწავლას. ამის გამო არასოდეს სწავლაზე დაჯდომა არ შემზარებია — ის კი არა — მეხალისებოდა კიდევ.

იმ ბინაზე, სადაც მამაჩემი იდგა, და სადაც მე ხანდახან მივდიოდი და ვრჩებოდი ხოლმე რამდენიმე დღე, ვხვდებოდი გიმნაზიის მოსწავლე ყმაწვილს, გვარად ჩიქოვანს. ლეჩუმელი იყო. ამ ყმაწვილმა მშვენიერი ქართული კითხვა იცოდა და მახსოვს, ერთხელ ძლიერ დამაინტერესა წანაკითხით — ეს იყო ილია ჭავჭავაძის პოემა „კაკო“. ამან ისეთი შთაბეჭდილება მოახდინა ჩემზე, რომ როგორც კი შევხვდებოდი ამ ყმაწვილს, არ მოვეშვებოდი, სანამ ან ისევ კაკოს ამბავს, ან სხვა რამეს არ წავაკითხებდი. გულდასაწყვეტად ის მქონდა, რომ საინტერესო ადგილას წყდებოდა კაკოს ამბავი და მისი გაგრძელება არ იყო.

როცა ერთრიგად მოვმავრდი სწავლაში, მამაჩემმა მიმბარა მრევლოვის მოსამზადებელ სასწავლებელში. აქ ამზადებდნენ ბავშვებს გიმნაზიაში შესასვლელად. სასწავლებელი იყო ორგანოფილებიანი. თვით სასწავლებლის გამგე, ანდრეი ივანიჩ მრევლოვი, მშვენიერი, ტკბილი, ბავშვების მოსიყვარული ადამიანი იყო. ჩვენც ძლიერ გვიყვარდა იგი. მასწავლებლებში თავზარს გვცემდა სამღვთო სჯულის* მასწავლებელი მღვდელი გვარად ზებედოვი; ვაი შემშლელ მოწაფეს, — მღვდელი აყვირდებოდა, მოერეოდა ბრაზი და უმოწყალოდ უთხლამუნებდა სახაზავს გამოწვდილ ხელისგულზე აბნეულ ბავშვს. ხანდახან, ბრაზმორეულს, მარცხენა

ხელით ეკავა მარჯვენა ხელის განიერი სახელო და ამ მარჯვენა ხელით, განურჩევლად, ყურის ძირებს დაუსიებდა ცემით ხოლმე წინა პარტაზე მჯდომ მოწაფეებს. მცოდნეს, არამცოდნეს ერთნაირად ხვდებოდა — ბრაზმორეულმა გარჩევა არ იცოდა. ჩემდა ბედად მე მოშორებით ვიჯექი და მოძღვრის სახაზავი და არც მისი მძლავრი მარჯვენა არ განმიცდია.

ერთ დღეს მამამ გამომიცხადა, რომ რუსეთში წასასვლელად გამოცდაზე უნდა წაგყოლოდი. ყოველ წლობით მთავრობას მიჰყავდა თბილისის და ქუთაისის გუბერნიებიდან თავად-აზნაურთა ორმოც-ორმოცი ბავშვი სამხედრო სასწავლებლებში, კორპუსებში. მიჰყავდა ისინი იმ მიზნით, რომ გაერუსებინათ და კიდევაც მიზანს აღწევდა ხოლმე, რადგან რუსეთში, სამშობლოს მოწყვეტილი ბავშვი, ივიწყებდა ქართულ ენას, ზნეს და ბრუნდებოდა ქართული გვარით, მაგრამ ერთიანად, თავიდან ფეხებამდე გაერუსებული. თავდაზნაურობა დიდი ხალისით აძლევდა ბავშვებს მთავრობას, რადგან ის ზრდიდა თავის ხარჯზე და მშობლებს ანთავისუფლებდა ყოველი ხარჯისაგან შვილის აღსაზრდელად.

მე კარგად ვიყავი მომზადებული და გამოცდაც კარგად დავიჭირე. ამასთანავე მამაჩემს ძლიერ ეხმარებოდა მაზრის უფროსი,* რომელს მეტად უყვარდა მშრომელი, დაუღალავი, ცოცხალი მოხელე; ეხმარებოდა, რომ მოვხვედრილიყავი რუსეთში გასაგზავნ ბავშვებში. მიზანს კიდევაც მიაღწიეს და ცხრა წლის ბავშვი, 1872 წლის კვირიკობისთვეში* კიდევც გაგვამგზავრეს. თბილისიდან ჩამოყვანილ ბავშვებს მიგვამატეს ქუთაისლები და ორმოცდაორი ბავშვი ჩაგვაბარეს წასაყვანად ვილაც შეხნიერებულ მაიორს. ჩაგვიყვანეს ფოთში, რომ ზღვით წავეყვანეთ რუსეთში. მე მამაჩემი არ მომშორებია, თან მიმყვებოდა და მპირდებოდა სოხუმამდ მიგყვებოდა. ეძნელებოდა ერთადერთი ვაჟიშვილის მოცილება. მაგრამ დასძლია თავს და ფოთში ჩამომშორდა ჩემთვის გაუგებრად. ჩვენი პარტია იმ წელიწადს იყო დანიშნული კიევის სამხედრო გიმნაზიისათვის; კორპუსი, ძველი, სალდათური კორპუსი, ის იყო მოშალეს; გადააკეთეს სხვანაირად, დაარქვეს სამხედრო გიმნაზია: ჩამოაცილეს ყო-

ველი მხედრული,* გარდა ტანისამოსის ფორმისა; სწავლა იყო რეალურ სასწავლებლის პროგრამის, შვიდკლასიანი, ახალი ენებით, ნაცვლად ლათინურისა და ბერძნულისა. აღმზრდელები უმეტეს ნაწილად „შტაცები“* იყვნენ, უმაღლეს სწავლა-მიღებულნი. მასწავლებელთა შორის იყვნენ კიევის უნივერსიტეტის პროფესორებიც. ეს იყო ცნობილი, ეგრეთ წოდებული „მილიუტინის სამხედრო გიმნაზია“.

როცა ჩვენ მიგვიყვანეს, დირექტორად იყო ახალგაზრდა კაცი, ოცდათორმეტი წლის, გვარდიის არტილერიის პოლკოვნიკი, აკადემიადამთავრებული, გვარად იუშენოვი.

მაიორმა მიგვიყვანა გიმნაზიაში. აქ დანიშნული იყო ხელახალი გამოცდა. უზარმაზარ დარბაზში დაგვაყენეს და საწერი მოგვცეს. ორმოცდაორი ბავშვიდან დაგვტოვეს ოცდახუთი; სხვები გადააგზავნეს პროგიმნაზიებში.* დარჩენილები გაგვანაწილეს განყოფილებებში და აღმზრდელებს ჩავვაბარეს. მე შემხვდა აღმზრდელად ვინმე მიხაილ სტეპანიჩი ესიკორსკი. ეს კაცი ნამდვილი მამა აღმოჩნდა მისადმი მიბარებულ ბავშვებისათვის, განსაკუთრებით ჩვენთვის, ქართველებისათვის. არ ვიცი, თუ იმაზე მეტი სიყვარულობა და გულითადი მოპყრობა შეიძლება, ის რომ გვეპყრობოდა და გვექცეოდა. ვეცოდებოდით შორიდან მოყვანილი ბავშვები და რომ არ მოგვეწყინა, ყოველდღე ნასადილევს ორ-ორი მივყავდით თავის ოჯახში და საღამომდი ვყავდით გართობილი. ცოლ-ქმარი იყო, შვილი არ ჰყოლიათ და შვილებად ჩვენ ვყავდით. გულისფანქვალთ ველოდებოდით, როცა მოვიდოდა წაყვანის რიგი და ტკბილ მოფერება-სიყვარულში გასატარებელი დღე. მისი სიტყვა-დარიგება ჩვენთვის უძლიერესი კანონი იყო. ამას არღვევდა მხოლოდ ორი ბავშვი, ბეგთაბეგოვი და მიტკევიჩი — დაუწყნარებელი, გადარეული ცელქები. მოთმინებიდან გამოსულმა აღმზრდელმა გამოგვიცხადა, რომ განყოფილებას ვტოვებო და სხვაგან გადავდივარო. აღარ მოგვეკარა. ჩვენ ერთი დღე კი მოვითმინეთ, მეორე დღეს შეიქმნა ერთი ტირილ-ჟივილი; აღარავინ გაკვეთილებს არ იმზადებდა; განყოფილება სრულიად აირია და ვერასგზით ვერ დააწყნარეს, სანამ მესამე დღეს არ მოაყვანეს ესიკორსკი. გახარებული ბავშვები შემოვქნბ-

ვით გარშემო, კოცნით კინალამ მოვკალით და ცელქებს დავემუქრეთ, თუ რომ არ დაწყნარდებით, ცემა-ტყეპით დაგაწყნარებთ-თქო.

სხვანაირად გვექცეოდა მეორე აღმზრდელი კურბატოვი. ამან ამოგვიჩინა და ყოველ დანახვაზე გვეძახოდა ტატარჩუკებს.* თავდაპირველში გვეოცა ეს, მერე კი გვეწყინა. კურბატოვი თავისას არ იშლიდა და ძალზე გვაბრაზებდა ამ შემოძახილით; ვიღაცამ თქვა, რომ ჩვენ რუსებზე უწინ გვაქვს მიღებული ქრისტიანობა — ტატარჩუკები საიდან ვიქნებითო. დავიწყეთ ამის გამოძიება. დავეკითხეთ უფროს კლასებში მყოფ ქართველებს — ამათ ამის შესახებ პასუხი ვერ მოგვცეს; ბავშვები არ დაწყნარდნენ და ერთ დღეს მაინც გავიგეთ, რომ ჩვენ, ქართველებს, გაცილებით ადრე მიგვიღია ქრისტიანობა რუსებზე. და რადგან კურბატოვი თავისას არ იშლიდა, ავდექით და მივედით ჩვენს აღმზრდელებთან და ვუჩივლეთ კურბატოვს. კურბატოვი მოგვაშორეს, მაგრამ ჩვენი მწუხარება სხვა რამ იყო. ეს იყო — ჩვენ ვატყობდით ჩვენს თავს, თუ როგორ გვაეციწყებოდა მშობლიური ენა, გვიძნელდებოდა ქართული ლაპარაკი. ამით შეწუხებულნი, ამის ასაცილებლად მოვიყრიდით ხოლმე თავს ერთად და ხან ზღაპრების მოყოლით, ხან წაკითხვით ვვარჯიშობდით, მაგრამ დროს თავისი მიჰქონდა და ჩვენ უფრო და უფრო გვიძნელდებოდა მშობლიურ ენაზე ლაპარაკი. წლის ბოლოს თითქმის გადავეჩვიეთ ქართულ ლაპარაკს. ამას ხელი შეუწყო იმანაც, რომ მეორე წელიწადს თითქმის გაგვანახევრეს — რადგან ბევრი გადაიყვანეს პროგიმნაზიაში — ისინი, რომელთაც უჭირდათ სწავლა და რუსული კარგად არ ეხერხებოდათ. რამდენიმე ავად გახდა და გარდაიცვალა. მე ორი წლის განმავლობაში ძლიერ სუსტად ვიყავი, მაგრამ იღბლად გადავრჩი სიკვდილს.

სამი წელიწადი ვიყავი ისე, რომ მშობლები არ მინახავს. სამი წლის შემდეგ გაზაფხულზე მომივიდა ფული და ეგზამენების შემდეგ, არადადეგებზე გამოვსწიე სახლისაკენ. ქართული უკვე დავიწყებული მქონდა. ორი კვირა ქუთაისში დავრჩი და რადგან დედაჩემმა რუსული არ იცოდა და მე ქართული — ამიტომ წავიყვანე თარგიმნად ჩემი თანატოლი ბიძაშვილი და წავედი სოფელში დედასთან.

საღამო იყო, ჩვეი რომ მივედი. მთლად ეზო და ბაღი-
ნი სავსე იყო თავშეყრილი მეზობლებით. სიხარულის ტირი-
ლით შემხვდა დედა, რომელიც მეტად დაავადმყოფებულიყო
ჯავრისაგან ამ სამი წლის განმავლობაში. სათითაოდ გულში
მიხუტებდნენ ქალები და დედაჩემი მახსენებდა: ეს ბებია მე-
ლანიაა, შენ გენაცვალე, ეს მარია, ეს ელენე, ეს მაია, ეს და-
ჯია და ასე. ყველა თვალცრემლიანი, სიყვარულით მეხვეოდა
და მეაღერებოდა. დიდი გასაჭირი ადგა საწყალ ჩემს ბიძაშ-
ვილს: მრავლად თავშეყრილი კაცები იძლეოდნენ ათას კი-
თხვას და ყველასათვის პასუხი იყო საჭირო. ერთმა იოხუნ-
ჯა, რომ ბავშვს დასამუნჯებლად ბარემ აქვე დავამწყვდევდი
ოთახში, რაღა რუსეთში აგზავნიდით, თქვე დალოცვილებო.

ამ ზაფხულში გვარიანად გავიხსენე ენა და როცა გავბრუნ-
დი გიმნაზიაში, თან წავიღე პატარ-პატარა წიგნები. შემდეგ
ყოველ წლებით საზაფხულო არდადეგებზე ვბრუნდებოდი
სახლში, თანდათან უფრო ვახერხებდი ქართულ ლაპარაკს და
ისე აღარ დამვიწყნია, როგორც ზოგიერთ ჩემს ამხანაგს, რო-
მელთა მშობლებს, რაღაც მიზეზის გამო, არ მიჰყავდათ შვი-

ლები გიმნაზიიდან. ამათ მშობლიური არა ახსოვდათ რა.

მეხუთე კლასში ვიყავი, მახსოვს, იმდროის მასწავლებელმა, გვარად ბერენშლაბმა, მკითხა: შეინტერესება თუ არა ქართული ისტორია და შემპირდა ამის შესახებ წიგნს, რომელიც მისი ფიქრით მის წიგნებს შორის უნდა ჰქონებოდა. ამასთანავე უცაბედად წავაწყდი იმდროინდელ ენციკლოპედიურ სიტყვარში, ტოლის სიტყვარი იყო, ცნობებს საქართველოს შესახებ. სიტყვარი შემდეგ ხელიდან არ გამიგდია, — რაც რამ იყო საქართველოს შესახებ, ცალკე რვეულში ამოვწერე და ამრიგად შევადგინე, ჩემთვის მოულოდნელად, საქართველოს მოკლე ისტორია. ეს ისტორია ერთ-ორ ამხანაგს ვაჩვენე, მაგრამ მაინცდამაინც ვერ დავაინტერესე და გულგრილად შემხვდნენ; მე კი აღმეძრა სურვილი უფრო მეტი რამ გამეგო ჩემი ქვეყნის შესახებ.

ერთ დრომდის ამის დამაკმაყოფილებელი არავინ აღმოჩნდა. შემდეგ კი ბედმა გამიღიმა. ამ ხანებში კიევის უნივერსიტეტში სწავლობდა მხოლოდ ორი ქართველი სტუდენტი — ერთი საექიმო ფაკულტეტზე ხონელი პოლიკარპე ჩხიკვიშვილი, მეორე — ფარმაცევტი კოწია ლორთქიფანიძე. ამისათვის ეთხოვათ, ვენახე გიმნაზიაში. ლორთქიფანიძემ მეც მნახა და კიევის სასულიერო აკადემიაში მოსწავლე სტუდენტებს: ნიკო ლომაურს,* მიხეილ ილურიძეს და ივანე გაფრინდაშვილსაც (პოეტ ვალერიან გაფრინდაშვილის მამა) აცნობა სამხედრო გიმნაზიაში ჩემი ყოფნა. ერთ დღეს სამივე მოვიდა გიმნაზიაში ჩემ სანახავად. ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა ამათ გაცნობის გამო. განსხვავებულად მომესიყვარულნენ, გამომკითხეს მდგომარეობის ამბავი და წასვლისას დამპირდნენ, შემდეგ კვირისათვის აკადემიაში წაყვანას. დაპირება შეასრულეს და შემდეგ უკან გიმნაზიაში მომიყვანეს ისევ სამთავემ. ტკბილმა, ალერსიანმა ლაპარაკის კილომ, ლომაურის დამახასიათებელი თვისება რომ იყო, პირდაპირ მომხიბლა და შემაყვარა უზომოდ ეს ადამიანი. საოცარი შთაბეჭდილება მოახდინა აგრეთვე გატაცებით მოლაპარაკე ილურიძემ. მომიყვანეს გიმნაზიაში და თან წამომიღეს საკითხავად კვირეული გაზეთ „ივერიის“ მთელი წლის ნომრები, რომელ-

შიაც იყო დაბეჭდილი ილიას „დიმიტრი თავდადებული“. ლომაურმა ამიხსნა ეს პოემა, მომიყვა დიმიტრის ისტორია და გახელებული სიხარულით დამტოვეს. იმ დამეს არ დამძინებია; თავქვეშ მედვა გაზეთის ნომრები და ხეაღისათვის წასაკითხი „დიმიტრი თავდადებული“. მეძნელებოდა კითხვა, მაგრამ ჩემს თავს ძალას ვატანდი და ისე ვერეოდი საკითხავს. მშველოდა და მიაღვილებდა საქმეს ის, რომ ჩემი კეთილისმყოფელნი მუდამ კვირას ჩემთან იყვნენ და მიხსნიდნენ წაკითხულს, ხშირად მეც დავდიოდი აკადემიაში და აქ თავის ოთახში ლომაური გვიკითხავდა თავის ახლად დაწერილ ლექსებს; ერთხელ, მახსოვს, თავისი ტკბილი ხმით წაგვიკითხა მოთხრობა „ალი“, რამაც აუწერელი სიხარული გამოიწვია ჩვენში. ლომაურს არა თუ მისი ორი ამხანაგი ესიყვარულებოდა და პატივს სცემდა, არამედ დიდ პატივს სცემდნენ აკადემიის რუსი სტუდენტებიც.

შემდეგ წელიწადს ქართველ სტუდენტთა რიცხვმა იმატა აკადემიაში. მოვიდნენ გიორგი საძაგლიშვილი (შემდეგ კათალიკოსი კირიონი) და დავით ალადაშვილი (შემდეგ ეპისკოპოსი გიორგი). იმ ოთახში, სადაც საძაგლიშვილი იმყოფებოდა, მუდამ ყვირილი და ჩხუბი იყო. თურმე სტუდენტებს საძაგლიშვილი ედავებოდა ქართული კულტურის შესახებ — მაღლა აყენებდა მას; რუს სტუდენტებს კი ეს არ სჯეროდათ და უარსყოფდნენ. 1879-ში აკადემია დაასრულეს: ლომაურმა, გაფრინდაშვილმა და ილერიძემ; ასე რომ, კიევის უმაღლეს სასწავლებლებში იმ დროს იყო მხოლოდ ოთხი ქართველი სტუდენტი. 1880-ში მეც დავამთავრე სწავლა გიმნაზიაში და გადავედი მოსკოვის სამხედრო სასწავლებელში;

კარგ დროს მოვხვდი ჩემდა იღბლად კიევის გიმნაზიაში; ყველაფერა ლიბერალურ გეგმაზე იყო მომართული; სამხედრო მინისტრმა მილიუტინმა სულ გადაასხვაფერა წინანდელი კორპუსები, სწავლა მაღლა დააყენა და კაზარმობა გამოდენა. ჩვენი გიმნაზია განსაკუთრებით კარგად იყო დაყენებული. ახალგაზრდა დირექტორი უცოლშვილო, დიდად განათლებული პიროვნება, მთელ თავის ძალ-ღონეს იმას ახმარდა, რომ მინდობილი სასწავლებელი კარგად დაეყენებინა, კარგი მასწავლებლები შეერჩია გიმნაზიისათვის; და ეს კიდევ მოა-

ხერხა. ჩვენი მასწავლებლები კიევის საუკეთესო პედაგოგები, მოწინავე ჯგუფისა, ბევრი მათგანი პროფესორებიც იყვნენ უნივერსიტეტიდან, — მათი მოწვევაც კი მოახერხა გიმნაზიის გამგემ. ჩვენ ვიცოდით, რომ ესენი მოწინავე პარტიის წევრები იყვნენ, ვიცოდით, რომ ყოველი ახალი მასწავლებელი ამათი მიმართულებისა იყო, რადგან თუ პედაგოგიური საბჭოს თანხმობა არ იქნებოდა, ისე არავის მიიღებდნენ მასწავლებლად ან აღმზრდელად. ამიტომ მოსწავლეთა და მასწავლებელთა შორის დიდი ნდობა და კეთილი განწყობილება სუფევდა. ბავშვებს გვასწავლიდნენ: მუსიკას, დურგლობას, წიგნის აკინძვას, ყდის კეთებას, ხარატობას, ჩუქურთმას. ყოველ კლასს ჰქონდა თავისი სიმებიანი ორკესტრი — და ვუკრავდით სხვადასხვა ოპერებიდან. მასწავლებლად იყვნენ ორი პოლონელი მუსიკოსი, მამა და შვილი. ბევრი მშვენიერი დამკვრელები ჩნდებოდა მოსწავლეთა შორის. მოქცევა-მოპყრობა ნამდვილი კეთილშობილური იყო. არავითარ შეურაცხყოფას მოსწავლისას ადგილი არ ჰქონია; ყველაფერი მიმართული იყო იმისკენ, რომ ბავშვს მიეღო ნამდვილი განვითარება. ამ გიმნაზიებმა დიდხანს ვერ გასტანეს. ალექსანდრე მესამის მეფობის მესამე წელიწადსვე ისევ გადააქეთეს ძველებურ ყაიდაზე, კორპუსებად; შემოიღეს სამხედრო წყობილება, არამხედროებაში მოსამსახურეს ადგილი არ ჰქონდა, ბავშვები იყვნენ ეფრეიტორები*, უნტერ-ოფიცრები*, ფელდფებელები და ამგვარები. თხუთმეტი წელიწადი არსებობდა „მილიუტინის სამხედრო გიმნაზიები“, მაგრამ თავისი კვალი ძლიერ დააჩინა რუსეთის სამხედრო ოფიცერთა შემადგენლობას. რაც მოწინავე და ლიბერალური შეხედულების ოფიცრობა იყო — ეს ამ გიმნაზიებიდან გამოსულნი იყვნენ.

ამ ორმოცდამდე ბავშვში, ერთად რომ წაგვიყვანეს, გიმნაზია მხოლოდ ექვსმა დავამთავრეთ. სამმა სრულიად ქართული აღარ იცოდა, ერთი ძლივს ახერხებდა და ლაპარაკი, რომ იტყვიან ჩიქორთული, ორს შეგვეძლო. სწავლის გასაგრძელებლად მე მოსკოვის სამხედრო სასწავლებელი ვირჩიე, რადგან პეტერბურგის ჰავის მეშინოდა. სამხედრო სასწავლებელში პირველი ხარისხით გიმნაზია დამთავრებულები ვიგზავნებოდით სახელმწიფო ხარჯით.

1880 წლის მარიამობისთვის დამლევს ჩვენ უკვე მოსკოვში ვიყავით. ახლა კი იწყება სამხედრო სწავლა და სამსახურიც. მოსკოვის სამხედრო სასწავლებელი შედარებით კარგი იმითაც იყო, რომ აქ შენელებული დისციპლინა და სამხედრო მოთხოვნილება იყო, მაგრამ მისვლის პირველ დღიდანვე ვიგრძენით განსხვავებულობა. და მეტად არ გვექაშნიკა, განსაკუთრებით ჩვენ, კიეველებს. სასწავლებლის სათავეში იდგა თავისი სასტიკობით განთქმული გენერალი სამოხვალოვი. ტანდაბალი, მომსხო, თავმალა აწეული, მოკუმული ტუჩებით — იგი მეტისმეტად არასასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენდა თავის შეხედულებითაც და ამას აუარესებდა რაღაც უცნაურ კილოზე სიტყვების სროლით. ლაპარაკი გაბმული არ იცოდა და არც ეხერხებოდა. ჩვენი, კიეველების, დანახვაზე ნამეტანი გაიბზიკა და ზურგშემოქცევით უსიამოვნოდ ისროდა ნაწყვეტ-ნაწყვეტად შეკითხვის სიტყვებს. თურმე კიევის გიმნაზიაში ნამყოფნი ათვალისწინებული ჰყავდა, ძალზე ეზარებოდა, როგორც „ლიბერალები“^{*}; უწოდებდა „ოტრიცატელ-ნაია როჟა“-ს^{*} და თავისი სასტიკი მოპყრობით ლამობდა მორჩულებას და მისებურად გამოსწორებას.

მეტად მძიმე შთაბეჭდილება მოახდინა სასწავლებელმა პირველ დღიდანვე და გულშეწუხებულმა ავიღე რვეული და გული ვიჭერე მიღებულ შთაბეჭდილებათა აღწერით. გულადულებულმა ავაკსე მოზრდილი რვეული და ვაპირებდი დროგამოშვებით მეწერა ჩვენი ცხოვრების მიმდინარეობის ამბავი. მაგრამ ერთ დღეს გამოგვიცხადეს, რომ რაც წიგნები და რვეულები გვაქვს, უნდა გვეჩვენებინა ნების დასართევლად გუნდის უფროსისათვის. ავიღე ჩემი რვეული და მივუტანე ჩვენი გუნდის განყოფილების გამგე ოფიცერს; ეს მეტად რიგიანი ახალგაზრდა გვარდიის ოფიცერი კარგად მიყურებდა და თავადაც სანდო აღამიანი იყო. რამდენიმე დღის შემდეგ მან სიცილით მითხრა: — ეს რა გიწერიათ? გინდათ, თავი დაიღუპოთ? მე იმ რვეულს თქვენ არ დაგიბრუნებთ არაფრისათვის, დაწყნარდით, დამშვიდდით და ისწავლეთ!..

სასწავლებლის მედიდური უფროსი არავის უყვარდა, სძულდათ კიდეც და თან ყველას ეშინოდა მისი; „ეპიშკა“, როგორც მას უძახოდნენ, ნამდვილი სულთამხუთავი იყო. მი-

სი ღირსება ის იყო, რომ მასწავლებელს მოსწავლისათვის გამოცდაზე ცუდ ნიშანს არ დააწერინებდა და ისიც რატომ? — ჩემი სასწავლებლის მოსწავლემ არ შეიძლება არაფერი იცოდესო.

როცა მოსწავლე კითხვაზე პასუხს ვერ მიუგებდა, ასე იტყოდა: — საჭიროა ისე კითხოთ, რომ მოსწავლემ შეიძლოს პასუხის მიცემაო! ახირებული არსება იყო გადაყინული გენერალი. მე გული იმითაც ვიჭერე, რომ სამასხარო ლექსი გამოვუთქვი, რომელსაც ხმა შეურჩია ერთმა ჩვენმა ამხანაგმა და დიდ მოწონებაში იყო. ამ ლექსს მღეროდნენ რამდენიმე ათეული წლის განმავლობაში. მეორე ამხანაგმა მთელი პიესა დასწერა „ეპიშკაზე“ და თავად თამაშობდა „ეპიშკას“ მოხდენილად. სასწავლებელში დიდი ალიაქოთი იყო ამ პიესის ხელში ჩასაგდებად, მაგრამ ვერ იპოვეს; ისე კი სასწავლებელი კარგად იყო დაყენებული; მასწავლებლები თვალსაჩინო გვყავდა. მაგალითად, ისტორიას გვიკითხავდა ცნობილი ისტორიკოსი კლიუჩევსკი, რომლის ლექციაზე აუდიტორიაში უსათუოდ იყო ხოლმე თვით გენერალი, ინსპექტორი და მორიგე ოფიცერი; ეს იმისათვის, რომ კლიუჩევსკის არაფერი წამოცდენოდა მსმენელთა წინაშე; მაგრამ პროფესორი თავისებურად კითხულობდა ლექციას. მათემატიკას გვიკითხავდა ცნობილი პრევევალსკი: რუსულ სიტყვიერებას — გილიაროვ-პლატონოვი; საეკლესიო ისტორიას — ივანოვ-პლატონოვი, ცნობილი ღვთისმეტყველების მაგისტრი.* გილიაროვ-პლატონოვს და „ეპიშკას“ ჩხუბი მოუვიდათ; გენერალი გაჯავრდა იმაზე, რომ გილიაროვი თხზულებების საწერად იძლეოდა ისეთ თემებს, როგორიცაა პუგაჩოვი, სტეპკა რაზინი და ამგვარები. გენერალმა ამაში დაინახა არასასურველი მიმართულება და მოინდომა მისი აღმოფხვრა.

— ჩტო ეტო ვსიო ბუნტოვჩიკი და ბუნტოვშიკი! ხოროშინ ლიუდეი ნეტ რაზვე?! — გულისობდა იგი და გილიაროვი დაითხოვა სასწავლებლიდან[...]

ორი წლის სულთამხუთავი რეგიმის შემდეგ 1882 წლის აგვისტოს დავათავე სამხედრო სასწავლებელი და გამოვსწიე ნარჩევ ადგილს სამსახურისათვის ბათუმისკენ, რომელიც ამ დროს პორტო-ფრანკო* იყო.

1882 წ. სექტემბრის დამლევს პირველად ჩავედი ბათუმში. იქ იყო ის სამხედრო ნაწილი, რომელიც მე ვირჩიე სამსახურისათვის. ბათუმი მაშინ პორტო-ფრანკო იყო; პატარა ქალაქი, ოთხი ათასი მცხოვრებით[...]

დუნედ მიმავალ ცხოვრებას ასიცოცხლებდნენ ხანდახან ჩამომსვლელი ქართველი არტისტები. ისინი ჩამოდიოდნენ უფრო ზაფხულობით. თეატრი არ იყო მაშინ ბათუმში; წარმოდგენები იმართებოდა სამოქალაქო სასწავლებლის ეზოში მდგარ ერთ პატარა შენობაში, სადაც იყო მოწყობილი სცენა. ასიოდე მაყურებელი თუ დაეტეოდა, მეტი არ იყო დარბაზი. სხვა უკეთესი ბინა წარმოდგენებისათვის არსად მოიძებნებოდა და ამით კმაყოფილდებოდა საზოგადოება. ცოტაოდენი გამოჩენა იმისაგან ჰქონდა დასს, რომ ბინა და შესანახი მუქთი ჰქონდათ, რაშიც ძლიერ ეხმარებოდა ქუჩის ოჯახი და პეტრე ღლონტის ოჯახი.

ამ დასის ერთ-ერთ ჩამოსვლაზე მე გავეცანი ქართველ არტისტებს: მარიამ საფაროვა-აბაშიძისას,* ქეთო ანდრონიკაშვილისას, ვასო აბაშიძეს,* სანდრო ყაზბეგს* და ლადო მესხიშვილს*. ჩემს სიხარულს, ამათი გაცნობის გამო, საზღვარი არ ჰქონდა. ერთხელ სცენაზეც კი გამოვედი მათთან, როცა მოთამაშე დააკლდათ. დადგეს დავ. ერისთავის „სამშობლო“ და მოთამაშეს გოგია დიაკვანი. ახლა წარმომიდგენია, რა გოგია ვიქნებოდი ქართულის უხეირო მოლაპარაკე, შიშით შებყრობილი, სცენაზე გამოუცდელი ყმაწვილი! სანდრო ყაზბეგი თამაშობდა სიმონ ლეონიძეს. მესამე მოქმედებაში გატაცებით რომ მიმართავდა მეტეხის ციხეში თავმოყრილ შეთქმულებს, მე შიშისაგან დაბნეულმა წამოვავლე ხელი ბაირალს და გავედი სცენაზე და სანდროს მივაჩხირე ბაირალი. გაოცებულმა სანდრომ სათქმელი არ შეწყვიტა, გამომართვა ბაირალი, გაიტანა გარეთ, მეც უკან გავეყვი დარცხენილი, რომ ასე უდროოდ დროს შემოგაჰყერი სცენაზე და ასეთი სიბრიყვე ჩავიდინე. ეს იყო და ამის შემდეგ არტისტებთან აღარ გამოვსულვარ სცენაზე არასოდეს — ისე დამარცხვინა ამ შემთხვევამ. წარ-

მოდგენებს ქართველი საზოგადოება დიდი ხალისით ესწრებოდა — რაც გასაკვირი არ იყო, რადგან თამაშობდნენ ისეთი მსახიობები, როგორიც მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა, ვასო აბაშიძე და ლადო მესხიშვილი. მესხიშვილს საოცარი ლამაზი, ტკბილი ხმა ჰქონდა — ბარიტონი — და მის მღერას დიდ ალტაეებაში მოჰყავდა მსმენელი. მშვენიერი წკრიალა ხმა ჰქონდა საფაროვა-აბაშიძისასაც და როცა ამათთან ჩამოვიდოდა ხოლმე ნატო გაბუნიაც, მაშინ ესენი თამაშის გარდა საზოგადოებას ხიბლავდნენ თავიანთი სიმღერებით. ძლიერ იზიდავდა საზოგადოებას აგრეთვე ქეთო ანდრონიკაშვილის ლეკური; ლეკურს ანდრონიკაშვილისა განსხვავებული მოხდენილობით თამაშობდა, ხანჯლებით ლეკურის პირდაპირ გიჟური მოთამაშე იყო სანდრო ყაზბეგი. სცენაზე ნიჭიერი — მწყობარი თამაშით, საუცხოო ცეკვით, სიმღერით ქართველი მსახიობები იზიდავდნენ ქართველ საზოგადოებას თეატრში და ხიბლავდნენ მაყურებელთ, რომელთა რიცხვი თანდათან მატულობდა[...]

როგორც ზემოთ ვთქვე, დასის ერთ-ერთი ჩამოსვლისას გავიცანით მსახიობად მყოფი სანდრო ყაზბეგი. მაღალი, გამზდარი, ბეჭებში ცოტათი მოხრილი, მოკლე ჩოხით, იგი ვერაფერ კარგ შთაბეჭდილებას ახდენდა თავისი გარეგნობით; ამასთანავე თვალშიც კარგად ვერ იხედებოდა — ეს ერთ ღროს თურმე შნოიანი, ლამაზი, კოხტა ყმაწვილი, ამ ხანებში სულ გამოცვლილიყო. არ დაიჯერებდით მისი მნახველი, რომ ეს იყო „ელგუჯას“ და „მამის მკვლელის“ ავტორი. ლაპარაკიც კი შნოიანი არ იცოდა და სიტყვის წარმოთქმა სრულიად არ ეხერხებოდა. მახსოვს, ერთხელ ექიმ გიგო გაბაშვილის ოჯახში. სუფრაზე საზოგადოებაში სიტყვა წარმოთქვა, მაგრამ ისეთნაირად, რომ მისმა მოსიყვარულე ექიმმა უთხრა:

— სანდრო, თუ გიყვარდე, შენებურად ჩუმად წერე და ხმამაღლა ლაპარაკს თავი დაანებე!

ალბათ, ამ გარემოებამ, რომ გარეგნული შეხედულება არ შეეფერებოდა მის მომხიბლავ ნაწერებს, იპოვა დამჯერნი, რომ სანდრო არ იყო ავტორი, დამწერი იმ ნაწარმოებთა, რომელთა დაამშვენეს ქართული ლიტერატურა. ბევრი სიმწარე უნახავს სანდროს, ბევრთაგან დიდი მწუხარება შეხვედ-

რია, ბევრს ცხარე ცრემლით უტირებია, და სიკვდილის შემდეგ ისიც კი დააბრალეს, რომ სხვისი ნაშრომი თავისი სახელით გამოაქვეყნაო. სანდროს ახლო მცნობისათვის სრულიად მიუღებელია ის აზრი, რომ მას არ შეეძლო ისეთი საუცხოო მოთხრობების დაწერა, როგორიც არის: „ელგუჯა“, „მამის მკვლელი“, „ხევისბერი გოჩა“, „მოდღვარი“ და სხვ. პირიქით, სანდროს ახლო მცნობი იუცხოვებს ამ აზრს, რადგან, როცა მაღალი ცეცხლით აინთებოდა სანდრო, იგი უცნაური სანახაივ იყო და გატაცებული, აღელვებული მოლაპარაკე და ამ დროს მისი მნახველი და მსმენელი ჩახვდებოდა მის დიდ ნიჭსა და ტალანტს. განსხვავებული ბუნების კაცი იყო და წერაც განსხვავებული იცოდა. მოვიყვან მის „ელგუჯას“ დაწერის ამბავს, რაც თვით სანდროსაგან გამიგონია და რაც ამას წინათ დაადასტურა ასოთამწყობმა მოხუცმა რუსიშვილმა. „ელგუჯა“ თავდაპირველად თავდებოდა ახლანდელი პირველი თავის ბოლოში, ელგუჯას სიკვდილით. სტამბაში ასოთამწყობებმა განაცხადეს, რომ ფელეტონს არ ამოვაწყობთ, თუ გმირი ვაჟკაცის ელგუჯას ამბავი არ განაგრძო სანდრომ; ამისთანა ვაჟკაცს ასე ადრე არ მოვაკვლევინებთო. გაუგზავნეს რედაქციაში სანდროს მეტრანაჟი* დიომიდე კილაძე და ორი ასოთამწყობი; სთხოვეს, რომ ელგუჯა არ მოეკლა და მისი ამბავი გაეგრძელებინა.

„ელგუჯას ასე ადრე ვერ მოგაკვლევინებთო! მითხრესო, — გადმოშვა სანდრომ. — თან მეტისმეტად მიამა ასეთი მომართვაო, — თქვა სანდრომ, — თან კი გასაჭირში მაგდებდაო. ცოტა ყოყმანის შემდეგ, რაკი არ მეშვებოდნენ, იქვე გადავაკეთე ფელეტონის ბოლო და ქვეშ მოვაწერე „გაგრძელება იქნება“. მძიმედ დაჭრილი ელგუჯა წაიყვანეს მოსარჩენად ვითომც გადაღმა სოფელში. რამდენიმე დღის შემდეგ მოთხრობის გაგრძელებაც მზად მქონდა და პატარა მოთხრობის მაგიერ დიომიდე კილაძემ და სტამბის ასოთამწყობებმა დამაწერინეს დიდი მოთხრობა“. — სიამოვნებით, სიცილით მითხრა სანდრომ. და ეს მისი სიცილი, მისი შეხედულება მშვენიერი რამ იყო ამ დროს. მე ჩემი თვალთ მინახავს, როგორ წერდა იგი თავის დრამას „ქეთევან დედოფალს“, როცა ბათუმის სასტუმრო „ევროპის“ ნომერ-

ში ცხოვრობდა. ბევრი უსამართლოდ ექცეოდა სანდროს და ხანდახან ცხარე ცრემლითაც ატირებდნენ მას. ერთხელ „დროებაში“ საოცარი ენით გალანძღა იგი, მიწასთან გაასწორა, რომ იტყვიან, როგორც პიროვნება, როგორც მწერალი, ილია ხონელმა.* ძლივს დაეაწყნარეთ საწყალი სანდრო, როცა ტირილი აუვარდა ფელეტონის წაკითხვის შემდეგ.

— ალბათ ვანო მაჩაბელი* არ არის თბილისში, — ის არ მისცემდა ნებას ამრიგად გაველანძღე ხონელს. დღეს მლანძღავენ, მიწა თან მასწორებენ ზოგიერთნი, მაგრამ მე მწამს, რომ მოვა დრო, როცა ჩემს სახელს სხვანაირად ახსენებენ! — თქვა სანდრომ.

ეს იყო მისი ღრმა რწმენა და მით ნუგეშობდა იგი.

ალტაცებულმა მისი მოთხოვნის „განკიცხული“-ს წაკითხვით, მე მიეწერე წერილი* და სანდროსაგან მივიღე მაგიერი*, რომელშიც იგი მწერდა: ნეტავი შენისთანა თანამგრძნობი შემატებულად მყავდესო, ბევრი ისე მექცევა, თითქო არც კი ღირდეს ჩემი ნაწერის წაკითხვაო. რასაკვირველია, თბილისში ისეთებიც ჰყავდა სანდროს, რომლებიც დიდად აფასებდნენ და ხელს უწყობდნენ მას ღატაკ ცხოვრებაში. დიდად ემადლიერებოდა ვანო მაჩაბელს, დიდი სიყვარულით იხსენიებდა ილია ჭავჭავაძეს.* ვანო მაჩაბელს დიდი ლაპარაკი მოუვიდა ხონელთან სანდროს გაზეთში გალანძღვისათვის, რის შემდეგ ხონელმა მიატოვა რედაქცია და შესწყვიტა გაზეთში მუშაობა. ილია ჭავჭავაძემ ხელის მოსამართლად სანდროს მისცა „ივერიაში“ დაბეჭდილი „განკიცხული“-ს ამონაბეჭდი; ამგვარადვე მისცა რამდენიმე ასი ამონაბეჭდი „მოძღვარი“-სა. ეს მოთხოვნა უცნაურად უყვარდა სანდროს და განსხვავებული აღელვებით აღაპარაკებდა ხოლმე, როცა მოთხოვნის შესახებ სიტყვა ჩამოვარდებოდა. საყვარელმა ნაწარმოებმა დიდი მწუხარებაც გამოარონია სანდროს. ამონაბეჭდზე ილიამ ფასად მანეთი დააწერა.

— გერგებო! — ეთქვა მას სანდროსათვის.

იონა მეუწნარგია* გაზეთში მოათავსა მოთხოვნის გარჩევა; წერდა, რომ ნაწარმოები სუსტიაო და უკიეინებდა ავტორს, რომ ასეთი დიდი ფასი დაადო ასეთ სუსტ ნაწარმოებსო; და ვგონებ, ნათქვამიც ჰქონდა, რომ ეს მწერალს, ალბათ,

სიხარბით მოსვლიაო. კარგად მახსოვს, რა გამწარებული იყო ამ წერილით სანდრო; გულამომჯდარი ტიროდა ამის გახსენებაზე. ამის შესახებ მან მეუნარგიას საუცხოო საპასუხო წერილი მისწერა.

— რა უნდათ ჩემგან?.. რა ვქენი ისეთი ცუდი, რომ ყოველგვარ სისაძაგლეს თავზე მახვევენ? — ამბობდა იგი გამწარებით.

გაგიჟებით უყვარდა სანდროს სცენა, მაგრამ, საუბედუროდ, ძლიერ სუსტი მსახიობი იყო. სამაგიეროდ, ლეკურის გასაოცარი მოთამაშე იყო. უცნაური, ლამაზი რამ იყო მისი თამაში ორი ხანჭლით, მაყურებელს თან ხიბლავდა მისი სიმარდე, თან შიშს ჰგვრიდა.

— სანდრო, თუ კაცი ხარ, თავი გაანებე მაგ ხანჭლებით თამაშს. ფეხებს დაიჭრი ერთ დღეს და ეს იქნება! — ვეუბნებოდით ხოლმე, რაზეც იგი მხოლოდ სიამოვნებით იცინოდა.

მეტად შევიწროებულ ცხოვრებაში იყო საწყალი სანდრო, მაგრამ წერას თავს არ ანებებდა. დაბოლოს, დასნეულებული, იგი მოათავსეს მიხეილის საავადმყოფოში. ამ დროს კიდევ გამოიცა მისი მოთხრობები სამ ტომად. გამოცემული წიგნები მიუტანეს ავადმყოფს, მან გადაშალა, დააჩერდა თავის პორტრეტს, მერე ამოხია იგი, წიგნის ფურცლებიც მიხიმოხია და გადაყარა იქით. მოკვდა სანდრო ისე, რომ გონებაზე არ მოსულა. მისი წიგნები საოცარი სისწრაფით ვრცელდებოდა და აყვარებდა ხალხს მის დამწერს.

თავი მეექვსე

[...] მეტად საჭირო იყო ჩამოსახლებულთათვის სასწავლებლის მიწვდენა მათი შვილებისათვის; სასწავლებელი უფასო, ვინაიდან პატრონები უსაღსრონი იყვნენ უმეტეს წილად. ბათუმში არსებობდა წერა-კითხვის საზოგადოების სკოლა, მაგრამ იგი მეტად ღარიბი იყო და მოუწყობელი, ძლიერ დაფავდა სულს. მას ინახავდა წერა-კითხვის საზოგადოება და ხანდახან ადგილობრივ იმართებოდა სკოლის სასარგებლოდ წარმოდგენა, მაგრამ აქედან ისე ცოტა შემოუდიოდა სასწავლებლებს, რომ ერთ მასწავლებელსაც ძლივძლი-

ვობით ისტუმრებდა. ამის დასაძლევად და სკოლის გასაღო-
ნიერებლად ვოლსკიმ* და მესხმა* გადაწყვიტეს ყოველწლიუ-
რად თოთხმეტ იანვარს, ნინოობას, სასწავლებლის სასარგებ-
ლოდ განსხვავებული საღამოს მართვა. პირველი საღამო არა-
ჩვეულებრივი რამ იყო ბათუმისათვის. თითქმის სამი ოვე
დასჭირდა მის მოწყობას, მაგრამ შრომას ტყუილა არ ჩაუვ-
ლია და საღამომ დიდებულად ჩაიარა. ევებერთელა საზოგა-
დო საკრებულოს დარბაზი ზღაპრულად იყო მორთული;
ელექტრონი, რაც იმ დროში იშვიათი იყო, — უხვად ანათებ-
და მთელ საკრებულოს; საკონცერტო განყოფილება, რომე-
ლიც წინ უძღოდა საღამოს, შესამჩნევად იყო შემდგარი
თბილისიდან მოწვეული ძალებით; ცალკე იყო მოწყობილი
აზიური დარბაზი, სადაც უკრავდა თარს განთქმული მეთარე
აბდულ-ბალი თავისი ამხანაგებით. ალაპოზე მოწვეული იყო
საყვარელი მგოსანი აკაკი წერეთელი, რომელსაც სადგურზე
დაუხვდა მთლად ქართველობა და რომელსაც, გამოჩნდა თუ
არა ვაგონის კარებში, აუარებელმა ხალხმა ალტაცებით შეს-
ძახა მქუხარე ვაშა და დიდის ამბით მიაცილა ეტლამდის.
აკაკიმ საღამოზე წაიკითხა თავისი ლექსები და, რაღა თქმა
უნდა, დიდად აღაფრთოვანა ხალხით გაჰყდილი დარბაზი.
ლამაზი, შნოიანი, წარმოსადევი პოეტი, თავისი ტკბილი ხმით,
მომღიმარი სახით, მომხიბლავი შეხედულებით მართლად
საყვარელი იყო და ყველას თავი მოგვაწონა მისით იმ
უცხოელებთან, რომლებიც მრავლად დაესწრნენ საღამოს.

საღამომ დიდი ფული შემოიტანა — სამი ათასზე მეტი, —
და დიდი შთაბეჭდილებაც დასტოვა. თოთხმეტი იანვრის სა-
ღამო, ნინოობა, მაცოცხლებელ წყაროდ შეიქნა სასწავლებ-
ლისათვის — გაჭირვებიდან გამოიყვანა და ფეხი მამაგა-
ჩინა. მაგრამ ამაზე არ შეაჩერეს საქმე და სასწავლებლისათ-
ვის საკუთარი შენობის აგებას შეეჭიდნენ[...]

თავი მეშვიდე

[...]ერთხელ ქუჩაში შემხვდა (გრ. ვოლსკი. — გ. ბ.), თავი-
კებურად მიჩაკუნობდა (ფეხი ჰქონდა წამხდარი და კოჭლობ-
და) აჩქარებული. მითხრა, რომ ნინოშვილი* ჩამოიყვანეს

ძლიერ ავადმყოფი და შემოეთვალა მისთვის, ენახა ავადმყოფი. მითხრა წამოდო, მაგრამ მე საქმე მქონდა და ველარ წავუვი.

— ხვალ წავიდეთ! ხვალ ვინახულებ! — ვუთხარი.

მეორე დღეს მიველ ვოლსკისთან ნინოშვილთან წასასვლელად.

— რა კარგი ქენი, რომ არ წამოდი ნინოშვილის სანახავად, გული მომიკვდა მისი ნახვით. ახალგაზრდა კაცი უკანასკნელ დღეშია. თვითონაც გრძნობს ამას და ცხარე ცრემლით ტირის. მიშველეთო!.. რითი უშველოს კაცმა — კლეჩი მორეულია მთელი სიძლიერით. ვინ ოხერი არ დააკვდება ზედ, რომ გადარჩენა შესაძლებელი ყოფილიყო. ტირის, რომ ბევრი რამ მი-რჩება განზრახული დაუმთავრებელი, დაუბოლოვებელი... სიკვდილი კი არა, მუშაობა მწადია, მუშაობა!.. და ამას ისეთ-ნაირად ამბობს, რომ გული მოგეხარშება! ბევრი ვამშვიდე, მაგრამ ვერ დავამშვიდე ვერასგზით!

ვოლსკიმ გადადო საქმეები გვერდზე და გავეშურეთ სასტუმროსაკენ, სადაც იწვა ნინოშვილი. მივედი სასტუმროში, მაგრამ ნინოშვილი იქ აღარ დაგვიხვდა, უკანასკნელი მატარებლით სილიბისტრო ჯიბლაძეს* წაეყვანა ბათუმიდან სოფელ ჩიბათში, რადგან აღარავითარი იმედი აღარ იყო მისი სიცოცხლის გაგრძელებისა.

შეწუხებულნი უკან გამოვბრუნდით.

— დაიღუპა ყმაწვილი კაცი... დაიღუპა ნიჭი, საჭირო ნიჭი! — განსხვავებული სიმწარით ამბობს გრიგოლი.

მისმა გრძნობიერმა გულმა ღრმად განიცადა საწყალი ევნატეს ტანჯვა და უზომოდ შეწუხებული ხშირად იგონებდა სიკვდილის წინ მის გაწამებას[...]

[...] 1894 წელს ნინოშვილის საფლავზე, მისი გასვენების დღეს სილიბისტრო ჯიბლაძემ წაიკითხა დეკლარაცია* იმ პარტიისა, რომელსაც შემდეგ დაერქვა სახელად მესამე დასი. დეკლარაცია დაიბეჭდა „კვალში“ და დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა საზოგადოებაში. დაახლოებით ამგვარი რამ თორმეტი წლის წინათ იყო ქართულ პრესაში: — ეს იყო გ. მაიაშვილის* წერილი საზოგადო მოღვაწეთა მიმართ, დაბეჭდილი ჟურნალ „ივერიაში“. წერილმა დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა, მაგრამ

მკითხველთა წრე იმ ხანებში მეტად ვიწრო იყო და ამიტომ ფართო გავრცელება არ ჰქონია ამ ყოველად შესანიშნავ წერილს, რომელიც წარმოადგენდა საოცრად შედგენილ პროგრამას ჩვენი ეკონომიური ცხოვრების განსავითარებლად.

თორმეტი წლის შემდეგ, მსგავსმა დეკლარაციამ კი აუარებელი მსმენელი იპოვა, იგი შეიქრა ხალხში, არ დარჩენილა მხოლოდ ინტელიგენციის კუთვნილებად, მოიპოვა მრავალი მსმენელი ახლად გაღვიძებულ წრეებში და დიდ გავლენას ახდენდა მათზე.

ბათუმის ქუჩებში ყოველ ფეხის ნაბიჯზე შეხვდებოდი სხვანაირი სიმარდით მოსიარულეს, გატაცებულ კილოზე მოლაპარაკე ყმაწვილობას „კვალით“ ხელში[...]

თავი მეცხრა

[...]ჩემი მისვლის რამდენიმე დღის შემდეგ პეტერბურგში, საზოგადოების „პალმას“ დარბაზში ქართული წარმოდგენა იყო გამოცხადებული. რასაკვირველია, მე გავექანე აქეთ. დიდი დარბაზი სავსე იყო ხალხით. აქ თავი მოეყარა პეტერბურგის ქართულ კოლონიას. წარმოდგენამ ჩინებულად ჩაიარა. აქ შევხვდი ბევრ ნაცნობს და მრავალი ახალი გავიცანი, რომლებსაც შემდეგში ძლიერ დავუახლოვდი. ამათში იყო ერთი ახალგაზრდა ქართველი ტექნიკი — გრიგოლ რევიშვილი, რომლის ბინაზე თავს იყრიდა ხშირად ქართველობა; ივანე ჭავაჭიშვილი*; ექიმი ობუხოვის საავადმყოფოსი, დღეს ქართული უნივერსიტეტის პროფესორი სპირიდონ ვირსალაძე; გურგენიჩის გიმნაზიის მასწავლებელი ბიქტორ კანდელაკი, სიმონ ყოჩოლაძე, ნიკო თავდგირიძე; ხანდახან მოდიოდა ლუარსაბ ანდრონიკაშვილი,* მაშინ ახალგაზრდა ვექილი; ის იყო ჩვენი ინფორმატორი მთავრობის შესახებ, პლევეს* შესახებ, რომლის წინაშე ამ დროს თრთოდა მთელი რუსეთი.

ერთ საღამოს ნიკო თავდგირიძემ, — მაშინ იგი ოზურგეთის ქალაქის თავი იყო და პეტერბურგში იყო მოსული, ნებართვა გამოეტანა ნატანებიდან ოზურგეთამდე რკინიგზის გამოყვანაზე, — მითხრა: პრივატ-დოცენტი* ივანე ჭავაჭიშვილი აუხდ არის და წავიდეთ, ვნახოთ. მე არ ვიცნობდი მაშინ პირადად ჭავაჭიშვილს, მაგრამ დავუჯერე ნიკოს, რომ იმას იამება

ჩვენი ნახვაო და წავედით მასთან. იგი მართლაც ავადმყოფი დაგვიხვდა, მაგრამ ზეზე იყო. პატარა ოთახი, რომელშიც იგი ცხოვრობდა, სასიამოვნო შთაბეჭდილებას ახდენდა. სასიამოვნო იყო ჩვენი მასპინძლის ტკბილი ლაპარაკი. მალე მან მიივიწყა თავისი ავადმყოფობა და გაგვაცნო თავისი უკანასკნელი ნაშრომი გიორგი მთაწმინდელის შესახებ. მოხიბლული ახალგაზრდა მეცნიერით, კარგა ხანს დაერჩით ჭავჭავიშვილთან. შემდეგში ხშირად ვხვდებოდით მას რევიშვილთან, ხშირად, კვირა დღეებში გამოვდიოდით ხოლმე სასეირნოდ ნევის პროსპექტზე და ვსიამოვნობდით, მის ლაპარაკს რომ ყურს ვუგდებდით. თავისებური, ტკბილი ენით იგი ამ დროს ყვებოდა სინას მთაზე* მოგზაურობის ამბავს, იმ მდიდარ ქართულ მანუსკრიპტებზე*, იქ რომ აღმოჩნდა; ამ დროს პირველად გავიგონე და გაფაციცებით ყურს ვუგდებდი გიორგი მერჩულეს გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების აღწერიდან სხვადასხვა ადგილების გადმოცემას. ჩემს სიცოცხლეში არ დამავიწყდება ეს ტკბილი წამები: ღრმა სიყვარულით გამსჭვალეს ჩემი გული ძვირფას ივანესადმი; უნებლიეთ გიზიდავდა მისი სინაზე, მისი გულწრფელი სიტყვა, აზრი — ალბათ, ამ თვისებების გამო შემდეგში შეძლო უდიდესი საქმის მოგვარება — ქართული უნივერსიტეტის დაარსება, მშვენებით მისი გაძლოა — რამაც საქართველო დაამშვენა და თვით ივანე ჭავჭავიშვილი საერთო სიყვარულით შემოსა[...]

ბათუმიდან დაბრუნებულ ანდრონიკაშვილს დაევალა მოხსენება გაეკეთებინა ბათუმის შეტაკების შესახებ და აგრეთვე გურიის ამბების შესახებ — გურიაში იმ ხანებში დიდი მოძრაობა წარმოებდა. ეს მოძრაობა მეტად აინტერესებდა რუსეთის მოწინავე საზოგადოებას: ლევ ტოლსტოიმ* ამის გასაცნობად თბილისიდან დაიბარა ცნობილი პოლიტიკური მოღვაწე მიშო ყიფიანი,* რომელმაც კარგა ხანი დაჰყო ტოლსტოისთან იასნაია პოლიანაში*. მიშო ყიფიანის გარდა გურიის მოძრაობის შესახებ ინფორმაციას იძლეოდა ტოლსტოის აგრეთვე ტოლსტოის ცნობილი მიმდევარი ილია ნაკაშიძე.*

როგორც ვთქვი, ანდრონიკაშვილს დაევალა მოხსენება მოწინავე ჟურნალისტების, ლიტერატორების და პოლიტიკური მოღვაწეების წარმომადგენლების წინაშე. კრება იყო საიდუ-

მლო, ბასეინის ქუჩაზე, ეურნალ „პრავო“-ს რედაქტორ პოლ-ენოვის ბინაზე. კრებაზე დასწრება შეიძლებოდა საგანგებო რეკომენდაციით. ანდრონიკაშვილს ნება დართეს, როგორც მომხსენებელს, თავის სახელზე მიეყვანა ხუთი კაცი და ამ ხუ-თში მოვხვდით ივანე ჯავახიშვილი, მე და კუპიკო გელოვანი (იმ დროს პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტი). სამი დიდი ოთახი სავსე იყო ხალხით. ანდრონიკაშვილის ვრცელმა მოხსენებამ, მისმა ნაამბობმა ბათუმში მომხდარ გამოსვლებზე და გურიის უკანასკნელ ამბებზე დიდი შთაბეჭდილება მოახ-დინა მსმენელებზე. გიორგი ზდანოვიჩის,* რომელიც დაესწრო ამ კრებას, და რომელსაც განსხვავებული პატივისცემით მიე-გებნენ, როცა იგი შემოვიდა, სთხოვეს დაემატებინა რამე გუ-რიის ამბებიდან. ზდანოვიჩმა თქვა, რომ ანდრონიკაშვილის მოხსენება ისეთი იყო, რომ დასამტკიცებელი აღარა რჩება რაო. კრება თავდებოდა, როცა ანდრონიკაშვილმა საზოგადოებას მიმართა:

— ბატონებო! ჩვენ შორის იმყოფება პირი, რომელიც იმ უბედურ დღეს, ბათუმში რომ ჰქონდა ადგილი, თავისი გუნ-დით* პუნქტზე იყო, მაგრამ ერთი ტყვია არ გაუსროლია და რომლის შესახებ აღტაცებით გველაპარაკებოდნენ ვეჭილებს ბათუმის მუშები!.. ეგერ ბრძანდება ის პირი!..

ჯავშრი, თავს რეტი დამესხა. გარშემო ტაშისცემა, ხმა-ურჯბა. ზეზე წამომდგარი თავს ვუკრავ, მაგრამ აუწერელ მდგომარეობაში ვიმყოფები. გაეჩუმდე, არა ვთქვა რა, შევი-ფერო ნათქვამი — ეგ თავისთავად რაღაც გმირად გამოსახვას დაემსგავსებოდა — ეგ ყოვლად შეუძლებელი იყო, ხმა არ ამო-მეფდა! საჭირო იყო მოზდენილი, შესაფერისი სიტყვა, — იდეალურადაც ამ წარჩინებულ წრეში ისე, რომ შერცხვენილი არ დარჩე!.. ქართული ანდაზაა — გაჭირვება მაჩვენე, გაქცევას დაგანახვებო. გაჭირვებაში მყოფმა მოვუჭირე მუხრუჭი ჩემს ტვინს და, ჩემდა ილბლად, სანამ ტაშისცემა შეწყდებოდა, შე-ვადგინე საპასუხო სიტყვა.

გულწრფელად ვთქვი, რომ მე არავითარი გმირობა არ გა-მომიჩენია, რომ მე ბედისაგან შებრალებული აღმოვჩნდი, ბე-დწიერი იმათთან, რომლებიც უნებურად ხდებიან საშინელი დამნაშავენი ხალხის წინაშე, რომ ბედმა ამარიდა საშინელებას

და არ გამიხადა სატირლად ჩემი ცხოვრება, რაც ბევრს ხვდება ამ ხანში სამხედრო სამსახურში მყოფთ. მოკლედ ავწერე, თუ როგორი განწყობილებით მივდიოდით პუნქტზე, რა საშინელება გადიშალა ჩვენს თვალწინ და რა მადლობელი ვართ ბედის, რომ გადაგვარჩინა ხიფათს და ჩვენი ბედი საწყევლად არ გაგვიხადა, როგორც ეს დღეს ხვდება ბევრ სამხედრო პირს.

ღიახ, მე გულწრფელად ვამბობდი, რომ ბღნიერმა შემთხვევამ შემიბრალა, არ დამლუპა.

ჩემმა გულწრფელმა თქმამ მეტი მხურვალე ტაში გამოიწვია. როცა აიშალნენ, ჩემთან მოვიდა იმ დროს ცნობილი ახალგაზრდა ვეჟილი ვოლკენშტეინი და მითხრა, რომ მე მართალი არა ვარ, როცა ვამბობ, რომ ბევრია სამხედრო წრეში ასეთი პირი, რომელიც უნებურად ჩადის საზარელ დანაშაულობას ხალხის წინაშე და იტანჯება თავისი მდგომარეობისაგან. მე მოვეუყვანე მრავალი ამის მაგალითი; ისიც ერთრიგად მეთანხმებოდა და ამბობდა: ეს არაა საკმარისი, ეს უფრო ძლიერი და ფართო უნდა იყოსო. მეკითხებოდნენ ჩვენი ჯარისკაცების სულიერ განწყობილებაზე, მათ მდგომარეობაზე, თუ როგორ ვზრდით მათ, თუ ვუხსნით, როგორ ვუხსნით დღევანდელ ამბებს და ამგვარები.

რამდენიმე დღის შემდეგ ანდრონიკაშვილმა მითხრა, რომ ჩემს ახლოს თურმე მსხდარან ცნობილი პუბლიცისტები ანენსკი და პროკოპოვიჩი და ორივეს დიდი აღტაცება გამოეთქვათ ჩემი ნათქვამის გამო. ბედი ახლაც შემეწია — ამ კრებაზე ჩემი ყოფნა გაუგებელი დარჩა. თორემ, კარგად მომცნებდნენ, რასაკვირველია.

პეტერბურგში ჩემი ყოფნის დროს გარდაიცვალა ვილიეს კლინიკაში მოთავსებული ავადმყოფი ახალგაზრდა ჩვენი მგოსანი გრიშა აბაშიძე. საწყალი უკანასკნელ ხანებში ვეღარ ცნობილობდა თურმე ვერავის, როგორც ეს გვითხრა ექიმმა ვირსალაძემ, რომელიც ხშირად ნახულობდა აბაშიძეს. მთელად ქართველობამ მოვიყარეთ თავი გასვენებაზე; მიცვალებული დასაფლავებული იქნა ვოლკოვის სასაფლაოზე, ეგრეთ წოდებულ ლიტერატორთა კიბეზე („ლიტერატორსკიე მოსტკი“) ბელინსკის და პისარევის საფლავის მახლობლად[...]

[...]როგორც ზემოთ ვთქვი, მონასტერი ირეოდა, ირეოდა დღე-დღეზე უფრო და უფრო. დაჰერა უფრო და უფრო ვრცელდებოდა, მაგრამ მუშებს ეს არ აშინებდა, თითქმის უფრო ათამაშებდა კიდეც. ქუთაისში ლადო მესხიშვილმა დადგა მონტის პიესა „კაი გრაჰნი“*. პიესამ დიდი ალტაცება გამოიწვია საზოგადოებაში. ბათუმის მუშებმა საგანგებოდ მიიწვიეს ლადო თავისი დასით, რომ ეთამაშნა ეს პიესა ბათუმის მუშაობის წინაშე. საკვირველი იყო, როგორ გააპარეს ცენზურას* ეს რევოლუციური ნაწარმოები. მახსოვს მისი წარმოდგენა ბათუმში ლადოს დასის მიერ. ეგრეთ წოდებული „რკინის თეატრი“ გაჰყვდილი იყო ხალხით. ყოველი ცხარე სიტყვა კა- გრაჰნის, რომელს ასრულებდა ლადო მისებური შნოით, იწვევდა ტაშის-ცემას და გრიალს, ალტაცება თანდათან მატულობდა და წარმოდგენის დასასრულს უმწვერვალეს წერტილამდე მივიდა. მღელვარე ხალხმა თეატრშივე დასძახა მარსელიზა*. ხალხი გუგუნიტ გამოვიდა თეატრიდან და რკინიგზის ლიანდაგით გაემართა ბარცხანასა და გოროდოკისაკენ. გადმოქართულებულ მარსელიზას სიტყვები მკაფიოდ ისმოდა ღამეში[...]

სიანი მემკორმემა

[...]დაიწყო უფერული ცხოვრება. თან ჩემი ავადმყოფობისაგან შეწუხებული, თან ახალ უჩვეულო სამსახურთან დაახლოება — ამაში მიმდინარეობდა ცხოვრება. როცა კარგად ვიყავი — თეატრი და ხანდახან ლექციებზე სიარული. ამ ხანებში იყო ქუთაისში პირველი გამოსვლები საჯარო ლექციებით გრიგოლ რობაქიძის*. გრიგოლი ამ ლექციებს კითხულობდა რუსულ ენაზე. ხალხი უზომო ესწრებოდა. დიდად ეწუზდი, რომ ლექტორი ერიდებოდა ქართულად გამოსვლას და ვნატრობდით მოვსწრებოდით ქართულ ენაზე წარმოთქმულ ლექციას. ბევრი ამართლებდა ლექტორს, ქართულად არ შეიძლება ამის ლექციების გადმოცემაო. ასე ეუცხოვებოდათ ამ ახლო წარსულშიაც ქართულად სიტყვის წარმოთქმა. საჯაროდ ქართულად მოლაპარაკე ათასში ერთი თუ გაბედავდა გამოსვლას;

ჩვეულებად იყო ხოლმე ბოდის მოხდა — ქართული არ მეხერხებოდა, ნება მიბოძეთ რუსულად ვთქვა ჩემი სათქმელიო.

ამგვარი იყო მდგომარეობა, როცა გრიგოლ რობაქიძემ იწყო გამოსვლა საჯარო ლექციებით. როგორც ვთქვი, თავდაპირველად იგი ამ ლექციებს კითხულობდა რუსულ ენაზე. ხალხი თბილისშიც და ქუთაისშიც აუარებელი ესწრებოდა. გულის გეტკიოდა, რომ ამ ხალხს ქართველი ლექტორი ქართულ სიტყვას არ აგონებდა, ქართულ სიტყვას არ იდებდა. გულდაწყვეტილებმა, ვარლამ ბურჯანაძის და გიორგი თუთბერაძის პირით (რომლებთან იდგა გრიგოლი) შევეუთვალეთ — ლექციები ქართულად ეკითხნა. მე მაშინ გრიგოლს არ ვიცნობდი პირადად. მან შემოგვითვალა, რომ მალე ქართულად ვიწყებ ლექციებსო, და მოკლე ხანში კიდევ აასრულა თავისი დანაპირები. მახსოვს პირველი მისი საჯარო ქართულად წაკითხული ლექცია. ლექცია იყო ბარათაშვილზე*.

საზოგადოება განსხვავებულ აღტაცებაში მოიყვანა ამ ლექციამ. გაზეთებში დიადი ქებით იხსენიებდნენ ლექციის შინაარსს, ლექტორის ცოდნას და განსაკუთრებით აღნიშნავდნენ ლექტორის საუცხოო ქართულს. ბარათაშვილზე ლექციას მოყვა ლექცია ვაჟა-ფშაველას* „გველის მკამელზე“, შემდეგ აკაკიზე.* საზოგადოების აღტაცება თანდათან მატულობდა, ლექტორის არაჩვეულებრივი ლამაზი ქართულის გამგონე მსურველთა რიცხვი შესამჩნევად იზრდებოდა. უსმენდნენ ლექტორს სულგანაბულნი და თავის ყურებს არ უჯერებდნენ, თუ ასეთი შნოიანი ქართულით შესაძლებელი იყო ლექციების კითხვა. ლექტორის საოცარი ლამაზი ქართული უსაზომოდ ხიბლავდა და იტაცებდა მსმენელს.

ქუთაისში ცხოვრობდა იმ დროს ცნობილი საზოგადო მოღვაწე პავლე თუმანიშვილი, კაცი დიდად განვითარებული, ქართულის კარგი მცოდნე. მოხუცი უსაზღვრო აღტაცებით მელაპარაკებოდა და გადმომცემდა იმ შთაბეჭდილებას, ლექციებმა მასზე რომ მოახდინეს. მოხუცი კაცი პირდაპირ აფრენილი იყო სიხარულით.

— აი, ჩვენი ლამაზი ქართული, ლამაზი ქართული, რომელსაც ვივიწყებთ და ფასს არ ვსდებთ. — გატაცებით ამბობდა მოხუცი.

ასეთ აღტაცებას განიცდიდა მთელი საზოგადოება.

— სად ისწავლა ამ ოჯახდაქცეულმა ასეთი ქართული? — გაიძახოდა აღტაცებული კოტე ბაქრაძე,* ქუთაისში ცნობილი საზოგადო მოღვაწე. — გზიბლავს კაცს ამ შეჩვენებულის ენა. ვიძახით, არ მეხერხება ქართულიო! უხეირო რომ იქნები, ვერაფერს ვერ მოახერხებ!.. ვაჟა-ფშაველაზე კი, რაღაც, მგონი გადააქარბა.. ნამეტანი მაღლა ასწია... თუმცა ესეცაა — არ ვიცნობთ არც ჩვენ ლიტერატურას, არც ენას, არც ჩვენს თავს! გადაგვარებაზე ვართ მისული! ჩვენი თავის აღარათფერი გვჭერა! ამისთანა ახალგაზრდები თუ მომრავლდნენ, ეგებ გამოცოცხლდეს ხალხი!

თამამად ვამბობ, რომ გრიგოლ რობაქიძემ გამოაცოცხლა მაშინდელი ქართველობა; თავისი საჯარო ლექციებით ნათლად დაუმტკიცა საზოგადოებას, რომ ქართული ენა შევენებით სავსეა, რომ მისით მშვენიერად გამოითქმება ადამიანის ყოველნაირი სულისკვეთება, გამოიხატება მისი აზროვნება. ლექტორმა დაანახა ქართულ საზოგადოებას, გადაგვარების გზაზე შემდგარს, ქართულის სიმშვენიერე, სიმძლავრე, — დაანახა და გაიტაცა. მან დიდად დაავალა ქართველი საზოგადოება, მას ვერ დაუვიწყებს ქართველობა ამ დიდ ნამოღვაწარს.

დღეს ეს ზღაპრად გვეჩვენება. ასე კი იყო; დღეს ზღაპრად გვეჩვენება, როცა ჩვენ გვაქვს მშვენიერი უნივერსიტეტი, სამაგალითო მეცნიერ-მუშაკებით სავსე; გუშინ კი გვეცინებოდა, როცა ივანე ჯავახიშვილი სიტყვას ჩამოგვიგდებდა, ქართულ უნივერსიტეტზე; მისგან რომ უნივერსიტეტის გეგმა მუშავდებოდა, ფანტაზიად მიგვაჩნდა და თვით ჯავახიშვილს ფანტაზიორს ვეძახდით. თავისი თავის არა გვჭეროდა. თავისი რწმენა გვეპარებოდა: ნიკო ცხვედაძემ* რომ ახლანდელი სახელმწიფო უნივერსიტეტის შენობა დაიწყო, მრავალი მკილავი გამოუჩნდა: — გიჟიო, ამბობდნენ ნიკოლოზ ზებედეის ძეზე, ზიფათს გადაგვიდებს, ფულს ტყუილად მიახარჯავს და ვიღაცას ტყუილუბრალოდ ჩაუვარდება ხელში ამოდენა შენობაო; „ფანტაზიორი“, საქმის ფანატიკოსი კი გაჯიუტებით გაიძახოდა: მოვათავებთ, მოვათავებთ და უნივერსიტეტსაც მოვათავსებთ შიგ! გამოგვადგებაო, ჩვენ გამოგვადგებაო! და აკი გამართლდა ფანტაზია. რწმენა ჰქონდა ქართველი ხალხის

ცხოველმყოფლობისა, ამან შეაძლებინა დიდებული საქმე გაეკეთებინა.

მახსოვს მეორე ფანატიკოსმა იაკობ გოგებაშვილმა* უფრნალ „ივერიაში“ დაბეჭდა წერილი სათაურით — „რანი ვიყავით გუშინ“. წერილში აღწერილი იყო საქართველოს კულტურული სახე XVIII საუკუნეში. „ფანტაზიას ეძლევაო, ნამეტანს აკარბებსო, — ისმოდა მკითხველთა შორის. — მაგვარი რამ რომ გვქონებოდა, წარჩინებული ხალხი ვიქნებოდით; ვინ გვაღირსა ჩვენ მაგვარი კულტურაო!“ არ გვწამდა ჩვენი თავის, არ გვჯეროდა ჩვენი შემძლებლობის. იაკობს კი ეს რწმენა ღრმად ჰქონდა გამჭდარი და ამიტომ შეძლო იმ დიადი მოღვაწეობის გაწევა, მან რომ გასწია იანოვსკის, ზავადსკის, ლევიცკის და ამათგვარის ხანაში.

ერთი ამ ფანატიკოსთაგანი, რასაკვირველია, უფრო მცირე მასშტაბით ამათთან შედარებით, გვყავდა ქუთაისში სახალხო უნივერსიტეტის ინიციატორი, ქუთაისში ქართული გიმნაზიის მასწავლებელი ალექსანდრე გარსევანიშვილი. ქართული გიმნაზია თავისი გამგიდან — დაუფიწყარ იოსებ ოცხელიდან* დაწყებული უკანასკნელ მასწავლებლამდის — შეგროვება იყო ერთგვარი ფანატიკოსებისა, ერთგვარი იდეით გატაცებულებით, რომელნი განსხვავებული გატაცებით მუშაობდნენ მომავალი თაობის აღსაზრდელად. ერთი ამათგანი იყო გარსევანიშვილი. მან თავგადადებით განიზრახა ქუთაისში სახალხო უნივერსიტეტის დაარსება. ვინც გაითვალისწინებს იმ დროს, გაკვირვებას მიეცემა უნებლიეთ, თუ როგორ, რა შეუდრეკელი დაჟინებით უნდა ყოფილიყო გამსჭვალული ამის შემსრულებელი ადამიანი. მე დღესაც მიკვირს, როგორ გამოსტყუა გარსევანიშვილმა მთავრობას სახალხო უნივერსიტეტის გახსნის ნებართვა; როგორ მოიპოვა საშუალება ფართო მასასთან მისასვლელად! მთავრობა, ალბათ, ფიქრობდა — არაფერი გამოვაო და ნებასაც ამიტომ რთავდა. თუ ასე იყო, შეცდა კი ძალზე, მეტად. თავდაპირველში ჩვენც ძლიერ გვეეჭვებოდა ამ საქმის მოგვარება. მატერიალური საშუალება კიდევ მოიძებნებოდა უნივერსიტეტის მოწყობისათვის — ღიმილით, უნდობელი ღიმილით წვდლილის გამოოდებაზე უარს არაღინ ამბობდა, — მაგრამ საჭირო იყო ლექტორთა, ქართულ

ენაზე ლექციათა ჯგუფის შედგენა. როგორც მოგახსენებდით, საზოგადოდ ეძნელებოდათ საჯაროდ ქართული ენით გამოცხადება, — სხვადასხვა საგნების კითხვა ხომ უარესი საძნელო გასაბედავი უნდა ყოფილიყო. ასედაც იყო, მაგრამ გარსენა-ნიშვილმა არ მოუსვენა ლექტორებად განზრახულ მისაწვევ პირებს, ალი აღანთო მათში გაჩაღებული ცეცხლის და... შესაძლებელი გახდა ქუთაისში გახსნილიყო სახალხო უნივერსიტეტი[...]

ქართველობამ, დიდმა და პატარამ, იცის თავისი მოამაგის დაფასება, ყველასი, და ზოგიერთის მაინც. ასეთი რამ იყო ის დღეები, როცა ქართველობა დღესასწაულობდა თავისი საყვარელი აკაკის მოღვაწეობის ორმოცდაათი წლის შესრულებას. თბილისი საგანგებოდ მიეგება ამ დღეს დიდებულ მგოსანს; ახლა ქუთაისი შეუდგა მზადებას პოეტს დღესასწაულისათვის; ქუთაისი ეპირებოდა განსხვავებულად მიგებებოდა თავის მოჭირნახულეს და ამიტომაც ადრინაღ შეუდგა მზადებას. დღესასწაულის მომწყობი კომიტეტის თავმჯდომარედ ამორჩეული იქნა მოსე ქიქოძე; მის ამხანაგად*, ჩემდა საბედნიეროდ, მე. კომიტეტში მონაწილეობას ღებულობდა მრავალი მანდილოსანი და მამაკაცი. ყველა გულით მონდომებული იყო, რომ დღესასწაული ბრწყინვალედ ჩატარებულიყო და ყოფილიყო ნამდვილი და სათანადო იმ სიყვარულისა, რომელს გულში ატარებდა დიდებული მგოსნისადმი ყოველი ქართველი; და ამის გამო დღესასწაულმაც ბრწყინვალედ ჩაიარა.

პირველად აკაკი ათას რუას ოთხმოცში ვნახე. ამ წელიწადს კიევში გავათავე გიმნაზია, არდადეგებზე სახლში ვიყავი და აგვისტოში ისევ ვბრუნდებოდი კიევში, რომ იქიდან წავსულიყავი მოსკოვში სამხედრო სასწავლებელში. რიონის სადგურზე ჩემი თავი ჩააბარეს ვინმე ანდრია კაპანაძეს, თბილისში მიმავალს. ეს ის ანდრია კაპანაძე იყო, აკაკის დიდი პატივისმცემელი და მეგობარი, რომელიც აკაკისთან ერთად იმ დროს ეფათურებოდა აკაკის მიერ ჭიათურაში აღმოჩენილი შავიქვის მოწესრიგების საქმეს. კაპანაძე, საოცარი ტკბილი ადამიანი, გზაში, უმეტესწილად, აკაკის შესახებ ლაპარაკობდა; ეტყობოდა ნათლად რომ მას აკაკი უსაზღვროდ უყვარდა და ამიტომაც ხელს უმართავდა თავისი შეძლებით, თავისი ქონე

ბით. ქუთაისში აკაკი უნდა ჩამოსულიყო საჩხერიდან, მაგრამ არ ჩამოსულა და კაპანაძე თბილისში გაბრუნდა. მე თავის სახლში მიმიყვანა, ალექსანდროვის ბაღის პირდაპირ (აქვე იყო მისი სახელოსნო. თერძი იყო). მეორე დღეს საღამოს აკაკიც ჩამოვიდა. მე გულისფანქვალთ შევეყურებდი მაღალ, რაღაც განსხვავებული ტკბილი ხმით მოლაპარაკე ადამიანს. თავად კაპანაძე, მისი მეუღლე, მოსამსახურეც, ყველანი განსხვავებული პატივისცემით ეპყრობოდნენ მას. აკაკი მეტად ხალისიანად იყო და ხალისიანად ელაპარაკებოდა ყველას, ჩემს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა მისი დანახვით; მე უკვე კარგად ვიცნობდი მის ლექსებს. სხვებთან მეც გამომელაპარაკა, მკითხა, თუ სად ვსწავლობ, საით მივდივარ და ამგვარები... მე ვუთხარი, რომ კიევში ვსწავლობდი და ახლა მოსკოვში მივდივარ სამხედრო სასწავლებელში.

— გარუსების დასათავებლად?! — მხიარული სიცილით მითხრა აკაკიმ.

— არა, მე არ გავრუსდები! — მივუგე.

— ვნახოთ... ვნახოთ! — ისევ სიცილით მითხრა მან.

შემდეგ აკაკის ხშირად ვხვდებოდი ბათუმში.

აკაკის დღესასწაულის მოწყობისათვის თავს როგორ დავიზოგავდი. მუშაობაც მართლა სამძიმო იყო, თავის გასართმევი. ყოველი დაწესებულება, ყოველი ჯგუფი მოწადინებული იყო შესაფერისად ჩამოსულიყო დიდებული ადამიანის წინაშე და შესაფერისად, შნოთი გამოესახა თავისი ის პატივისცემა და საყვარული საყვარელი მგოსნისადმი, რომელიც გულში უღვივოდათ. თითქმის ყოველ საღამოს იმართებოდა ამა თუ იმ ჯგუფის კრებები, გამოსარკვევად, თუ რა სახით უნდა მიეღო ამა თუ იმ ჯგუფს მონაწილეობა. ადმინისტრაციამ ხელი არ შეგვიშალა ამ კრებების ნებადართვაში; შევატყობინებდით მხოლოდ, რომ კრება იქნება ამა და ამ დღეს, ამა და ამ ადგილას. კრებები მუდამ საინტერესო იყო; აქ გაისმოდა ერთგვარი სიტყვა, იხატებოდა ის გულწრფელი, ღრმა სიყვარული, რომელს ხალხი ატარებდა საყვარელი მგოსნის მიმართ თავის გულში. მახსოვს, ნოქართა ერთი ჯგუფის კრებაზე რამდენიმე ნოქარი ცხარე საყვედურით გამოვიდა, რომ განზრახვა არისო, საზღვრით ეტლში აკაკის ქალები ჩაუჭინონო; ჩვენ

პროტესტს ვაცხადებთ ამგვარ სანახაობაზე და მგოსნის დამამცირებლად მიგვაჩნია ამგვარი რამ თანხლებათ. — ავუსხენით მათ, რომ ეს ქალები გამოსახავენ მუზებს და საჭირო შეიქნა იმის განმარტებაც, თუ რა არის ნუზა. პროტესტანტებმა თქვეს, რომ ჩვენ არ ვიცოდით ამ მუზებზე არაფერიო, გვწაღდა მგოსნის ზნეობა არ შელახულიყო.

დღესასწაულის დანიშნული დღე ახლოვდებოდა. რამდენიმე დღით წინ აკაკიც ჩამოვიდა ქუთაისში[...]

საოცარ სურათს წარმოადგენდა ქალაქის გამგეობის დიდი დარბაზი დღესასწაულის წინა საღამოს. იქ იყო დანიშნული ადგილი, სადაც უნდა გამოცხადებულიყვნენ დღესასწაულის მომლოცველთა დელეგატები. ვეება დარბაზი აივსო დელეგატებით; ვისგან არ იყო, საიდან არ იყო წარმომადგენელი! ძლივს, როგორც იქნა, წესრიგი შევიტანეთ დელეგატთა სიის შედგენაში.

მეორე დღეს ის ქუჩები, რომლით უნდა გაეტარებინათ მგოსანი თეატრამდი, დილიდანვე გაქედილი იყო ხალხით. თითქმის შუადღე იყო, როცა საგანგებოდ მორთული ეტლით აკაკი წამოიყვანეს სობოროსკენ*. ლანდო*, მგოსნის წამოსაყვანად, თავაზიანად გუბერნატორმა გამოგვიგზავნა; მეეტლედ იყო ქუთაისში ცნობილი მეეტლე, ამხანად მოხუცი, მელია, ის მელია, რომელს მამია გურიელმა უთხრა ერთბელ: „შენ რომ ელი, მელიაო, ძალზე შემომელიაო“. მოხუცმა მეეტლემ მტკიცედ გამოგვიცხადა, რომ აკაკი დღეს მე უნდა ვატარო და რომ ამას ვერავის დავუთმობო. ერთიანად თეთრში გამოწყობილი, ეტლში თეთრი ცხენებით, თეთრი მოწყობილობით, თავისი გრძელი, თეთრი წვერით — მელია და მისი ეტლი მშვენიერი სანახავი იყო. ეტლის საფეხურებზე იდგნენ ქალაქის თავი დავით ლორთქიფანიძე და საიუბილეო კომიტეტის თავმჯდომარე მოსე ჭიჭოძე. ქუჩების ნაპირები ხალხით იყო შემოსილი; ფანჩრები, აივნები, სახურავები სავსე იყო ხალხით. ხმაური, მისალმება, ვაშას ძახილი, ყვავილების სროლა შეუწყვეტელი. აქ იყო მოტანილი გულწრფელი, ღრმა სიყვარული მოხუცი მგოსნისადმი. ამგვარივე გულწრფელი, უაღრესი სიყვარულობით იყო გაჟღენთილი ყოველი სიტყვა, რომლით დელეგატები მიმართავდნენ საყვარელ მგოსანს. მრავა-

ღი მშვენიერი ნათქვამი სიტყვა იყო, მაგრამ ამათში რაღაც განსხვავებული რამ იყო მგონი, ბაღდათელმა გლეხმა რომ მიმართა. მაღალი, განიერ მხარბეჭიანი, შუახნის, სასიამოვნო კილოზე მოლაპარაკემ აკაკის უთხრა:

— წიგნის უცოდინარი კაცი გახლავარ, ბატონო, მიწის მუშა. ბავშვები კი დამიდიან სასწავლებელში. სამუშეოიდან დაღლილი რომ ვბრუნდები სახლში, ხანდახან ბავშვები იქვე წიგნს კითხულობენ ხოლმე ხმამაღლა; ხშირად კაი რაღაც მომესმება, გულს იამება და როცა მიკითხავს ბავშვებისათვის თუ რა წაიკითხეს, ისე კარგი რომ იყო, პასუხად მიმიღია, — აკაკის ლექსიაო. ტკბილია ის თქვენი ნათქვამი, გულს ხვდება ძალიან; გლოცავთ საწყალი ხალხი თქვენი კაი თქმისათვის და გისურვებთ ხანგრძლივ სიცოცხლეს, არც შემდეგ შეგძულებოდეს ჩვენისთანა საწყალი ხალხი!

ეს ისეთი მშვენიერი თქვა ამ კაცმა, რომ აკაკი უცნაურად ააღელვა, თვალები ცრემლებით აუვსო; ააღელვებული მხურვალედ გადაეხვია და გადაკოცნა იგი.

მეორე დღეს მე და ივანე პურადაშვილმა გინახულეთ აკაკი. იგი მეტად კარგ გუნებაზე იყო[...]

ქუთაისმა სათანადოდ სცა პატივი თავის ძვირფას მგოსანს: რამდენიმე ხნის შემდეგ ქუთაისის საზოგადოებას შეძლება მიეცა ესიამოვნებინა მეორე დიდებული მგოსნის პირადი გაცნობით და მისგან წარმოთქმული მისალმებით დამტკბარიყო. ეს იყო ვაჟა-ფშაველას პირველი სტუმრობა დასავლეთ საქართველოში.

დასავლეთ საქართველოში ერთ ხანაზე ძლიერ ნაკლებად იცნობდნენ ვაჟას. ერთხელ ბათუმში ექიმ გრიგოლ ელიაშვილს ოჯახში საგანგებოდ საღამო გამართეს, ვაჟა რომ გაგვეცნო საზოგადოებისათვის. წაკითხული იყო ვაჟას „გოგოთურ და აფშინა“. პოემამ ვერ მოახდინა დიდი შთაბეჭდილება. უმეტესობას ეუცხოვებოდა მისი ენა. პირველად, საფუძვლიანად, დასავლეთ საქართველომ ვაჟა გაიცნო ქუთაისის თეატრში აუარებელი ხალხის წინაშე წაკითხული ლექციით, ვაჟას შემოქმედების შესახებ და განსაკუთრებით „გველის მჭამელის“ შესახებ. მშვენიერმა ლექციამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა მსმენელებზე. ბევრს უკვირდა და კითხულობდნენ — ხომ არ

აზვიადებს ლექტორი, ასეთ შემოქმედად რომ სახავს ვაჟასო. ამის შემდეგ ბევრი დაინტერესდა და შეუდგა ვაჟას პოეზიის გაცნობას.

დიდებული მგოსანი კი დაფლეთილი ჩოხით მიწას ხნაჟდა მთაში და თითო კაპიკს ლებულობდა თითო სტრიქონში — ამასაც არა ყოველთვის.

ქუთაისში ყოველ წლობით იმართებოდა სალამო ილია ჭავჭავაძის დაბადების დღეს. ერთხელ სალამოს გამმართველმა კომიტეტმა გადაწყვიტა, სალამოს მონაწილეთა შორის მოეწვია ვაჟაც და ამით საზოგადოებისათვის გაეცნო იგი. საკითხი დაისვა — რარიგად მოქცეულიყო კომიტეტი, რადგან ვაჟას რიგიანი ჩოხა-ახალუხი არ აქვსო და ჩამოფლეთილი როგორ დავანახოთ საზოგადოებასო. გადაწყდა ასი მანეთი გაგზავნოდა ვაჟას, რომ შეეკერა ახალი ჩოხა-ახალუხი, ეყიდნა ახალი ფეხსაცმელები ამ ფულით და ისე ჩამოსულიყო.

დანიშნულ დღეს ვაჟა ეწვია ქუთაისს და გამოწყობილი მივიდა პეტრე ყიფიანთან.

— ძალიან გამოჩისტულხარ, ვაჟას ჭირიმე! ახლა კი ვაჩვენებთ შენს თავს ქუთაისს! — მისებური ხარხარით შეხვდა პეტრე ყიფიანი ვაჟას. ვაჟა კი ოდნავ იღიმებოდა.

სალამოზე სული ამოართვეს პოეტს, იმდენი ლექსი ათქმევინეს... ვაჟაც თავზიანად ლექსს ლექსზე ამბობდა და ალტაცებაში მოჰყავდა ხალხით გატენილი თეატრის დარბაზი. სალამოს შემდეგ გაიმართა ვაჟას საპატივსაცემო ბანკეტი, რომელსაც აუარებელი ხალხი დაესწრო. ყველა ქება-დიდებას ასხამდა ვაჟას, მაგრამ ვერასგზით ვერ ააღელვეს იგი. მადლობას უძღვნოდა მის მადიდებელთ და იყო ისე თავდაპყრილი, ყუჩი, განდიდებას აშორებული ვაჟა. რაც მას ამშვენებდა და საყვარელ ადამიანად ხდიდა.

მეორე დღეს მრავალრიცხოვანმა საზოგადოებამ ვაჟას ქუთაისში ყოფნის სამახსოვროდ გადაიღო სურათი. სალამოს მივაცილეთ სადგურამდი და გავისტუმრეთ თბილისში. სადგურისაკენ მიმავალმა, სხვათა შორის, მითხრა:

— ახირებული ადამიანია ეს ჩვენი აკაკი დამიწერა „ენას გიწუნებ, ფშაველო“. კაცო, მე ამ ჩემი ენით მომწონს თავი, თორემ სხვა რა არის ჩემს ლექსებში და პოემებში თუ ენაც

დასაწუნია, მაშ ალარაფერი ყოფილა და ბარემც ასე თქვი პირდაპირ და ის იქნება! უცნაური კბენა იცის ხოლმე! — ამას საოცარი გულისტკივილით ამბობდა დიდებული ვაჟა.

საოცარი იყო ეს ადამიანი: იმდენი ქება-დიდება, მოწონება ესმოდა, მაგრამ იგი ისევ უბრალო, თავმდაბალი ვაჟა იყო; საყვარელი ვაჟა, გაჭირვებაში მყოფი, ვაჟკაცურად მებრძოლი ამ გაჭირვებასთან, რომელშიაც კიდევაც დალია თავისი კურთხეული სული[...]

[...]დაუფიწყარი და შესანიშნავი პიროვნება იყო კიტა აბა-შიძე*. ძვირად მინახავს ისეთი სულით მაღალი, ნაზი გრძნობით აღვსილი, ადამიანის მოყვარული, თავდადებული მუშაკი საზოგადო ასპარეზზე, როგორიც იყო კიტა. განსხვავებული გულწრფელი ყოველ თავის სიტყვაში, თავის მოქმედებაში. ახლოს უნდა მისულიყავით მასთან, რომ გაგეგოთ და გაგეცნოთ მისი განსხვავებული ბუნება, მისი ღრმა, ნაზი გრძნობიერება.

აკაკიმ შავიქვის მრეწველთა ყრილობას სთხოვა დაენიშნათ მისთვის პენსია, როგორც შავიქვის აღმომჩენისათვის. ყრილობამ აკაკის უარი უთხრა. უარი უთხრა იმიტომ, რომ მთავრობისაგან აღკრძალული ჰქონდა პენსიების დანიშვნა. აკაკის დასაკმაყოფილებლად საბჭომ სხვა გზა გამონახა ყრილობის მინდობილობით. აკაკის წინადადება მიეცა დაეწერა ისტორია შავიქვის აღმოჩენის შესახებ. ნაწილ-ნაწილ წარდგენილი წერილებისათვის აკაკი მიიღებდა ყოველ წლობით ექვსას-ექვსას მანეთს. აკაკიმ იწყინა ეს და რაღაც მოსაზრებით კიტას დააბრალა, რომ მან ვითომ არ მოინდომა მისთვის პენსიის დანიშვნა, ხელი შეუშალა და ზდანოვიჩიც მიიმხრო ამაშიო. ბევრი არწმუნეს აკაკი, რომ კიტას არაფერი დანაშაული არ მიუძღვის მის წინაშე, რომ იგი მისი უმაღლესი მოსიყვარულე და მოთაყვანეა, მაგრამ აკაკი არა თუ ვერ შეაჯერეს — გაცხარებულმა წამოიძახა, რომ კიტა მისი მოთაყვანე კი არა, მისი შეურიგებელი მტერია, რომელსაც მისი მოკვლა სწადია. უნდა გენახათ ამის გამგონი კიტა მის მწუხარებას, მის ტანჯვას საზღვარი არ ჰქონდა; საოცარი სანახავი იყო კიტა იმ ხანებში. თვალეზზე მომდგარი ცრემლებით ის გულდაჩაგრული გვეუბნებოდა ხოლმე, როცა ვეხვეწებოდით ყურადღება არ მიექცია აკაკის ნათქვამისათვის — გულმოკლული გვეუბნებოდა:

— მე, აკაკის მკვლელი?! რამ ათქმევინა ასეთი რამ? რამ აფიქრებინა? მე, აკაკის მკვლელი?!
ბალისიანი კიტა დაკარგული შეიქმნა. ვამშვიდებდით, ვაწყნარებდით. მაგრამ დიდხანს ისევ მოუსვენარი იყო, აღშფოთებული. მას ტანჯავდა გაცხარებაში წამონასროლი დაბრალება. დაბრალება, რომ მას სწამდა მოკვლა თავისი საყვარელი სამშობლოს მშვენიებისა, ყველასთან ერთად, მისთვისაც უძვირფასესი, სათაყვანებელი არსებისა.

იშვიათი გულწრფელი, ღრმა გრძნობის მქონე ადამიანი იყო იგი — და ეს აყვარებდა მას მის მცნობთ; ამასთანავე თავმდაბალი.

— კიტა, რა კარგი იყავი, სიტყვას რომ ამბობდი! — ვეჭყოდით ხოლმე. იგი, სიამოვნების ღიმილით სახეზე, გვიპასუხებდა:

— მათამამებო, მასულელებო! რა საქებათა!.. ძლივს მოგუყარე თავი ორიოდ სიტყვას!

კიტა მეტად ლამაზი იყო მის მიერ წარმოთქმულ სიტყვაში, რომელით მან მიმართა მრავლად შეკრებილ საზოგადოებას კაფე „სამოთხეში“, როცა პირველად აქ გამოვიდნენ დემონსტრაციით ახალგაზრდა პოეტები — „ცისფერყანწელები“*. ბევრს არ მოეწონა ახალგაზრდობის მედიდური დეკლარაცია, ლექსები მათ მიერ წაკითხული, მათი განმარტება თავიანთ ზრახვათა. შეიქნა კამათი, შემდეგ ცხარე დობა, დაბოლოს თავშეუკავებელი მიმართვა ზოგიერთ დამსწრეთაგან და ამ აღელვებულ საზოგადოებაში საოცარი ლამაზი იყო კიტა, მის მიერ წატყვამი სიტყვით, მის მიერ სიმპათიის გამოსახვით ახალი ძალებისადმი. მან დაამშვიდა აღელვებული შეკრებილობა და საყურადღებოდ გახადა ამ ახალგაზრდათა მისწრაფება და სურვილი, მას ღრმად ახარებდა ახალი ძალების გამოჩენა, გამოსვლა და ამუშავება.

დაულალავი მუშა, იგი თავის თავზე იმდენს არ ფიქრობდა, რამდენსაც საზოგადო საქმეზე. თავის დაზოგვა მუშაობაში მისთვის გაუგებარი რამ იყო, სრულიად არ ეგუებოდა მის ბუნებას და ამან კიდევ მოუსწრაფა სიცოცხლის დღენი — ავად შექმნილი იგი ჩარგული იყო დაუთავებელ სამუშაოში.

— ქალბატონო თეკლე, ნუ გამოახედებოთ გარეთ კიტას, —

ვეხვეწებოდით მის მეუღლეს, — ნუ გამოახედებთ გარეთ, სა-
ნამ არ მომჯობინდება!.. არ შეიძლება ასეთი თავდაუზოგველ-
ობა!

ამ თავდაუზოგველობამ, შეუწყვეტელმა მუშაობამ, თავისი
ქნა — უდროოდ მოუსპო სიცოცხლის დღენი ჯერ კიდევ ახ-
ალგაზდას, ენერგიით სავსეს, ცოდნით აღჭურვილ თვალსა-
ჩინო მოღვაწეს[...]

თავი მეთექვსმეტი

[...]ცხრაას თხუთმეტის დასაწყისში სამწუხარო ამბავი მო-
ეფინა საქართველოს — მიიცვალა დიდებული აკაკი. მეც მო-
მეცა საშუალება დავსწრებოდი დიდებული მგოსნის ჩასვენე-
ბას თბილისში. სადგურ შორაპნიდან დანიშნული იყო საგან-
გებო მატარებელი. სადგურებზე აუარებელი ხალხი ხვდებო-
და მიცვალებულს, ყველგან — ღრმა მწუხარება, გულითადი
პატივისცემა.

მატარებელში ამ შემთხვევამ თავი მოუყარა მრავალ ჩვენს
საზოგადო მოღვაწეს. ჩამოვარდა სიტყვა ომის მიმდინარეობ-
ის შესახებ. აქედან მალე სიტყვა გადავიდა საკითხებზე, თუ
რის მომლოდინე უნდა ყოფილიყო საქართველო, რა ბედი
ეწეოდა ამა თუ იმ მხარის გამარჯვება-დამარცხებისაგან. გაი-
მართა ნამდვილი თათბირი. მონაწილეობას ღებულობდნენ:
ნიკო ნიკოლაძე*, ნიკო თავდგირიძე, გიორგი ლასხიშვილი*, კი-
ტა აბაშიძე, ევგენი გეგეჭკორი* და ბევრი კიდევ სხვა. ნიკო
ნიკოლაძე გამოთქვამდა იმ აზრს, რომ ჩვენი მდგომარეობა
უნუგეშოა, ეს გაიმარჯვებს თუ ის, ჩვენ მაინც უყურადღებოდ
ვიქნებით დატოვებული, რადგან ჩვენ არ გვაქვს არაფერი ისე-
თი, რომ ჩვენი დავაინტერესოთ რომელიმე მხარე, და ჩვე-
ნი ლაშაზი თვალებისათვის თავს არავინ გამოიდებსო. უმეტე-
სობა ამ აზრს ემხრობოდა და გამოთქვამდა თავიანთ უნუგე-
შობას. მსჯელობაში მონაწილეობას ღებულობდნენ თითქმის
ყველა მაშინდელი პარტიების მთავარი წარმომადგენლები,
რის გამოც ვაგონი გატენილი იყო ხალხით, რომელიც გაფა-
ციცებით ყურს უგდებდა ისევ არაჩვეულებრივ შეკრებილობა-
ზე ნათქვამს. მოულოდნელად გამართული თათბირი გაგრძელ-
და თითქმის თბილისამდი. ეს იყო პირველი მშვიდობიანი თათ-

ბირი პარტიათა წარმომადგენლებისა მწვავე საკითხზე — რა მოელის საქართველოს იმის დამთავრების შემდეგ, რისი იმედით და ვისი იმედით უნდა ყოფილიყო იგი.

საღამო იყო, მიცვალებული მგოსანი რომ ქაშვეთის* ეკლესიაში მივასვენეთ. მეორე დღეს უამრავი დეპუტაციების* და ხალხის თანდასწრებით გამოასვენეს დასაკრძალავად მთაწმინდაზე*. ერევნის მოედანზე ამართული იყო ტრიბუნა სიტყვის წარმომტმელათათვის. პირველი სიტყვა აქ წარმოთქვა ნიკო ნიკოლაძემ, რომელმაც თქვა, რომ დღევანდელი ჩვენი მდგომარეობა დაბეჭითებით მოითხოვს შეიქნას შტაბი, რომელიც განაგებს და უხელმძღვანელებს ამ გართულებულ მდგომარეობაში მყოფ ერს, როგორშიც დღეს ჩვენ ვართო[...]

თავი მეთოთხმეტი

ლიტერატურულ გზაზე განცდილის შესახებ ცოტაოდენი რამ უნდა დავუმატო.

წერა ძალიან ადრე დავიწყე. მეორე კლასში ვიყავი, მოთხრობა რომ დავწერე რუსულად, რადგან ქართული დავიწყებული მქონდა. რამ დამაწერია, სრულიად აღარ მახსოვს, მახსოვს კი, რომ მოთხრობის გმირი სისხლში ცურავდა, მარჯვნივ და მარცხნივ ჰკლავდა ყოველ შემხვდურს. ნაწარმოები ხელში ჩაუვარდა აღმზრდელს (კლასის დამრიგებელს), რომელმაც წაიკითხა და სიცილით მითხრა:

— ძალიან გეტყობა აზიელობა! ამდენი სისხლის დაღვრა გაგიგონია?! დაანებე თავი, სისულელეა!

შევისმინე აღმზრდელის დარიგება და მივატოვე წერა. სამაგიეროდ თავი მივეცი კითხვას. აღმზრდელიც ასეთი გვყავდა, რომელსაც დიდად უყვარდა ლიტერატურა და ჩვენც გვაყვარებდა და გვაცნობდა მას. ხშირად დავყავდი თეატრში. — იმ დროს კიევში მშვენიერი ოპერა იყო ყოველ წლებით. რუსული მწერლობის გაცნობიდან ინტერესი დამებადა ქართული მწერლობისადმი და, თუმცა გაჭირვებით, ძლივს ვკითხულობდი ქართულს, მაგრამ ქართულ წიგნს არ ვეშვებოდი, საქმე გამიადვილდა ნიკო ლომაურის და მისი ამხანაგების გაცნობის

შემდეგ. ამათი წყალობით მუდამ მქონდა ქართული წიგნი და მათგან ვეცნობოდი ქართულ მწერლობას და ისტორიას.

მოსკოვში, სამხედრო სასწავლებელში ყოფნის დროს, გიმნაზიის გათავების შემდეგ, გადავთარგმნე ლომაურის მოთხრობა „ალი“. მივიტანე ჟურნალ „რუსსკი ვესტნიკ“-ის რედაქციაში. რედაქციამ რამდენიმე ხნის შემდეგ გამომიცხადა, რომ თარგმანი არ დაიბეჭდებაო, რადგან მოთხრობა მეტად დაუჯერებელ ამბავს მოგვითხრობსო. დარჩა დაუბეჭდელი თარგმანი.

სასწავლებელში ცხოვრება დიდ მასალას იძლეოდა და ამის გამო რამდენიმე ამხანაგის თანამშრომლობით ვცემდი პატარა ჟურნალს, რომელსაც ბლომად ჰყავდა მკითხველი. რუსეთიდან დაბრუნებული შევეუდექი ქართულის შესწავლას. ამაში დიდად ხელი შემიწყო იმ გარემოებამ, რაც ზევით მქონდა მოყვანილი. ბათუმში დამხვდა ისეთი ოჯახი, როგორიც იყო დურმიშხან და ქეთევან ქუთულის ოჯახი; დავუახლოვდი აგრეთვე ბათუმში ხშირად ჩამომავალ ჩვენს არტისტებს. თან ვიწაფებოდი წერაში — ვთარგმნიდი ხან გერმანულიდან, ხან ფრანგულიდან. პირველი თარგმანი, ჩემი სახელი და გვარით ხელმოწერილი, დაიბეჭდა ვასო აბაშიძის ჟურნალ „თეატრში“ 1885 წელს.

წადილი დიდი მქონდა ჩვენი ცხოვრებიდან რაიმე დამეწერა, მაგრამ ვერ ვბედავდი.

ერთხელ გრიგოლ ვოლსკიმ მე და ალექსანდე აბაზაძეს გვითხრა, ყოველ შაბათობით ერთმანეთისათვის წაგვეკითხნა, რასაც დავწერდით. ერთ ამისთანა შაბათს მეც მივიტანე ერთი პატარა სურათი. შევეუდექი კითხვას: ვამჩნევ, რომ ჩემი ნაწერი ვერავითარ შთაბეჭდილებას ვერ ახდენს. შევჩერდი:

— დათიკო! — მითხრა ღიმილით ვოლსკიმ. — შენ კორესპონდენტისა წერ თუ მოთხრობას? — მეგობრული სიცილით გაიცინა.

უეცრად დავკეცე რვეული და უბეში ვიტუცე.

— რას შევბი, კაცო? წაიკითხე, განაგრძე — შემომძახა ორივემ, მაგრამ მე უარზე ვიყავი. ნაწარმოები წავიღე და მაგრად ჩავკეტე.

გაიარა თითქმის ორმა წელიწადმა და ამ უშნო, კორეს-

ბონდენციის მაგვარ ნაწერიდან გამოკეთდა ორი მოთხრობა: „შერისხვა“ და „მსხვერპლი“.

„მსხვერპლის“ შესახებ ჟურნალ „მოამბის“ რედაქტორ ალექსანდრე ჭყონიასაგან ბარათი მომივიდა: მოთხრობისათვის დიდ მადლობას იწერებოდა და თან იმასაც მწერდა, რომ აწერილი სურათი მეტად შავ-ბნელიაო, მძიმე შთაბეჭდილებას ტოვებსო და თან უმატებდა: ნუთუ მართლა ასეთი სიბნელით არის მოცული სოფლის ცხოვრებაო; საჭაროა უფრო შენელება სურათის. ეს რჩევა მიუღებელი დარჩა ჩემგან; ის კი არა, ვნანობდი, რომ ბევრი რამ გამომრჩა აჩქარების გამო.

წაქეზებულმა, რომ ნაშრომი კარგად იქნა მიღებული, შევუდექი მესამე მოთხრობის წერას — „სოლომან მორბელაძე“-ს. მოთხრობა დაიწერა სულ მოკლე ხანში და ისეთი გატაცებით, რომ თავად გაკვირვებას ეყავო, რომ ისე იოლად მოვერიე და მალე დავამთავრე. სამაგეროდ მეტად დიდი გასაჭირი მომადგინა შემდეგმა მოთხრობამ — „წრფელი გული“ რომა აქვს სათაურად. ჩამოყალიბებულ, ჩამოსხმულ მოთხრობას ვერ მოვუხნახე პირველი სტრიქონი. ჩემთვის ეს პირველი სტრიქონი ყოველთვის ტონის მომცემი იყო; ამ პირველი სტრიქონიდან, ასე ვთქვათ, გასრიალდებოდა მოთხრობა. იგა ტონს აძლევდა მოთხრობას. დიდხანს ვარჩევდი, თუ როგორ დამეწყო, რა სიტყვებით შევდგომოდა წერას, — საჯეროს* ვერ ვნახულობდი. ერთხელ მე და გრიგოლ ვოლსკი ბათუმის ბულვარში ვართ: ზღვის ნაპირას ვზივართ. ვოლსკიმ თქვა, — ერთი ჩვენი კარგი ნაცნობისას წავიდეთო. დავეთანხმე, გამოვდივართ ბულვარიდან. გზაში ჩემი მოთხრობა გამახსენდა, ჩემი გმირები ალაპარაკდნენ; ვოლსკი რალაცას მეუბნება — მე არ მესმის. უცებ ჩემ თვალწინ თითქო ჩამოფარებული ფარდა გადიწია და ჩემი მოთხრობა, თავიდან ბოლომდე ერთ წუთში გადამეშალა... დასაწყისიც აგერ არის, ნაძებარი დასაწყისი, რომელსაც გაყვა, გაყვა რალაც გატაცებით სიტყვა, წინადადება, სურათი... სურათები ბოლომდი...

— მე არ მოვდივარ, გრიშა! — ვუთხარი და გავეშურე ბანაკისაკენ, სადაც ამხანაგად ვიყავი.

— რა იყო, რა მოგივიდა? — მეკითხება გაკვირვებული ვოლსკი, მე კი აჩქარებული ნაბიჯით მივდივარ, მივედი ბანაკ-

ში, შევედი ჩემს კარავში, ჩამოვუშვი შესავალი კალთა, გადმოვიღე ქალაღი და გატაცებით ვიწყე წერა, წერა გაცხარებული.

ეს მუშაობა კი არ იყო, იყო უმაღლესი სიამოვნება:

ამგვარივე გატაცებით ნაწერია „სამანიშვილის დედინაცვალი“. ამ მოთხრობას ბედი ეწია ჩემი ძვირფასი მეგობრის ექიმ კონდრატი მხეიძის წყალობით. კონდრატი მხეიძე, ალექსანდრე შატილოვი და ალექსანდრე ლორთქიფანიძე (ნიკო ლორთქიფანიძის უფროსი ძმა) იყვნენ ის პირები, რომელთა ვუყვებოდი ყოველი განზრახული მოთხრობის შინაარსს, სურათებს, წვრილმანებს. განსხვავებული ხალისით შევეუდგებოდი ხოლმე მათ მომართვას.

— აბა, მოყევი! — და მეც მოვყვებოდი, მოთხრობა ამ მოყოლაში შენდებოდა, მუშავდებოდა იოლად, ხალისიანად.

„მომამბე“-ს რედაქტორი ალექსანდრე ჭყონია წერილს წერილზე მიგზავნიდა, ჟურნალისთვის უსათუოდ რაიმე გამომიგზავნეო. იმხანად მქონდა პატარა ნაწყვეტი, რაც „სამანიშვილის დედინაცვალშია“ — პლატონის სიზმარი. ვუთხარი მხეიძეს: როგორ მირჩევ, გავუგზავნო თუ არა ეს პატარა „სიზმარი?..“

— ნუ სულელობი — შემომიტია მან. — შენ ისეთ რამეს ყვები, რომ თუ არ აჩქარდები, მშვენიერი მოთხრობა იქნება! არ გაგზავნო, იცოდე!

დავუჯერე მეგობარს და მოკლე ხანში პატარა სიზმრის მაგივრად დაიწერა მოზრდილი მოთხრობა. კვანძი, ძარღვი მოთხრობის მოცემულია იმ საუბრებით, რომელიც მქონდა ხოლმე ჩემს სიმამართან — პავლე მაჭავარიანთან. ჩემთვის ძვირფასი პიროვნება იყო იგი. კარგი შეძლების კაცი, გამოცდილი, შეგნებული, ცხოვრებაში ჩახედული, ჰკვიანი, ენამახვილი. იგი საყვარელი ადამიანი იყო თავის კუთხეში. მისი ოჯახი მუდამ სავსე იყო სტუმრებით; მოხუცი, ახალგაზრდა, ყმაწვილობა თავს იყრიდნენ მის ოჯახში. ვის არ ნახავდი აქ, რას არ გაიგონებდი! ცხოვრების გასაცნობად საკმარისი იყო აქ მოქცეულიყავი რამდენიმე ხნით. გლეხობა დიდ პატივს ცემდა მას და მის ოჯახს, რომელიც ყოველი გაჭირვებულის გამკითხავი იყო, დამხმარე და დამრიგებელი. თვით ოჯახის უფროსი ცოლიანა

შვილებიანად გაბმული იყვნენ მუშაობაში, რაც საშუალებას აძლევდა კმაყოფილი ცხოვრებისათვის. მიყვარდა აქ ყოფნა, მიყვარდა მოხუცთან საუბარი, მიყვარდა და მაინტერესებდა მის ოჯახში მოსიარულეთა თვალის დევნა. აქ შემეწყო ხელი ჩემს ლიტერატურულ მუშაობაში.

— ვერა ხარ კარგი კაცი. ამ მოთხრობაზე უნდა მიგეწერა: „მოთხრობა დავით კლდიაშვილის და პავლე მაჭავარიანის!“ — ხუმრობით მეუბნებოდა მოთხრობით ნასიამოვნები მოხუცი.

მოთხრობამ დიდი სიხარული და აღტაცება გამოიწვია „მომამბე“-ს რედაქციაშიც. ჯყონიამ ვრცელი წერილი გამოგზავნა განსხვავებული სიტხითი დაწერილი, სიხარულით, რჩევით, დარიგებით სავსე. ბედს ვერ დავემდურები — ჩემს ნაშრომებს მუდამ ხვდებოდა ასეთი თბილი მიღება, რაც მე მხდიდა მეტ ფხიზელ მომუშავედ.

როცა „სამანიშვილის დედინაცვალი“-ს ბეჭდვა დასრულდა ჟურნალში, პეტრე უმიკაშვილი* შემხვდა ბათუმის ბულვარში; მასთან იყო არტურ ლეისტის*.

— მე შენ ხმას არ გცემი — შემომიტია პეტრემ. — რიგიანი კაცი მეგონე, თურმე კი ზარმაცი, ამჩატებული, უხეირო ყოფილხარ.

— რატომ, ბატონო პეტრე, რატომ? — შევეკითხე.

— რატომ და იმიტომ, — ასე მალე დაათავე სამანიშვილის მოგზაურობას. გადმოვიყვანდი ქართლში, იქიდან კახეთში — რა სურათი იქნებოდა, რა იქნებოდა შენ კი ასე მალე მონახეიე დედინაცვალი!

— არ ვიცნობ ქართლსა და კახეთს.

— გაიცნობდი, გაიცნობდი, შე ზარმაცი, ზარმაცი დათიკო! — თან წყრებოდა, თან ხითხითებდა გულიანად. — შენი ჭირიმე, რა ლაზათიანად გაქვს დაწერილი! — და შეუჩერებელი სიცილით მოუყვა ჩვენს საერთო ძვირფას მეგობარს ლეისტს მოთხრობის შინაარსი.

— ნუ ჩქარობ, თუ გიყვარდე! ყურს ნუ უგდებ ჟურნალს. გაჩქარებენ, ახალ-ახალი მასალა სჭირიათ და გიშლიან მუშაობას! თუ გიყვარდე, ნუ აჩქარდები ხოლმე. შენ რომ სურათი მომეცი, იმას ეჭირვება დამუშავება, შიგ არა გაქვს შეტანილი ზოგიერთი რამ, მე რომ მიაჩნებ; თუ გიყვარდე, ნუ აჩქარდები!

ეს იყო სურათი „მრევლში“.. მთელი ერთი წელიწადი მქონდა იგი გაუგზავნელი და ამ ხანში შესამჩნევად გადამუშავდა.

ვიმეორებ — ბედი მწყალობდა. სიყვარულიანი, თბილი, ენერგიის გამაღვიძებელი სიტყვა ზედმეტადაც მხვდებოდა. კიტა აბაშიძე, ივ. გომართელი*, ილ. ნაკაშიძე, ხომლედი* („აკაკის კრებულში“); საშა წულუკიძე* („ნოვოე ობოზრენიეში“), თავიანთი თანაგრძნობით პირდაპირ მაქეზებდნენ და მიწვევდნენ სამუშაოდ; განსაკუთრებით პირველი ორი.

ამგვარივე მოსიყვარულე პირები შეხვდა სცენაზე ჩემს პატარა პიესებსაც. პირველად თბილისში დაიდგა „ირინეს ბედნიერება“. პიესა, რომ იტყვიან, ჩაფლავდა. ჩაფლავდა უცნაურად; თბილისელები სრულიად ვერ მიუდგნენ პიესას; ვყურობ და ვკვირობ — ჩემი სახეები სად გაქრნენ, სად გადასხვაფერდნენ?!. გათავდა წარმოდგენა ულაზათოდ, უშნოდ. ვწუხვარ.

— დათიკო, ნუ შეწუხდები! — მითხრა წარმოდგენაზე მყოფმა, ქუთაისიდან ჩამოსულმა ლადო მესხიშვილმა, შეწუხებული რომ დამინახა. — ნუ შეწუხდები, მე ვაჩვენებ, როგორ უნდა ითამაშებოდეს მაგ პიესა; ამ დღეებში ჩავბრუნდები ქუთაისში, ერთ თვეში მიიღებ დეპეშას, და უსათუოდ ამოდი და დაესწარი წარმოდგენას. ახლა ნუ სწუხარ! — თბილად, სიყვარულიანად მანუგეშა ლადომ.

მეორე დღეს „ტიფლისსკი ლისტოკ“-ში რეცენზენტმა პირდაპირ ზღდვირი* ამადინა.

გავბრუნდი ბათუმში გულდაჩაგრული, ლადოს დანაპირებით შემაგრებული.

არ გაუვლია თვეს, ლადოსგან დეპეშა მივიღე — პიესა მიდისო და ამოდიო. გავეშურე ქუთაისისკენ გულაძგერებული. დილით რეპეტიციაა.

— დათიკო, დაჯექ და უყურე; მერე მითხარი, თუ რამ აკლდეს! — მითხრა ლადომ.

დაიწყო რეპეტიცია. ყველა ხალისიანადაა; ხალისიანად იწყება; აბესალოს თამაშობს შალვა დადიანი* — ჩინებულია; აგერ შემოფაფხურდა ფილიპე — ვასო ბალანჩივაძე*, ჩემი ფილიპე, ნამდვილი ფილიპე; ჩემს სიხარულს საზღვარი აღარ

აქვს; როდამიშვილი — გიორგი თუთბერიძე*, ირინე — გვეტაძის* ქალი. სიხარულისაგან გაბრუებული ვარ.

— გაქვს რამე სათქმელი? — ღიმილით მითხრა ლადომ, პირველი მოქმედების რეპეტიცია რომ დათავდა.

— არაფერი, შენ გენაცვალე! — მივუგე.

— ასე იქნება მეორეც! ახლა წადი სახლში, დაისვენე და დროზე მოდი. დღეს ჩვენ გავიმარჯვებთ! — ხალისიანად წამოიძახა ლადომ.

მივედი სახლში. ძლივს სადილი ვჭამე — ვღელავ, შიშში ვარ. აღელვებულს ძილი ისე მომრევია ნასადილევს, რომ ძლივს გამაღვიძეს. მივდივარ თეატრში — თითქო ეგზამენზე მიმავალი ვყოფილიყავი.

ლადომ დამარონია სცენა, მორთულობა მანახა და მითხრა:

— მე ვიცი და შენმა პიესამ!.. მე აგერ ვიქნები, შენ ლოჟიდან უყურე!

აიხადა ფარდა. ამის აწერას, თუ როგორ დაიწყო პიესა, როგორ მიდიოდა, როგორ ჩატარდა, ამას არ მოვყვები, — ეს იყო გრძლად გაბმული სიხარულის წამები, დაუვიწყარი წამები. ახმაურებული, აგუგუნებული ხალხი გამოეფინა თეატრის დარბაზიდან; ბნელ ქუჩებში ისმის მხიარული ლაპარაკი, სიცილი, ხითხითი. მივდივარ სადგურისაკენ, რადგან უნდა გავბრუნებულყავი ბათუმში, მივდივარ და გარშემო მესმის — რაც გულს სიხარულით ავსებს.

ძვირფასმა ლადომ მაჩუქა ის დაუვიწყარი წუთები. ერთ კვირაზე ვასო ბალანჩივაძე მიწვეული იქნა თბილისში და თავისი თამაშით ალტაცებაში მოიყვანა საზოგადოება და პიესას სიცოცხლე დაუბრუნა.

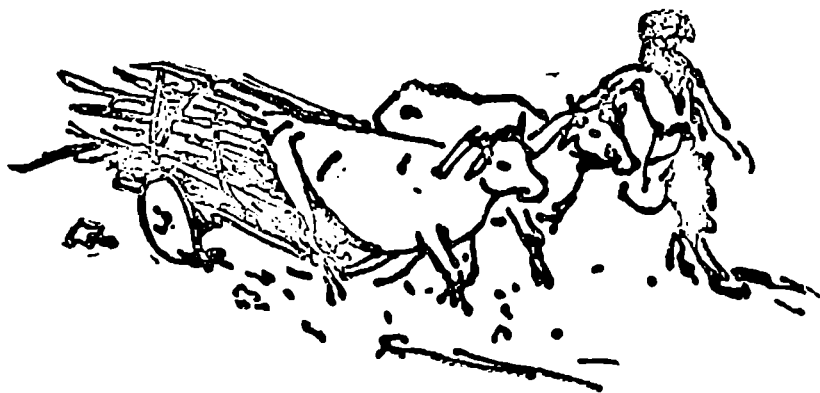
„დარისპანის გასაჭირი“-ც ბედნიერი გახდა. დარისპანმა იპოვა თავისი მოსიყვარულე, განსხვავებული მოსიყვარულე გამომსახველი — ვალერიან შალიკაშვილი*.

დარისპანი კაროენას დაათრევდა, მე კი ორივეს; მინდოდა რიგიანი რამ ყოფილიყო. ნატო გაბუნიაშვილ* მთხოვა პიესა მის საბენეფისოდ*. შეეთავაზე „დარისპანის გასაჭირი“. პიესა წაკითხული იქნა პართენ გოთუასას*, მოწონებულიც. მაგრამ ნატომ არ დადგა, არ მოეწონა მართა ამით ისარგებლა შალიკაშვილმა და თავის ბენეფისზე დარისპანის როლით გამოვიდა.

ეს იყო ნამდვილი სიყვარულიანი დრამა, სიყვარულიანი მხატვრობა, ავტორის გადაუხდელი დაჯილდოება. ასეთივე შედეგითიანი მიღება შეხვდა „უბედურება“-საც, შალიკაშვილის და კონს. ანდრონიკაშვილის* მხრივ. განსაკუთრებული სიყვარულით გამითბო ჩემი პიესები, გამიცოცხლა და გამიშუქა აკაკი ფაღავამ*,

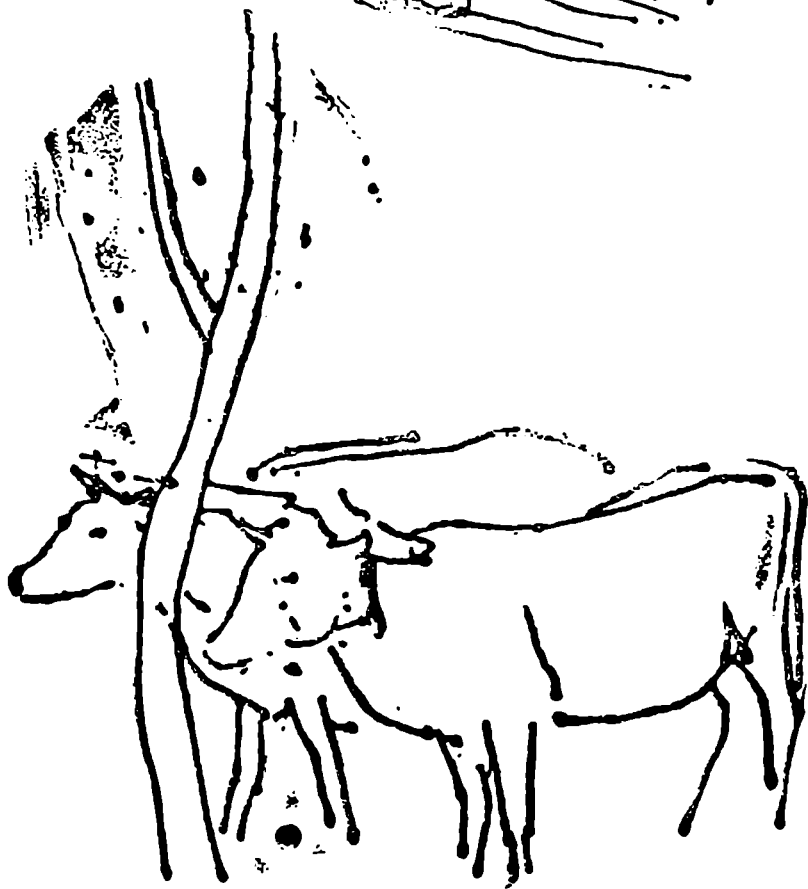
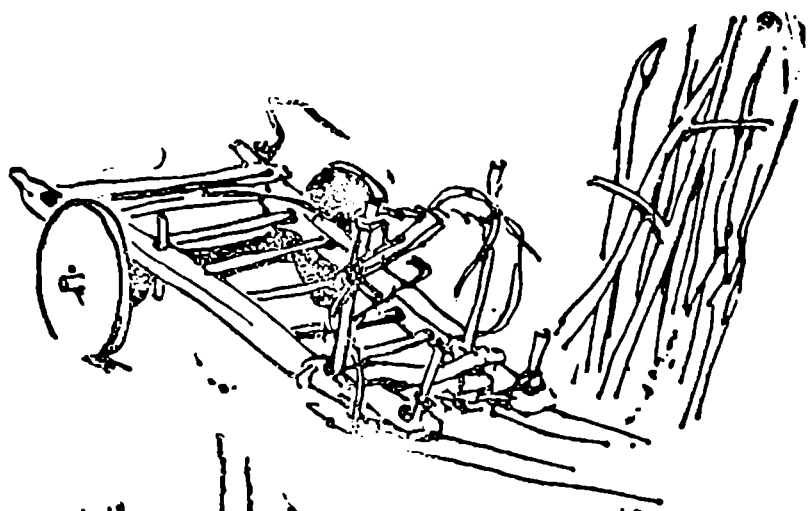
ეს სიტბო, ეს სიყვარულიანობა თან ახლდა ჩემს ლიტერატურულ შრომას, არასოდეს არ დაკლებია იგი და ამიტომაც ჩემი გავლილი ლიტერატურული გზა ბედნიერად გავლილად გზად მიმაჩნია.

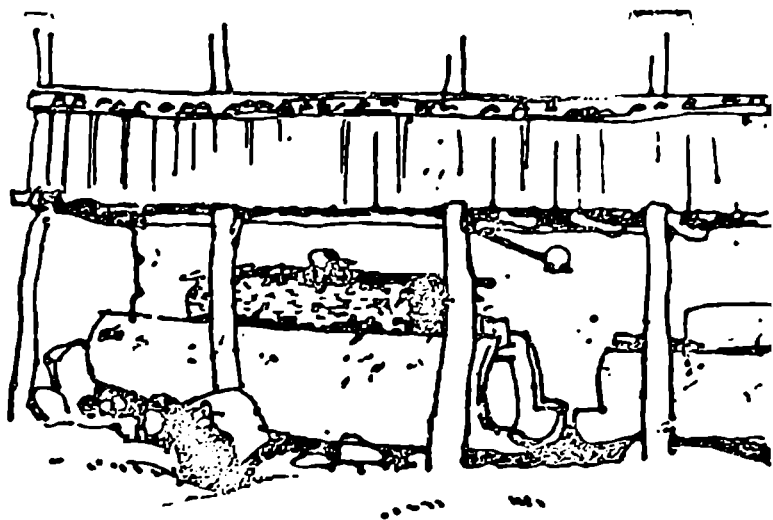
1925.

1900000000

დ. კლდიაშვილის წერილები

ალექსანდრე მაზაპისადმი

დიდად პატივცემულო

ალექსანდრე მიხეილის ძეგ!*

მოგესალმებით მთელი გულით. თქვენი „განკიცხული“ მშვენიერებაა, რომელიც ყველას ჩვენ, ქართველებს, უფლებას გვაძლევს კმაყოფილებით ვთქვათ: „ყველაფერი არ მომკვდარა ჩვენში, ჩვენ კიდევ ვცოცხლობთ და დიდხანს ვიცოცხლებთ!“ აღგზნებული სიხარბით წაეიკითხე მე ეს საუცხოო ფურცლები. რამდენი ნაცნობი სოფიო წარმოდგა ჩემს თვალწინ! რამდენი საცოდავი, გაწვალებული შარი გაცოცხლდა მეხსიერებაში!

თქვენი მარი, თუმცა, უფრო ბედნიერია მის მსგავსთა შორის. ბევრი მათგანი გადაიქცევა ხოლმე დამონებულ არსებად, ტირანების უაზრო და აუტანელი ავტორიტეტის მორჩილ იარაღად. თქვენი მარი ძლიერია სულით, ის იბრძვის, რამდენადაც ძალა შესწევს, თუმც ყველა ბრძოლაში მარცხდება. მაგრამ მასში არის სული ძლიერი, შეუპოვებელი, ვერ დამტევია იმ

ვიწრო ჩარჩოში, რომელშიაც სურთ მოამწყვდიონ ის. დიახ, ქართველ ქალს, განსაკუთრებით ახალი თაობისას, არ შეეძლო გამხდარიყო მონა ეგოისტი სოფიოსი. ეს უგულო, უზნეო დედაკაცი ვერ დაიმორჩილებს თავის დღეში ვერც ერთ მარის, როდესაც ამ უკანასკნელს იმისთანა მომხრე ჰყავს, როგორც ლევანი; პატიოსანი, ჰკვიანი, პრინციპის კაცი ლევანი ყოველთვის იქნება მარის მფარველი. მე ვგონებ, რომ ჩვენი ახალგაზრდობა ძალიან დავალებული იქნება მწერლისაგან, რომელმაც დახატა ასეთი ტიპები, როგორც ლევანი და მარი. ღმერთმა ქნას, რომ ეს ვალი კიდევ გადიდდეს, ყოველ წლივ გვემატებოდეს მაგნიარი ვალები დაე გულზე გასკდნენ სოფიო და პორფირუშკა, რომ მათი ვინაობა დაუფარავად გამოაშკარავეს, რომ პირველის უკიდურესი, უსაზღვრო ეგოიზმი, გარყვნილება, უზნეობა, უგულობა ისე ცხადი შეიქნა. მეორემ თავისი დღე ინანოს, რომ ქვეყანამ შეიტყო (ამისი ხომ ეშინოდა) მისი უხასიათობა, მისი სიმდაბლე, მისი ტვინთხელობა. მე გამახსენდა ან. ფურცელაძის* „ვაი მართალთა“. მას რალაც ისევე თემა აქვს, რაც „განკიცხულს“. მაგრამ ხელობა, ხელობა, ხელობა... სად „ვაი მართალთა“, სად „განკიცხული“! ნაძალადეობამ, დაქიმულობამ, არაბუნებრივობამ გააფუქა ყველაფერი „ვაი მართალთაში“!.. დიახ, მხატვრულობა, ხასიათის სისწორით ასახვა — აი რის გარეშე არაფრად არ ვარგა ლიტერატურული ნაწარმოები. და აი ამ მხატვრულობით და ტიპიურობით გვიტაცებს „განკიცხული“. გაუმარჯოს „განკიცხულს“, გაუმარჯოს მის დამწერს, მრავალ ჟამიერ! მრავალ ჟამიერ!

ალექსანდრე მიხეილის ძევ, გთხოვთ უარს ნუ მეტყვით და მაცნობეთ ორი გამოტოვებული თავის შინაარსი*. იმედი მაქვს უარს არ მეტყვით. იმედი მაქვს, რომ ნათაძის სახელზე ან პირდაპირ ჩემს სახელზე მოვა წერილი, რომელიც დააბოლავებს იმ აღმოუფხვრელ შთაბეჭდილებას, რომელიც მოახდინა ჩემზე და სხვებზე აქაურებზე „განკიცხულმა“. თუ არ გეწყინებათ, იმასაც მოგახსენებთ, რომ თქვენს ნაწერებში, რომლებიც მე წაკითხული მაქვს, ერთი ვერ აჯობებს „განკიცხულს“. „განკიცხული“ ჰეშმარიტი უნაკლო ნაწარმოებია, შესრულებული მაღალი მხატვრულობით, ნიმუში უზადო ხელოვნებისა. ღმერთმა ქნას, რომ ამისთანა თხზულებები ხშირად ჩნდებოდნენ ჩვენს ლიტერატურაში.

უფალმა გააძლიეროს ყოველი მარჯვენა, რომელიც ესრე
ისაჩუქრებს თავის ქვეყანას,

თუ თხოვნას ამისრულებთ და ისრე დამავალეზთ, რომ შე-
მატყობინებთ იმ ორ გამოშვებული თავების შინაარსს, ძლიერ
მადლობელი ვიქნები. ჩემი ადრესი „ივერიის“ რედაქციაშია,
შეგიძლიათ დაწერილი წერილი ჩადოთ „ივერიის“ ჩემს ნომ-
ერში და ისრე გაგზავნოთ. სულით და გულით ველი და და-
რწმუნებული ვარ, რომ უარს არ მივიღებ.

ვმთები თქვენს მარადის პატივისმცემელი,

დავით კლდიაშვილი

14 აპრილს 1884 წ. ბათუმი

მეულისადმი

მ ა შ ი კ ი შ.

...მხატვარია, მაშიკო, კოტე ქავთარაძე, საზოგადო მოღვა-
წეების სურათებს ხატავს გამოსაცემათ. დამხატა, მაგრამ რა
მშვენიერათ ვერ წარმოიდგენ, საუცხოვოა. ბარნოვმა* მითხრა:
სიხარულით კილამ გადავკოცნეო ქავთარაძეო, როცა მანახაო.π

20. I. 27,

მ ა შ ი კ ი.

...ნამეტანი ცუდათ ვიყავი. მიეცათ ყველას სიკეთე — ყვე-
ლა ჩემი გულითადი მომვლელი შეიქმნენ; ჩვენებმა რუსებს
ალბათ გააგებინეს ვინ იყო პატარა მოხუცი და მრავალი გან-
სხვავებული პატივისცემით მექცევიან; ერთმა უკრაინელ-
მა ვარდი მომაწოდა და თან დაატანა — უკრაინისაგანო. ჩვენ-
ებზედ რალა გითხრა, ყველა ჩემი მეთვალყურეა. რომ მოვედი
პირველი შემხვდა კიტა აბაშიძის* ვაჟი, რომელიც აქ მსახუ-
რობს. გამეხარდა უცნაურათ. იმასაც ძრიელ გაეხარდა; დამა-
ბინავა, მომიარა; მითხრა: ჩემი დაც აქ მსახურობსო. ისიც
ძრიელ გახარებულიაო — ეტლით მოსული რომ დაგინახაო;
უფროსი ექიმი დემურია, მშვენიერი ექიმი; მეო, მითხრა, შე-
იძლება იცნობდით, მარია ივანოვნას შვილი ვარ; მარია ივან-
ოვნა დემურია* წარჩინებული ქართველი ქალი იყო თავის
დროზედ (ახლა მკვდარია). მე ვუთხარი: როგორ, ვიცნობდი-

თქო; დიასახლისათ კოტე მაყაშვილის* რძალია; ისეთი მადლობელი ვარ მისი, რომ მეტი არ შეიძლება; არიან მეორე სანატორიუმიდან გადმოყვანილი მოსამსახურეები; ერთი ქუთაისის ცხრაწლედის მოსწავლეა დამლაგებლათ, მშვენიერი ქალიშვილი. თქვენ დავითი ბრძანდებითო? — მკითხა, ავით რომ ვიწვევი და საჭმელი შემომიტანა; საოცრად მემსახურება. ერთ დღეს ერთმა მოსამსახურე ქალმა მითხრა: ორი ბავშვი დილიდან თქვენ გიცდიანო, თქვენი უნახავი არ მიდიანო; მივედი — მოსწავლე პატარა ქალიშვილები. მესამეს დოუძახეს — დავითიანო. მელაპარაკენ ჩემს მოთხრობებზედ, კლასში რომ ასწავლიან. ასეა, ჩემო მაშუნიან. რამდენი კიდეც, ყველაფერი სად მოგწერო, ეს ავადმყოფობა რომ არ არღვევდეს ჩემს ბედნიერებას. არაფერი, ეგებ გოუძლოთ[...]

მეოთხე გვერდზე შემდეგი მინაწერია:

ბავშვებო, რომლებიც ხართ მად. მარიობის* მეოთხე დღეს შესრულდება 35 წელიწადი, რაც დედა თქვენმა ჩვენს ოჯახში შემოადგა ფეხი და გვემსახურება; ვაპატიოთ მისი სისულელე, რომ თავისი თავი დავიწყებული ყავდა ყოველთვის და თელი ეს დრო იმაში გაატარა, რომ ჩვენ გვაკვდებოდა და დღესაც გვაკვდება. გავალებთ ამ დღეს, ე. ი. მარიობას (ძველი სტილით) გაუმართოთ შინაური იუბილე, რომელს მე ვერ დავესწრები, მაგრამ ჩვენი მომვლელის გვერდით იყოს ჩემი პრიბორი; იმ დღეს ჩემი სული, გული და გონება თქვენთან იქნება; აბა თქვენ იცით, თუ თავს არ შეირცხვენთ და ამ დღეს მაინც ხელს არ გაანძრევით დედა თქვენს და მიესიყვარულებით ისე, როგორც მას დოუმსახურებია.

სოსიკო!* (თუ მად ხარ) მეთაურობა შენია, თუ არა და ნუცა*, ქეთო* და გოგია*, თქვენ გევალებათ ყველაფერი. აბესალოც არ დეიკლოთ შვილებში და სხვები გეყოლებათ, თქვენ იცით.

თქვენი მამა დავით კლდიაშვილი

და კიდეც მინაწერი:

დოდუნო, ბუქუნჭულა და რუსიამ* სიმღერით მიულოცეთ მაშო ბებიას.

თქვენი ბაბუა

მ ა შ ი კ ი!

მიიღებდი, რასაკვირველია, ჩემს წერილს; ახლა კიდევ გწერ მეორე წერილს. ვარ, მაშეიკო, ისე, რომ ყველას ვაკვირებ; ამ ფოტოში ისე გამოვკეთდი, რომ მეტი არ შეიძლება, ბრუ ძვირათ მემართება, წონაში უკვე შვიდი გირვანქა მოვიმატე, ტან-მჩატეთ ვგრძნობ თავს და მადა გამეხსნა გასაოცარი. მიეცათ სიკეთე ყველას, ყველას განსხვავებულ პატივისცემაში ვყავარ[...]

ქეთო იყო ჩემთან; შუა ღამეზე ჩემს ოთახში შემოვიდა, მე შეძინა, — მამა, მამა! გავახილე თვალი — ჩემი ქეთუნია. იყო ცოტა ხანს, მერმე წავიდა სასტუმროში. "შალვა ნუცუბიძეს" საოცრათ მოუვლია მისთვის, ვზაში შეხვედრია; სასტუმროში დოუბინავენბია, მოუწყვია. მეორე დღეს ქეთო აბასთუმანში გავისტუმრე; ნუცუბიძეს, რასაკვირველია, მერე დიდი მალ-ლობა ეუთხარი[...]

მაშეიკო! 28-ს ვერ დაგესწრებით, მაგრამ ისე იყავით, თითქოს მე თქვენთან ვყოფილიყვე. მად რომ ვყოფილიყავი ერთ ღრეჩს. მეც მოგახსენებდი ჩემს 35-ი წლის ამხანაგს, ძვირფას ამხანაგს, ჩვენი შვილების კარგ დედას რომ ეკადრება, ჩემო მაშუნია[...]

23. VI. 11. 27.

მ ა შ ი კ ი!

...უშველათ ღმერთმა, მწერალთა კავშირმა 1500 მანეთი თავისით, უთხოვნელათ მომცა საექიმოთ; წერა-კითხვის საზოგადოებამ კიდევ ხუთი ათასი, იმის ანგარიშში, რაც მერგება. ბექდვას იმ კვირაში შეუდგებიან. ამას გარდა კიდევ მექნება ერთი ხუთი ათასი მისაღები. იუბილუ უნდა მოვაწყოთ თბილისში, ქუთაისში და ბათუმში — დიდ ზეიმს ეპირებიან, — ვნახოთ [...].

ჩემი ექიმობა გვარიანათ მიდის. სხვათა შორის ორი ნემსი გამიკეთა შიგ თვალის თეთრში. თუ გოვუძლებდი არ მეგონა, სულ ამიშალა ნერვები, მაგრამ მეტად მომიხდა და ახლა საოცარ უკეთესობას ვამჩნევ. დავდივარ ყოველ დღე.

სამსახურის შესახებ საქმე მხედველობაშია. ყველა ამბობს, ვისაც შეეხება, რომ უსათუოთ ექნებაო. მეც ვსდევ, სანამ არ დააბოლავებენ [...]

10. X. 19.

სერგო კლდიაშვილისადმი

შვილო სერგო!

[...]წამოიღე რაიმე კარგი წიგნები. აქ მაქვს შენი თეოდორ დრაიზერი, და, მართალი გითხრა, ჯერ ვერ დაგანებებ — დიდებული რამ არი[...].

11. VII. 25.

ილია აგლაძისადმი

დიდათ პატივცემულო ბატ. ილია!

თქვენი წერილი მივიღე ქუთაისში, როცა თბილისისაკენ მივემგზავრებოდი და ამიტომ დაიგვიანა ამ პასუხმა. ეს პირველი წერილია, რაც მე მივიღე. „იმერეთი“-ს რედაქციისაგან კი არ მიმიღია. თქვენი წერილი, რასაკვირველია, ჩემთვის დიდათ სასიამოვნოა და ყურადღებისათვის მადლობას მოვასხნებ სალამოს გამმართველთ; თანახმად თქვენი სურვილისა, გიახლებით 24-ისათვის. ამ წერილის მიღების შემდეგ გთხოვთ მაცნობოთ გადაწყვეტით თუ 24-ს გექნებათ სალამო, — მაშინ მე გამოვემგზავრები ქუთაისიდან ისე, რომ ვიქნე ბაქოში ან 23 ან თავათ 24-ს, წამოვალ იმ მატარებლით, რომელიც მ.ი.დის ბაქოში ნაშვადლევის ორ საათზედ. მხოლოდ გთხოვთ შემატყობინოთ გადაწყვეტით — იქნება სალამო 24-ს თუ არა. 24-ი ნოემბერი ჩემთვისაც უფრო მოსახერხებელი იქნება, ვიდრე იქით რომელიმე კვირა[...].

დავშთები თქვენი ერთგული დავით კლდიაშვილი.

უთარილო.

დიდათ პატივცემულო ბატ. ილია!

თბილისიდან ამას წინად წერილი გამოგიგზავნეთ პასუხათ იმ წერილისა, რომელიც თქვენგან მივიღე და რომელშიც მწერ-

დით შესახებ მად ჩამოსვლისა. ამ წერილს იმიტომ გწერთ, რომ შესაძლებელია ის წერილი დაიკარგოს და ამით მაინც გაცნობებთ ჩემს პასუხს. გახსენებისათვის დიდათ გმადლობთ. თანახმად თქვენი სურვილისა, გიახლებით; ნოემბრის 24-ი ჩემთვისაც ადვილი მოსახერხებელი იქნება, მერმე კი დრო აღარ მექნება იანვრამდინ. გთხოვთ მაცნობოთ გადაწყვეტით — როდის გექნებათ სადამო. თუ 24-ს იქნება, მაცნობეთ დროით, კარგი იქნება დებეშით, რომ დროით გამოვემგზავრო და დროზედ ჩამოვიდე. თუ 24-ს გექნებათ, მე ჩამოვალ 23-ს, მად რომ ნაშუადღევს 2 საათზედ ჩამოდის იმ მატარებლით. ველი თქვენგან ცნობას, რომ თქვენც არ ჩაგაგდოთ და მეც არ ჩავვარდე უხერხულ მდგომარეობაში.

თქვენი ერთგული დავ. კლდიაშვილი:

16. XI. 13.

დიდათ პატივცემულო ბატ. ილია!

მოგმართავთ უმორჩილესი თხოვნით — არ დაიზაროთ და შემწეობა მისცეთ ამ წერილის მომტანს ყმაწვილს. იგია ვალერიან ღუგლაძე. მოსწავლე სამზღვარ-გარეთელი, ქენევაში. უსახსრობამ დროებით უკან დააბრუნა და ახლა ცთილობს სადმე დროებით, ე. ი. სამოსწავლო წლის დასაწყისამდე სამუშეოარი იშოვოს და ტყვილა არ გაცთეს. მეც გულით მოწადინებული ვარ, რამე რიგათ ხელი შევეუწყოთ და ამიტომ გადავწყვიტე შეგაწუხოთ თხოვნით, რომ შემდგომლობა გაუწიოთ რომელიმე კანტორაში დაბინავდეს. მან იცის ფრანგული, ცოტაოდნათ ნემეცურიც და ამიტომ უფრო ვბედავ ჩემი სათხოვრით მომართვას.

დამავალეთ ბატ. ილია, უყუარადლებოთ ნუ დატოვებთ ამ ჩემ თხოვნას და რამდენათაც შესაძლებელი იქნეს, თქვენი დახმარება არ მოაკლოთ. იმედი მაქვს, რომ იგი არც თავს შეირცხვენს მუშაობაში და არც იმათ შეარცხვენს, ვინც ხელს მოუმართავს. ძვირფასო ბატ. ილია, მითხოვეთ აგრეთვე სიმონ კვიტაიშვილთანაც, რომ თავისი მფარველობა არ მოაკლოს ამ ყმაწვილს.

კვლავ გთხოვთ მაპატიოთ შეწუხება, მაგრამ თან იმ იმედითაც ვრჩები, რომ, რამდენადაც შეიძლება, ჩემს თხოვნას სულ უყურადღებოთ არ დატოვებთ.

თქვენი ერთგული დავ. კლდიაშვილი,

24. III. 14.

სილიზისტრო თოდრისასადმი

დიდათ პატივცემულო ბატ. ს ი ლ ი ა *

დიდ ბოდიშს ვიხდი თქვენთან, რომ გაწუხებთ ქვემოთ თხოვნით. თხოვნა ჩემი — მოუსმინოთ ჩემს შვილს და ყურადღება მიაქციოთ მის თხოვნას. დარწმუნებული იყავით, რომ არ მოგმართავდით ამ თხოვნით, რომ ამ თხოვნაში რაიმე უკუღმართობა იყოს ნათხოვნი. სრული იმედი მაქვს, რომ არ გამაწბილებთ და ყურადღებას მიაქცევთ.

თქვენი ღრმად პატივისმცემელი დავ. კლდიაშვილი.

2. IX. 25.

დ. კლდიაშვილის ხელნაწერებიდან

„ივერიის“ რედაქციას

იმ წელიწადში მე გამოვაგზავნე „ივერიის“ რედაქციაში ხუთი ხალხური ლექსები, ზოგიერთნი მათგანი დიდათ საინტერესო არიან, — ესენი — ისტორიული ლექსები. მე იგინი დავწერე (უნდა იყოს — ჩავწერე. — გ. ბ.) შარშან, კვირიკობის თვეში, როდეს ვიყავი სახლში, სოფელ სიმონეთში, ცხრა ვერსზე ქუთაისიდან. დიდათ გეხვეწებით შემატყობინეთ, დაიბეჭდნენ იგინი თუ არა „ივერიაში“, თუ იგინი გამოსადგენი გახდნენ, მე კიდევ მაქვს ოთხი ხალხური ლექსი იმავე ადგილას დაწერილი ანუ მოგროული. კიდევ ერთი თხოვნა — შემატყობინეთ, გამოდის ქუთაისში გაზეთი „რიონი“ ან ჟურნალი „იმედი“ თუ არა.

ეს ყოველი თუ თქვენთვის დიდი გასაჭირი არ იქნება, მო-

მწერეთ ნაწყვეთ ქალღმრთელ და ჩადებთ რომელიმე წიგნში, გამოგზავნით წიგნებს შემდეგი ადრესით (მიწერილია კიევის სამხედრო გიმნაზიის მისამართი. — გ. ბ.).

დავით კლდიაშვილი:

1880 წლის 12 თებერვალს.

ხელწერილი

ამით ვაცხადებ, რომ ჩემს შვილს სერგო კლდიაშვილს ვაძლევ ავტორის სრულ უფლებას ჩემს მოთხოვნაზე „სამანი-შვილის დედინაცვალზე“ —

დავ. კლდიაშვილი.

1: VI. [25].

გალაკტიონ ტაბიძის შესახებ

[...]ბედმა მას (გალაკტიონს. — გ. ბ.) დააკისრა ყოფილიყო გამომსახველი, გამომთქმელი იმ ადამიანების სულისკვეთების, რომელთა შორის იგი იყო; და ადამიანებმა შეიყვარეს მათი სულიერი ცხოვრების გამომსახველი და მუდამ სიყვარულით შემოსილს იყოლიებს. ეს ბუნების ჭილდოა. ცოტას ხვდება ასეთი ბედნიერება; და ამათ შორის ჩვენს საყვარელ გალაკტიონ ტაბიძეს*, ქართული ლირიულ პოეზიის შვენებას და სიამაყეს. დიახ, გალაკტიონის განცდანი მხოლოდ მას კი არ ეკუთვნის — იგი ჩვენია და ამიტომ გვიყვარს მგოსანი:

უთარილო.

ჩანაწერი ალგოვში

ქართველი ერის თავისუფლება მითი მახარებს, რომ მას ეძლევა საღსარი განავითაროს ის მშვენიერი სული, მასში რომ არის ჩანერგილი და მწამს, რომ ამით ქართველი ერი შეგა სანატრელ მოძმეთ დანარჩენ კაცობრიობაში.

დიდება ქართველი ერის ღიად სულს!

21 ივლისი, 1918 წ. ქ. ქუთაისი.

წერილები და საიუბილეო მილოცვები დ. კლდიაშვილისადმი

* * *

...ნუთუ არ იცი, რომ შენთვის არას დავიშურებთ. იქნება პირში კიდევაც გაწყენიებთ, კიდევაც გაგაჯავრებთ[...] ჩემო [...]კარგო დათიკო, მაგრამ შენ რომ კაცს არ უყვარდე არ შეიძლება და არა მარტო შენი ღიდის ნიჭის გამო, რომელიც ყველა ჩვენ მიერ თაყვანსცემელია, მაგრამ ერთიორად უფრო შენის კეთილის და კარგის გულის გამო, შენის მაღალის სულის, შენის მგრძნობიერის არსების გამო. ის, რაც შენ განსხვავებს ჩვეულებრივ ადამიანთაგან, შენი ნიჭის გარეშე და ჩვენზედ მაღლა სდგას — იმის თაყვანისცემისა და დაფასების სფერო სხვაა, მაგრამ ადამიანთა განწყობილება, გრძნობათა სფერა, სფერა გულისა კიდევ სხვაა. ეს შენი ძალა და მეუფებაა აქაც გვიმორჩილებს და გვიმონებს. იყავი კარგად, ჩემო დათიკო[...].

მარად შენი კიტა [აბაშიძე].

[1941 წ.]

* * *

სამშობლოს გააუბედურებდნენ გადაგვარებულნი, შენისთანა ჭირისუფლები რომ არა ყოლოდა. გეამბორები, იცოცხლე მრავალ ჟამიერ.

ია ეკალაძე

14. 11. 20. ჩოხატაური.

ძვირფასო დავით!

ავადმყოფობა მაიძულებს, მხოლოდ წერილით მოგილოცო ეს დღე, როცა მაღლი და მაღლობა შენის და ქართველი საზოგადოების სახით ერთხელ კიდევ ასე ღირსეულად ხვდებიან ერთმანეთს. დღევანდელს დღესასწაულს კიდევ უფრო ასხივოსნებს ის გარემოება, რომ დღეს თავისუფალი საქართველო უკვე ყველასგან ცნობილია და მხოლოდ ერთი პატარა ჩრდილი ჰბურავს მას; სახელდობრ, რომ საქართველოს განთავის-

უფლებასთან მისი გაერთიანებაც არ არის განხორციელებული და მის საზღვრებში არ შემოდიან არამც თუ ლაზისტანი, თვით აჭარა ქობულეთიც კი ბათუმით, რომელიც ისე საყვარელია ყოველი ქართველისათვის და მით უმეტეს შენთვის, რადგან უკეთესი შენი ცხოვრების დრო იქ გაგიტარებია. ამიტომ საერთო სურვილს, რომ შენი შემოქმედება კიდევ უფრო ნაყოფიერი ყოფილიყოს, დავძენ, რომ დღევანდელი დღესასწაულის განმეორება ჩვენს ბათუმში მომხდარიყოს მის საქართველოს საზღვრებში დაბრუნების დღესასწაულთან ერთად[...].

შენი მარადის ღუტუ მეგრელი.

15. II. 201

* * *

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭო მხურვალედ მიესალმება მსცოვან იუბილარს და უსურვებს მას დღეგრძელობას ქართული მწერლობის დასამშვენებლად.

რექტორი, პროფესორი ივანე ჭავჭავაძე.

ძვირფასო ძმაო დავით!

ხალხთა დიდება გამოისახება მათ სულიერ კულტურაში და პირველი ნიშანი ყოველი ხალხის ამ დიდების გამომსახველი არის ერის მწერლობა. საქართველო როგორც ძველსა, ისე ახალ დროში თავის მწერლობით ყოველთვის ითვლებოდა მოწინავე ერთა რიგში. თქვენ, დიდად პატივცემულო მოდღესასწაულევ, იყავით ყოველთვის ერთი იმ რჩეულთაგანი, რომელსაც სამშობლო ენის და ლიტერატურის დეენის დროს მაღლა ეჭირათ დროშა თქვენი ხალხის სულიერი ძლიერებისა: დიდი ბედნიერებაა თქვენთვის, რომ დღეს თავისუფალი ფქვენი სამშობლო ეამბორება თქვენს მაღალ შემოქმედ შუბლს და კურთხევით იხსენიებს თავის ღირსეული შვილის ძვირფას ნაშრომს. საქართველოს ყოველ დღესასწაულს მხურვალე თანაგრძნობით ეგებება სომხის ერი. ქართველი მწერლის გამარჯვების დღე არას იმავე დროს სომხის მწერლის გამარჯვება

ის დღეც. აი ამ გრძნობით გამსჭვალული, ძმაო დავით, მეც, როგორც თავმჯდომარე სომხის მწერალთა საზოგადოებისა, აღტაცებით გილოცავთ საზოგადოების სახელით და პირადადც თქვენი ოცდაათის წლის სამწერლო მოღვაწეობის დღეს, გისურვებთ სამწერლო მოღვაწეობის განგრძობას, რომ თქვენის პირით კიდევ დიდ ხანს ლაღადებდეს კეთილშობილი ქართული ხალხის წრფელი გულისნადები საქართველოს სადიდებლად და ხალხთა შორის ძმობა-ერთობის განსამტკიცებლად. ვაჟა ძვირფას ქართველი ერის მწერლობას! ვაჟა ჩვენს მოძმეს ქართველ მწერალს დავით კლდიაშვილს!

თქვენი პატივისმცემელი

ჰოვანეს თუმანიანი*.

15.II.20.

* * *

გაზეთ „საქართველოს“ რედაქცია გილოცავთ 30 წლის მოღვაწეობას, როგორც უდიდეს მწერალს და მაღალ პატრიოტს. თქვენი სახელით დიდხანს იამაყებს ქართული მწერლობა და საქართველო.

ლელი ჭაფარიძე.

ძვირფასო დავით!

შენი მაღალი, თავისებური და განუმეორებელი შემოქმედების უდიდესმა პატივისმცემელმა სრულიად საქართველოს მასწავლებელთა კავშირმა დამავალა მონაწილეობა მიმეღო შენს დღესასწაულში და გულითადი სალამი მეძღვნა შენთვის, მაღალ ნიჭიერო მწერლო და საყვარელო ადამიანო!

ჩემდა სამწუხაროდ, უღონობის გამო საშუალება არა მაქვს პირადად მოგესალმო.

დღეს, როდესაც ნიშნად პატივისცემისა და გულწრფელი მადლობისა შენი მხატვრული ნაწარმოებით დამტკბარნი ღირ-

სეულად დააფასებენ შენს მადლიანს მოღვაწეობას, მიიღე უგულითადესი სალამი და მადლობა საქართველოს მასწავლებელთა კავშირისაგან.

დავალებით აღ. წერეთელი.

* * *

წერა-კითხვის საზოგადოების თელავის განყოფილების გამგეობა მხურვალე სალამს გიძღვნით თქვენ, ძვირფასო დავით, და გილოცავთ ოცდაათი წლის სამწერლო მოღვაწეობას. თქვენი შეუდრეკელი კალამი კიდევ დიდხანს ავსებდეს ძვირფასი მარგალიტებით მკვდრეთით ამდგარ შენი ერის მშობლიურ ლიტერატურას.

გამგეობის თავმჯდომარე

გრიგოლ ბურჭულაძე.

* * *

ტფილისის ვაჟთა მეექვსე გიმნაზიის მასწავლებელთა კორპორაცია,* მოსწავლე ახალგაზრდობა აღფრთოვანებით ულოცავს ეროვნულ დღესასწაულს მხცოვან ნიჭიერ მხატვარ-ბელეტრისტს საყვარელ დავით კლდიაშვილს, რომელმაც ნაყოფიერი შრომით მხატვრულ ფორმებში ჩამოასხა, წარმტაც ფერადებით განავითარა ის, რაც ეროვნულ სულის სიდიადეს, სიღრმეს და საფასურს შეადგენს და მით მტკიცე საფუძველი ჩაეყარა ჩვენი ერის შემოქმედებით მუშაობას. ვუსურვებთ ძვირფას იუბილარს ხანგრძლივ სიცოცხლეს თავისუფალი საქართველოს სასიქადულოდ.

* * *

სენაკის სამაზრო ერობის სახელით მხურვალედ მოგესალმებით და აღფრთოვანებით გილოცავთ ბრწყინვალე დღესასწაულს. სავსე გულით გისურვებთ დღეგრძელ და ბედნიერ

სიციცხლეს ჩვენს მშობლიურ მწერლობის დამამშვენებელს — გთხოვთ მიიღოთ ჩვენგან მწირე წვლილი ხუთი ათასი მანეთი.

ეროვნის გამგეობა.

* * *

ჭიათურის ქალაქის მუშათა პირველი თეატრის მუშა-მოსამსახურენი და ღირეჟცია მხურვალე სალამს გიძღვნის შავ-კლდეთა შორიდან, ძვირფასო მამა მწერალო. ჭიათურის თეატრის კედლებს შორის არა ერთხელ და ორჯერ დაუტკბია ჭიათურის პროლეტარიატი თქვენი უკვდავი ტიპების ნახვით. თქვენ თქვენის მახვილი კალმით იმერელი გლეხის ტრაგედია განასახიერეთ კომედიის ჩარჩოებში, ამ სიცილ-ტირილში ქართულ სცენას შეუქმენით უკვდავი დარისპანი, კაროენა და სხვა მრავალი. ვიდრე ქართული სცენა იარსებებს, მის კედლებში არ მოისპობა შენი იუმორი.

მინდობილობით ფრანგიშვილი.

მსცოვან მწერალს დავით კლდიაშვილს

ნაფიც ვეჟილთა* საბჭო გილოცავთ თქვენ 30 წლის ბრწყინვალე მოღვაწეობას:

მთელი თქვენი მოღვაწეობა იყო სამსახური სიმართლისადმი, რომელსაც თქვენ მიუდგომლათ ღიმილით და ცრემლით ააშკარაებდით.

ამისთვის მაღლობას გიძღვნი თქვენ ქართველი ერი და მის ხმას ჩვენც ვუერთდებით: „ვაშა მსცოვან დავითს, დღეგრძელობა თქვენ კალამს, მკვეთრ სიტყვას და თბილ გრძნობას!“

ნაფიც ვეჟილთა საბჭოს თავმჯდომარე

გრ. გიორგაძე

ირაკლი გუნცაძე

15 თებერვალი, 20 წელი.

ტფილისი,

* * *

ქართული მწერლობის სიამაყეს, აზნაურთა წოდების ოსტატ
გამკიცხველს, ძვირფას დავითს მხურვალე სალამი.

სერგო ამაღლობელი.*

* * *

გთხოვთ გადასცეთ ძვირფას იუბილარს ჩემი გულითადი
და მხურვალე სალამი და უდიდესი პატივისცემა. ვწუხებარ,
რომ ავადმყოფობის გამო მოკლებული ვარ სიამოვნებას პი-
რადად მივესალმო ქართული თეატრის აღორძინების ძველ
მოწმეს და მოამაგეს და პირად უგულითადეს მეგობარს. ვუ-
სურვებ მას ხანგრძლივ სიცოცხლეს ქართული ლიტერატურის
სანუგეშებლად და საამაყოდ.

სახალხო არტისტი მარიამ საფაროვა-აბაშიძისა*,

* * *

მოგილოცავთ 30 წლის დაუღალავი და ნაყოფიერი მოღვა-
წეობის დღესასწაულს. გისურვებთ კიდევ დიდხანს არ მოკ-
ლებოდეს ჩვენს თავისუფალ სამშობლო სცენას თქვენი მაღა-
ლი ნიჭით ნაწარმოები.

ეფემია მესხი*.

* * *

ჩვენი ხელოვნების ერთ-ერთ დედაბოძს, ჩვენი სოფლის
ჭირ-ვარამის მომღიმარე მღალადებელს! მოწიწებით ვეამბო-
რები შენს ჭირნახულ და მეტყველ ჭაღარას, ვისურვებ შენ
მიერ ანდერძად გადმოცემული განძი ფრთხილად შეინახოს
და გაანაყოფიეროს ახალმა თაობამ.

რესპუბლიკის სახალხო არტისტი ნინო ჩხეიძე

დავით კლდიაშვილს

ხალხის საყვარელო მწერალო დავითო მოგილოცავ შენი დიდების დღეს. ავადობამ ნება არ მომცა პირად მომელოცნა და გადამეკოცნე.

შენ რომ მთელი ცხოვრება იღვაწე ხალხის სიკეთისათვის, ხალხმაც დღეს მოგიძღვნა სიყვარულის თაიგული.

ვახილ ბარნოვი*.

ივნისის 29, 1930 წელი. ქ. ტფილისი.

ქართველი ერის სასიქადულო მწერალო, ღრმად პატივცემულო
ბატონო დავით!

გულით გილოცავთ მე და ჩემი მეუღლე 40 წლის ქებულ მოღვაწეობის იუბილეს სამწერალო ასპარეზზე და სახალხო მწერლის ღირსეულ ხარისხის მიღებას.

საუკუნენი გაირბენენ ვითარცა წუთნი, მოხდება ბევრი რამ ქვეყანაზე, ხოლო ჩვენი შორეული შთამომავლობა კვლავ უშრეტი სიამოვნებით განაგრძობს თქვენი უკვდავი ნაწერების კითხვას. ბეკინა და პლატონ სამანიშვილები, სოლომან მორბელაძე, დარისპანი თავის მარად გასათხოვარ კაროუნათი და სხვა მრავალი ტიპები, თქვენი მაღლიანი ნიჭით და კალმით შექმნილნი, კვლავ გამოიწვევენ იმ შორეულ მკითხველში შებრალებასთან ერთად ჰომირისებურ ხარხარს[...].

დიდათ ვწუხნარ, რომ ავადმყოფობამ არ მომცა საშუალება დავსწრებოდი თქვენს ზეიმს ოპერის თეატრში და გადმომეცა პირადათ ჩემი მხურვალე მოლოცვა.

გისურვებთ ცოლ-შვილით ჯანსაღს და ბედნიერ სიცოცხლეს მრავალყამიერ[...]

თქვენი მარად პატივისცემელი

ს. კვარიანი*.

1. VII. 30 წ., ტფილისი.

საქართველოს სახელმწიფო კონსერვატორია ულოცავს 40 წლის სახელოვან ლიტერატურულ მოღვაწეობას დიად ნიკიერს ბელეტრისტს დავით კლდიაშვილს. უსურვებს მას ჯანმრთელობას და კიდევ დიდხანს ნაყოფიერ სიცოცხლეს.

სახელმწიფო კონსერვატორიის დირექტორი

ზაქარია ფალიაშვილი*.

საქართველოს ძვირფასო და სახელოვანო შვილო,
ბატონო დავით!

30 წელიწადია მას შემდეგ, რაც თქვენ დაისახეთ საუკეთესო მიზანი — სალიტერატურო ასპარეზზე მოღვაწეობა. ამ ხნის განმავლობაში თქვენ დაუღალავად და პირნათლად ემსახურებოდით ქართველი ხალხის კულტურულ ინტერესებს.

ის შესანიშნავი მოთხრობები, რომლებითაც თქვენ საუცხოოდ დახატეთ იმერეთის ცხოვრება და ის იუმორი, რომელიც ანათებს შემოქმედების ცეცხლით და სთესს სიყვარულს — დიდ ღირსებას წარმოადგენს არა მარტო ქართველი ხალხისთვის, არამედ მისი მოძმე ერებისათვისაც.

30 წლის შრომა, შრომა კალმით ხალხის საკეთილდღეოდ, — ეს ისეთი დამსახურებაა კაცობრიობის წინაშე, რომელიც ოქროს ასოებით ჩაიწერება მწერლობის ისტორიაში.

აი სწორედ ეს არის მიზეზი იმის, რომ დღეს აქ — იმერეთის შუა გულ ქალაქში, ისე როგორც სამი თვის წინეთ საქართველოს დედა-ქალაქში, ქართველი საზოგადოება სამადლობელ ზეიმს უხდის თვის ღირსეულ და დამსახურებულ მოღვაწეს.

ყველას არ ხვდება წილად ის ბედნიერება, რომელიც თქვენ გარგუნათ ბედმა[...]

ადგილობრივ სომეხთა საზოგადოება, რომელიც მუდამ ქართველ ერთან იყო როგორც ჭირში, ისე ლხინში, იგივე აღტაცებით ეგებება თქვენს იუბილეს, როგორითაც ეგებება ქართველი საზოგადოება.

თქვენ უკვდავ „ირინეს ბედნიერებას“ და „დარისპანის

გასაჭირს“ არა ერთჯერ და ორჯერ დაუმშვენებია ჩვენი პატარა სცენაც და ცხოვრების სარკის სამსახური გაუწევია სომხის საზოგადოებისთვისაც.

უკანასკნელი გულწრფელ სალამს გიძღვნით, სახელოვანო მწერალო, და გისურვებთ ნაყოფიერ მოღვაწეობას თქვენს მიერ ამორჩეულ ასპარეზზე კიდევ მრავალ წელს. ამასთანავე ერთად აღნიშნული საზოგადოება გთხოვთ მიიღოთ მისგან მცარე წელილი.

ქუთაისის სომეხთა საზოგადოების მონდობილობით
ინჟინერი მამაჩანოვი, პროვიზორი ზოჯაშვილი.

1920.

ლადო ბზვანელის* საიუბილეო სიტყვა

ქუთაისის მასწავლებელთა სახლის სახელით

[...]დღეს შენი მოთხრობის უკვდავი გმირები — კაცია საგუნაშვილი, სოლომან მორბელაძე, ბეკინა და პლატონ სამანიშვილები, კირილე მიმინოშვილი, ფილიპე ბარბაქაძე, აბესალო სალამთაძე, დარისპანი, ოტია და სხვანი ჩვენს მოსწავლე ახალგაზრდობას უნერგავენ გულში სიბრალულს ამგვარი პირებისადმი, ამასთანავე, უკარნახებენ, რომ საჭიროა ცოდნით შეიარაღება. დღევანდელი დღე ბედნიერია განვლილ შენს სიცოცხლეში, რადგან ყველა — დიდი და პატარა — აფასებს შენს ნაშრომს, პატივს სცემს შენს ნიჭს[...].

1920, მაისის 23. ქუთაისი.

ქუთაისის მაღლიერი საზოგადოება თქვენთვის მოწყობილ საზეიმო დღეს აღტაცებით მოგესალმება; მის აღტაცებას და მხიარულებას მთელი ქართველი ერიც უერთდება. ჩვენც — გაბრიელის სახელობის ქალთა გიმნაზიის მოწაფენი მთელი ერის მხიარულებას ვუერთებთ თქვენდამი ღრმა პატივისცემას

და გულწრფელ სიყვარულს, რის გამომხატველიც იყოს ეს
ცოცხალი ყვავილების თაიგული.

გაბრიელის სახელობის ქუთაისის ქალთა
გიმნაზიის მოწაფენი.

23. V. 20, ქუთაისი.

ია ეკალაძის* სიტყვიდან

დ. კლდიაშვილის გარდაცვალების გამო

[...] აღსრულდა წესი ბუნებისა. ერთი დიდი ჭირისუფალი
კიდევ მოაკლდა ქართულ მწერლობას, ერთი დედაბოძი კი-
დევ გამოეცალა ქართველ მწერალთა ოჯახს: მოკვდა დავით
კლდიაშვილი — საქართველოს გოგოლი. ამიერიდან კარგა
ხანს შესწყდება მწარე სიცილი ქართულ ლიტერატურაში.
ამიერიდან ხანგრძლივად გაჰქრება ტებილ-მწარე ღიმილი ჩვე-
ნი მწერლობიდან, ვინაიდან დავით კლდიაშვილის ღირსეულ
მემკვიდრეს ჯერ ჩვენ ვერავისა ვხედავთ ჩვენს ახალ მწერ-
ლობაში[...].

1931.

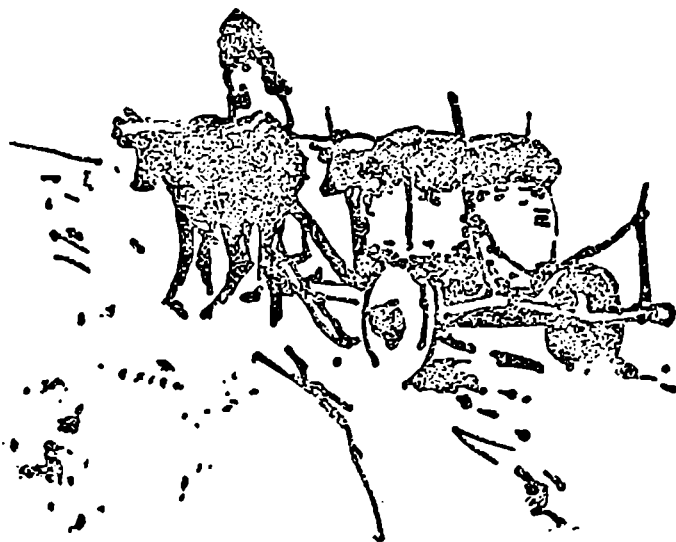
* * *

როდესაც ხელთ ვიღებ დავით კლდიაშვილის წიგნს, არ
შეიძლება არ გავიფიქრო: აი, კლდიაშვილი, განუმეორებლად
მეტყველი, თავისებური კოლორიტით მწერალი (არ დაგავიწყ-
დეთ: პირველი ქართველი სახალხო მწერალი). არ შეიძლება
არ გაგახსენდეს პაოლო იაშვილის სტრუქონები: „და გადაიქცა
ეს იმერეთი არნახულ ზღაპრის დაბოლოებად“. რომ დავით
კლდიაშვილი არა, დაუხატველი დარჩებოდა მსოფლიო ლი-
ტერატურაში სოლომან მორბელაძე. ვერც ერთი მწერალი
ვერ მოისაზრებდა გამოესახა ბეკინა, და ერთადერთი მთელ

შავიზღვისპირზე დარისპანი, რომელიც მოგზაურობს თავისი ურყევი მიზნით. მოგზაურობს იგი თავისი ლაფჩინებით, ხურჩინით და „იმე-იმე“-თი. რომ დავით კლდიაშვილი არა, დაუბატველი დარჩებოდა კაროენა, მშვენიერზე მშვენიერი კაროენა, ნამდვილი სახე რევოლუციამდელი[...].

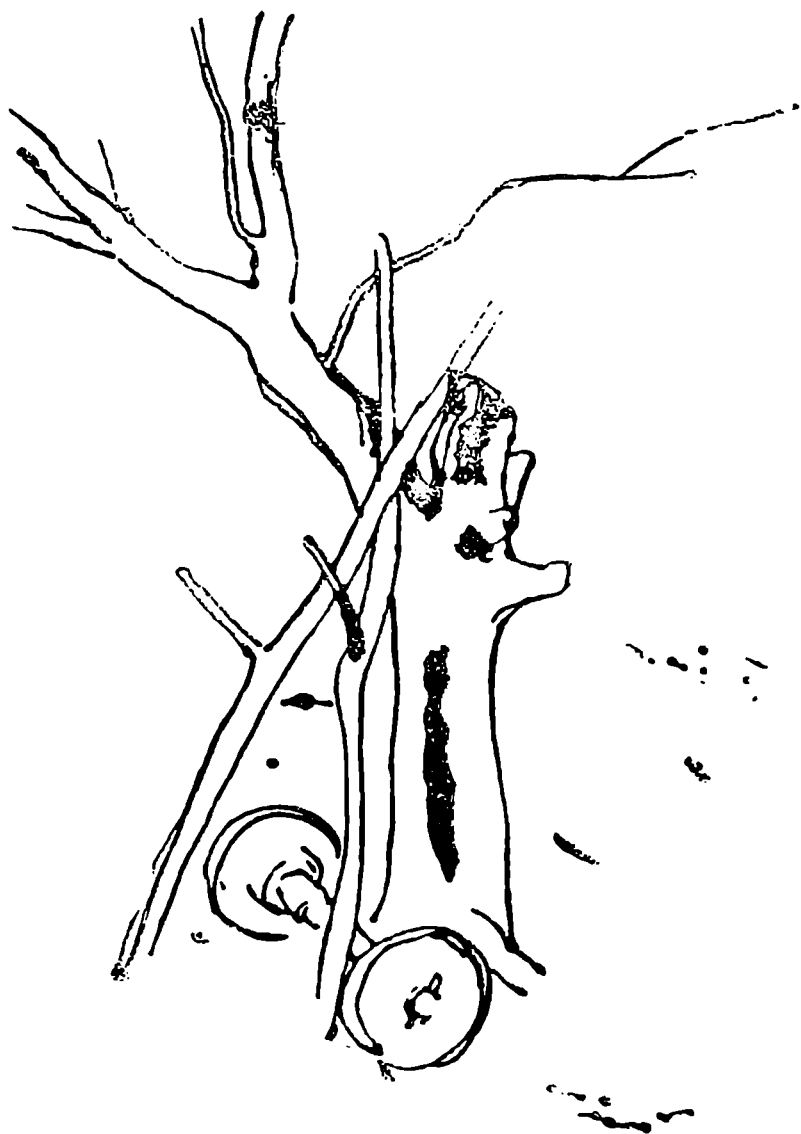
გალაქიონ ტაბიძე*.

1954 წ., 17 დეკემბერი. ქ. მოსკოვი.

მომონებებიდან
დ. კლდიაშვილზე

თიღო სახოკია

• • •

1905 წელია. პაერში რევოლუციის სუნი ტრიალებს — საქართველოს სხვადასხვა საპოლიტიკო პარტიები აშკარად რაზმავენ ხალხს ნიკოლოზის ტახტისათვის ძირის გამოსათხრელად. ქართულ სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ბათომას კომიტეტი დიდს მზადებაშია: თადარიგს ვიქერდით დასახვედრად და დასაბინავებლად იმ თოფ-იარაღისა, რომელიც საზღვარგარედ (შვეიცარიაში) შეიძინა ხსენებულ პარტიის პარიზის კომიტეტის თავმჯდომარემ ინჟინერმა გიორგი დეკანოზიშვილმა. ამ იარაღით დატვირთული პარტიის მიერ საკუთრად შეძენილი გემი სირიუსი რამდენსამე თვეში უნდა მოადგეს შავი ზღვის აღმოსავლეთ სანაპიროს, ფოთს ახლო.

თიბათვის გასულია. ტფილისიდან ბათომში ჩამოდის განსვენებული ალექსანდრე ჯაბადარი* ცნობების შესავსებად, თუ ადგილობრივი გარნიზონი რა როლს იკისრებს აჯანყებულ ხალხს გამოსვლისას, და ამისთვის უნდა დავკავშირებოდით ბათომში დაბანაკებულ ჯარის ოფიცრებს. ამ ოფიცრობაში სანდო აღამიანად ითვლებოდა განსვენებული დავით კლდიაშვილი, რომელიც ცოლშვილიანად ცხოვრობდა ეგრედ წოდებულ გოროდოკში.

დ. კლდიაშვილს ჟურნალ „მოამბის“* საშუალებით უკვე ნიჭიერად საპატიო მწერლის სახელი ჰქონდა მოხვეჭილი. გარდა ამის, ქართველ მეოსანს გრ. ვოლსკისა* და მისთა თანამოსაგრეთა* მხარს უმშვენებდა საქალაქო საქმეთათვის შავრაზმელებთან ბრძოლაში და ქართველ მოსახლეთა ინტერესთა დაცვის საქმეში. ხოლო როგორც სამხედრო, დ. კლდიაშვილი ცნობილი იყო, როგორც მატარებელი იმ დროის მოწინავე აზრებისა, პარდაპირი, თავის პრინციპების განხორციელებისათვის თავდაუზოგველი. თავის ხელქვევით მყოფ სალდათებთან მოპყრობის საკითხში თვალსაჩინოდ განიჩივროდა შავრაზმელ კოლეგებისაგან, რომელნიც სალდათებს ისე უყუარებდნენ, როგორც ცხვრის ფარას. დავითი არაჩვეულებრივი სიყვარულით ეკიდებოდა ამ ყველასგან დაჩაგრულთ და ხელმწიფის ტახტის გამაგრებისათვის საჭირო ბრმა იარაღს. სალდათებიც ჰგრძნობდნენ ამას, განსაკუთრებულის პატივისცემით ეკიდებოდნენ თავიანთ უფროსს და მზად იყვნენ მის აღამიანობისათვის ყოველგვარი მსხვერპლი შეეწირათ.

აი, ამ მეტად საფრთხილო და საჭოქმანო* წუთში ეტლით მივემართებოდით ალ. ჯაბადარი და მე დავით კლდიაშვილის გოროდოკისაკენ, იმედუელნი, რომ მისგან მივიღებდით ყოველმხრივს დახმარებას, რაც კი რამ ხელიდან გამოუვიდოდა.

შინ დაგვიხვდა. მეტად გაეხარდა თავის საყვარელ ჟურნალ „მოამბის“ და გაზეთ „სახალხო ფურცლის“* რედაქტორ-გამომცემლის* და ჩემი, როგორც ორისავე ორგანოს თანამშრომლის, ნახვა, გაგვაცნო მეუღლე, შვილები, რომლებიც (სერგო და მისი დაია) გიმნაზისტების ფორმის ტანისამოსს ატარებდნენ და ასე პირველ და მეორე კლასში უნდა ყოფილიყვნენ. მა-

შინაოვე განკარგულება გასცა ძვირფას სტუმრების გასამასპინძლებლად.

სანამ სადილი მზადდებოდა, გავაცანიო ჩვენის ვიზიტის მიზანი და ვსთხოვეთ ეთქვა, თუ რაში უნდა გამოხატულიყო ამ გაჭირების დროს მისი ხელისშეწყობა სარეგულაციო მოძრაობისათვის.

საოცარი აღფრთოვანებით მოგვისმინა სათქმელი განსვენებულმა. ცოცხალი თვალები უმეტესად გაუცოცხლდა. ისედაც მოძრავი სხეული აუტოკდა და თითქო ერთ ალაგას გაჩერებული ადგილს ეკრა კპოულობდა.

— მადლობელი ვარ თქვენი, რომ გამახარეთ, — გვითხრა პასუხად დავითმა, — და გულს იმედი ჩამისახეთ, — იქნება მოვესწრო დაემხოს ნიკოლოზის ტაბტი და ჩვენს ქვეყანას, ჩვენს გაწამებულ ხალხს ელირსოს რუსეთის ორთავიან არწივის კლანკებს თავი დააღწიოს და საკუთარის, დამოუკიდებელ ცხოვრებით იცხოვროს, სხვა ერებს გვერდთ ამოუდგეს, როგორც სწორი სწორს. ეს ჩემი ოცნების საგანია და ამისთვის თავიც არ მეზოგება. მაგრამ... მაგრამ... მარტო ვარ, მარტო, ჩემო ალექსანდრე, გარშემო სულ შავრაზმელები მახვევია. ჩემი როტა რომ გამომყვეს, სხვები გამომყვებიან? ამისათვის აქ მუშაობა არავის გაუწევია, არავინ ცდილა გაელვიძებინა გონებაბნელი და ჩამორჩენილი სალდათი რუსისა. სარეგულაციო პროპაგანდა მიმართული იყო, აქაურ ნავთის საწმენდ ქარხანაში მომუშავეებისაკენ. ესენი ჩვენი ხალხია, მკვრცხლი, მიხვედრილი. საკმარისია ერთი კი მოჰკრას ყური მისთვის და მის ქვეყნისათვის სასიკეთო აზრს, რომ მაშინვე მიხვდეს ყველაფერს და მხარში ამოგიდგეს. აქაურ ჯარის მიერ მოძრაობაში მონაწილეობის მიღება მაშინდაა მოსალოდნელი, როდესაც ხალხი, უმრავლესობა, გამარჯვებული იქნება, წითელ დროშას დაიჭერს ხელში და გაუძღვება წინ მოელის მოძრაობის საქმეს. ჯერ-ჯერობით მათს შესახებ ვერაფერს გეტყვით. მერე ვნახოთ. პირადად მე ჩვენის ქვეყნის ჭირის სანაცვლო ვიყო! როგორც ერთი ვიცი, მომიხმარეთ, რაც გენებოსთ, ის დამავალეთ. რაც ჩემს ძალ-ღონეს მოეოხოვება, მზათა ვარ რეგულაციის სამსახივროზე ზვრავად მივიტანო ჩემი სიცოცხლე...

გამოგვკითხა იარაღის შემოტანის დრო, მისი გასანაწილებელი პუნქტების მდებარეობა; საერთოდ გაეცნო გეგმას სამხედრო კაცის თვალსაზრისით. მოგვისმინა. რამდენიმე მოსალოდნელი დაბრკოლება გაგვითვალისწინა და დავასრულეთ კდეცა ჩვენი ამ ტემაზე ბაასი. გადავედით ლიტერატურასა და ლიტერატორებზე.

ამას მოჰყვა სადილი. დიასახლისობდა დავითის მეუღლე, მშვენიერი და პატივცემული მარიამი[...].

ტფილისს გარეთ მეორეჯელ საყვარელი მწერალი და ადამიანი ვნახევი საკუთარ სახლში, სოფ. სვიმონეთში.

1930 წლის შემოდგომაა. ენკენისთვია. დავით კლდიაშვილი მძიმე ავადმყოფი, თავის სამშობლო სოფელ სვიმონეთშია. ავადმყოფობას ისე დაურევია ხელი, რომ იმედი აღარავითარია სიკვდილს თავი დააღწიოს. ავადმყოფს უვლის მისი სამარის კარამდე ერთგული და მისთვის თავდადებული მეუღლე, აწ განსვენებული მარიამი. საჭიროა, აუცილებლად საჭიროა ავადმყოფის დაწვენა საავადმყოფოში; მხოლოდ და მხოლოდ საავადმყოფოს რეჟიმში შეიძლება მისი გაჩერება და უკურისგდება.

მწერალთა კავშირში მოილაპარაკეს სოფლიდან დავ. კლდიაშვილის წამოყვანის შესახებ. ეს საპატიო როლი დაგვაკისრეს მე და დავითის უფროსს შვილს და მამის მიერ გაკვალულ გზის ღირსეულ გამგრძნობს სერგო კლდიაშვილს. ტფილისიდან წამოსულები ჩამოვხტით სვირის სადგურზე. აქედან ფეხით შევუდექით გზას. ჯერ რამდენიმე კილომეტრის მანძილზე გზა ვაკეზე მიდის, მერე, სოფელში შესვლისას, ზევით აუხვევს; აქ თავდება აჯამეთის ქაობების ნაწილი და იწყება ზეგანი იმერეთი თავის საღის ჰაერითა და ბუნების სიკეკლუტითა. კიდევ ორი კილომეტრი სიარულისა და მივადექით მწერლის ხშირ ძელქვებში* ჩადგმულ ფიცრულ ოთხთვალა სახლს.

დავითი მწოლიარე დავიხვდა. გადავკოცნეთ ერთმანეთი. უზომოდ გაიხარა ჩვენს მისვლაზე. ხელად გვათქმევინა ტფილისის ამბები, მწერლების როგორმყოფობა, მათი მუშაობა. შემოგვჩივლა: ძალიან ვიტანჯვი და მაწუხებს; ცალკე ავადმყოფობა და ცალკე კიდენ — ტფილისისა და მეგობრების მოშორება.

— აი, სწორედ ამიტომ გეახელით, ჩემო დავით! — ვუთხარი მე. — დაგვავალეს ტფილისში წაგიყვანოთ და საავადმყოფოში მოგათავსოთ. საუკეთესო ექიმები დაგადგებიან თავზე. ეცდებიან მალე ფეხზე დაგაყენონ იმდენად, რომ წერაც კი შეიძლოს. — გაუხარდა. დაგვეთანხმა: ჩემი საწყალი მეუღლე მეტად დაიღალა ჩემს მოვლაშიო, დაისვენებსო...

მეუღლემ განკარგულება მოახდინა: მეზობლებს სთხოვა: პატივი ეცათ და დავითი სვირის სადგურამდე საკაცით წაეყვანათ. დასთანხმდნენ. ყველანი მზადებას შეუდგნენ მეორე დღი-სათვის.

მე კიდევ მეორე დილას დავათვალიერე სოფელი. ავედი ზედმოკრულ გორაკზე. ზედ პატარა ეკლესიაა წამოდგმული. საუცხოვო სურათი გადაგეშლებათ თვალწინ ყვირილასა და რიონის სანაპირო ადგილებისა, აჯამეთის ტყისა. თვალწარმტაცი საყურებელი იყო მთელი ტყე ძელქვებისა*, საქართველოს ამ ძვირფას და საარქეოლოგიო ბეებისა.

ამ სურათების ნახვის შემდეგ-ღა შევიგენ, თუ რად უყვარდა დავითს ასე უსაზღვროდ თავის სამშობლო სოფელი, საცა უცვლელ მასალას ჰპოულობდა თავის მოთხრობების უკვდავ ტიპების ჩამოსაქანდაკებლად![...].

სწორედ იმ წუთს, რა წუთსაც უნდა გამოვსულიყავით სვიმონეთიდან, ავადმყოფმა ერთბაშად გადაიფიქრა. მოეჩვენა, — ალბად სასიკვდილოდ მივეყვართ ტფილისშიო. მისი ოთახიდან მოგვესმა დაუწყნარებელი სასოწარკვეთილები ყვირილი: არ მინდა ტფილისში წასვლა... არ მინდა... იქ მომკლავენ... თუ სიკვდილია, ისევ ჩემს მაშოს ხელში მოვეკიდო ჩემსავე სახლშიო...

ძლივს დავამშვიდეთ: თუ არ გნებავს, თქვენი ჰირიმეთ, ჩვენ თქვენის ნების გადასულს აბა როგორ ვიზამთ-მეთქი! გამოვემშვიდობეთ...

ეს ჩემი უკანასკნელი გამომშვიდობება იყო მასთან და მისი უკანასკნელივე ნახვა ცოცხლისა...

დ. კლდიაშვილი იყო ტაბი მწერლის, რომლისთვისაც ცხოვრება და მხატვრული შემოქმედება განუყრელ სამოქმედო ასპარეზს წარმოადგენდა.

რა არის მთავარი, რაც იწვევს მკითხველის — განსაკუთრებით საბჭოთა მკითხველის — ყურადღებას დავითის ნაწერებში?

მისი შემოქმედება უმთავრესად ეკუთვნის წარსულს, — თუმცა არც ისე შორეულს.

ჩვენ ყველამ ვიცით ეს წარსული. ქალაქად: რეაქციის სუსხი, თვითმპყრობელობის ბრწყალებში მგმინავი მუშათა კლასი; სოფლად: გლეხკაცობა ბატონყმობის უღლის ქვეშ გაწამებული. მეფის მოხელეებისა და სამღვდელოების თვითნებობა, რელიგიური ფანატიზმი, მშრომელი ხალხის უკულტურობა, წერა-კითხვის უცოდინარობა და სხვ.

აი, ამ ფონზეა გაშლილი დავითის მხატვრული ტილოები. ამ ტილოებიდან პირველ ადგილზე დგას „სოლომან მორბელაძე“ — ნაწარმოები, თავისი კონკრეტულობით იშვიათი რამ მთელს ჩვენს ლიტერატურაში[...].

სასაცილოა თავის პატარა კარ-მიდამოსთვის შიშით აცახცახებული აზნაური პლატონ სამანიშვილი („სამანიშვილის დედინაცვალი“), რომელიც სასოწარკვეთილებაში ჩააგდო მოხუცი მამის ცოლის შერთვის განზრახვამ. ვაი, თუ, გაწყრეს „ღმერთი“, მოხუცს შვილი ეყოლოს და ჩემს მიწა-წყალზე მეტოქე* გამომიჩნდესო [...].

დ. კლდიაშვილი მხატვრული სიტყვის მთელი სიმახვილით იბრძვის ცრუმორწმუნეობის წინააღმდეგ, როგორიცაა: ხატზე გადაცემა („შერისხვა“), ცრუ შეხედულება, რომლის მიხედვით სახლი, სადაც იმყოფება ავადმყოფი გადამდები სენით, უნდა დაირღვეს, თვითთული ფიცარი გაიწმინდოს და მერე ისევ თავის ადგილას დაიდგას („მიქელა“).

მწერლის მახვილ მზერას არ გამოპარვია სამღვდელოების პარაზიტობაც: მღვდელი მიხეილი, ხარბი და გაუმაძლარი მე-

დავითნე პეტრე-დამშეულ გლეხკაცობას რომ ართმევს უკანასკნელ სანოვანს და ხურჯინით ეზიდებიან შინისკენ („მრევლში“).

მხატვრის შეგნება ვერ ურიგდება ქალთა სოციალურ უთანასწორობას („ირინეს ბედნიერება“), ოჯახურ უკულტურობასა და დესპოტიზმს („მსხვერპლი“).

ასეთია მოკლედ დ. კლდიაშვილის მხატვრული შემოქმედების გზა. გზა მეტად მდიდარი და მრავალფეროვანი. დავითმა — მეცხრამეტე საუკუნის იმერეთის არც იმდენად მზიარულ ფონზე გაშალა თავისი პერსონაჟების ერთობ უფერული და უგემური ცხოვრება. როგორც დიდმა მხატვარმა დაჰგმო იგი (ეს ცხოვრება).

მეშვიდობის შემოქმედები

ქართული მწერლობის ბაღში მრავალი ყვავილი ხარობს. ამ ყვავილებს შორის თავისებური ფერი და სურნელებით გამოირჩევა დავით კლდიაშვილის შემოქმედება.

იგი ბავშვობიდანვე დამკვიდრდა ჩვენს სამყაროში. ნ. ბარათაშვილის, ილიას, აკაკის, ვაჟას ლექსებთან ერთად ვითვისებდით ჩვენ მის პოეტურ პროზას.

დავითის ნაწარმოებს პირველად სკოლის მერხზე, სახელმძღვანელოში, გავეცანი. ეს იყო ცნობილი მოთხრობა „სოლომან მორბელაძე“.

მოთხრობის კითხვამ თავიდანვე ისე გამიტაცა, რომ თითქმის ყოველდღე გადავიკითხავდი ზოლმე მას და მთელი აზრები ზეპირადაც ვისწავლე.

როდესაც წამოვიზარდე და სასულერო სემინარიის მოწაფე გავხდი, იგი პიესად გადავაკეთე და ჩემს ძმასთან ერთად, მშობლიურ სოფელში წარმოვადგინეთ.

არ ვიცი, როგორი მსახიობები ვიყავით მე და ჩემი ძმა, მხოლოდ ის კი მახსოვს, რომ ცოტად თუ ბევრად, შევძელით ნაწარმოების შინაარსის მიტანა მაყურებელთა გულამდე.

ეს იქიდანაც ჩანდა, რომ პიესის წარმოდგენა გაგვამეორებინეს მეზობელ სოფლებშიაც.

დავითის ნახვა პატარაობიდანვე ჩემს სანუკვარ ოცნებას

წარმოადგენდა. ნატვრა მხოლოდ ოციან წლებში შემისრულდა, როცა, დროებით საცხოვრებლად ქუთაისში გადავედი.

რამდენადაც მახსოვს, იმ ხანებში დავითი სიმონეთში ცხოვრობდა. იგი ხშირად ჩამოდიოდა ქუთაისში. შუაგულ ქალაქში, ბალთან, გამოვლილ დავითს ავედევნებოდი ხოლმე მე და სანდრო ცირეკიძე* და გავაბამდით მასთან ტკბილ საუბარს. რაოდენ ახლობელი და მშობლიური იყო ჩვენთვის მასთან შეხვედრა.

კიდევ უფრო ხშირად ვხვდებოდი დავითს თბილისში, როცა „მნათობის“* რედაქციაში დავიწყე მუშაობა. დავითმა ყურნალში მოსათავსებლად მოიტანა თავისი საუცხოო მემუარები. „მნათობს“ მაშინ აგენტების* საშუალებით ვავრცელებდით. ყურნალის ტირაჟი მაინც და მაინც დიდი არ იყო.

მემუარების პირველი თავების დაბეჭდვის შემდეგ კი მკითხველთა ინტერესი „მნათობისადმი“ დიდად გაიზარდა და ხელისმომწერთა რიცხვმაც იმატა — ხუთი ათასს გადაჭარბა.

1927 წლის ზაფხულზე ვალერიან გაფრინდაშვილსა* და რაჟდენ გვეტაძესთან* ერთად ქვიშხეთიდან ბორჯომს ჩავედით. ვიცოდით, დავითი სანატორიუმში ისვენებდა. სალამოს სანატორიუმში შევიარეთ — საყვარელი მწერლის სანახავად. დავითი შინ არ დაგვხვდა. კონცერტზე იყო წასული პარკში. როცა მივედით, მწერალს ჩვენი ნახვა ძალიან გაეხარდა. იგი მოხიბლული იყო კონცერტით, განსაკუთრებით ახალგაზრდა მსახიობთა სიმღერებით. ჩვენც დაგვეტოვა იმ სალამოს კონცერტზე.

• • •

დავით კლდიაშვილმა პირველ მოთხრობის გამოქვეყნებისთანავე მიიპყრო ფართო საზოგადოების ყურადღება. მწერალი დღემდე სარგებლობს დიდი პოპულარობით და ჩვენი ხალხის ღრმა სიყვარულით.

ცხადია, ამ სიყვარულის სათავე თვით მწერლის შემოქმედებასა და პიროვნებაში უნდა ვეძებოთ.

არ არსებობს დიდი ლიტერატურა მაღალი იდეებისა და დიდი ჰუმანიზმის გარეშე. თვითონ დავითი ამბობდა: თუ

მწერალი განყენებულია, ის ჩემთვის არ არსებობს, ტყუილს ის, კუდაბზიკა აზნაურივით იქაჩება. კაცი იმას არ უყვარს, ადამიანის უკეთესობისათვის არ ფიქრობს. სიძულვილით შორს ვერ წახვალ, გავა დრო, სკოლა გაჰქრება, ნაწერებიდან კი მხოლოდ ის დარჩება, რომელიც ადამიანის სიყვარულით არის სავსე.

დავითმა სწორედ ადამიანის სიყვარული დაუდვა საფუძვლად თავის შემოქმედებასა და პრაქტიკულ მოღვაწეობას.

მან მოგვცა ჩვენი ცხოვრების ღრმაშინაარსიანი, მართალი და მწვავედ მამხილებელი სურათი, განამტკიცა და განავითარა რეალისტური მიმართულება ჩვენს მწერლობაში.

მან უფრო მკიდროდ დაუკავშირა ლიტერატურა ცხოვრებას, განაგრძო ქართული მოწინავე მწერლობის საუკეთესო ტრადიციები.

დავითის პროზას ახასიათებს თავისებური რიტმი. მისი ფრაზა, უმეტეს შემთხვევაში, მუსიკალურია, განსაკუთრებით დიალოგები.

ზოგიერთი ადგილი დავითის მოთხრობებიდან, ლექსებივით, ზეპირად განახსოვრდებათ. ცნობილია, რომ დავითს ხელოვნების დარგებიდან ყველაზე მეტად უყვარდა მუსიკა. მზად იყო მთელი დღე ესმინა მუსიკალური ნაწარმოები. დახუჭავდა თვალებს და უსმენდა. ტკივილებსაც, ავადმყოფობის დროს, მუსიკით უყუჩებდნენ. კიდევ მეტიც. ვფიქრობთ, მთელი მისი შემოქმედება მუსიკის ძირებიდან მოდის, მისი სუნთქვით არის გაცხოველებული, როგორც ქეშმარიტი პოეტური შემოქმედება.

აქ თითქოს იშლება ზღვარი პოეზიასა და პროზას შორის: ორივეს საფუძველი მუსიკაა. მაგონდება ჩვენი პოეზიის გოლიათები: აკაკი და ვაჟა. განა აკაკი არ ამბობდა — ლექსს ვერ ვწერდი უსიმღეროდო? როგორც ვიცით, ლექსის დაწერის წინ იგი აუცილებლად წაილილინებდა რაიმე მოტივს. შემდეგ შეუდგებოდა წერას.

ასევე — ვაჟაც. ვაჟაც, თითქოს პოეტური განწყობილების შესაქმნელად, ჯერ ფანდურს ჩამოჰკრავდა თითებს, შემდეგ, საკრავს გადადებდა გვერდზე, და შეუდგებოდა წერას. აქედან,

ადვილი გასაგებია, ვაჟას ლირიკული ლექსების უმეტესობას რატომ აქვს საერთო სახელწოდება „სიმღერა“.

ასევე ნამდვილი პოეტური შთაგონებით არის დაწერილი დავითის საუკეთესო მოთხრობები.

ჯერ დავითის და შემდეგ სერგო კლდიაშვილის საინტერესო მემუარებიდან ვიცით, რომ ასე დაიწერა „სოლომან მორბელაძე“ და „წრფელი გულა“.

დავითისთვის პირველი სტრიქონი ყოველთვის ტონის მიმცემი იყო. იგი, ეს სტრიქონი, მწერლისთვის იგივე იყო, რაც — მომღერლისათვის — კამერტონი [...].

საზოგადო სარბიელზე მწერალი როდი იფარგლებოდა მართო მხატვრული შემოქმედებით.

იგი მუდამ ცხოვრების შუაგულში ტრიალებდა. ჟურნალ-გაზეთები, თეატრი, სკოლა — შეადგენდა მწერლის ყოველდღიური ზრუნვის საგანს.

1912 წლის სიმშილის დროს, როგორ იტანჯებოდა მწერალი დამშეულთა გაჭირვებით, რამდენი ადამიანი გადაარჩინა მან სიკვდილს სიმშილისგან!

დავითს თავდადებით უყვარდა ხალხი და ხალხმაც იგი შეიყვარა. სიყვარული უკვდავია!

სერგო კლდიაშვილი

დავით კლდიაშვილი

I

1930 წლის ივნისის ოცდაცხრას თბილისში დავით კლდიაშვილის იუბილე იმართებოდა. ამის შესახებ გაზეთებში ადრევე იბეჭდებოდა ცნობები, ჟურნალებში თავსდებოდა წერილები. დედა და მამა იმხანად სიმონეთში ცხოვრობდნენ. თუმცა სოფელში გაზეთები მოსდიოდათ და იქიდანაც შეეძლოთ ყველაფერი გაეგოთ, მე მაინც ხშირად ვწერდი მათ მომავალი იუბილეს სამზადისზე. უმთავრესად მაინტერესებდა

დედის პასუხი, — რა შთაბეჭდულებას ახდენდა ეს ამბავი დავითზე, რას განიცდიდა? დედის ყოველი წერილი თითქმის ერთი და იგივე შინაარსის იყო: დავითი სუსტად არის და იუბილეზე წასასვლელად უარს ამბობს.

გადავწყვიტე სოფელში ჩასვლა იმ მიზნით, რომ, ასე ვთქვათ, მამა ხასიათზე მომეყვანა, შემემხადებია მომავალი დღესასწაულისათვის[...].

მამა სიხარულით შემხვდა.

ივნისის დასაწყისია, გარეთ მზეა, დავითის ოთახის ბუხარში კი ცეცხლი ანთია.

დავითი ლოგინში წევს. სკამზე გვერდით ჩაის დაცლილი ჭიქა დევს. ჩაი ყველაფერია დავითისათვის. მხოლოდ ამაზე არ შეუძლია უარი თქვა. ამასთანავე, ჩაი ძალიან ცხელი უნდა იყოს. თუ ახლად ადუღებული ჩაიდნიდან არ იქნა წყალი გადმოსხმული, ისე არ დალევს. ბუხართან მუდამ დგას ჩაიდან. ყოველ წუთში მოსალოდნელია დავითმა ჩაი მოითხოვოს.

რა საოცრად შეცვლილა რაღაც ორ თვეში!

რატომღაც მეჩვენა, რომ მის სახეს სიკვდილის დაღი აჩნდა. ვცდილობდი მომეშორებია ეს ფაქრი, მაგრამ ამაოდ.

ვცდილობდი მზიარული ვყოფილყავ, თუმცა გულს სულაც არ უხაროდა.

— მაშ მე და შენ მალე წავალთ თბილისში! — ვეუბნები ნაძალადევი ხალხით.

დავითი ამღვრეული თვალით ხანგრძლივად მომაჩერდა:

— თბილისში! რატომ? ახლა ზაფხულია. აქ ყოფნას რა სჯობია. თუ მაინცდამაინც უნდა წამოვიდე, მაშინ შემოდგომაზე...

— მაშ იუბილეზე წასვლას არ აპირებ?

— რა იუბილე?

— აღარც ახსოვს, თუმცა წუხელ კიდევ შეეახსენე, — ჩამჩურჩულა დედამ.

ისევ უნდა ეუბამო ყველაფერი. დავითი მისმენს მშვიდად და როცა სიტყვას ვათავებ, უეცრად მისი ხმა მესმის:

— არაფერი საჭიროა!

ხმის კილოზე ვამჩნევ, რატომღაც გაბრაზდა.

— არაფერი საჭიროა! — უფრო ხმამაღლა იმეორებს. —
ეს რად აინტერესებს ჩემი იუბილე! არაფერი საჭიროა. არა-
ფერი საჭირო. არაფერი მოთხრა იუბილეზე. იცოდე, არ მინდა
და არ წავალ! [...].

— სოფელში მე ორი მეგობარი მყავს, — ილიმება დავი-
თი, — დედაშენი და ეს ჩაიდანნი.

ისევ იუბილეზე ვიწყებ ლაპარაკს. ამოვიღე გაზეთები,
ჟურნალები.

— წამიკითხე, წამიკითხე! — გახალისდა დავითი.

წავუკითხე ქრონიკები, მერე ჟურნალები გადავფურც-
ლე. ჟურნალ „ქართულ მწერლობაში“* მოთავსებული წერი-
ლი უმთავრესად „სამანიშვილის დედინაცვალს“ ეხება. მოყ-
ვანილია ადგილები მოთხრობიდან. წავიკითხე ერთი გვერდი,
ორი, სამი.

ვკითხულობ:

— „...ვძებნოთ, პლატონ, ვძებნოთ! ხა! ხა! ხა! ჩემს დღე-
ში ამგვარ უცხო საქმეზე არ მივლია და აქედან ვიცი, რომ
ბევრი გასართობი მოგველის! რამდენ დედაბერს სანატრელად
გავუხდით უშვილოდ ყოფნას!“..

აქამდე დავითი ჩუმად მისმენდა, თვალდახუჭული. უეც-
რად მისი სიცილი მომესმა:

— ეგ საინტერესოა რაღაც!

გაკვირვებით ვუტყუერი.

კითხვას განვაგრძობ:

„— ასე დაგეწყო, შე დალოცვილო, თავიდანვე... ტყვილა
გამალანძღვიე ნათესავი კაცი“...

ისევ დავითის სიცილი მესმის:

— რა არის ეგ, რას კითხულობ? რაღაც საინტერესოა!

— ეს ხომ „სამანიშვილის დედინაცვალია!“.

— ჰა?

— შენი მოთხრობა... „სამანიშვილის დედინაცვალის“ ად-
გილებია.

— არ ვიცი, — გაკვირვებულია დავითი. — რა ჩემი მოთხ-
რობა, რა სამანიშვილი!..

— აღარ ახსოვს! — ჩუმად და მწუხარებით მეუბნება დე-
და.

— თქვენ, კლდიაშვილები, მესხეთიდან გადმოსული ხართ. წინანდელი თქვენი გვარი შალიკაშვილი იყო. როცა თურქებმა მესხეთი დაიპყრეს, მაშინდელი ჩვენი მეფე იმერეთში გადმოვიდა. მესხეთიდან თან გადმოჰყვა თქვენი წინაპარი კლდია შალიკაშვილი და აქ, სიმონეთში, დასახლდა. ახლა აქ რომ ფანჩულიძეები, სულამანიძეები, საპანაძეები, გიორგაძეები და ლიკლიკაძეები სახლობენ, ესენიც მესხეთიდან გადმოსული არიან. ჩემი წინანდელი გვარი ლიკლიკაძე კი არა, ლიკლიკაძე ყოფილა...

ოქრუა ცოცხალი აღარ იყო, როცა ერთხელ ეს ამბავი დავითთან გავიხსენე და ვკითხე: გაგონილი ხომ არ ჰქონდა წინაა?

— როგორ არა, გაგონილი მაქვს, — თქვა დავითმა და მერე ღამილით დაუმატა: — გადმოცემა იქნება რაღაც, თქმულება. ოქრუას ძველი ამბების მოყოლა უყვარდა. ბევრ რაიმეს გაიგონებდა მისგან კაცი, მაგრამ სიმართლესთან ახლოა თუ არა, ეს დმერტმა იცის...

დავიწყებას მიეცა ოქრუასაგან თქმული. ჩვენი ოქრუა, ცოცხალი არ იყოს, ფანტაზიორი იყო და იქნებ იმიტომაც შეთხზა ეს ლეგენდა, რომ ჩვენი სოფლიდან ძალიან კარგად ჩანან მესხეთის მოსაზღვრე მთები და მოხუცს ყოველთვის თვალწინ ედგა ისინი.

მაგრამ გავიდა წლები და, ჩემთვის სრულიად მოულოდნელად, დამტკიცდა მოხუც ოქრუას მონაყოლის სიმართლე. ჯერ კიდევ დიდი სამამულო ომის წინა წლებში ისტორიკოსმა სარგის კაკაბაძემ ერთხელ საუბარში მითხრა: — შემხვდეთ საბუთი იმის შესახებ, რომ კლდიაშვილები მესხეთიდან იმერეთში გადმოსული არიან მეთექვსმეტე საუკუნეში და პირველი მათი გვარი შალიკაშვილი იყო...

1959 წელს საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ხელნაწერთა ინსტიტუტმა გამოსცა „ისტორიული დოკუმენტები იმერეთის სამეფოსა და გურია-ოდის სამთავროებისა“, რომელშიაც ის ჩემთვის საინტერესო საბუთიც შემხვდა [...].

ბეკინა და პლატონი, როსტომ მანველიძე, არისტო, კირილე — სინთეტური სახეებია იმ ადამიანებისა, რომლებიც დავითს უნახავს ან მათ შესახებ სიმამრის ოჯახში გაუგონია.

„სამანიშვილის დედინაცვლის“ ის მომენტი, რომ ჭარმაგმა მოხუცმა ბეკინამ მეორე ცოლის მოყვანა განიზრახა, სინამდვილიდან არის აღებული. ამბავი გადახდა ბაბუა პავლესთან* დაახლოებულ ერთ აზნაურს.

მე კარგად მახსოვს ბეკინას პროტოტიპი* — მაღალი, გამხდარი, ლხინის დიდი მოყვარული, შესანიშნავი მოსიძღვრე, საოცარი ენამახვილი აზნაური ივანე ავ-ლი. იგი პირველი მსოფლიო ომის წინა წლებში გარდაიცვალა ღრმად მოხუცებული.

ბეკინა სამანიშვილსა და მის პროტოტიპს შორის არის გაზსხვაებაც. ივანე ავ-ლი შეძლებული იყო და მეორე ცოლის ხელში ჰყავდა რამდენიმე ვაჟი, რომელთა დავეყვაცებას მოესწრო და რომლებთან თავის მოხუცებულობას მოლხენაში ატარებდა.

პავლე მაჭავარიანს ნაამბობი აქვს დავითისათვის მხოლოდ ის ამბავი, თუ რა მიზეზით გამოეყო ივანეს თავისი უფროსი ვაჟი. სწორედ ეს ამბავი დაამუშავა დავითმა პირველ ვარიანტში, რომელსაც ეწოდება „ძილი მოსვენება“.

ჩემს ხელთ იყო კიდევ მეორე ვარიანტი სახელწოდებით „სიზმარი“, რომელსაც იხსენიებს ავტორი თავის შემუშავებაში. ეს „სიზმარი“ ოდნავ შესწორებული შინაარსით და გავრცობილი, თითქმის არ განსხვავდებოდა პირველი ვარიანტისაგან. გადაწერილი იყო თეთრად და, როგორც ჩანს, დავითს განზრახული ჰქონდა ეურნალ „მოამბეში“ გაეცხვენა დასაბეჭდად.

„ძილი მოსვენება“ დათარიღებულია 1895 წლის 17 ივნისით, ხოლო „სიზმარი“ აღნიშნული იყო 1896 წლით. „სამანიშვილის დედინაცვალის“ საბოლოო ვარიანტი, რომელსაც დღეს ჩვენ ვიცნობთ — დაიბეჭდა „მოამბეში“ 1897 წლის იანვრის ნომერში. მაშასადამე, ავტორს რამდენიმე თვის გან-

მავლობაში დაუწერია და საბოლოოდ დაუმუშავებია ნაწარმოები [...].

„სამანიშვილის დედინაცვალის“ არც ერთი გმირი კონკრეტულად არ ჩანს ვარიანტებში. სახელიც და გვარიც სხვა აქვთ. მაგალითად, ვარიანტში ბეკინას ეწოდება ბეჟან სანებლიძე, — პლატონს — არჩილი, დარიკოს — ქრისტინე. კირილე მიმინოშვილი სულაც არ არის დასახელებული. მხოლოდ გაკვრით ამბობს ქრისტინე (შემდეგში დარიკო), რომ მისი ქმარი „ერთი კვირაა, საცხა დადის, კაცმა არ იცის“. საბოლოო რედაქციაში ვარიანტებიდან გადმოსულია მხოლოდ ერთი გვარი, სახელდობრ „ბრეგაძის ნაცოლები“ [...].

* * *

აღბათ, დიდად საინტერესო და სასარგებლო იქნება, ამა თუ იმ მწერლის ბიოგრაფიასთან ერთად მისი ნაწარმოებების ბიოგრაფიებიც რომ მოგვეპოვებოდეს.

მსოფლიო ლიტერატურის ყველა თვალსაჩინო ნიმუში, ყველა შედევრი ცხოვრების მიერ არის ნაკარნახევი. მწერლის ნაწარმოებთა ბიოგრაფიების გაცნობისას დავინახავთ, რომ მათ ხშირად სარჩულად უდევს სინამდვილიდან აღებული ამბავი. მაგრამ მხოლოდ სარჩულად. ხოლო ის, რაც ნაწარმოებს დიდ სასიცოცხლო ძალას ანიჭებს, სინამდვილიდან ნასესხები სიუჟეტი კი არაა, არამედ შემოქმედის ტალანტი და უნარი მხატვრულ ფორმაში იმ სინამდვილის გარდასახვისა, ძალა მწერლის მხატვრული აზროვნებისა.

ერთმა ნაცნობმა დავითს ჰკითხა:

— ძალიან ცოცხლად გყავთ დახატული კირილე მიმინოშვილი. ვინ გყავთ სახეში*, ვინ იყო მისი პროტოტიპი?

დავითს უჭირს ამაზე პასუხის გაცემა. შემკითხველის გულუბრყვილობას გრძნობს, მაგრამ არ უნდა აწყენინოს და ღიმილით ეუბნება:

— პროტოტიპი? ცხოვრებაა... განა ერთი და ორია კირილეს მსგავსი?...

• • •

ერთხელ დავითს გუთხარი:

— შენი „როსტომ მანველიძე“, თავისი საოცარი სევდით, არ გიცი რატომ, კიმოთეს* მაგონებს ხოლმე...

— არა, კიმოთე მხედველობაში არ მყოლია, — თქვა დავითმა, — მაგრამ შესაძლებელია, რომ კიმოთეს სახემ და სევდამ როგორღაც თავისი გავლენა იქონია და გამოხმაურება ჰპოვა „როსტომ მანველიძეში“.

* • *

„...ერთი, ორი შეპატივებით რაღა დარჩებოდა, შე ქალო!.. გადამთიელი ხომ არ არის, ჩვენებური ჩვეულება არ იცოდეს. შევეპატიე, ვალი მოვიხადე. ისე ხომ არ გავუშვებდი“.

— მამა, ეს გაიგონე და ჩაიწერე, თუ?.. მშვენივრად არის გადმოცემული ჩვენებური მოპატიუების ბუნება.

— ვითომ?

— ძალიან კარგია.

— შეიძლება... სიმართლე გითხრა, ასეთებზე თავი არ მიტეხია. ვწერდი, როგორც იწერებოდა. კიტა აბაშიძემ* თავის კრიტიკულ წერილში ეგ წინადადება აღნიშნა. მე იმ წერილიდან გავიგე მხოლოდ, რომ ასეთი ფრაზა მქონია.

• • •

საიდან წარმოდგა გვარი „მორბელაძე“:

„— სოფელში ჩავედი დედაჩემის სანახავად, — მიაშობს მამა, — ოთახში ვზივარ, მესმის, დედა აივნისა და ვილაყას ელაპარაკება. მეც გავედი. ეზოში, აივნის წინ, შუა ხნის მამაკაცს ეხედავ. ცხენზე ორი შორჩილი ტომარა შემოუყრავს და თითონაც ჯდება — ვინ იყო? — ვკითხე დედას, როცა უცნობი წავიდა. „სიმიინდი ითხოვა, შვილო. მორბელაძეა, დაბლა კუთხიდან“... მოთხრობა მოფიქრებული და ნათლად წარმოდგენილი მქონდა, ოღონდ გვარი ვერ გამოვძებნე და ეს მაწვალებდა, წერას მიშლიდა. ეს გვარი მეოცა რატომღაც, „მორ-

ბედაძე“ შევცვალე „მორბელაძედ“, გვარმა სახელიც მოათ-
რია და ამის ზემდეგ მოთხრობაც ადვილად დაიწერა, მუშაობა
კი არა, უდიდესი სიამოვნება იყო!“ [...].

• • •

პირველი მსოფლიო ომის დასაწყისში დავითი ისევ ჯარში
გაიწვიეს. ფრონტზე წასვლამდე თავის ჯარის ნაწილით რამ-
დენამე თვე ახალსენაკში იდგა.

ჩაველი სანახავად.

— ეს პიესა დავამთავრე, — მეუბნება მეორე დღეს, — შე-
ნა კირიმე გადამიწერე. გაზეთი მთხოვს. უნდა გავგზავნო.

მინდოდა ცხენით მეჭირითა, მამის თხოვნამ კი ოთახში ჩამ-
კეტა.

უხალისოდ შევუდექი გადაწერას. განსაკუთრებით მომე-
წონა „უბედურების“ დასასრულში ის ადგილი, როცა ქოხი-
დან ქალი გადასალოცავად* გამოდის.

გადაწერილი გადავიკითხეთ ერთად.

დავითმა უეცრად ხელნაწერი გამომართვა და შეინახა.

— იყოს ჯერ, არ გავგზავნი... ჩემი პირველი მოთხრობა*
ანთებული სანთლებით დავიწყე, ოცდახუთი წლის შემდეგ
კი ეს უკანასკნელი პიესა ანთებული სანთლებით თავდება. ისეა,
თითქოს გათავდა ჩვენთვის ყველაფერი... იყოს, ჯერ არ გავგ-
ზავნი...

• • •

[...] ცოტა რამ „მიქელას“ შესახებ.

მოთხრობის სიუჟეტი დაახლოებით სინამდვილეში მომხ-
დარ ფაქტზეა აგებული. ეს ტრაგიკული ამბავი — ტუბერკუ-
ლოზისაგან ოჯახის ამოწყვეტა და კარავში შვილის დაღუპვა
ნიაღვრისაგან — გადახდა ჩვენს ახლო მცხოვრებ ერთ კლდია-
შვილს. დავითის დის კეკელას გადმოცემით, ნიაღვარი, რო-
მელმაც დაღუპა სახლიდან ცალკე გაყვანილი და კარავში ჰო-
თავსებული სპიდონა, მოსულა „მარიამობის“* წინა ღამეს,
14 აგვისტოს.

მიქელას მიერ ოჯახიდან გახიზნული პატარა „ნესტორა“ ამჟამად ცოცხალია. მას საკმაოდ დიდი ოჯახი ჰყავს, ცხოვრობს სოფელ ზედასიმონეთში და ახალ ადგილზე უდგას საცხოვრებელი ოდა. დავითმა ერთხელ თვითონ მაჩვენა ფერდობზე ის ადგილი, სადაც იმ კლდიაშვილს, მოთხრობაში მიქელა გიორგაძეს, ედგა წინათ სახლი.

„ქამუშაძის გაჭირვების“ ხელნაწერი არ შენახულა. გადარჩა მხოლოდ რამდენიმე ფურცელი, რომელთა მიხედვით ძნელია წარმოდგენა ექვონიოთ იმაზე, თუ რა ცვლილებები განუცდია მოთხრობას, როგორ უმუშავნია ავტორს. მაგრამ ეს ფურცლებიც ადასტურებენ, რომ მოთხრობის რამდენიმე ვარიანტი არსებულა. მაგალითად, ერთ ხელნაწერში მომავალ ეკვირინეს ჰქვია „ეფემია“, მეორეში „ბარბაღე“, ხოლო ოტიას გვარია არა ქამუშაძე, არამედ „ქამუშაშვილი“. ნაწარმოებს პირველ სათაურად ჰქონია: „გამოსაცვლელი ცხოვრება“.

დავითს განზრახული ჰქონია დაეწერა „ქამუშაძის გაჭირვების“ მეორე ნაწილი: ოტია ქალაქში გადასვლის შემდეგ. რამდენიმე წელიწადს მუშაობდა ამ გაგრძელებაზე. კონკრეტულად ქალაქი არ ჰქონდა დასახელებული, მაგრამ, როგორც ვიცი, ამბავი ვითარდებოდა ბათუმში, სახელდობრ ბათუმის იმ უბანში, რომელსაც „ბარცხანა“ ეწოდება. უმთავრესად აქ, წინათ, ამ ქაობიან ადგილზე, პატარა ქოხმახებს აშენებდნენ და სახლდებოდნენ საქართველოს სხვადასხვა სოფლებიდან აყრილნი და გადმოსახლებულნი. ბარცხანის მოსახლეთა დიდ უმრავლესობას, რომელთა შორის ს-მონეთელი კლდიაშვილიც იყო, ახლო იცნობდა დავითი და მათთან ახლო ურთიერთობა ჰქონდა.

„ქამუშაძის გაჭირვების“ მეორე ნაწილის ხელნაწერი დაიკარგა 1919 წელს. ბათუმიდან გადმოსვლის შემდეგ ჩვენი ოჯახი ქუთაისში ცხოვრობდა. ზაფხულში სააგარაკოდ სოფელში წასვლისას დედაჩემმა ხელნაწერი ჩაღო რკინით შემოკლტულ საშუალო ზომის სკივრში, რომელშიაც შენახუ-

ლი ჰქონდა დავითის მიწერ-მოწერა და ხელწაწერების დიდი ნაწილი. ბინაში დავტოვეთ ერთი ჩვენი ნაცნობი ქალი. სწორედ ეს სკივრი აღარ დაგვხვდა სოფლიდან დაბრუნებისას. „მომპარესო“, — ამბობდა ბინის დარაჯად და მომვლელად დატოვებული ქალი. წამლებს, ალბათ იქ რაიმე ძვირფასი ნივთები ეგულებოდა. ცხადია, სკივრის წამლები უკმაყოფილოდ ჩაიქნევდა ხელს, როცა შიგ მხოლოდ ხელწაწერებს და მიწერ-მოწერას დაინახავდა. ჩვენთვის კი სწორედ ეს ფურცლები იყო ყველა ნივთზე უფრო ძვირფასი.

სხვათა შორის, სკივრთან ერთად დაიკარგა ალ. ყაზბეგის პასუხი იმ წერილზე, რომელიც ჯერ კიდევ არამწერალმა ახალგაზრდა დავითმა გაუგზავნა სახელგანთქმულ ბელეტრისტს*.

[...] რამდენჯერ მინახავს, რამდენჯერ ხელში მქერია შეყვითლებულ ფურცლებზე გაკრული ხელით დაწერილი ყაზბეგის პასუხი! რა მოწონებით, რა სათუთად ინახავდა მას დედაჩემი! მახსოვს ცრემლები მის თვალებზე, როცა სკივრის დაკარგვის ამბავი უთხრა დედაკაცმა. რამდენი ხელწაწერი და საყურადღებო წერილი სამუდამოდ დაიკარგა სკივრთან ერთად! დედა დარწმუნებული იყო, რომ სკივრი თვითონ იმ დედაკაცმა წაიღო, პირდაპირ უთხრა და არათუ პატიებას, საჩუქარსაც დაპირდა, მაგრამ ვერაფერს გახდა, ვერ იქნა და ვერ გასტეხა დედაკაცი.

ყაზბეგისადმი გაგზავნილი დავითის წერილიც დაკარგული მეგონა. რამდენიმე წლის წინათ სახელმწიფო მუზეუმის ხელწაწერების განყოფილებაში ალ. ყაზბეგის არქივს ვათვალიერებდი და როგორ დიდი იყო ჩემი სიხარული, როცა სრულიად მოულოდნელად დავითის მიერ გაგზავნილი წერილი აღმოვაჩინე! [...].

* * *

სოფელში აივანზე დავითი „ბაკულას ღორების“ ხელწაწერის გვიკითხავს დედაჩემს და მე. უბრალოდ, მაგრამ შთამაგონებლად კითხვა იცოდა.

კმაყოფილია, რომ მოთხრობას ხალისიანად ვუსმენთ:

უეცრად კითხვა შეწყვიტა და ფანჯარს დაწვდა.

— რა იყო? — ეკითხება დედა.

— მგონი ზედმეტია ეს აღგილი... ასეა ვითომ? რას მატებს მოთხრობას ბუნების ეს სურათი?

დაეპყებულმა, რამდენჯერმე ჩაიკითხა გვერდი, დაფიქრებული დასცქერის და, ბოლოს, გადაწყვეტილად ამბობს:

— არაფერსა ამოვშლი და რიგზე იქნება ყველაფერი. ჰო, ასე აჯობებს!

* * *

[...] მოხუცებს წარსულის მოგონება უყვართ.

მაგრამ დავითისათვის წარსულის გახსენება უბრალო მოგონება არ არის. მას აწვალებს წარსულის სურათები და სხეები. ისინი გამორჩენენ ლიტერატურულ გზაზე და ახლა ეპოტინებიან. ასეთ წუთებში დავითის სახე კიდევ უფრო შთაგონებული ჩანს. გარდასულ დროს იგონებს. ცეცხლს მისჩერებია და ისე ლაპარაკობს, თითქოს ყურს უგდებს მხოლოდ თავის ხმას... გადაიშლება წარსული საოცარი, ხან მშვიდი, ხან მღელვარე, ხან აღმაშფოთი, ხან ტკბილად მოსაგონარი.

ასეთი საღამო არა ერთხელ განმიცდია, მაგრამ პირველად გბედავ და ვაძლევ შეკითხვას: დაწეროს მეშუარები.

— ვისთვის იქნება ეს საინტერესო? რა იყო ისეთი ჩემი ცხოვრება, ჩემს თავზე ვილაპარაკო? ეს ზომ ტრაბახი გამოვა...

ვახსენებ რამდენიმე თვალსაჩინო ფაქტს მისი წარსულიდან.

— მასე რომ გავყვეთ, ყოველი ადამიანის ცხოვრება საინტერესოა და ყურადღების ღირსია — ჯიუტობს დავითი. — რამდენ კაცს ჩემზე უფრო საინტერესო წარსული ჰქონია.

ამაზე ვეთანხმები და მაინც ვთხოვ დასწეროს. უკანასკნელად ვცდილობ დავითანხმო და ვეუბნები:

— შენ მოვალე ხარ დავიწყებას არ მიეცენ ისინი, ვისაც შენსავით მხატვრული შრომები არ დაუტოვებია, მაგრამ რომელთა ცხოვრება იმის ღირსია, რომ დავიწყებული არ იქნან!

მეთანხმება.

— მართლაცდა, რა ხალხი იყო... ჰაი, ბეჩა! რა ხალხი იყო!

იმედი მეძლევა. თუმცა ისიც ვიცი, მრავალი დღე გაივლის, სანამ დავრწმუნდებოდე, რომ მემუარების წერას შეუდგება, ბოლოს და ბოლოს უნდა გავათავისუფლო, უნდა განვტვირთო წარსულისაგან, მოგონებებისაგან. ისინი მომწიფდნენ და აწვალებენ. ეს ტვირთი უნდა ჩამოიხსნას. ამას კი მხოლოდ დაწერა უშველის.

სოფლიდან დავბრუნდი არა საცხებით დაჯერებული რომ წერას დაიწყებდა.

პირველსავე ბარათში, რომელიც მისგან მივიღე, მწერდა: დაიწყებს მუშაობას, თუ დარწმუნდება, რომ მემუარებს საზოგადოებრივი და ლიტერატურული მნიშვნელობა ექნება.

წერილის მიღების დღეს ფული მქონდა. ვიცოდი, სოფელში ფული სჭირდებოდათ. მეც არა ნაკლებად, მაგრამ მაინც გავუგზავნე. თან ვწერდი, თითქოს ამას „მნათობი“ ავენსად უგზავნიდა განზრახულ მემუარებში. ერთი კვირის შემდეგ დავითი თბილისში ჩამოვიდა და ჟურნალისათვის გადასაცემად მემუარების დასაწყისი ჩამოიტანა.

— ნამუსზე შემაგდეთ, რაღა უნდა მექნა. ფულმა კი სულზე მოგვისწრო... ეს სულ შენი ხრიკებია! — მეუბნება სიცილით. — ახირებული ჩაციება იცი, სერგო ჩემო! აჰა, მოგიტანე... მაგრამ ერთის პირობით: გადაიკითხე და მითხარი, ივარგებს ასე თუ არა?

რად სჭირდება დავით კლდიაშვილს ჩემი დასტური!

წავიკითხე და დავრწმუნდი: არ შევმცდარვარ „ახირებული ჩაციებით“. დავითმა უბრალო მემუარები კი არა, თავისი საუკეთესო მოთხრობების თანასწორი დასწერა.

• • •

დავითის საიუბილეო საღამოს თავმჯდომარემ თავის შესავალ სიტყვაში, სხვათა შორის, თქვა: „მწერალი თავის მოთხრობებში დაუნდობლად ამათრახებდა და დასცინოდა ხელმოკლე აზნაურებსო“.

ამის გაგონებაზე დავითი ნერვიულად შეირბა, შუბლი მოკმუხნა და ვიდრე მისალმებები და მილოცვები დამთავრდებოდა, დაღვრემილი, თითქოს გულმოსული, იჭდა სავარჯელში.

დამთავრდა ორატორების გამოსვლა. საბოლოო სიტყვა იუბილარს უნდა წარმოეთქვა. დავითს მღელვარება ემჩნეოდა, მაღლობა გადაუხადა დამსწრეთ და თქვა:

— არა, მე არავინ არ გამიმართახებია, არ დავცინოდი იმ უბედურ ადამიანებს. მე ისინი მეცოდებოდნენ, მებრალვებოდა ადამიანი, რომელიც მახინჯმა ცხოვრებამ გააუბედურა და სასაცილო მდგომარეობაში ჩააყენა. მე მიყვარდა ჩემი ხალხი, ცრემლებს ვღვრიდი, მის გამწარებულ ცხოვრებას რომ ვხედავდი და ამ გულისტკივილით, მათდამი სიბრალულით სავსე ვწერდი. ასე რომ არ ყოფილიყო, მე ახლავე უარს ვიტყოდი ჩემს ნაწერებზე. მთელი ჩემი ცხოვრების გზაზე წინ მიმიძლოდა მხოლოდ ადამიანისადმი სიყვარული.

* * *

[...] 1927 წ. ზაფხული ბორჯომის სანატორიუმში გაატარა.

ექიმები საყვედურს ამბობენ დავითზე:

— რეჟიმს არ იცავს. იმის მაგიერ, რომ დროით დაიძინოს, კონცერტებზე ღამეებს ათენებს, ვერაფრით ვერ გავაჩერეთ!

— ახირებული ხალხია! — პირიქით ექიმებზე საყვედურობდა დავითი, — პარკში ჩინებული კონცერტებია, მე კი ძილს მაიძულებენ. რა დამაძინებს!

კონცერტები უფრო იმიტომ იზიდავს, რომ მას ახალგაზრდობა მართავს.

— სულ ჩვენი ახალგაზრდობაა! ტუსკია*, კილაძე*, ბალანჩივაძე*... აგერ კიდევ ქუმსიაშვილი*, ანდლულაძე*, ნინო თოიძე*...

სალამო ხანს კონცერტზე პირველთაგანი მიდის.

— რა საიმედო ძალა გვყავს! — ბრუნდება ალტაცებული[...].

— მართალი უნდა გითხრა, სერგო, ლიტერატურულ სკოლებში არასდროს მიფოთირებია. ჩემთვის მთავარია, რას და როგორ სწერ. თუ ნაწარმოები განყენებულია, ის ჩემთვის არ არსებობს. აი, შენ რომ ერთ დროს პშიბიშვესკით* გატაცებული იყავი, მე ის არ მომწონს, ტყუის, კუდაბზიკა აზნაურივით იქაჩება, რალაცას იბერება, რალაც ბრძნული უნდა ვითომ თქვას და ტყუის, კაცი იმას არ უყვარს, ადამიანის უკეთესობისათვის არ ფიქრობს. გულგრილობით შორს ვერ წახვალ, გავა დრო, სკოლა გაქრება, ნაწერებიდან კი მხოლოდ ის დარჩება, რომელიც ადამიანისადმი სიყვარულით არის სავსე. გადახედე, თუ ასე არაა!

[...] დავითი გრძნობდა, რომ სიცოცხლის დღეები დათვლილი ჰქონდა. დიდი ტანჯვა იყო იმის წარმოდგენა, რომ მალე ცოცხალი აღარ იქნებოდა.

ერთხელ ღმერთზე დაუუწყე ლაპარაკი: ვიცოდი, წინათ ურწმუნო იყო. იქნებ ახლა ირწმუნა? თუ სწამდა, იმ შემთხვევაში მისთვის რალაც იმედი კიდევ დარჩენილა... მაწუხებდა, რომ სიცოცხლის დასასრულს მისტიროდა.

ჩემს კითხვაზე, არსებობს თუ არა ღმერთი, დავითმა თქვა:

— ეს იმაზეა დამოკიდებული, თუ ვინ როგორ აზროვნებს.

ეს კიდევ სრული პასუხი არ იყო. ლაპარაკი განვაგრძე: ბოლოს, თითქოს მიმიხვდა, რატომ ვეკითხებოდი და ხშირი წარბებით დაჩრდილული თვალები მომაჩერა:

— რატომ მეკითხები მაგას? რას ჩამაცივდი მაგ ღმერთით? მაგითი გინდა მანუგეშო?

მის სახეზე მწარე ღიმილი დავინახე, რომელშიაც ძლიერი ტკივილი იგრძნობოდა.

[...] ვასილ ბარნოვს* მამა სიმონეთში ეპატიება. ვასილს კი შორი გზა, საერთოდ მგზავრობა აშინებს:

— იქნებ შევძლო, ვნახოთ! — შეპირებას ვერ ბედავს.

— ეგ უკვე უარაა, ჩემო ვასილ. უსათუოდ ჩამოდი, მგზავრობის ნუ გეშინია. თბილისიდან სვირამდე მატარებელი მხოლოდ რვა საათს უნდება. სვირში ცხენს დაგაზვედრებ, გინდ ურემს. სადგურიდან სოფლამდე სულ რაღაც ათი ვერსია და... ვერც კი გაიგებ ისე მოხვალ.

ჩვენი იმერეთიც ნახე! ხან სოფელში ვიაროთ, ხან აივნაზე დავისვენოთ. ჩემი აივნიდან ისეთი სურათი იშლება, რომ თვალს მოგჭრის ბუნებრივ სილამაზე...

— ჩემი მოხუცი თვალებით? — დაექცეულია ბარნოვი.

— დაინახავ, უსათუოდ დაინახავ! ისეთი მთები, ისეთი ადგილები მოჩანს, შეუძლებელია, ვერ დაინახო!

ორი ღრმად მოხუცი ბჭერალი, დავითი და ბარნოვი, რუსთაველის პროსპექტზე ხშირად ბედებიან ერთმანეთს. მიაბიჯებენ ისე, თითქოს ერთმანეთს შეელიან. ტანმორჩილი დავითი მკლავში ჩააფრინდება ვასილს, თითქოს ჩამოეკიდა ზედ და თითქოს კიდეც ეხმარება ნაბიჯის გადადგმაში ფრთხილად მიმავალ უფროს მეგობარს.

დავითი ყოველთვის შეძახილებით მიეგვება. ვასილის სიხარული კი ჩუმაა. ოდნავ ასწევს ცილხნდრს და გაუღიმებს დასიზმრული თვალებით. ის თითქოს სულ წარსულშია, ხმაც ისეთი აქვს, თითქოს შორიდან ლაპარაკობდეს.

დავითსა და ვასილს ერთმანეთთან ყოფნა და საუბარი უყვართ, მაგრამ კიდეც უფრო — ახალგაზრდებში ჩარევა. ოპერის თეატრის პირდაპირ, სახელგამის* წინ, დღით ყოველთვის თავმოყრილი არიან მწერლები. ვასილს უფრო განმარტოებით საუბარი უყვარს, თითქოს საიდუმლოს განდობდეს. დავითი სხვაა. დავითი მწერლებს წრეში შეიჭრება, მისვლისთანავე ჩაერევა ლაპარაკში, ერთ წუთში გადაშლის გულს და

თვითონაც გადააშლევინებს სხვებს. სირცხვილიცაა ჭასთან ითაღლითო... დავითის მოტყუება სულ ადვილია — თვითონ რომ ტყუული არასოდეს უთქვამს, სიცრუე არც სხვისგან წარმოუდგენია.

ბოლო ხანებში, როცა დავითი სოფელში იყო მწოლიარე, ეასილ ბარნოვი ქუჩაში შემხვდებოდა თუ არა, აუცილებლად გამაჩერებს და დავითის ამბავს მკითხავს.

— ცუდად არის, ბატონო, სულ წევს...

— მისწერე ჩემგან სალამი! — ნაღვლიანად იტყვის და გზას განაგრძობს.

დამშვიდობებისას ბარნოვი ხელს ღონივრად ჩამომართმევს. ასე მგონია, ეშინია, რომ მასზე ახალგაზრდა დავითი ლოგინად ჩავარდა, ხელის ჩამორთმევით ძალას ისინჯავს და თავს ინუგეშებს: „მე კი ჯერ ღონივრად ვარ!“

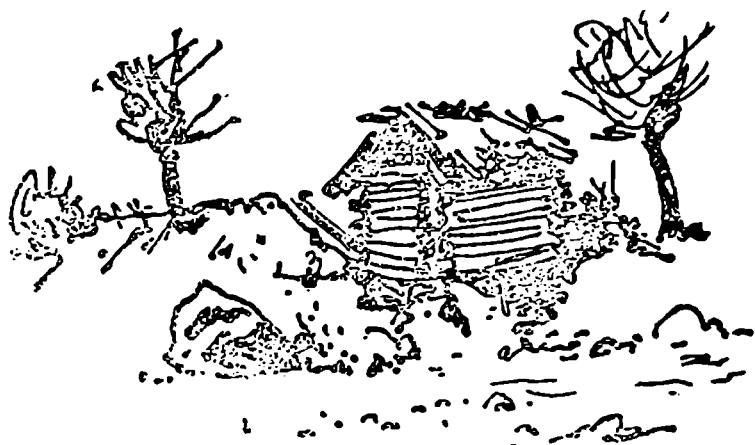
V

[...] დედა წარბეშებულად იტანდა ყოველგვარ გასაჭირს. დავითის ოჯახს თავიდანვე აფორიაქებულ პირობებში უხდებოდა ცხოვრება. საზოგადოებრივ მუშაობაში ჩაბმულ, დაუღებარ დავითს ყოველ წუთს ხიფათი* მოელის: დუელი რეაქციული გაზეთის რედაქტორთან*, გადასახლება დიშლაგარში*, დევნა. ამასთანავე დავითის უცნაურობანი და კაპრიზები*. კაპრიზი კი დავითს უამრავი აქვს. მაგრამ მარიამმაც იცის ქმრის ფასი და უსაყვედუროდ იტანს ყოველივეს.

ახალგაზრდობის ენერგია დედას არც ხანში შესვლისას დაჰკარგვია. როცა სიმონეთში საცხოვრებლად გადავიდნენ, სოფელში სახლი გაჩანაგებული იყო. სულ მალე დედამ ოჯახი ფეხზე წამოაყენა. პირველ ხანებში დავითი სოფელმა დააფრთხო და გაქცევას აპირებდა. საოჯახო საქმეში, კეთილმოწყობაში ის უმწეო იყო. ბოლო როცა მდგომარეობა გამოსწორდა, ქალაქს სოფელი არჩია.

— უცნაური ქალია დედაშენი, — მეუბნებოდა დავითი, — ყველაფერში ვამართლებ ერთის გარდა: მუდამ ახალი გეგმები უტრიალებს თავში, სულ რაღაც იდეები აქვს, რაღაც ცვლილებებს აპირებს აქ. მგონი, შენც მისი მომხმარე ხარ. რაც გინ-

დათ, ის ქენით, ოღონდ სახლი და ეზო უცვლელი დატოვეთ. როგორც არის, ისე იყოს. აი, იმ ბრეკზე*, ქუხნასთან* რომ ორი დიდი ქვაა, იქ დედაჩემს,—ჰაი, ბეჩა*, რა ქალი იყო!—და დათიკა გიორგაძეს უყვარდათ დაჯდომა და ბაასი. თითქმის ყოველ საღამოს მოდიოდა დათიკა... რა კაცი იყო! რა ჯობდა მათი საუბრის მოსმენას... იმ კოპიტთან* სიმონა აშოლტიამ* იცოდა ცხენის მიბმა. ეზოს ბოლოში ნიგვზის ხე ირავლიას დარგულია. საწყალი ირავლია, რა ბიჭი შეიწირა ომმა! ვენახის ზევით სერზე წინათ მეტი ხე იყო. ნამდვილი ტყე იყო. გათლილ ქვასთან რომ კვინცხა* იყო, ხომ გახსოვს? ბავშვობაში იმ ხეს ცაყვივით ვევლებოდით... რა უცბად გაიარა დრომ, თითქოს ერთი წაძინების ამბავი იყოს. სანამ ცოცხალი ვარ, იყოს ყველაფერი ისე, როგორც არის. ნუ შეცვლით, ნუ ჩაიდენთ ბარბაროსობას!

ბ ა ნ მ ა რ ტ ე ბ ა ნ ი

1. მ ო თ ხ რ ო ბ ე ბ ი

„შერისხვა“:

დაიწერა 1893, ხოლო დაიბეჭდა 1894 წელს იურნალ „მომბეში“. გადმობეჭდილია 1961 და 1955 (გვ. 3-15) წლების გამოცემიდან. მის შესახებ ზოგიერთ ცნობას გვაწვდის თვით ივტორი თავის შემუშავებაში „ჩემი ცხოვრების გზაზე“ (იხ. ამავე წიგნში).

წირეაც გათავდა — დღისით შესრულებული მთავარი ქრისტიანული საეკლესიო მღვდელმსახურება (ლიტურგია) დამთავრდა.

წმინდა გიორგიზე გადაგცა (ხატზე გადაცემა) — წმინდა გიორგის ხატზე (წმინდა გიორგის სახელით) დაგწყველა, შეგაჩვენა, შეგარისხა; წმინდა გიორგის ხატთან გიჩიელა და წმინდა გიორგი პასუხს მოგთხოვს (სასტიკად გაგასამართლებს, დაგსჯის); წმინდა გიორგი — პირველმოწამე, ძლევაშობილი ქრისტიანი წმინდანი კაპადოკიიდან, რომელიც მეტად პოპულარულია საქართველოში; წმინდა, წმინდანი — ღვთის მსახური, რომელსაც სიკვდილის შემდეგ მიიჩნევენ მორწმუნეთა მფარველად; ხატი — ქრისტიანულ რელიგიაში: ქრისტეს, ღვთისმშობლის, მოციქულების ან წმინდანების ფერწერული თუ რელიეფური გამოსახულება (სურათი); კაპადოკია — მცირე აზიის ცენტრალური ნაწილის ერთ-ერთი ოლქი.

მომბე — მოსაუბრე (ამბის მომყოლი, მთქმელი, მათყუებელი, მაყენე).

ბოხოხი — ერთგვარი ქული ცხერის ტყუისა.

არაფერი საქმე გამეწყოთქვენთან — ათაყერა გამოვიდა (გავაწყვე) თქვენთან.

ანდრიათავეზე ღვთის რისხვას მოიყვანდა — ღვთის რისხვას (აღშფოთებას, გაქავერებას, მძიმე განსაცდელს, საშინელებას, რისხვას, უბედურებას) დაატეხდა თავს (მოუვლენდა); ღპერთხ განარისხებდა ანდრიაზე.

ბათმანი — მარცლეულის, ფქვილისა და სხვათა საწყაო და წონის ერთეული, ხის ჭურჭელი დაახლოებით ნახევარი ფუთის ტევადობისა.

აქამდის ასე იოლად რჩებოდი ამ ადგილით — აქამდის ასე იოლად გადიოდი (თავს ირჩენდი) ამ ადგილით (მიწით).

მმართო სულში ვიჩიელებ — (რუს.) მომრიგებელ მოსამართლესთან ვიჩიელებ. მომრიგებელი მოსამართლე — მეფის რუსეთის მოსამართლე, რომელიც წერალ-წერილ საქმეებს არჩედა.

ოკრუენოი სუდშიაც გიასლებით — საოლქო სასამართლოშიც მივალ (საჩივლელად).

ნამეტურ შენ — ნამეტნაჲ (განსაკუთრებო, მეტადრე) შენ.

შენ შეგაწევე ჩემს დაჯანებას — შენ შეგარიგე ჩემს დაჩაგვრას?

გამოძიებ • ეკიორვება — გამოძიება (გამორკვევა) სკირღება (უნდა).

მუხლთ მოიყარეთო — შეხლებზე დადექათო.

დითრგუნე ავი დო შთანერგე შიში დ • სასოე • ბ • — მოსპე (გაანადგურე, ჩააბზე) ბიროტი (ეშმაკი, კელდანი, მავნე, ცუდი) არსება და ჩაუნერგე შიში და იმელი.

უკუნითი უკუნისამდე — სამუდამოდ, სამარადისოდ.

ვედრების სიტყვა — მედარა (თხოვნა, ხეყნა).

შე შეჩვენებულო — შე დაწყვედილო (შერისხულო).

ხ • დ • ჯანდაბაში მიყავხარ ეშმაკს — საღ ზოუსაღლეში (ჯოჯობეთში) მიყავხარ მავნე (ავ, ბოროტ) სულს (არსებას); ჯოჯობეთი — ცურწმენის მიხედვით: ადგილი საჩიოში, სადაც ცეცხლში იტანჯებიან ცოდვილ ადამიანთა სულები.

ჩოხა — მამაკაცის ზედა ტანსაცმელი შალისა, რომელიც ძირითადად სამი ხახისა (ხევსურული, ქართლ-კახური, ზოგადკავკასიური). წელში გამოყვანილია და ღრმად გულამოჭრილი. აქვს განიერი ბოლო, ნაოქიანი კალთები და სამასრეები. ცემევენ ახალეხს ზემოდან. ახალუხი — ბამბის, მალუდის, აბრეშუმის, ხავერდისა და სხვა ქსოვილისაგან დამზადებული ჩოხის ქვეშ ჩასაცმელი ქართული ხალხური კოსტიუმის ერთ-ერთი ძირითადი ელემენტი.

ცოდვა — მორწმუნეთა აზრით: ღვთის წინაშე ჩაღუნალი დანაშაული.

მღვდელმა გადასახა ჯვარი — მღვდელმა ჯვრით (ჯვრის გამოსახვით) დალოცა.

დითმენა — მოთმენა.

უზიარებელი არ მოკედეს — ზიარებაშიუღებელი არ გარდაიცვალოს. ზიარება — ქრისტიანული ეკლესიის წესის თანახმად: ნაკურთხი ღვინის შესმა და სეფისკვერის ნაწილის შექმა (მიღება), მაგალითად, გარდაცვალების წინ.

სულიც დალია — მოკვდა (გარდაიცვალა) კიდეც.

„მსხვერპლი“:

დაიბეჭდა 1894 წელს ჟურნალ „მოამბეში“. გადმობეჭდილია 1955 (გვ. 17-57) და 1980 (ტ. I, გვ. 5-40) წლებს გამოცემებიდან. მის შესახებ ცნობებს გვაწვდიან ავტორი (იხ. მეშუარება „ჩემი ცხოვრების გზაზე“) და მისი ვაჟიშვილი, მწერალი სერგო კლდიაშვილი. ამ რას წერს იგი:

„ამ მოთხრობის ბიოგრაფიისათვის და ავრეთვე იმის წარმოსადგენად,

თუ როგორი იყო რეალისტი მხატვრის დამოკიდებულება თავისი ნაწარმოების გმირებისადმი და საერთოდ რა მიაჩნდა თავის, როგორც მწერლის, მოვალეობად, საინტერესო მასალას იძლევა ერთი კერძო წერილი, გაგზავნილი ვინმე „მერისათვის“.

მოთხრობის მთავარი გმირი მოხუცი ფეფენა, ერთი შეხედვით, ბოროტი აღაშინია, მაგრამ დაკვირვებული მკითხველი შენიშნავს იმ გარემოებას, რომ ავტორი არსად არ ცდილობს შეგვაზაროს ის და ერთგვარად კადევაც ეცოდება. მსხვერპლი მართო ახალგაზრდა მარინე კი არ არის, არამედ, დავითის აზრით, მოთხრობის ყველა გმირია. მარინეზე აღრე ფეფენა გახდა „შავბნელი ცხოვრების მსხვერპლი“.

საღლაჲ პიესად გადაუქეთებიათ მოთხრობა „მსხვერპლი“ და გადაწყვეტილი „მერი“ ითხოვს რჩევა-დარიგებას, რაზედაც დავითი პასუხად შემდეგს სწერს:

— „... პიესის გამოგზავნა ამ ხანად საჭირო არ არის, როგორც გაქვთ გაკეთებული, ისე თამაშეთ... მიიღეთ მხოლოდ რამდენიმე რჩევა: ერიდეთ გრძელ მონოლოგებს. ამასთანავე აღაპარაკეთ, მაგალითად, ფეფენა არა როგორც მტარვალი, არამედ როგორც თვითონ მსხვერპლი, ბნელი, გაწვალებული ცხოვრების მსხვერპლი, დატანჯული, გაკაჟებული. ერთი სიტყვით, იმის მოზოგენელი ვიქნები, რომ მჩაგვრელი სიბნელე იქნეს გამოსახული და ის, რომ მსხვერპლად ეწირება ადამიანი. გაბარებთ ფეფენას — უდიდეს მსხვერპლს ამ სიბნელისას. იგი გაკაჟებულია, გულგაქვევებულია ცხოვრებისაგან და არასდროს ეუღლი ადამიანი არაა... გაწვრთვით მის გამომსახველი (არტისტი — ს. კ.) ისე, რომ ეს დაინახოს იმ სცენაში, როცა იგი მიდის ავადმყოფ მარინეს სანახავად. ერიდეთ, ერთი სიტყვით, გამოსახოთ ზოგნი მსხვერპლად, ზოგნი ზტარეალად; ყველანი მსხვერპლად ეწირებიან შავბნელ ცხოვრებას, რომლის გაშუქების, განთების განკარგულებისათვის უნდა ემუშაობდეთ. ეს იქნება ჩემი რჩევა და იმედი მაქვს არ მიწყენთ ამ დარიგებას...“

პ ა რ ა ს კ ე ე ო ბ ა — პარასკეობით გამართული ბაზრობა (პარასკეობა).

გ ა რ ო ზ ი — იგივე გარუსი (პოლ.) შატყლის ნახევრად უხეში ნართი, ამგვარი ნართის ქსოვილი.

ბ ა ღ დ ა დ ი — აქ: აბრეშუმის ოთხკუთხედი სახეებიანი მანდილი.

ფ ო ჩ ვ ი ა ნ ი — აქ: ფოჩიანი (გარშემო მოვლებული ან ფუნჯად დაცული მანდილი) ბაღდადი.

ფ უ ლ ე ბ ი ა რ გ ე ტ ვ ე ა თ ზ ი ნ ლ უ კ ე ბ შ ი — ფული არ გეტევით სკივრებში; ს კ ი ვ რ ი — თუნუქით შეკედილი საბურავიანი ხის ყუთი საოჯახო ნივთების შესანახად; აქ: ბევრი ფული (ქონება) გაქვთ (მდიდრები სართ).

ფ უ ლ ი თ ე ლ ო თ მ ო ტ ა ნ ე — ფული მთლიანად (სრულად, უკლებლივ) მოიტანე (შინ).

ა რ შე გ ფ ე რ ის ე გ ც უ ნ დ რ უ კ ო დ ა კ ი ს კ ა ხ ი — არ შეგფერის (არ გიხდება) ეგ უგვიანოდ (უმსგავსოდ) ხტუნვა (მსუბუქი ქცევა) და სიციქიტე (აჩქარებულობა).

ერთ გუნებაზე... არ დაგზოგავდა — ცუდ გუნებაზე (ხანიათზე), გაბრაზებისას არ დაგზოგავდა.

კუდიანი — მორწმუნეთა აზრით: ავი სული, ეშმაკი.

დალახერათ ჩემმა გამჩენმა — ლახვარი ჩასცა (განგმირა, მოკლა) ღმერთმა; ლახვარი — გრძელტარხანს და ბასრწვერიანს საბრძოლო იარაღი; გადატ. წამოაბილი, რომელიც გამოხატავს გაკვირვებას (გაქაერებას, უკმაყოფილებას).

სულს ამოვახდენ — სულს ამოვხდი (ამოვართმევ, მოვკლავ, დაეხოცავ).

აბა, ფეხქვეშ გევეშალო, ა? — აბა, ფეხქვეშ გავეგო (გავეთელინო, დაემორჩილდე, ქედი მოვეხარო), ა?

კუდიანობას ეწამებოდნენ — კუდიანობას (იხ. ზემოთ) სწამებდნენ.

ადამიანი ვერ გიგუებიათ — ადამიანი ვერ შეგიგუებიათ (ავიტანიათ, შეგითვისებიათ).

ადუქანტობა დეიწყე? — ვეჭილობა დაიწყე (ვეჭილობას მიქყავი ხელი)?

შემწე ვინ მყოლებია? — დამხმარე (მშველელი) ვინ მყოლია? ჩიჩქი ოჭახისათვის არ მიმიცხია — აქ: ოჭახი არ შემიტყუებია.

ხამის ლურჯი კაბითაც კარგად გამიტარებია... წუთის ოდელი — უბრალო, შინ დართული ძაფისგან ნაქსოვი ლურჯი კაბითაც გამიტარებია... ცხოვრება (იოლად გავსულვარ).

უტიფარნი შეიქმნენ — ურცხვები (თავებდები, მოურიდებლები, უზრდელები) გახდნენ.

გახრეკილი — აქ: ღარიბი (ჩიხეცარიელი).

ტყუილად ეწამება იგი მარინეს? — აქ: ტყუილ-უბრალოდ სწამებს (აბრალებს) იგი მარინეს?

ბილწი — ბილწი (საზიზღარი, საძაგელი, უწმინდური).

მწვირიანი ყაზახის გომბიო — ქუქყიანი (მყრალი) გლეხის გოგო.

გადმოგიყვლებინებია მაგ დახატებში თვლები — გადმოგიქაჩავს ეგ დასავსები (ამოსაგდება, დასაქცევი, დასაშრეტი) თვლები.

ღვთის გლახა — მათხოვარი (ლაჩარი, მხდალი).

როსკიპი — მეძაღვი (გარყენილი, თავისი სხეულით მოეპკრე, მსუბუქი ყოფაქცევის) ქალი.

ძვირად ვისმე გამოელაპარაკებოდა — იშვიათად გავსაუბრებოდა ვისმეს.

მარინესაც დაუწყეს რიდება — მარინესაც ერიდებოდნენ (მასთან კონტაქტს, ურთიერთობას არ ამყარებდნენ).

წვრილფეხობა არ ეზრდებოდა — აქ: ბავშვები (შეალები) არ ეზრდებიანო (ელუპებიანო).

ჭალაბობა გაეკვირვებინა — ოჯახი (ოჯახის წევრები) განეცვიფრებნა.

ქალღმადან ამოეკითხა — ბანქოს ქალღმადან (კარტიდან) ამოეცნო.

უსაშველონ — საშველი მისცენ (დააყენონ), უშველონ.

მუხის მობელვა მითხრა — მუხის ტოტების გადასხეპა (დაკადვა) დამავალა.

ანგელოზი — მორწმუნეთა აზრით: ღვთის ზეციური მსახური; ადამიანის სახის მქონე უკეთესი ფრთოსანი არსება, რომელიც შუამავალია ღმერთსა და ადამიანს შორის, ცხოვრობს „უხილავ ქვეყანაში“.

პასუხად უგებდა — პასუხად მიუგებდა (ეუბნებოდა); უპასუხებდა.

თვლები არ ამბმია — თვლები ახვეული არა მაქვს (კარგად ხედავ ყველაფერს).

უსიამოვნება გამომარონია — უსიამოვნება გამომატარა.

ქალაჩუნა — ლაჩარი (მხდალი) მამაკაცი.

ნიგეზიხ ქვეშ იჯდა — კაცის ხის ძირში იჯდა.

მუშია — გაბრწინსაგან ხელოვნურად დაცული ადამიანის გვამი.

ეშმაკებს მიჰქერძოდე — ეშმაკებს (ავ სულებს) მიმხრობოდე.

ხელებ დაკისერმოტეხილი მიიღუშა ესმას ქალთაში — აქ: მოთენთილმა (მოშვებულმა, ძალაგამოლეულმა) თავი ჩადო (უღონოდ) ესმას კალთაში.

სული რომ არ წააწყმედიწეს — სული რომ არ გააფრთხოწინეს (არ დაღუპეს, არ მოკლეს).

გამოტეხილი — ვინც გამოტყდა (გულახდილად, დაუფარავად აღიარა, თქვა).

უგონო — უგუნური (უაზრო, უკეთუ).

ბოშო — შინაურებისადმი მიმართვის ფორმა (ქ. ძოწენიძე).

„წრფელი გული“:

დაიბეჭდა 1894 წელს ეურნალ „მოამბეში“. გადმობეჭდილია 1961 წლის გამოცემიდან (გვ. 323-354). მის შესახებ ავტორი ცნობებს გვაწვდის თავის მემუარებში „ჩემი ცხოვრების გზაზე“ (იხ. ამავე წიგნში). გვაქვს აგრეთვე სერგო კლდიაშვილის საინტერესო მოგონებები (იხ. 1952 წლის გამოცემა, ტ. I, გვ. 372).

გამოქვეყნებული სექციელისა — საქვეყნოდ გამოტანილი (გამომქვეყნებული) საქციელისა.

პლატონური სიყვარული — პლატონური (მხოლოდ სულიერ მისწრაფებაზე დამყარებული) სიყვარული.

მახვილსიტყვათა სროლა — აქ: მახვილსიტყვაობა.

მეგობართა შორის სახედა — მეგობრად მიიჩნევდა (თელი-
და).

სიცილმა იტაცა — სიცილი აუტყდა.

ექუცქუცება — ეფარისევლება (ელაქუცება).

წუხილში იყო ხლა წისულ — ძლიერ დაწუხებულა
იყო.

საოხუნჯო საგნად იიღეს — საოხუნჯოდ (სახუმროდ) გაიხ-
დეს (აქციეს).

ასე უნდა იმასხრო შენი წუთისო ფელი? — აქ: ასე უნ-
და იხუმრო მთელი შენი ცხოვრების მანძილზე?

„სტოლონაჩილნიკობაში“ წარბები შეგოკრა — აქ: მაგი-
დის უფროსის თანამდებობაზე დაგასერიოზულა; სტოლონაჩილნიკი
(მაგიდის უფროსი) — მოხელე რევოლუციამდელ რუსეთში, რომე-
ლიც დაწესებულებაში განაგებდა ამა თუ იმ სპეციალურ საქმეს.

წვრილფეხობაში — აქ: უბრალო (დაბალი თანამდებობის) ხალხში.

მოხსნა ბოხჩას თავი — მოხსნა გუდას თავი. აქ: დაიწყო გრძე-
ლი (გრცელი) ამბის მოყოლა; ბოხჩა (ფუთა) — ქსოვილის ოთხკუთხე-
დი ნაჭერი, რომელშიც რამეს გამოკრავენ (შეასვენენ).

სოფლის „ზავედენიას“ — სოფლის დაწესებულებას (იგუ-
ლისხმება სკოლა).

ნამეტურ კლასში დამებას — ნამეტნავად (განსაკუთრებით)
კლასის ზედამხედველ ქალებს;

„კლასნაიი დიმა“ — ქალთა სასწავლო დაწესებულების ზედამხედ-
ველი რევოლუციამდე.

უსაშუალობა — საშუალების უქონლობა (გაქირვება).

მიილუში — იხ. განმარტება „მსხვერპლში“; ხელებ და კისერმოტე-
ხილი მიილუშა.

ერთ წყვეტებაში ჩავარდა — მოუსვენრობდა (ბორგავდა,
შფოთავდა).

ბურჯეს რომანიი „სიკრუენი“ — პოლ შარლ ეოზეფ ბურჟე
(1852-1935) ფრანგი მწერალია. აღნიშნული რომანი ცნობილია აგრეთვე
სათაურით „სიკრუენი ბადეში“.

საშიშარი და სარბდალი შეიქნა — საშიში და მოსა-
რიდებელი (საფრთხილო, სახიფათო) გახდა.

საფეთქლებშიც სცემდა კგერიგით — საფეთქლებშიც
სცემდა პატარა ჩაქუჩივით; თავი სტკიოდა.

ვითხოვ „ოტპუსკს“ — ვითხოვ (ავიღებ) შვებულებას.

ასე უცნაური ყოფით — ასე უცნაური (საკვირველი) ყოფნით
(არსებობით, ცხოვრებით).

ბულვარში — ფართო ხეივანში (სასეირნო ადგილია).

მიხეჩებოდა თავის მონადირეს — აქ: შესცქეროდა თავის
მოთვალთვალეს.

ხაცოდავი შეხედულებით — საცოდავი (საბრალო, შესაბრა-
ლისი) შესახედლობით (გარეგნობით);

ერთის გულით — ერთი მხრივ.

წარბებზე ეკრული — მოღუშული (გაბრაზებული, ნაწყენი).

ამათთანა მაწანწალები საგან არის — ამთნაირი (მსგავსი) მოხეტილად (დაღლარა, მოყილად) აღამიანებისგან არის. აქ: ცუდი (ბოროტი) აღამიანი.

სინდისის სუსტი ქალები ათასნაირ... საქციელს აღგანან — უსინდისო (მსუბუქი ყოფაქცევის, უნამუსო) ქალები ათასნაირ... საქციელს სჩადიან.

ტორტმანით გაეშურა — ბარბაით (წონასწორობის დაუცველად) გაემართა.

ცუდადაა მოქცეული — აქ: ცუდად გამოიყურება.

გულის საჭეროდ — გულის საჭერად (მოსაჭერებლად); დაწვრილებით.

მძლეველი დარჩება — გამარჯვებული დარჩება (გამარჯვებს).

აფრქვევდა მდუღარებას — მდუღარე ცრემლები სდიოდა.

სუზანას დაუწია რენემ — სუზანას დააწია (შეამთხვია, ცუდ დღეში ჩააგდო) რენემ.

სატუალეტო მაგიდა — საპირფარეშო მაგიდა; სარკიანი მაგიდა, რომლის წინაც იცმევენ, ირთეებიან (უპირატესად ქალები).

წყალი პირზე შეასხურა — წყალი შეასხა სახეზე (გულწასულს გონზე მოსასვლელად).

დატკობით — ტკბილად (ლმობიერად).

ხალასიანი სიტყვა-პასუხით — ხალასი (გულითადი, უეშმაკო) საუბრით.

შენით აყო ყოველივე — შენით (შენგან, შენი დახმარებით, მონაწილეობით) იყო (მოხდა) ყველაფერი.

სიხარულით ცას დაწეულ ბაბოს — აქ: ძალზე გახარებული ბაბოს.

„მრევლში“:

დაიბეჭდა ეურნალ „მოამბეში“ 1898 წელს. გადმობეჭდილია 1980 წლის გამოცემიდან (ტ. I, გვ. 151-167). მოთხრობის პირველი რედაქცია დათარიღებულია 1895 წლით. მის შესახებ ცნობებს ვპოულობთ დავით და სერგო კლდიაშვილების მოგონებებში. კერძოდ, სერგო წერს: „ეს მოთხრობა პირველად აღნიშნა და მაღალი შეფასება მისცა ალექსანდრე წულუკიძემ თავის კრიტიკულ ნარკვევში.

1900 წ. „მრევლში“ ელ. წერეთლისამ რუსულად თარგმნა და დაბეჭდა „კავკასკი ვესტნიკში“, № 12. დავითის ნაწერებიდან პირველად რუსულ ენაზე ეს მოთხრობა გადაითარგმნა“ (1952, ტ. I, გვ. 374).

ნაწირვები იყო — წირვა გამოსული (დამთავრებული) იყო. წირვა — მხ. „შერისხვის“ პირველი შენიშვნა.

მოკლებული ხარტ მღვდელმსახურებას — გაკლიათ მღვდლის სამსახური (საეკლესიო წესების, წირვა-ლოცვის შესრულება).

ვერ ვიშოვე საქირავოდ სადგომი — ვერ ვიშოვე ბინა და-
საქირავებლად.

ვარ გაბმული ამ გზაში — სულ გზაში ვარ (განუწყვეტლივ
დავდივარ).

მრევლი — მორწმუნე მოსახლეობა, რომელსაც ერთი ეკლესია ე-
სახურება.

მოძღვარი — აქ: მღვდელი (ხუცესი). საერთოდ: აღმზრდელი, დამ-
რიგებელი, მასწავლებელი.

წირვა გამოვიყვანე — წირვა დავამთარე.

შესმენილი — ვინც შეისმინა (გაგებულ, მიხედვრილ, მკოდნე,
შეგნებულ).

ყრუალა — ყრუ; აქ: გამოჩერჩებებელი (გამოთაყვანებელი, გაუ-
ნათლებელი).

სამიდღემჩიოთ თავისუფალი — სამედაშოდ თავისუფალი
(განთავისუფლებული).

ხახედაბნეული იდგა — აქ: საქციელწამხზარი იდგა.

სწორად მიმხედარი ბრძანდები — სწორად გაგიგიათ
(მიხედვრილხართ).

თვლები მაქვს გამოპრაწული — აქ: თვალი მიჭირავს თქვენს
ქონებაზე.

კუშტად მიმართა — მკაცრად (უკმებად) მიმართა.

ლოცვანს გამოვიტან — ლოცვების კრებულს (წიგნს) გამოვი-
ტან.

მნათე — ეკლესიის მსახური, რომელსაც ევალება სანთლების ანთება,
ზარების რეკვა და სხვ.

მედავითნე — ეკლესიის მსახური, რომელსაც ევალება დავითნის
კითხვა. დავითნი — საეკლესიო საგალობლების (ფსალმუნების) კრებუ-
ლი.

ავთანდი დაუწია მღვდელს — აქ: ჩორზე შექდომისას პა-
ტივისცემის ნიშნად ავეჯანდი დაუქირა მღვდელს წონასწორობის დასაც-
ვად და უნაგირის დასამაგრებლად. ავეჯანდი — უზანგი (ფეხის შესადგ-
მელად განუთვნილი უნაგირის ნაწილი რკალის ფორმისა).

სულიერი შვილების წანაგლეჯით გამოიტანოს თ-
ვი — აქ: მრევლის ხარჯზე (მრევლისთვის წარმეველით) იცხოვროს.

იმიხი მაყადინია — იმას ცდილობს (იმის ცდაშია).

სამწყსო — რიგევა, რაც მრევლი (ერთი სამრევლოს მორწმუნენი).

შორს ყოფნას რჩეობენ — შორს ყოფნას არჩევენ (აძოვნი-
ნებენ).

მოყვასი — მახლობელი (მეგობარი, მოძმე).

უმატებდი ჩიქჩიქს — უმატებდა ჩაქჩაქს (რევით სიარულს).

ჩანჩალოთ მისდევდა — ფეხის ათრევით (ელღონოდ) მისდევდა.

ჩარიგად გააპილპილეს — როგორ გააბრაზეს (გააუცხლეს,
გააწიწმეტეს).

ხუდდაუთქმელად — სულმოუთქმელად (სხაპასხუპით).

ანაფოკა — მღვდლის ფართო და გრძელი ზედა ტანსაცმელი.

ლაერა — დიდი მამათა მონასტერი. მონასტერი — ბერ-მონაზონთა საეკლესიო და საადგილმამულო ორგანიზაცია, თემი, რომელსაც გააჩნია საკუთარი მეურნეობა; ამ თემის ეკლესია და საცხოვრებელი ნაგებობანი.

შენდობა სთხოვა — შეწყალება (პატიება) სთხოვა.

კანკიანთის ამბავი — აქ: მღვდლის პატივსაცემად გამართული პურ-მარილი, რომლებდაც წვრილფეხა საქონლის კანკიცი იქნებოდა.

მუმიასაციო შეფუთვნილი — მუმიასავით შეხვეული. მუმი — იხ. „მსხვერპლის“ განმარტებაში.

შემუსერილი ხული — შემუსრული (განადგურებული) სული; ყურად იხეი — აქ: შეისმინე (ყურად იღე).

სულის მშვიდობა — აქ: სიმშვიდე.

ხატი — იხ. „შერისხვის“ მეორე განმარტება.

წმინდა საიდუმლო — აქ: ზიარება (იხ. მომდევნო განმარტება). ქრისტიანული მოძღვრების მიხედვით: სასწაულმოქმედი წეს-ჩვეულება, რომელთა შორის არის ზიარებაც.

აზიარა ევადყოფი — იხ. „შერისხვის“ განმარტებაში: უზიარებელი არ მოეკვდე.

იბგა — ერთგვარი ჩანთა, მხარზე გადასაკიდებელი.

სახლში წიკვას დოუწყებს — შინ ზიდვას დაუწყებს (შინ წაიღებს).

მაზლისანებისათვის — აქ: მაზლის ოჯახის წევრებისთვის.

მაზლი — კმრის ძმა.

ისე ჰგავდა — ასე ჩანდა (თითქოს).

მოფენილ კარებში — აქ: ფართოდ გაღებულ კარებში.

შეგვიწყალე ჩვენც ცოდვილნი — შეგვინდე ჩვენც ცოდვილები; ცოდვილი — მორწმუნეთა აზრით: ცოდვის ჩამდენი ადამიანი; ცოდვა — მორწმუნეთა აზრით: ღვთის წინაშე ჩადენილი დანაშაული, რომელსაც შენდობა, შეწყალება სჭირდება.

წესს უგებდა — იგივე, რაც ანდერძს უგებდა (მიცვალებულს უსრულებდა სათანადო მღვდელმსახურებას).

„მიქელა“:

დაიბეჭდა 1904 წელს ქურონალ „მოამბეში“, ხოლო პირველი ვარიანტი დათარიღებულია 1897 წლის 20 ივლისით. გადმობეჭდილია 1980 წლის გამოცემიდან (ტ. I, გვ. 288-303).

ს. კლდიაშვილის ცნობით, მოთხრობის მთავარ გმირს პირველად ერქვა ნიკოლოზა ბაქურაძე, შემდეგ — გლახუა, მერე მალაქია გიორგაძე და ბოლოს მიქელა.

სიუჟეტი დაახლოებით სინამდვილიდან არის აღებული. ეს ტრაგიკული ამბავი — ტუბერკულოზისაგან ოჯახის ამოწყვეტა და კარავში შვილის და-

ღუპვა ნიაღვრისაგან — გადახდა ჩენს მეზობლად მცხოვრებ ერთ-ერთ კლდიაშვილს. დავითის დის კეკელას გადმოცემით, ნიაღვარი, რომელმაც დაღუპა სახლიდან ცალკე გაყვანილი და კარავში მოთავსებული სპიდონა, მოსულა „მარიამობის წინა ღამეს“, 14 აგვისტოს ღამით. მიქელას მიერ ოჯახიდან გახიზნული პატარა ნესტორა ამჟამად ცოცხალია, მას საკმაოდ დიდი ოჯახიც აქვს, ცხოვრობს სოფელ სიმონეთში და ახალ იდგილზე უდგას სახლი. დავითმა ერთხელ თვითონ მაჩვენა ის იდგილი, სადაც ამ კლდიაშვილს, მოთხრობაში მიქელა გიორგაძეს, ედგა წინათ სახლი.

ღვთაებების მიმართ — ღმერთის მიმართ.

უზენაესი — ღვთის ეპითეტი.

წასვლის ბორჯი არ მოსულა — წასვლის დრო (ვამი) არ დადგარა.

მოხუცებულს უცნაურად დასცეცლა — მოხუცებულს უცნაურად წაეკიდა ცეცხლი (ერუანტელმა დაუარა შიშის გამო), შეეშინდა. იგი მოისხლიტა — მოეშვა (მოითენთა, მოწყდა).

მაჰაჰაცივით ეკიდა თოხსა და ურემს — მაჰაჰაცივით იტვირთა თოხისა და ურმის მოხმარება (მძიმე ფიზიკურ შრომას მოეკიდა).

მოიფთხნებოდა რომელიმე ხის ძირში — მოკლათღებოდა რომელიმე ხის ძირას.

ან წირვა-ლოცვა, ან შესაწირი აკლდათ — წირვა (იხ. „შერისხვის“ პირველი განმარტება) და ლოცვა აკლდეთ. შესაწირი — იგივეა, რაც შესაწირავი (რასაც ღმერთს შესწირავენ გარდაცვლილის სულის საცხოვნებლად,

პატრონთა გამოისობით — პატრონთა გამო (მიზეზით).

იგი ერთნაირად შეინძრა — იგი ერთიანად შესძრა (სურვილმა).

ყურეში — აქ: კუნჭულში (კუთხეში, განაპირას).

შეიკონა თავი ყაბალახით — ყაბალახი შემოიხვია თავზე.

პირჩვარი გადაისახა — იგივეა, რაც პირჩვარი გადაიწერა. პირჩვარი — მორწმუნის მიერ ჭვრის გამოსახვა შუბლზე, მკერდსა და მხრებზე თითების მიღებით.

წელში აბზუქული — ზურგამოხერცული (ამოკუზული).

რაი აქარი — რაც აქარის (რაც აქ იმყოფება, ცხოვრობს).

მიიწოდა — მიიხუტა გულზე (გულში ჩაიკრა).

ყველა ღვთის განგების ქვეშ ვართ — ყველანი ღვთის (ღმერთის, უზენაესი იარების) მოქმედების (ბედისწერის) ქვეშ ვართ.

მის მოდარაჯე ამხანაგებს — აქ: მის მომლოდინე ამხანაგებს.

ჭვარი სწერია ავი თვალისაგან — დაიფაროს ღმერთმა ავი თვალისგან (ავის, ცუდის მომტანი შეხედვისგან).

გამომგზავრებას ეპირებოდა — უკან (შინ) დაბრუნებას აპირებდა (დასაბრუნებლად ემზადებოდა).

მძახილი — ცოლისა და ქმრის შშობლები ერთმანეთს მიმართ.

ცოდვა — იხ. ბოლოსწინა განმარტება მოთხრობიზა „მრეკელში“. შეგვიწყალო ჩვენც ცოდვილნი.

სახლიკაცი — ძმა (ბაჟაშვილი, მოგვარე), მამაკაცი, რომელიც ეკუთვნის იმავე ოჯახს ან გვარს.

ჯამს გაშოვლილი — შავ კირს გადარჩენილი (აუადმყოფობაგადატანილი).

ნანიშნაკაცი — მინიშნებული (მითითებული, მისწავლებული) კაცი, ე. ი. მოთხრობის პერსონაჟი ალექსი ბოკოროძე.

კოგრები დაუდვა, ზედ ნეშოიანი შტოები გადახლართა — კოკები (წვრილი და გრძელი ჯოხები) დაადო, ზედ ფოთლებიანი ტოტები გადახლართა (გადაწნა).

მოაწყო მის გუნებაში — მოაწყო მისი აზრით.

მალალი რაგვი — მალალი წნული ღობე (შემორაგული, შემოღობილი).

დაჩემებით წარმოსთქვა — დაჩენებით თქვა.

ხრაკის სუნი — დამწვრის (დახრაკულის) სუნი.

შეყეული კვარტლით — აქ: შექანებული (ადგილს მოწყვეტილი) კვარტლით.

შიაჩიქიქებდა — აქ: მიათრევდა.

რიდება დაუწყო — თავს არიდებდა.

მოურიგდა — აქ: შეურიგდა.

ივი გასაძლისი ხდებოდა — ძნელად გასაძლები (აუტანელი) იყო.

იმშუშნებოდა სახურავის ქვეშ — იმშუშნებოდა მოსახურის (აქ: საბნის) ქვეშ.

ეგებ გადიკაროს — იქნებ გადაიღოს (წვიმამ).

მიეშველე რაცხა რიგათ — მიეშველე (დაეხმარე, უშველე) როგორმე.

მიავნო ამოყორებულ ადგილს — მიავნო ამოყორილ (ქვებით ამოვსებულ) ადგილს.

ისეთი სხმა იყო — ისეთი თავსხმა (თქეში, ძლიერი წვიმა) იყო.

მეცადინეობით — აქ: მონდომებით.

კარვის ბორჯგები — კარვის ბოძიანტები (გაუთლელი ხის მცირე ზომის სეტები);

წენის აგების შემდეგ — იხ. უკანასკნელი განმარტება მოთხრობისა „მრეელში“.

„როსტომ მანველიძე“:

დაიბეჭდა 1910 წელს გაზეთ „დროებაში“. გადმობეჭდილია 1980 წლის გამოცემიდან (ტ. I, გვ. 304-312).

გარდათქმული გვარი — გადარქმეული (გადაკეთებული, შეცვლილი) გვარი.

კარისკაცი — მეფისა და მასთან დაცემირებული პირების (კარის) მსახური (თანამდებობის პირი მეფის კარზე).

სახლთუხუცესი — თანამდებობა მეფის კარზე ან თავადის სამფლობელოში (სახლის გამგე, მმართველი).

ძვირად თუ ვისმეს იტოლებდნენ — იშვიათად თუ ვისმეს გაიტოლებდნენ (თავიანთ ტოლად მიიჩნევდნენ, თავს გაუყადრებდნენ).

ნამეტური იმ ვიგინდარებისათვის — განსაკუთრებით იმ უმაქნისებისთვის (ობრებისთვის).

ტუჩსუბზუებდნენ — უყადრისობდნენ.

თავადის ქალზე იწერდა ჯვარს — თავადის ქალს ირთავდა.

სახლიკაცი — ის „მიქელას“ განმარტებებში.

ჯარიანობა — ადამიანთა დიდი ჯგუფის შეკრებულობა გართობის მიზნით.

იუნკარის ჩინითაც ყოფილა დაჯილდოებული — იუნკარის ხარისხი ჰქონია ჯილდოდ; იუნკერი — აქ: დაბალი ჩინის სამხედრო პირი აზნაურთაგან.

ბატონყმობის გაყრიდან — ბატონყმობის გაუქმებიდან.

თავისნება კაცი — იგუევა, რაც თავნება (ერპი, ჯიუტი).

მოურავი — მემამულის ქონების გამგებელი (მმართველი).

მეტოდ მეცადინეობდა — ძალიან (მეტისმეტად) ცდილობდა.

კეთილშობილება — აქ: აზნაურობა. საერთოდ: კეთილშობილური თვისება.

საქვეყნო საქმეებში ხმა ჰქონდა; არჩევნებში — მარშლებისა იქნებოდა თუ ბანკისა — მონაწილეობის უფლება ჰქონდა — საზოგადოებრივ საქმიანობაში ხმოსანი იყო (ხმის მიცემის უფლება ჰქონდა); თავდაზნაურთა მარშლებისა და ბანკის შესვეურთა არჩევა შეეძლო.

მეკენვე — კენჭის (ხმის) მიმცემი (ანობჩეველი).

„პრაგონი“ — პროგონი (სამგზავრო ხარჯი).

ბანკში მოესპო ხმა — ბანკში ჩამოერთვა ხმა (ხმის მიცემის უფლება).

თამაში — აქ: ცეკვა.

შეზრილდნენ — შეშფოთებით აბზიანდნენ (აღაპრავდნენ).

საქონელი საქნარისათვის კირდება — საქონელი (პირუტყვი) საქმისთვის (სამუშაოდ) სჭირდება.

გაწყვა შენიენა — აქ: ენა გაგხმა.

ღოწყებულება იშლებოდა — წამოწყება (მოფიქრებულობა) ირღვეოდა.

დედული — დედის სამშობლო ადგილი.

ჩანგრევი უნატრეს — ჩანგრევა უსურვეს (დაწყევლეს).

ნაქუჩის ცეცხლს ეფიცებოდა — ნაქუჩის (მარცვალგაყოფილი სიმიწის ტარის) ცეცხლზე თებოდა.

თავს არ გაიბტებდა — აქ: თავს არ შეიწუხებდა.

საბუღრები დაბწენიო და თავის დროზე ქათმები
დააჩინეო — საბუღრები შელობე ქათმისთვის და კრუხები დროზე და-
სეიო კვერცხებზე (წიწილებას გამოსაჩეკად).

გზაში ვიყავი გაკარული — აქ: არ მეცალა (გზაში ვიყავი).

ზაკუსკა მომიხერხე — საუზმე მომიზადე.

შეუკურთხე ბს — შეაგინებს (სალანძლე სიტყვებს ეტყვის).

ჩანდაბამდის გზას დაულოცავს — აქ: დაწყველის ჩანდა-
ბა — ჭოჭოხეთი (მოუსაველეთი, უბედურება).

„თავადი პეტრე“:

დაიბეჭდა 1910 წელს ალმანახ „გრდემლში“. გადმობეჭდილია 1961
წლის გამოცემიდან (გვ. 574-577).

ნამეტნავად შეჭხარებია მეფე — განსაკუთრებული სიხარუ-
ლით შეხვედრია მეფე.

შეხედულე ბით თვალსაჩინო — შესახედავად (გარეგნობით)
მიმზიდველი.

ზრიალი — იხ. განმარტება „როსტომ მანველიძეში“: შეზრიალდნენ.

მთლად სასახლე შეინძრა — მთელი სასახლე აფორიაქდა (ამ-
ოქმელდა, ამოძრავდა, ახმაურდა).

ქვეყანა აღუღდა — ქვეყანა (დედამიწა) აფორიაქდა.

„მშობლის ნუგეში“:

დაიწერა 1911, ხოლო დაიბეჭდა 1920 წელს დ. კლდიაშვილის თხუ-
ლებათა კრებულში, რომელიც გამოსცა წერა-კითხვის გამავრცელებელმა
საზოგადოებამ. გადმობეჭდილია 1961 წლის გამოცემიდან (გვ. 586-588).
ს. კლდიაშვილის ცნობით, „ხელნაწერში ის („მშობლის ნუგეში“ — გ. ბ.)
პირველად წაიკითხა ავტორმა ქუთაისში 1911 წ. გამართულ ლიტერატუ-
რულ საღამოზე.

ნაწარმოები წარმოადგენს ესკიზს იმ მოთხრობისას, რომელიც განზრ-
ახული ჰქონდა მწერალს. ესკიზის უსახელო გმირი — „მეცნიერებით გა-
ტაცებული ახალგაზრდა“, რომელიც „განმათავისუფლებელ ხანას შე-
ეწირა“, არის ოდესის უნივერსიტეტის პრივატ-დოცენტი ალექსანდრე (სა-
ბა) გრაგოლის ძე კლდიაშვილი, თბილისის უნივერსიტეტის ამშენებლის
არქიტექტორ სიმონ კლდიაშვილის ძმა. ებრაელთა დარბევის დროს ოდე-
საში საბა მიეშველა ებრაელებს და ამ დროს მოკლულ იქნა შავრაზმელი
მონარქისტების გამხეცებული ბრბოს მიერ.

ესკიზის მეორე გმირი „მოხუცი ელენე“ არის საბას დედა ეფროკლდია-
შვილისა, თავის დროზე ცნობილი მოღვაწე, მსახიობი და ევროპელ მწე-
რალთა მთარგმნელი (1952, ტ. I, გვ. 375).

იმედით შემოსილი — იმედიანი.

მუდამ ჩარგული იყო გაზეთებში — მუდამ თავი ჰქონდა
ჩარგული გაზეთებში (კითხულობდა).

„ზაკულას ღორები“:

დაიბეჭდა 1920 წელს ჟურნალ „ცისარტყელაში“. გადმობეჭდილია 1980 წლის გამოცემიდან (ტ. I, გვ. 313-330). ს. კლდიაშვილის ცნობით, „მოთხრობას ხელნაწერში ეწოდება „გალაქტიონ ხოსოლიანი“ და ავტორის მხერ დათარიღებულია 1912 წლის 20 აპრილით. რვა წლის შემდეგ დაბეჭდილ მოთხრობაში ტექსტი უცვლელი დარჩა, შეცვლილია მხოლოდ სათური“ (1952, ტ. I, გვ. 375).

ღობეზე გადარება — ღობეზე გადაბიჯება (გადასვლა).

ქაქიანით გაენთო ეზოს ყურეში — გაბმული ხმამაღლი ლაპარაკით გაექანა ეზოს კუთხისკენ (კუნჭულისკენ).

ამოგვამდეს — გაგვანადგურეს (დაგვლუქეს, მოგვსპეს).

დაბალ რაგეს — დაბალ ღობეს.

საკბილავად — საკბენად.

დაუცხრომლად — გაუნელებლად (განუწყვეტლივ, დაუღალავად).

მოსრესილს — აქ: განადგურებულს.

გაალმასებული დაუხვდა... სამუშევარიდან... დაბრუნებულ ქმარს — ძალზე გაბრაზებული (გააყვებული) დაუხვდა სამუშაოდან დაბრუნებულ ქმარს.

ახირებულ — უცნაური (საოცარი).

წავეკიდე — წავეჩხუბე.

ჯაგებში დასახლდა — ჯაგან (ეკლიანი ბუჩქებით დაფარულ) ადგილას დასახლდა.

რავა უნდა გადაათელიო თავი იმ წუნწკლიანს — როგორ უნდა დაჩაგვრინო თავი მაგ მწვირთან. მწვირე — შარდისა და განავლის კუჭყი.

უსიშველო — აქ: გაკირვებული.

შემფარე — შემფარებელი (მზრუნველი, მფარველი).

გართული — აქ: მათთან გაქვს ურთიერთობა.

სეკრეტარიც მაწვია — მდივანიც დამიპატიე (მომიწვიე).

ქართული ინჩი-ბინჩი არ იცის — ქართულისა არაფერია ეს მის (გაეგება).

ნამუსს დამოკრებულ — უნამუსო.

წვრილფეხი — აქ: წვრილფეხა საქონელი (ღორი, ცხვარი, თხა...).

დამწყვდეული — დამწყვდეული.

ამიტომ მოგატანე — აქ: ამიტომ მოვედი შენთან (ამიტომ მოგაკითხე).

სული კოჭებში ჩოუვა — ძალიან შეეშინდება.

ფონი — მდინარეში გადასავლელი თხელწყლიანი ადგილი.

ცაუდით — ალბათ, წადით.

ნაპუგაიმ — ნაპუგაემ (შევაშინებთ).

ნუ დამიხრიდებთ — ნუ მოგერიდებათ (ჩეძი).

ახლა მე გავსწევ — ახლა მე წავალ.

სიხარულისაგან აფრენილმა — სიხარულისგან ალტაცებულმა (გაზარებულმა).

გომიქები — ნაღვერდალში გამომცხვარი უსაფუქრო და უმარლო პურები.

წირვა — იხ. „შერისხვის“ პირველი განმარტება.

ნიტრები — იგივეა, რაც ლიტრები; ლიტრა — თიხისგან დამზადებული ვიწროუელისანი ჭურჭელი.

უპრაგონოდ სცლიდა სტაქანს — აქ: უზაროდ (ზედიზედ) სცლიდა (ღვინით სავსე) ჭიქას ჭიქაზე.

პლიაში, პოპინა, ჩორტები — პოპერი — იეყვე, მღვლელო, ეშმაკმა წაგიღოს.

ანაფორა — იხ. განმარტება მოთხრობისა „მრევლში“.

თავაზობდნენ — აქ: ურტყამდნენ.

წიქობა — წივილი (წიოკობა).

ვასილ ივანოჩი, სვინი — ვასილ ივანეს ძე, ღორები.

ნუ ტებია... სამ სვინია ჩორტუ! — ერთი შენს... თვითონ ხარ ღორია ეშმაკსაც წაუღიხარ!

ხაიქიოს მიემგზავრება — იმკვეყნად მიდის (კვდება).

დაუფრთხე ანგელოზები — აქ: შეაშინე.

დანოსი მოუწერია — დანოსი მოუწერია (დაუბეზღებია, დაუხამენია, უჩაღვლია).

რაობით უნდა იცხოვრო — როგორ (რარიგად) უნდა იცხოვრო.

მიხი შტუკა — მისი ეშმაკობა (ნაეშმაკევი).

ორთავეს სიმწრის დღე მიჰყენებიათ — ორივეს მწარედღე დადგომია (ორივე გამწარებულა).

გამშრალია — გაოგნებულია.

II. პიქსები

„ირინეს ბედნიერება“:

დაიბეჭდა 1897 წელს ჟურნალ „მოამბეში“. გადმობეჭდილია 1952 წლის გამოცემიდან (ტ. II, გვ. 7-57).

ბოშო — იხ. „მსხვერპლის“ ბოლო განმარტება.

კარგია, აბესალო, კმარა — კარგი რა (კარგი ერთი), აბესალო, საკმარისია.

იმას კი აღარ ატან თვალს — იმას კი არ აკვირდები.

ძალიანია, შენ ნუ მომიკვდები — ძალიან კარგია (ირონიითაა ნათქვამი), შენ ნუ მომიკვდები.

ჩანჩურა — უგერგილო (ულაზათო, უშნო).

თავი მოიხაროს ყოველივე მაჩანჩალას წინაშე — თავი დაამცაროს ყოველი ჩამორჩენილი (კაცის) წინაშე.

გენია ტრიალობს — ჭოჭოეთის ცეცხლი ტრიალებს (მეიდიო);
აქ: უსაზღვროდ შეყვარებული ვარ.

ყველასი ისეთი ჩაუგდება ღობა — ყველასა ასე არაფრად
ჩაგდება.

აჭირგალებს — ათრევს (მოსვენებას არ აძლევს).

მოაპოწილებს — მოათრევს (მოაწოწიანებს).

კატოითამაშებს — აქ: კატო იტყუებს.

ეგებ გული გაუკეთდეს — ეგებ (იქნებ) გუნება გაუეშოებას-
დეს (იქნებ ხასიათზე მოვიდეს).

ძალიან გულზე არ ყოფილა — დიდ გულზე ყოფილა.

შეეარცხვინე შენთან დამარიღებელი — აქ: შეეარცხვი-
ნე, ვინც შენ მოგერიდოს (შეგომინდეს).

ირინესთან იმას ხელი აღარა აქვს — ირინესთან მას
არაფერი ესაქმება (არაფერი საერთო არა აქვს).

შენი მეცადინეობა ტყვილა ჩაივლის — შენი მონღომე-
ბა უქმად (ამაოდ) ჩაივლის.

სამიდღემჩიოდ — იხ. განმარტება მოთხრობისა „მრეულში“: სა-
მიდღემჩიოდ თავისუფალი.

როდამიშვილს მარჩევენ? — როდამიშვილი ურჩევნიათ ჩემს
თავს?

წუთის გულისტქმას ნუ აპყვები — წუთიერ გულისწადილს
(გრძნობას) ნუ დამემორჩილები.

თქვენს ტარტალს რას დავეძებ — თქვენს უბედობას (ლაქ-
ლაქს) ყურადღებას არ ვაქცევ (ანგარიშს არ ვუწევ).

ვინმა წამოუარა — სურვილმა (წადილმა) მოუარა.

შენებურად მოუყვე ჩემს გარემოებას — შენებურად
მოუყვე ჩემი მდგომარეობა.

მწარე გულით ვარ ამოწადინებულიო — მთელი გულით
(ძალიან) ვარ მონღომებულიო.

არ ნდომულობ — აქ: იწუნებ.

სხვიმის — სხვა დროს.

შემდარე არავინ ჰყავს — ვერავინ შეედრება.

იმე — შორისდებული, რომელიც გამოხატავს გაყვრება-გაოცებას.
იგუოს ოჯახი — შეიგუოს (შეითვისოს) ოჯახი.

ღვთისნიერი — კეთილი (მოწყალე).

მუყაითად გოუძღვებიან ოჯახს — გულმოდგინედ (ბეჭი-
თად) გაუძღვებიან (უხელმძღვანელებენ, წარმართავენ) ოჯახს.

ასე ტყვილად ვინ შევასახელო... გამოძიებაში არ
შევა? — ასე ტყუილა (განგებ, უსაფუძვლოდ) ვის დაეჯიხრო... არ გა-
მოიძიებს (არ გამოიკითხავს)?

მაშვალი — მაჰანკალი (შუამავალი). მაქანკალი — ქალსა და
ვაჟს შორის საქმის მომგვარებელი მათს დასაქორწინებლად (შესაუღლებ-
ლად).

წუნწკლიანი — იხ. „ბაქულის ღორების“ განმარტებებში: რავა უნდა გაათელიო თავი იმ წუნწკლიანს.

რომ სიყვარულზე ემართა მუსაიფი იმ უტიფართან — რომ სიყვარულზე გაემართა საუბარი იმ უზრდელთან (თახედთან).

ამაზე სიტყვას ნულარეხარჯათ — ამაზე ხმას ნუ ამოვიღებთ (მოვრჩეთ ლაპარაკს).

აქ აღარათერი გაგეწყობა — აქ ვერათერს გააწყობ (აქ ვერათერი გაგიყა).

ნუ მკრითავს — ნუ მარცხენ.

ეიგორაგული — აქ: გული აიკრუა.

რამოუხდათ — რამოუეიდათ (შეემთხვათ).

მეტსიტყვას არ ამოიღებს — ზედმეტ სიტყვას არ იტყვის. შეაჭერე — დააჭერე (დაარწმუნე).

გამოტეხილი უნდა გითხრათ — სიმართლე უნდა გითხრათ (უნდა გამოგიტყდეთ).

შემხვდა ასე — ასე მომიხდა (მომივიდა).

მოდინსაცხაიდან — მოდიანსაიდანაღაც.

ღეკურები აიძვრეთ — ლეკურები (უკუადო ხმლები) მოიხსენიო, უქეიფოთაა — უქეიფოდ, შეუძლოდაა.

ხელათ — ხელდახელ.

რაობით — იხ. „ბაქულის ღორების“ განმარტებანი: რაობით უნდა იცხოვრო.

ქეიფზე მოვიყვანოთ — აქ: ხასიათზე (გუნებაზე) მოვიყვანოთ. თუ ძმა ხარი? — რას მელაპარაკები! (გაკვირების ნიშნად).

გამოაქიანა ქალი — გამოაქენა (საქეყნოდ თავი მოსკრა, სახელი გაუტეხა, შეარცხენა).

ცოლს ეწამება — ცოლს სწამებს.

ატროვებუღი — ატეხილი.

სიტყვა მინდა... ვიქტორთან — აქ: სალაპარაკო მაქვს ვიქტორთან.

ნაქაჩი (ღვინო), წყალ-მაქარა (ღვინო) — სახარჯო ღვინო, რომელიც მიიღება ჰაქაზე წყლის დასხმით. წყალ-მაქარა — დაუწურავი ყურძნისაგან მიღებული წყალნარევი ღვინო.

ახლავე გავაბუზურებ — ახლავე გავაგდებ (გავაძევებ).

წრიფი — ფიზიკურად სუსტი (გამხდარი).

ნეხვიდან ამოვართიე — აქ: სიღარიბიდან (ცუდი ცხოვრებიდან) დაეიხსენი.

წუპაკი — უწმინდური (ბინძური) ადამიანი.

მზახალი — მძახალი. იხ. „მიქელას“ განმარტება.

მამის ნიშნებით რჩებოდა — მამა აძლედა ნიშანს და აჩერებდა.

„დარისპანის გასაჭირი“:

დაიბეჭდა 1903 წელს ჟურნალ „მოამბეში“. მისი პირველი ვარაუდის სათაურია „გაცემული“. გადმობეჭდილია 1931 წლის გამოცემიდან (ტ. II, გვ. 7-44).

ტუჩის აბზუკეიცი — აქ: უკადრისობა (უღაბზაუკობა) იცა.
მაშვალ — იხ. „ირანეს ბედნიერების“ განმარტება.

ცის კიდე მაქვს მორებული — აქ: ცა და დედამიწა მაქვს მოვლილი (ყველგან ყოფილვარ).

ვილაც ყმაწვილი ყოლია სახეში — კილაც ყმაწვილი (ახალგაზრდა) ჰყოლია მხედველობაში.

ბოშო — იხ. „მსხვერპლის“ ბოლო განმარტება.

ქეც დამუწდება — კილაც დამუწდება.

ისე დეეკოსება — აქ: ისე უწნოდ დაჭდება (დაერკობა).

გამოტეხა — აქ: გამოჩეკა.

კარსმალი — სახამებელა.

ქალაქის პიკა — ქალაქის მრეცხავი (რეს. — პრაქა).

ლაფრინს გამხდი — აქ: ჩექმას გამხდი. ლაფრინი ჰქვია აგრეთ-
მწილას — ტყავის უქუხლო ფეხსაცმელს.

ხელს აღორ ჰკიდებდნენ — აქ: არ თხოულობენ (ცოლად არ ირთავენ, ჭვარს არ იწერენ).

ბეჩა — გაყვირების, თანაგრძნობის, სიბრალულის გამომხატველი შო-
რისდებული (იხმარება სიტყვის მასალად).

უერთმანეთოდ სულს არ დავბერადით — აქ: უერთმი-
ნეთოდ ვერ ვძლებდით.

გზაში ვარ ხოლმე გაკრული — სულ გზაში ვარ (ხშირად
დავდივარ).

თელად კაცს მოგინდომებს... ნამეტურ, როცა შენ-
და გუნებისად გიქვბ მოწყობილი — მთლიანად დაგასაქმებს
(დაგისაპირებს)... ნამეტნავად, როცა შენს გემოზე (სასურველად) გაქვს
მოწყობილი.

მარა ჩემი მეცადინეობით — მაგრამ ჩემი მონდომებით.

ბუზიკა — მუსიკა; აქ: დავკრა.

ძალიან კი იჩიება — ძალაან კი იჭიმება (იჭაჩება).

ძვირად სადმე შეგხვდეს — იშვიათად შეგხვდება.

ბალკონზე — აივანზე.

უნდა მეწეოდე — უნდა მეხმარებოდე.

კილოზედ შევატყვე — ლაპარაკის მანერაზე შევეტყვე.

შენანებულობა — ნანობს.

„უბედურება“:

დაიწერა 1913, ხოლო დაიბეჭდა 1915 წელს „სახალხო გაზეთის“ ყო-
ველკვირეულ დამატებაში. ს. კლდიაშვილის ცნობით, მწერალმა საბოლოო
28. დ. კლდიაშვილი

რედაქცია გაუკეთა ფრონტზე ყოფნის დროს (ე. ი. 1914 წელს). ამიტომ დაწერის თარიღად ვარჩიე 1914 წელი. გადმობეჭდილია 1981 წლის გამოცემადან (ტ. II, გვ. 45-74).

ფოთიარობს — ფუსფუსებს.

გამომარონია — გამომატარა.

ნამყოფი — აქ: ქვეყანამოვლილი (გამოცდილი, ნავალი).

საწინაოლ რამოგველის — წინ (მომავალში) რა მოგველის.

უტიეთ — აქ: მოეშვით (გზა მიეცით, დაიშალეთ).

ნაყურები — იგივეა, რაც ნამყოფი (იხ. აქვე).

გადალოცვას აპირებენ — მორწუნეთა აზრით: ავადმყოფობის სხვაგან გადატანა სახლიდან გასტუმრების მიზნით. ამ რიტუალის შესრულებას აპირებენ.

III. მ ა მ უ ა რ ა ბ ი

„ჩემი ცხოვრების გზაზე“:

დაიწერა 1925 წელს. იმავე წელს დაიბეჭდა ქურნალ „მნათობში“. კრებული შეტანილია ნაწყვეტები I, II, III, VI, VII, IX, X, XII, XIII თავებიდან, XIV კი მთლიანადაა წარმოდგენილი. გადმობეჭდილია 1932 და 1981 (ტ. II, გვ. 77-326). წლების გამოცემებიდან.

ფაფანაკი — მამაკაცის ერთგვარი თავსახური მომრგვალო და ბრტყელი ფორმისა.

ღვეზილი — იგივეა, რაც ღვეზელი — ერთგვარი ხაჭაპური (ნამცხვარი), რომელსაც აქვს ხორცის, ყველის, კვერცხის და სხვ. გული.

მკადის-მკადი — იგივეა, რაც კადისკადი (ფეტვის ნამცხვარი).

კოლეესკი რეგისტრატორი — კოლეგიის რეგისტრატორი (რეგისტრაციის მომხდენი პირი); დაბალი სამოქალაქო ჩინი (თანამდებობა) რევოლუციამდელ რუსეთში.

თავს გადააგდეს — აქ: საჩუქრად მისცეს.

რიხიანი ყაზახი აყო — თამაში (გამბედავი, ომახიანი) გლეხი იყო.

რაც დიდი შეყრილობა ყოფილიყო — რაც უნდა დიდი თავშეყრა (ბლომად თავშეყრილი ხალხი) იქ უნდა ყოფილიყო.

დიდი ნამყოფი გლეხი იყო — ძალიან გამოცდილი (ნავალი, ქვეყანამოვლილი) გლეხი იყო.

საიქიო მაქვს მონარებაო — საიქიო (მორწმუნეთა აზრით: იმქვეყნაური ქვეყანა, სადაც ვითომ სული აგრძელებს სიცოცხლეს იდამიანის სიკვდილის შემდეგ) მაქვს მოვლილიო.

ქართული დრუჟინები გამოიწვია — ქართული რაზმები (ჯარის ნაწილები) გამოიხმო (უკან მოაბრუნა).

ვაჟი ჩხუბში გაგზავნა — აქ: ვაჟი ომში (საომრად) გაუშვა.

კვინცხი — ჯაგრცხილა.

შობა-ახალ წელიწადს — შობა — იესო ქრისტეს შობას (ღაბ
დების) დღე. ძველი სტილით 25 დეკემბერს, ახალი — 7 იანვარს.

ნათლიღება — იგეგა, რაც ნათლისღება (ქრისტეს მონათულის დღე).
ოლინიშნება ახალი წლის შეეძქსე დღეს.

ჩვენსა გოგოდ მდგომი — ჩვენთან (ჩვენს ოჯახში) მოსამა
ხურედ (მინაყმად, ხელზე მოსამსახურედ) მყოფი.

პოლკის კომანდირს — პოლკის (სამხედრო ნაწილის, ლეგიონის) მეთაურს.

სამღვთო სჯულის მასწავლებელი — საღმრთო სჯულის
(ქრისტიანული რელიგიის მოძღვრების) მასწავლებელი.

მაზრის უფროსი — აღმინისტრაციულ-ტერიტორიული ერთეულის
(უბლის) უფროსი რევოლუციამდელ რუსეთში.

კვირიკობის თვე — ივლისი.

ჩამოაცილეს ყოველი მხედრული — აქ: მოამორეს ყვე-
ლაფერი სამხედრო.

„შტაცკი“ — შტატსკი (არასამხედრო, სამოქალაქო).

პროგიმნაზია — ზოგადსაგანმანათლებლო არაპრული საშუალო სა-
წავლებელი რევოლუციამდე (იყო 4-6-კლასიანი).

გვეძახოდა ტატარჩეებს — აქ: თათრებს გვეძახოდა.

ნიკოლოზაური — შემდგომში ცნობილი ხალხისანი მწერალი, პე-
დაგოგი და საზოგადო მოღვაწე ნიკოლოზური (1852-1915).

ეფრეიტორი — რიგითი ქარისკაცის შემდგომი სამხედრო წოდება.

უნტერ-ოფიცერი — ქარისკაცთაგან გამოსულ უმცროს მეთაურ-
თა წოდება რევოლუციამდე.

„ლიბერალები“ — აქ: თავისუფლად მოაზროვნე ადამიანები.

„ოტრიცატელნაია როეა“ — უარყოფითი სიფათი (საზე).

ღვთისმეტყველების მაგისტრი — სამეცნიერო ხარისხი.
ღვთისმეტყველება — საეკლესიო მოძღვრება.

პორტო-ფრანკო — იტალიურად ნიშნავს თავისუფალ პორტს (ნავ-
სადგურს), სადაც ნებადართულია საქონლის შეტანა-გატანა ბაჟის გადაუხ-
დელად.

მარია საფაროევა-აბაშიძისა — მარიამ (მაცო) მახვილის ასუ-
ლი (1860-1940), გამოჩენილი მსახიობი, საქართველოს სსრ სახალხო არ-
ტისტი.

ვასო აბაშიძე — ვასო (ვასილ) ალექსანდრეს ძე (1854-1926), გა-
მოჩენილი მსახიობი, საქართველოს სსრ პირველი სახალხო არტისტი, ქარ-
თული რეალისტური აქტიორული სკოლის ერთ-ერთი ფუძემდებელი, დაკრ-
ძალუღია თბილისში, მთაწმინდაზე.

სანდრო ყაზბეგი — ალექსანდრე მიხეილის ძე (1849-1893),
ქართული ლიტერატურის კლასიკოსი, ბელეტრისტი, დრამატურგი; ქარ-
თული თეატრის მსახიობი; ეურნალისტი. დაკრძალულია ყაზბეგში.

ლადო მესხიშვილი — ვლადიმერ სარდიონის ძე ალექსი-მესხიშ-
ვილი (1857-1920), გამოჩენილი მსახიობი და რეჟისორი, საქართველოს სსრ

სახალხო არტისტი. ქართული და რუსული თეატრების, კინოს მოღვაწე.

მეტრანპაეი — დამკაბადონებელი (სტამბის მუშა, რომელიც გოზეთის, ეურნალის, წიგნის გვერდებად კრავს ანაწყობს).

ილია ხონელი — ილია ლუკას ძე ბახტაძე (1859-1900), პუბლიცისტი, ეურნალისტი და მთარგმნელი. რუსულიდან და უცხოურიდან თარგმნა მ. სალტიკოვ-შჩედრინის, ა. ბუეიეს, ე. ზოლას, ა. დოდესა და სხვათა ნაწარმოებები.

ვანო მაჩაბელი — ივანე გიორგის ძე (1854-1898), მწერალი, გამოჩენილი მთარგმნელი, პუბლიცისტი, ეურნალისტი, საზოგადო მოღვაწე. ერთ-ერთი ფუძემდებელი ახალი ქართული ლიტერატურისა. ილია ჭავჭავაძის თანამებრძოლი. განსაკუთრებული დამსახურება მიუძღვის უ. შექსპირის ტრაგედიების ბრწყინვალედ თარგმანში ქართულ ენაზე. უგზო-უკვლოდ დიკარგა 1898 წლის 26 ივნისს.

მე მივეწერე წერილი და სანდროსაგან მივიღე მგერი — დ. კლდიაშვილის წერილი იხილე აქვე, განყოფილებაში „მიმოწერა“. აღ ყაზბეგის პასუხი დაკარგულია. მის შესახებ ამავე წიგნში იხილე ს. კლდიაშვილის მოგონება მამამისზე (განყოფილება „მოგონებებიდან დ. კლდიაშვილზე“).

ილია ჭავჭავაძე — ილია გრიგოლის ძე (1837-1907), დიდი კლასიკოსი მწერალი (პოეტი, პროზაიკოსი, დრამატურგი), მთარგმნელი, პუბლიცისტი, ეურნალისტი და საზოგადო მოღვაწე. XIX საუკუნის საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მედროშე და სულისჩამდგმელი, „სამოციანელთა“ ბელადი. კრიტიკული რეალიზმის განმავითარებელი და გამადრმავებელი, ქართული ენის რეფორმატორი და კონონმდებელი. ვერაგულად მოკლეს წიწამურთან 1907 წელს, დაკრძალულია თბილისში, მთაწმინდაზე. 1987 წელს განსაკუთრებული პატივისცემითა და ზემოთ აღინიშნა მისი დაბადების 150 წლისთავი.

იონა მეუნარგია — იონა მიხეილის ძე (1852-1919), მწერალი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე. განსაკუთრებული ღვაწლი დასდო XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის ისტორიულ შესწავლას.

ვოლსკი — გრიგოლ იოსების ძე (1860-1909), ქართველი პუბლიცისტი, პოეტი, მთარგმნელი, საზოგადო მოღვაწე. ავტორი პოპულარული სიმღერის „შენ გეტრფი მარად“ ტექსტისა. ქართულად თარგმნა ა. ჩეხოვის მოთხრობები, პ. კ. ანდერსენის ზღაპრები. რუსულად თარგმნა ა. ჭავჭავაძის, შ. არაგვისპირელის, ე. გაბაშვილის და სხვათა მოთხრობები. ჰქონდა ფსევდონიმი „უმწიფარიძე“. დასაფლავებულია ბათუმში.

მესხი — ივანე სიმონის ძე (1849-1931), ეურნალისტი, მთარგმნელი, საზოგადო მოღვაწე. 1888 წლიდან იყო ბათუმის ქალაქის მმართველობის მდივანი. თარგმნა ნ. გოგოლის, ნ. დობროლიუბოვის, ნ. ნეკრასოვისა და სხვათა თხზულებები.

ნიკოშვილი — ეგნატე თომას ძე (1859-1894). ნამდვილი გვარი — ინგოროყვა. გამოჩენილი მწერალი, პუბლიცისტი. „მესამე დასის“ ხელმძღვანელი. განავითარა ქართული კლასიკური პროზა, სათავე დაუდო თავისი

ნაუჯუნის ქართულ დემოკრატიულ მწერლობას. როგორც პუბლიცისტი პირველმა გასწია მარქსისტული პროპაგანდა ჩვენში.

ს ი ლ ი ბ ი ს ტ რ ო ჭ ი ბ ლ ა ძ ე — სილიბისტრო ბესარიონის ძე (1859-1922), პუბლიცისტი და პოლიტიკური მოღვაწე, ქართველი მენშევიკების ერთ-ერთი ხელმძღვანელი. მისი ფსევდონიმებია „სილვა“, „ს. ი. იო. ორგანიზატორი ავადსახსენებელი გენერალ გრიაზნოვის მოკელისა.

დ ე კ ლ ა რ ა ც ი ა — ოფიციალური ან საზეიმო განცხადება მთავრობისა თუ პარტიის სახელით.

გ. მ ა ი ა შ ვ ი ლ ი — იგივე გიორგი ფელიქსის ძე ზდანოვიჩი (იხ. ქვემოთ).

ი ვ ა ნ ე ჭ ა ვ ა ხ ი შ ვ ი ლ ი — ივანე ალექსანდრეს ძე (1876-1940). დიდი საბჭოთა ისტორიკოსი, მეცნიერი და მრავალმხრივი საზოგადო მოღვაწე, აკადემიკოსი. შექმნა ფუძემდებლური ნაშრომები ისტორია-ფილოლოგიის სხვადასხვა დარგში. მისი თხზულებები მოიცავს თორმეტ დიდ ტომს. იყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებელი, ლექტორი და რექტორი. დაკრძალულია ამავე უნივერსიტეტის ბაღში.

ლ უ ა რ ს ა ბ ა ნ დ რ ო ნ ი კ ა შ ვ ი ლ ი — ლუარსაბ ნიკოლოზის ძე (1872-1939), ცნობილი მეცნიერი იურისტი და საზოგადო მოღვაწე.

პ ლ ე ვ ე — ვიარჩილავ კონსტანტინეს ძე (1846-1904), რუსეთის სახელმწიფო მოღვაწე, შინაგან საქმეთა მინისტრი და ჟანდარმთა შეფი.

ბ რ ი ვ ა ტ - ლ ო ც ე ნ ტ ი — უმაღლესი სასწავლებლის შტატგარეშე მასწავლებლის წოდება რევოლუციამდე.

ს ი ნ ა ს მ თ ა — იგივე ს ი ნ ა ს მ თ ა — ძველი ქართული მწიგნობრობის კერა სინის ნახევარკუნძულზე.

მ ა ნ უ ს კ რ ი ბ ტ ი — ძველი ხელნაწერი.

ლ ე ვ ტ ო ლ ს ტ ო ი — ლევ ნიკოლოზის ძე (1828-1910), დიდა რუსი მწერალი, რომლის თხზულებათა კრებული შეადგენს 90 ტომს, რომელიც 30 წლის განმავლობაში (1928-1959) იცემოდა. აყო საქართველოში. თბილისში დაწერა პირველი მოთხრობა „ბავშვობა“. მას ქართულ მასალებს აწვდიდნენ ი. ნაკაშიძე, ს. ესაძე და სხვ. დაკრძალულია თავის სოფელ იასნაია პოლიანაში.

— მ ი შ ო ყ ი ფ ი ა ნ ი — მიხეილ ქაიხოსროს ძე (1846-1916), რევოლუციურ-ხალხოსნური მოძრაობის ერთ-ერთი მეთაური, პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე, მსახიობი, რეჟისორი, მწერალი, მთარგმნელი. ახლო ურთიერთობა ჰქონდა ლ. ტოლსტოისთან. ქართულად თარგმნა ჯ. გ. ბაირონის ნაწარმოებები. დამუშავა ქართული გრამატიკისა და ეტიმოლოგიის მნიშვნელოვანი საკითხები.

ი ი ს ნ ა ი ა პ ო ლ ი ა ნ ა — ლევ ტოლსტოის მშობლიური სოფელი ტულის ოლქში.

ი ლ ი ა ნ ა კ ა შ ი ძ ე — ილია პეტრეს ძე (1866-1923), მწერალი, კრიტიკოსი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე. მიწერ-მოწერა ჰქონდა ლ. ტოლსტოისთან. კითხულობდა ლექციებს თბილისის სახელმწიფო უნივერ-

სიტეტში. იგი ავტორია კრიტიკული წერილებისა ვაჟა-ფშაველაზე, დ. კლდიაშვილზე, შ. აბაგვისპირელზე, ლ. ტოლსტოიზე, გი დე მოპასიანზე და ა. შ.

გიორგი ზდანოვიჩი — გიორგი ფელიქსის ძე (1854-1917), ფსევდონიმი „მაიაშვილი“, ქართველი პუბლიცისტი, ეკონომისტი, რევოლუციონერ-ხალხოსანი; კარგად იცნობდა კ. მარქსის ეკონომიკურ მოძღვრებას.

თავისი გუნდით — აქ: სამხედრო რაზმით (ჭარის ნაწილთ).

„ქაი გრაქსი“ — იტალიელი მწერლის — ვინჩენცო მონტის (1754-1828) ცნობილი პიესა „გაიუს გრაქუსი“.

ცენზურა — სახელმწიფო მეთვალყურეობა ბეჭდვით სიტყვასა და საჭარო გამოსვლაზე. უმკაცრესი იყო რევოლუციამდელ რუსეთში.

მარსელიეზა — ფრანგული რევოლუციური სიმღერა. ამჟამად საფრანგეთის ეროვნული ჰიმნი. სიტყვებისა და მუსიკის ავტორია კლოდ ეოზეფ რუჟე დე ლილი (1760-1836), დაიწერა 1792 წელს. მარსელიეზა ქართულად თარგმნა ირ. ევდოშვილმა.

გრიგოლ რობაქიძე — გრიგოლ ტიტეს ძე (1884-1962), გამოჩენილი მწერალი. გარდაიცვალა ემიგრაციაში.

ბარათაშვილი — ნიკოლოზ (ტატო) მელიტონის ძე (1817-1845), დიდი რომანტიკოსი პოეტი. თავად არ მოსწრებია დაბეჭდილ საკუთარ ნაწარმოებებს. მისი ლექსებმა პირველად დაიბეჭდა 1852 და 1858 წელს ჟურნალ „ცისკარში“, პირველი კრებული კი გამოვიდა პოეტის გარდაცვალებიდან 31 წლის შემდეგ (1876). დაკრძალულია თბილისში, მთაწმინდაზე.

ვაჟა-ფშაველა — ლუკა პავლეს ძე რაზიკაშვილი (1861-1915), დიდი მწერალი (პოეტი, პროზაიკოსი, დრამატურგი), პუბლიცისტი, ჟურნალისტი, ქართული კრიტიკული რეალიზმის უმაღლესი მწვერვალი. 1961 წელს მთელ მსოფლიოში აღინიშნა ვაჟას დაბადების 100 წლისთავი. დაკრძალულია თბილისში, მთაწმინდაზე.

აკაკი — აკაკი როსტომის ძე წერეთელი (1840-1915), დიდი მწერალი (პოეტი, პროზაიკოსი, დრამატურგი), პუბლიცისტი, ჟურნალისტი, საზოგადო მოღვაწე, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მეთაური ილია ჭავჭავაძესთან ერთად. დაკრძალულია თბილისში, მთაწმინდაზე.

კოტე ბაქრაძე — კოტე სპირიდონის ძე (1898-1970), საბჭოთა ფილოსოფოსი, აკადემიკოსი, სსრ კავშირში პირველმა გამოაქვეყნა ლოგიკის ორიგინალური სახელმძღვანელო.

ნიკო ცხედიძე — ნიკოლოზ ზებედეს ძე (1845-1911), პედაგოგი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ერთ-ერთი დამფუძნებელი, მისი თავმჯდომარის მოადგილე. ხელმძღვანელობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შენობის აგებას, თვითონვე შეაგროვა მისი სასწენებელი თანხა.

იაკობ გოგებაშვილი — იაკობ სიმონის ძე (1940-1912), დიდი პედაგოგი, საბავშვო მწერალი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე. ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ერთ-ერთი დამაარსებელი და უანგარო მსახური; ქართული მეცნიერული პედაგოგი-

კის მამამთავარი. მისი პედაგოგიკა აგებულია ხელსწრების პრინციპზე, რომელიც გულისხმობს. ქართველი ერის ინტერესების შესაბამის სახალხო განათლებას, ეროვნული კულტურის აღორძინებასა და გზობიერ ენაზე სწავლებას. აუცილებლად მოიხსენიება აგრეთვე რუსული ენის აუცილებელ შესწავლას. მან პირველმა წამოაყენა აღმზრდელობითი სწავლების იდეა. სწავლების პრინციპებად მას მიიჩნდა: შეგნებულობა და აქტიურობა, სისტემატურობა და თანამშრომლობა, მისაწვდომობა და თვლსაჩინოება. შექმნა მრავალი ბრწყინვალე სასკოლო სახელმძღვანელო ქართულ და რუსულ ენებზე, მათ შორის უბრწყინვალესია „დედენა“ და „რესსკოე სლოვო“, რომელთა საფუძველზე დღესაც იქმნება დარწმუნებითი კლასების სახელმძღვანელოები. დაკრძალულია თბილისში, მთაწმინდაზე.

იოსებ ოცხელი — იოსებ ივანეს ძე (1865-1917), გამოჩენილი პედაგოგი, სახალხო განათლების მოღვაწე, ქუთაისის ყერძო ქართული გიმნაზიის დირექტორი, მრავალი სახელმძღვანელოს ავტორი და თანაავტორი.

მის ამხანაგად — აქ: მის მოადგილედ.

ალექსანდროვის ბაღი — ამჟამად კომუნარების ბაღი თბილისში.

სობორი — ტაძარი.

ღანდო — ერთგვარი ოთხადგილიანი ეტლი.

კიტა აბაშიძე — კიტა (ივანე) გიორგის ძე (1870-1917), ცნობილი ლიტერატურათმცოდნე, კრიტიკოსი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე, სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიის ერთ-ერთი ლიდერი. მის სახელთან არის დაკავშირებული XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის მეცნიერული შესწავლისათვის საძირკვლის ჩაყრა.

ცისფერყანწელები — იგივე „ცისფერი ორდენი“ — ქართული ლიტერატურული დაჯგუფება. შეიქმნა 1915-1916 წლების მიჯნაზე. თავს აცხადებდნენ სიმბოლიზმის მიმდევრებად. ოფიციალურად გაუქმდა 1931 წელს.

ნიკო ნიკოლაძე — ნაელოზ იაკობის ძე (1813-1928), გამოჩენილი საზოგადო მოღვაწე, პუბლიცისტი, კრიტიკოსი, ჟურნალისტი, რევოლუციონერ-დემოკრატი. აქტიურად თანამშრომლობდა ქართულ, რუსულ, უცხოურ პრესაში, მათ შორის — ა. გერცენის „კოლოკოლში“. პირადად იცნობდა კ. მარქსს. ენევაში დააარსა ჟურნალი „სოცრემენოსტი“, ციურისში დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია თემაზე: „განაირდება და მისი ეკონომიკური და სოციალური შედეგები“.

გიორგი ლასხიშვილი — გიორგი მახვალას ძე (1865-1931), პუბლიცისტი, ჟურნალისტი, საზოგადო მოღვაწე. თანამშრომლობდა საქართველოს ჟურნალ-გაზეთებში. ჰქონდა ფსევდონიმი „ლალი“.

ევგენი გეგეჭკორი — ევგენი პეტრეს ძე (1881-1954), მენშევიკი, ამიერკავკასიის კონტრრევოლუციური მთავრობის თავმჯდომარე, მენშევიკური მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილე და საგარეო საქმეთა მინისტრი. 1921 წელს გაიქცა საფრანგეთში და გახდა თეთრი ემიგრანტი.

ქაშვეთის ეკლესია — ქვაშეთის (ქაშეთის) ეკლესია თბილისში.

დეპუტატია — დეპუტატების (რწმუნებულთა, ჩრჩეულ პირთა) ჩვეურობითი ასრულებს რომელიმე ორგანიზაციის ან კრების დავალებას.

მთაწმინდა — უწმინდესი ადგილი თბილისში, ხიდაც მოწყობილია ქართველ მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონი (აქვეა დასაფლავებული თავად დ. კლდიაშვილი).

ერევანის მოედანი — ამჟამად ვ. ი. ლენინის სახელობის მოედანი თბილისში.

საჩეხოს ვერვანახულობდი — აქ: მოსაწონ სიტყვას (რითაც უნდა დაწყებულიყო მოთხრობა) ვერ ვპოულობდი. საჩეხო — გულის მოსაჩერებელი, სარწმუნო.

პეტრე უმიკაშვილი — პეტრე იოსების ძე (1838—1904), გამოჩენილი ფოლკლორისტი, პედაგოგი, პუბლიცისტი, მთარგმნელი, დრამატურგი, საზოგადო მოღვაწე.

არტურ ლეისტი — არტურ ლაისტი (1852-1927), გერმანელი მწერალი, პუბლიცისტი, ჟურნალისტი და მთარგმნელი. ისწავლა ქართული ენა, ახლო ურთიერთობა ჰქონდა იმდროინდელი საქართველოს გამოჩენილ მოღვაწეებთან. საქართველოს შესახებ დაწერა წიგნები (მათ შორის — „საქართველოს გული“), თარგმნა შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ (ი. ჭავჭავაძისა და ი. მაჩაბლის დახმარებით). გერმანულ ენას ისწავლიდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. დასაფლავებულია თბილისში, დიდუბის მწერალთა და საზოგადო მოღვაწეთა პანთეონში.

ივ. გომართელი — ივანე გედეონის ძე (1875-1938), ექიმი, მწერალი, პუბლიცისტი, კრიტიკოსი, საზოგადო და პოლიტიკური მოღვაწე. იყო „მესამე დასის“ წევრი, შემდეგ კი მენშევიკ-ავტონომისტი, წერაკოთხვის გამავრცელებელი საზოგადოების გამგეობის წევრი, 1906 წელს პირველი სახელმწიფო სათათბიროს დეპუტატი ქუთაისის გუბერნიიდან. სხვა ნაშრომებთან ერთად აქვს კრიტიკული წერილები დ. კლდიაშვილის შემოქმედებაზე.

ხომლედი — რომანოზ სპირიდონის ძე ფანცხავა (1861-1928), კრიტიკოსი, პუბლიცისტი, ჟურნალისტი. განხილული აქვს დ. კლდიაშვილის შემოქმედება აკაკი წერეთლის „კრებულში“.

აკაკის კრებულის — „აკაკის თეოური კრებული“, აკაკი წერეთლის დაარსებული ყოველთვიური ლიტერატურული ჟურნალი. გამოდიოდა 1897-1900 წლებში ქუთაისისა და თბილისში.

საშა წულუკიძე — ალექსანდრე გრიგოლის ძე (1876-1905), პროფესიონალი რევოლუციონერი, ბოლშევიკი, ლენინურ-ისკრული ორგანიზაციების ერთ-ერთი ფუძემდებელი საქართველოსა და ამიერკავკასიაში. რსდმპ კავკასიის კავშირის კომიტეტის ორგანიზატორთაგანი, ქართული მარქსისტული ლიტერატურული კრიტიკის ერთ-ერთი ფუძემდებე-

ლ. განხილული აქვს დ. კლდიაშვილის შემოქმედება „ნოვოე ობოზრენიეში“.

„ნოვოე ობოზრენიე“ — ყოველდღიური გაზეთი რუსულ ენაზე. გამოდიოდა თბილისში 1884-1906 წლებში. აქ დაიბეჭდა ილ. წულუკიძის წერილი დ. კლდიაშვილზე.

ბ დ ღ ვ ი რ ი ა მ ა დ ი ნ ა — აქ: გამანადგურა (გამაცამტვერა), ძალიან გამაყრიტყია; **ბ დ ღ ვ ი რ ი** — ჰაერში დამდგარი მტერის კორიანტელი.

შ ა ლ ვ ა და დ ი ა ნ ი, **ვ ა ს ო** ბ ა ლ ა ნ ჩ ი ვ ა ძ ე, **გ ი ო რ გ ი** თ უ თ ბ ე რ ი ძ ე, **გ ვ ე ტ ა ძ ის** **ქ ა ლ ი** — ქუთაისის თეატრის მაშინდელი მსახიობები. **შ ა ლ ვ ა** **ნ ი კ ო ლ ო ზ ის** ძ ე დ ი ა ნ ი — (1874-1959), გამოჩენილი მწერალი (პროზაიკოსი, დრამატურგი), მთარგმნელი, თეატრისა და კინოს მოღვაწე. ითამაშა აბესალოს როლი დ. კლდიაშვილის „ირინეს ბედნიერებაში“ (ლადო მესხიშვილის დადგმა); **ვ ა ს ი ლ ა ნ ტ ო ნ ა ს** ძ ე ბ ა ლ ა ნ ჩ ი ვ ა ძ ე (1867-1951), საბჭოთა თეატრის, კინოს, ესტრადის მსახიობი, დრამატურგი. დ. კლდიაშვილის „ირინეს ბედნიერებაში“ ითამაშა ფილიპეს როლი (ლ. მესხიშვილის დადგმა ქუთაისის თეატრში), ასევე დარისპანის როლი — „დარისპანის გასაქირშა“; **გ ი ო რ გ ი** თ უ თ ბ ე რ ა ძ ე — ითამაშა როდამიშვილის როლი; **გ ვ ე ტ ა ძ ე** — ითამაშა ირინეს როლი.

ვ ა ლ ე რ ი ა ნ **შ ა ლ ი კ ა შ ვ ი ლ ი** — ვალერიან ირაკლის ძე (1874-1919), ცნობილი მსახიობი, რეჟისორი, დრამატურგი, მთარგმნელი. შესანიშნავად შეასრულა დარისპანის როლი დ. კლდიაშვილის „დარისპანის გასაქირშო“. განახორციელა იგივე პიესის დადგმა.

ნ ა ტ ო **გ ა ბ უ ნ ი ა** — ნატო (ნატალია) მერაბის ასული (1859-1910), გამოჩენილი მსახიობი. დ. კლდიაშვილმა მას საბენეფისოდ შესთავაზა თავისი პიესა „დარისპანის გასაქირი“.

ბ ა ბ ე ნ ე ფ ის ო ლ — ბენეფისისთვის. **ბ ე ნ ე ფ ი ბ ე** — სპექტაკლი, რომლის შემოსავალი (გარკვეული ნაწილის გარდა) გადაეცემოდა ერთ ან რამდენიმე მსახიობს.

პ ა რ თ ე ნ **გ ო თ უ ა** — მწერალ ლევან გოთუას მამა, ეურნალისტი.

კ ო ნ ს. ა ნ დ რ ო ნ ი კ ა შ ვ ი ლ ი — კონსტანტინე იოსების ძე (1887-1954), საბჭოთა რეჟისორი, სიჟარტელოს სსრ ბელოვნების დამსახურებული მოღვაწე, პროფესორი. დაუდგამს დ. კლდიაშვილის პიესა „მსხვერპლი“.

ა კ ა კ ი **ფ ა ლ ა ვ ა** — აკაკი ნესტორის ძე (1887-1962), საბჭოთა რეჟისორი, პედაგოგი, თეატრმცოდნე, თეატრალური მოღვაწე, სიჟარტელოს სსრ სახალხო არტისტი. დიდგამი დ. კლდიაშვილის „ახმანიშვილის დედ-ნაცვალი“ და სხვ.

დ. კლდიაშვილის წარიღობი:

აღ. ყაზბეგისადმი:

აღექსანდრე მიხეილის ძევა — იგულისხმება დიდი ქართველი მწერალი (პროზაიკოსი, დრამატურგი), პუბლიცისტი, მსახიობი, საზოგადო მოღვაწე აღექსანდრე მიხეილის ძე ყაზბეგი (1848-1893).

ან. ფურცელაძე — ანტონ ნიკოლოზის ძე (1839-1913), მწერალი, პუბლიცისტი, ჟურნალისტი.

მაცნობეთ ორი გამორთვებული თავის შინაარსი — აღ. ყაზბეგის „განეცხულს“ აქლია ორი თავი (XIV და XV), რომელთა შინაარსის გაცნობას ითხოვს დ: კლდიაშვილი. ცნობილი არ არის, რა უპასუხა აღ. ყაზბეგმა დავითს, ვინაიდან წერილი დაკარგულია (იხ. ბ. კლდიაშვილის მოგონება მამაზე ამავე წიგნში); გამორთვებული თავების მისამართით კი აღ. ყაზბეგი მიუთითებს მოთხრობის შენიშვნაში: „ამ ორს თავს ვსტოვებთ, რადგანაც მათი დაბეჭდვა ამ ეამად მოუხერხებლად მიგვაჩნია“ (იხ. აღ. ყაზბეგის „ჩრეული“, 1974, გვ. 525). იქნებ ეს სულაც მხატვრული ხერხია ან ცენზურის ჩარევის შედეგი:

ჴ წერილები მეუღლისადმი:

მაშოკო — დ. კლდიაშვილის მეუღლე მარიამ ჭავჭავაძის ასული მკვა-
ფარიანი.

ბარნოვი — ვასილ ზაქარიას ძე ბარნაველი (1856-1934), გამოჩენილი ქართველი მწერალი, პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე, ქართული საბჭოთა ისტორიული რომანის ფუძემდებელი. დ. კლდიაშვილის მეგობარი. ორი მწერლის მეგობრობის შესახებ იხ. იქვე ს. კლდიაშვილის მოგონებანი.

კიტა აბაშიძე — იხ. იქვე განყოფილებაში „მემუარება“.

მარიამ ივანოვნი დემურია — მარიამ ივანიშვილი (1860-1910), საბავშვო მწერალი, დრამატურგი, ჟურნალისტი, განათლების მუშაკი. საყმაწვილო ჟურნალ „ნაკადულის“ დამაარსებელი და რედაქტორი.

კოტე მაყაშვილი — კონსტანტინე ზაქარიას ძე (1875-1927), მწერალი, მთარგმნელი და საზოგადო მოღვაწე; სრულიად საქართველოს მწერალთა კავშირის დამაარსებელი და პირველი თავმჯდომარე. მან თარგმნა ლოპე დე ვეგას „სცხრის წყარო“, რომელიც 1922 წელს დადგა კ. მარჯანიშვილმა ახლანდელ რუსთაველის სახელობის თეატრში.

მარიობა — მარიამობა — ქრისტიანული დღესასწაული, იმართება 15 (28) აგვისტოს.

სოსიკო (სიმონი), ნუცა (ნინო), ქეთო, გოგია (გიორგი) — დ. კლდიაშვილის შვილები.

დოდუნო (დოდო, თინათინი), ბუქუნკულა (ალბათ ირაკლი), რუსია (რესუდანი) — დ. კლდიაშვილის შვილიშვილები.

შალვა ნუცუბიძე — შალვა ისაკის ძე (1888-1969), გამოჩენილი საბჭოთა მეცნიერი და ფილოსოფოსი, ლიტერატურათმცოდნე, კულტურის ისტორიკოსი, მთარგმნელი, აკადემიკოსი, თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ერთ-ერთი დამაარსებელი.

ი. აგლაძისადმი:

ილია — ილია სიმონის ძე აგლაძე (აღლაძე) (1872-1948), ცნობილი პუბლიცისტი, ჟურნალისტი და მთარგმნელი. თანამშრომლობდა სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემაში, თარგმნა ა. პუშკინის, რ. ტურგენევის, ლ. ტოლსტოის, ა. ჩეხოვის, მ. გორკისა და სხვათა ნაწარმოებები.

ს. თოდრიასადმი:

სილია — სილიბისტრო ესეს ძე თოდრია (1860-1936), საბჭოთა სახელმწიფო მოღვაწე, ჟურნალისტი, ლიტერატორი, პროფესიონალი რევოლუციონერი, პირადად იცნობდა ვ. ი. ლენინს. იყო თბილისის რევკომის პირველი თავმჯდომარე, სახალხო კომისარო, საქართველოს მწერალთა კავშირის თავმჯდომარე, ჟურნალ „ნიანგის“ რედაქტორი.

დ. კლდიაშვილის ხელნაწერებიდან:

გალაკტიონ ტაბიძე — გალაკტიონ ეპილდის ძე (1891-1959), დიდი საბჭოთა პოეტი, საქართველოს სსრ სახალხო პოეტი, აკადემიკოსი. გალაკტიონის აზრით დ. კლდიაშვილზე იხ. ამავე წიგნში.

წერილები და საიუბილეო მილოცვები დ. კლდიაშვილისადმი:

მეუფება — მეფობა. აქ: ძლევამოსილება.

ია ეკალაძე — ია (იაკობ) თომას ძე ცინცაძე (1872-1933), მწერალი, პუბლიცისტი, ჟურნალისტი, საზოგადო მოღვაწე.

დუტუ მეგრელი — დიმიტრი თომას ძე ბოშტარია (1867-1938), მწერალი, პუბლიცისტი, მთარგმნელი. იგი ავტორია პოპულარული ლექსისა „მე პატარა ქართველი ვარ“. ეს ლექსი და მოთხრობა „ქინაქინა“ ი. გოგებაშვილმა შეიტანა სასკოლო სახელმძღვანელოებში და აქამდე ის წავლება.

ივანე ჭავჭავიძე — იხ. განყოფილებაში „მემკვირვება“.

პოვანეს თუმანიანი — პოვანეს თათეოსის ძე (1869-1923), გამოჩენილი სომეხი მწერალი და საზოგადო მოღვაწე. ქართველი მწერალებისა და საქართველოს დიდი მეგობარი. იმ დროს პოვანესი სომხეთის მწერალთა საზოგადოების თავმჯდომარე იყო.

კორპორაცია — აქ: პროფესიული ინტერესების ერთიანობით გაერთიანებული ადამიანების ჯგუფი.

ნათიკ ვეჭილთა საბჭო — მოსახლეობის მიერ აირჩეულ ადვოკატთა საბჭო. **ადვოკატი** — იურისტი, რომელიც იცავს მსჯავრდებულს.

სერგო ამალლობელი — სერგო ივანეს ძე (1899-1946), თეატ-

ჩაღერი მოღვაწე, კრიტიკოსი და დრამატურგი. იყო რუსთაველის სახელობის თეატრისა და საქართველოს სახენმრეწვის დირექტორი. ავტორია რამდენიმე წიგნისა და პიესისა.

შ ა რ ი ა მ ს ა ფ ა რ ო ე ა ბ ა შ ი ძ ი ს ა — იხ. განყოფილებაში „მემუარება“.

ე ფ ე მ ი ა შ ე ს ხ ი — ეფემია სიმონის ასული (1862-1941), მსახიობი, საქართველოს სსრ დამსახურებული არტისტი.

ვ ა ს ი ლ ბ ა რ ნ ო ვ ი — იხ. ზემოთ.

ს. ქ ე ა რ ი ა ნ ი — სიმონ ალექსის ძე (1868-1946), მწერალი, ისტორიკოსი, პუბლიცისტი, საზოგადო მოღვაწე, პედაგოგი, პოპულარული რომანის „დიდი მოურავის“ ავტორი.

ზ ა ქ ა რ ი ა ფ ა ლ ი ა შ ვ ი ლ ი — ზაქარია პეტრეს ძე (1871-1933), დიდი კომპოზიტორი, პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე, ქართული ეროვნული საკომპოზიტორო სკოლის ფუძემდებელი, კლასიკოსი.

ლ ა დ ო ბ ზ ვ ა ნ ე ლ ი — ვლადიმერ ქრისტეფორეს ძე ნაცვლიშვილი (1871-1953), მწერალი, პედაგოგი, საზოგადო მოღვაწე, საქართველოს სსრ სკოლის დამსახურებული მასწავლებელი, სისტემატურად თანამშრომლობდა ქართულ ეურნალ-გაზეთებში და მოუკრიდებლად ამხელდა ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების მანკიერ მხარეებს, განსაკუთრებით ააშკარავებდა მთავრობის ყველა იმ ცდას, რომელიც მიმართული იყო ჩვენი სკოლებიდან ქართული ენის განდევნისაკენ (ვ. ქაჩია).

ი ა ე კ ა ლ ა ძ ე — იხ. აქვე.

გ ა ლ ა კ ტ ი ო ნ ტ ა ბ ი ძ ე — იხ. აქვე.

ვ. მოგონებებიდან დ. კლდიაშვილზე

თედო სახოკია — ***:

თ ე დ ო ს ა ხ ო კ ი ა — თედო ტიმოთეს ძე (1868-1956), მწერალი, მთარგმნელი, ეურნალისტი, პედაგოგი, ეთნოგრაფი, ლექსიკოგრაფი. ქართულად მთარგმნა ჟ. ბოკაჩოს „დეკამერონი“, ა. ბარბიუსის „ცეცხლი“, ი. ეზოვის „დამონებულნი“, გი დე მოპასანის, ვოლტერის (შარი ფრანსუა არუე), ე. ზოლას, ალ. დოდეს, თ. შირბოს, პ. კ. ანდერსონისა და სხვათა ნაწარმოებები.

ი ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ჭ ა ბ ა დ ა რ ი — ილექსანდრე გიორგის ძე (1851-1933), რევოლუციონერი, ეურნალისტი, რედაქტორ-გამომცემელი, მთარგმნელი, საზოგადო მოღვაწე. მისი ეურნალისტური მოღვაწეობიდან განსაკუთრებით აღსანიშნავია ეურნალ „მოამბის“, გაზეთ „ცნობის ფურცლისა“ და მისი ყოველკვირეული „სურათებიანი დამატების“ რედაქტორობა და გამოცემა.

„მ ო ა მ ბ ე“ — ყოველთვიური საზოგადოებრივ-პოლიტიკური, სამეცნიერო და ლიტერატურული ეურნალი, რომელიც ქართულ ენაზე გამოდიოდა თბილისში (1894-1905). მისი რედაქტორი იყო ა. ჭყონია (1855-1907), ხოლო ერთ-ერთი გამომცემელი — ალ. ჭაბადარი 1895-1905 წლებში.

გ რ. ვოლსკი — იხ. განყოფილებაში „მემუარები“.

თანამოსაგრე — თანამებრძოლი.

საქოქმანო — საეკვო (საჩოთირო).

„სახალხო ფურცელი“ — პოლიტიკური და ლიტერატურული ყოველდღიური გიზეთი ქართულ ენაზე, რომელიც გამოდიოდა თბილისში (1914-1917). აქონდა ყოველკვირეული „სურათებიანი დამატება“.

რედაქტორ-გამომცემელი — იგულისხმება ალ. ჭაბადარი (იხ. ზემოთ).

ძელქეა — თელასებრთა ოჯახის დიდი ხე.

ვასო გორგაძე — მომავლადვი წოდების მხატვარი; კემშიარიტი შემოქმედი:

ვასო გორგაძე — პოეტი და ჰმარგმნელი. თარგმანთაგან აღსანიშნავია ალ. ბლოკის „თორმეტნი“, ნ. ნეკრასოვის ლექსები და პოემები, ოსური „ნართების“ ეპოსი და ა. შ.

მეტოქე — მოწინააღმდეგე (მოქიშე).

სანდრო ცირეკიძე — სანდრო გიორგის ძე (1894—1923), საბჭოთა მწერალი, კრიტიკოსი, ჟურნალისტი, მთარგმნელი, „ცისფერყანწელი“.

„მნათობი“ — ყოველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ქართული ჟურნალი, რომელიც გამოდის 1924 წლიდან. აქ დაიბეკდა დ. კლდიაშვილის შემუარები „ჩემი ცხოვრების გზაზე“.

აგენტის საშუალებით — აქ: რწმუნებულის საშუალებით (მეშვეობით).

ვალერიან გაფრინდაშვილი — ვალერიან ივანეს ძე (1888-1941), საბჭოთა პოეტი, ჟურნალისტი, მთარგმნელი, „ცისფერყანწელი“; მისი თარგმანებიდან აღსანიშნავია ე. პოტიეს „ინტერნაციონალი“, ი. ვ. გოეთეს, ა. პუშკინის, მ. ლერმონტოვის, ნ. ნეკრასოვის, ვ. ბრიუსოვის, ალ. ბლოკის, ვლ. მაიაკოვსკისა და სხვათა ნაწარმოებები.

რადენ გვეტაძე — რადენ მათეს ძე (1897-1952), საბჭოთა მწერალი (პოეტი, პროზაიკოსი), ჟურნალისტი, გამომცემელი, „ცისფერყანწელი“; თარგმნა ინდური ეპოსი „რამაიანა“, ნ. ნეკრასოვის, ი. ფრანკოს, დ. გულისა ნაწარმოებები და სხვ.

სერგო კლდიაშვილი — დავით კლდიაშვილი:

„ქართული მწერლობა“ — საქართველოს მწერალთა კავშირის ყოველთვიური ჟურნალი ქართულ ენაზე. გამოდიოდა 1926-1930 წლებში.

ბაბუა პავლე — იგულისხმება დ. კლდიაშვილის სიმამრი პავლე მაჭავარიანი.

პროტოტიპი — მხატვრული სახის, ტიპის შესაქმნელად გამოყენებული რეალური პიროვნება ან ლიტერატურული პერსონაჟი.

ვინ გყავთ სახეში — ვინ გყავთ მხედველობაში (ვინ გამოიყენებოდა ამ სახის შესაქმნელად, პროტოტიპად).

კი მოთე — კი მოთე ავალისეილი იყო ღარიბი აზნაური, ცხოვრობდა დ. კლდიაშვილის სიმაგრის (პაღლე მაქავეარიანის) მეზობლად.

კიტა აბაშიძე — იხ. განყოფილებაში „მემუარები“.

გადასალაგად — იხ. განყოფილებაში „პიესები“ („უბედურება“).

ჩემი პირველი მოთხრობა — იგულისხმება „შერისხვა“.

მარიამობა — იხ. განყოფილებაში „მიმოწერა“ (წერილები მეუღლისადმი).

ბელეტრისტი — პროზაიკოსი (ბელეტრისტული, პროზაული ნაწარმოებების ავტორი).

ტუ სკია, კილაძე, ბალანჩივაძე — მაშინ ახალგაზრდა, შემდგომში ცნობილი კომპოზიტორები.

ქუმსიაშვილი, ანდლულაძე, ნინო თოიძე — მაშინ ახალგაზრდა, შემდგომში ცნობილი მომღერლები.

პუიბიშვესკი — სტანისლავი (1868-1927), პოლონელი მწერალი.

ვასილ ბარნოვი — იხ. განყოფილებაში „მიმოწერა“ (წერილები მეუღლისადმი).

სახელგამი — სახელმწიფო გამომცემლობა (ამჟამად — „საბჭოთა საქართველო“).

სიფათი მოელის — საფრთხე (საშიშროება, ფათერაკი) ელის.

დუელი რეაქციული გაზეთის რედაქტორთან — იგულისხმება დავითის მიერ „ჩერნომორსკი ვესტნიკის“ რედაქტორის პალმის გაწვევა დუელში. საბედნიეროდ, ეს დუელი არ შედგა (პალმის შეეშინდა და ბოდიში მოიხადა).

გადასახლება დიშლაგარში — დ. კლდიაშვილი, თავისი უფროსის დაბეზლების შედეგად, გენერალ გრიაზნოვის ბრძანებით უნდა გაეგზავნათ დაღესტანში — დიშლაგარში, მაგრამ ამასობაში გრიაზნოვი მოკლა არსენ ჭორჯიაშვილმა. დ. კლდიაშვილი დაღესტანში გაგზავნას გადაარჩინა საოლქო შტაბის უფროსმა გენერალმა ბერხმანმა.

კაპრიზი — კირვეულობა.

ბრეკზე, ქუხნასთან — ბექობზე (გორაკზე, ბორცვზე) სამზად სახლთან.

ბეჩა — გაკვირვების (სიბრაღულის, თანაგრძნობის) გამომხატველი შორისდებული.

კოპიტი — იფანი (იფნის ხე).

სიმონა აშოლტია — კლდიაშვილების ნაყმევი გლეხი, რომელსაც მოხუცებულობაში ცხოვრობდა დ. კლდიაშვილის მამის ოჯახში.

კვინცხა — იხ. განყოფილებაში „მემუარები“.

ნუჩაიდენტ ბარბაროსობას — ნუჩაიდენტ ბარბაროსულ (ველურ, მხეტურ) საქციელს.

შემდგენლისგან	5	სენაკის სამაზრო ერობის	
I. მ ო თ ხ რ ო ბ ა ბ ი	11	გამგეობა—***	379
შერისხვა	13	კიათურის მუშათა თეატ-	
მსხვერპლი	25	რას მინდობილობით	
წრფელი გული	66	ფრანგისეული—*** . . .	380
მრევლში	102	ნაფიც ექვითა საბჭოს	
მიქელა	122	სახელით გრ. გიორგაძე,	
როსტომ მანველიძე	139	რ. გუნცაძე — მხტოვან	
თავადი პეტრე	147	მწერალს დავით კლდია-	
მშობლის ნუგეში	151	შვილს	380
ბაქულას ღორები	154	სერგო ამალბოგელი—***	381
II. ბ ი ნ ს ა ბ ი	175	მარიამ საფაროვა-ბაში-	
ირინეს ბედნიერება	177	ძისა—***	381
დარისპანის გასაკირი	240	ეფუმა მესხი—***	381
უბედურება	279	ნინო ჩხეიძე—***	381
III. მ ი მ შ ა რ ა ბ ი	311	ვასილ ბარნოვი — დავით	
ჩემი ცხოვრების გზაზე	313	კლდიაშვილს	382
IV. მ ი მ ო შ ი რ ა	365	სიმონ ქვარიაძე—***	382
დ. კლდიაშვილის წერილები	367	ზაქარია ფალიაშვილი—***	383
ილ. ყაზბეგისადმი	367	ქეთისის სომეხთა საზო-	
მეუღლისადმი	369	გადოების მინდობილო-	
ს. კლდიაშვილისადმი	372	ბით ინგინერი მაშაწნო-	
ი. აგლაძისადმი	372	ვი, პროვინორი ზოქაშვი-	
ს. თოდრიასადმი	374	ლი—***	383
დ. კლდიაშვილის ხელნაწე-		ლადო ბზანელი—საიუბი-	
რებიდან	374	ლეო სიტყვიდან ქეთის-	
„ივერიის“ რედაქციას	374	ისის მასწავლებელთა სახე-	
ხელწერილი	375	ლით—***	384
გ. ტაბიძის შესახებ :	375	გაბრიელის სახელობის	
ჩანაწერი ალბომში	375	ქეთისის ქალთა გიმნაზი-	
წერილები და საიუბილეო		ის მოწაფენა—***	384
მილოცვები დ. კლდიაშვი-		ის ეკალაძის სიტყვიდან	
ლისადმი	376	დ. კლდიაშვილის გარდაც-	
კიტა აბაშიძე—***	376	ვალების გამო—***	385
ია ეკალაძე—***	376	გალაქტიონ ტაბიძე—***	385
დუბუ მებრელი—***	377	V. მოგონებებიდან დ. კლდია-	
ივანე ჭავჭავაძისეული—***	377	შვილზე	387
პოვანეს თუმანიანი—***	378	თედო სახოკია—***	389
ლედი ჭაფარიძე—***	378	ვასო გორგაძე — მომავ-	
ალ. წერეთელი—***	378	დავი წოდების მხატვარი	394
გრიგოლ ბურჭულაძე—***	379	ქეშმარიტი შემოქმედი	395
თბილისის ეკთა მეექვ-		სერგო კლდიაშვილი —	
სე გიმნაზიის მასწავლე-		დავით კლდიაშვილი	398
ბილთა კორპორაცია—***	379	განმარტებანი	416

მაშინ მე წიგნი მოვძებნე, ვიპოვე მოთხრობა.

— გინდა თვით ეს მოთხრობა წაგიკითხო?

— ძალიან კარგს იზამ... ეგ რაღაც საინტერესო უნდა იყოს! — წახალისებულია მამა.

დავიწყე კითხვა.

დავითი იცინის.

დედის თვალებზე ცრემლებს ვხედავ.

კითხვას განვაგრძობ. ყურადღებით მისმენს. მხოლოდ ხანდახან იტყვის:

— მდა, უცნოური ამბავია!

თითქმის მოთხრობის მეოთხედი მაქვს წაკითხული.

უეცრად დავითის გულისწყრომით სავსე ხმა მესმის:

— ეგ ხომ ჩემი მოთხრობაა! რად მიკითხავ?

ვკეცავ წიგნს.

მოაგონდა... მაშ კიდევ არის იმედი, იქნებ შეეძლო მისი გამობრუნება... არსებობს ამის ერთადერთი წამალი:

ეს არის დავითთან ლაპარაკი, მისი გართობა, საუბარი...

[...]სამი დღის შემდეგ უკეთ შეიქნა.

მე მგონია, დავითი მეტ ხანს იცოცხლებდა, რომ არ სცოდნოდა საოცარი მოწყენა... მარტოობას ვერ იტანდა.

დავითს მაღალი, ძლიერი ხმა ჰქონდა. როცა მარტოობას გრძნობა მოერეოდა, ისეთი ხმით სწუხდა, რომ ამოოხვრა გუგუნის მსგავსად ისმოდა. როცა ერთხელ ვკითხე, რატომ სწუხარ და გუგუნებ ასე უცნაურად-მეთქი, გულაჩუყებით მითხრა:

— მარტო ვარ! [...].

II

საიდან მოდის დავითის გვარი

ჩემი ახალგაზრდობის წლებში სიმონეთში ცხოვრობდა გლეხი ოქრუა ლიკლიყაძე. ღრმად მოხუცი იყო. ძველი ამბების მოყოლა უყვარდა. მრავალი სალხურო ლექსი იცოდა ზეპირად. მისგან არა ერთი ზღაპარი და თქმულება გამიგონია. ერთხელ მან მითხრა: